

**AKADEMIA WYCHOWANIA FIZYCZNEGO
IM. EUGENIUSZA PIASECKIEGO W POZNANIU**

Waldemar Szpakowski

**Zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne Pobrzeża Koszalińskiego
w latach 1989-2016**

Praca doktorska

promotor:

dr hab. Piotr Godlewski, prof. AWFIS

Poznań 2024

Spis treści

Wstęp	5
Rozdział I Charakterystyka obszaru Pobrzeża Koszalińskiego	18
1.1. Strefa nadmorska jako makroregion Pobrzeża Koszalińskiego	18
1.2. Położenie i zakres terytorialny Pobrzeża Koszalińskiego	20
1.3. Walory Pobrzeża Koszalińskiego	24
1.3.1. Klimat	28
1.3.2. Walory krajoznawczo-przyrodnicze	34
1.3.3. Walory antropogeniczne	49
1.3.4. Walory wypoczynkowe i rekreacyjne	61
Rozdział II Proces transformacji i jego wpływ na turystykę w Polsce i na obszarze Pojezierza Koszalińskiego w latach 1989-2016	69
2.1. Polityka turystyczna państwa po 1989 roku	69
2.2. Transformacja w turystyce po 1989 roku	87
2.3. Skutki transformacji w polityce turystycznej w skali ogólnopolskiej i w skali regionu Pobrzeża Koszalińskiego	90
2.3.1. W skali ogólnopolskiej	90
2.3.2. W skali regionu Pobrzeża Koszalińskiego	120
2.4. Transformacja bazy materialnej – prywatyzacja turystyki w transformacji systemowej	151
Rozdział III Zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne, a potencjał gospodarczy, społeczny i kulturowy na obszarze Pobrzeża Koszalińskiego – stan na 1989 r.	171
3.1. Infrastruktura turystyczna na terenie Pobrzeża Koszalińskiego	171
3.2. Zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne Pobrzeża Koszalińskiego	178
3.3. Potencjał społeczno-kulturowy i zasoby ludzkie	184

Rozdział IV Zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne Pobrzeża Koszalińskiego	
w latach 1989-2016	190
4.1. Potencjał produktowy obszaru Pobrzeża Koszalińskiego w latach 1989-2016...	190
4.2. Rozwój infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej	199
4.2.1. Komunikacja	203
4.2.2. Baza noclegowa	226
4.2.3. Baza gastronomiczna	257
4.2.4. Obiekty sportowo-rekreacyjne	274
4.3. Zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjnego w aspekcie ochrony	
środowiska.....	293
4.4. Plany perspektywiczne rozwoju zagospodarowania	
turystyczno-rekreacyjnego	306
4.5. Wykorzystanie funduszy unijnych	331
Rozdział V Rola samorządów terytorialnych w planowaniu rozwoju	
zagospodarowania turystycznego obszaru Pobrzeża Koszalińskiego	
w latach 1989-2016	354
5.1. Polityka turystyczna a funkcje samorządu terytorialnego	354
5.2. Urzędy marszałkowskie (Gdańsk, Szczecin)	365
5.3. Urzędy starostw powiatu (Białogard, Kołobrzeg, Koszalin, Lębork, Puck,	
Sławno, Słupsk, Wejherowo)	371
5.4. Urzędy miasta (Białogard, Darłowo, Kołobrzeg, Koszalin, Łeba, Puck, Sianów,	
Sławno Słupsk, Ustka, Wejherowo)	378
5.5. Urzędy gminy (Biesiekierz, Choczewo, Krokowa, Mielno, Puck, Sianów,	
Smołdzino, Sławno, Ustronie Morskie, Wejherowo, Wicko)	387
Zakończenie	397
Bibliografia	426
Źródła	426
Źródła archiwalne	426

Źródła drukowane	426
Prasa i czasopisma	426
Druki urzędowe i normatywne	427
Opracowania urzędów statystycznych	432
Analizy, plany, programy, raporty, sprawozdania, strategie	433
Piśmiennictwo	436
Opracowania	436
Artykuły	440
Netografia	445
Wykaz skrótów	447
Wykaz wykresów	449
Wykaz tabel	450
Wykaz map	450
Załączniki	451

Wstęp

Naukowa interpretacja zjawisk i procesów związanych z dynamicznym rozwojem turystyki wymaga ścisłej i stałej współpracy naukowców z różnych dyscyplin. Zagadnienie rozwoju turystyki i jego efektywności było szeroko analizowane zarówno w specjalistycznych opracowaniach, jak i w kompleksowych badaniach. Od końca lat 80. obserwuje się rosnące znaczenie badań związanych z rozwojem turystyki, a szczególną uwagę zwraca się na zagospodarowanie turystyczne. Zmiany, które miały miejsce w Polsce w 1989 r., spowodowały wzrost zainteresowania badaniami dotyczącymi turystyki. W latach 90. konieczne stało się przeprowadzenie pogłębionych analiz i rozwinięcie eksploracji naukowej w obszarze nowych problemów oraz zagadnień, które dotychczas były badane tylko w ograniczonym zakresie¹.

Praca mieści się w zakresie dyscypliny nauki o kulturze fizycznej w grupie tematycznej związanej z historią turystyki połączonej z elementami rekreacji, a w ujęciu bardziej szczegółowym w zakresie badań retrospekcyjnych ekonomiki turystyki z elementami rekreacji. Jest to więc praca oparta na historycznej analizie z zakresu subdyscypliny ekonomiki i dotyczy badania zjawiska oraz zmian zachodzących w zagospodarowaniu turystycznym w skali określonego regionu Pobrzeża Koszalińskiego. Specyfiką metodologii tych badań jest oparcie na metodzie historycznej.

Zakres tematyczny pracy dotyczy zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego Pobrzeża Koszalińskiego w latach 1989-2016. Po odzyskaniu niepodległości państwo polskie szybko zaczęło inwestować w rozwój turystyki, uznając ją za istotną gałąź przemysłu. Infrastruktura turystyczna, tak jak inne składniki gospodarki, była rozwijana i modernizowana w celu sprostania rosnącemu popytowi turystycznemu. Termin zagospodarowanie turystyczne nie był obecny w literaturze naukowej przed zakończeniem drugiej wojny światowej. Idea zagospodarowania turystycznego i rekreacyjnego zaczęła się pojawiać dopiero w latach pięćdziesiątych. Był to okres, w którym zaczęto dostrzegać

¹A. Kowalczyk, *Trzy postulaty badawcze dla polskiej geografii turystyki lat dziewięćdziesiątych*, „Turystyka” 1991, nr 1, z. 2, s. 56.

potencjał turystyczny Polski i potrzebę stworzenia odpowiedniej infrastruktury oraz zapewnienia atrakcyjnych warunków dla turystów. Zatem zagospodarowanie turystyczne stało się istotnym elementem rozwoju gospodarki turystycznej kraju.

Z uwagi na temat pracy zagospodarowanie turystyczne jest kluczowym pojęciem, które ściśle wiąże się z rozwojem turystyki i rekreacji. Współcześnie jest ono używane przez różne dziedziny wiedzy, takie jak geografia, ekonomia, zarządzanie turystyką, planowanie przestrzenne i inne, które badają i analizują zjawiska społeczne związane z turystyką i rekreacją². W celu precyzyjnego zdefiniowania terminu zagospodarowanie turystyczne autor korzystał z wielu opracowań dotyczących tej problematyki. Definicje zagospodarowania turystycznego zostały przedstawione przez wielu badaczy, takich jak J. Czerwiński³, O. Rogalewski⁴, K. Naumowicz⁵, J. Płocka⁶, W.W. Gaworecki⁷, A. Kowalczyk, M. Derek⁸, W. Kurek⁹, J. Warszńska, A. Jackowski¹⁰ i inni.

Zagospodarowanie turystyczne nie jest definiowane jednoznacznie, wielu specjalistów w tej dziedzinie stosuje ten termin wymiennie z pojęciami „baza materialna turystyki”, częściej „infrastruktura turystyczna”. Cytując Olafa Rogalewskiego, zagospodarowanie turystyczne odnosi się do: 1. działalności mającej na celu ochronę i przystosowanie do potrzeb ruchu turystycznego walorów turystycznych, a więc tych elementów środowiska geograficznego, które stanowią właściwy cel przestrzenny wyjazdów turystycznych; 2. działalności zmierzającej do zapewnienia możliwości dojazdu (dostępności komunikacyjnej) do obszarów, miejscowości i obiektów stanowiących cele wyjazdów turystycznych; 3. działalności zmierzającej do zapewnienia turystom niezbędnych warunków egzystencji w miejscu lub na szlaku będącym celem podróży,

² A. Kowalczyk, M. Derek, *Zagospodarowanie turystyczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 15.

³ J. Czerwiński, *Podstawy turystyki*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu, Wrocław-Poznań 2011, s. 223.

⁴ O. Rogalewski, *Zagospodarowanie turystyczne*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1974, s. 7.

⁵ K. Naumowicz, *Zagadnienia teoretyczne*, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 1990, s. 68.

⁶ J. Płocka, *Wybrane zagadnienia z zagospodarowania turystycznego*, część I, Wydawnictwo CKU Toruń 2006, s. 15.

⁷ W.W. Gaworecki, *Turystyka*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2000, s. 173.

⁸ A. Kowalczyk., M. Derek, *op. cit.*, s. 15.

⁹ W. Kurek, *Turystyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 26.

¹⁰ J. Warszńska, A. Jackowski, *Podstawy geografii turystyki*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1978, s. 28.

głównie dotyczy to wyposażenia w odpowiednie urządzenia obsługowe, przede wszystkim w zakresie potrzeb noclegowo-żywniowych¹¹.

Zgodnie z interpretacją W. Kurka, zagospodarowanie turystyczne definiuje się jako działalność mającą na celu ochronę i adaptację elementów środowiska geograficznego, które stanowią cel podróży turystycznych. Jest to proces, który ma zapewnić odpowiednie warunki dojazdu i pobytu w miejscu będącym celem podróży turystycznej¹². Według J. Czerwińskiego, zagospodarowanie turystyczne można definiować jako działania podejmowane w celu przystosowania środowiska geograficznego do ruchu turystycznego, przy jednoczesnym zachowaniu ładu przestrzennego i zasad rozwoju zrównoważonego¹³. J. Czerwiński w swoich badaniach zidentyfikował kluczowe komponenty związane z przystosowaniem środowiska geograficznego do potrzeb ruchu turystycznego. Pierwszym z tych komponentów były walory turystyczne, które pełnią rolę celu podróży turystycznych. Kolejnym komponentem było zapewnienie dostępności komunikacyjnej obszarów, miejscowości i obiektów stanowiących destynacje turystyczne. Oznaczało to rozwiniętą infrastrukturę transportową, umożliwiającą łatwe dotarcie do miejsc docelowych oraz swobodne poruszanie się po danym obszarze. Trzecim komponentem było zapewnienie odpowiednich warunków podróżowania i pobytu turystów w miejscowościach i obiektach stanowiących cele podróży¹⁴. J. Płocka definiuje zagospodarowanie turystyczne jako działalność mającą na celu przystosowanie środowiska geograficznego do potrzeb ruchu turystycznego, uwzględniającą trzy kluczowe elementy. Pierwszym z nich jest dostępność komunikacyjna, która odnosi się do zapewnienia dogodnych środków transportu oraz infrastruktury umożliwiającej łatwe dotarcie do danego obszaru turystycznego. Kolejnym elementem jest zapewnienie warunków egzystencji zarówno w miejscach pobytu, jak i na szlakach turystycznych. Trzecim elementem, zgodnie z terminologią J. Płockiej, jest zapewnienie odpowiedniego wyposażenia obsługowego, które zaspokaja potrzeby noclegowo-żywniowe i rekreacyjne turystów¹⁵. J. Warszńska i A. Jackowski również podzielają podobną definicję zagospodarowania turystycznego. Według ich interpretacji,

¹¹ O. Rogalewski, *op. cit.*, s. 74.

¹² W. Kurek, *op. cit.*, s. 26.

¹³ J. Czerwiński, *op. cit.*, s. 223.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ J. Płocka, *op. cit.*, s. 15.

zagospodarowanie turystyczne jest wynikiem działań mających na celu przystosowanie przestrzeni do potrzeb ruchu turystycznego¹⁶. Zgodnie z poglądem S. Liszewskiego, przystosowanie środowiska do potrzeb ruchu turystycznego można rozpatrywać na poziomie różnych przestrzeni. Autor wyróżnia pięć takich przestrzeni, zależnych od stopnia zagospodarowania turystycznego i wpływu na środowisko. Pierwszą z tych przestrzeni jest przestrzeń eksploracji turystycznej, charakteryzująca się minimalnym natężeniem ruchu turystycznego, brakiem zagospodarowania turystycznego oraz nieszkodliwym oddziaływaniem na środowisko. Kolejną przestrzenią jest tzw. penetracja turystyczna, gdzie występuje już pewne ograniczone zagospodarowanie turystyczne, ale jednocześnie pojawiają się początki dewastacji środowiska przyrodniczego. Następną przestrzenią jest asymilacja turystyczna, gdzie zagospodarowanie turystyczne osiąga średni poziom, ale wpływ na środowisko przyrodnicze jest neutralny. Przestrzeń kolonizacji turystycznej stanowi kolejny etap, w którym dochodzi do optymalnego zagospodarowania turystycznego, ale jednocześnie powoduje szkodliwe oddziaływanie na środowisko przyrodnicze. Ostatnią przestrzenią jest agresywna przestrzeń urbanizacji turystycznej, gdzie występuje pełne zagospodarowanie turystyczne i widoczna degradacja środowiska przyrodniczego¹⁷.

Jeszcze inną definicję zagospodarowania turystycznego podaje U. Naumowicz, który definiuje zagospodarowanie turystyczne jako proces przystosowania obszarów o walorach turystycznych do wykorzystania przez uczestników ruchu turystycznego¹⁸. W.W. Gaworecki interpretuje zagospodarowanie turystyczne jako gospodarkę turystyczną, która jest zbiorczym terminem obejmującym całość urządzeń i środków służących do zaspokajania potrzeb turystów¹⁹. Według R. Ziółkowskiego i D. Szpilko, tradycyjne podejście do zagospodarowania turystycznego, skupiające się na bazie noclegowej, bazie żywieniowej, bazie komunikacyjnej i bazie towarzyszącej, jest niewystarczające. Autorzy proponują uzupełnienie tego podejścia o bazę informacyjną, która obejmuje różnego rodzaju środki i urządzenia służące dostarczaniu informacji turystycznej²⁰.

¹⁶ J. Warszzyńska, A. Jackowski, *op. cit.*, s. 28.

¹⁷ S. Liszewski, *Przestrzeń turystyczna*, „Turyzm” 1995, t. 5, z. 2, s. 87-103.

¹⁸ K. Naumowicz, *op. cit.*, s. 23.

¹⁹ W.W. Gaworecki, *op. cit.*, s. 173.

²⁰ D. Szpilko, R. Ziółkowski, *Zagospodarowanie turystyczne obszarów chronionych województwa podlaskiego*, „Economy and Management” 2010, vol. 1, s. 58.

Autor, zarówno w tytule pracy, jak i w całej jej narracji, posługuje się będzie rozszerzoną definicją zagospodarowania turystycznego z uwzględnieniem komponentu obejmującego zagospodarowanie rekreacyjne, które jest nierozłącznym elementem współczesnego zagospodarowania turystycznego, a także pojęciem infrastruktury turystycznej.

Badania ograniczono do regionu geograficznego Pobrzeża Koszalińskiego. Zakres chronologiczny pracy mieści się w głównej cezurze lat 1989-2016. Rok 1989 stanowił kluczową dolną cezurę czasową dla tematu pracy ze względu na rozpoczęcie procesu przemian społeczno-politycznych i gospodarczych w Polsce oraz w krajach byłego bloku państw socjalistycznych. Ten okres przyniósł istotne zmiany zarówno w polityce, jak i w gospodarce, co miało bezpośredni wpływ na sektor turystyczny. Cezura końcowa, czyli 2016 r., została określona przez autora jako moment zakończenia badań i analizy. Ten rok stanowił punkt odniesienia dla oceny efektów przemian i zmian, które miały miejsce w okresie po transformacji ustrojowej. Obejmując analizę do roku 2016, autor mógł dokładnie prześledzić i ocenić skutki wprowadzonych reform oraz oszacować perspektywy rozwoju turystyki na badanym obszarze. Mimo że zakres chronologiczny pracy obejmuje lata 1989-2016, autor uwzględnił również okres przed transformacją ustrojową, czyli lata 1975-1988. Decyzja ta została podjęta w celu pełniejszego zobrazowania stanu turystyki przed okresem transformacji oraz zrozumienia wpływu wprowadzonego dwustopniowego podziału administracyjnego w 1975 r. na zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne w Polsce.

Istotnym powodem podjęcia tematu badawczego były zainteresowania naukowe autora oraz brak szczegółowych badań nad zagospodarowaniem turystycznym na obszarze Pobrzeża Koszalińskiego. Dodatkowo przewidywano, że rezultaty tych badań mogą stać się ważnym narzędziem wspierającym kształtowanie przyszłej polityki inwestycyjnej na tym obszarze. Głównym celem niniejszej rozprawy było przeanalizowanie i ocena procesu zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego na obszarze Pobrzeża Koszalińskiego w latach 1989-2016. Podstawowym zadaniem było deskryptywne przedstawienie danych, polegające na zgromadzeniu i przeanalizowaniu danych historycznych. Następnie dokonano opisu bilansu początkowych ram chronologicznych pracy do okresu zamykającego analizę

głównego problemu badawczego. W tym celu w pracy dokonano zbierania danych, krytyki źródeł, eksploracji i wizualizacji, analizy i interpretacji materiału badawczego.

Wśród czynności procesu badawczego wykonano następujące prace dotyczące: zdefiniowania problemu badawczego oraz przeglądu stanu badań i literatury; kompleksowej charakterystyki obszaru Pobrzeża Koszalińskiego; analizy polityki turystycznej państwa po 1989 r.; analizy procesu transformacji po 1989 r. i oceniono skutki transformacji w polityce w skali ogólnopolskiej i na obszarze Pobrzeża Koszalińskiego po 1989 r.; analizy dokonywania się procesu prywatyzacji turystyki w uwarunkowaniach transformacji systemowej po 1989 r. na obszarze Pobrzeża Koszalińskiego na tle przekształceń własnościowych w polskiej gospodarce turystycznej; analizy i oceny stanu zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego z uwzględnieniem potencjału gospodarczego, społecznego i kulturowego na obszarze Pobrzeża Koszalińskiego – stan na koniec 1989 r.; analizy roli samorządów terytorialnych w planowaniu rozwoju zagospodarowania turystycznego obszaru Pobrzeża Koszalińskiego w latach 1989-2016; analizy zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego Pobrzeża Koszalińskiego w latach 1989-2016 ze szczególnym uwzględnieniem regionalnego produktu turystyczno-rekreacyjnego, rozwoju infrastruktury, ochrony środowiska, planów perspektywicznych i funduszy unijnych; podsumowania i oceny końcowej procesu zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego Pobrzeża Koszalińskiego w latach 1989-2016.

Autor stawiał sobie za zadanie zbadanie wpływu zmian ustrojowych, które miały miejsce w 1989 roku, na prowadzenie polityki turystycznej przez organy administracji państwowej i samorządowej. Można było przewidzieć, że zmiany w systemie politycznym spowodują proces długotrwałych zmian w zakresie gospodarki turystycznej. Autor poddał analizie konsekwencje wprowadzenia gospodarki rynkowej dla rozwoju sektora turystycznego, zwłaszcza pod względem jakościowym. Starał się również ukazać różnice pomiędzy zamierzeniami państwa w dziedzinie turystyki a faktyczną realizacją tych zamierzeń.

Główną uwagę skoncentrowano na poszukiwaniu odpowiedzi na szczegółowe pytania badawcze:

1. Jaki jest stan badań i literatura dotycząca problemu zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego w latach 1989-2016?

2. Czym charakteryzował się turystyczny obszar Pobreża Koszalińskiego?

3. Jaka była polityka turystyczna państwa po 1989 r. i jak przebiegał proces transformacji po 1989 r. w kontekście skutków tego procesu w polityce turystycznej w skali ogólnopolskiej i na obszarze Pojezierza Koszalińskiego po 1989 r.?

4. Jak dokonywał się proces prywatyzacji turystyki w uwarunkowaniach transformacji systemowej po 1989 r. na obszarze Pojezierza Koszalińskiego na tle przekształceń własnościowych w gospodarce turystycznej?

5. Jaki był stan zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego z uwzględnieniem potencjału gospodarczego, społecznego i kulturowego na obszarze Pobreża Koszalińskiego przed transformacją w 1989 r.?

6. Jak należy ocenić realizację procesu zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego Pobreża Koszalińskiego w latach 1989-2016 z uwzględnieniem znaczenia planów perspektywicznych zagospodarowania i funduszy unijnych?

7. Jak proces transformacji wpłynął na zadania samorządu terytorialnego w zakresie planowania rozwoju zagospodarowania turystycznego na obszarze Pobreża Koszalińskiego i jakie były efekty tych przemian w latach 1989-2016?

Autor wykorzystał różnorodne metody badawcze w celu opracowania zgromadzonego materiału źródłowego. Jedną z głównych metod była analiza historyczna, która opierała się na badaniu archiwalnych źródeł i dokumentów drukowanych. Dzięki tej metodzie autor mógł zgłębić przeszłość i ustalić faktograficzne informacje dotyczące zagospodarowania turystycznego w badanym okresie. W procesie ustalania faktów historycznych autor skorzystał zarówno z metody indukcyjnej, polegającej na wnioskowaniu ogólnych zasad na podstawie szczegółowych danych, jak i z metody dedukcyjnej, która polegała na wnioskowaniu szczegółowych faktów na podstawie ogólnych zasad. Dzięki temu możliwe było kompleksowe i precyzyjne rozpatrzenie zgromadzonego materiału. Metody bezpośrednie i pośrednie ustalania faktów również znalazły zastosowanie w badaniach. Metoda bezpośrednia polegała na analizie dokumentów źródłowych, które dostarczały bezpośrednich informacji na temat zagospodarowania turystycznego. Natomiast metoda pośrednia opierała się na interpretacji i ocenie treści dokumentów źródłowych, co umożliwiło autorowi wnioskowanie na temat stanu i zmian w turystyce. W ramach

pogłębionych studiów literatury przedmiotu autor zapoznał się z szerokim spektrum literatury naukowej dotyczącej zagospodarowania turystycznego. Ta metoda pozwoliła na zgromadzenie teoretycznych podstaw i kontekstu dla analizowanych zagadnień. Metoda porównawcza była wykorzystywana tam, gdzie brakowało bezpośrednich informacji w źródłach lub gdy autor formułował hipotezy dotyczące przyczynowych wyjaśnień. Dzięki tej metodzie możliwe było zestawienie różnych danych i kontekstów w celu wyjaśnienia zjawisk i procesów. Badania statystyczne, oparte na metodach opracowań statystycznych, były używane do analizy danych dotyczących bazy noclegowej, bazy gastronomicznej i ruchu turystycznego. Wykorzystanie tych metod pozwoliło autorowi na przedstawienie danych w formie graficznej i tabelarycznej, co ułatwiło czytelnikowi zrozumienie i interpretację zebranych informacji.

Z uwagi na zakres tematyczny pracy szczególnie istotne były prace autorów zajmujących się badaniami w obszarze zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego. Jedną z ważnych pozycji była praca U. Szubert-Zarzeczny pt. *Turystyka w procesie przekształceń systemowych w Polsce*, która stanowi istotny wkład w analizę wpływu zmian systemowych na rozwój sektora turystycznego w Polsce. Autorka w swoim opracowaniu przedstawiła polityczne aspekty przemian gospodarki turystycznej przed i po 1989 r., ukazując miejsce turystyki w programach polskich partii politycznych oraz rolę państwa w strategii rozwoju turystyki. Praca ta dostarczyła cennych informacji dotyczących politycznych uwarunkowań rozwoju turystyki w Polsce. Ważnym źródłem informacji były również opracowania J. Gaja, takie jak *Zarys historii turystyki w Polsce w XIX i XX wieku* oraz *Dzieje turystyki w Polsce*. Autor w pracach przedstawił społeczno-polityczne i gospodarcze uwarunkowania rozwoju turystyki w Polsce, zawarł również informacje na temat zarządzania turystyką przez władze państwowe i samorządy lokalne, infrastruktury turystycznej, kadr w turystyce oraz działalności organizacji społecznych i ruchu turystycznego. Opracowania dostarczyły istotnych treści dotyczących różnych aspektów rozwoju turystyki.

Dotychczasowa literatura naukowa nie zawiera szczegółowych badań dotyczących zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego regionu Pobreża Koszalińskiego. Ten obszar, mimo swojego atrakcyjnego położenia nad Bałtykiem, nie został dostatecznie zgłębiony pod względem rozwoju turystycznego i jego specyficznych cech. Dlatego praca autora, skupiając się na tym konkretnym regionie i okresie, wnosi istotny wkład do badania

historii turystyki nadmorskiej w Polsce. Badanie zagospodarowania turystycznego Pobrzeża Koszalińskiego w kontekście historii turystyki to ważne uzupełnienie luki w poznawczej historii lokalnej turystyki w Polsce. Dzięki tej pracy będzie możliwe lepsze zrozumienie rozwoju turystyki nadmorskiej w regionie Pobrzeża Koszalińskiego, a także roli, jaką odgrywał w tym procesie kontekst historyczny, w tym okres transformacji społeczno-politycznej.

Podczas przygotowywania pracy wykorzystano szeroki zakres źródeł archiwalnych i drukowanych, które stanowiły podstawę badawczą i umożliwiły analizę zagadnień związanych z zagospodarowaniem turystyczno-rekreacyjnym regionu Pobrzeża Koszalińskiego. Materiały archiwalne obejmowały różnego rodzaju dokumenty, takie jak analizy, koncepcje, obwieszczenia, plany, protokoły, raporty, regulaminy, informacje, statuty, programy strategii oraz pisma, pochodzące głównie z archiwów centralnych i lokalnych.

Duże znaczenie miały również publikacje źródłowe, takie jak opracowania statystyczne, sprawozdania czy wspomnienia, które dostarczyły cennych informacji na temat rozwoju turystyki i zagospodarowania turystycznego regionu. Istotne dla opracowania w szczególności okazały się materiały przechowywane w Archiwum Akt Nowych, takie jak Zespoły Departamentu Ruchu Turystycznego, Głównego Komitetu Turystyki, Departamentu Ekonomiczno-Finansowego, Ministerstwa Zdrowia i Opieki Społecznej, Instytutu Turystyki oraz Komitetu Turystyki.

Przeprowadzona kwerenda w Państwowych Archiwach w Gdańsku, Koszalinie i Słupsku przyniosła cenne źródła materiałów, które zawierały konkretne informacje na temat zagospodarowania turystycznego Pobrzeża Koszalińskiego. Szczególną uwagę zwrócono na Zespoły Wojewódzkich Rad Narodowych, z których pozyskano informacje na temat stanu kultury fizycznej, sportu i turystyki oraz rozwoju zagospodarowania turystycznego regionu. Wykorzystano również zasoby materiałów udostępnianych przez Centrum Informacji Turystycznej w Gdańsku, które dostarczało informacje dla całej sieci IT. Sprawozdania, raporty i plany działalności tego centrum były cennym źródłem materiałów, które dotyczyły m.in. ewidencji gestorów bazy turystyczno-wypoczynkowej oraz organizacji turystycznych i paraturystycznych na terenie województw koszalińskiego, słupskiego i gdańskiego.

W materiałach archiwalnych Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Gdańsku znaleziono również istotne informacje dotyczące charakterystyki i oceny stanu ruchu turystycznego. Te materiały dostarczyły danych przydatnych do analizy oraz oceny zagadnień związanych z ruchem turystycznym na badanym obszarze. Duże znaczenie dla wartości rozprawy miały archiwalia przechowywane w Archiwum Państwowym w Koszalinie. Szczególną wartość miały zespoły dokumentów pochodzących z Urzędu Wojewódzkiego i Wojewódzkiej Rady Narodowej w Koszalinie. Materiały zawarte w tych zespołach stanowiły istotne źródło informacji, które wniosły cenne elementy merytoryczne do pracy, szczególnie w kontekście transformacji gospodarki turystycznej. Wartościowym i wykorzystanym materiałem w rozprawie była ekspertyza pt. *Gospodarka turystyczna – studium rozwoju* autorstwa A. Szwichtenberga, opracowana na zlecenie Urzędu Wojewódzkiego Wojewódzkiej Komisji Sportu i Turystyki (WKSiT) w Koszalinie. Ten dokument stanowił cenne źródło informacji i analizę dotyczącą rozwoju gospodarki turystycznej w badanym regionie. Wykorzystanie archiwaliów pozwoliło autorowi na przeprowadzenie wszechstronnej analizy czynników zewnętrznych i wewnętrznych, które miały wpływ na rozwój turystyki w okresie 1989-2016. Szczególnie wartościowe były rezultaty kwerendy obejmującej zespoły miejskich i gminnych ośrodków sportu i rekreacji, urzędów miejskich i gminnych oraz przedsiębiorstw i spółdzielni turystycznych. Informacje uzyskane w ramach tych zespołów pozwoliły na pogłębioną analizę funkcjonowania lokalnych podmiotów turystycznych oraz ich roli w rozwoju turystyki na badanym obszarze.

Szczególne znaczenie dla pracy miały również informacje zawarte w zespołach głównych organizatorów turystyki, takich jak Kołobrzeskie Przedsiębiorstwo Turystyczne „Bałtywia”, Ogólnokrajowa Spółdzielnia Turystyczna „Gromada”, Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Turystyczne „Jantaria”, Przedsiębiorstwo Państwowe „Orbis” Polskie Biuro Podróży (oddział w Koszalinie), Spółdzielcze Biuro Turystyczne „Turysta” oraz Wojewódzkie Biuro Turystyki Młodzieżowej Związku Socjalistycznej Młodzieży Polskiej „Juventur”. Dokumenty związane z tymi organizacjami dostarczyły cennych informacji dotyczących zarządzania, działalności i perspektyw rozwoju turystyki na badanym obszarze. Dodatkowe istotne materiały znaleziono w archiwaliach Komisji Młodzieży, Kultury Fizycznej i Turystyki oraz Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Sportu i Turystyki. Ponadto

cennym źródłem informacji okazały się również zbiory Koszalińskiego Ośrodka Naukowo-Badawczego.

Analiza materiałów pochodzących z archiwów Organizacji Pracy Zdrowia, Spraw Socjalnych, Sportu i Turystyki, Polskiego Towarzystwa Schronisk Młodzieżowych oraz Wojewódzkiej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej w Koszalinie przyniosła wartościowe rezultaty. Dokumenty te dostarczyły istotnych informacji dotyczących aspektów zdrowotnych, społecznych i organizacyjnych związanych z turystyką na badanym obszarze.

Ponadto analiza materiałów statystycznych pozwoliła na szczegółowe zbadanie stanu komunikacji w regionie. Analizie poddano sprawozdania z działalności Słupskiego i Koszalińskiego Okręgowego Zespołu Gospodarki Turystycznej Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego (PTTK). Wartościowe materiały zostały udostępnione przez Józefa Tokarza, wieloletniego pracownika i prezesa Oddziału Koszalińskiego PTTK oraz Janusza Grabowskiego, który pełnił funkcję sekretarza i pracował w Słupskim Oddziale PTTK od 1968 r. Materiały uzyskane z Koszalińskiego Ogniska TKKF (Towarzystwa Krzewienia Kultury Fizycznej) stanowiły cenną wartość dla pracy. Należy zauważyć, że archiwalne materiały dotyczące TKKF są często trudno dostępne lub ich liczba jest ograniczona. Dlatego uzyskanie materiałów z Koszalińskiego Ogniska TKKF jest szczególnie cenne dla rozprawy. Autor pracy wyraża w tym miejscu wdzięczność za pomoc i zaangażowanie Ewie Filipczak, która zajmowała się archiwizacją dokumentów Ogniska. Dzięki jej staraniom możliwe było pozyskanie cennych informacji i materiałów związanych z działalnością Koszalińskiego Ogniska TKKF. Dokumenty te stanowiły ważne źródło informacji o historii i działalności organizacji sportowo-rekreacyjnej na badanym obszarze.

Niestety autor napotkał też sytuację braku zarchiwizowanych materiałów, jak w przypadku Funduszu Wczasów Pracowniczych (FWP), gdzie materiały dotyczące działalności Funduszu w początkowych latach 90. zostały zniszczone.

Artykuły naukowe publikowane w pismach placówek akademickich stanowiły także wartościowe źródło informacji dla niniejszej rozprawy. Prace takie jak Zeszyty Naukowe „Ekonomiczne Problemy Turystyki” wydawane przez Uniwersytet Szczeciński oraz Zeszyty Naukowe „Turystyka i Rekreacja” z Wyższej Szkoły Turystyki i Języków Obcych w Warszawie przyczyniły się do poszerzenia wiedzy na temat zagospodarowania

turystycznego i rekreacyjnego. Dodatkowe informacje i analizy dostarczyły prace naukowe opublikowane przez Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu oraz zbiory materiałów pokonferencyjnych innych wyższych uczelni. Publikacje te były istotne dla zdobycia wiedzy na temat różnych aspektów turystyki i rekreacji.

Wzbogaceniem źródeł informacji była także prasa poświęcona tematyce turystycznej oraz wydawnictwa lokalne, które dostarczały dodatkowych informacji o rozwoju turystyki w badanym obszarze. Ponadto, dane statystyczne udostępnione przez Główny Urząd Statystyczny, w tym dotyczące zagospodarowania turystycznego, ruchu turystycznego i działalności organizacji takich jak Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze (PTTK), były cennym źródłem informacji dla rozprawy. Istotnych informacji dostarczały też dokumenty Polskiej Organizacji Turystycznej w tym *Marketingowa strategia Polski w sektorze turystyki na lata 2008-2015* oraz *Marketingowa strategia Polski w sektorze turystyki na lata 2012-2020*, a także dokumenty lokalnych organizacji turystycznych.

Praca podzielona jest na wstęp, zakończenie i pięć części, rozdziałów merytorycznych. Pracę rozpoczyna charakterystyka badanego obszaru, co pozwala czytelnikowi na lepsze zrozumienie kontekstu poruszanej tematyki. Scharakteryzowana została strefa nadmorska jako makroregion Pobrzeża Koszalińskiego ze szczególnym uwzględnieniem położenia, zakresu terytorialnego i klimatu Pobrzeża Koszalińskiego, a także walorów krajoznawczo-przyrodniczych, antropogenicznych, wypoczynkowych i rekreacyjnych.

W drugiej części podjęta została problematyka przebiegu procesu transformacji, a także wpływ przemian na turystykę w Polsce i na obszarze Pojezierza Koszalińskiego w latach 1989-2016. W szczególności analizie poddano politykę turystyczną państwa po 1989 r. W tej części przedstawiono charakterystykę transformacji i jej skutki po 1989 r., zarówno w skali ogólnopolskiej, jak i regionalnej dotyczącej analizowanego obszaru. Istotnym zagadnieniem analizowanym w tej części pracy był też problem transformacji bazy materialnej, w tym prywatyzacja turystyki w uwarunkowaniach transformacji systemowej.

Narracja trzeciej części pracy dotyczy zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego w kontekście potencjału gospodarczego, społecznego i kulturowego na obszarze Pobrzeża Koszalińskiego w stanie na 1989 r. W tej części analizowana jest infrastruktura turystyczna

jako składowa zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego Pobrzeża Koszalińskiego, a także potencjał społeczno-kulturowy i zasoby ludzkie.

Czwarta część rozprawy dotyczy zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego Pobrzeża Koszalińskiego w latach 1989-2016. Jest to główna część pracy zawierająca pięć podrozdziałów. Analizie i ocenie poddano zagadnienie produktu turystyczno-rekreacyjnego, rozwój infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej z uwzględnieniem składowych, głównie komunikacji, bazy noclegowej i gastronomicznej, a także infrastruktury obiektów sportowo-rekreacyjnych. W tej części pracy analizowany jest także problem zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego w aspekcie ochrony środowiska. Dokonana została także analiza i ocena działań dotyczących planów perspektywicznych rozwoju zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego, a także rola funduszy unijnych w zagospodarowaniu turystycznym Pobrzeża Koszalińskiego. W ostatniej piątej części pracy podjęty został problem roli samorządów terytorialnych w planowaniu rozwoju zagospodarowania turystycznego obszaru Pobrzeża Koszalińskiego w latach 1989-2016. Analizie i ocenie poddano politykę turystyczną w kontekście zadań i działalności samorządów terytorialnych (urzędy marszałkowskie, urzędy starostw powiatu, urzędy miast, urzędy gmin).

Na podstawie przeprowadzonych badań i analiz w zakończeniu podjęto próbę syntezy zgromadzonego materiału i sformułowania końcowych wniosków. Końcowego podsumowania pracy dokonano w oparciu o zebrane i przetworzone dane w postaci odpowiedzi na postawione wcześniej we wstępie pytania badawcze.

Realizacja pracy byłaby niemożliwa, gdyby nie pomoc życzliwych osób. Szczególne podziękowania kieruję promotorowi pracy prof. dr. hab. Piotrowi Godlewskiemu za długoletnią pomoc w przygotowaniu do pracy naukowej, a także opiekę metodologiczną i merytoryczną nad przygotowaną rozprawą. Wyrazy wdzięczności kieruję także do moich Bliskich, którzy wspierali mnie w zamierzeniach naukowych i tworzyli warunki do niezakłóconej pracy.

Rozdział I

Charakterystyka obszaru Pobrzeża Koszalińskiego

1.1. Strefa nadmorska jako makroregion Pobrzeża Koszalińskiego

Nizina Środkowoeuropejska, dawniej znana jako Niż Środkowoeuropejski²¹, jest regionem fizycznogeograficznym leżącym w centralnej części Europy. Jest on częścią megaregionu, który obejmuje Pozaalpejską Europę Środkową. Nizina Środkowoeuropejska składa się z pasma nizin rozciągających się na północ od gór, takich jak Ardeny, Średniogórze Niemieckie, Masyw Czeski oraz Wyżyny Polskie, oraz na południe od Morza Północnego i Morza Bałtyckiego. Granice regionu na północy i południu są wyraźnie określone przez pasma górskie, wyżyny oraz wybrzeża mórz, natomiast granice zachodnia i wschodnia nie mają wyraźnych wyznaczników.

Zgodnie z klasyfikacją dokonaną przez B. Augustowskiego, Nizina Środkowoeuropejska rozciąga się od Niziny Flandryjskiej i Holenderskiej na zachodzie, aż do Niziny Polskiej na wschodzie. Jest to obszar nizinny, który obejmuje tereny różnych państw, w tym Belgii, Holandii, Niemiec i Polski²². Wschodnia część Niziny Środkowoeuropejskiej to Nizina Polska, która zajmuje większą część Polski. Jest to obszar przeważająco równinny, przeciętany dolinami rzek, takich jak Wisła i Odra. Nizina Polska jest jednym z najważniejszych regionów rolniczych w Europie, z dużymi obszarami uprawnymi i intensywnym chowem zwierząt.

Nizina Środkowoeuropejska, zgodnie z klasyfikacją B. Augustowskiego, obejmuje również Półwysep Jutlandzki oraz Wyspy Duńskie. Region ten ma wydłużony kształt o długości około 1500 km, rozszerzając się na wschodzie do około 350 km i zwężając się na zachodzie do około 150 km²³. W prowincji środkowoeuropejskiej, ze względu na

²¹ Protokół z 48 posiedzenia Komisji Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 24 lutego 2010, Główny Urząd Geodezji i Kartografii, Warszawa 2010.
http://ksng.gugik.gov.pl/pliki/protokol_ksng/protokol_ksng-48_posiedzenie.pdf [dostęp 15 marca 2016].

²² B. Augustowski, *Wielkie regiony naturalne Europy*, [w:] *Geografia powszechna*, red. A. Wrzosek, t. III, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1965, s. 47.

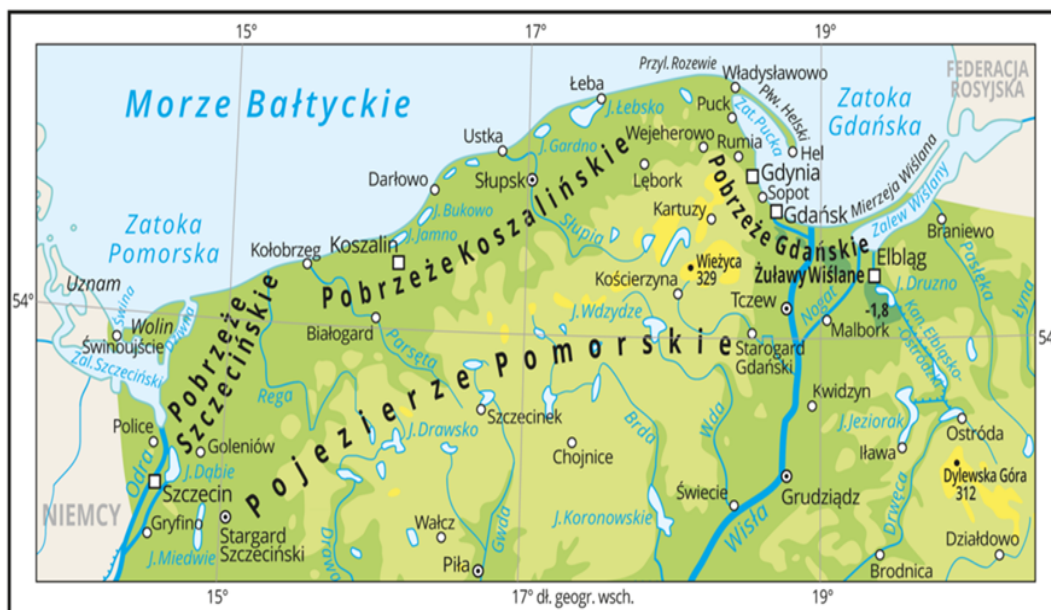
²³ Ibidem.

zróznicowanie fizycznogeograficzne, wyróżniane są niziny przylegające do Morza Bałtyckiego. Stanowią one podprowincję Pobrzeży Południowobałtyckich, które rozciągają się od Zatoki Kilońskiej na zachodzie po Zalew Wiślany na wschodzie. Niziny te, przeważnie położone poniżej 100 m n.p.m., zbudowane są z różnorodnych osadów lodowcowych, rzecznych, morskich i eolicznych. Wśród różnorodności krajobrazów nadmorskich w regionie wyróżnia się równinny krajobraz deltowy, gdzie dominują gleby typu mad oraz gleby bielcowe w strefie mierzejowo-wydmowej. Ponadto można spotkać obszary bagienno-jeziorne oraz równiny morenowe z glebami brunatnymi. Region ten charakteryzuje się stosunkowo niewielkim zróznicowaniem krajobrazowym. Duże wygięcie linii brzegowej tworzą Zatoka Pomorska z Zalewem Szczecińskim oraz Zatoka Gdańska z Zalewem Wiślany i mniejszą Zatoką Pucką. Do Zalewu Szczecińskiego uchodzi rzeka Odra, natomiast do Zatoki Gdańskiej wpływa Wisła, tworząc dobrze rozwiniętą deltę (Żuławy Wiślane). Linia brzegowa między Zatoką Pomorską a Zatoką Gdańską jest wyrównana. Piaszczyste mierzeje z wałami wydm oddzielają od morza kilkanaście płytkich jezior nadbrzeżnych. W niektórych miejscach występują również urwiska nadmorskie (falezy) o wysokości od kilkunastu do kilkudziesięciu metrów. Klimat tego obszaru jest silnie ukształtowany przez Morze Bałtyckie, co objawia się łagodnymi zimami i stosunkowo chłodnymi latami. Pobrzeża Południowobałtyckie znajdują się pod wpływem klimatu morskiego.

Mapa 1. Regiony fizycznogeograficzne Europy

Źródło: <https://www.edukator.pl/regiony-fizycznogeograficzne,6030.html> [dostęp 1 sierpnia 2023].

Mapa 2. Pobrzeża Południobałtyckie w granicach Polski

Źródło: https://www.epodreczniki.pl/reader/c/140282/v/27/t/studentcanon/m/ivbdrmRaEe#ivbdrmRaEe_d5e235 [dostęp 1 sierpnia 2023].

Wśród roślinności występuje wiele gatunków typowych dla obszarów atlantyckich w Pobrzeżach Południobałtyckich. Obszary te obejmują łącznie 18,957 km² powierzchni w granicach Polski, co stanowi około 6% powierzchni kraju. Pobrzeża Południobałtyckie można podzielić na trzy makroregiony: Pobrzeże Szczecińskie, Pobrzeże Koszalińskie i Pobrzeże Gdańskie²⁴.

1.2. Położenie i zakres terytorialny Pobrzeża Koszalińskiego

Pobrzeże Koszalińskie, wraz z Pobrzeżem Gdańskim, należy do najbardziej na północ wysuniętych makroregionów geograficznych w Polsce. Jest częścią Pobrzeży Południobałtyckich. Pobrzeże Koszalińskie składa się z sześciu mezoregionów. Granicę zachodnią wyznacza miasto Kołobrzeg wraz z doliną dolnej Parsęty, a granicę wschodnią stanowi przylądek Rozewie. Obecnie Pobrzeże znajduje się w granicach województwa

²⁴ J. Kondracki, *Geografia fizyczna Polski*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1988, s. 263.

bezjeziornymi wysoczyznami morenowymi, dolinami rzek Parsęty, Grabowej, Wieprzy, Słupi oraz pradolinami. Powierzchnia Wybrzeża Słowińskiego zajmuje pas lądu o powierzchni 1123 km². Krajobraz tego obszaru jest dominowany przez plaże, wydmy, przybrzeżne jeziora oraz bagna. W okolicach jeziora Gardno wznosi się łuk morenowy, którego najwyższy punkt, Rowokół, osiąga wysokość 115 m n.p.m. Pas nadmorski jest pod wpływem działalności fal. W ujściach rzek Parsęty, Wieprzy, Słupi i Łeby znajdują się niewielkie porty. Charakterystycznym elementem krajobrazu są również jeziora przybrzeżne. Ważniejsze jeziora na tym obszarze to Łebsko o powierzchni 71,4 km², Gardno o powierzchni 24,7 km², Jamno o powierzchni 22,4 km², Bukowo o powierzchni 17,5 km², Kopań o powierzchni 8,5 km² i Sarbsko o powierzchni 6,7 km². Wśród bagien należy wymienić Bielawskie Błota koło Karwi oraz bagna w okolicy jeziora Łebsko.

Na obszarze Wybrzeża Słowińskiego zlokalizowany jest Słowiński Park Narodowy, stanowiący ochronę dla unikalnych i cennych przyrodniczo obszarów. Na południe od Wybrzeża Słowińskiego, na obszarze o powierzchni 1828 km², leży mezoregion Równina Białogardzka. Jest to obszar o charakterze rolniczym, charakteryzujący się skromną liczbą lasów. Od Koszalina w kierunku Białogardu rozciąga się dawna pradolina, przez którą przepływa rzeka Parsęta. Krajobraz w tym obszarze jest urozmaicony morenami czołowymi. Najwyższym wzniesieniem w tym regionie jest wał morenowy Góry Chełmskiej, osiągający wysokość 136,2 m n.p.m. Oddziela on ten obszar od kolejnego mezoregionu – Równiny Słupskiej. Powierzchnia Równiny Słupskiej wynosi 1523 km². Przez obszar ten przepływają dłuższe rzeki, takie jak Grabowa, Wieprza i Słupia. Na wschód od Równiny Słupskiej rozciąga się Wysoczyzna Damnicka, mezoregion położony pomiędzy dolinami rzek Słupia i Łeba. Powierzchnia tego obszaru wynosi 834 km². Wysoczyzna Damnicka jest usytuowana na wysokości 75 m n.p.m. w stosunku do Równiny Słupskiej. Dzięki swojemu wyższemu położeniu, krajobraz tego obszaru wyraźnie różni się od sąsiednich mezoregionów. W centralnej części Wysoczyzny przepływa rzeka Łupawa.

Kolejnym mezoregionem na Pobrzeżu Koszalińskim jest Wysoczyzna Żarnowiecka o powierzchni 866 km². Najwyższe wzniesienia tego obszaru przekraczają 100 m n.p.m. Na wschodzie Wysoczyzny Żarnowieckiej, na morenowych wzgórzach, rozciąga się rynnowe Jezioro Żarnowieckie o powierzchni 14,7 km². Krajobraz tego obszaru urozmaicają kępy wysoczyznowe, takie jak Gniewinowska, Łebieniecka, Osiecka, Redkowicka, Salińska

i Tawęcińska. Obszar mezoregionu, który obejmuje dno pradoliny Redy-Łeby, jest jednym z najcenniejszych pod względem przyrodniczym i krajobrazowym w województwie pomorskim. Jego powierzchnia wynosi 353 km², a długość to 90 km. Występuje tu silnie urozmaicona rzeźba terenu, a krajobraz jest wzbogacony lasami, łąkami i szuwarami. Ważniejszymi rzekami w tym obszarze są Reda, uchodząca do Zatoki Puckiej i Łeba, zasilająca jezioro Łebsko²⁶.

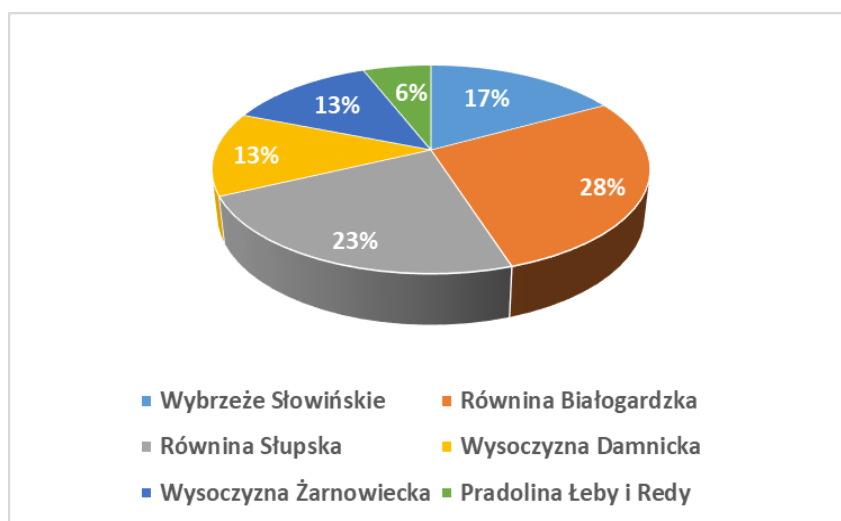
Mapa 4. Pobrzeże Koszalińskie według Kondrackiego – mapa hipsometryczna

Źródło: https://commons.wikimedia.org/wiki/Atlas_of_Poland#/media/File:Regiony_Kondrackiego-hipsometria.png [dostęp 18 listopada 2014].

Administracyjnie Pobrzeże Koszalińskie znajduje się w granicach województw zachodniopomorskiego i pomorskiego. W obrębie województwa zachodniopomorskiego, od zachodu obejmuje powiat kołobrzeski z gminami nadmorskimi Kołobrzeg i Ustronie Morskie. Główne miejscowości w tym obszarze to Kołobrzeg i Ustronie Morskie. Powiat koszaliński obejmuje gminy nadmorskie Będzino i Mielno, a także miejscowości takie jak Sarbinowo, Mielno, Unieście i Łazy. Powiat sławieński to obszar w województwie zachodniopomorskim zawierający gminy Darłowo i Postomino z miejscowościami nadmorskimi Dąbki, Darłówko, Wicie i Jarosławiec. W obrębie województwa pomorskiego

²⁶ J. Kondracki, *op. cit.*, s. 269-272.

Pobrzeże Koszalińskie tworzą: od zachodu powiat słupski, który obejmuje nadmorską gminę Ustka oraz miejscowości Ustka, Poddąbie i Rowy. Powiat lęborski z gminą Łeba, powiat wejherowski z gminą Choczewo oraz powiat pucki z gminą Krokowa na wschodzie. Do większych miast Pobrzeża Koszalińskiego należą Koszalin i Słupsk, a także Kołobrzeg, Białogard, Darłowo, Ustka i Lębork. Miasta te odgrywały ważną rolę zarówno jako ośrodki administracyjne, jak i turystyczne na Pobrzeżu Koszalińskim.

Wykres 1. Procentowy udział w powierzchni mezoregionów Pobrzeża Koszalińskiego

Źródło: opracowanie własne.

1.3. Walory Pobrzeża Koszalińskiego

Pobrzeże Koszalińskie jest regionem, który zalicza się do uprzywilejowanych pod względem liczbowym i jakościowym zasobów o dużej różnorodności walorów turystycznych. Jest to spowodowane zarówno położeniem Pobrzeża Koszalińskiego w atrakcyjnych obszarach Pobrzeży i Pojezierzy Południowobałtyckich, jak również wyrazistością terenu. Pojęcie walor jest wieloznaczne i posiada różne znaczenia w języku polskim. Termin ten pochodzi od łacińskiego słowa *valēre*, które oznacza ‘być silnym, zdrowym, potężnym, wartym’. W kontekście naukowym, pojęcie waloru odnosi się do

określonych wartości lub znaczeń związanych z różnymi dziedzinami, takimi jak sztuka, estetyka, ekonomia, urbanistyka czy geografia²⁷.

Badacze turystyki uważają walory za elementy szczególnie istotne dla rozwoju tej branży. Podczas klasyfikowania walorów turystycznych, różne kryteria mogą być brane pod uwagę w zależności od celu badania. Jednym z często stosowanych kryteriów podziału walorów jest stopień ingerencji człowieka w ich powstanie²⁸. Elementy, które mają znaczenie dla rozwoju turystyki, były często określane jako dobra, zasoby turystyczne lub potencjał turystyczny. Jednak najczęściej stosowanym terminem były walory turystyczne²⁹. J. Czerwiński przeprowadził istotny podział walorów turystycznych, uwzględniający różnorodne aspekty ich charakteru i funkcji w kontekście turystyki. Według tego podziału walory turystyczne podzielono na walory naturalne (przyrodnicze) i antropogeniczne (tworzone przez człowieka). Walory naturalne obejmują unikalne cechy przyrody, takie jak drzewa, głązy, wodospady, formy skalne, ruchome wydmy, jeziora, stawy, jaskinie, klify, rumowiska skalne. Stworzone przez człowieka obejmują parki, ogrody botaniczne, zoologiczne oraz parki safari. Walory wypoczynkowo-zdrowotne charakteryzują się czynnikami środowiskowymi, które determinują rodzaj zagospodarowania turystycznego. Należą do nich niski stopień urbanizacji przestrzeni, rzeźba terenu, zalesienie, korzystny bioklimat, akweny. Walory te umożliwiają odnowę sił fizycznych i spokój, a tym samym sprzyjają wypoczynkowi. Walory poznawcze wynikają z zainteresowania turysty i związane są z walorami krajoznawczymi. Dotyczą atrakcyjnych obiektów krajobrazowych, historycznych, kulturowych, które posiadają wartość poznawczą i edukacyjną dla turystów. Walory kulturowe natomiast obejmują różnorodne obiekty architektoniczne, historyczne, miejsca kultu religijnego, światowe centra biznesu, kultury i sztuki. Zaliczono do nich również zabytki materialne (np. zabytki architektury) i zabytki ruchome zgromadzone w muzeach, archiwach, bibliotekach oraz obiektach sakralnych. Walory krajobrazowe tworzone przez połączenie walorów przyrodniczych i kulturowych, są charakterystyczne dla określonego terytorium.

²⁷ W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem*, Rytm, Warszawa 2007.

²⁸ I. Potocka, *Walory turystyczne*, [w:] *Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki*, red. Z. Młynarczyk, A. Zajadacz, t. III: *Walory i atrakcje turystyczne. Potencjał turystyczny. Plany rozwoju turystyki*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2009, s. 10.

²⁹ J. Czerwiński, *op. cit.*, s. 94.

Dodatkowo J. Czerwiński wskazuje na istotną rolę walorów specjalistycznych, które umożliwiają rozwój turystyki kwalifikowanej, takiej jak turystyka uzdrowiskowa. Warto również wspomnieć o walorach rozrywkowych, które stanowią ośrodki i urządzenia stworzone dla rozrywki, takie jak parki rozrywki, parki przygody czy tematyczne³⁰. Według T. Lijewskiego, B. Mikułowskiego i J. Wyrzykowskiego, walory turystyczne są specyficznymi cechami i elementami środowiska naturalnego, które stanowią przedmiot zainteresowań turystów. Autorzy wyróżniają trzy główne kategorie walorów, uwzględniając motywy ruchu turystycznego. Walory wypoczynkowe stanowią elementy środowiska sprzyjające regeneracji sił fizycznych i psychicznych. Obejmują one obszary, które umożliwiają odpoczynek, relaks i rekreację, takie jak piękne plaże, parki krajobrazowe, tereny zielone, malownicze jeziora, czy korzystny mikroklimat. Walory wypoczynkowe są szczególnie atrakcyjne dla turystów poszukujących relaksu i odprężenia. Walory krajoznawcze to elementy środowiska, które stanowią przedmiot zainteresowań poznawczych turystów. Walory krajoznawcze destynują turystów ze względu na swoje unikalne piękno, ciekawe formy terenu, urozmaiconą rzeźbę, malownicze widoki, czy unikalne zjawiska przyrodnicze. Mogą to być góry, wodospady, jaskinie, doliny, formacje skalne czy interesujące krajobrazy naturalne i kulturowe. Walory specjalistyczne to elementy środowiska, które umożliwiają uprawianie różnych form turystyki kwalifikowanej. Mogą to być tereny górskie dla turystyki górskiej, jeziora i rzeki dla turystyki wodnej, obszary przyrodnicze dla turystyki ekologicznej, czy tereny zimowe dla turystyki narciarskiej. Walory specjalistyczne są ważne dla turystów, którzy preferują aktywność fizyczną i różnorodne formy turystyki.

W wielu opracowaniach stosuje się także podział walorów krajoznawczych na walory przyrodnicze i antropogeniczne. Walory przyrodnicze obejmują elementy środowiska naturalnego, takie jak parki narodowe, rezerваты przyrody, malownicze krajobrazy, czy unikalne zjawiska przyrodnicze. Natomiast walory antropogeniczne dotyczą elementów stworzonych przez człowieka, takich jak zabytki architektury, historyczne miejsca, czy inne obiekty kulturowe³¹.

³⁰ Ibidem, s. 93-112.

³¹ T. Lijewski, B. Mikułowski, J. Wyrzykowski, *Geografia turystyki Polski*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2008, s. 16.

Obszar Pobrzeża Koszalińskiego jest niezwykle bogaty w unikalne walory turystyczne, zarówno przyrodnicze, jak i antropogeniczne. Te wyjątkowe cechy tego obszaru mają ogromny potencjał do destynacji turystów i stanowią solidną podstawę dla dynamicznego, ale jednocześnie zrównoważonego rozwoju funkcji turystycznej w tym regionie, nie tylko na poziomie krajowym, ale również europejskim i globalnym.

Przede wszystkim Pobrzeże Koszalińskie ma niepowtarzalne walory przyrodnicze, które są rzadko spotykane na taką skalę w kraju, Europie i na świecie. Malownicze krajobrazy, różnorodność ekosystemów, parki narodowe, rezerваты przyrody, unikalne formy terenowe, wybrzeża, jeziora i rzeki stanowią nieocenioną atrakcję dla turystów. Przyroda Pobrzeża Koszalińskiego oferuje możliwość bliskiego kontaktu z dziką przyrodą, obserwacji ptaków, rzadkich roślin i zwierząt oraz aktywności na świeżym powietrzu, co fascynuje zarówno miłośników przyrody, jak i turystów poszukujących aktywnego wypoczynku.

Dodatkowo walory antropogeniczne Pobrzeża Koszalińskiego zwracają uwagę turystów. Obszar ten jest bogaty w dziedzictwo kulturowe i historyczne, które wyraża się w zabytkach architektury, miejscach kultu religijnego, muzeach, czy lokalnej kulturze i tradycjach. Miasta takie jak Kołobrzeg, Koszalin, Darłowo czy Ustka, mają swoje niepowtarzalne charakterystyczne cechy, które destynują turystów zainteresowanych historią, sztuką i kulturą regionu³². Pobrzeże Koszalińskie, ze względu na swoje strategiczne położenie, jest jednym z najważniejszych obszarów turystycznych w Polsce. Makroregion ten wyjątkowo wyróżnia się jako destynacja o charakterze głównie turystyki wypoczynkowej, rekreacyjnej oraz uzdrowiskowej. Bogactwo walorów tego obszaru stwarza doskonałe warunki do relaksu, uprawiania sportów wodnych oraz zwiedzania malowniczych miejsc. Liczne akweny i rzeki oferują doskonałe warunki dla kajakarzy i wędkarzy, a rozległe jeziora są rajem dla żeglarzy. Bezdroża o urozmaiconym krajobrazie zachęcają do pieszych wędrówek, jazdy rowerowej i odkrywania niezwykłych miejsc. Plaże, czyste wody morskie, sprzyjające warunki wiatrowe i fale kuszą wielu turystów, którzy chcą spędzić czas nad Bałtykiem. Dodatkowo Pobrzeże Koszalińskie słynie z walorów

³² M. Marczak, *Rola turystyki w rozwoju społeczno-gospodarczym województwa zachodnio-pomorskiego*, [w:] *Wybrane problemy integracji europejskiej i regionalnej oraz zarządzania*, Zeszyty Naukowe Wydziału Ekonomii i Zarządzania nr 5, Politechnika Koszalińska, Koszalin 1999, s. 323.

przyrodoleczniczych, takich jak czyste powietrze, obecność jodu w powietrzu, lecznicze solanki oraz atrakcyjne zespoły krajobrazowe, które sprzyjają zdrowiu i regeneracji.

Podsumowując, w analizowanym opracowaniu uwzględniono różnorodne walory decydujące o zagospodarowaniu turystyczno-rekreacyjnym regionu. Klimat, walory krajoznawcze, wypoczynkowe, antropogeniczne, turystyczne i rekreacyjne są kluczowymi czynnikami przyciągającymi turystów i kształtującymi atrakcyjność regionu jako celu turystycznego. Ich uwzględnienie pozwala na kompleksową analizę potencjału turystycznego danego obszaru i odpowiednie planowanie jego rozwoju.

1.3.1. Klimat

Klimat stanowił istotny element środowiska przyrodniczego Pobrzeża Koszalińskiego, mając istotny wpływ na turystykę i gospodarkę tego obszaru. Według J. Kondrackiego, klimat tworzą interakcje między różnymi masami powietrza, które wpływają na kształtowanie się różnorodnych typów pogody oraz na całokształt zjawisk atmosferycznych³³. Definicja klimatu J. Kondrackiego jest zgodna z aktualnym stanem wiedzy klimatologicznej. Jednak warto podkreślić, że zaawansowana naukowa analiza klimatu obejmuje również inne składniki, takie jak cykle słoneczne, zmienność orbitalna Ziemi i inne czynniki, które wpływają na długoterminowe zmiany klimatyczne. Klimat jest jednym z istotnych walorów przyrody nieożywionej, którego charakter i cechy są uwarunkowane położeniem fizycznogeograficznym danego obszaru. W przypadku Pobrzeża Koszalińskiego, klimat jest wyjątkowy i charakteryzuje się cechami typowymi dla klimatu morskiego.

Pobrzeże Koszalińskie, dzięki swojemu położeniu nad Morzem Bałtyckim, znajduje się pod bezpośrednim wpływem morskich mas powietrza. To powoduje, że klimat tego obszaru jest odróżniający się od pozostałych regionów Polski. Jedną z charakterystycznych cech klimatu Pobrzeża Koszalińskiego jest umiarkowane ocieplenie, które przekłada się na wyższe temperatury zimą w porównaniu do innych obszarów kraju. Z kolei w lecie temperatury są stosunkowo niższe, co jest rezultatem wpływu chłodniejszych mas powietrza nadmorskiego.

³³ J. Kondracki, *op. cit.*, s. 73.

Miasta takie jak Kołobrzeg, Darłowo i Łeba, które znajdują się w wąskiej strefie nadbrzeżnej, są szczególnie poddane bezpośrednim wpływom morskim. To oznacza, że klimat w tych miejscach jest jeszcze bardziej związany z charakterystycznymi czynnikami morskimi, takimi jak bryza morska czy wpływ temperatury wody na temperaturę powietrza³⁴. Zmiany klimatyczne, które obserwujemy i odczuwamy, są naturalnymi zjawiskami mającymi miejsce również w przeszłości. Historia Ziemi jest geologicznie udokumentowana przez okresy epok lodowcowych oraz okresy znacznych ociepleń. Obecne zmiany klimatyczne mają istotny wpływ na otaczające nas środowisko oraz gospodarkę, w tym także na turystykę. Klimat jest jednym z kluczowych czynników wpływających na wybór miejsc i rejonów przez turystów. Korzystne warunki klimatyczne i pogodowe mają istotny wpływ na atrakcyjność danego obszaru turystycznego. Dlatego też przy ocenie walorów klimatycznych należy uwzględnić różne aspekty, takie jak warunki termiczne, wietrzne, wilgotnościowe i insolacyjne.

W przypadku Pobrzeża Koszalińskiego, klimat jest ukształtowany przez wzajemne oddziaływanie różnych mas powietrza, takich jak masa powietrza morskiego i kontynentalnego. Te różne masy powietrza przenikają się i oddziałują na siebie, co powoduje zróżnicowaną i kontrastową pogodę na tym obszarze. Na omawianym obszarze Pobrzeża Koszalińskiego charakterystyczne są różnorodne wiatry w poszczególnych porach roku. W miesiącach zimowych dominują ciepłe wiatry zachodnie i południowo-zachodnie, które przynoszą odwilże oraz zmienną pogodę wraz z opadami śniegu. W marcu i na wiosnę często występują suche i dość mroźne wiatry północne i północno-wschodnie. Latem przeważają chłodne wiatry zachodnie i północno-zachodnie, które przynoszą opady deszczu. W okresie zimowym zanotowano również silne wiatry w strefie przybrzeżnej, które mogą powodować sztormy. Statystyki wskazują, że największa liczba silnych wiatrów występuje w miesiącach zimowych, zwłaszcza w styczniu, natomiast najmniej jest ich w czerwcu³⁵. Obszar badany znajduje się w strefie oddziaływania niskiego ciśnienia atmosferycznego, które przemieszcza się z Atlantyku w kierunku północno-wschodniej Europy³⁶. Wahania

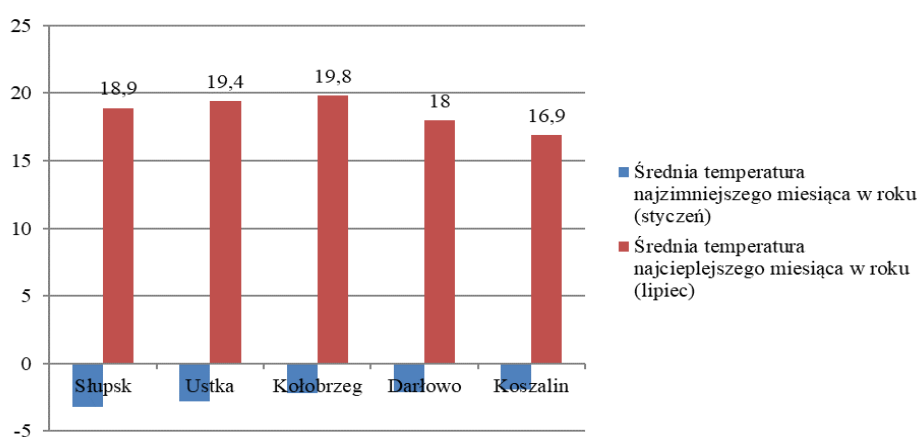
³⁴ Z. Borzycki, *Porty morskie i walory rekreacyjno-turystyczne Pobrzeża Zachodniopomorskiego*, Krajowa Agencja Wydawnicza, Szczecin 1980, s. 15.

³⁵ J. Cieplik, J. Narkowicz, R. Śpiewakowski, *Przyroda i krajobraz ziemi koszalińskiej*, Prezydium WRN, Koszalin 1970, s. 13.

³⁶ Z. Borzycki, *op. cit.*, s. 15.

temperatur mają istotny wpływ na klimat i są wynikiem oddziaływania morza na obszar. Warunki klimatyczne w okresie zimowym charakteryzują się znaczną łagodnością. Latem przeważają dni chłodniejsze niż w innych rejonach kraju.

Na wykresie 2 przedstawiono średnie temperatury najcieplejszego i najzimniejszego miesiąca w wybranych miastach Pobrzeża Koszalińskiego w latach 1989-2016. Na podstawie analizy wykresu można jednoznacznie stwierdzić, że lipiec wykazał się jako najcieplejszy miesiąc, podczas gdy styczeń zaznaczył się najzimniejszym miesiącem okres w badanym okresie.

Wykres 2. Średnie temperatury najzimniejszego i najcieplejszego miesiąca w większych miastach regionu w latach 1989-2016

Źródło: opracowanie własne³⁷.

Analizując powyższe zestawienie średnich temperatur najcieplejszego miesiąca na Pobrzeżu Koszalińskim w okresie letnim, wynika, że najwyższą średnią temperaturą w tym okresie charakteryzowało się miasto Kołobrzeg, osiągającą wartość 19,8°C. Warto zaznaczyć, że najwyższa odnotowana temperatura, która wyniosła 31°C, została zarejestrowana w roku 1994³⁸.

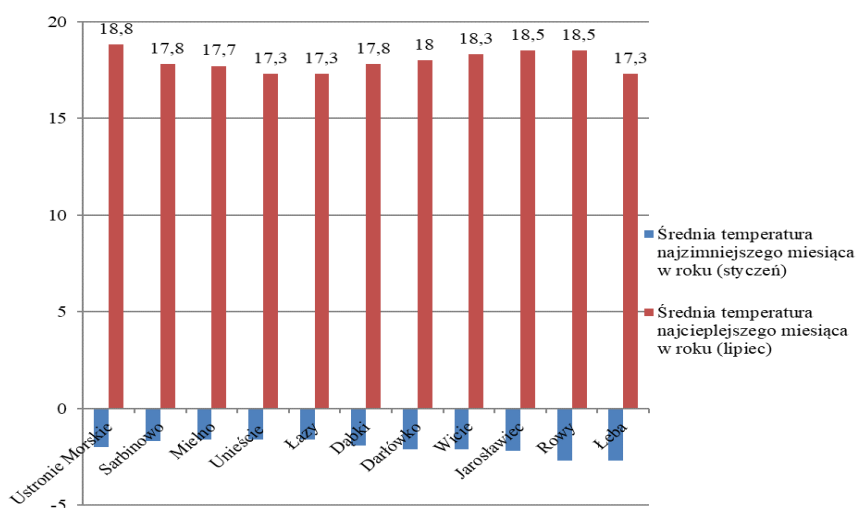
Z danych przedstawionych w zestawieniu wynika, że w okresie letnim najcieplejszym miastem na Pobrzeżu Koszalińskim było Ustronie Morskie, gdzie średnia temperatura wynosiła 18,8°C. Natomiast w okresie zimowym najniższą średnią temperaturę odnotowano w miejscowości Słupsk (-3,2°C). Warto zaznaczyć, że najniższa zanotowana

³⁷ Dane historyczne z Climate-data.org, <https://www.weathertrends360.com> [dostęp 20 listopada 2017].

³⁸ Ibidem.

temperatura, która wyniosła -28°C , została zarejestrowana w 1997 r. Ponadto, analizując dane dotyczące temperatur najcieplejszego i najzimniejszego miesiąca w miejscowościach nadmorskich Pobrzeża Koszalińskiego, można stwierdzić, że najcieplejszym miejscem było Ustronie Morskie, natomiast najzimniejszymi miejscowościami były Rowy i Łeba.

Zgodnie z klasyfikacją klimatu Köppena i Geigera³⁹, klimat Pobrzeża Koszalińskiego został sklasyfikowany jako Cfb⁴⁰. Oznacza to, że region ten charakteryzował się klimatem umiarkowanym oceanicznym, gdzie temperatury letnie są umiarkowane, a zimy łagodne. Klimat Pobrzeża Koszalińskiego można określić zatem jako klimat łagodny, charakteryzujący się brakiem wyraźnej pory suchej oraz występowaniem ciepłego lata. Średnia temperatura we wszystkich miesiącach jest niższa niż 22°C , a co najmniej cztery miesiące mają średnią temperaturę powyżej 10°C . Opady deszczu są równomiernie rozłożone w ciągu roku⁴¹.

Wykres 3. Średnie temperatury najzimniejszego i najcieplejszego miesiąca w miejscowościach nadmorskich regionu w latach 1989-2016

Źródło: opracowanie własne⁴².

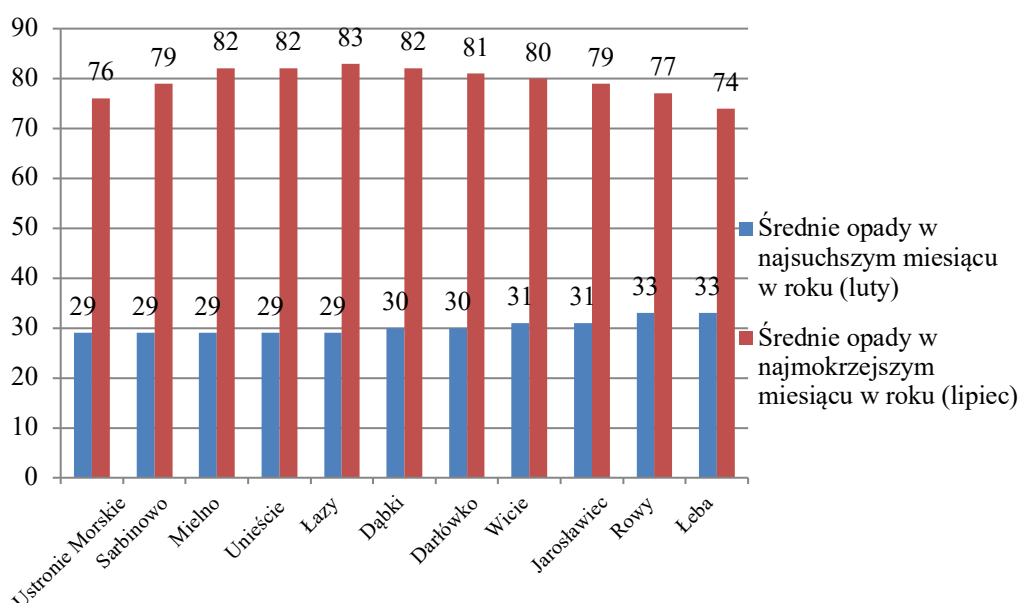
³⁹ Podział na średnich miesięcznych temperaturach oraz wielkości i rozkładzie opadów rocznych, w nawiązaniu do szerokości geograficznej.

⁴⁰ Dane klimatu pochodzą z modelu klimatu, który posiada ponad 220 milionów punktów danych i rozdzielczość 30 sekund łukowych. Model używa dane pogodowych z tysięcy stacji pogodowych z całego świata. Dane pogodowe zostały zebrane w latach 1982-2012, https://www.weather.gov/jetstream/climate_max [dostęp 18 listopada 2014].

⁴¹ The complete Köppen climates, Addition Climate Subdivisions (ang.), National Weather Service, <https://www.weather.gov/> [dostęp 20 listopada 2017].

⁴² Dane do opracowania pochodzą z Climate-data.org oraz danych historycznych, <https://www.weathertrends360.com/> [dostęp 20 listopada 2017].

Analizując dane dotyczące opadów na Pobrzeżu Koszalińskim, można stwierdzić, że w badanym okresie najmniej opadów odnotowano w lutym, natomiast największe opady wystąpiły w lipcu. Wyniki badań przedstawiono na wykresie 4⁴³. Różnice w ilości opadów między poszczególnymi miejscowościami były dostrzegalne. W miejscowościach Ustronie Morskie i Rowy zanotowano najniższe średnie opady w najbardziej deszczowym miesiącu, które wynosiły odpowiednio 76 mm i 77 mm. Natomiast w Łebie odnotowano najniższą średnią ilość opadów w lipcu, która wyniosła 74 mm.

Wykres 4. Średnie opady w miejscowościach nadmorskich regionu w latach 1989-2016

Źródło: opracowanie własne⁴⁴.

W miesiącach letnich na Pobrzeżu Koszalińskim odnotowuje się największą liczbę dni pogodnych, co miało istotne znaczenie z perspektywy walorów turystycznych regionu. Szczególnie maj wyróżniał się największą liczbą dni sprzyjających potrzebom rekreacyjnym turystów. Dodatkowo, miesiące maj i czerwiec charakteryzowały się również największym nasłonecznieniem, które wynosiło od 7 do 7,6 godzin dziennie. Lipiec i sierpień także cechowały się wysokim nasłonecznieniem, oscylującym od 6 do 6,8 godzin dziennie. Dla

⁴³ Z. Borzycki, *op. cit.*, s. 15.

⁴⁴ Dane do opracowania pochodzą ze strony internetowej Climate-data.org oraz danych historycznych, <https://www.weather-trends360.com/> [dostęp 21 listopada 2017].

Pobrzeża Koszalińskiego istotnym aspektem było maksymalne wykorzystanie sezonu letniego, który wynosił 140 dni. W miejscowościach nadmorskich na badanym obszarze Pobrzeża Koszalińskiego odnotowano większą liczbę dni słonecznych w porównaniu do obszarów sąsiadujących z regionem. Było to istotne z punktu widzenia atrakcyjności turystycznej, ponieważ dostęp do słońca i dobrej pogody był ważnym czynnikiem dla turystów szukających wypoczynku i rekreacji na plażach oraz uczestniczących w aktywnościach na świeżym powietrzu. Dodatkowo istotnym aspektem klimatu Pobrzeża Koszalińskiego była czystość powietrza. Ze względu na brak większych zakładów przemysłowych w regionie, powietrze uznawane było za jedno z najczystszych w kraju. Takie czynniki pozytywnie wpływały na jakość środowiska i komfort turystów, którzy mogli cieszyć się świeżym i czystym powietrzem podczas pobytu na Pobrzeżu Koszalińskim.

Nadmorski mikroklimat na Pobrzeżu Koszalińskim był niezwykle unikalny, posiadający korzystny wpływ na zdrowie. Charakteryzował się obecnością aerozolu morskiego, który miał pozytywny efekt na organizm człowieka. Procesy fizyczne i chemiczne, takie jak rozpryskiwanie fal, powodują powstanie aerozolu morskiego, który jest bogaty w sole mineralne i substancje organiczne. Wdychanie takiego aerozolu może mieć korzystny wpływ na drogi oddechowe, układ odpornościowy i ogólne samopoczucie. Zawartość jodu w powietrzu jest wielokrotnie większa niż w innych rejonach kraju.

Wpływowi klimatu na turystykę poświęca się coraz więcej uwagi. Stwierdzono, że postępujące zmiany klimatu niosą za sobą wiele zagrożeń. Biorąc pod uwagę skalę możliwego zagrożenia i niewielkie możliwości ograniczenia negatywnych zmian klimatu, szczególnego znaczenia nabiera problem adaptacji gospodarki i społeczeństw do tych zmian⁴⁵. Zagrożenie to dotyczy całego Pobrzeża Koszalińskiego. M. Sadowski w artykule pt. *Ocena potencjalnych skutków społeczno-gospodarczych zmian klimatu w Polsce* stwierdził, że wzrost temperatury powietrza sprawił, iż minimalna temperatura wody w Bałtyku wzrosła w ciągu ostatnich 15 lat o około 0,5° C, a poziom morza wokół wybrzeży Europy podnosił się z szybkością od 0,8 do 3 mm na rok. Wzrost poziomu morza wymusi podjęcie działań ochronnych infrastruktury przemysłowej, komunalnej i gospodarki

⁴⁵ J. Czerwiński, *op. cit.*, s. 298.

makroregionu. Dotyczyć to będzie także Pobrzeża Koszalińskiego. Szacuje się, że poziom morza do 2080 r. podniesie się nawet od 0,1 do 0,97 m²⁴⁶.

Podsumowując, ważne będzie uwzględnienie klimatycznych uwarunkowań przy planowaniu działań związanych z rozwojem turystyki i rekreacji na Pobrzeżu Koszalińskim. Dostosowanie infrastruktury turystycznej, oferty atrakcji i programów rekreacyjnych do charakterystyki klimatycznej może przyczynić się do atrakcyjności tego regionu dla turystów z różnych części kraju i zagranicy.

1.3.2. Walory krajoznawczo-przyrodnicze

Walory krajoznawcze stanowią zróżnicowane obiekty, zarówno materialne, jak i niematerialne, będące przedmiotem zainteresowania turystów. Mogą one być podzielone na dwie główne kategorie: walory przyrodnicze oraz walory pozaprzyrodnicze, znane również jako walory antropogeniczne lub kulturowe. Podzielono je na walory przyrodnicze i pozaprzyrodnicze, zwane inaczej antropogenicznymi lub kulturowymi. Przyrodnicze walory krajoznawcze naturalnie związane ze środowiskiem przyrodniczym podzielono także ze względu na stopień ingerencji człowieka w ich powstanie.

Walory przyrodnicze są bezpośrednio powiązane z naturalnym środowiskiem i mogą obejmować różnorodne formy, takie jak malownicze krajobrazy, ukształtowanie terenu, formacje geologiczne, wodospady, jeziora, jaskinie, plaże czy parki narodowe. Ze względu na stopień ingerencji człowieka w ich powstanie, walory przyrodnicze można podzielić na trzy główne kategorie. Walory przyrodnicze pierwotne są to obszary niemal nietknięte przez człowieka, zachowujące swoją pierwotną, naturalną formę i charakter. Przykłady to dziewicze lasy deszczowe, dzikie obszary górskie lub pustynie, gdzie ślady ludzkiej ingerencji są minimalne. Walory przyrodnicze półnaturalne obejmują obszary, które zostały nieco zmienione lub kształtowane przez człowieka, ale wciąż zachowują znaczące elementy swojej pierwotnej przyrody. Przykłady to tradycyjne krajobrazy wiejskie, czy parki krajobrazowe, które są wynikiem długotrwałego oddziaływania człowieka na środowisko.

⁴⁶ M. Sadowski, *Ocena potencjalnych skutków społeczno-gospodarczych zmian klimatu w Polsce*, s. 5, [http://old.chronmyklimat.pl/theme/UploadFiles/analiza_zmiany_klimatu_polska\(1\).pdf](http://old.chronmyklimat.pl/theme/UploadFiles/analiza_zmiany_klimatu_polska(1).pdf) [dostęp 10 grudnia 2015].

Walory przyrodnicze antropogeniczne są to obszary całkowicie przekształcone przez człowieka, ale nadal mające walory przyrodnicze, które są wynikiem ludzkiej działalności. Przykłady to tereny zrekultywowane po przemysłowej eksploatacji, sztuczne jeziora czy parki miejskie, które zostały stworzone z myślą o rekreacji i zachowaniu przyrodniczych elementów. Walory poza przyrodnicze, czyli walory antropogeniczne lub kulturowe, odnoszą się do dziedzictwa i osiągnięć człowieka w różnych dziedzinach. Mogą obejmować zabytki architektury, zabytki archeologiczne, miejsca kultu religijnego, muzea, galerie sztuki, tradycje, zwyczaje, języki, kuchnię, festiwale czy folklor. Są one związane z historią, kulturą i życiem społecznym danej społeczności, regionu czy kraju. Według T. Lijewskiego i innych badaczy, walory krajoznawcze można podzielić na te, które są naturalne oraz te, które są efektem ingerencji człowieka. Do ukształtowanych bez ingerencji człowieka walorów krajoznawczych zalicza się osobliwości flory i fauny (unikalne gatunki roślin i zwierząt), które występują w danym obszarze i mają znaczenie dla jego walorów przyrodniczych. Mogą to być rzadkie gatunki, endemity lub obszary o wysokiej różnorodności biologicznej), skałki i grupy skał (formacje skalne, które mogą mieć interesujące kształty, struktury lub historyczne znaczenie geologiczne), wąwozy, doliny i przełomy rzeczne (charakterystyczne formy terenowe utworzone przez naturalne działanie rzek. Mogą mieć atrakcyjne krajobrazy, unikalne formacje geologiczne lub być miejscem występowania rzadkich gatunków flory i fauny. Wodospady, źródła i wywierzyska (naturalne punkty wodne, które cechują się pięknem, dynamiką i unikalnością). Jaskinie i grotty (przestrzenie podziemne o unikalnej budowie geologicznej, często zawierające formacje naciekowe, podziemne rzeki lub występowanie rzadkich organizmów jaskiniowych). Głazy narzutowe i głazowiska (duże skały, które zostały przeniesione i pozostawione przez lądolód. Cechują się imponującymi rozmiarami i mogą mieć znaczenie kulturowe lub historyczne) oraz inne obiekty geologiczne (obejmują różnorodne formacje geologiczne, takie jak formacje skalne, wychodnie, wąwozy, formy lodowcowe czy formacje wydmowe).

Utworzone przez człowieka walory krajoznawcze to parki zabytkowe (obejmują obszary, w których zachowano historyczne budowle, ogrody, pałace, zamki lub inne zabytki, które mają wartość historyczną, architektoniczną lub kulturową), muzea i zbiory przyrodnicze (instytucje, w których przechowywane są eksponaty związane z dziedziną

przyrody, takie jak skamieniałości, minerały, okazy flory i fauny oraz inne przedmioty związane z przyrodą i jej badaniem), ogrody botaniczne (specjalnie zaprojektowane ogrody, w których rośliny są prezentowane w celach naukowych, edukacyjnych lub estetycznych. Mogą mieć różne sekcje tematyczne, takie jak ogród różany, ogród japoński czy ogród tropikalny). Ogrody zoologiczne (placówki, w których żywe zwierzęta są eksponowane dla celów edukacyjnych, ochrony gatunków i rekreacji). Mają na celu podniesienie świadomości społecznej na temat różnorodności biologicznej i ochrony zwierząt.

Ostatnią grupę walorów przyrodniczych stanowią te, które powstały na skutek częściowej ingerencji człowieka, zaliczono do nich: punkty widokowe (miejsca, z których można podziwiać malownicze krajobrazy lub panoramy. Mogą to być punkty widokowe na szczytach gór, tarasach widokowych czy platformach obserwacyjnych), parki narodowe (obszary chronione, które zostały ustanowione przez rządy w celu ochrony przyrody, krajobrazu i dziedzictwa naturalnego. Często oferują różnorodne atrakcje turystyczne, takie jak szlaki turystyczne, centra informacyjne, ośrodki rekreacyjne czy miejsca do obserwacji dzikich zwierząt), parki krajobrazowe (specjalnie wyznaczone obszary, które charakteryzują się atrakcyjnym krajobrazem, malowniczością i wartością estetyczną). Mają na celu ochronę i zachowanie walorów krajobrazowych oraz umożliwienie rekreacji i odpoczynku w otoczeniu naturalnej przyrody⁴⁷.

Wskaźnik Atrakcyjności Środowiskowej (WAŚ) jest narzędziem używanym do oceny walorów krajoznawczo-przyrodniczych danego obszaru. Zespół badawczy pod kierunkiem P. Łysonia przeprowadził obliczenia WAŚ dla powiatów z północnej i południowej części kraju, w tym również dla powiatów nadmorskich należących do Pobrzeża Koszalińskiego. Spośród powiatów nadmorskich Pobrzeża Koszalińskiego, powiat słupski i kołobrzeski zajęły wysokie pozycje w ogólnopolskim rankingu. Powiat słupski zajął 8. miejsce, natomiast powiat kołobrzeski znalazł się na 10. miejscu. Te wyniki wskazują, że oba powiaty dysponowały istotnymi walorami krajoznawczymi, które wpływały na ruch turystyczny. Powiat słupski wyróżniał się obecnością rozległych i cennych obszarów chronionych, z czego najbardziej znany był Słowiński Park Narodowy.

⁴⁷ T. Lijewski, B. Mikułowski, J. Wyrzykowski, *op. cit.*, s. 76.

Z kolei powiat kołobrzeski wyróżniał się obecnością największego uzdrowiska w Polsce – Kołobrzegu⁴⁸.

Pobrzeże Koszalińskie jest wyjątkowym regionem, wyróżniającym się niezwykle różnorodnością geograficzną i przyrodniczą. Region składający się z wybrzeża, wzgórz, rzek i jezior tworzył jedną z najpiękniejszych krain w Polsce. W regionie dominują jeziora rynnowe i morenowe, które są charakterystycznymi elementami krajobrazu. W pasie nadmorskim spotykamy również jeziora mierzejowe, które są unikalnymi ekosystemami. Cennymi walorami przyrodniczymi są lasy, które pokrywają znaczną część makroregionu. Lasy te głównie występują na wzgórzach morenowych oraz rozległych równinach sandrowych. Ponadto w regionie występują liczne wody śródlądowe, skoncentrowane głównie w pasie pojezierzy. Warto również wspomnieć o bogactwie peloidów, czyli borowin i solanek, które są wykorzystywane w uzdrowiskach nadmorskich. Mają one znaczenie terapeutyczne i stanowią ważny element przyrodniczy regionu. Pas nadmorski charakteryzuje się unikalnymi warunkami przyrodniczymi, takimi jak morze, szerokie piaszczyste plaże, klify, jeziora mierzejowe oraz lasy typowe dla siedlisk boru suchego. Mikroklimat morski różni się od warunków naturalnych pojezierzy, które charakteryzują się innym rodzajem rzeźby terenu, bogactwem jezior i ogromnymi kompleksami leśnymi o bardziej trwałych siedliskach lasów i borów świeżych. Najcenniejsze obszary przyrodnicze Pobrzeża Koszalińskiego są objęte ochroną prawną. Ciekawy i często unikalny świat roślin i zwierząt jest chroniony w rezerwach o różnej specyfice ochrony. Działania te mają na celu zachowanie zróżnicowanego ekosystemu i bioróżnorodności regionu⁴⁹.

Walory przyrodnicze i warunki naturalne dawnego województwa słupskiego odegrały znaczącą rolę w rozwoju turystyki w regionie. Obszary tego województwa charakteryzowały się różnorodnymi elementami przyrodniczymi, które razem tworzyły

⁴⁸ D. Foremska, A. Grabowska, T. Józefowski, A. Kielczykowska, W. Kraśniewska, P. Łysoń, A. Młodak, S. Radkowski, M. Szymkowiak, Ł. Wawrowski, M. Więckowski, S. Wozniak, *Analiza walorów turystycznych powiatów i ich bezpośredniego otoczenia na podstawie danych statystycznych m.in. z zakresu bazy noclegowej, kultury i dziedzictwa narodowego oraz przyrodniczych obszarów chronionych*, praca powstała w ramach Projektu *Wsparcie systemu monitorowania polityki spójności w perspektywie finansowej 2007-2013* oraz programowania i monitorowania polityki spójności w perspektywie finansowej 2014-2020, Centrum Badań i Edukacji Statystycznej GUS, s. 53.

⁴⁹ APK, Urząd Wojewódzki w Koszalinie, Wydział Kultury i Turystyki i Sportu, zespół 788, symbol teczki TKF-II 0205, sygn. 9/10, Sprawozdanie własne, *Miejsce i rola turystyki w działalności gospodarczej woj. koszalińskiego 1995*, Koszalin 1995, s. 2.

bogaty zestaw atrakcyjności dla turystów w środowisku naturalnym. Dzięki obecności walorów turystyczno-krajobrazowych, województwo słupskie stało się miejscem koncentracji ruchu turystycznego. Region ten oferował różnorodne i atrakcyjne usługi rekreacyjno-turystyczne zarówno dla mieszkańców województwa słupskiego, jak i dla osób z innych regionów, a także dla turystów zagranicznych⁵⁰.

Nadmorskie położenie regionu, w połączeniu z bogatymi walorami przyrodniczymi, stwarzało doskonałe warunki do rozwoju różnych form turystyki, włącznie z turystyką leczniczą i uzdrowiskową. Obszar nadmorski, ze względu na swoje korzystne i atrakcyjne walory przyrodnicze, stanowił popularne miejsce rekreacji. Jednym z najważniejszych obszarów rekreacyjnych na wybrzeżu jest strefa nadmorska. W 1956 r. T. Kwiek opisał Pomorze jako „Kraj błękitnych jezior i okrytych lasami wzgórz”. Opisywał tę krainę jako miejsce, gdzie „rzeki i strumienie płyną łagodnie pośród rozległych, niskich łąk. Ziemia uśmiechająca się do letniego nieba, obrzeżona jasną wstęgą piasku, za którą lśni wielka, modra płaszczyna Bałtyku”⁵¹. Jej atrakcyjność została wzmocniona obecnością Słowińskiego Parku Narodowego, który posiada wybitne walory przyrodnicze i jest jednym z dwóch parków narodowych nadmorskich w Polsce, obok Wolińskiego Parku Narodowego.

Park został utworzony 1 stycznia 1967 r. decyzją Rady Ministrów z dnia 23 września 1966 r.⁵² W 1977 r. został włączony do Światowej Sieni Rezerwatów Biosfery, co potwierdziło jego wyjątkowość i wartość przyrodniczą na skalę międzynarodową⁵³. Swoją nazwę zawdzięcza ludności kaszubskiej, zamieszkującej te tereny. Park rozciąga się pomiędzy miejscowościami Rowy a Łeba. Bez wód przybrzeżnych powierzchnia parku wynosiła 21 572 hektary⁵⁴. Krajobraz obszaru jest urozmaicony dzięki obecności lasów oraz jezior, takich jak Łebsko, Gardno, Dołgie Wielkie i Dołgie Małe. W 2015 r. przeprowadzono badanie, które wykazało, że natężenie ruchu w Słowińskim Parku Narodowym wyniosło

⁵⁰ APK o/S, zespół WRN w Słupsku, nr. 302, Komisja Zdrowia, Opieki Społecznej, Sportu i Turystyki – plany, sprawozdania, protokoły 1985, Opinia Komisji Zdrowia, Opieki Społecznej, Sportu i Turystyki Wojewódzkiej Rady Narodowej w Słupsku dotycząca *Oceny aktualnego stanu oraz programu rozwoju bazy turystycznej w województwie słupskim do roku 1990*, Słupsk 1986, s. 1.

⁵¹ T. Kwiek, *Pomorze Zachodnie*, Wydawnictwo Sport i Turystyka, Warszawa 1956, s. 7.

⁵² Dz. U. 1966, nr 42, poz. 254, Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 września 1966 w sprawie utworzenia Słowińskiego Parku Narodowego.

⁵³ G. Czapiewska, *Markowe produkty turystyki wiejskiej subregionu słupskiego*, [w:] *Marka wiejskiego produktu turystycznego*, red. P. Palich, Wydawnictwo Akademii Morskiej, Gdynia 2009, s. 78.

⁵⁴ http://swaid.stat.gov.pl/OchronaPrzyrody_dashboards/Raporty_predefiniowane/RAP_DBD_PRZYR_2.aspx [dostęp 16 marca 2018].

2 123 000 osób na kilometr kwadratowy. To wysokie natężenie ruchu turystycznego wskazywało na popularność parku jako miejsca docelowego dla wielu osób. Szacuje się, że rocznie park odwiedzało około 170 000 gości⁵⁵. Park ten jest niezwykle cennym i chronionym obszarem przyrodniczym o międzynarodowym znaczeniu. Potwierdzeniem rangi Słowińskiego Parku Narodowego są liczne prestiżowe statusy i wyróżnienia przyznane przez organizacje o zasięgu międzynarodowym. Park został wpisany na listę rezerwatów biosfery UNESCO, co podkreśla jego wyjątkowość i znaczenie dla ochrony różnorodności biologicznej oraz zrównoważonego rozwoju.

Walory przyrodnicze parku są niezwykle różnorodne. Znajdują się tu unikalne wydmy ruchome, które są jednymi z najwyższych w Europie⁵⁶. Ruchome wydmy powstają w wyniku działania sił przyrody, takich jak wiatr i fale, które przesuwają piasek z wybrzeża w głąb lądu. Ten dynamiczny proces powoduje przemieszczanie się piasku i tworzenie się imponujących form wydmy. Wysokość tych wydm, zwłaszcza na mierzejach, może dochodzić nawet do 50 metrów⁵⁷. W przeszłości, ruchome wydmy Słowińskiego Parku Narodowego miały znaczenie militarne podczas drugiej wojny światowej. Obszar ten służył jako miejsce ćwiczeń dla oddziałów Afrika Korps przed ich wyjazdem do Afryki. Jest to fakt historyczny, który odzwierciedla strategiczne wykorzystanie unikalnych warunków terenowych parku⁵⁸.

Dodatkowo, obszar Słowińskiego Parku Narodowego został objęty Konwencją Ramsarską, która ma na celu ochronę międzynarodowo znaczących obszarów wodno-błotnych, szczególnie jako środowiska życiowego dla ptactwa wodnego. W tym obszarze można spotkać różnorodne gatunki, takie jak puchacze, żurawie, bociany czarne, bojownicy bataliony, ohar i wiele innych. W okresie zimowym, park staje się miejscem lęgowym dla ptaków migrujących z północy, takich jak kaczki, trzciny czy łabędzie krzykliwe. Przez teren parku przepływają rzeki, jak Łeba, Łupawa i Pustynka. To istotne dla różnorodności przyrodniczej, ponieważ zapewniają one odpowiednie środowisko dla wielu gatunków

⁵⁵ Ż. Wąsik, *Rozwój turystyki w parkach narodowych w latach 2006-2015*, Zeszyty Naukowe „Turystyka i Rekreacja”, nr 19, Warszawa 2017, s. 136.

⁵⁶ *Ochrona Środowiska*, GUS, Warszawa 2014, s. 40.

⁵⁷ R. Bogdanowicz, I. Izydorek, *Słowiński Park Narodowy*, [w:] *Wody w parkach narodowych Polski*, red. R. Bogdanowicz, P. Jokiel, J. Pocisk-Karteczka, IGiG UJ, KH PTG, Kraków 2012, s. 284.

⁵⁸ <http://daja.pl/slowinski-park/> [dostęp 16 kwietnia 2018].

roślin i zwierząt. Słowiński Park Narodowy jest ostoją dla wielu rzadkich gatunków, zarówno roślin i zwierząt. Wśród roślinności parku można spotkać wiele cennych gatunków, takich jak mikołajek nadmorski, piaskownica, rosiczka, wrzos, rukwiel nadmorska, honkenia piaskowa, storczyk plamisty czy woskowica europejska, rosnąca na bagnach. Dominującym gatunkiem drzew w lasach parku jest sosna, ale można również spotkać świerki, modrzewie, buki i dęby. Te różnorodne siedliska zapewniają schronienie dla wielu zwierząt, w tym borsuków i łosi. Na plażach parku można również spotkać foki i morświny, które korzystają z okolicznych wód jako miejsca odpoczynku i żerowania. Przybycie turystów i działalność człowieka związana z rozwojem turystyki może jednak wywierać presję na zwierzęta, wypychając je z ich naturalnych siedlisk⁵⁹. Jednakże status Słowińskiego Parku Narodowego daje dodatkową gwarancję ochrony i zachowania unikalnych ekosystemów parku. Strefa nadmorska, w której znajduje się Słowiński Park Narodowy, została uwzględniona jako obszar o I kategorii atrakcyjności turystycznej. Oznacza to, że region ten posiada wyjątkowe walory krajoznawcze i turystyczne, które destynują zarówno lokalnych mieszkańców, jak i turystów z innych regionów. Natomiast obszary pojeziernych terenów, w szczególności pojezierze bytowsko-miasteckie, zostały uznane za obszary o II kategorii atrakcyjności turystycznej. To oznacza, że były one bogate w walory wypoczynkowe i oferowały różnorodne możliwości rekreacyjne dla turystów⁶⁰. Mezuregion Wybrzeża Słowińskiego posiadał istotne walory środowiska naturalnego. Wśród walorów przyrodniczych wyróżniano różnorodne elementy krajobrazu, takie jak rzeźba terenu, fauna i flora, parki i ogrody, uprawy oraz środowisko wodne. Taki charakter walorów pozwala na rozpatrywanie turystyki zarówno z perspektywy ekonomicznej, jak i ekologicznej. Rozwój turystyki wiąże się z koniecznością uwzględnienia wpływu na środowisko naturalne. Istotnym zagadnieniem jest zrównoważony rozwój turystyki i minimalizacja negatywnych oddziaływań na środowisko. W pobliżu Słupska, w województwie pomorskim, znajduje się Park Krajobrazowy Dolina Słupi⁶¹. Został

⁵⁹ <http://www.moje-morze.pl/spn.html> [dostęp 16 marca 2018].

⁶⁰ APK o/S, zespół WRN w Słupsku, nr. 305, Komisja Zdrowia, Opieki Społecznej, Sportu i Turystyki. Protokoły posiedzeń, plany, sprawozdania 1988-90, Ocena wykonania wojewódzkiego planu rocznego za 1988 w zakresie turystyki i wypoczynku, s. 1.

⁶¹ Rozporządzenie Nr 15/2003 Wojewody Pomorskiego z dnia 23 czerwca 2003 roku w sprawie ustanowienia Planu ochrony Parku Krajobrazowego Dolina Słupi, Dziennik Urzędowy z 30 czerwca 2003 r., nr 83, poz. 1362.

utworzony w 1981 r. w celu ochrony ważnych walorów Doliny Słupi oraz licznych wzgórz morenowych. Powierzchnia parku wynosi 37 040 hektarów, co stanowi obszar o dużej wartości przyrodniczej⁶². Flora Parku Krajobrazowego Doliny Słupi obejmuje aż 748 gatunków roślin, z czego wiele z nich należy do rzadkich i chronionych. Lasy liściaste i mieszane dominują na większości obszaru parku. Istotnym elementem roślinności są również torfowiska. W parku można spotkać zarówno torfowiska wysokie, jak i niskie poligeniczne. Ciekawostką są także wiszące torfowiska źródłiskowe, które stanowią unikalne formacje roślinne⁶³. Park Krajobrazowy Doliny Słupi posiada również cenne przyrodniczo jeziora lobeliowe, ramienicowe oraz małe bezodpływowe jeziora dystroficzne. W tych siedliskach zachowały się szczątkowe gatunki roślin, takie jak lobelia jeziorna, brzeżyca jednokwiatowa i poryblin jeziorny. Są to również ważne miejsca gniazdowania ptaków chronionych. W parku można obserwować takie gatunki jak orzeł bielik, zimorodek, derkacz, żurawie i tracze. W 2003 r. w parku napotkano również watahę wilków, co świadczy o bogactwie przyrodniczym i ekologicznej równowadze tego obszaru. W niewielkich wioskach położonych wokół parku można również zobaczyć wiele zabytków architektonicznych, w tym przede wszystkim kościoły oraz zespoły pałacowo-parkowe. Te historyczne budowle stanowią cenny skarb kulturowy i są ważnymi świadectwami przeszłości regionu⁶⁴.

⁶² Park krajobrazowy – obszar chroniony wyróżniający się wartościami przyrodniczymi, historycznymi i kulturowymi, którego celem jest zachowanie, popularyzacja i upowszechnienie powyższych wartości. Ochrona parku krajobrazowego polega na czuwaniu nad działalnością gospodarczą człowieka w zachowaniu nienaruszającą składników krajobrazu, na kontroli gospodarki leśnej, budownictwa i czystości wód. Od 2009 r. parki krajobrazowe tworzone są mocą uchwały sejmiku województwa, po uzgodnieniu z miejscową radą gminy. Utworzenie parku krajobrazowego lub powiększenie jego obszaru następuje w drodze uchwały sejmiku województwa, która jednocześnie określa zestaw obowiązujących zakazów wybranych spośród katalogu określonego w ustawie o ochronie przyrody, <https://www.mos.gov.pl/srodowisko/przyroda/formy-ochrony-przyrody/parki-krajobrazowe/> [dostęp 18 marca 2016].

⁶³ Torfowiska źródłiskowe powstają na krawędzi dolin, gdzie woda gruntowa wypływa na powierzchnię w postaci źródła.

⁶⁴ http://web.archive.org/web/20130908055521/http://dolinaslupi.pl/page,89,O_Nas [dostęp 20 marca 2016].

Mapa 5. Park Krajobrazowy Doliny Słupi

Źródło: http://web.archive.org/web/20130908055521/http://dolinaslupi.pl/page,89,O_Nas [dostęp 20 marca 2017].

W pasie Pobrzeża Koszalińskiego województwa zachodniopomorskiego znajdują się rezerваты przyrody, które stanowią cenne obszary ochrony przyrody. Wśród nich można wyróżnić Rezerwat Przyrody Nieożywionej Bielica, położony na północny wschód od Koszalina⁶⁵. Rezerwat ten chroni unikalne formacje geologiczne, a także stanowi siedlisko dla charakterystycznych roślin i zwierząt tego obszaru. Kolejnym rezerwatem przyrody w tej okolicy jest Rezerwat Przyrody Janiewickie Bagno⁶⁶, znany również jako Ostrowiec. Rezerwat ten jest położony w dolinach rzek Reknica i Grabowa i należy do nielicznych najlepiej zachowanych torfowisk kopułowych. Chroni on zarówno fragmenty boru bagiennego, jak i typowe dla tego miejsca rośliny⁶⁷. Trzecim istotnym rezerwatem przyrody w pasie Pobrzeża Koszalińskiego jest Rezerwat Przyrody Jezioro Lubiatońskie im. profesora Wojciecha Górskiego⁶⁸. Rezerwat obejmuje jeziora: Lubiatońskie Północne, Południowe i Wschodnie. Na południowo-zachodnim brzegu jeziora znajduje się grodzisko z przełomu IX/X w. Rezerwat ma na celu ochronę siedlisk lęgowych ptaków wodno-

⁶⁵ Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 10 grudnia 1971, Monitor Polski, nr 5 z 1972, poz. 33.

⁶⁶ Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 15 maja 1962, Monitor Polski, nr 50, poz. 244.

⁶⁷ T. Heese, R. K. Borówka, *Przyroda Pomorza Zachodniego*, Oficyna In Plus, Szczecin 2002, s. 394.

⁶⁸ Rozporządzenie Nr 126/2006 Wojewody Zachodniopomorskiego z dnia 18 grudnia 2006, Dz. Urz. Woj. Zachodniopomorskiego z 2007 r., nr 1, poz. 1.

łotnych. W 2009 r. ustanowiono plan ochrony dla tego rezerwatu, co podkreśla jego znaczenie dla ochrony przyrody⁶⁹. Rezerwat otaczają szlaki turystyczne: szlak im. Józefa Chrzęszczyńskiego, szlak Kamieni Granicznych oraz szlak Rowerowy Gotów. Rezerwat przyrody Jodły Karnieszewickie⁷⁰, położony w gminie Sianów, chroni jodłę pospolitą. Jest to ważne siedlisko dla tego drzewa i stanowi miejsce, gdzie można obserwować jego naturalne występowanie. Torfowiskowy rezerwat przyrody Łazy, znajdujący się w gminach Mielno i Sianów, ma na celu ochronę ekosystemów torfowiskowych i leśnych oraz rzadkich roślin, takich jak woskownica europejska czy kukulka Fuchsa⁷¹. Rezerwat Parnowo, położony w gminie Biesiekierz, obejmuje Jezioro Tatowskie z pasem szuwarów i łożowisk. Ochroną są objęte ptaki błotne i wodne, które znajdują w tym miejscu ważne siedliska⁷². Leśny rezerwat przyrody Sławieńskie Dęby⁷³ to miejsce ochrony dwustuletniego starodrzewu dębowego, łągu jesionowo-olszowego oraz rzadkich gatunków roślin i zwierząt. Jest to ważny obszar o dużej wartości przyrodniczej i kulturowej⁷⁴. Rezerwat przyrody torfowiskowy Słowińskie Błota⁷⁵, położony w gminie Darłowo, jest najlepiej zachowanym torfowiskiem wysokim typu bałtyckiego w Polsce. Występuje tam także rzadka mrówka ozdobnica Forsslunda, która jest typowa dla torfowisk⁷⁶. W regionie Pobrzeża Koszalińskiego województwa zachodniopomorskiego znajdują się interesujące rezerwaty torfowiskowe, które zachowały unikalne ekosystemy i stanowią ochronę dla wielu rzadkich gatunków roślin i zwierząt. Rezerwat torfowiskowy Stramniczka, położony w gminie Dygowo, jest ważnym obszarem ochrony, gdzie zachowane zostały torfowiska typu wysokiego i kopułowego. Chroni on unikalne rośliny i zwierzęta, które są zależne od

⁶⁹ Rozporządzenie Nr 20/2009 Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Szczecinie z dnia 14 kwietnia 2009, Dz. Urz. Woj. Zachodniopomorskiego z 2009 r., Nr 16, poz. 652.

⁷⁰ Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 16 stycznia 1978 r. w sprawie uznania za rezerwaty przyrody, M. P. z 1978 nr 4, poz. 20 §7.

⁷¹ Rozporządzenie Nr 44/2007 Wojewody Zachodniopomorskiego z dnia 3 sierpnia 2007, Dziennik Urzędowy Województwa Zachodniopomorskiego Nr 91, Szczecin, dnia 28 sierpnia 2007, poz. 1562.

⁷² Rozporządzenie Nr 2/2008 Wojewody Zachodniopomorskiego z dnia 9.01.2008, Dziennik Urzędowy Województwa Zachodniopomorskiego Nr 6, Szczecin, dnia 25.01.2008, poz. 153.

⁷³ Zarządzenie Ministra Ochrony Środowiska i Zasobów Naturalnych z dnia 29 grudnia 1987 r. w sprawie uznania za rezerwaty przyrody (M.P. 1988 nr 5 poz. 47).

⁷⁴ Rozporządzenie Nr 13/2002 Wojewody Zachodniopomorskiego z dnia 9 lipca 2002, Dziennik Urzędowy Województwa Zachodniopomorskiego 52, poz. 1126.

⁷⁵ Rozporządzenie Nr 20/2005 Wojewody Zachodniopomorskiego z dnia 26 września 2005, Dziennik Urzędowy Województwa Zachodniopomorskiego 78, poz. 1642, 10 października 2005.

⁷⁶ M. Herbichowa, P. Pawlaczyk, R. Stańko, *Ochrona wysokich torfowisk bałtyckich na Pomorzu*, Wydawnictwo Klubu Przyrodników, Świebodzin 2007, s. 49-53.

tego specyficznego środowiska. Kolejnym ciekawym rezerwatem torfowiskowym jest Warnie Bagno, położone w gminach Będzino i Biesiekierz. Rezerwat ten zachowuje torfowiska typu wysokiego i kopolowego. Jest to ważne siedlisko dla wielu gatunków roślin i zwierząt, które są związane z tym specyficznym ekosystemem. Zaleskie Bagna, znajdujące się w gminach Postomino⁷⁷ i Ustka⁷⁸, są chronione ze względów naukowych i stanowią ochronę dla wysokiego torfowiska bałtyckiego wraz z jego ekosystemami. Jest to ważny obszar o dużym znaczeniu przyrodniczym i naukowym. Florystyczny rezerwat przyrody Wierzchomińskie Bagno⁷⁹, położony w gminie Będzino, zachowuje ekosystem jeziora dystroficznego i torfowiska mszarnego, otoczonego fragmentami boru, brzeziny bagienniej, wrzoścem bagiennym. W rezerwacie tym można spotkać wiele rzadkich gatunków roślin, takich jak zalotka spłaszczona, modraszka bagniczka czy strzępotka sopaczkowa, a także unikalne motyle⁸⁰.

W pasie Pobreża Koszalińskiego województwa pomorskiego znajdują się cenne rezerваты przyrody, które stanowią ochronę dla unikalnych ekosystemów i rzadkich gatunków roślin. Rezerwat przyrody Babnica⁸¹, położony na Wybrzeżu Słowińskim w otulinie Nadmorskiego Parku Krajobrazowego, ma na celu ochronę nadmorskich wydm parabolicznych, które są otoczone drzewostanem bukowo-dębowym i borem sosnowym. W rezerwacie występuje chroniony porost, granicznik płucnik, który jest unikalnym gatunkiem. Jest to ważne miejsce o dużej wartości florystycznej. Torfowiskowy rezerwat przyrody Bagna Izbickie, położony na południe od jeziora Łebsko, w gminie Główny⁸², chroni torfowiska wysokie i ekosystemy wrzosowiskowe. W rezerwacie występują również liczne gatunki roślin chronionych, z których wrzoścem bagiennym wyróżnia się jako jedna z najokazalszych roślin w Polsce. Na terenie rezerwatu znajduje się również platforma

⁷⁷ Rozporządzenie Nr 114/2006 Wojewody Zachodniopomorskiego z dnia 27 września 2006, Dziennik Urzędowy Województwa Zachodniopomorskiego 103, poz. 1905, 9 października 2006.

⁷⁸ Rozporządzenie Nr 89/2006 Wojewody Pomorskiego z dnia 4 grudnia 2006, Dziennik Urzędowy Województwa Pomorskiego 128, poz. 2663, 12 grudnia 2006.

⁷⁹ Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 4 lipca 1984, Monitor Polski, nr 17/84, poz. 125.

⁸⁰ Rozporządzenie Nr 60/2007 Wojewody Zachodniopomorskiego z dnia 16 października 2007, Dziennik Urzędowy Województwa Zachodniopomorskiego Nr 106, Szczecin, dnia 26 października 2007, poz. 1830.

⁸¹ Zarządzenie Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 12 listopada 1996 w sprawie uznania za rezerwat przyrody (M. P. z 1996 r. Nr 75, poz. 672).

⁸² Rozporządzenie Nr 2/2008 Wojewody Pomorskiego z dnia 9 stycznia 2008 w sprawie rezerwatu przyrody Bagna Izbickie.

widokowa, umożliwiającą podziwianie piękna przyrody⁸³. Florystyczny rezerwat przyrody Białogóra pełni ochronę lasu bagiennego i boru bażynowego, a także niespotykanego w Polsce torfowiska typu atlantyckiego. W rezerwacie występuje flora charakterystyczna dla obszarów atlantyckich. Jest to także miejsce występowania rzadko spotykanej rośliny, ponikła wielolodygowa, która występuje tylko na Pomorzu i Dolnym Śląsku⁸⁴. Rezerwat ten został utworzony w 1973 r. i odgrywał ważną rolę w ochronie unikalnych ekosystemów⁸⁵. Leśny rezerwat przyrody Buczyna nad Słupią, położony w obszarze Wybrzeża Słowińskiego, w gminie Ustka⁸⁶, ma na celu ochronę unikalnego stuletniego lasu bukowego oraz występujących tam gatunków jak brzoza brodawkowata i dąb szypułkowy. Rezerwat stanowi ważne środowisko dla zachowania różnorodności biologicznej i cenny przykład naturalnych ekosystemów leśnych. Torfowiskowy rezerwat przyrody Czarne Bagno, położony w gminie Nowa Wieś Lęborska, w Pradolinie Redy i Łeby, obejmuje torfowisko wysokie typu bałtyckiego⁸⁷. Rezerwaty Łebskie Bagno i Długosz Królewski tworzą obszar Natura 2000 Łebskie Bagna⁸⁸. Rezerwat Długosz Królewski ma na celu ochronę stanowisk długosza królewskiego, rzadkiej rośliny charakterystycznej dla lasów bukowych. Rezerwat utworzono w 1977 r.⁸⁹ Leśny rezerwat Jałowce⁹⁰, położony w gminie Smołdzino, został powołany w celu ochrony skupiska imponujących jałowców pospolitych. W rezerwacie znajdują się około 150 drzewiastych jałowców, które osiągnęły wysokość do 10 metrów. Jest to ważne miejsce dla zachowania tych wyjątkowych drzew. Faunistyczny rezerwat przyrody Jezioro Modła, położony w gminie Ustka, otacza zarastające eutroficzne jezioro Modła, z łąkami szuwarowo-bagiennymi⁹¹. Rezerwat stanowi istotne środowisko dla chronionych

⁸³ <http://www.damnica.szczecinek.lasy.gov.pl/rezerwaty-przyrody#.W41K--j7QdU> [dostęp 20 marca 2016].

⁸⁴ M. Herbichowa, B. Jackowiak, *Polska Czerwona Księga Roślin, Ponikło wielolodygowe*, Polska Akademia Nauk, Kraków 2001, s. 480-482.

⁸⁵ Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 27 października 1972 w sprawie uznania za rezerwat przyrody (M.P. 1972 r. Nr 53, poz. 283).

⁸⁶ Zarządzenie Ministra Ochrony Środowiska i Zasobów Naturalnych z dnia 29 grudnia 1987 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody (M.P. 1988 nr 5 poz. 47).

⁸⁷ Rozporządzenie Wojewody Pomorskiego Nr 50/06 z dnia 3 kwietnia 2006 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody Czarne Bagno (Dz. Urz. Woj. Pomorskiego z 2006 r. Nr 44, poz. 876).

⁸⁸ http://www.ine.eko.org.pl/index_areas.php?rek=349 [dostęp 30 maja 2016].

⁸⁹ Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 21 lipca 1977 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody (M. P. 1977 r. Nr 19 poz. 107).

⁹⁰ Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 18 maja 1984 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody (M.P. 1984 r. Nr 15, poz. 108).

⁹¹ Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 12 października 1982 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody (M.P. 1982 r. Nr 25, poz. 234).

ptaków, ssaków i ryb. Jest to również obszar objęty programem Natura 2000 Przymorskie Błota⁹². W granicach Wybrzeża Słowińskiego w gminie Wicko znajduje się leśny rezerwat przyrody Las Górkowski⁹³, który chroni unikalny bór bagienny oraz związane z nim torfowiska. Rezerwat stanowi ważne środowisko dla wielu gatunków roślin naczyniowych, mszaków i zwierząt, w tym roślin chronionych i ptactwa⁹⁴. Rezerwat przyrody Łebskie Bagno⁹⁵, położony w gminie Nowa Wieś Lęborska, ma na celu ochronę torfowiska wysokiego w okolicach rzeki Łeby. Jest to ważny obszar dla zachowania unikalnego ekosystemu torfowiskowego oraz związanej z nim różnorodności roślin i zwierząt. Krajobrazowy rezerwat przyrody Mierzeja Sarbska, położony na mierzei dzielącej jezioro Sarbsko od Morza Bałtyckiego, jest miejscem o szczególnych walorach krajobrazowych. Charakterystycznymi elementami rezerwatu są ruchome wydmy paraboliczne, osiągające wysokość do 24 m n.p.m. oraz skupiska wrzosowisk porastające zagłębienia między wydmami⁹⁶. Rezerwat stanowi istotne środowisko dla wielu gatunków roślin naczyniowych⁹⁷. Florystyczny rezerwat Nowe Wicko, położony w strefie pradoliny Łeby w gminie Wicko, chroni zarastające jezioro o charakterze eutroficznym⁹⁸. Rezerwat stanowi ochronę dla ekosystemu leśno-źródłiskowego znajdującego się w leśnym rezerwacie przyrody Paraszyńskie Wąwozy, położonym w gminie Łęczyce⁹⁹. Rezerwat Piaśnickie Łąki¹⁰⁰, obejmujący łąki pomiędzy korytem rzeki Piaśnicy a starorzeczem, chroni resztki dwustuletnich buczyn pomorskich, które rosną na wysokim brzegu klifowym.

⁹² Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Gdańsku z dnia 4 sierpnia 2014 r. w sprawie Rezerwatu Przyrody Jezioro Modła, Dz. Urz. Województwa Pomorskiego z dnia 25 sierpnia 2014 r. poz.2867.

⁹³ Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 18 maja 1984 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody, M.P. z 1984 r. Nr 15, poz. 108.

⁹⁴ Ibidem.

⁹⁵ Rozporządzenie Wojewody Pomorskiego Nr 51/06 z dnia 3 kwietnia 2006 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody Łebskie Bagno, Dz. Urz. Woj. Pomorskiego z 2006 r. Nr 44, poz. 875.

⁹⁶ Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 10 listopada 1976 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody, M.P. z 1976 r. Nr 42, poz. 206.

⁹⁷ <http://www.lebork.gdansk.lasy.gov.pl/rezerwat-mierzeja-sarbska#.XfMm1ehKjs0> [dostęp 24 maja 2018].

⁹⁸ Rezerwat przyrody Nowe Wicko. Centralny Rejestr Form Ochrony Przyrody. Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, <http://crfop.gdos.gov.pl/CRFOP/search.jsf> [dostęp 15 kwietnia 2018].

⁹⁹ Rozporządzenie Wojewody Pomorskiego 685 Nr 5/2001 z dnia 25 lipca 2001 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody Paraszyńskie Wąwozy.

¹⁰⁰ Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 5 listopada 1959 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody, M.P. z 1959 r. Nr 97, poz. 525.

W rezerwacie Pużyckie Łęgi, położonym na Wysoczyźnie Żarnowieckiej¹⁰¹, ochronie podlega dolina Pużyckiej Strugi wraz z charakterystyczną roślinnością typu źródliskowego. Rezerwat ten pełni istotną rolę w zachowaniu unikalnych ekosystemów źródliskowych. Rezerwat przyrody Torfowisko Pobłockie¹⁰², znajdujący się na terenie gminy Główny, to obszar chroniony o torfowisku wysokim typu bałtyckiego. Centralną część rezerwatu stanowi mszar z występującym tam wrzoścem bagiennym¹⁰³. Obszar ten został zakwalifikowany jako specjalny obszar ochrony siedlisk Natura 2000¹⁰⁴. Rezerwat przyrody Widowo¹⁰⁵ obejmuje nadmorskie zbiorowiska leśne oraz formy wydmore. Jest położony w województwie zachodniopomorskim, w gminie Postomino oraz w województwie pomorskim, w gminie Ustka. Ochronie podlega torfowiskowy obszar typu bałtyckiego, a w jego granicach znajduje się jezioro Złakowo. Rezerwat wyróżnia się gęstymi zaroślami woskownicy europejskiej. Zaleskie Bagna stanowią torfowiskowy rezerwat przyrody¹⁰⁶, utworzony dwoma rozporządzeniami. Na granicy mezoregionów Wybrzeża Słowińskiego i Wysoczyzny Żarnowieckiej, w gminie Krokowa, rozciąga się florystyczny rezerwat przyrody Zielone¹⁰⁸. W jego obrębie znajduje się pomnik przyrody Pogański Kamień. Leśny rezerwat przyrody Źródlika Czarnej Wody na Wysoczyźnie Żarnowieckiej, w powiecie puckim¹⁰⁹, ma na celu ochronę pierwotnych zbiorowisk roślinności źródliskowej. W rezerwacie występuje liczna flora roślin naczyniowych, w tym

¹⁰¹ Rozporządzenie Wojewody Pomorskiego nr 13/2001 z dnia 21 listopada 2001 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody Pużyckie Łęgi, Dziennik Urzędowy Województwa Pomorskiego z dnia 28 listopada 2001 Nr 91, poz. 1317.

¹⁰² Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 12 października 1982 w sprawie uznania za rezerwat przyrody, M. P. z 1982 r., nr 25, poz. 234.

¹⁰³ Torfowisko Pobłockie. Klub Przyrodników, https://web.archive.org/web/20161107194006/http://www.kp.org.pl:80/plbaltbogs/obiekty/torfowisko_poblockie.htm [dostęp 7 listopada 2016].

¹⁰⁴ Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. 2004, nr 92, poz. 880).

¹⁰⁵ Widowo, Nadmorski Park Krajobrazowy, Pomorski Zespół Parków Krajobrazowych, <https://npk.org.pl/formy-ochrony-przyrody-1/rezerwaty-przyrody-3/widowo/> [dostęp 21 stycznia 2016].

¹⁰⁶ Rozporządzenie Nr 114/2006 Wojewody Zachodniopomorskiego z dnia 27 września 2006. Dziennik Urzędowy Województwa Zachodniopomorskiego 103, poz. 1905, 9 października 2006; Rozporządzenie Nr 89/2006 Wojewody Pomorskiego z dnia 4 grudnia 2006, Dziennik Urzędowy Województwa Pomorskiego 128, poz. 2663, 12 grudnia 2006.

¹⁰⁸ Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego dnia 24 listopada 1983, M. P. z 1983 r., nr 39, poz. 230.

¹⁰⁹ Zarządzenie Wojewody Pomorskiego w sprawie uznania za rezerwat przyrody Źródlika Czarnej Wody, Dz. Urz. Woj. Pomorskiego z 1999, nr 103, poz. 983.

wiele gatunków chronionych¹¹⁰. Obszary Natura 2000, wprowadzone w 2004 r., stanowiły najmłodszą formę ochrony przyrody. Ich utworzenie było jednym z obowiązków wynikających z przystąpienia Polski do Unii Europejskiej. Celem tych obszarów była ochrona około 200 siedlisk przyrodniczych oraz 1000 zagrożonych gatunków, które są istotne dla zachowania różnorodności biologicznej. Pomniki przyrody stanowią uzupełnienie walorów krajoznawczych regionu¹¹¹. Wśród godnych uwagi pomników przyrody można wymienić aleję bukową z Jacinek do Naclawia, gdzie 200-letnie dęby obsadzają drogę wojewódzką 206. Groty Mechowskie są unikalną formacją geologiczną powstałą w okresie zlodowaceń plejstoceńskich. Ta wyjątkowa jaskinia znajduje się w centralnej części wsi Mechowo, w obrębie Wysoczyzny Żarnowieckiej. W Dolinie Słupi rośnie sosna zwyczajna o nazwie Księżna Anna. Jesion z Motarzyna, który ma 404 lata i osiąga wysokość do 28 m, jest najstarszym jesionem w Polsce. Rośnie on w granicach gminy Dębica Kaszubska. Warto wymienić także stanowiska dokumentacyjne jako ważne pod względem walorów krajoznawczych. Są to miejsca, w których występują formacje geologiczne oraz kopalne szczątki roślin lub zwierząt. Istotne są również użytki ekologiczne oraz grupy krajobrazu naturalnego, które mają także wartość kulturową.

Podsumowując, Pobrzeże Koszalińskie to region o niezwykłych walorach krajoznawczo-przyrodniczych. Różnorodność walorów oraz odpowiedzialny rozwój turystyki przyczyniają się do zachowania unikalnego charakteru tego obszaru. Ochrona środowiska naturalnego i świadomość ekologiczna są kluczowe dla zachowania tych walorów dla przyszłych pokoleń.

¹¹⁰ Rezerwat przyrody Źródlika Czarnej Wody, Centralny Rejestr Form Ochrony Przyrody [on-line]. Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, <http://crfop.gdos.gov.pl/CRFOP/widok/viewrezerwat przyrody.jsf?fop=PL.ZIPOP.1393.RP.738> [dostęp 28 grudnia 2015].

¹¹¹ Zgodnie z Ustawą o Ochronie Przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r. Art. 6 ust. 1 pkt. 6 pomniki przyrody są jedną z form ochrony przyrody. Artykuł 40 ust. 1 tej ustawy definiuje pomniki przyrody następująco: Pomnikami przyrody są pojedyncze twory przyrody żywej i nieożywionej lub ich skupiska o szczególnej wartości przyrodniczej, naukowej, kulturowej, historycznej lub krajobrazowej oraz odznaczające się indywidualnymi cechami, wyróżniającymi je wśród innych tworów, okazałych rozmiarów drzewa, krzewy gatunków rodzimych lub obcych, źródła, wodospady, wywierzyska, skałki, jary, głązy narzutowe oraz jaskinie (Dz. U. 2004, nr 92, poz. 880).

1.3.3. Walory antropogeniczne

Grupa walorów antropogenicznych, zlokalizowana w kategorii walorów krajoznawczych, stanowi integralną część kultury materialnej i duchowej. Są one tworzone przez człowieka i obejmują różnorodne elementy kulturowe i pozaprzyrodnicze. W tej grupie znajdują się muzea i rezerваты archeologiczne, muzea etnograficzne, skanseny, ośrodki twórczości ludowej, zabytki architektury i budownictwa, muzea sztuki i zbiory artystyczne, muzea biograficzne, muzea specjalistyczne oraz obiekty unikatowe.

Oprócz powyższych, obiekty historyczno-wojskowe, miejsca pamięci i muzea martyrologii, zabytki działalności gospodarczej i techniki, współczesne imprezy kulturalne oraz miejsca pielgrzymkowe są również istotnymi składnikami walorów antropogenicznych. Te elementy mają niezwykle znaczenie dla ochrony, zachowania i promocji dziedzictwa kulturowego, a także dla rozwoju turystyki i edukacji¹¹². Turystyka kulturowa jest jednym z najważniejszych działów turystyki przyjazdowej, a turystyka miejska i kulturowa stanowi istotny element polskiego produktu turystycznego¹¹³. Turystyka kulturowa oferuje podróżnym wyjątkowe doświadczenia związane z odkrywaniem dziedzictwa kulturowego, historią, sztuką i tradycjami różnych miejsc. W celu zapewnienia informacji na temat obiektów i miejsc należących do walorów antropogenicznych, istnieje wiele źródeł, takich jak mapy, przewodniki i strony internetowe. Te narzędzia dostarczają cennych informacji dla osób zainteresowanych eksploracją i zgłębianiem dziedzictwa kulturowego oraz dla turystów poszukujących wartościowych miejsc do odwiedzenia. Mapy turystyczne zawierają informacje geograficzne, lokalizację atrakcji, szlaków turystycznych i innych ważnych miejsc. Dzięki nim podróżni mogą planować swoje trasy i zaznaczać interesujące ich punkty. Przewodniki turystyczne to szczegółowe publikacje, które dostarczają informacji o atrakcjach, zabytkach, muzeach, miejscach kultu, festiwalach i wydarzeniach kulturalnych w danym regionie. Przewodniki zawierają opisy i historie miejsc, wskazówki dotyczące zwiedzania, informacje praktyczne, rekomendacje restauracji, hoteli i innych

¹¹² T. Lijewski, B. Mikułowski, J. Wyrzykowski, *op. cit.*, s. 110.

¹¹³ A. Mikos von Rohrscheidt, *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*, GWSHM Milenium w Gnieźnie, Gniezno 2008, s. 175.

usług turystycznych. Są nieocenionym narzędziem dla podróżujących, którzy chcą zgłębić wiedzę o odwiedzanym miejscu i korzystać z jego bogatego dziedzictwa kulturowego.

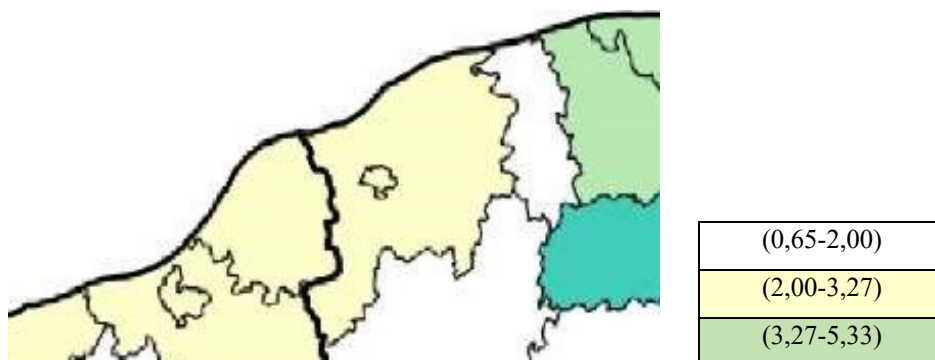
Pobrzeże Koszalińskie, z jego bogatym dziedzictwem kulturowym i zachowanymi zabytkami, stanowiło istotną atrakcję turystyczną. Jednakże na badanym obszarze brakowało obiektów uznanych za Światowe Dziedzictwo Kultury, co mogłoby przyciągnąć jeszcze większą uwagę turystów. Ponadto miejscowości na tym obszarze nie były jeszcze rozpoznawane jako destynacje turystyki miejskiej.

W końcowym raporcie metodologicznym pt. *Analiza walorów turystycznych powiatów i ich bezpośredniego otoczenia na podstawie danych statystycznych m.in. z zakresu bazy noclegowej, kultury i dziedzictwa narodowego oraz przyrodniczych obszarów chronionych*, zastosowano Wskaźnik Atrakcyjności Kulturowej (WAK) do pomiaru walorów antropogenicznych obszarów turystycznych. Wskaźnik ten uwzględniał szereg czynników, które są istotne dla oceny potencjału kulturowego danego obszaru. Jednym z czynników branych pod uwagę był ruch pielgrzymkowy oraz liczba zwiedzających muzea i instytucje paramuzealne. Kolejnym czynnikiem uwzględnianym w WAK był zbiór zabytków, zarówno ogółem, jak i przed XVI w. Liczba zabytków stanowi istotny wskaźnik wartości historycznej i kulturowej danego obszaru. Szczególną uwagę zwracano na zabytki wpisane na listę światowego dziedzictwa UNESCO oraz listę prezydencką, które są uznawane za wyjątkowe i mają szczególne znaczenie dla dziedzictwa narodowego. Wskaźnik uwzględniał także liczbę miejsc na widowni w teatrach i instytucjach muzycznych. Ten czynnik odzwierciedlał rozwiniętą infrastrukturę kulturalną danego obszaru, umożliwiającą organizację różnorodnych wydarzeń artystycznych i kulturalnych. Kolejnym istotnym elementem był udział w organizowanych imprezach masowych. Zastosowanie Wskaźnika Atrakcyjności Kulturowej (WAK) pozwoliło na identyfikację obszarów o największych walorach kulturowych¹¹⁴. W ramach projektu analizy walorów turystycznych powiatów i ich otoczenia zastosowano metodologię opartą na wykorzystaniu danych statystycznych dotyczących kultury, dziedzictwa narodowego oraz obszarów chronionych pod względem przyrodniczym. Metodologia ta pozwalała na ocenę potencjału turystycznego poszczególnych obszarów na podstawie różnorodnych wskaźników. Przy

¹¹⁴ D. Foremska i in., *op. cit.*, s. 45.

analizie walorów kulturowych uwzględniono dane dotyczące liczby miejsc na widowni w teatrach i instytucjach muzycznych.

Wskaźnik ten wskazuje na dostępność i rozwinięcie infrastruktury kulturalnej, co jest istotnym czynnikiem dotyczącym turystów poszukujących atrakcyjnych wydarzeń artystycznych. Kolejnym czynnikiem branych pod uwagę były liczby uczestników zorganizowanych imprez masowych. To wskaźnik świadczący o popularności danego obszaru i atrakcyjności dla turystów, którzy poszukują niezapomnianych wydarzeń kulturalnych, festiwali i innych masowych spotkań. Ważnym elementem analizy były również dane dotyczące kultury i dziedzictwa narodowego. Uwzględniano liczby zwiedzających muzea i instytucje paramuzealne, co dawało obraz zainteresowania turystów dziedzictwem kulturowym danego regionu. Ponadto analizowano liczbę zabytków ogółem oraz przed XVI w., co pozwoliło ocenić wartość historyczną i kulturową danego obszaru. Kolejnym czynnikiem istotnym dla analizy walorów turystycznych były obszary chronione pod względem przyrodniczym. Dane dotyczące obszarów chronionych, takich jak parki narodowe, rezerваты przyrody czy inne tereny o unikalnej przyrodzie, były uwzględniane w celu oceny potencjału turystycznego danego regionu w kontekście ekoturystyki i turystyki przyrodniczej. Wykorzystanie danych statystycznych w ramach tej metodologii pozwalało na obiektywną ocenę i porównanie walorów turystycznych poszczególnych powiatów oraz ich otoczenia. Dzięki temu możliwe było zidentyfikowanie obszarów o największym potencjale turystycznym oraz opracowanie rekomendacji dotyczących rozwoju turystyki i promocji danego regionu. Analiza walorów turystycznych na podstawie tak różnorodnych czynników była istotnym narzędziem dla planowania działań rozwojowych, inwestycji infrastrukturalnych oraz strategii rozwoju turystyki na danym obszarze. Dzięki temu możliwe jest efektywnie wykorzystać walory kulturowe, dziedzictwo narodowe i obszary przyrodnicze do promocji turystyki przyjazdowej i zrównoważonego rozwoju regionów.

Mapa 6. Wskaźnik atrakcyjności kulturowej (WAK) Pobrzeża Koszalińskiego uwzględniający otoczenie i poprawkę transgraniczną w latach 2012-2014

Źródło: opracowanie własne na podstawie dokumentu pt. *Analiza walorów turystycznych powiatów i ich bezpośredniego otoczenia na podstawie danych statystycznych m.in. z zakresu bazy noclegowej, kultury i dziedzictwa narodowego oraz przyrodniczych obszarów chronionych*.

Analiza wskaźnika atrakcyjności kulturowej (WAK) wykazała, że region Pobrzeża Koszalińskiego plasował się w dolnej grupie decylowej w porównaniu z innymi powiatami. Oznaczało to, że w kontekście walorów antropogenicznych, czyli związanych z dziedzictwem kulturowym, turystycznym i historycznym, region ten nie wypadł najlepiej. Istotne miasta posiadające ciekawe walory kulturowe to Kołobrzeg, Darłowo i Słupsk. Wymienione miasta posiadały wiele cennych zabytków, muzeów i instytucji kulturalnych, które mogły zachęcać turystów z całego kraju i zagranicy.

Miasta historyczne, według U. Szubert-Zarzeczny, stanowią główne destynacje turystyki kulturowej, ze względu na obecność w nich licznych cennych zabytków. Obiekty zabytkowe¹¹⁵, miejski krajobraz, muzea wraz z ofertą rekreacyjną i dogodną komunikacją spowodowały, że miasta historyczne stanowią o rozwoju turystyki w regionie¹¹⁶. Pomimo że w kontekście walorów antropogenicznych region ten nie wypadł najlepiej, w regionie Pobrzeża Koszalińskiego znajdowało się wiele ciekawych obiektów o znaczeniu

¹¹⁵ Według ustawy zabytek to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz. U. 03.162.1568, rozdz. 1, art. 3.

¹¹⁶ U. Szubert-Zarzeczny, *Turystyka miejska w koncepcji rozwoju metropolitalnego w Polsce*, [w:] *Turystyka na obszarach miejskich. Uwarunkowania rozwoju, narzędzia promocji*, red. T. Żabiński, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2012, s. 9-19.

kulturowym i historycznym. Wśród nich warto wymienić sieć wczesnośredniowiecznych grodzisk obronnych oraz zamki obronne, które stanowiły świadectwo dawnych czasów i służyły jako atrakcja turystyczna dla miłośników historii. Ważnymi elementami krajobrazu kulturowego regionu były także fortyfikacje miast, relikty II wojny światowej oraz budynki związane z rezydencjami arystokratycznymi, które często były przekształcone w hotele i restauracje. W regionie znajdowały się także liczne muzea, w tym muzea specjalistyczne, muzea martyrologii oraz rezerваты archeologiczne, które prezentowały bogatą historię i kulturę regionu. Pobreże Koszalińskie było obszarem o bogatej historii, gdzie odnajdywano liczne zabytki i ślady działalności człowieka sięgające nawet epoki neolitu. Wśród najstarszych obiektów, które zachowały się do naszych czasów, można wymienić grodziska oraz cmentarzyska.

We wsi Grzybница, położonej na Pobreżu Koszalińskim, w pobliskim lesie znajdowały się tajemnicze kamienne kręgi. Były to pozostałości po starożytnym miejscu kultu religijnego, datowane na okres późnej epoki brązu i wczesnej epoki żelaza. Kamienne kręgi stanowiły fascynujący ślad dawnego kultu i religijności, które istniały na tych terenach wiele wieków temu. W Żydowie, także na Pobreżu Koszalińskim, znajdował się zespół kurhanów, będący pozostałością po starożytniej nekropolii. Kurhany były datowane na okres od IV do VI w. n.e. i stanowiły przykład kultury pomorskiej. W skład zespołu wchodziło kilka kurhanów, a największy z nich mierzył około 40 metrów średnicy i około 6 metrów wysokości. Były one miejscem pochówku wodzów i arystokracji oraz stanowiły ośrodki kultu religijnego i rytuałów związanych z kultem przodków¹¹⁷. Na terenie wsi Borkowo znajdował się grobowiec komorowy, datowany na okres kultury pucharów lejkowatych, co czyniło go jednym z najstarszych obiektów archeologicznych na tym terenie¹¹⁸. Dużym zainteresowaniem cieszyły się również kompleksy pałacowo-parkowe, które zachwycaly swoją architekturą i pięknymi ogrodami. Region Pobreża Koszalińskiego wyróżniał się również licznymi średniowiecznymi budowlami sakralnymi oraz kościołami z obronnymi wieżami, które były ważnymi elementami krajobrazu kulturowego. W wiosce Unieradz znajdował się XIII-wieczny kościół św. Michała Archanioła, który był najstarszym kościołem w powiecie kołobrzeskim. W Kłodkowie w kościele pod wezwaniem Matki

¹¹⁷ Ibidem, s. 62.

¹¹⁸ J. Sieradzka-Kasprzyk, *Przewodnik po polskim Pomorzu*, DUNAPOL Sp. z o. o., Warszawa 2010, s. 27.

Boskiej Królowej Świata, warte uwagi były zawiasy w kształcie lilii sprzed ponad 600 lat, a w Gosławiu kamienny portal. Oba te elementy były częścią dziedzictwa kulturowego tych miejscowości i mogły przyciągać uwagę turystów oraz miłośników architektury i historii. Oprócz zabytków i muzeów, region Pobrzeża Koszalińskiego charakteryzował się bogatą kulturą ludową oraz regionalnymi zwyczajami i obyczajami, które stanowiły ważny element dziedzictwa kulturowego. Tradycje, tańce, muzyka ludowa oraz lokalne festiwale zwracały uwagę turystów, którzy chcieli poznać autentyczne przejawy kultury i uczestniczyć w regionalnych obrzędach. Centra rozrywki i ośrodki handlowe były również popularnymi miejscami, które skupiały turystów szukających rozrywki, zakupów i doświadczenia lokalnej atmosfery. Były to miejsca, gdzie turyści mogli cieszyć się różnorodnymi atrakcjami, takimi jak parki rozrywki, kina, restauracje, kawiarnie i sklepy z lokalnymi produktami.

Kołobrzeg, jako miejscowość znajdująca się na liście Europejskiego Szlaku Gotyku Ceglanego, pełni istotną rolę jako środek kulturalny. Do 1987 r. na scenie tamtejszego amfiteatru odbywał się Festiwal Piosenki Żołnierskiej, który skupiał artystów i publiczność z różnych miejsc. Miasto było również gospodarzem znanych imprez, takich jak Światowy Festiwal Morsowania, Hanzeatycki Festyn Historyczny Targ Solny, regaty Srebrny Dzwon, Mistrzostwa Polski w Jedzeniu Śledzia po Kołobrzescu, międzynarodowe spotkania z folklorem Interfolk oraz Gwieździsty Rajd Rowerowy o Puchar Bałtyku. Organizowano spotkania z pisarzami czy artystami. Jednym z ważnych elementów krajobrazu kulturowego jest kolegiata w Kołobrzegu, pochodząca z II połowy XIII w. Stanowi ona atrakcję kulturową i historyczną dla turystów odwiedzających region. Dla entuzjastów fortyfikacji i militariów dostępne były umocnienia, schrony, dawne bazy wojskowe, fabryki zbrojeniowe oraz ośrodki doświadczalne. W tamtejszym muzeum prezentowano historię militariów dla miłośników tej tematyki¹¹⁹. Wyremontowana w 1981 r. latarnia morska, wzniesiona na dawnym forcie z XVIII w., stanowi ciekawy zabytek miasta¹²⁰. Atrakcyjne miejsca do zwiedzania to: Forty Ujście i Kleista, Reduty Morast i Solna, Kamienny Szaniec czy też Baszta Lontowa¹²¹. Interującym zabytkiem jest malowidło Sąd Ostateczny,

¹¹⁹ E. Łodzińska, W. Wieczorek, *Pobrzeże Bałtyku – część zachodnia*, Demart, Warszawa 2010, s. 87.

¹²⁰ M. Rajchowiak, *Latarnie Morskie Wybrzeża Zachodniego*, Arguss, Szczecin 1997, s. 47.

¹²¹ A. M. Mikos von Rohrscheidt, *op. cit.*, s. 252.

odkryte w 1908 r. w kościele w Iwięcynie, wiosce położonej na trasie Koszalin-Darłowo. Stanowi ono unikalne dzieło sztuki sakralnej, które zwracało uwagę turystów zainteresowanych sztuką i historią religii. Do walorów kulturowych regionu zaliczono również kościół w Sarbinowie z 1856 r. i kościół w Unieściu. Te sakralne budowle nie tylko pełniły istotną rolę w życiu religijnym, ale także były świadectwem architektury i historii tych miejscowości. Ciekawe zabytki niesakralne istnieją w Ustroniu Morskim, takie jak umocnienia wojskowe z okresu PRL-u. Schrony i działobitnie w nadmorskich lasach stanowiły pozostałości historyczne dla miłośników historii i militariów. W Sarbinowie znajduje się zabytkowa chałupa rybacka zwana wąskofrontową, pochodząca z 1804 r. Jest to unikalny przykład tradycyjnej architektury, który stanowi ważny element kulturowego krajobrazu regionu. Natomiast w Gąskach turyści mogą podziwiać neoklasycystyczny pałac. Atrakcyjną częścią regionu jest latarnia morska w Gąskach z 1877 r., o wysokości 50,2 m. Jest to druga pod względem wysokości latarnia na polskim wybrzeżu¹²².

Koszalin w badanym okresie był największym miastem Pobrzeża Koszalińskiego, liczącym 107 680 mieszkańców (stan na 31 grudnia 2016 r.)¹²³. W przeszłości pełnił rolę stolicy województwa. Miasto posiada wiele zabytków gotyckich oraz nowatorskich rozwiązań konstrukcyjnych i budowlanych. Było również ważnym ośrodkiem wydarzeń kulturalnych oraz turystyki i rekreacji. W mieście działały Bałtycki Teatr Dramatyczny, nowoczesna filharmonia, amfiteatr oraz muzeum. W Koszalinie organizowane były znaczące wydarzenia kulturalne, takie jak Koszaliński Festiwal Debiutów Filmowych Młodzi i Film, Europejski Festiwal Filmowy Integracja Ty i Ja, Hanza Jazz Festiwal, Międzynarodowy Festiwal Zespołowej Muzyki Akordeonowej, Ogólnopolski Festiwal Piosenki Aktorskiej Reflektor czy Festiwal Chórów Polonijnych. Ważne obiekty w Koszalinie to m.in. XIV-wieczna katedra gotycka, muzeum (Pałac Młynarza i młyn z XIX w.), średniowieczne mury obronne, domek kata, kościół zamkowy oraz kaplica św. Gertrudy. Wśród nich tylko katedra i amfiteatr miały charakter ponadregionalny. Dodatkowo, na wzgórzu Krzyżanka (o wysokości 136,2 m n.p.m.) znajdowała się wieża

¹²² http://www.ustronie.pl/atraccje/4/latarnia_w_gaskach [dostęp 18 marca 2018].

¹²³ *Ludność, gęstość zaludnienia, ruch naturalny, ludności oraz migracje*, Rocznik Demograficzny 2017, Warszawa 2017, s. 48.

widokowa z 1888 r. Całość uzupełniały szachulcowe chałupy mieszkalne, bramne i gospodarcze z XIX w.¹²⁴, które zachowały się w osiedlach Jamno-Łabusz¹²⁵.

Darłowo to wyjątkowy zabytek architektury na Pobrzeżu Koszalińskim, zachowujące swój historyczny układ urbanistyczny. Miasto posiada wiele cennych zabytków, takich jak gotyckie kościoły, zamek książąt pomorskich, brama miejska, wały ziemne i fosa. Wśród zabytków znajduje się również barokowo-klasycystyczny ratusz, renesansowe, barokowe i XIX-wieczne kamienice, gotycka kaplica cmentarna św. Gertrudy oraz pomnik rybaka w postaci fontanny z 1919 r. W Darłowie zachowały się również dobrze zachowane betonowe podstawy wyrzutni raketowych V-1 i V-2 oraz pozostałości po największej armacie świata z czasów II wojny światowej. Most rozsuwany zbudowany w latach 80. XX w. łączy Darłówko Wschodnie i Darłówko Zachodnie¹²⁶. W samym mieście zachował się oryginalny układ portu rybackiego z XIX i XX w. Na obszarze portu w Darłówku Zachodnim znajdowała się stocznia statków żelbetonowych, której pozostałości stanowią atrakcję turystyczną.

Jarosławiec, położony między Darłowem a Ustką, jest wioską rybacką, która oferuje turystom atrakcyjne warunki wypoczynku. Jedną z głównych atrakcji jest dwustumetrowa plaża strzeżona, znajdująca się na wschód od przystani rybackiej. Jarosławiec wyróżnia się wysokim brzegiem klifowym oraz latarnią morską z 1829 r., która jest charakterystycznym elementem krajobrazu.

W przeszłości, w latach 30. XX w., Jarosławiec był popularnym miejscem wypoczynku, odwiedzanym przez od 800 do 1000 wczasowiczów. Obecnie może pomieścić aż trzydzieści tysięcy gości w 30 ośrodkach wczasowych, pensjonatach, kwaterach prywatnych i na polu namiotowym. W przyszłości Jarosławiec ma potencjał, aby stać się miejscowością o dominującej funkcji lecznictwa uzdrowiskowego. Jego korzystne położenie nad morzem, czyste powietrze i przyjazna atmosfera mogą przyciągać turystów poszukujących pozytywnych efektów dla zdrowia i dobrego samopoczucia. Wprowadzenie

¹²⁴ J. Sieradzka-Kasprzyk, *op. cit.*, s. 9.

¹²⁵ Uchwała Nr XLVIII/568/2010 Rady Miejskiej w Koszalinie z dnia 25 lutego 2010 w sprawie utworzenia Osiedla, Dz. Urz. Woj. Zachodniopomorskiego z 2010 r., nr 24, poz. 546.

¹²⁶ http://www.darlowko.pl/atrakcje/2/latarnia_morska [dostęp 18 marca 2018].

dotatkowych usług i infrastruktury związanych z lecznictwem uzdrowiskowym może przyczynić się do rozwoju i zróżnicowania oferty turystycznej Jarosławca¹²⁷.

Walory kulturowe powiatu słupskiego obejmowały zarówno obiekty architektury i budownictwa, jak i zabytki nieruchome oraz ruchome. Według danych ze Starostwa Powiatowego w Słupsku, na terenie powiatu znajdowało się 135 zabytków ruchomych, które są świadectwem historii i kultury regionu.

Muzea działające na terenie powiatu słupskiego pełnią ważną rolę w zachowaniu i eksponowaniu dziedzictwa kulturowego. Jednym z takich muzeów jest Muzeum Pomorza Środkowego, z galerią dzieł Stanisława Ignacego Witkiewicza. Galeria stanowi cenne miejsce prezentacji i interpretacji twórczości tego wybitnego artysty. Poprzez prezentację dzieł Witkiewicza, Muzeum Pomorza Środkowego przyczynia się do upowszechniania sztuki i kultury oraz wprowadzenia turystów i lokalnej społeczności w świat artystycznej wizji tego twórcy. Ciekawym eksponatem jest mapa Pomorza Zachodniego z XVII w. Mapa stanowi wartościowe źródło informacji na temat historycznego układu terytorialnego i geograficznego regionu. Jest ona nie tylko cennym obiektem zabytkowym, ale również istotnym elementem poznania i interpretacji przeszłości Pomorza Zachodniego¹²⁸. Kościół św. Jacka z XVII w. oraz młyn zamkowy są kolejnymi ważnymi walorami kulturowymi w powiecie słupskim. Kościół św. Jacka, zbudowany w XVII w., stanowi przykład architektury sakralnej i jest miejscem kultu religijnego. Jego architektoniczne detale i bogate wnętrza są świadectwem długiej historii i tradycji miejscowej społeczności. Młyn zamkowy jest kolejnym cennym elementem dziedzictwa kulturowego. Młyn zamkowy zwraca uwagę swoją unikalną architekturą i stanowi przypomnienie o dawnych technikach młynarskich. Baszta Czarownic, mieści Bałtycką Galerię Sztuki Współczesnej. Jest to istotne miejsce dla sztuki współczesnej, które oferuje wystawy i prezentacje dzieł artystów z różnych dziedzin. Galeria stanowi platformę dla twórców i umożliwia eksplorację nowych trendów i ekspresji artystycznej. Tradycyjny Jarmark Gryfitów, który odbywa się w każdą niedzielę w Słupsku w okresie letnim, jest ważnym wydarzeniem kulturowym. Oparty jest na dawnych tradycjach i prezentuje bogactwo regionalnych tradycji rzemiosła oraz kulinariów. Wystawy

¹²⁷ *Czysta woda i wysoki brzeg*, „Głos Pomorza” 1993, nr 145, s. 10.

¹²⁸ E. Łodzińska, W. Wieczorek, *op. cit.*, s. 17.

prac rzemieślniczych, pokazy i degustacje stanowią atrakcję dla turystów oraz lokalnej społeczności, pozwalając im zanurzyć się w kulturze i tradycjach regionu.

Muzeum Chleba w Ustce jest jedną z niewielu placówek tego typu w Polsce. Jest to miejsce, w którym zgromadzono kolekcję eksponatów, dokumentujących historię wypieku chleba i tradycje związane z tym obszarem. Muzeum Ziemi Usteckiej zostało otwarte w 2000 r. i od tego czasu stało się ważnym ośrodkiem kulturalnym w Ustce. Pełni funkcję miejsca stałej wystawy regionalnej, a także organizuje wernisaże i wystawy czasowe. Jest to również miejsce spotkań różnych stowarzyszeń i organizacji pozarządowych, które angażują się w ważne sprawy miasta i regionu. Muzeum Ziemi Usteckiej stanowi istotne forum dyskusyjne i centrum kulturalne dla lokalnej społeczności. Bałtycka Galeria Sztuki Współczesnej w Ustce powstała w 1987 r. Znajduje się w zabytkowym spichlerzu portowym i jest poświęcona eksponowaniu i promowaniu sztuki współczesnej, zarówno polskiej, jak i zagranicznej. Poprzez organizację wystaw czasowych, sympozjów i seminariów, galeria stara się tworzyć przestrzeń dla artystów i dialogu o współczesnej sztuce. Jest to ważne miejsce dla rozwoju i prezentacji sztuki współczesnej w regionie. W Ustce, po wschodniej stronie falochronu, znajduje się latarnia morska o wysokości 19,5 m., która pełni ważną rolę w nawigacji morskiej. W pobliżu znajduje się również budynek stacji pilotów, który jest częścią infrastruktury portowej. Na wschodniej stronie promenady w Ustce można również zobaczyć renesansowy budynek, znany jako Bismarckhaus. Jest to historyczna budowla związana z kanclerzem Niemiec, Otto von Bismarckiem.

Swołowo to malownicza wieś, w której można znaleźć około 70 szachulcowych budynków. Jest ona uważana za stolicę *Krainy w kratkę* i jest szczególnie interesująca pod względem historycznym. Co roku, w dniach 11-12 listopada, Swołowo jest gospodarzem festiwalu gęsiny. Jest to wydarzenie o bogatych tradycjach, podczas którego odbywają się różnorodne atrakcje związane z kulinariami i kulturą regionu. Kaszubi są jedną z aktywnych grup etnicznych w Polsce, zamieszkującą tereny województwa pomorskiego. Granicę obszaru zamieszkanego przez Kaszubów od zachodu wyznaczają miasta Słupsk i Ustka, a od północy obszar ogranicza linia brzegowa Morza Bałtyckiego¹²⁹. Kaszubi są potomkami wschodniej gałęzi średniowiecznego ludu Pomorzan. Przez wieki zachowali swoją

¹²⁹ Ł. Spisak, J. Pałka, *Wielokulturowe Pomorze. Mniejszości etniczne i narodowe na Pomorzu*, Uniwersytet Szczeciński, Akademickie Koło Studiów Etnicznych, Szczecin-Koszalin, 2003, s. 266.

tożsamość etniczną, a dziś wyróżniają się nie tylko ciekawym dialektem i bogatą literaturą, ale także różnorodnymi etnicznymi obyczajami. Do charakterystycznych obyczajów Kaszubów należą tradycyjne tańce, używanie tradycyjnych instrumentów muzycznych, takich jak flety i skrzypce kaszubskie, a także zachowanie specyficznego kaszubskiego alfabetu. Hafty kaszubskie są ważnym elementem kaszubskiej kultury ludowej, które zdobią ubrania i tekstylia. Charakterystycznym elementem architektury kaszubskiej są drewniane domy zwane gburskimi, które były budowane w konstrukcji zrębowej i kryte gontem lub strzechą. Te tradycyjne domy często posiadają charakterystyczne podcienia, zwane wystawkami, które stanowią miejsce spotkań i integracji społeczności. Przykłady takich domów można odnaleźć m.in. w miejscowości Dymnica.

W 1998 r. miasto Łeba ogłosiło się stolicą Księstwa Łebskiego, co przyczyniło się do ciekawej atrakcji dla turystów. Wówczas turyści mieli możliwość uzyskania paszportu Księstwa Łebskiego oraz zdobycia okolicznościowych monet, które stanowiły pamiątkę z wizyty w tym niezwykłym miejscu. W Łebie można również odnaleźć pozostałości ośrodków montażowych i testowych pocisków balistycznych Rheinbote oraz przeciwlotniczych Rheitochter¹³⁰. Te historyczne obiekty były świadectwem związanej z nimi działalności i badań. Dla miłośników malarstwa, w kościele pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Łebie znajduje się obraz Hermanna Maxa Peschsteina, wybitnego niemieckiego ekspresjonisty¹³¹. W pobliskiej wsi Białogarda, niedaleko Łeby, znajduje się grodzisko Słowian z X w. Jest to ważne miejsce archeologiczne, które dokumentuje obecność i historię Słowian w regionie.

Kluki to ciekawa wieś położona na południowo-zachodnim wybrzeżu jeziora Łebsko. Pierwotnie zamieszkiwana była przez jedną rozrastającą się rodzinę Kluków. W 1963 r. w Klukach założono Muzealną Zagrodę Słowińską¹³², która prezentuje autentyczne słowińskie chałupy, zabudowania gospodarcze, ogrodzenia, składziki rybackie, pasieki, piece chlebowe, szałas rybackie, ogródki, składowiska trzciny i torfu. Wszystkie te elementy, wraz z wnętrzami mieszkalnymi, meblami i wyposażeniem

¹³⁰ J. Sieradzka-Kasprzyk, *op. cit.*, s. 157.

¹³¹ H. M. Peschstein przedstawiciel niemieckiej bohemy początku XX w.

¹³² Słowińcy to autochtoniczna ludność Pomorza nazywana również Kaszubami nadlebiańskimi. K. Kłoś, *Pomorze Zachodnie. Panorama Turystyczna*, KAW, Warszawa 1980, s. 60.

kuchennym, składają się na znakomicie zrekonstruowany fragment słowińskiej wsi. Muzeum powstało z myślą o ratowaniu kultury materialnej dawnej ludności kaszubskiej. Organizuje różnego rodzaju imprezy, nawiązujące do ich tradycji¹³³. W okolicy Kluk znajdują się również odrestaurowane stare cmentarze, które są ważnymi świadkami historii i kultury tego regionu. W Smołdzinie działa Muzeum Przyrodnicze Słowińskiego Parku Narodowego, prezentujące przyrodę i ekosystemy tego obszaru. We wsiach Gardna Wielka i Gaca można znaleźć liczne zabytkowe budowle, w tym charakterystyczne domy rybackie o konstrukcji szkieletowej. Rowy to wioska rybacka, gdzie w latach 1960-1973 powstała duża baza noclegowa, przeznaczona głównie na kolonie letnie i ośrodki zakładów pracy. W Czołpinie, na najwyższej wydmie, została ustawiona latarnia morska. Drugą latarnią morską na Kaszubach jest latarnia Stilo, zbudowana w pierwszym dziesięcioleciu XX w. W Dębnicy Kaszubskiej w 2002 r. otwarto Izbę Regionalną Skąd Nasz Ród, która miała na celu popularyzację historii, obyczajowości, tradycji i atmosfery codziennego życia Kaszubów, zwłaszcza wśród młodzieży. Izba ta służyła głównie uczniom i nauczycielom gminy Dębica Kaszubska jako miejsce edukacji regionalnej. W województwie pomorskim istniały cenne rezydencje, wśród których można wymienić pałac w Krokowej. Ten imponujący budynek miał duże znaczenie dla rozwoju życia kulturalnego mieszkańców powiatu, stanowiąc miejsce organizacji różnorodnych działań kulturalnych i artystycznych¹³⁴.

Na podstawie walorów antropogenicznych, można stwierdzić, że Pobrzeże Koszalińskie posiadało duży potencjał turystyczno-kulturowy, zwłaszcza w obszarach spuścizny kulturowej, regionalnej, muzealnej i miejskiej. Obszar ten cechowało bogactwo dziedzictwa kulturowego, obejmującego zabytki architektury i budownictwa, obiekty historyczno-wojskowe, miejsca pamięci i muzea martyrologii, muzea i galerie sztuki, obiekty związane z działalnością gospodarczą i techniką, oraz współczesne imprezy kulturalne. Były one istotnym elementem kultury materialnej i duchowej regionu. Miejscowości takie jak Koszalin, Darłowo, Jarosławiec, Łeba czy Ustka posiadały unikalne walory kulturowe, takie jak zabytkowe kościoły, zamki, latarnie morskie, muzea czy charakterystyczne dla regionu zabudowania, np. szachulcowe domy rybackie. Były one

¹³³ M. Czerner, *Polskie wybrzeże Bałtyku*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1974, s. 130.

¹³⁴ *Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Słupskiego na lata 2012-2022*, Słupsk 2011, s. 111.

istotnymi ośrodkami kulturalnymi. Dzięki obiektom muzealnym, wystawom i innym wydarzeniom kulturalnym, turyści mieli okazję zgłębiać wiedzę i doświadczać lokalnych tradycji, historii, sztuki i kultury. Było to nie tylko atrakcyjne dla podróżnych, ale również istotne dla ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego.

Podsumowując, Pobrzeże Koszalińskie posiadało znaczący potencjał turystyczno-kulturowy, który zwracał uwagę podróżnych zainteresowanych poznawaniem dziedzictwa kulturowego. Bogactwo walorów antropogenicznych, od lokalnych tradycji po miejsca o znaczeniu regionalnym i historycznym, tworzyło unikalny krajobraz kulturowy, który stanowił atrakcję dla turystów i przyczyniał się do rozwoju turystyki i ochrony dziedzictwa kulturowego w regionie.

W wielu krajach istnieją plany rozwoju, w ramach których rządy zobowiązują się do ochrony dziedzictwa kulturowego, takiego jak zabytki architektoniczne. W Polsce ważnym posunięciem w badanym okresie było zobowiązanie do rewaloryzacji, rozbudowy i modernizacji zabudowy, w tym obiektów o wartości architektonicznej i znaczeniu historycznym, służących działaniom z zakresu kultury, oraz do ochrony zabytków, zawarte w Narodowym Planie Rozwoju 2004-2006¹³⁵. Zobowiązania te mogły stanowić integralną część szerszej strategii rozwoju kraju, kładąc nacisk na kulturę i dziedzictwo jako ważne elementy tożsamości narodowej.

1.3.4. Walory wypoczynkowe i rekreacyjne

Walory wypoczynkowe są kluczowym elementem interesującym turystów i zapewniającym im możliwość regeneracji sił oraz relaksu. Są one zależne od zachowania naturalnego środowiska, które umożliwia odprężenie i przyjemne spędzenie czasu. Tereny wypoczynkowe charakteryzują się minimalnym stopniem ingerencji człowieka, a ich krajobraz jest harmonijny i proporcjonalny. Istotne jest również korzystne oddziaływanie warunków bioklimatycznych na zdrowie i samopoczucie turystów. Do walorów wypoczynkowych zalicza się tereny rekreacyjne o atrakcyjnych zasobach środowiska, które zachęcają do aktywności fizycznej i relaksu na świeżym powietrzu. Mogą to być parki,

¹³⁵ *Narodowy Plan Rozwoju 2004-2006*, przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 14 stycznia 2003, Warszawa 2003, s. 120.

ogrody, tereny zielone oraz plaże, które oferują możliwość spacerów, pikników, uprawiania sportów czy też obserwacji przyrody. Istotne są także ośrodki życia kulturalnego, w których turyści mogą skorzystać z różnorodnych atrakcji artystycznych, wystaw, koncertów czy festiwali. Popularne miejscowości turystyczne, pełniące rolę centrum rozrywkowo-wypoczynkowego, są również ważnym elementem walorów wypoczynkowych. Zapewniają one bogatą ofertę noclegową, restauracji, sklepów i innych usług turystycznych, które sprzyjają komfortowemu i satysfakcjonującemu wypoczynkowi. Dodatkowo kurorty uzdrowskie, dzięki swoim właściwościom leczniczym, stanowią atrakcyjne miejsce dla osób poszukujących zdrowia i relaksu¹³⁶.

Obszar Pobrzeża Koszalińskiego posiada istotne walory wypoczynkowe o znaczeniu krajowym. Badania i opracowania, takie jak prace M. I. Miłskiej i J. Wyrzykowskiego, dostarczają interesujących informacji na temat tych walorów. W opracowaniu pt. *Plan kierunkowy zagospodarowania turystycznego Polski z 1971 r.* J. Wyrzykowski dokonał identyfikacji obszarów wypoczynkowych, uwzględniając pojemność turystyczną w okresie letnim i zimowym. Zróżnicowanie terenu, związane z występowaniem jezior i pasa nadmorskiego, stanowiło dodatkowy czynnik uwzględniany przy określaniu przydatności obszaru do uprawiania kąpieli i sportów wodnych. Przy wyborze walorów wypoczynkowych wziął również pod uwagę dostępność komunikacyjną oraz stopień zagospodarowania turystycznego. Wytyczne J. Wyrzykowskiego dotyczące optymalnego wykorzystania obszarów o walorach wypoczynkowych uwzględniały również miejsca związane z walorami uzdrowskimi oraz obszary wolne od zanieczyszczeń powietrza, które są szczególnie istotne w kontekście wysokiej urbanizacji¹³⁷.

Ważnymi obszarami dla turystyki wypoczynkowej na wybrzeżu koszalińskim były Kołobrzeg, Mielno i Darłowo. Natomiast na wybrzeżu słupskim ważne miejsca to Ustka i Łeba. Dominującym walorem tych obszarów były plaże. Jednym z przykładów była plaża w Dębku, charakteryzująca się szeroką przestrzenią i jasnym, drobnym piaskiem. Oddzielała ją od zabudowań trzystu metrowa strefa, co przyczyniało się do spokoju

¹³⁶ I. Potocka, *op. cit.*, s. 11.

¹³⁷ Rozmieszczenie obszarów uznanych za nieprzydatne do długookresowej turystyki wypoczynkowej pokrywa się z rozmieszczeniem głównych stref zurbanizowanych. T. Lijewski, B. Mikułowski, J. Wyrzykowski, *op. cit.*, s. 36.

i komfortu wypoczynku. Białogóra to z kolei charakterystyczna wieś, zapewniająca odwiedzającym atmosferę ciszy i relaksu.

Pojemność turystyczna stała się istotnym walorem wypoczynkowym, który był oddzielnie określany dla każdego obszaru, uwzględniając inne walory mające wpływ na turystykę krajoznawczą i wypoczynek w okresach świątecznych. W 1980 r. maksymalny wskaźnik jednorazowej pojemności turystycznej w okresie letnim na obszarach nadmorskich wynosił od 1000 do 1500 osób na km² ¹³⁸. Pobrzeże Koszalińskie, ze względu na swoje położenie geograficzne oraz unikalne walory przyrodnicze, oferowało szeroki zakres lecznictwa uzdrowiskowego. Jednym z istotnych czynników, które mają wpływ na dobór walorów wypoczynkowych, jest obecność obszarów wolnych od zanieczyszczeń powietrza¹³⁹. Niestety, analiza danych z Programu Państwowego Monitoringu Środowiska województwa zachodniopomorskiego w roku 2016 wykazała problematyczną sytuację związaną z zanieczyszczeniem ozonem na obszarze tego województwa. Według klasyfikacji, stwierdzono przekroczenie poziomu ozonu na całym obszarze województwa, osiągając klasę D2, co oznaczało, że koncentracja ozonu przekroczyła dopuszczalne normy ochrony zdrowia i środowiska.

Jednakże pozostałe substancje badane w ramach monitoringu powietrza nie przekroczyły ustanowionych wskaźników dla ochrony zdrowia i roślin. Ocenę jakości powietrza dla badanego obszaru województwa zachodniopomorskiego w 2016 r. sklasyfikowano jako najwyższą klasę A, co oznaczało, że zanieczyszczenie powietrza było niskie¹⁴⁰. W przypadku województwa pomorskiego, podobnie jak w województwie zachodniopomorskim, zaobserwowano pewne przekroczenia pyłu zawieszonego PM10. Jednakże w województwie pomorskim przekroczenia te były na tyle systematyczne, że zaklasyfikowano ją do klasy C. Należy jednak zaznaczyć, że pozostałe substancje mające wpływ na jakość powietrza w badanej strefie województwa pomorskiego utrzymywały się poniżej dopuszczalnych norm. Oznaczało to, że wskaźniki dla ochrony zdrowia

¹³⁸ J. Wyrzykowski, *Wskaźnik optymalnej pojemności turystycznej obszarów wypoczynkowych*, „Ruch Turystyczny” 1980, z. 1, s. 98.

¹³⁹ Powietrze atmosferyczne to bezbarwna, bezwonna mieszanina gazów, którego głównymi składnikami są azot i tlen. Na zanieczyszczone powietrze mają wpływ substancje stałe, ciekłe, gazowe, które w przekraczających proporcjach mogą stanowić zagrożenie dla zdrowia.

¹⁴⁰ Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Szczecinie, Stan środowiska w województwie zachodniopomorskim. Raport 2017, s. 15.

i środowiska były przestrzegane. Pod względem zanieczyszczeń, interesujący obszar województwa pomorskiego zakwalifikowano do klasy A, co oznaczało, że poziom zanieczyszczenia powietrza był niski¹⁴¹. Czystość wód stanowi niezaprzeczalny walor wypoczynkowy, mający istotny wpływ na atrakcyjność danego regionu dla turystów. Według klasyfikacji dokonanej przez J. Wyrzykowskiego, wody przybrzeżne Bałtyku na Pobrzeżu Koszalińskim zostały zaliczone do kategorii I. Oznaczało to, że były one odpowiednie do kąpiel i uprawiania sportów wodnych. Średnia szerokość plaży wzdłuż całego Pobrzeża Koszalińskiego wynosiła około 35 m, jednak w niektórych miejscach, takich jak okolice Darłówka, plaże osiągały nawet 45 m szerokości.

W analizie dotyczącej długości sezonu kąpielowego w Polsce, kilku autorów zajmowało się tą tematyką. R. Leśko¹⁴² przeprowadził badania dotyczące sezonu morskiego, podczas gdy J. Wyrzykowski¹⁴³ skoncentrował się na sezonie kąpielowym na jeziorach. Dla Jeziora Łebskiego sezon kąpielowy wynosił 85 dni. W miejscowościach nadmorskich sezon kąpielowy trwał 73 dni w Mielnie, Kołobrzegu 69, Ustce 56. Podane liczby przedstawiają szacunkowe dni trwania sezonu kąpielowego w poszczególnych miejscowościach nadmorskich. Odpowiadają one okresowi, w którym warunki pogodowe i temperatura wody są odpowiednie dla bezpiecznych kąpeli i aktywności wodnych. Należy jednak pamiętać, że długość sezonu kąpielowego może różnić się w zależności od roku i zmienności warunków atmosferycznych.

W kontekście turystyczno-wypoczynkowej problematyki regionu Pobrzeża Koszalińskiego, warto podkreślić znaczenie nadmorskich portów jachtowych oraz przystani żeglugi pasażerskiej w miejscowościach takich jak Kołobrzeg, Darłowo, Ustka i Łeba. Obiekty te stanowiły ważne centra dla żeglugi rekreacyjnej i umożliwiały turystom korzystanie z atrakcji morskich. Ponadto, jeziora Jamno, Bukowo, Gardno i Łebsko były doskonałymi miejscami do uprawiania turystyki wodnej na terenie Pobrzeża Koszalińskiego. Rzeki Radew, Parsęta, Łeba, Łupawa, Skotawa, Słupia i Wieprza stanowiły również cenne zasoby dla turystyki kajakowej i rybołówstwa.

¹⁴¹ Raport o stanie środowiska w województwie pomorskim 2016, Biblioteka Monitoringu Środowiska, Gdańsk 2017, Klasyfikacja stref województwa pomorskiego w 2016, s. 38.

¹⁴² R. Leśko, *Sezon kąpeli morskich na polskim wybrzeżu Bałtyku*, „Ruch Turystyczny” 1976, nr 1-2.

¹⁴³ J. Wyrzykowski, *Optymalne okresy użytkowania turystycznego walorów wypoczynkowych środowiska przyrodniczego Polski*, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, Wrocław 1984, nr 656, s. 123-134.

Należy podkreślić, że turystyka i wypoczynek miały duże znaczenie zarówno społeczne, jak i gospodarcze w regionie Pobrzeża Koszalińskiego ze względu na bogactwo walorów wypoczynkowych i krajoznawczych. Obok przemysłu i rolnictwa turystyka stanowiła ważne źródło dochodów dla państwa oraz przyczyniała się do zwiększenia przychodów osobistych mieszkańców regionu. Pobrzeże Koszalińskie kryje w sobie nie tylko piękno krajobrazowe i bogactwo kulturowe, ale także specjalistyczne walory rekreacyjne. Te szczególne cechy środowiska naturalnego sprzyjały rozwojowi turystyki kwalifikowanej, a także różnych form lecznictwa uzdrowskiego i balneoterapii. Region ten posiada unikalne cechy środowiska naturalnego, które tworzą korzystne warunki dla turystyki specjalistycznej. Występowanie wód mineralnych o właściwościach leczniczych oraz korzystny klimat stanowiły istotne elementy tych walorów. Dzięki temu Pobrzeże Koszalińskie destynuje turystów poszukujących korzystnych efektów zdrowotnych, relaksu i regeneracji. Walory rekreacyjne Pobrzeża Koszalińskiego są ściśle związane z otoczeniem naturalnym. Plaże, wydmy, rozległe lasy i nadmorskie krajobrazy stwarzają doskonałe warunki dla aktywnego wypoczynku na świeżym powietrzu. Możliwość uprawiania sportów wodnych, wędrówek pieszych i rowerowych, czy też po prostu odpoczynku na plaży sprawiają, że turystyka rekreacyjna na tym obszarze ma wiele do zaoferowania. Dodatkowo istnieje również rozwinięta infrastruktura turystyczna, obejmująca ośrodki wypoczynkowe, pensjonaty, hotele, kempingi oraz tereny rekreacyjne. Turystom dostępne były liczne atrakcje, takie jak parki, ogrody, place zabaw, boiska sportowe i baseny, które umożliwiały różnorodne formy aktywnego spędzania czasu. Walory rekreacyjne stanowią istotną część specjalistycznych walorów, które charakteryzują się szczególnymi cechami środowiska naturalnego. Są one kluczowe dla rozwoju turystyki kwalifikowanej oraz różnych form lecznictwa uzdrowskiego i balneoterapii, szczególnie gdy występują wody mineralne i korzystny klimat.

Według T. Lijewskiego, B. Mikułowskiego i J. Wyrzykowskiego, walory specjalistyczne są ściśle związane z otaczającym środowiskiem naturalnym, stanowiąc zarówno atrakcje krajoznawcze, jak i miejsca wypoczynku. Walory rekreacyjne oferują turystom możliwość aktywnego spędzania czasu oraz regeneracji w pięknych i zdrowotnych miejscach. Spośród walorów specjalistycznych można wyróżnić następujące kategorie: walory kajakowe i żeglarskie, wędkarskie, myśliwskie, jeździeckie, taternicze oraz

speleologiczne. Każda z tych kategorii wiąże się z unikalnymi możliwościami i atrakcjami, które przyciągają turystów o konkretnych zainteresowaniach¹⁴⁴.

I. Potocka do walorów rekreacyjnych zalicza także kolarskie, motorowe i nurkowanie¹⁴⁵. Autor szczególnie narciarskie. Poniżej starano się przedstawić główne walory rekreacyjne Pobrzeża Koszalińskiego. Pobrzeże Koszalińskie to obszar nadbałtycki w Polsce, który słynie z wyjątkowego charakteru swojego wybrzeża. Obejmuje ono odcinek wybrzeża Bałtyku o długości około 200 km. Czystość plaż i drobny, przewiewny piasek zapewniały doskonałe warunki do uprawiania rekreacji i różnych sportów plażowych. Czyste i zdrowe morskie powietrze sprzyja rekreacji i regeneracji. Dzięki dogodnym warunkom na Morzu Bałtyckim, Pobrzeże Koszalińskie oferuje wiele możliwości uprawiania sportów wodnych. Miłośnicy żeglarstwa, windsurfingu, kitesurfingu czy nurkowania znajdują tutaj doskonałe miejsca do realizacji swoich pasji. Na miejscu można skorzystać z wypożyczalni sprzętu wodnego i szkółek, które umożliwiają naukę i doskonalenie umiejętności. Przymorskie jeziora o niewielkiej głębokości, pochodzenia morskiego, takie jak Jamno, Bukowo, Wicko, Kopań, Gardno i Łebsko, stanowiły wartość turystyczną. Jeziora te umożliwiały uprawianie sportów wodnych i kąpiele, kusząc turystów swoimi walorami rekreacyjnymi. Region ten jest doskonałym miejscem dla miłośników pieszych i rowerowych wędrówek. Pobrzeże Koszalińskie oferuje wiele malowniczych szlaków turystycznych, prowadzących przez lasy, wydmy i nadmorskie wsie. Pobrzeże Koszalińskie obfituje w liczne parki, ogrody i tereny rekreacyjne, które zapewniają doskonałe warunki do aktywnego wypoczynku na świeżym powietrzu. Parki te są idealnym miejscem do spacerów, pikników, a także organizowania różnego rodzaju imprez i festiwali. Tereny te oferują także miejsca do grillowania, boiska sportowe, ścieżki rowerowe i place zabaw dla dzieci. Pobrzeże Koszalińskie jest znane z rozwiniętej bazy noclegowej, obejmującej hotele, pensjonaty, domki letniskowe, kempingi i ośrodki wypoczynkowe. Dzięki temu turyści mają szeroki wybór miejsc do zakwaterowania, które spełniają różne preferencje i budżety. Ośrodki wypoczynkowe często oferują również dodatkowe udogodnienia, takie jak baseny, sauny, restauracje i atrakcje rozrywkowe. Pobrzeże Koszalińskie jest również bogate w wydarzenia kulturalne i imprezy, które skupiają turystów

¹⁴⁴ T. Lijewski, B. Mikułowski, J. Wyrzykowski, *op. cit.*, s. 158.

¹⁴⁵ I. Potocka, *op. cit.*, s. 13.

i mieszkańców. Festiwale muzyczne, wystawy sztuki, koncerty plenerowe, jarmarki czy festyny organizowane są regularnie i tworzą atmosferę radości i rozrywki. Imprezy te mogą przyczyniać się do poznania lokalnej kultury, tradycji i sztuki. Dogodne warunki dla budownictwa wielokondygnacyjnego i infrastruktury drogowej były kolejnym niezaprzeczalnym atutem tego obszaru. Pozwalały one na rozwój infrastruktury turystycznej oraz ułatwiały dostęp do miejscowości nadmorskich i innych atrakcji turystycznych¹⁴⁶. Obszary rekreacyjne o korzystnych i atrakcyjnych walorach przyrodniczych na obszarze nadmorskim, zwłaszcza w regionie Pobrzeża Koszalińskiego, zostały uznane za szczególnie cenne i zostały włączone do krajowego systemu obszarów rekreacyjnych o najwyższej kategorii atrakcyjności turystycznej. Jest to zasłużone uznanie dla specyficznej strefy, która oferuje turystom wyjątkowe możliwości rekreacji i wypoczynku. Warto podkreślić, że obecność Słowińskiego Parku Narodowego dodatkowo wzmocniła wartość tego obszaru rekreacyjnego. Park ten jest niezwykle miejscem, które zachwyca wyjątkowymi walorami przyrodniczymi. Oferuje on doskonałe warunki do aktywnego wypoczynku, pozwalając turystom na korzystanie z bogactwa przyrody i cieszenie się pięknem malowniczych krajobrazów. Dla amatorów fotografii stanowi on prawdziwe wyzwanie i źródło niepowtarzalnych i inspirujących ujęć¹⁴⁷.

Region Pobrzeża Koszalińskiego cieszył się uznaniem ze względu na wyjątkowe walory rekreacyjne, które zaciekały turystów z różnych stron. Charakterystyczne dla tego obszaru przeważające piaszczyste plaże stanowiły doskonałe miejsce do uprawiania rekreacji nad morzem. Ich szerokie przestrzenie zapewniały idealne warunki do opalania się, wypoczynku oraz różnorodnych aktywności plażowych. Krajobraz nadmorski Pobrzeża Koszalińskiego był kolejnym czynnikiem przyciągającym uwagę turystów w celach rekreacyjnych. Urokliwe widoki na morze, malownicze wały wydmowe oraz zróżnicowana przybrzeżna roślinność tworzyły piękne scenerie, które sprzyjały spacerom, wędrowkom i aktywnemu spędzaniu czasu na świeżym powietrzu.

¹⁴⁶ E. Z. Zdrojewski, *Koszalińskie w Polsce Ludowej*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1975, s. 360.

¹⁴⁷ APK o/S, zespół WRN w Słupsku, nr. 304, Komisja Zdrowia, Opieki Społecznej, Sportu i Turystyki – plany, sprawozdania, protokoły 1987-88, UW w Słupsku, Biuro Wojewódzkiej Rady Narodowej Słupsk, 28.11.1987, Ocena wykonania wojewódzkiego planu za 1987 w części dotyczącej turystyki i wypoczynku, s. 1.

Podsumowując, Pobrzeże Koszalińskie, dzięki swoim wyjątkowym walorom rekreacyjnym, stanowiło popularny cel turystyczny dla osób poszukujących wypoczynku nad morzem. Przepiękne piaszczyste plaże, malowniczy krajobraz nadmorski i różnorodność możliwości rekreacyjnych tworzyły niezapomniane doświadczenia dla turystów, którzy przybywali w poszukiwaniu relaksu, aktywności fizycznej i bliskości natury.

Rozdział II

Proces transformacji i jego wpływu na turystykę w Polsce na obszarze Pobrzeża Koszalińskiego w latach 1989-2016

2.1. Polityka turystyczna państwa po 1989 r.

Władysław W. Gaworecki podkreślał, że polityka turystyczna państwa jest jednym z istotnych czynników rozwoju współczesnej turystyki¹⁴⁸. Oznaczało to, że państwo jako administrator polityczny, podejmowało świadome działania mające na celu stymulowanie rozwoju turystyki i tworzenie korzystnych warunków dla jej funkcjonowania. Zdaniem W. Alejziaka, polityka turystyczna to kompleks różnorodnych działań podejmowanych przez ośrodki decyzyjne odpowiedzialne za rozwój turystyki na danym obszarze¹⁴⁹. Zadaniem tych działań było osiągnięcie zamierzonych celów, takich jak wzrost liczby turystów, poprawa jakości usług turystycznych, zrównoważony rozwój turystyki czy promocja danego regionu jako atrakcyjnego miejsca turystycznego.

W praktyce, polityka turystyczna może różnić się w zależności od kraju, regionu czy miejsca. Każdy obszar turystyczny ma swoje unikalne cechy, wyzwania i możliwości, dlatego polityka turystyczna musi być elastyczna i dostosowana do lokalnych warunków. Ostatecznie, celem polityki turystycznej było stworzenie warunków sprzyjających zrównoważonemu rozwojowi turystyki, który przynosiłby korzyści zarówno społeczeństwu, gospodarce, jak i środowisku naturalnemu.

Polityka turystyczna, zgodnie z definicją przedstawioną przez W. Alejziaka, obejmowała szereg działań podejmowanych przez władze państwowe na różnych szczeblach, w celu zaspokojenia potrzeb turystycznych społeczeństwa, efektywnego wykorzystania walorów turystycznych oraz zasobów pracy i kapitału w sektorze turystycznym. Polityka ta miała również na celu kształtowanie optymalnych rozmiarów

¹⁴⁸ W. W. Gaworecki, *Turystyka*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2000, s. 111.

¹⁴⁹ A. Alejziak, *Współczesne koncepcje i wybrane modele polityki turystycznej*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Nr 50, Wrocław 2009, s. 43.

i struktury ruchu turystycznego oraz ogólny rozwój turystyki, uwzględniając liczne funkcje turystyki i jej powiązania z innymi dziedzinami życia społecznego i gospodarczego¹⁵⁰.

W czasach PRL państwo wspierało budowę infrastruktury turystycznej, takiej jak hotele, ośrodki wypoczynkowe, plaże czy szlaki turystyczne. Również finansowanie z funduszu socjalnego umożliwiało szerokie upowszechnienie turystyki w społeczeństwie. Wpływ polityki państwa na rozwój turystyki przyczynił się również do wykształcenia określonego stylu w kulturze wypoczynku. Turystyka stała się istotnym elementem życia społecznego, a wakacje i podróże stały się ważnymi momentami w życiu jednostki. Dzięki polityce państwa turystyka stała się dostępna dla szerokich mas społeczeństwa, przyczyniając się do poprawy jakości życia i dobrobytu.

Po 1989 r., w okresie transformacji społeczno-ekonomicznej, polityka państwa na szczeblu centralnym i lokalnym w Polsce uległa znaczącym zmianom. W wyniku przemian politycznych i gospodarczych, państwo skierowało swoje działania na budowę demokratycznego państwa prawa, liberalizację gospodarki i tworzenie warunków sprzyjających rozwojowi sektora prywatnego. W procesie przekształceń struktur gospodarki postsocjalistycznej, bezwzględne działanie praw rynku prowadziły do szybkiego pojawienia się oporu społecznego wobec reform rynkowych oraz do deformacji i patologii w nowo powstającym systemie. W rezultacie konieczne stało się podjęcie przez rząd działań interwencyjnych, których celem było złagodzenie skutków społecznych prowadzonej polityki ekonomicznej w okresie transformacji polityczno-ekonomicznej¹⁵¹. Działania interwencyjne obejmowały różne aspekty gospodarki turystycznej, takie jak regulacje dotyczące zatrudnienia, ochrona praw konsumentów, kontrola jakości usług turystycznych, promocja turystyki, wsparcie finansowe dla sektora turystycznego itp. Działania te miały na celu zapewnienie stabilności i równowagi w sektorze turystycznym, a także ochronę interesów turystów oraz zapewnienie im odpowiednich warunków wypoczynku.

Znaczące przemiany w sektorze turystycznym charakteryzowały się rozwojem przedsiębiorstw turystycznych oraz powstaniem nowego rynku turystycznego. Okres ten stanowił początek zróżnicowanego modelu komercyjnego, który zastępował wcześniejszy

¹⁵⁰ W. Alejskiak, *Międzynarodowa polityka turystyczna*, wtir.awf.krakow.pl › attachments › article › mptur_wa [dostęp 20 stycznia 2016].

¹⁵¹ U. Szubert-Zarzewny, *op. cit.*, s. 100.

model socjalny. W wyniku tych zmian, czynnikiem napędzającym rozwój turystyki stał się sektor prywatny. Przyzwyczajenie społeczeństwa do wcześniejszego modelu socjalnego sprawiło, że programowe założenia polityki turystycznej państwa po 1989 r. skupiały się na poprawie zaspokojenia podstawowych potrzeb społecznych. Celem było zapewnienie dostępu do różnorodnych form turystyki i wypoczynku dla szerokiego spektrum społeczeństwa. Działania polityki państwa w dziedzinie turystyki miały w tym okresie na celu stworzenie warunków dla rozwoju sektora prywatnego, promowanie przedsiębiorczości w turystyce, wspieranie inwestycji turystycznych oraz tworzenie odpowiedniego otoczenia prawno-regulacyjnego dla działalności turystycznej. W ramach tych działań podejmowano również wysiłki w promocji Polski jako atrakcyjnego celu turystycznego, zarówno na rynku krajowym, jak i zagranicznym.

Tak więc turystyka w Polsce przeszła istotne zmiany, które przyczyniły się do powstania nowego rynku turystycznego opartego na sektorze prywatnym. Programy polityki turystycznej państwa skupiały się na zapewnieniu dostępu do różnorodnych form turystyki i wypoczynku dla społeczeństwa, promowaniu przedsiębiorczości w turystyce oraz tworzeniu korzystnego środowiska dla rozwoju sektora turystycznego. W kontekście nieodzownych przekształceń gospodarki postsocjalistycznej polityka turystyczna państwa musiała uwzględniać specyficzne wyzwania i skutki społeczne transformacji systemowej. Działania interwencyjne podejmowane przez rząd miały na celu złagodzenie tych skutków i zapewnienie stabilności oraz równowagi w sektorze turystycznym.

Według W. Kurka, polityka turystyczna miała na celu realizację kilku podstawowych celów. Przede wszystkim jej celem było zaspokajanie potrzeb turystycznych społeczeństw, czyli tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w turystyce przez różne grupy społeczne. Polityka ta miała za zadanie stworzenie infrastruktury, usług i atrakcji turystycznych, które odpowiadały na potrzeby i oczekiwania turystów¹⁵². Kolejnym celem polityki turystycznej było racjonalne wykorzystanie walorów turystycznych, czyli efektywne wykorzystanie potencjału turystycznego danego obszaru. Oznaczało to identyfikację i ochronę unikalnych zasobów przyrodniczych, kulturowych i historycznych,

¹⁵² W. Kurek, *Turystyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 388.

a także ich odpowiednie zagospodarowanie, tak aby przynosiły korzyści zarówno turystom, jak i lokalnym społecznościom.

Ważnym celem polityki turystycznej było także kształtowanie optymalnych rozmiarów i struktury ruchu turystycznego. Oznaczało to monitorowanie i regulację natężenia turystyki w poszczególnych regionach, aby uniknąć nadmiernego obciążenia infrastruktury i środowiska oraz zapewnić równomierne korzyści ekonomiczne dla różnych obszarów. Koordynacja rozwoju turystyki z uwzględnieniem jej różnych funkcji oraz związków z innymi sferami życia gospodarczego była kolejnym celem polityki turystycznej. Oznaczało to uwzględnienie turystyki w planach rozwoju regionalnego, polityce transportowej, ochronie środowiska, kulturze i innych dziedzinach, tak aby rozwój turystyki był zintegrowany i wspierał inne sektory gospodarki.

W założeniach polityka turystyczna państwa miała także na celu tworzenie nowych szans rozwojowych dla obszarów o słabszym tempie rozwoju, co miało przyczynić się do zwiększenia spójności społecznej i gospodarczej kraju oraz regionów. W ramach tej polityki szczególny nacisk kładziono na eksponowanie i zachowywanie cennych wartości kulturowych i środowiskowych, aby chronić dziedzictwo kraju i przyczynić się do rozwoju turystyki kulturowej i ekologicznej¹⁵³. W obszarze turystyki państwo dążyło do tworzenia sprzyjającego środowiska dla rozwoju tej branży. Wprowadzono reformy legislacyjne, które umożliwiły swobodę działania przedsiębiorcom turystycznym, uproszczenie procedur administracyjnych oraz promowanie inwestycji w infrastrukturę turystyczną. Równocześnie powołano instytucje i agendy odpowiedzialne, m.in. za rozwój turystyki, takie jak urzędy marszałkowskie, Polską Organizację Turystyczną czy wojewódzkie urzędy marszałkowskie, które miały za zadanie koordynację działań na szczeblu lokalnym.

Przeanalizowane dane wskazują na niedoinwestowanie sektora turystycznego w Polsce pod koniec 1990 r. Istotnym czynnikiem przyczyniającym się do tego stanu rzeczy był brak odpowiednich środków finansowych przeznaczonych na rozwój i funkcjonowanie turystyki, szczególnie na poziomie lokalnym, gdzie samorządy lokalne odgrywały istotną rolę. Niedostatek środków finansowych ograniczał możliwości inwestycyjne, modernizacyjne i promocyjne w sektorze turystycznym. Brak odpowiednich środków

¹⁵³ *Kierunki rozwoju turystyki do 2015 roku*, Dokument Rządowy przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 26 września 2008 r., Warszawa 2008.

wpływał na infrastrukturę turystyczną, jakość usług, rozwój atrakcji turystycznych oraz promocję kraju jako atrakcyjnego celu podróży. W rezultacie turystyka w Polsce w tym okresie prezentowała się w fazie przejściowej, w której stare formy i zasady organizacyjne załamywały się, a jednocześnie powstawały nowe pomysły i koncepcje dotyczące organizacji i rozwoju tego sektora.

W latach 1989-1991 odpowiedzialność za organizację turystyki w Polsce spoczywała na Urzędzie Ministra Rynku Wewnętrznego¹⁵⁴ oraz na Komitecie do Spraw Młodzieży i Kultury Fizycznej. Ten drugi organ, powołany w 1987 r. pod przewodnictwem A. Kwaśniewskiego, zastąpił struktury Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki, które zostały zniesione. Komitet do Spraw Młodzieży i Kultury Fizycznej pełnił rolę centralnego organu administracji państwowej ds. młodzieży, kultury fizycznej i wypoczynku.

Do zadań Komitetu należało opracowywanie programów rozwoju, ustalanie zasad organizacji, promowanie i koordynowanie różnych dziedzin, takich jak sport, rehabilitacja i rekreacja ruchowa, turystyka socjalna, społeczny ruch turystyczny, turystyka kwalifikowana. Komitet również ustalał politykę i system kształcenia, szkolenia i doskonalenia kadr w obszarze kultury fizycznej i wypoczynku, a także określał zasady współpracy międzynarodowej w dziedzinie młodzieży, kultury fizycznej i wypoczynku. Komitet dysponował środkami budżetowymi przeznaczonymi na cele kultury fizycznej i wypoczynku, a także środkami z Państwowego Funduszu Młodzieży, Centralnego Funduszu Turystyki i Wypoczynku oraz Centralnego Funduszu Rozwoju Kultury Fizycznej¹⁵⁵. Jego działania miały na celu wspieranie i rozwój dziedzin związanych z młodzieżą, kulturą fizyczną i wypoczynkiem. W tym okresie polityka państwa skupiała się na tworzeniu ram i programów rozwoju turystyki, promowaniu aktywnego wypoczynku i rekreacji, zapewnieniu infrastruktury turystycznej oraz edukacji w zakresie kultury fizycznej i wypoczynku. Można przyjąć, że Komitet do Spraw Młodzieży i Kultury Fizycznej odegrał istotną rolę w kształtowaniu polityki turystycznej w Polsce w tym okresie.

¹⁵⁴ Ustawa z dnia 23 października 1987 r. o utworzeniu urzędu Ministra Rynku Wewnętrznego (Dz. U. 1987, nr 33, poz. 177).

¹⁵⁵ Ustawa z dnia 23 października 1987 r. o utworzeniu Komitetu do Spraw Młodzieży i Kultury Fizycznej. Dz. U. 1987.33.179, Art. 1-2.

Powołanie w 1989 r. Polskiej Izby Turystyki stanowiło istotne wydarzenie dla branży turystycznej w Polsce. Była to pierwsza organizacja samorządu gospodarczego działająca na rzecz rozwoju turystyki w kraju. Powołanie Izby było ważnym krokiem w uznaniu roli turystyki jako istotnej gałęzi gospodarki i potrzeby reprezentowania interesów przedsiębiorców turystycznych¹⁵⁶. Polska Izba Turystyki miała szeroki zakres zadań związanych z reprezentacją i wspieraniem interesów gospodarczych swoich członków oraz rozwojem turystyki w Polsce. Izba pełniła funkcję doradczą, udzielając pomocy i porad swoim członkom w zakresie prowadzenia działalności turystycznej. Organizowała również współpracę między członkami oraz wspierała inicjatywy gospodarcze w branży turystycznej.

Polska Izba Turystyki miała istotne znaczenie w doskonaleniu zawodowym i doksztalcaniu osób pracujących w sektorze turystycznym. Organizowała szkolenia i kursy, które miały pomagać podnosić kompetencje zawodowe w dziedzinie turystyki. Działalność edukacyjna Izby miała na celu wspieranie rozwoju branży poprzez podnoszenie jakości świadczonych usług turystycznych. Do jej podstawowych zadań należało: reprezentowanie interesów gospodarczych członków, przyczynianie się do rozwoju turystyki, organizowanie działań i współdziałanie w przedsięwzięciach rozwoju gospodarki turystycznej, podnoszenie poziomu i kultury obsługi turystów, kształtowanie i upowszechnianie zasad etyki w działalności gospodarczej. Izba stawiała sobie za cel promowanie etycznych standardów w branży turystycznej. W kontekście powyższych zadań Izby, można stwierdzić, że miała ona istotny wpływ na rozwój gospodarki turystycznej w Polsce po 1989 r.¹⁵⁷

Istotne znaczenie dla polityki turystycznej państwa miało utworzenie Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki. Urząd pełnił rolę centralnego organu administracji państwowej odpowiedzialnego za sprawy turystyki, rekreacji i wypoczynku. Prezesem, w pierwszym okresie, był Zygmunt Lenkiewicz, który odpowiadał za realizację polityki państwa w tych dziedzinach. Do głównych zadań prezesa Urzędu należało: opracowywanie programów rozwoju, ustalanie zasad organizacji, koordynowanie i dofinansowywanie działalności, kształcenie kadr i system kształcenia, promocja i informacja. Ważnym

¹⁵⁶ J. Ratajski, *Monografia Polskiej Izby Turystyki 1989-2011*, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2013, s. 13.

¹⁵⁷ Założycielski Statut Polskiej Izby Turystyki z 25 października 1989 roku, rozdz. 2, § 7.

elementem działalności Urzędu była współpraca z organizacjami kultury fizycznej i turystyki, które stanowiły partnerów w realizacji założeń polityki turystycznej. Środki na cele związane z kulturą fizyczną, turystyką i wypoczynkiem pochodziły z budżetu państwa. Działalność Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki odgrywała istotną rolę w rozwijaniu polityki turystycznej po 1989 r., wpływając na organizację i promocję turystyki, kształcenie kadr oraz wspieranie rozwoju dziedzin związanych z turystyką i wypoczynkiem. Poprzez opracowywanie programów rozwoju, ustalanie zasad organizacji i koordynowanie działań, Urząd przyczyniał się do tworzenia korzystnych warunków dla rozwoju sektora turystycznego w Polsce¹⁵⁸.

Realizacja strategii i rozwoju turystyki w Polsce po 1989 r. opierała się na podziale kraju na makroregiony turystyczne. W przypadku województw obejmujących Północne Pomorze Koszalińskie zostały one przydzielone do makroregionu północnego, który powstał na podstawie Porozumień Cetniewskich z 1993 r. Porozumienia te, znane również jako Bałtyk – Pomorze, obejmowały województwa elbląskie, gdańskie, śląskie, koszalińskie, szczecińskie, bydgoskie, toruńskie i wrocławskie. Celem Porozumień Cetniewskich było wspieranie rozwoju turystyki jako elementu rozwoju regionalnego. W ramach porozumień regiony podejmowały wspólne działania promocyjne i tworzyły programy dotyczące tworzenia produktów turystycznych oraz organizowały imprezy kulturalne, turystyczne i sportowe na poziomie regionalnym. Wspólnie uczestniczono też w targach turystycznych, zarówno na poziomie regionalnym, ogólnokrajowym, jak i międzynarodowym. Podejmowano działania wydawniczo-promocyjne, takie jak opracowywanie materiałów promocyjnych i broszur, które miały na celu zwiększenie świadomości o atrakcyjności turystycznej regionów północnych Polski. Istotną formą współpracy było uczestnictwo w targach turystycznych z prezentacjami ofert turystycznych regionów i nawiązywanie kontaktów z potencjalnymi partnerami biznesowymi. Należy stwierdzić, że Porozumienia Cetniewskie przyczyniały się do promocji turystyki na obszarze Północnego Pomorza Koszalińskiego i innych regionów północnych Polski, a także do współpracy i wymiany doświadczeń między województwami. Poprzez te działania, polityka turystyczna państwa mogła stymulować rozwój turystyki i promocję atrakcyjności turystycznej regionów północnych

¹⁵⁸ Art. 1-4, Ustawa z dnia 25 stycznia 1991 r. o utworzeniu Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki.

Polski na rynku krajowym i międzynarodowym. Nieodzownym elementem polityki turystycznej państwa były strategie i programy krótko i długoterminowe. W latach 80. i 90. XX w. w Polsce turystyka opierała się na założeniach *Programu Rozwoju Turystyki w Polsce do 1995 r.*, który powstał w 1985 r. jeszcze w okresie PRL. Program ten obejmował okres do 1995 r. i zakładał osiągnięcie szeregu podstawowych celów polityki turystyczno-wypoczynkowej do 1990 r. Jednym z głównych celów tego programu było odbudowanie poziomu uczestnictwa społeczeństwa w turystyce na poziomie końca lat 70. Okres ten charakteryzował się stosunkowo wysokim udziałem Polaków w turystyce, jednak w latach 80. z powodu trudności gospodarczych i ograniczeń finansowych obserwowano spadek tego udziału. Innym istotnym celem programu było przeciwdziałanie dekapitalizacji i utrzymanie stanu liczbowego bazy turystycznej. Dodatkowo autorzy programu zakładali zmniejszenie tempa degradacji zasobów naturalnych związanych z turystyką.

Jednakże nie wszystkie cele zostały osiągnięte w pełni. W szczególności dotyczyło to stanu liczbowego bazy turystycznej oraz poziomu uczestnictwa społeczeństwa w turystyce. W niektórych obszarach udało się jednak w pewnym stopniu zrealizować cele związane z zahamowaniem dekapitalizacji bazy turystycznej oraz działaniami mającymi na celu zmniejszenie degradacji zasobów naturalnych związanych z turystyką. Należy jednak zaznaczyć, że opisane cele miały być osiągnięte do roku 1990, a polityka turystyczna w Polsce ewoluowała po tym okresie, dostosowując się do zmian społeczno-gospodarczych oraz rosnących oczekiwań turystów. Pomimo niepełnego zrealizowania wszystkich celów, program rozwoju turystyki do 1995 r. stanowił ważny krok w formułowaniu i realizacji polityki turystycznej w Polsce.

Pierwszą krajową strategią turystyczną po 1989 r. była *Strategia Rozwoju Krajowego Produktu Turystycznego Polski*, opracowana przez L&R Consulting oraz Austrian Tourism Consultants. Strategia ta została wprowadzona i realizowana w drugiej połowie lat 90.¹⁵⁹. Strategia miała na celu opracowanie spójnego planu rozwoju polskiego produktu turystycznego, który uwzględniał różnorodne walory i atrakcje turystyczne kraju. Jej głównym zadaniem było określenie kierunków rozwoju turystyki w Polsce, identyfikacja

¹⁵⁹ A. Rochmińska, A. Stasiak, *Strategie rozwoju turystyki*, „Turystyka i Hotelarstwo” 2004, nr 6, Wyższa Szkoła Turystyki i Hotelarstwa w Łodzi, s. 13.

głównych segmentów rynku turystycznego oraz opracowanie strategii marketingowej¹⁶⁰. W ramach strategii przeprowadzono analizę zasobów turystycznych Polski, identyfikując mocne strony i potencjał kraju w zakresie turystyki. Określono również obszary wymagające rozwoju i modernizacji, aby zwiększyć atrakcyjność turystyczną Polski. Realizacja strategii obejmowała wiele działań, takich jak promocja polskiego produktu turystycznego na rynkach zagranicznych, rozwój infrastruktury turystycznej, podnoszenie jakości usług turystycznych oraz wspieranie inicjatyw lokalnych i regionalnych w zakresie turystyki. *Strategia rozwoju krajowego produktu turystycznego Polski* stanowiła ważny krok w formułowaniu i implementacji polityki turystycznej w kraju. Była podstawą do dalszych działań mających na celu rozwój turystyki, promocję kraju jako atrakcyjnego celu podróży oraz poprawę jakości i konkurencyjności polskiego sektora turystycznego.

Rada Turystyki i Wypoczynku, będąca organem opiniodawczo-doradczym Przewodniczącego Komitetu Młodzieży i Kultury Fizycznej (KMikF), odgrywała istotną rolę w procesie podejmowania decyzji dotyczących polityki turystycznej. Składająca się z przedstawicieli różnych środowisk, Rada Turystyki i Wypoczynku miała być platformą dialogu pomiędzy administracją państwową a różnymi podmiotami zainteresowanymi rozwojem turystyki. Jej zadaniem było formułowanie opinii, rekomendacji i sugestii dotyczących działań w sektorze turystycznym. Członkami Rady byli przedstawiciele naczelných, centralnych i terenowych organów administracji państwowej, stowarzyszeń i jednostek gospodarczych działających w sferze turystyki i wypoczynku, środowiska naukowego oraz środków masowego przekazu¹⁶¹.

Na szczeblu regionalnym, odpowiedzialność za promocję i rozwój turystyki spoczywała na urzędach wojewódzkich i wojewodach. Wydziały rozwoju regionalnego pełniły istotną rolę w kierowaniu rozwojem turystyki na poziomie regionalnym, współpracując zarówno z departamentem turystyki, jak i samorządami lokalnymi.

¹⁶⁰ *Strategia rozwoju krajowego produktu turystycznego Polski: raport końcowy*, L&R Consulting, Austrian Tourism Consultants na zlecenie Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki, 1997. Strategia nie została w pełni zrealizowana, zarzucono ją w 1999 r. wraz z rozwiązaniem UKFiT. Rozwiązanie UKFiT wiązało się z potrzebą dostosowania polityki turystycznej do nowych warunków i wymagań rynkowych. Po rozwiązaniu UKFiT, polska polityka turystyczna zaczęła się rozwijać w oparciu o nowe struktury administracyjne i nowe podejście do zarządzania turystyką.

¹⁶¹ Materiał na posiedzenie Kierownictwa KMikF z dnia 24.02.1989. Informacja o zapoczątkowaniu działalności Rady Turystyki i Wypoczynku oraz Rady Kultury Fizycznej.

Samorządy wojewódzkie miały bezpośredni wpływ na rozwój turystyki na terenie swojego województwa, natomiast samorządy gminne miały za zadanie tworzenie warunków sprzyjających rozwojowi turystyki na swoim terenie¹⁶². Współpraca i koordynacja działań pomiędzy tymi różnymi organami i instytucjami miała na celu zapewnienie harmonijnego rozwoju turystyki na poziomie centralnym, regionalnym i lokalnym, uwzględniając różnorodne potrzeby i warunki specyficzne dla poszczególnych obszarów. Tak więc w ramach polityki turystycznej państwa po 1989 r. istotnym celem było zwiększenie rentowności majątku państwowego poprzez przekształcenia własnościowe w sektorze uzdrowisk, ośrodków wypoczynkowych oraz zakładów pracy, które były częścią infrastruktury rekreacyjnej zarządzanej przez gminy. Wdrażano działania mające na celu poprawę efektywności ekonomicznej tych obiektów, a także ich rozwój i dostosowanie do potrzeb rynku turystycznego. Duże znaczenie w polityce turystycznej przywiązywano do wzmocnienia roli dziedzictwa kulturowego, środowiska cywilizacyjnego oraz przyrodniczego w procesie edukacji i wychowania młodzieży. Polityka ta zakładała promowanie wartości historycznych, kulturalnych i przyrodniczych Polski jako elementu edukacyjnego i inspirującego dla młodego pokolenia. Wizerunek Polski i jej mieszkańców na arenie międzynarodowej odgrywał również istotną rolę, dlatego podejmowano działania mające na celu poprawę postrzegania Polski jako atrakcyjnego celu turystycznego oraz korzystnego partnera biznesowego. Ponadto szczególną uwagę przykładano do promocji Polski w krajach zamorskich, takich jak Izrael i Japonia, które stanowiły atrakcyjne rynki turystyczne ze względu na ich zainteresowanie polskim dziedzictwem historycznym, kulturalnym i przyrodniczym¹⁶³. W omawianym okresie polityka turystyczna państwa koncentrowała się na efektywnym wykorzystaniu majątku państwowego, promowaniu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, poprawie wizerunku Polski oraz rozwijaniu współpracy z krajami o dużym potencjale turystycznym.

W ramach Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki (UKFiT) równolegle opracowano *Założenia Rozwoju Gospodarki Turystycznej*, które zostały przyjęte przez Radę Ministrów

¹⁶² U. Kielan, K. Pokora, *Przygotowanie do działalności usługowej*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2006, s. 13.

¹⁶³ *Strategia Rozwoju Turystyki w latach 2001-2006*, Rządowy Program Wsparcia Rozwoju Turystyki w latach 2001-2006, Dokument Rządowy przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 24 kwietnia 2001 r., zmodyfikowany przez Radę Ministrów w dniu 10 września 2002, Warszawa 2002, s. 20.

w 1994 r. Jednocześnie firma konsultingowa Arthur D. Little w Brukseli otrzymała zadanie opracowania Programu Rozwoju Produktu Turystycznego w Polsce. Program ten miał na celu regionalizację rozwoju określonych segmentów gospodarki turystycznej, identyfikację obszarów o szczególnym potencjale turystycznym oraz wyznaczenie odpowiednich regionów dla tych segmentów. Poprzez program władze UKFiT dążyły do skoncentrowania działań na konkretnych obszarach, uwzględniając różnorodność walorów turystycznych kraju. Założenia Rozwoju Gospodarki Turystycznej i Program Rozwoju Produktu Turystycznego w Polsce były realizowane przez UKFiT do momentu zaprzestania jego działalności¹⁶⁴. Miały one na celu skoordynowanie działań w zakresie rozwoju turystyki, identyfikację strategicznych obszarów i zasobów oraz promocję różnych regionów kraju jako atrakcyjnych celów turystycznych¹⁶⁵. *Strategia Rozwoju Krajowego Produktu Turystycznego Polski i Założenia Rozwoju Gospodarki Turystycznej* stanowiły ważne narzędzia w kształtowaniu i realizacji polityki turystycznej w Polsce, które mogły dostarczyć wytyczne dotyczące rozwoju gospodarki turystycznej na różnych poziomach regionalnych i sektorowych.

Istotnym wydarzeniem w regulacji i standaryzacji działalności turystycznej w Polsce było uchwalenie ustawy o usługach turystycznych w 1997 r.¹⁶⁶ Ustawa wprowadziła jasne ramy prawne dotyczące świadczenia usług turystycznych przez przedsiębiorców zarówno na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, jak i za granicą. Jednym z głównych aspektów ustawy było zdefiniowanie kluczowych pojęć związanych z działalnością turystyczną, takich jak usługi turystyczne, impreza turystyczna, wycieczka, organizowanie imprez turystycznych, organizator turystyki itp. Dzięki tym definicjom ustawodawstwo stało się bardziej precyzyjne i umożliwiało właściwe stosowanie przepisów w praktyce. Ustawa również określała wymagania dotyczące organizatorów turystyki, pośredników i agentów turystycznych, co miało na celu zapewnienie transparentności i odpowiedzialności w działalności tych podmiotów. Przewidywała także mechanizmy ochrony konsumentów

¹⁶⁴ A. Stasiak, *Strategie rozwoju produktu turystycznego obszaru*, [w:] *Polityka turystyczna*, red. A. Panasiuk, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin-Kopenhaga 2005, s. 328.

¹⁶⁵ APK, Urząd Wojewódzki w Koszalinie, Wydział Kultury i Turystyki i Sportu, zespół 788, symbol teczki TKF-II 0205, sygn. 9/10. Sprawozdanie własne – Miejsce i rola turystyki w działalności gospodarczej woj. koszalińskiego 1995 r., Koszalin, 1995 r., s. 58.

¹⁶⁶ Dz.U. 1997, nr 133, poz. 884, Ustawa o usługach hotelarskich oraz usługach pilotów wycieczek i przewodników turystycznych.

w przypadku niewykonania lub nienależytego wykonania umowy o świadczeniu usług turystycznych. Ponadto, ustawa regulowała kwestie związane z przewodnikami i pilotami wycieczek oraz wprowadzała wymagania dotyczące usług hotelarskich, w tym rodzajów obiektów noclegowych. Dzięki tym przepisom podniesiono standardy świadczenia usług w branży turystycznej, co przyczyniło się do poprawy jakości oferowanych usług i zwiększenia zaufania konsumentów¹⁶⁷. Ustawa o usługach turystycznych odegrała istotną rolę w uregulowaniu sektora turystycznego w Polsce, zapewniając ochronę praw konsumentów. Określała klarowne zasady działalności przedsiębiorców turystycznych, podnosząc przy tym jakość usług oferowanych w ramach turystyki.

W 1999 r. nastąpiły znaczące zmiany w zarządzaniu turystyką na szczeblu centralnym w Polsce. Departament Turystyki odpowiadał za sprawy turystyczne w ramach Ministerstwa Transportu i Gospodarki Morskiej, a od 2000 r. w ramach Ministerstwa Gospodarki i Pracy. Departament Turystyki spełniał kluczową rolę w koordynowaniu i nadzorowaniu polityki turystycznej na szczeblu centralnym. Odpowiadał za opracowanie i wdrażanie strategicznych planów rozwoju turystyki w Polsce, nadzór nad sektorem turystycznym oraz prowadzenie działań mających na celu poprawę warunków działalności turystycznej.

W wyniku ustawy z dnia 20 stycznia 2000 r.¹⁶⁸ wprowadzono istotne zmiany w strukturze zarządzania turystyką. Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki został zastąpiony przez Urząd Kultury Fizycznej i Sportu (UKFiS)¹⁶⁹, a minister gospodarki przejął odpowiedzialność za sprawy turystyki, włączając w to aktywa, środki finansowe oraz prawa i obowiązki prezesa Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki, dotyczące turystyki. UKFiS został odpowiedzialny za politykę turystyczną państwa od momentu wprowadzenia zmian do 23 lipca 2007 r. W ramach swoich obowiązków UKFiS nadzorował rozwój turystyki, opracowywał strategie i programy rozwoju, koordynował działania w sektorze turystycznym oraz promował Polskę jako atrakcyjny cel turystyczny. Jego zadaniem było również podejmowanie działań mających na celu ochronę interesów turystów oraz poprawę jakości usług turystycznych. Przejęcie odpowiedzialności za politykę turystyczną przez

¹⁶⁷ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 roku o usługach turystycznych, Dz.U. 1997, nr 133, poz. 884.

¹⁶⁸ Dz. U. 2000, nr 9, poz. 116, Ustawa o zmianie ustawy o utworzeniu Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki.

¹⁶⁹ Art. 2, w brzmieniu: Tworzy się Urząd Kultury Fizycznej i Sportu, zwany dalej Urzędem.

Ministerstwo Gospodarki, miało na celu lepsze dopasowanie działań w sektorze turystycznym do ogólnych strategii rozwoju gospodarczego kraju. Działania UKFiS w zakresie turystyki miały na celu stymulowanie rozwoju sektora, promowanie Polski jako atrakcyjnego celu turystycznego oraz zapewnienie odpowiednich warunków dla turystów.

Warto zauważyć, że wraz z kolejnymi zmianami politycznymi i organizacyjnymi, odpowiedzialność za turystykę w Polsce została przeniesiona na inne instytucje, a struktury zarządzania uległy dalszym modyfikacjom. Istotna reorganizacja zarządzania w sektorze turystyki w Polsce nastąpiła w 2000 r., kiedy to, w ramach tej reorganizacji, Departament Turystyki został poddany przekształceniu, aby bardziej efektywnie spełniać swoje funkcje. Zmiany te miały na celu poprawę koordynacji polityki turystycznej, lepsze wykorzystanie zasobów oraz skuteczniejszą promocję polskiego produktu turystycznego zarówno na rynku krajowym, jak i międzynarodowym. Wprowadzone zmiany w zarządzaniu turystyką na szczeblu centralnym miały na celu zwiększenie skuteczności działań w sektorze turystycznym, lepsze wykorzystanie potencjału turystycznego Polski oraz wzmocnienie roli Polski jako atrakcyjnego celu turystycznego. Departament Turystyki pełnił istotną rolę w realizacji polityki turystycznej państwa, zarówno w zakresie zagospodarowania turystycznego, jak i regulacji rynku turystycznego. Jego zadaniem było opracowywanie i wdrażanie strategii oraz programów rozwoju turystyki, monitorowanie i analiza sytuacji na rynku turystycznym, a także podejmowanie działań mających na celu promocję Polski jako atrakcyjnego celu turystycznego. W 2001 r. w Departamencie Turystyki opracowano *Strategię rozwoju turystyki na lata 2001-2006*, która miała na celu określenie głównych celów, priorytetów i zadań polityki turystycznej państwa. Strategia uwzględniała zarówno aspekty centralne, jak i regionalne, mając na uwadze różnorodne podmioty i instytucje zaangażowane w rozwój turystyki. *Strategia rozwoju turystyki na lata 2001-2006* stanowiła kompleksowe podejście do rozwoju turystyki, uwzględniając różnorodne aspekty i potrzeby sektora turystycznego. Jej implementacja miała na celu stymulowanie rozwoju turystyki na poziomie krajowym i regionalnym, poprzez współpracę różnych podmiotów i efektywne wykorzystanie dostępnych zasobów.

Ustawa o *Narodowym Planie Rozwoju*¹⁷⁰ z dnia 20 kwietnia 2004 r. stanowiła podstawę do opracowania strategii dla różnych sektorów gospodarki, w tym także dla sektora turystycznego. Opracowana *Strategia rozwoju turystyki na lata 2007-2013* opierająca się na powyższej ustawie oraz ustaleniach Międzyresortowego Zespołu do przygotowania *Narodowego Planu Rozwoju na lata 2007-2013*, określała cele, priorytety i kierunki rozwoju sektora turystycznego w Polsce. Strategia uwzględniała zarówno aspekty ekonomiczne, społeczne, jak i środowiskowe. Jej głównym celem było zwiększenie konkurencyjności polskiej oferty turystycznej, poprawa jakości usług turystycznych oraz wzrost udziału turystyki w gospodarce narodowej. W ramach strategii definiowano również konkretne działania i programy mające wspierać rozwój turystyki na różnych szczeblach, w tym krajowym, regionalnym i lokalnym. Rząd przewidywał także środki finansowe na realizację działań związanych z rozwojem infrastruktury turystycznej, promocją, szkoleniami oraz ochroną środowiska. Przygotowanie strategii było efektem kompleksowych analiz, konsultacji i współpracy między różnymi organami administracji państwowej, samorządem terytorialnym, organizacjami turystycznymi oraz innymi podmiotami zaangażowanymi w rozwój sektora turystycznego¹⁷¹. *Strategia rozwoju turystyki na lata 2007-2013* stanowiła ważny dokument, który wyznaczał kierunki działań i cele dla sektora turystycznego w Polsce, mając na celu długofalowy i zrównoważony rozwój tej branży.

W dokumencie *Kierunki rozwoju turystyki do 2015 r.*, przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 26 września 2008 r., polityka turystyczna państwa oparta została na czterech grupach założeń, które stanowiły fundament tego dokumentu. Założenia dotyczyły różnych zagadnień związanych z rozwojem turystyki i jego wpływem na społeczno-gospodarczy rozwój kraju, w tym kształtowanie relacji pomiędzy rozwojem turystyki, a rozwojem społeczno-gospodarczym kraju, wielopodmiotowy układ rozwijania turystyki, elastyczność i adekwatność zapisów (polityka turystyczna miała być elastyczna

¹⁷⁰ Dz.U. 2004, nr 116, poz. 1206, Ustawa określała sposób przygotowania i realizacji Narodowego Planu Rozwoju, w tym: zasady koordynacji i współdziałania organów administracji rządowej, organów administracji samorządowej i partnerów społecznych i gospodarczych, zasady współdziałania z instytucjami Wspólnot Europejskich oraz organizacjami międzynarodowymi.

¹⁷¹ *Strategia Rozwoju Turystyki na lata 2007-2013*, Dokument Rządowy przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 21 czerwca 2005 r., Warszawa 2005.

i dostosowywać się do zmieniających się warunków; zapisy dokumentu miały być aktualizowane i modyfikowane w celu zapewnienia odpowiedniości do nowych wyzwań i trendów w sektorze turystycznym), promowanie zrównoważonej konsumpcji i zdrowia publicznego poprzez turystykę. Realizacja tych założeń wiązała się z szerokim podejściem do turystyki, uwzględniającym zarówno aspekty gospodarcze, jak i społeczne. Polityka turystyczna miała dążyć do określenia i wzmocnienia pozycji turystyki jako ważnego czynnika zarówno w rozwoju gospodarczym, jak i społecznym kraju. W ramach *Kierunków rozwoju turystyki do 2015 r.*, istotnym celem było wykorzystanie nieuaktywnionego lub niewłaściwie użytkowanego potencjału, szczególnie w obszarach ludzkim, kulturowym i środowiskowym. Polityka turystyczna miała skupić się na identyfikacji i wykorzystaniu tych zasobów w celu stymulowania rozwoju turystyki na szczeblu lokalnym. W rezultacie, polityka turystyczna miała prowadzić do wzmocnienia kapitału społecznego poprzez tworzenie więzi społecznych, rozwijanie lokalnych liderów, wzrost świadomości i zaangażowania mieszkańców, a także korzystne zmiany społeczne, gospodarcze i środowiskowe na obszarach turystycznych.

Program Rozwoju Turystyki do 2020 r. (PRT 2020) został przyjęty uchwałą Nr 143/2015 Rady Ministrów z dnia 18 sierpnia 2015 r. Był to strategiczny dokument określający cele, priorytety i działania w polityce turystycznej państwa na do 2020 r.¹⁷² Głównym celem PRT 2020 było zwiększenie konkurencyjności polskiej oferty turystycznej na rynku międzynarodowym i krajowym oraz wykorzystanie potencjału turystycznego kraju do wzrostu gospodarczego i społecznego. Program skupiał się na czterech strategicznych obszarach dotyczących: tworzenia atrakcyjnej oferty turystycznej, promocji kraju i regionów, rozwoju infrastruktury turystycznej oraz podnoszeniu jakości usług turystycznych¹⁷³. Cel główny realizowano poprzez włączenie do systemowego wsparcia sektora turystyki rozwiązań o charakterze innowacyjnym, opartych na wynikach B+R¹⁷⁴.

¹⁷² *Program rozwoju turystyki do 2020 roku (PRT 2020)* opracowano w ramach II etapu budowy nowego systemu dokumentów strategicznych w Polsce, w tym przekształcania wybranych dokumentów strategicznych z poprzedniego systemu w programy rozwoju.

¹⁷³ *Program Rozwoju Turystyki do 2020 roku*, Załącznik do uchwały nr 143/2015 Rady Ministrów z dnia 18 sierpnia 2015 r., Ministerstwo Sportu i Turystyki, Warszawa 2015.

¹⁷⁴ Od 1 stycznia 2016 roku przedsiębiorstwa prowadzące działalność badawczo-rozwojową mogą skorzystać z nowej formuły wsparcia w postaci ulgi B+R. Rezultaty prac badawczych i rozwojowych, jako produkty działalności człowieka, są uznawane i chronione na podstawie przepisów szeregu różnych ustaw.

Realizacja PRT 2020 opierała się na współpracy pomiędzy różnymi podmiotami, takimi jak administracja rządowa, samorzady terytorialne, organizacje turystyczne, przedsiębiorcy i inne instytucje związane z sektorem turystycznym. Program miał na celu stymulowanie wzrostu gospodarczego, zwiększanie zatrudnienia, ochronę dziedzictwa kulturowego i środowiskowego oraz poprawę jakości życia mieszkańców i doświadczenia turystów w Polsce.

Ogólnie można powiedzieć, państwo polskie swoimi decyzjami stwarzało odpowiednie instrumenty oddziaływujące na gospodarkę turystyczną. Instrumentami ekonomicznymi oddziaływującymi na przedsiębiorstwa turystyczne były podatki VAT¹⁷⁵ oraz ulgi podatkowe, które mogły wpływać na koszty działalności i konkurencyjność tych przedsiębiorstw. Ponadto, państwo mogło również stosować instrumenty regulacyjne, takie jak przepisy dotyczące jakości usług turystycznych, standardy bezpieczeństwa czy wymogi dotyczące ochrony środowiska. Zdaniem A. Panasiuka politykę turystyczną należy traktować jako część ogólnej polityki społeczno-gospodarczej państwa, która łączy społeczne oraz ekonomiczne cele i przesłanki ingerowania organów państwa w sprawy gospodarcze¹⁷⁶.

W ramach polityki turystycznej, państwo podejmuje także działania promocyjne mające na celu promowanie atrakcji turystycznych Polski zarówno na rynku krajowym, jak i międzynarodowym. Wspiera także rozwój infrastruktury turystycznej, inwestując w budowę nowych obiektów noclegowych, szlaków turystycznych czy infrastrukturę informacyjną. Państwo może również prowadzić działania mające na celu podnoszenie jakości usług turystycznych poprzez szkolenia, certyfikacje i zachowanie wysokich standardów obsługi klienta. Ważnym elementem polityki turystycznej jest również ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiskowego, zarówno poprzez odpowiednie przepisy prawne, jak i świadomość ekologiczną i edukację turystów. Instrumenty to także amortyzacja i stawka amortyzacyjna, kursy walut, ulgi i preferencyjne warunki sprzedaży, stawki celne (przed wejściem Polski do UE), ceny paliw i energii, przepisy sanitarne i ich

¹⁷⁵ VAT – zwany podatkiem od wartości dodanej, jest specyficznym typem pośredniego, powszechnego podatku obrotowego, który obciąża ostatecznego nabywcę towaru i zawarty jest w jego cenie zakupu.

¹⁷⁶ A. Panasiuk, *Rynek turystyczny. Struktura procesy tendencje*, Difin, Warszawa 2019, s. 191.

wpływ na koszty przedsiębiorstw¹⁷⁷. Amortyzacja i stawka amortyzacyjna dotyczą kwestii podatkowych i mogą wpływać na koszty przedsiębiorstw turystycznych. Kursy walut mają znaczenie dla turystyki międzynarodowej, ponieważ wpływają na ceny usług turystycznych i siłę nabywczą turystów. Ulgi i preferencyjne warunki sprzedaży mogą stanowić zachętę dla turystów do korzystania z usług turystycznych, a także mogą wpływać na konkurencyjność przedsiębiorstw turystycznych. Stawki celne, które miały znaczenie przed przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej, również mogły wpływać na koszty importu i eksportu usług turystycznych. Ceny paliw i energii są ważnym czynnikiem dla przedsiębiorstw turystycznych, ponieważ mogą stanowić znaczący koszt operacyjny, zwłaszcza dla branży transportowej. Przepisy sanitarne, choć mające na celu ochronę zdrowia publicznego, mogą wpływać na koszty przedsiębiorstw turystycznych, które muszą spełniać określone normy higieniczne i sanitarno-epidemiologiczne. Ograniczenia ekonomiczne, takie jak dostęp do finansowania i bariery wsparcia inwestycji ze środków publicznych, mogą stanowić wyzwanie dla przedsiębiorstw turystycznych, zwłaszcza dla tych mniejszych i mniej rozwiniętych. Wszystkie te czynniki i ograniczenia ekonomiczne mogą mieć istotny wpływ na postępowanie i sytuację przedsiębiorstw turystycznych, zarówno pod względem ich kosztów działalności, konkurencyjności, jak i możliwości rozwoju i inwestycji. Dlatego istotne jest uwzględnienie tych czynników w ramach polityki turystycznej, aby tworzyć korzystne warunki dla rozwoju sektora turystycznego i zwiększania jego efektywności.

W rezultacie prowadzonej polityki turystycznej Polska mogła stać się bardziej atrakcyjnym miejscem do inwestowania zarówno dla przedsiębiorców turystycznych, jak i inwestorów z innych sektorów gospodarki. Tworzenie korzystnych warunków inwestycyjnych, eliminowanie barier administracyjnych i wspieranie rozwoju infrastruktury turystycznej mogło spowodować wzrost atrakcyjności inwestycyjnej kraju. Wszystkie te działania w ramach polityki turystycznej państwa mogły również przyczynić się do zwiększenia atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej Polski. Wspieranie rozwoju turystyki i wzrost konkurencyjności polskich przedsiębiorstw turystycznych, mogły wpłynąć na generowanie większych korzyści gospodarczych, społecznych i środowiskowych dla kraju.

¹⁷⁷ M. Bednarska, G. Gołembski, E. Markiewicz, M. Olszewski, *Przedsiębiorstwo turystyczne. Ujęcie statystyczne i dynamiczne*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007, s. 98-105.

Poprzez promocję walorów turystycznych, rozwój infrastruktury, tworzenie korzystnych warunków inwestycyjnych i wspieranie przedsiębiorczości w sektorze turystycznym, Państwo mogło stwarzać warunki do zwiększenia liczby turystów odwiedzających Polskę, wydłużenia ich pobytu i zwiększenia wydatków na usługi turystyczne.

Reasumując, głównym celem polityki turystycznej państwa po 1989 r. była poprawa konkurencyjności polskiej oferty turystycznej na rynku międzynarodowym i krajowym. W tym kontekście istotne było zwiększenie udziału turystyki w dochodzie narodowym, co stanowiło część szerszych celów polityki społeczno-gospodarczej. W ramach polityki turystycznej państwa po 1989 r. starano się wykorzystać redystrybucyjną rolę turystyki, która polegała na przenoszeniu dochodów z regionów bogatszych, takich jak duże aglomeracje, do regionów biedniejszych, które były zagrożone strukturalnym bezrobociem i niedoinwestowaniem. Celem było zrównoważone rozwinięcie gospodarki turystycznej i poprawa sytuacji ekonomicznej regionów o słabszych perspektywach rozwojowych. Polityka państwa starała się koncentrować na tworzeniu nowych miejsc pracy poprzez rozwój usług w sektorze gospodarki turystycznej oraz zwiększanie aktywizacji zawodowej ludności. Dotyczyło to zarówno mieszkańców dużych aglomeracji, jak i obszarów wiejskich. Aktywizacja ludności wiejskiej miała przyczynić się do poprawy jakości życia w tych regionach, szczególnie tam, gdzie rolnictwo nie było głównym sektorem gospodarczym lub funkcje ochronne na obszarach chronionych ograniczały możliwości rozwoju gospodarczego. Polityka aktywizacji miała obejmować również rozwój markowych produktów turystycznych, które kierowane były do różnych segmentów rynku. Dotyczyło to turystyki biznesowej, turystyki miejskiej, turystyki kulturowej, turystyki wiejskiej, turystyki rekreacyjnej, aktywnej i specjalistycznej oraz turystyki przygranicznej i tranzytowej. Tworzenie i promocja tych produktów miały na celu przyciągnięcie różnorodnych grup turystów i zwiększenie liczby odwiedzających, co przyczyniało się do wzrostu dochodów związanych z turystyką w danym regionie. Polityka turystyczna państwa miała na celu nie tylko stymulowanie rozwoju sektora turystycznego, ale również wykorzystywanie turystyki jako narzędzia redystrybucji dochodów, aktywizacji zawodowej i poprawy jakości życia w regionach o słabszych perspektywach rozwojowych. Poprzez rozwój różnorodnych produktów turystycznych, starano się wykorzystać potencjał

turystyczny danego obszaru i tworzyć korzyści zarówno ekonomiczne, jak i społeczne dla lokalnej społeczności.

2.2. Transformacja w turystyce po 1989 r.

Za początek transformacji w gospodarce turystycznej uznaje się okres wchodzenia w nowe zmiany ustrojowe, do których doszło w 1989 r. Polska doświadczyła znaczących zmian politycznych, społecznych i gospodarczych, które miały również wpływ na sektor turystyki¹⁷⁸. Transformacja gospodarcza w Polsce była nieodłącznym elementem procesu wchodzenia kraju w gospodarkę rynkową, co znacząco przyspieszyło po upadku komunizmu. Wprawdzie pierwsze kroki w kierunku prywatyzacji zostały podjęte wcześniej¹⁷⁹, np. uchwaleniem ustawy o działalności gospodarczej, jednak prawdziwa transformacja rozpoczęła się po przełomie politycznym. Rząd polski dążył do zrównoważenia sektora prywatnego z państwowym, tworząc korzystne warunki dla rozwoju przedsiębiorczości. Mimo dobrych intencji, proces transformacji nie był ani łatwy, ani pozbawiony trudności. Wprowadzanie przepisów prawnych odbywało się często w pośpiechu, co prowadziło do niedoskonałości i pewnego chaosu w funkcjonowaniu gospodarki. W początkowym okresie transformacji gospodarczej w Polsce, sytuacja była trudna. Struktura gospodarki wymagała gruntownych zmian, a kondycja wielu przedsiębiorstw była zła. Proces adaptacji do nowego systemu ekonomicznego był bolesny, zarówno dla sektora publicznego, jak i prywatnego. Upadek wielu dotychczasowych zakładów pracy, które nie były w stanie dostosować się do nowych realiów, był jednym z przejawów trudności tego okresu. Kluczowe zmiany, które zaszły w kraju w tym okresie, wpłynęły na rozwój gospodarki turystycznej dotyczyły: zmiany ustrojowej – upadek komunizmu i wprowadzenie demokratycznych reform otworzyło Polskę na nowe możliwości rozwoju turystyki; zniesienie cenzury i większa swoboda podróżowania umożliwiły zarówno Polakom, jak i zagranicznym turystom odkrywanie nowych miejsc i atrakcji w kraju; liberalizacji gospodarki – przejście od gospodarki centralnie planowanej

¹⁷⁸ K. Przeclawski, *Stan turystyki polskiej*, „Problemy Turystyki” 1991, nr 1.

¹⁷⁹ Dz. U. 1988, nr 41, poz. 324, Ustawa z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej, która zezwalała każdemu na podejmowanie i prowadzenie działalności gospodarczej na równych prawach, z zachowaniem warunków określonych przepisami prawa.

do gospodarki rynkowej otworzyło drogę dla prywatnych inwestycji w sektorze turystycznym.

Hiperinflacja, która wystąpiła po urynkowieniu cen żywności w sierpniu 1989 r., spowodowała znaczący wzrost cen i dezorganizację gospodarki¹⁸⁰. Aby zrównoważyć zarobki wobec rosnących cen, wprowadzono indeksację płac, czyli automatyczny wzrost płac wraz ze wzrostem cen. W dniu 17 grudnia 1989 r. został przedstawiony projekt 10 ustaw, które miały kluczowe znaczenie dla przejścia Polski z gospodarki centralnie sterowanej do gospodarki wolnorynkowej. Ustawy, powszechnie nazywane planem Balcerowicza, były autorstwa Leszka Balcerowicza, ówczesnego ministra finansów. Dnia 28 grudnia 1989 r., Sejm przyjął te ustawy, które stanowiły kluczowy element procesu przeprowadzania reform strukturalnych i liberalizacji gospodarki w Polsce¹⁸¹. Główne punkty tzw. planu Balcerowicza obejmowały ustawy, które istotnie wpłynęły na kształtowanie nowego porządku gospodarczego w Polsce po upadku systemu komunistycznego. Dwa kluczowe akty prawne to Ustawa o gospodarce finansowej państwa oraz Ustawa o bankach. Ustawy te były fundamentem dla reform gospodarczych w Polsce, dążąc do stworzenia stabilnego otoczenia dla prywatyzacji, rozwoju sektora finansowego opartego na zasadach rynkowych oraz skutecznego zarządzania finansami publicznymi. Mimo pewnych kontrowersji i wyzwań, kroki te odegrały kluczową rolę w procesie transformacji Polski w stronę gospodarki rynkowej.

¹⁸⁰ Urynkwowanie cen – pojęcie z zakresu ekonomii. Ceny po uwolnieniu są regulowane przez rynek, a nie przez państwo.

¹⁸¹ Plan Balcerowicza zawierał się w 10 ustawach uchwalonych przez Sejm 28 grudnia 1989 roku i podpisanych przez prezydenta PRL Wojciecha Jaruzelskiego 31 grudnia 1989 roku.

Lista ustaw L. Balcerowicza:

Ustawa o uporządkowaniu stosunków kredytowych (Dz. U. z 1989 r., nr 74, poz. 440).

Ustawa o opodatkowaniu wzrostu wynagrodzeń w 1990 roku (Dz. U. z 1989 r., nr 74, poz. 438).

Ustawa o zmianie niektórych ustaw regulujących zasady opodatkowania (Dz. U. z 1989 r., nr 74, poz. 443).

Prawo celne (Dz. U. z 1989 r., nr 75, poz. 445).

Ustawa o zatrudnieniu (Dz. U. z 1989 r., nr 75, poz. 446).

Ustawa o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz. U. z 1990 r., nr 4, poz. 19).

Ustawa o zmianie ustawy Prawo bankowe i o Narodowym Banku Polskim (Dz. U. z 1989 r., nr 74, poz. 439).

Ustawa o zmianie ustawy o gospodarce finansowej przedsiębiorstw państwowych (Dz. U. z 1989 r., nr 74, poz. 437).

Ustawa z dnia 28 grudnia 1989 r. o zmianie ustawy - Prawo dewizowe (Dz. U. 1989, nr 74, poz. 441).

Ustawa o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia na terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej działalności gospodarczej w zakresie drobnej wytwórczości przez zagraniczne osoby prawne i fizyczne oraz ustawy o działalności gospodarczej z udziałem podmiotów zagranicznych (Dz. U. 1989, nr 74, poz. 442).

W 1989 r. branża turystyczna w Polsce stanęła przed licznymi wyzwaniami związanymi z narastającym kryzysem gospodarczym. Okres ten charakteryzował się niepewnością i szybkimi zmianami warunków działania dla jednostek gospodarczych, co znacząco wpłynęło na funkcjonowanie sektora turystycznego. W rozpoczynającym się letnim sezonie turystycznym, zwłaszcza w lipcu i sierpniu, doświadczone trudności, a pogorszenie sytuacji materialnej wielu rodzin miało negatywny wpływ na ruch turystyczny i rozwój infrastruktury turystycznej. W tym kontekście, władze Wydziału Kultury Fizycznej, Sportu i Turystyki w Słupsku podjęły decyzję o utrzymaniu podobnej wielkości ruchu turystycznego i liczby miejsc w bazie turystyczno-wypoczynkowej. Głównym celem było zapobieżenie dekapitalizacji infrastruktury turystycznej, co stanowiło ogromne wyzwanie w obliczu trudnej sytuacji ekonomicznej.

Transformacja gospodarcza spowodowała rozwój turystyki regionalnej. Nadbałtyckie kurorty, zyskały na popularności zarówno wśród turystów krajowych, jak i zagranicznych. Inwestycje w infrastrukturę turystyczną w tych regionach przyczyniły się do poprawy jakości usługi atrakcyjności turystycznej. Otwarcie się na inwestycje zagraniczne i rozwój sektora prywatnego przyczyniły się do powstania nowych hoteli, pensjonatów, ośrodków wypoczynkowych i restauracji, co stworzyło większą liczbę miejsc noclegowych i możliwości spędzania czasu wolnego. Polska, bogata w dziedzictwo kulturowe i zabytki, stała się atrakcyjnym miejscem dla turystów poszukujących unikalnych doświadczeń. Otwarcie na świat i upowszechnienie kultury oraz sztuki polskiej przyczyniły się do wzrostu zainteresowania przez turystów zagranicznych. Transformacja ustrojowa umożliwiła większą swobodę podróżowania zarówno w kraju, jak i za granicę. Wzrost dochodów, stabilność polityczna i łatwiejszy dostęp do usług turystycznych przyczyniły się do zwiększenia liczby podróży krajowych i zagranicznych. Transformacja gospodarcza przyczyniła się również do rozwoju sektora biznesowego w Polsce. Wzrost inwestycji zagranicznych, rozwój przedsiębiorczości i organizacja międzynarodowych konferencji oraz targów handlowych przyczyniły się do wzrostu turystyki biznesowej. Nowoczesne centra konferencyjne, hotele biznesowe i udogodnienia dla podróżujących w celach zawodowych powstawały w większych miastach kraju. Wraz z rozwojem świadomości ekologicznej, turystyka ekologiczna stała się coraz bardziej popularna. Polska, będąca krajem o różnorodnych krajobrazach, parkach narodowych i obszarach chronionych, zyskała

na znaczeniu jako destynacja ekoturystyczna. Turystyka aktywna, turystyka wiejska, turystyka rowerowa i piesza zyskały na popularności, a lokalne społeczności zaczęły angażować się w ochronę środowiska i promowanie zrównoważonego rozwoju turystyki.

Wzrost przedsiębiorczości spowodował rozwój hotelarstwa, gastronomii, usług turystycznych i infrastruktury rekreacyjnej. Powstanie nowych hoteli, pensjonatów, restauracji i atrakcji turystycznych przyczyniło się do zwiększenia liczby miejsc pracy i generowania dochodów związanych z turystyką. Od lat 90. XX w. polski rząd skoncentrował się na promocji kraju jako atrakcyjnej destynacji turystycznej. Kampanie reklamowe, udział w międzynarodowych targach turystycznych i promocja lokalnych atrakcji przyciągnęły uwagę zagranicznych turystów. Polska stała się bardziej rozpoznawalna jako kraj bogaty w dziedzictwo kulturowe, zabytki, piękne krajobrazy i możliwości aktywnego wypoczynku.

2.3. Skutki transformacji w polityce turystycznej w skali ogólnopolskiej i w skali regionu Pobrzeża Koszalińskiego

2.3.1. W skali ogólnopolskiej

Dzień 4 czerwca 1989 r. jest powszechnie uznawany za punkt zwrotny w historii Polski, który zapoczątkował proces przemian społeczno-politycznych i gospodarczych. Zmiany te miały także znaczący wpływ na gospodarkę turystyczną, która znalazła się w zupełnie nowej sytuacji społeczno-politycznej. Pierwsza faza transformacji turystycznej była charakteryzowana przez komercjalizację usług turystycznych oraz prywatyzację wielu przedsiębiorstw państwowych. Turystyka przestała być traktowana jako część świadczeń socjalnych, a sektor turystyczny musiał dostosować się do nowych warunków rynkowych. Znaczna liczba przedsiębiorstw turystycznych została przejęta przez sektor prywatny, co spowodowało zmiany w strukturze własnościowej branży. W tym okresie zaobserwowano również spadek realnych dochodów ludności, co wpłynęło na zmniejszenie wydatków na turystykę. Wzrost bezrobocia i pogorszenie sytuacji ekonomicznej większości gospodarstw domowych przyczyniło się do wyraźnej stagnacji popytu na usługi turystyki krajowej. Ludność miała mniejsze możliwości finansowe na podróże i wypoczynek. W rezultacie

spadku dochodów i zmniejszenia aktywności turystycznej ludności zaobserwowano obniżenie aktywności turystycznej w tym okresie¹⁸². Wiele osób ograniczyło swoje wyjazdy i podróże ze względu na trudności finansowe. Popyt na usługi turystyczne zmniejszył się, a branża turystyczna musiała dostosować swoje działania do nowych warunków ekonomicznych.

Przełomem dla polskiej gospodarki, w tym również dla gospodarki turystycznej, był rok 1989. Transformacja ustrojowa przyniosła znaczące zmiany w gospodarce turystycznej i stworzyła uwarunkowania zarówno liczbowego, jak i jakościowego rozwoju tego sektora. Przemiany dotyczyły znacznej części przedsiębiorstw państwowych, które zostały poddane procesom komercjalizacji i prywatyzacji. Powstanie wolnego rynku i konkurencji przyczyniło się do powstania nowych przedsiębiorstw turystycznych. Otwarcie granic po 1989 r. miało szczególne znaczenie dla polskiej turystyki. Zwiększyło to możliwości realizacji turystyki zagranicznej i przyczyniło się do dynamicznego rozwoju tego sektora. Polska stała się atrakcyjnym celem dla turystów zagranicznych, co wymagało dalszego rozwoju infrastruktury turystycznej, ale także kreowania odpowiednich warunków dla rozwoju turystyki krajowej. W polityce państwa i samorządów istotnym zadaniem stało się zagospodarowanie turystyczne, szczególnie w regionach o dużej atrakcyjności turystycznej. Wymagało to efektywnego planowania, inwestycji w infrastrukturę turystyczną oraz promocji atrakcji turystycznych na terenie całego kraju. Celem było stworzenie warunków, które zachęcałyby turystów do odwiedzania różnych regionów Polski i czerpania z nich przyjemności i korzyści gospodarczych.

Zatem pierwsza faza transformacji turystycznej w Polsce po 1989 r. była okresem komercjalizacji, prywatyzacji i dostosowania się sektora turystycznego do nowych warunków rynkowych. Spadek dochodów i trudności ekonomiczne wielu gospodarstw domowych spowodowały stagnację popytu na usługi turystyczne i obniżenie aktywności turystycznej ludności. Zgodnie z analizą przeprowadzoną przez S. Bosiackiego, względy finansowe odegrały kluczową rolę w decyzjach o rezygnacji z wypoczynku zorganizowanego. W okresie transformacji systemowej, gdy sytuacja ekonomiczna wielu gospodarstw domowych uległa pogorszeniu, coraz więcej osób zaczęło poszukiwać

¹⁸² U. Szubert-Zarzczyński, *Turystyka w rozwoju gospodarczym Polski*, WSZ, Wrocław 2001, s. 170.

alternatywnych sposobów spędzania czasu wolnego, które były bardziej oszczędne. Jedną z takich form stały się wyjazdy organizowane samodzielnie, bez konieczności korzystania z usług agencji turystycznych i biur podróży¹⁸³. Tego rodzaju podejście pozwalało uniknąć kosztów związanych z pośrednictwem i prowizjami, które zwykle były naliczane przez te instytucje. Osoby organizujące samodzielnie swoje wyjazdy miały większą kontrolę nad wydatkami i mogły dostosować je do swojego budżetu.

Decyzja o rezygnacji z wypoczynku zorganizowanego była również wynikiem zmian społecznych i postaw konsumentów. Wzrost świadomości konsumentów, rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnych i łatwiejszy dostęp do informacji sprawiły, że ludzie zaczęli podejmować bardziej samodzielne decyzje dotyczące organizacji swojego wypoczynku. Korzystanie z internetu, wyszukiwanie ofert na własną rękę i porównywanie cen stało się powszechną praktyką. W rezultacie tej tendencji, formy wypoczynku samodzielnie organizowane zyskały na popularności, a tradycyjne biura podróży i agencje turystyczne musiały stawić czoła temu wyzwaniu. Względy finansowe, kontrola nad wydatkami oraz pragnienie samodzielnego planowania i kreowania własnego wypoczynku stały się kluczowymi czynnikami motywującymi konsumentów do podejmowania takich decyzji.

Obserwowana zmiana preferencji konsumenckich miała wpływ na branżę turystyczną oraz zarządzających bazami noclegowymi. Wielu z nich stanęło w obliczu trudności finansowych, gdyż zanotowano spadek popytu na usługi organizowane przez agencje turystyczne. Niektóre obiekty noclegowe zmuszone były do sprzedaży lub przekazania władzom samorządowym w celu uniknięcia bankructwa. Dostosowanie się do zasad gospodarki wolnorynkowej stało się niezbędne dla wszystkich podmiotów w sektorze turystycznym¹⁸⁴. Wymagało to zwiększenia konkurencyjności, innowacji i promocji w celu przyciągnięcia samodzielnych podróżujących. Wraz z procesem transformacji systemowej wiele organizacji społecznych związanych z sektorem turystyki uległo likwidacji. Brak stabilności finansowej, ograniczenia w finansowaniu oraz zmieniające się warunki działania przyczyniły się do ograniczenia lub nawet całkowitego zaprzestania działalności niektórych

¹⁸³ S. Bosiacki, *Stan obecny i perspektywy rozwoju polskiej turystyki*, [w:] *Turystyka i rekreacja*, t. 1, AWF Warszawa, Warszawa 2005, s. 18.

¹⁸⁴ T. Lijewski, B. Mikułowski, J. Wyrzykowski, *op. cit.*, s. 31.

organizacji. To ograniczenie miało negatywny wpływ na rozwój różnorodnych form turystyki społecznej oraz inicjatyw lokalnych¹⁸⁵.

Wzrost świadomości konsumentów, rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz dążenie do kontrolowania wydatków skłoniły coraz więcej osób do organizowania swojego wypoczynku samodzielnie. Spowodowało to trudności dla gestorów bazy noclegowej, którzy musieli dostosować się do zasad gospodarki wolnorynkowej. Likwidacja wielu organizacji społecznych w sferze turystyki również wpłynęła na zmianę krajobrazu tego sektora. Dostosowanie i restrukturyzacja były niezbędne dla przetrwania i rozwoju branży turystycznej w nowych warunkach gospodarczych. W wyniku transformacji systemowej w Polsce nastąpiła restrukturyzacja bazy turystycznej, celem dostosowania się do nowego modelu turystyki, który opierał się głównie na zasadach rynkowych i komercjalizacji. W ramach tych zmian, gospodarka turystyczna podległa urynkowieniu, co oznaczało większą konkurencję i większą rolę rynku w kształtowaniu ofert turystycznych.

Jednym z istotnych aspektów transformacji było ograniczenie dotacji do budżetu państwa, co zmusiło przedsiębiorstwa turystyczne do samodzielnego zarabiania na swoją działalność. Wprowadzenie wymienialności złotówki na waluty innych państw pozwoliło na większą mobilność finansową i handlową w sektorze turystycznym. Wraz z wejściem w życie ustawy o działalności gospodarczej, otworzyły się nowe możliwości dla przedsiębiorców w branży turystycznej, którzy mogli swobodnie prowadzić działalność gospodarczą i inwestować w rozwój turystyki. Jednocześnie wprowadzenie podatku od osób fizycznych miało istotne konsekwencje dla turystyki. Podatek ten wpłynął na zmniejszenie dostępnych środków finansowych dla osób fizycznych, co przyczyniło się do spadku ich aktywności turystycznej¹⁸⁶. Ograniczenie budżetów rodzinnych skutkowało niższym popytem na usługi turystyczne, co miało negatywny wpływ na wiele przedsiębiorstw turystycznych. Wolny rynek sprawił otwarcie małych i średnich przedsiębiorstw turystycznych. Zgodnie z analizą U. Szubert-Zarzecznego, jednym z najbardziej

¹⁸⁵ J. Czerwiński, *op. cit.*, s. 71.

¹⁸⁶ M. Lewan, *Zarys dziejów turystyki w Polsce*, PROKSENIA, Kraków 2004, s. 95.

spektakularnych skutków transformacji systemowej w Polsce było wystąpienie znaczących zmian w wielkości i strukturze zagranicznego ruchu turystycznego¹⁸⁷.

Po upadku systemu realnego socjalizmu i otwarciu granic, Polska stała się atrakcyjnym miejscem dla turystów zagranicznych. Wzrosła liczba przyjazdów turystycznych do kraju, a także udział turystyki zagranicznej w ogólnym ruchu turystycznym. Polska stała się popularnym celem turystycznym dla osób z różnych krajów, co wpłynęło na zróżnicowanie struktury zagranicznego ruchu turystycznego. Zmiany w wielkości zagranicznej turystyki były zauważalne zarówno w turystyce przyjazdowej, jak i wyjazdowej. Rosnąca liczba turystów zagranicznych odwiedzających Polskę miała pozytywny wpływ na rozwój infrastruktury turystycznej, wzrost zatrudnienia w sektorze turystycznym i generowanie dochodów dla lokalnych społeczności. Jednocześnie, wzrost wyjazdów zagranicznych pozwolił Polakom na odkrywanie nowych krajów i kultur. Zmiany polityczne i gospodarcze otworzyły nowe możliwości podróżowania i eksplorowania świata poza granicami kraju. Wyjazdy zagraniczne stawały się coraz bardziej dostępne dla szerszego grona ludzi.

W wyniku przemian społeczno-gospodarczych, w tym transformacji systemowej, w Polsce ukształtował się nowy model porządkujący turystykę. W ramach tego modelu organem administracji państwowej odpowiedzialnym za sprawy turystyki, upowszechnianie sportu, wychowania fizycznego i kultury fizycznej pozostał Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki (UKFiT). UKFiT powołano Ustawą z 25 stycznia 1991 r., którego celem było zarządzanie polityką państwa w obszarze rekreacji, rehabilitacji ruchowej, sportu, turystyki i wypoczynku. Prezes Urzędu miał na swoim stanowisku realizować politykę państwa w tych dziedzinach. Prezes UKFiT przejął zadania, które wcześniej należały do szefa resortu rynku wewnętrznego, w tym przemysłu turystycznego, w okresie od 1987 do 1990 r. Jego głównym zadaniem było nadzorowanie i koordynowanie rozwoju turystyki w Polsce¹⁸⁸. Prezes Urzędu organizował również działania informacyjne i propagandowe związane z turystyką i wypoczynkiem. W ramach Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki funkcjonowały różne departamenty, w tym: Departament Rozwoju Turystyki, który

¹⁸⁷ U. Szubert-Zarzeczny, *Turystyka w rozwoju...*, s. 171.

¹⁸⁸ A. Nowakowski, S. Zaborniak, *Szkice z dziejów turystyki w Polsce*, „Studia i Szkice z Historii Kultury Fizycznej”, nr 3, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów 2005, s. 21.

odpowiadał za opracowywanie strategii i programów rozwoju turystyki w Polsce. Monitorował i wspierał inwestycje w infrastrukturę turystyczną, rozwijał różne formy turystyki (np. turystykę kulturalną, ekologiczną, sportową) oraz wspierał inicjatywy mające na celu promocję turystyki w kraju i za granicą. Departament Promocji Turystyki, który zajmował się promocją polskiej turystyki na rynkach krajowych i zagranicznych, organizował kampanie promocyjne, uczestniczył w targach turystycznych, współpracował z mediami i innymi partnerami w celu promowania różnorodności atrakcji turystycznych Polski. Departament Współpracy z Zagranicą, który odpowiadał za koordynację i rozwijanie współpracy międzynarodowej w obszarze turystyki, nawiązywał kontakty i współpracę z partnerami zagranicznymi, organizował spotkania, konferencje i wymianę doświadczeń w celu promocji Polski jako atrakcyjnej destynacji turystycznej. Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki odegrał ważną rolę w rozwijaniu i promocji turystyki w Polsce w okresie po transformacji ustrojowej. Dzięki swojej działalności, wspieraniu rozwoju infrastruktury, promocji atrakcji turystycznych i współpracy międzynarodowej, przyczynił się do wzrostu zainteresowania turystami zarówno krajowymi, jak i zagranicznymi.

UKFiT pełnił istotną rolę w opracowywaniu założeń sprzyjających rozwojowi polskiej turystyki oraz koordynacji prac środowisk i instytucji związanych z gospodarką turystyczną. Miało to na celu tworzenie odpowiednich warunków dla rozwoju turystyki w kraju, promowanie aktywnego wypoczynku, upowszechnianie sportu i kultury fizycznej¹⁸⁹. Rola UKFiT w procesie regulacji i koordynacji spraw turystycznych wynikała z jego uprawnienia do podejmowania decyzji, opracowywania planów i strategii rozwoju turystyki, a także monitorowania realizacji działań w tym zakresie. Organ ten współpracował z różnymi środowiskami i instytucjami zainteresowanymi gospodarką turystyczną, promocją turystyki oraz rozwojem infrastruktury turystycznej. Warto zauważyć, że UKFiT jako centralny organ administracji państwowej odpowiadał za politykę turystyczną na poziomie krajowym. Wraz z upowszechnianiem się samorządu terytorialnego, zadania związane z turystyką zostały także przekazane władzom lokalnym, które uzyskały większe kompetencje w zakresie planowania i rozwoju turystyki na terenie swoich regionów.

¹⁸⁹ P. Gryszel, *Zarys historii turystyki w Polsce*, rozdz. 4: „Turystyka po 1989”, http://www.lotur.eu/UploadFiles/524/178/1265187566-Historia_turystyki_w_Polsce_DOT_IT.pdf [dostęp 7 sierpnia 2017].

Działania te miały bezpośredni związek z zapoczątkowanym procesem przemian, wynikającym m.in. z ograniczenia dotychczasowego interwencjonizmu państwowego¹⁹⁰, który szczególnie w ostatnim okresie przed transformacją, spowodował spowolnienie i zmniejszenie aktywności turystycznej społeczeństwa. Decyzje polityczne podjęte przez UKFiT w okresie 1991-1993 wyraźnie odzwierciedlały kierunek zmian, jakie miały miejsce w całym systemie polityczno-gospodarczym. Według J. Gaja, decyzje te były zgodne z ogólnym nurtem przemian, które miały na celu transformację gospodarki polskiej z centralnie planowanej do opartej na zasadach gospodarki wolnorynkowej¹⁹¹.

W tym okresie Polska przechodziła przez istotne zmiany polityczne, które wpływały na cały system gospodarczy. Decyzje podejmowane przez UKFiT były związane z potrzebą dostosowania się sektora turystycznego do nowych warunków i wyzwań wynikających z transformacji polityczno-gospodarczej. Ich celem było stworzenie sprzyjającego środowiska dla rozwoju turystyki opartej na zasadach rynkowych. UKFiT podejmował działania mające na celu komercjalizację usług turystycznych, prywatyzację przedsiębiorstw państwowych w sektorze turystycznym oraz promowanie konkurencji i wolnego rynku w tej dziedzinie. Decyzje polityczne podejmowane przez UKFiT były zgodne z ogólnymi przemianami, które miały na celu stworzenie bardziej otwartego i konkurencyjnego systemu gospodarczego. Jak zauważa J. Czerwiński, początkowa faza transformacji polityczno-gospodarczej w Polsce charakteryzowała się pewnym chaosem, szczególnie w kontekście sektora turystycznego. Brak jasno określonych regulacji prawnych stanowił istotne wyzwanie dla rozwoju tej dziedziny¹⁹².

W wyniku transformacji systemowej wiele dotychczasowych struktur i instytucji uległo zmianie lub likwidacji, co wprowadziło pewną niepewność i dezorientację w sektorze turystycznym. Brak stabilności i brak jasno określonych ram prawnych utrudniały skoordynowanie działań oraz planowanie rozwoju turystyki. Ponadto, proces transformacji polityczno-gospodarczej wymagał również dostosowania się do nowych zasad i wartości, które kształtowały się w nowej rzeczywistości. Brak klarownych regulacji prawnych

¹⁹⁰ B. Dębowski, *Turystyka w Polsce w latach 1989-2004*, [w:] *Z dziejów turystyki i sportu w Polsce*, red. T. Jurek, K. Obodyński, S. Zaborniak, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2009, s. 107.

¹⁹¹ J. Gaj, *Dzieje turystyki w Polsce*, AlmaMer Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 2008, s. 165.

¹⁹² J. Czerwiński, *op. cit.*, s. 71.

oznaczał, że przedsiębiorstwa turystyczne musiały operować w niepewnym środowisku, co często wiązało się z trudnościami w funkcjonowaniu i podejmowaniu strategicznych decyzji. Jednak pomimo tego chaotycznego początku, proces transformacji systemowej w sektorze turystycznym przyniósł również pozytywne zmiany. Wprowadzone akty ustawodawcze, takie jak prawo o działalności gospodarczej z udziałem podmiotów zagranicznych, prawo dewizowe, prywatyzacja gospodarki oraz prawo o samorządzie terytorialnym, miały istotny wpływ na sektor turystyczny w Polsce w latach 90. Otworzyły one nowe możliwości zarówno dla polskiej turystyki, jak i dla dostępu do rynków zachodnich. Regulacje prawne stworzyły równoprawne warunki dla wszystkich podmiotów prowadzących działalność gospodarczą w sektorze turystycznym. Dzięki nim każdy mógł organizować i prowadzić działalność gospodarczą w turystyce na równych zasadach. Jednocześnie, zgodnie z wymogami egzekwowanymi przez odpowiednie instytucje, konieczne było spełnienie określonych warunków dotyczących ochrony życia i zdrowia, przepisów budowlanych, przeciwpożarowych, sanitarnych oraz ochrony środowiska.

Istotne znaczenie dla dziedziny turystyki w Polsce miało rozpoczęcie działalności obszaru Polskiej Organizację Turystyczną (POT). Polska Organizacja Turystyczna została powołana przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej ustawą z 25 czerwca 1999 r., a swoją działalność rozpoczęła 1 stycznia 2000 r. Jej celem było promowanie polskich atrakcji turystycznych oraz wspieranie rozwoju turystyki w Polsce. Organizacja ta zajmowała się także promocją polskiej kultury, historii i tradycji w kontekście turystycznym, zarówno na rynku krajowym, jak i zagranicznym¹⁹³. Powołanie Polskiej Organizacji Turystycznej miało na celu stworzenie profesjonalnej instytucji, wzorowanej na podobnych organizacjach funkcjonujących w państwach Unii Europejskiej. Organizacja wspierała tworzenie i modernizację infrastruktury turystycznej, inicjowała i wspomagała plany rozwoju w tej dziedzinie.

POT odgrywała również istotną rolę w budowaniu wizerunku Polski jako atrakcyjnego celu turystycznego. Działała na arenie międzynarodowej, uczestnicząc w targach turystycznych, konferencjach i wydarzeniach promocyjnych. Potrzeba odpowiedniego systemu informacji turystycznej, zarówno w kraju, jak i za granicą, była

¹⁹³ Ustawa o Polskiej Organizacji Turystycznej z 25 czerwca 1999 r. (Dz. U., nr 62, poz. 689 z późniejszymi zmianami) – tekst jednolity z dn. 1 marca 2018 r.

prioritytetem organizacji. Wszystkie te działania miały na celu rozwój turystyki, promocję atrakcji turystycznych Polski oraz zapewnienie odpowiednich warunków i infrastruktury dla turystów. POT działała jako ważny partner dla administracji rządowej, samorządu terytorialnego, przedsiębiorców i stowarzyszeń w sferze turystyki, przyczyniając się do wzrostu znaczenia sektora turystycznego w Polsce.

Ponadto POT inspirowała powstawanie regionalnych i lokalnych organizacji turystycznych, które obejmowały swym zakresem działania określone obszary województw lub jednostek samorządu terytorialnego. Po jej utworzeniu rozpoczęto tworzenie regionalnych (ROT) i lokalnych (LOT) instytucji odpowiedzialnych za promocję turystyki. Współpraca i koordynacja z tymi organizacjami umożliwiała skuteczną promocję turystyki na różnych szczeblach. Regionalne Organizacje Turystyczne (ROT) oraz Lokalne Organizacje Turystyczne (LOT) były płaszczyzną współpracy samorządów terytorialnych, lokalnej branży turystycznej oraz organizacji pozarządowych sektora turystyki. Ich powołanie i działanie zostało uwzględnione w strategiach rozwoju wszystkich województw w Polsce. Dzięki działaniom POT oraz ROT i LOT możliwe było skuteczniejsze promowanie różnorodnych atrakcji turystycznych w Polsce na różnych szczeblach, zarówno na poziomie krajowym, regionalnym, jak i lokalnym. Współpraca między różnymi instytucjami i podmiotami zaangażowanymi w rozwój turystyki mogła przyczynić się do lepszego wykorzystania potencjału turystycznego danego regionu oraz do zwiększenia atrakcyjności oferty turystycznej dla odwiedzających¹⁹⁴.

W wyniku procesu transformacji, wiele dawnych państwowych lub spółdzielczych biur podróży zostało przekształconych w spółki lub prywatne firmy. Przykładem takiego przekształcenia było Przedsiębiorstwo Państwowe Biuro Podróży „Orbis” (PPBP „Orbis”), które zostało przekształcone w jednoosobową spółkę skarbu państwa pod nazwą PBP „Orbis” SA¹⁹⁵. Przekształcenie PPBP „Orbis” w jednoosobową spółkę skarbu państwa miało na celu wprowadzenie nowych mechanizmów zarządzania oraz dostosowanie przedsiębiorstwa do zasad gospodarki wolnorynkowej. Przez przekształcenie, państwo stało się jedynym akcjonariuszem spółki, co pozwalało na bardziej efektywne zarządzanie jej

¹⁹⁴ M. Migdał, *Poradnik współpracy JST-NGO sektora turystyki. Kodeks dobrych praktyk – standardy współpracy jednostek samorządu terytorialnego z lokalnymi organizacjami turystycznymi*, Forum Turystyki, Szczecin 2020, s. 15.

¹⁹⁵ J. Czerwiński, *op. cit.*, s. 71.

działalnością. Przekształcenie PPBP „Orbis” w PBP „Orbis” SA było również związane z dalszymi przekształceniami wewnętrznymi, które doprowadziły do wyodrębnienia dwóch jednostek: Orbis Polish Travel i Orbis Transport sp. z o.o. PBP Orbis SA, która posiadała większościowe udziały w tych jednostkach. PPBP „Orbis” było jednym z wielu przypadków restrukturyzacji i prywatyzacji w polskim sektorze turystycznym w okresie transformacji. Miało ono na celu stworzenie bardziej elastycznego i konkurencyjnego podmiotu, który mógł dostosować się do zmieniających się warunków rynkowych i oczekiwań klientów.

Transformacja społeczno-gospodarcza, jaka miała miejsce w Polsce, przyniosła znaczące zmiany w bazie noclegowej służącej celom turystycznym. Wiele obiektów noclegowych, zarówno państwowych, spółdzielczych, jak i związanych z zakładami pracy czy organizacjami społecznymi, przeszło restrukturyzację lub zostało zlikwidowanych. Jednym z głównych efektów transformacji było przekształcenie struktury własności obiektów noclegowych. Wcześniej dominującą formą były obiekty państwowe lub należące do spółdzielni, a po transformacji pojawiły się również obiekty prywatne. Wiele państwowych obiektów noclegowych zostało sprywatyzowanych lub przekazanych władzom samorządowym, a niektóre z nich podjęły działania w celu dostosowania się do zasad gospodarki wolnorynkowej. W ramach restrukturyzacji, obiekty noclegowe, które były nierentowne lub nie spełniały nowych wymagań rynkowych, mogły zostać zlikwidowane¹⁹⁶. Decyzje o restrukturyzacji lub likwidacji obiektów noclegowych były podejmowane głównie z uwagi na ich ekonomiczną rentowność i zdolność do konkurencji na rynku. Część obiektów została sprzedana, przekazana w użytkowanie lub adaptowana do innych celów, takich jak mieszkalnictwo, handel czy usługi. Proces transformacji miał również wpływ na liczbę i jakość obiektów noclegowych. Wiele nowych inwestycji powstało po transformacji, zarówno w sektorze publicznym, jak i prywatnym. Wzrost konkurencji wymusił podnoszenie standardów i jakości oferowanych usług noclegowych, aby przyciągnąć turystów i utrzymać konkurencyjność na rynku. Przemiany społeczno-gospodarcze w Polsce były przyczyną znaczącego zmniejszenia liczby obiektów noclegowych oraz dostępnych miejsc noclegowych, zwłaszcza w kategorii ośrodków

¹⁹⁶ B. Dębowski, *op. cit.*, s. 115.

wczasowych¹⁹⁷. Proces ten wynikał z różnych czynników, takich jak restrukturyzacja, prywatyzacja i likwidacja nieopłacalnych obiektów, zmiany w preferencjach turystycznych oraz konkurencyjność na rynku.

Według A. S. Kornak, kryzysu w polskiej turystyce można było przypisać różnym czynnikom, które miały swoje źródła w systemie finansowym, braku odpowiednich kapitałów, niedostatecznym popycie, nadwyżkach podaży, wadliwej strukturze zatrudnienia w jednostkach wytwórczo-usługowych, lukach cenowo-rynkowych oraz w przestarzałych technologiach i strukturach organizacyjnych¹⁹⁸. Niedostateczny popyt turystyczny również przyczynił się do kryzysu w sektorze. Spadek zainteresowania turystyką, zarówno ze strony krajowej, jak i zagranicznej, mógł wpływać na ograniczenie dochodów przedsiębiorstw turystycznych i obniżenie aktywności turystycznej. Nadwyżki podaży w niektórych segmentach rynku turystycznego mogły powodować konkurencję cenową, co mogło prowadzić do spadku rentowności i trudności finansowych przedsiębiorstw turystycznych. Wadliwa struktura zatrudnienia w jednostkach wytwórczo-usługowych prowadziła do niewłaściwej alokacji zasobów ludzkich, braku wyspecjalizowanej kadry i ograniczeń w jakości świadczonych usług turystycznych. Przestarzałe technologie i pozostałości starych struktur organizacyjnych utrudniały efektywne funkcjonowanie przedsiębiorstw turystycznych i ograniczały możliwości wprowadzania innowacji oraz poprawy jakości usług. System pracy i płacy mógł stanowić kolejne wyzwanie dla sektora turystycznego. Niewłaściwe regulacje dotyczące wynagrodzeń, zatrudnienia i warunków pracy prowadziły do nieefektywności, braku motywacji pracowników i ograniczeń w rozwoju sektora.

W wyniku kryzysu w polskiej turystyce, zauważono zmniejszenie uczestnictwa w wyjazdach urlopowo-wakacyjnych¹⁹⁹. Turyści coraz częściej wybierali wyjazdy indywidualne zamiast wczasów organizowanych przez zakłady pracy²⁰⁰. Szukali również niedrogich opcji wypoczynku, preferując miejsca blisko swojego miejsca zamieszkania lub odwiedzając krewnych i znajomych. Warto zauważyć, że zmiany popytu turystycznego nie zawsze były wynikiem świadomej decyzji turystów, lecz często były spowodowane

¹⁹⁷ T. Dziedzic, K. Łopaciński, *Rynek usług hotelarskich w Polsce, Wiadomości Turystyczne*, PZH, Warszawa 2003, s. 11.

¹⁹⁸ A. S. Kornak, *Zarządzanie turystyką*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996, s. 188.

¹⁹⁹ J. Gaj, *op. cit.*, s. 203.

²⁰⁰ U. Szubert-Zarzewny, *Turystyka w rozwoju...*, s. 170.

wydarzeniami politycznymi. Te wydarzenia mogły mieć nieprzewidywalny wpływ na wielkość ruchu turystycznego, prowadząc do nagłych zmian w preferencjach i zachowaniach turystów²⁰¹. Przeobrażenia polityczne mogły wprowadzić niepewność i niepokój w społeczeństwie, co z kolei wpływało na decyzje dotyczące wyjazdów turystycznych. Turystyka często jest branżą wrażliwą na takie zmiany, ponieważ wymaga stabilności politycznej i ekonomicznej, aby rozwijać się i skupiać turystów. Kryzys w polskiej turystyce wywołany czynnikami politycznymi spowodował nieprzewidywalne zmiany w popycie turystycznym. Było to wyzwanie zarówno dla przedsiębiorstw turystycznych, które musiały dostosować swoje strategie do nowej rzeczywistości, jak i dla turystów, którzy musieli zmienić swoje preferencje i poszukiwać alternatywnych form wypoczynku. Należy podkreślić, że analiza tych zmian i zrozumienie wpływu czynników politycznych na turystykę mogła mieć istotne znaczenie przy opracowaniu strategii zarządzania w sektorze turystycznym.

Rozwój wydarzeń międzynarodowych, takich jak rozpad Związku Radzieckiego i zjednoczenie Niemiec, miał istotny wpływ na sytuację turystyki przygranicznej w Polsce. Liberalizacja polskiej gospodarki i otwarcie granic przyczyniły się do uwolnienia ruchu turystycznego w regionie przygranicznym. W efekcie tych zmian, ruch turystyczny na granicy Polski zyskał na znaczeniu. Przygraniczne regiony, które wcześniej były zahamowane przez restrykcje polityczne i gospodarcze, zaczęły rozwijać się jako atrakcyjne miejsca turystyczne. Turystyka przygraniczna stała się ważnym czynnikiem rozwoju ekonomicznego tych obszarów. W sferze ekonomicznej, zwiększenie ruchu turystycznego przyczyniło się do wzrostu niezarejestrowanych obrotów bilansu płatniczego. Handel i usługi turystyczne na terenach przygranicznych przyczyniły się do generowania dochodów, które nie zawsze były odnotowywane w oficjalnych statystykach. Wielu turystów korzystało z usług i produktów dostępnych w regionach granicznych, przyczyniając się do niezarejestrowanego obrotu finansowego. Deklaracje i traktaty podpisane przez Polskę w latach 1991-1992 z państwami sąsiadującymi na granicy wschodniej miały istotne znaczenie dla rozwoju turystyki przygranicznej²⁰². Otwarcie granic i umożliwienie

²⁰¹ A. Niezgodna, *Popyt turystyczny – uwarunkowania i perspektywy rozwoju*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego 2012, nr 697, *Ekonomiczne Problemy Usług*, nr 82, s. 13.

²⁰² U. Szubert-Zarzewny, *Turystyka w rozwoju...*, s. 163.

swobodnego przepływu osób oraz współpraca z sąsiednimi państwami przyczyniły się do wzrostu ruchu turystycznego na tych obszarach. Powstały nowe możliwości podróżowania i poznawania kultury oraz atrakcji turystycznych regionów przygranicznych.

Wpływ procesu stowarzyszenia Polski z Unią Europejską na transformację turystyki w Polsce był istotny i zauważalny. Koncepcja polityczno-ekonomiczna związana z integracją Polski z UE wpłynęła na kierunek rozwoju turystyki oraz otworzyła nowe perspektywy dla branży²⁰³. Przeprowadzone reformy do 1992 r. miały istotny wpływ na sektor turystyczny. Dzięki nim Polska uzyskała nowe możliwości rozwoju turystyki, zarówno w kontekście zwiększenia napływu turystów zagranicznych, jak i umożliwienia polskim turystom korzystania z atrakcji turystycznych za granicą. Proces stowarzyszenia z UE otworzył polską turystykę na europejski rynek, umożliwiając swobodny przepływ osób, usług i towarów. Ułatwienia w podróżowaniu i handlu stworzyły nowe możliwości dla sektora turystycznego, zarówno dla przedsiębiorców, jak i dla turystów. Dostęp do unijnych funduszy i programów wsparcia przyczynił się również do rozwoju infrastruktury turystycznej w Polsce. Reformy przeprowadzone w ramach stowarzyszenia z UE stworzyły również nowe regulacje i standardy dla sektora turystycznego. Wymagania dotyczące jakości usług, ochrony środowiska, bezpieczeństwa turystów i innych aspektów działalności turystycznej zostały dostosowane do standardów europejskich. Działo się to w celu zapewnienia konkurencyjności polskiej turystyki na europejskim rynku oraz podniesienia jakości świadczonych usług. Należy podkreślić, że proces stowarzyszenia z UE był długotrwałym procesem, który wymagał wysiłku i adaptacji ze strony polskiego sektora turystycznego. Jednak otworzył on nowe perspektywy i możliwości rozwoju dla polskiej turystyki, umacniając jej pozycję na arenie międzynarodowej. Jednakże należy przyznać, że reformy przeprowadzone do 1992 r. otworzyły nowe perspektywy w branży turystycznej.

Przekształcenia polityczno-ekonomiczne i społeczne w Polsce miały bezpośredni wpływ na strukturę i funkcjonowanie sektora turystycznego. Jak utrzymuje U. Szubert-Zarzewny, liberalizm ekonomiczny i samorządność terytorialna były kluczowymi czynnikami, które wpłynęły na charakter przekształceń w turystyce.

²⁰³ Ibidem, s. 165.

W pierwszej fazie przekształceń systemowych pojawiły się przesłanki zmian w gospodarce i polityce turystycznej państwa. Liberalizm ekonomiczny, polegający na otwarciu się na rynki zagraniczne, deregulacji i prywatyzacji, wpłynął na restrukturyzację i transformację sektora turystycznego. Zmiana stosunków własnościowych, w tym przekazywanie majątku państwowego podmiotom prywatnym, miała istotny wpływ na działalność pośredniczo-organizatorską firm turystycznych oraz na podaż usług turystycznych, takich jak handel, gastronomia i usługi rekreacyjne²⁰⁴.

Wprowadzenie samorządności terytorialnej stanowiło kolejny istotny czynnik transformacji w turystyce. Lokalne władze miały większą autonomię i zdolność podejmowania decyzji dotyczących rozwoju turystyki na swoim terenie. Przejęcie odpowiedzialności za promocję, tworzenie infrastruktury turystycznej i wspieranie lokalnych przedsiębiorstw miało istotny wpływ na rozwój turystyki na poziomie regionalnym i lokalnym. Skutkiem przemian w polityce turystycznej państwa było również zwracanie uprzednim właścicielom mienia przejętego przez państwo oraz przekazywanie majątku państwowego podmiotom prywatnym

Ustawa z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej²⁰⁵ odegrała istotną rolę w okresie transformacji gospodarczej w Polsce, zapewniając ramy prawne dla podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej. Ustawa ta była ważnym narzędziem w procesie liberalizacji gospodarki, umożliwiając przedsiębiorcom swobodne działanie i rozwijanie swoich przedsiębiorstw. W okresie od 1988 do 2001 r. ustawa o działalności gospodarczej stanowiła podstawę regulacji prawnych związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej w Polsce. Zapewniała przedsiębiorcom prawa i obowiązki dotyczące rejestracji, prowadzenia działalności, konkurencji, zatrudnienia, podatków i innych aspektów związanych z funkcjonowaniem przedsiębiorstw.

Przez prawie trzynaście lat obowiązywania, ustawa o działalności gospodarczej umożliwiła rozkwit sektora prywatnego, stymulując rozwój przedsiębiorczości i inicjatywę przedsiębiorców. Dzięki tej ustawie przedsiębiorcy mieli możliwość zakładania i prowadzenia własnych firm, tworzenia miejsc pracy oraz wprowadzania innowacji

²⁰⁴ Ibidem, s. 167.

²⁰⁵ Dz. U. 1988, nr 41, poz. 324, Ustawa z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej. Działalnością gospodarczą w rozumieniu ustawy była działalność wytwórcza, budowlana, handlowa i usługowa, prowadzona w celach zarobkowych i na własny rachunek podmiotu prowadzącego taką działalność.

i nowych rozwiązań na rynku. Ważnym aspektem funkcjonowania ustawy była również ochrona konsumentów poprzez wprowadzenie regulacji dotyczących jakości i bezpieczeństwa produktów oraz odpowiedzialności przedsiębiorców za szkody wyrządzone konsumentom. Mimo że ustawa o działalności gospodarczej obowiązywała aż do 1 stycznia 2001 r., wraz z upływem czasu i dalszym rozwojem gospodarczym pojawiła się potrzeba wprowadzenia nowych regulacji dostosowanych do zmieniających się warunków rynkowych. W wyniku tego 2 lipca 2004 r. powstała nowa ustawa o swobodzie działalności gospodarczej²⁰⁶, która zastąpiła poprzednią ustawę i wprowadziła szereg zmian mających na celu dostosowanie polskiego prawa do wymogów rynku wewnętrznego Unii Europejskiej.

Przemiany zachodzące w Polsce w wyniku transformacji systemowej miały znaczący wpływ na przepisy i bariery dotyczące obszarów nadających się do zagospodarowania turystycznego. Jednym z przykładów tych zmian było otwarcie terenów wojskowych, które wcześniej były niedostępne dla turystów. W wyniku transformacji systemowej w Polsce wystąpiły bariery prawne, które utrudniały rozwój ruchu turystycznego i rekreacji w kraju. Regulacje prawne stanowiły pewne ograniczenia i wyzwania dla branży turystycznej oraz dla osób pragnących korzystać z różnych form turystyki i rekreacji. Należy wymienić kilka przykładów tych barier prawnych. Ustawa z 28 września 1991 r. o lasach²⁰⁷ wprowadzała przepisy utrudniające zagospodarowanie turystyczne na terenie parkingów leśnych w urządzenia turystyczne. Ustawa z 24 października 1974 r. prawo wodne²⁰⁸ regulowała korzystanie z wód w celach wypoczynkowych i turystycznych, jednakże nie zawsze była ona dostatecznie elastyczna i dopasowana do potrzeb rozwoju turystyki. Ustawa z 7 marca 1950 r. o żegludze i spływie na śródlądowych drogach wodnych²⁰⁹ wprowadzała przepisy

²⁰⁶ Dz. U. 2004, nr 173, poz. 1807, Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie gospodarczej regulowała podejmowanie, wykonywanie i zakończenie działalności gospodarczej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz regulowała zadania organów administracji publicznej w tym zakresie.

²⁰⁷ Dz. U. 1991, nr 101, poz. 444, lasem w rozumieniu ustawy był grunt związany z gospodarką leśną, zajęty pod wykorzystywane dla potrzeb gospodarki leśnej: budynki i budowle, urządzenia melioracji wodnych, linie podziału przestrzennego lasu, drogi leśne, tereny pod liniami energetycznymi, szkółki leśne, miejsca składowania drewna, a także wykorzystywany na parkingi leśne i urządzenia turystyczne.

²⁰⁸ Dz. U. 1974, nr 38, poz. 230, według ustawy powszechne korzystanie z wód służyło do zaspokojenia potrzeb osobistych i gospodarstwa domowego lub rolnego bez stosowania urządzeń specjalnych oraz do wypoczynku i uprawiania turystyki, sportów wodnych i wędkarstwa.

²⁰⁹ Dz. U. 1950, nr 10, poz. 108, według ustawy śródlądowymi drogami wodnymi były wody, uznane za żeglowne lub spławne z mocy obowiązujących przepisów. Ministrowie Komunikacji i Żeglugi ustalali w drodze rozporządzenia granice terytorialne pomiędzy śródlądowymi drogami wodnymi a drogami morskimi.

dotyczące żeglownych lub spławnych śródlądowych dróg wodnych, co mogło stanowić barierę dla rozwoju turystyki wodnej. Ustawa z 21 marca 1991 r. o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej²¹⁰ regulowała uprawianie turystyki i sportów wodnych na obszarach morskich oraz wykorzystanie pasa nadbrzeżnego. Ustawa z 19 października 1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa²¹¹ wprowadzała pewne ograniczenia i procedury związane z wykorzystaniem nieruchomości rolnych do celów turystycznych.

Ustawa z 19 października 1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa, której Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa dawała możliwość wydzielenia majątku służącemu działalności socjalnej, kulturalnej i sportowej. Opinie przedstawicieli zreformowanego lokalnego samorządu terytorialnego oraz organizatorów turystyki wskazywały na negatywny wpływ tych przepisów na rozwój turystyki. Ograniczenia prawne mogły utrudniać inwestycje, rozwój infrastruktury turystycznej, dostęp do atrakcji turystycznych czy korzystanie z różnych form turystyki i rekreacji²¹². W celu rozwinięcia turystyki i rekreacji w kraju, konieczne było dostosowanie regulacji prawnych do zmieniających się potrzeb i oczekiwań turystów oraz branży turystycznej. W kolejnych latach po transformacji systemowej podejmowano wysiłki mające na celu likwidację barier prawnych oraz wprowadzanie elastyczniejszych i bardziej sprzyjających rozwojowi turystyki przepisów. W celu poprawy standardów usług turystycznych konieczne było wprowadzenie odpowiednich regulacji, norm i standardów, które były egzekwowane przez odpowiednie instytucje. Organizacje branżowe oraz rząd podejmowały działania mające na celu podniesienie jakości usług turystycznych i zapewnienie uczciwej konkurencji na rynku²¹³. Polska Izba Turystyczna (PIT), powołana w 1989 r., była pierwszą organizacją samorządu gospodarczego działającą na rzecz branży turystycznej w Polsce. Jej powstanie

²¹⁰ Dz. U. 1991, nr 32, poz. 131, Art. 35. Uprawianie na polskich obszarach morskich turystyki oraz sportów wodnych mogły się odbywać na warunkach i w sposób zgodny z przepisami prawa polskiego. Art. 37. 1. Pas techniczny mógł być wykorzystywany do innych celów za zgodą właściwego organu administracji morskiej, który jednocześnie określał warunki takiego wykorzystania.

²¹¹ Dz. U. 1991, nr 107, poz. 464, Art. 48. 1. Według ustawy agencja mogła wydzielić majątek służący działalności socjalnej, kulturalnej i sportowej, wraz z przynależnymi do niego gruntami, oraz nieodpłatnie przekazać w drodze umowy na własność gminie, na której terenie działalność ta była prowadzona.

²¹² U. Szubert-Zarzewny, *Turystyka w rozwoju...*, s. 64.

²¹³ J. Czerwiński, *op. cit.*, s. 72.

miało miejsce w kontekście transformacji systemowej i potrzeby stworzenia odpowiedniej struktury reprezentującej interesy przedsiębiorców z sektora turystycznego²¹⁴.

W 1989 r. stan turystyki w Polsce odzwierciedlał trudną sytuację gospodarczą kraju, która wynikała z ogólnego kryzysu systemu realnego socjalizmu. Turystyka, będąca jednym z obszarów społeczno-gospodarczych, również odczuła skutki tego kryzysu. Zmniejszenie uczestnictwa w wyjazdach urlopowo-wakacyjnych oraz ograniczone możliwości wysyłania dzieci na kolonie i obozy były efektem niewydolności tego systemu. J. Gaj wskazywał na niewydolność realnego socjalizmu jako główną przyczynę trudnej sytuacji w turystyce. Zasoby i infrastruktura turystyczna nie były odpowiednio rozwinięte, a system zarządzania nie był w stanie sprostać rosnącym oczekiwaniom i potrzebom turystów. Ograniczenia finansowe, brak konkurencyjności oraz nieefektywne mechanizmy planowania i organizacji przyczyniły się do malejącego zainteresowania turystyką i ograniczenia dostępności wyjazdów rekreacyjnych dla społeczeństwa²¹⁵. Trudna sytuacja gospodarcza w Polsce w 1989 r. miała również negatywny wpływ na rozwój infrastruktury turystycznej, inwestycje w nowe obiekty turystyczne oraz podnoszenie standardów usług. Brak środków finansowych i ograniczenia w dostępie do nowoczesnych technologii utrudniały rozwój branży turystycznej. Należy podkreślić, że trudności i ograniczenia związane z realnym socjalizmem nie były jedyną przyczyną kryzysu w turystyce w 1989 r. Wpływ na sytuację turystyczną miały również czynniki społeczne, takie jak zmniejszone dochody ludności, ograniczenia w podróżach zagranicznych oraz ogólny brak perspektyw na poprawę sytuacji życiowej.

W okresie po 1989 r. zaobserwowano znaczący spadek udziału wydatków gospodarstw domowych na kulturę, sport, turystykę i wypoczynek. Dane statystyczne wskazują na około 50% redukcję tych wydatków. Było to istotne zjawisko, które odzwierciedlało trudności ekonomiczne, jakie towarzyszyły transformacji społeczno-gospodarczej w Polsce. Ponadto, na początku okresu transformacji, blisko połowa Polaków

²¹⁴ J. Ratajski, *Monografia Polskiej Izby Turystyki 1989-2011*, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2013, s. 13. PIT – jednostka samorządu gospodarczo-branżowego, mającą na celu ochronę interesów zrzeszonych członków i kształtowanie pozytywnego wizerunku prowadzonych działań. Skupiała ponad 60 podmiotów z branży turystycznej, ograniczając się wyłącznie do osób fizycznych i prawnych. Podmioty gospodarcze mogły być jedynie członkami wspierającymi.

²¹⁵ J. Gaj, *Zarys historii turystyki w Polsce w XIX i XX wieku*, AWF Poznań, Poznań 2001, s. 100.

nie uczestniczyła w żadnych formach wyjazdów turystycznych²¹⁶. Mogło to być wynikiem różnych czynników, takich jak brak środków finansowych, brak dostępu do informacji o ofertach turystycznych, niewystarczająca infrastruktura turystyczna czy też ograniczenia wynikające z długotrwałego okresu ustroju socjalistycznego.

W roku 1989 w Polsce odnotowano znaczną liczbę dzieci i młodzieży uczestniczących w różnych formach zorganizowanego wypoczynku wakacyjnego. Ponad 3 300 000 dzieci i młodzieży miało możliwość skorzystania z wyjazdów na kolonie i obozy, z czego ponad 1 730 000 osób skorzystało z takiej formy wypoczynku. Niemniej jednak, z uwagi na ograniczone możliwości finansowe oraz wzrastające ceny i koszty, nie wszyscy zainteresowani mieli możliwość udziału w takich wyjazdach. Dla ponad 1 570 000 dzieci i młodzieży pozostałych w miejscu zamieszkania, istniały alternatywne formy wypoczynku, takie jak półkolonie organizowane przez szkoły, kluby osiedlowe, domy młodzieży i kultury. Ponadto, wiele osób miało możliwość uczestnictwa w zorganizowanej wymianie młodzieżowej poza granicami kraju. NRD, Czechosłowacja, ZSRR, Węgry i Bułgaria były najpopularniejszymi kierunkami, które odwiedziło wiele młodych osób. Dodatkowo około 20 000 osób miało szansę wyjazdu do krajów zachodnich²¹⁷. Należy zaznaczyć, że wymienione liczby świadczą o istotnym zainteresowaniu młodych Polaków zorganizowanymi formami wypoczynku zarówno w kraju, jak i za granicą. Wspomniane wyjazdy stanowiły dla wielu osób okazję do poznawania innych kultur, nawiązywania kontaktów międzynarodowych i poszerzania horyzontów. Warto podkreślić, że w tamtym okresie podróżowanie do krajów zachodnich było szczególnie atrakcyjne i stanowiło pewne wyzwanie z uwagi na ówczesne ograniczenia i trudności związane z przekraczaniem granic.

W 1992 r. sytuacja w zakresie wakacyjnych podróży była znacznie gorsza niż w poprzednich latach. Według przeprowadzonych sondaży opinii publicznej, aż 75% mieszkańców Polski spędziło wakacje w domu. Nie tylko mieszkańcy wsi, którzy z reguły rzadko korzystali z urlopów, ale także większość społeczeństwa nie posiadała wystarczających środków finansowych na podróże wakacyjne. Badania wykazały, że liczba osób wybierających się na wakacje była większa niż sugerowałby poziom zamożności społeczeństwa. Dotyczyło to szczególnie pracowników sektora budżetowego. Spośród osób

²¹⁶ P. Gryszel, *op. cit.*

²¹⁷ *Wakacyjny wypoczynek dzieci i młodzieży*, „Głos Pomorza” 1989, nr 187, s. 1.

wyjeżdżających, trzy czwarte zdecydowało się na spędzenie urlopu w Polsce. Według badań przeprowadzonych przez Pentora²¹⁸, około 33% Polaków wybrało się nad Bałtyk, 28% w góry, a mniej niż 18% udało się na Mazury. Około 10% osób wypoczywało we własnych daczach lub na ogródkach działkowych. Tylko 4% Polaków zdecydowało się na wyjazd za granicę. Najpopularniejszymi miesiącami dla wyjazdów były miesiące lipiec (44% wyjeżdżających) i sierpień (36%). Warto zauważyć, że względnie niewielki odsetek społeczeństwa miał możliwość skorzystania z zagranicznych podróży wakacyjnych. We wrześniu (8%) wybierały się głównie rodziny bez dzieci oraz osoby wyjeżdżające za granicę, które korzystały z posezonalnych zniżek. Standardowe polskie wakacje w 1992 r. trwały dwa tygodnie.

Opisane wyniki badań wskazują na trudności finansowe, które dotknęły społeczeństwo w tym okresie, ograniczając możliwość wyjazdów na wakacje. Niemniej jednak warto podkreślić, że nawet w trudnych warunkach ekonomicznych Polacy starali się znaleźć sposoby na spędzenie czasu wolnego, choć częściej w granicach kraju. Podczas omawianego okresu najpopularniejszymi środkami transportu wykorzystywanymi podczas wakacyjnych podróży były własne samochody, które stanowiły preferowany środek transportu dla 46% osób. Kolej była wybierana przez 25% osób, autobus przez 20%, a przeloty samolotami przez 4%. Należy jednak zaznaczyć, że niewiele dzieci i młodzieży miało możliwość skorzystania z zorganizowanego wypoczynku wakacyjnego. Wielu rodzicom brakowało środków finansowych, które wcześniej były dostępne dzięki uspołecznionym zakładom pracy. Aby zapewnić wypoczynek dzieciom z rodzin bezrobotnych, niektóre organizacje społeczne, kościelne oraz kuratoria starały się organizować obozy i kolonie, często oferując je bezpłatnie lub za symboliczną opłatą. Średni koszt pobytu dziecka na turnusie wynosił od 1 300 000 do 3 000 000 zł. Najtańsze były obozy harcerskie, których cena nie przekraczała 1 000 000 zł²¹⁹.

W wyniku transformacji, Fundusz Wczasów Pracowniczych (FWP) oraz zakładowe ośrodki wypoczynkowe zmniejszyły swoją działalność i zasięg. Ośrodki Sportu i Rekreacji (OSiR), które wcześniej funkcjonowały jako część przedsiębiorstw państwowych, przekształcone zostały w zakłady budżetowe podlegające samorządom lokalnym. Zasady

²¹⁸ Ośrodek badawczy związany z międzynarodową korporacją badawczą Research International.

²¹⁹ *Wakacje są za drogie*, „Głos Pomorza” 1992, nr 175, s. 2.

ich funkcjonowania stały się uzależnione od decyzji poszczególnych gmin. W kolejnych latach status tych ośrodków ulegał dalszym zmianom, stając się bardziej uniwersalnymi podmiotami obejmującymi różne dziedziny, takie jak sport, kultura, turystyka, rekreacja czy gospodarka komunalna. Ich działalność nie ograniczała się już tylko do turystyki, lecz obejmowała szerszy zakres działań służących rozwojowi społecznemu i gospodarczemu. Przeobrażenia te wynikały z potrzeby dostosowania się do nowych realiów polityczno-gospodarczych oraz zwiększenia efektywności i zróżnicowania oferty usług dla społeczności lokalnych²²⁰.

W kontekście rozwoju turystyki indywidualnej i zorganizowanej w Polsce w tamtym okresie, konieczne stało się stworzenie odpowiedniego systemu prawnego, który regulowałby zasady i procedury związane z działalnością turystyczną. Pomimo braku wyodrębnionego prawa turystycznego, istniały liczne przepisy o różnej randze i charakterze, które można ogólnie określić jako prawo turystyczne. Przepisy te były częścią szerszego systemu prawa, takiego jak prawo administracyjne, cywilne, finansowe i międzynarodowe. Dotyczyły różnych aspektów usług turystycznych, takich jak ubezpieczenia turystyczne, przepisy celno-dewizowe, kontrola graniczna, lokalizacja obiektów turystycznych czy korzystanie z poszczególnych infrastruktur turystycznych. Miały one na celu ustalenie uprawnień i obowiązków zarówno turystów, jak i osób świadczących usługi turystyczne, a także innych podmiotów zobowiązanych do zapewnienia odpowiedniego stanu urządzeń turystycznych²²¹. Przepisy wprowadzały również regulacje dotyczące organów administracji publicznej, zwłaszcza gmin, które miały istotny wpływ na rozwój turystyki lokalnej. Odpowiedzialne były za utrzymanie i rozwój infrastruktury turystycznej na swoim terenie, a także za monitorowanie przestrzegania przepisów związanych z turystyką i rekreacją. Mimo że prawo turystyczne wówczas nie było odrębną gałęzią prawa, istnienie tych różnorodnych przepisów zapewniało pewne ramy regulacyjne dla rozwoju turystyki w Polsce. Były one podstawą do ustalenia standardów usług turystycznych, ochrony praw konsumentów turystycznych oraz stymulowania rozwoju infrastruktury i działalności turystycznej na różnych szczeblach.

²²⁰ APK, Urząd Wojewódzki w Koszalinie, Wydział Kultury i Turystyki i Sportu, zespół 788, symbol teczki TKF-II 0205, sygn. 9/10, Sprawozdanie własne – Miejsce i rola turystyki w działalności gospodarczej woj. koszalińskiego 1995, Koszalin 1995, s. 23.

²²¹ Ibidem, s. 63.

W okresie od 1989 do 1993 r. rząd polski napotykał na trudności związane z brakiem wystarczających funduszy przeznaczonych na doradztwo i marketing turystyczny, a także na wsparcie finansowe dla działań rolników w dziedzinie agroturystyki. Istniała również kwestia niekorzystnych przepisów podatkowych, które utrudniały rozwój agroturystyki. Jednakże obiecującym sygnałem było przedstawienie przez UKFiT wniosku do premiera w czerwcu 1993 r. w sprawie zwolnienia działalności turystycznej prowadzonej przez rolników z obowiązku opłacania podatku²²². Taka inicjatywa miała na celu stymulowanie rozwoju agroturystyki poprzez łagodzenie obciążeń podatkowych dla rolników zaangażowanych w tę działalność.

W celu stymulowania rozwoju turystyki wiejskiej, rząd wraz z atrakcyjnymi turystycznie gminami, zwłaszcza tymi dotkniętymi wysokim bezrobociem, zlecił przeprowadzenie szczegółowych analiz i ekspertyz. Celem tych badań było zbadanie kondycji gospodarstw prywatnych i uspołecznionych, ruchu wędrowskiego oraz zasobów mieszkaniowych, które mogłyby być potencjalną bazą dla rozwoju agroturystyki. Badania obejmowały również możliwości przekwalifikowania użytków rolnych na cele nierolnicze oraz identyfikację terenów o wybitnych wartościach przyrodniczych, które mogłyby zostać całkowicie lub częściowo wyłączone z zagospodarowania, w tym także z turystyką²²³. W ramach tych ekspertyz analizowano różne aspekty, takie jak potencjał gospodarstw wiejskich do oferowania usług agroturystycznych, potencjał turystyczny regionu, infrastrukturę mieszkaniową, a także możliwości ochrony obszarów o wyjątkowych walorach przyrodniczych poprzez ograniczenie ich zagospodarowania turystycznego. Celem tych działań było zidentyfikowanie obszarów, które mogły przyczynić się do rozwoju agroturystyki i przekształcenia terenów wiejskich w atrakcyjne miejsca dla turystów. Opracowane ekspertyzy miały na celu dostarczenie rzetelnych informacji i wskazówek dla rządu i gmin w celu podejmowania odpowiednich decyzji i działań na rzecz rozwoju turystyki wiejskiej. Analizy te stanowiły podstawę do opracowania długofalowych strategii rozwoju turystyki wiejskiej, uwzględniających różnorodne czynniki i możliwości, które mogły przyczynić się do zrównoważonego rozwoju turystyki na obszarach wiejskich.

²²² Ibidem, s. 31.

²²³ Ibidem, sygn. 9/9. Sprawozdanie własne – Transformacja w gospodarce turystycznej woj. koszalińskie 1994, s. 30.

Problematykę wsi uwzględniono również w założeniach rozwoju gospodarki turystycznej w Polsce, szczególnie w kontekście rozwoju turystyki wiejskiej i agroturystyki. Uznano, że wieś posiada duży potencjał turystyczny, który mógłby przyczynić się do zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich oraz poprawy sytuacji ekonomicznej lokalnych społeczności²²⁴. Rozwój turystyki w środowisku wiejskim zakładał wykorzystanie unikalnych walorów przyrodniczych, kulturowych i historycznych, które charakteryzowały wieś. Celem było stworzenie atrakcyjnej oferty turystycznej, obejmującej agroturystykę, tradycyjne rzemiosło, kuchnię regionalną, aktywności na świeżym powietrzu i inne elementy charakterystyczne dla życia wiejskiego. W ramach rozwoju agroturystyki i turystyki wiejskiej, planowano wprowadzenie odpowiednich instrumentów wsparcia, takich jak dofinansowania, szkolenia, promocja, a także tworzenie partnerstw i sieci współpracy między lokalnymi producentami, właścicielami gospodarstw rolnych i usług turystycznych oraz instytucjami odpowiedzialnymi za rozwój turystyki wiejskiej. Wprowadzenie tych założeń miało na celu zarówno ożywienie obszarów wiejskich, jak i stworzenie alternatywnych źródeł dochodu dla lokalnych mieszkańców. Poprzez rozwój turystyki w środowisku wiejskim, planowano również przeciwdziałać negatywnym tendencjom, takim jak migracja ludności wiejskiej do miast, zaburzenia gospodarcze i społeczne wsi, czy utrata tradycyjnych form gospodarki wiejskiej.

W 1990 r. nastąpiła reaktywacja działalności Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Sportowego (PTSM)²²⁵. Stanowiło to istotne wydarzenie dla ruchu turystycznego na skalę ogólnopolską. Celem tej reaktywacji było dostosowanie działalności PTSM do nowych warunków społeczno-gospodarczych i politycznych kraju²²⁶. PTSM odegrało istotną rolę w organizacji turystyki nie tylko dla swoich członków, ale również dla szkół i innych instytucji oświatowo-wychowawczych²²⁷. Dzięki przeprowadzonej reorganizacji, PTSM stworzyło możliwość korzystania z usług organizowanych przez Towarzystwo dla studentów, nauczycieli wychowawców oraz obcokrajowców. Działalność PTSM była również istotna dla funkcjonujących kół turystycznych, które działały w ramach zajęć

²²⁴ U. Szubert-Zarzeczny, *Turystyka w rozwoju...*, s. 168.

²²⁵ J. Czerwiński, *op. cit.*, s. 72.

²²⁶ M. Drogosz, *Krajoznawstwo i turystyka w szkołach i placówkach oświatowych. Poradnika dla dyrektorów i kadry pedagogicznej*, Dom Wydawniczy ABC Grupa Wolters Kluwer, Warszawa 2009, s. 64.

²²⁷ J. Czerwiński, *op. cit.*, s. 72.

dotatkowych w szkołach. Przywrócenie PTSM miało pozytywny wpływ na rozwój turystyki młodzieżowej i edukacyjnej w Polsce. Działo ono jako platforma umożliwiająca organizację wyjazdów turystycznych, wycieczek szkolnych, obozów czy kolonii dla uczniów i studentów. Dzięki temu młodzież miała możliwość aktywnego uczestnictwa w różnorodnych formach turystyki, poznawania kraju, rozwijania swoich zainteresowań oraz zdobywania nowych doświadczeń. PTSM odegrało również rolę w promowaniu idei turystyki ekologicznej, kulturalnej i przyjaznej dla środowiska. Organizowane przez Towarzystwo wyjazdy i wycieczki uwzględniały aspekty ochrony środowiska, edukacji turystycznej oraz promocji lokalnych wartości i tradycji. Działalność PTSM miała znaczący wpływ na rozwój turystyki młodzieżowej w Polsce, stwarzając możliwości podróżowania, poznawania nowych miejsc i nawiązywania kontaktów społecznych. Współpraca z innymi instytucjami oświatowymi i turystycznymi umożliwiła szeroki zasięg działania PTSM i korzystanie z jego usług przez różnorodne grupy społeczne.

W obliczu intensywnego ruchu turystycznego w okresie przejścia do III Rzeczypospolitej, istniała pilna potrzeba zapewnienia odpowiednio przeszkolonej kadry dla obsługi tego ruchu, zarówno w zakresie zakwaterowania, jak i gastronomii. W okresie PRL turystyka komercyjna nie była dobrze rozwinięta, dlatego w początkowym okresie transformacji ustrojowej powstała potrzeba rozwoju kadr. Przemiany systemowe otworzyły możliwość tworzenia prywatnych szkół na różnych poziomach edukacji, a także szkół wyższych, które przygotowywały młodzież i studentów do pracy w branżach hotelarsko-gastronomicznych i rekreacyjnych²²⁸. Tworzenie szkół było odpowiedzią na rosnące zapotrzebowanie na wykwalifikowaną kadrę w sektorze turystycznym. Nowo powstałe szkoły i uczelnie kształciły młodych ludzi w zakresie obsługi klienta, zarządzania hotelami, technologii żywności, usług rekreacyjnych i innych obszarów związanych z turystyką i rekreacją. Programy nauczania uwzględniały zarówno teoretyczne, jak i praktyczne aspekty branży, przygotowując absolwentów do efektywnej pracy w sektorze turystycznym. Rozwój szkół prywatnych i uczelni otworzył nowe możliwości kształcenia i podnoszenia kwalifikacji w branży turystycznej. Dzięki temu młodzież i studenci mieli szansę na zdobycie wiedzy i umiejętności niezbędnych do wykonywania zawodów związanych

²²⁸ J. Gaj, *Dzieje...*, s. 217.

z obsługą turystyczną, zarządzaniem obiektami hotelowymi i gastronomicznymi, a także prowadzeniem działań rekreacyjnych.

Inwestowanie w rozwój kadr turystycznych było kluczowe dla zapewnienia wysokiej jakości obsługi turystycznej, tworzenia konkurencyjnych obiektów zakwaterowania i restauracji oraz stymulowania rozwoju sektora turystycznego jako całości. Dzięki odpowiednio przeszkolonej kadrze, turystyka komercyjna mogła rozwijać się dynamicznie, spełniając oczekiwania i potrzeby turystów z kraju i zagranicy. Transformacja ustrojowa stworzyła dogodne warunki dla rozwoju edukacji turystycznej i rekreacyjnej, co przyczyniło się do poprawy standardu usług w sektorze turystycznym oraz wzrostu atrakcyjności Polski jako destynacji turystycznej.

W zakresie obsługi turystycznej istotną rolę odgrywała kadra społeczna, która składała się zarówno z nauczycieli, jak i pracowników organizacji oraz instytucji pozarządowych. Jedną z najbardziej zasłużonych organizacji w dostarczaniu kadr do różnych form turystyki była Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze (PTTK). PTTK udzielało szczególnego wsparcia organizacjom oświatowym, w tym również szkołom, w dziedzinie działalności turystycznej.

Niestety, początek procesu transformacji wiązał się z istotnym spadkiem uczestnictwa młodzieży szkolnej w turystyce kwalifikowanej. Problematyka dotycząca aktywności turystycznej wśród młodzieży nie znalazła wystarczającego poparcia w programach nauczania. Dodatkowo PTTK borykało się z trudnościami, ponieważ zostało pozbawione ulg i zwolnień podatkowych, a także możliwości sprzedaży swoich produktów²²⁹. Mimo tych trudności, PTTK nadal pełniło ważną rolę w zakresie promocji turystyki, organizacji imprez turystycznych oraz szkoleń dla kadry społecznej. Dzięki swojemu doświadczeniu i wiedzy, PTTK wspierało rozwój turystyki i kształcenie osób zaangażowanych w obsługę turystyczną. Organizacja odgrywała istotną rolę w propagowaniu wartości turystyki i krajoznawstwa oraz edukacji turystycznej. Należy jednak podkreślić, że PTTK i inne organizacje turystyczne musiały stawić czoła licznym wyzwaniom i dostosować się do zmieniających się warunków. Wraz z transformacją gospodarczą i społeczną, turystyka stawała się coraz bardziej

²²⁹ Ibidem, s. 232.

skomercjalizowana, a rola kadr społecznych ulegała zmianie. Organizacje takie jak PTTK musiały dostosować swoje działania do nowej rzeczywistości i szukać nowych sposobów działania, aby sprostać oczekiwaniom turystów i wymaganiom rynku.

Należy zauważyć, że mimo bardzo zdekapitalizowanej infrastruktury drogowej, działalność Polskiego Związku Motorowego (PZM) oraz Polskiej Federacji Campingu i Caravaningu odegrały istotną rolę w dziedzinie turystyki i rekreacji. Organizacje te skupiały się na promowaniu oraz rozwijaniu turystyki i rekreacji w Polsce. Do 1993 r. Komisja Turystyki, działająca pod egidą tych organizacji, miała za zadanie koordynowanie działań związanych z turystyką i krajoznawstwem. W ramach swojej działalności zajmowała się m.in. informacją turystyczną oraz organizacją wycieczek turystyczno-krajoznawczych. Działała na rzecz promocji różnych form turystyki i rekreacji, a także wspierała rozwój infrastruktury turystycznej.

Towarzystwa Krzewienia Kultury Fizycznej (TKKF), które posiadały niezależność w sprawach organizacyjnych, również miały uregulowaną sytuację prawną od samego początku²³⁰. Przez ten okres organizacje angażowały się w rozwój turystyki i rekreacji, propagując aktywność fizyczną i zdrowy tryb życia. Dzięki ich działaniom, społeczeństwo miało możliwość uczestnictwa w różnorodnych formach turystyki i rekreacji, co przyczyniało się do poprawy kondycji fizycznej i ogólnego dobrostanu.

W okresie transformacji społeczno-ekonomicznej w Polsce organizacje takie jak LZS (Ludowy Zespół Sportowy) oraz Związek Młodzieży Wiejskiej (ZMW) również doświadczyły zmian w zakresie swojej działalności związanej z turystyką i krajoznawstwem. LZS, który pełnił ważną rolę w promowaniu sportu i rekreacji na wsi, po 1991 r. zanotował spadek uczestnictwa w dziedzinie turystyki zarówno kwalifikowanej, jak i powszechnej. Mimo to, organizacja ta nadal organizowała imprezy o charakterze turystycznym w wioskach oraz aktywnie uczestniczyła w wyznaczaniu szlaków turystycznych dla pieszych, rowerzystów i kajakarzy²³¹. Działania te miały na celu promowanie turystyki na wsi oraz zachęcanie mieszkańców do aktywnego spędzania czasu wolnego. Związek Młodzieży Wiejskiej (ZMW) również dostosowywał swoją działalność

²³⁰ Z. Mikołajczyk, *Turystyka kwalifikowana i aktywna w TKKF*, [w:] *Turystyka aktywna – Turystyka kwalifikowana*, red. T. Łobożewicz, R. Kogut, Wydawnictwo AWF Warszawa, Warszawa 1999, s. 10.

²³¹ J. Gaj, *Dzieje...*, s. 230.

do zmian zachodzących w społeczno-ekonomicznej strukturze wsi. Organizacja ta zmieniała swoje formy działania, aby lepiej odpowiadać na potrzeby i zainteresowania młodzieży wiejskiej. Skupiała się na organizowaniu różnorodnych wydarzeń, aktywności i programów edukacyjnych, które były dostosowane do wieku i zainteresowań młodych ludzi²³². W ten sposób ZMW wspierał rozwój turystyki i rekreacji wśród młodzieży wiejskiej, dając im możliwość uczestnictwa w atrakcyjnych i wartościowych formach spędzania czasu wolnego. Warto podkreślić, że działalność LZS i ZMW miała istotne znaczenie dla rozwoju turystyki i krajoznawstwa na wsi. Pomimo pewnych wyzwań i ograniczeń związanych z transformacją społeczno-gospodarczą, organizacje te kontynuowały swoją misję w promowaniu aktywnego wypoczynku, turystyki i rekreacji na wsi. Ich wysiłki w zakresie organizowania imprez turystycznych, wyznaczania szlaków turystycznych oraz dostosowywania się do potrzeb młodzieży przyczyniły się do ożywienia i rozwoju turystyki wiejskiej, tworząc możliwości dla lokalnej społeczności do aktywnego uczestnictwa w turystycznym życiu kraju.

W 1993 r. powołano Polską Agencję Rozwoju Turystyki (PARP), która odegrała istotną rolę w promowaniu i wspieraniu rozwoju przemysłu turystycznego w Polsce. Agencja została powołana w celu opracowywania planów, projektów i programów mających na celu stymulowanie wzrostu turystyki oraz rozwój infrastruktury towarzyszącej temu sektorowi.

Transformacja w skali ogólnopolskiej miała również istotny wpływ na zahamowanie rozwoju turystyki socjalnej. Termin ten stopniowo zanikał ze słownictwa polityków i osób odpowiedzialnych za prowadzenie gospodarki turystycznej, co było związane z przekształceniem systemu gospodarczego i zmianami politycznymi²³³. Turystyka socjalna, będąca formą turystyki ukierunkowaną na osoby o niższych dochodach lub grupy społeczne znajdujące się w trudnej sytuacji materialnej, opierała się na zasadzie subsydiowania²³⁴

²³² D. Ognicha, *Turystyka kwalifikowana w działalności ZMW*, [w:] *Turystyka aktywna – Turystyka kwalifikowana...*, s. 92.

²³³ B. Dębowski, *op. cit.*, s. 106.

²³⁴ Subsydiowanie jest praktyką polegającą na udzielaniu wsparcia finansowego lub innych korzyści przez rząd, instytucje publiczne lub organizacje międzynarodowe przedsiębiorstwom, sektorom gospodarki lub grupom społecznym. Subsidia mogą przyjmować różne formy, takie jak bezpośrednie transfery finansowe, ulgi podatkowe, preferencyjne kredyty, dotacje na inwestycje, zwolnienia celne czy preferencyjne warunki handlowe.

i dotowania wyjazdów turystycznych. W okresie transformacji, wraz z wprowadzaniem gospodarki rynkowej i ograniczaniem roli państwa w sektorze turystycznym, zmieniały się również priorytety i sposoby alokacji środków finansowych.

W polityce turystycznej w okresie transformacji istotnym czynnikiem determinującym decyzje było uwzględnienie czynnika ekonomicznego. Proces transformacji gospodarczej skutkowało wprowadzeniem zasad rynkowych i prywatyzacji, co przekładało się na zmiany w sposobie funkcjonowania sektora turystycznego. Urynkowanie cen świadczeń turystycznych było jednym z kluczowych czynników, które wpływały na uczestnictwo społeczeństwa w oferowanych usługach turystycznych²³⁵. Wcześniej, w okresie socjalizmu, wiele usług turystycznych było wspieranych lub finansowanych przez państwo, co umożliwiało dostęp do nich szerszym grupom społecznym. Wraz z wprowadzeniem gospodarki rynkowej, prywatyzacją i zmianami strukturalnymi, ceny usług turystycznych zaczęły odzwierciedlać ich rzeczywiste koszty oraz oczekiwane zyski dla przedsiębiorstw. W rezultacie niektóre grupy społeczne mogły napotykać na trudności finansowe i ograniczenia w dostępie do usług turystycznych, zwłaszcza jeśli nie były w stanie ponieść pełnej ceny rynkowej.

W pierwszym okresie transformacji, który rozpoczął się po upadku systemu komunistycznego, zaobserwowano znaczące zmiany w turystyce, które dotyczyły szeroko pojętych stosunków i zjawisk ekonomiczno-społecznych związanych z tą dziedziną²³⁶. W okresie do 1993 r., w dziedzinie turystyki, miało miejsce wiele istotnych zmian wynikających z procesu transformacji systemowej. Zarówno turystyka krajowa, jak i zagraniczna były dotknięte tymi przekształceniami, co wpłynęło na całą gospodarkę turystyczną. Wprowadzenie zmian systemowych stworzyło nowe możliwości i wyzwania dla sektora turystycznego. Rynek usług turystycznych rozwijał się stopniowo, a prywatyzacja przedsiębiorstw turystycznych otworzyła drzwi do prowadzenia bardziej racjonalnej działalności. Prywatne inicjatywy i przedsięwzięcia zaczęły odgrywać coraz większą rolę w sektorze turystycznym, co przyczyniło się do różnorodności oferty i większej konkurencji na rynku. W przypadku turystyki krajowej, transformacja systemowa

²³⁵ A. Nowakowski, *Centralne Zarządzanie turystyką w Polsce w latach 1919-2000*, [w:] *Szkice z dziejów turystyki w Polsce*, red. A. Nowakowski, S. Zaborniak, Studia i Szkice z Historii Kultury Fizycznej, nr 3, Rzeszów 2005, s. 22.

²³⁶ U. Szubert-Zarzewny, *Turystyka w rozwoju...*, s. 168.

przyniosła większą swobodę wyboru celów podróży oraz większą dostępność różnorodnych atrakcji i obiektów turystycznych. Turystyka zagraniczna również zmieniła się, ponieważ otwarcie granic umożliwiło Polakom podróżowanie do innych krajów w sposób łatwiejszy i bardziej elastyczny. Okres do 1993 r. był dla turystyki okresem szczególnym, ze względu na rozpoczęty proces przekształceń systemowych. Zmiany w gospodarce turystycznej, zarówno na poziomie turystyki krajowej, jak i zagranicznej, tworzyły nowe możliwości rozwoju sektora turystycznego. Pomimo pewnych trudności, transformacja systemowa otworzyła drogę do prowadzenia bardziej racjonalnej i konkurencyjnej działalności w dziedzinie turystyki.

W latach 90. ubiegłego wieku można było zaobserwować dynamiczny rozwój biur podróży w Polsce. W międzynarodowym kontekście, już w tym okresie, obserwowano silny proces koncentracji kapitału w ramach dużych systemów organizatorów turystyki²³⁷. Proces ten wiązał się również z większą dostępnością podróży zagranicznych dla polskich obywateli oraz wzrostem zainteresowania turystyką. Można powiedzieć, że rozwój biur podróży w Polsce wiązał się zarówno z procesem koncentracji kapitału, jak i z pojawieniem się nowych, bardziej specjalistycznych i innowacyjnych podmiotów. Oba te procesy miały wpływ na kształtowanie się rynku turystycznego i dostępności ofert dla turystów. Wprowadzenie większej liczby podmiotów gospodarczych do sektora turystycznego w tamtym okresie nie zawsze prowadziło do zdrowej konkurencji w zakresie jakości usług turystycznych i oferty programowej wypoczynku. Choć większa liczba biur podróży, agencji turystycznych i innych podmiotów wpłynęła na większą dostępność ofert turystycznych, równocześnie pojawiły się pewne wyzwania i problemy. Wzrost liczby podmiotów gospodarczych często wiązał się z różnicami w jakości świadczonych usług. Nie wszystkie przedsiębiorstwa utrzymywały odpowiednie standardy obsługi i zapewnienia bezpieczeństwa turystom. Niestety niektóre podmioty skupiały się głównie na maksymalizacji zysków kosztem jakości usług, co mogło prowadzić do rozczarowania i niezadowolenia klientów.

Jednym z istotnych wyzwań był problem z dostępnością i zaopatrzeniem. Wysoka inflacja i ogólna niestabilność gospodarcza wpływały na podwyżki stawek wyżywienia, co

²³⁷ I. Michalska-Dudek, R. Przeorek-Smyka, *Marketing biur podróży*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 31.

prowadziło do wzrostu cen wczasów. To z kolei budziło niezadowolenie wczasowiczów i zakłócało normalny przebieg sezonu turystycznego. Trudności z zaopatrzeniem mogły mieć wpływ na jakość świadczonych usług turystycznych i ograniczać możliwości ofertowe. W okresie lat 90. ubiegłego wieku w Polsce wystąpiła wysoka skala podwyżek stawek wyżywienia, co miało istotny wpływ na ceny wczasów i wywołało niezadowolenie wczasowiczów, wpływając negatywnie na normalny przebieg sezonu turystycznego. Wzrost cen usług wyżywienia był wynikiem ogólnego wzrostu kosztów utrzymania oraz problemów gospodarczych, związanych z inflacją i niestabilnością ekonomiczną. Firmy turystyczne, w tym ośrodki wypoczynkowe i obiekty gastronomiczne, były zmuszone podnieść stawki wyżywienia w celu pokrycia rosnących kosztów związanych z zaopatrzeniem i prowadzeniem działalności. Warto zauważyć, że od 1 sierpnia 1989 r. zniesiono w Polsce niemal wszystkie ograniczenia dotyczące obrotu surowcami i produktami spożywczymi. Jednocześnie dokonano zmniejszenia dotacji budżetowych do niektórych artykułów żywnościowych. Mimo prób utrzymania stabilnych cen, wzrost kosztów produkcji żywności wymusił wprowadzenie wyższych cen na podstawowe artykuły spożywcze²³⁸.

Wprowadzenie zasad urynkowania gospodarki rolnej i żywnościowej w okresie transformacji spowodowało szereg wyzwań związanych z zaopatrzeniem placówek handlu i ośrodków wczasowych w artykuły spożywcze oraz produkty przemysłowe. Nasilony wykup niektórych artykułów żywnościowych, niepełne i nierytmiczne dostawy, brak możliwości realizacji kart mięsnych, spadek skupu zwierząt oraz nieopłacalność produkcji były głównymi trudnościami, z jakimi borykali się gestorzy tych placówek. W przypadku artykułów spożywczych, najbardziej odczuwalne były przerwy i braki w dostawach cukru, ryżu, mąki ziemniaczanej, makaronów, kisielu, margaryny, serów twardych, kakao i kawy naturalnej. Podaż towarów przemysłowych również była niezadawalająca, z brakiem części zamiennych i paliwa, co szczególnie dotknęło zmotoryzowanych turystów. W tej sytuacji istotną rolę odegrała sieć sezonowych stoisk, które w pewnym stopniu ratowały sytuację, dostarczając na rynek warzywa i owoce. Jednakże trudności w zaopatrzeniu w produkty spożywcze i artykuły przemysłowe stanowiły wyzwanie dla branży turystycznej,

²³⁸ *Producenci powiedzieli swoje, teraz głos mają handlowcy*, „Głos Pomorza” 1989, nr 178, s. 1.

która musiała szukać alternatywnych źródeł zaopatrzenia oraz radzić sobie z ograniczonymi zasobami.

Należy podkreślić, że trudności te były wynikiem procesu transformacji gospodarczej, który dążył do urynkwienia i liberalizacji gospodarki. Choć wprowadzenie zasad rynkowych miało na celu stworzenie bardziej efektywnego systemu gospodarczego, konieczne było przejście przez okres dostosowawczy, w którym trzeba było rozwiązać wiele problemów związanych z dostępnością i jakością produktów.

W kontekście zmian zachodzących w życiu społeczno-gospodarczym oraz ograniczonych możliwości finansowych, sytuacja w 1989 r. w obszarze kultury fizycznej, sportu i turystyki nie była zbyt optymistyczna. Inflacja prowadziła do spadku wartości pieniądza, co utrudniało inwestycje i rozwój infrastruktury turystycznej. Zmiany w źródle finansowania dodatkowo wpływały na ograniczenie środków dostępnych dla projektów rozwojowych. W tej sytuacji zapewnienie odpowiednich środków finansowych na rozwój turystyki i kultury fizycznej stawało się wyzwaniem. Niepewność związana z gospodarczymi warunkami i ograniczeniami budżetowymi mogła hamować realizację inwestycji i programów rozwojowych w tych dziedzinach. Niemniej jednak, mimo trudności finansowych, podejmowano wysiłki w celu poprawy sytuacji. Wdrażano programy mające na celu efektywne wykorzystanie dostępnych zasobów oraz poszukiwano alternatywnych źródeł finansowania. W tym okresie konieczne było podejmowanie działań mających na celu zapewnienie stabilności gospodarczej i budżetowej, aby umożliwić dalszy rozwój turystyki i kultury fizycznej w regionie.

W rezultacie transformacji polityki turystycznej państwa nastąpił dynamiczny rozwój turystyki w Polsce. Nowe ramy prawne, przekształcenia strukturalne, inwestycje i rozwój usług turystycznych przyczyniły się do wzrostu liczby turystów odwiedzających kraj oraz zwiększenia dochodów z sektora turystycznego. Polska stała się atrakcyjnym miejscem dla turystów, oferując różnorodne atrakcje, bogactwo kulturowe, piękne krajobrazy i profesjonalną obsługę turystyczną. Mimo, że transformacja przyniosła pewne wyzwania, takie jak zmniejszenie liczby obiektów noclegowych i dostosowanie się do zasad gospodarki wolnorynkowej, jej skutki były korzystne dla rozwoju turystyki w Polsce. Wzrost świadomości konsumentów, rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnych i liberalizacja gospodarki umożliwiły turystom większą swobodę w organizowaniu swojego

wypoczynku. Ponadto zmiany polityczne, takie jak stowarzyszenie Polski z Unią Europejską, otworzyły nowe perspektywy dla branży turystycznej.

Transformacja systemowa w Polsce umożliwiła rozwój nowego modelu turystycznego, który odpowiadał warunkom gospodarki wolnorynkowej. W rezultacie powstało wiele nowych biur podróży, które podjęły działalność w branży turystycznej. Rozwój sektora turystycznego był rezultatem liberalizacji gospodarczej i otwarcia na rynki zagraniczne. Jednakże zwiększenie liczby podmiotów turystycznych nie prowadziło automatycznie do zdrowej konkurencji i podnoszenia standardu usług. W praktyce niektóre z tych biur podróży nie spełniały odpowiednich standardów jakościowych i nie sprostaly wymaganiom rynkowym. W rezultacie część z nich została zlikwidowana z powodu niewystarczającej konkurencyjności i nieodpowiedniego funkcjonowania.

2.3.2. W skali regionu Pobrzeża Koszalińskiego

Transformacja w polskiej turystyce w skali regionalnej była efektem zmian w polityce ogólnopolskiej i złożonych przekształceń strukturalnych. Przemiany dotyczyły zarządzania w podległych państwu instytucjach, samorządach stowarzyszeniach i organizacjach działających w obszarze turystyki. Istotne znaczenie miało powstanie regionalnych i lokalnych organizacji turystycznych.

Regionalna Organizacja Turystyczna (ROT) pełniła funkcję instytucji nadrzędnej w stosunku do Lokalnych Organizacji Turystycznych (LOT), jednakże formalnie organizacje lokalne działały niezależnie w obrębie swoich gmin. Nie były bezpośrednio podporządkowane ROT, lecz podlegały samorządom lokalnym, które miały kontrolę nad ich działalnością. ROT i LOT utrzymywały powiązania kontraktowe i współpracowały w ramach realizacji wspólnych działań. Istniała koordynacja i współdziałanie między tymi organizacjami, szczególnie w zakresie promocji turystycznej regionu. ROT pełnił rolę koordynatora działań, a LOT działały jako lokalne jednostki, które integrowały społeczności lokalne, jednostki samorządu lokalnego i branżę turystyczną na swoim terenie. Współpraca między ROT a LOT obejmowała wspólne projekty, inicjatywy promocyjne, wymianę informacji i doświadczeń, a także koordynację działań w celu wzmocnienia turystyki na

poziomie regionalnym i lokalnym. Na terenie województwa zachodniopomorskiego. działania te miały na celu wspieranie rozwoju turystyki, promocję atrakcji turystycznych i kreowanie produktów turystycznych. W ten sposób ROT i LOT współpracowały w celu zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu, poprawy infrastruktury turystycznej, propagowania lokalnych atrakcji i wzmocnienia sektora turystycznego na terenie województwa.

Stowarzyszenie LOT Regionu Kołobrzeg, z siedzibą w Kołobrzegu, obejmowało swoją działalnością obszar regionu kołobrzesckiego, który był częścią Pobrzeża Koszalińskiego. Głównym celem stowarzyszenia było kreowanie pozytywnego wizerunku regionu, jego promocja jako atrakcyjnego miejsca turystycznego. Stowarzyszenie opracowywało strategie promocji i rozwoju turystyki na tym obszarze, a także inicjowało oraz wspierało działania społeczne i gospodarcze mające na celu rozwój turystyki. Ciekawym aspektem działalności Stowarzyszenia LOT Regionu Kołobrzeg było aktywizowanie obszarów wiejskich poprzez rozwijanie działalności gospodarczej związanej z turystyką i kulturą. Stowarzyszenie podejmowało inicjatywy mające na celu rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej na obszarach wiejskich, które mogłyby przyczynić się do rozwoju turystyki na tym terenie. Stowarzyszenie prowadziło również działalność gospodarczą w zakresie wydawniczym, informacyjnym i doradczym. Wydawanie publikacji, udostępnianie informacji oraz świadczenie usług doradczych miały na celu promowanie turystyki, dostarczanie niezbędnych informacji turystom oraz wspieranie rozwoju sektora turystycznego. Ponadto, Stowarzyszenie LOT Regionu Kołobrzeg angażowało się w badania naukowe i prace rozwojowe w dziedzinie nauk społecznych i humanistycznych. Poprzez prowadzenie badań, stowarzyszenie miało na celu zgłębianie wiedzy o turystyce, analizę rynku turystycznego oraz opracowywanie nowych koncepcji i strategii rozwoju turystyki na obszarze Regionu Kołobrzeg²³⁹. Działalność Stowarzyszenia LOT Regionu Kołobrzeg przyczyniała się do tworzenia warunków sprzyjających rozwojowi turystyki na obszarze Pobrzeża Koszalińskiego oraz podnoszenia jakości i atrakcyjności turystycznej regionu.

²³⁹ Statut Stowarzyszenia Lokalna Organizacja Turystyczna Regionu Kołobrzeg.

Stowarzyszenie LOT Dorzecza Parsęty, z siedzibą w Karlinie, miało na celu promowanie regionu Dorzecza Parsęty i okolic jako atrakcyjnego miejsca turystycznego. Działania stowarzyszenia koncentrowały się na zwiększaniu liczby turystów odwiedzających ten region oraz na rozwijaniu infrastruktury turystycznej w celu lepszego zagospodarowania obszaru. Jednym z ważnych zadań Stowarzyszenia LOT Dorzecza Parsęty było kumulowanie środków finansowych na rzecz rozwoju turystyki oraz wspieranie lokalnych przedsiębiorców związanych z branżą turystyczną. Stowarzyszenie propagowało ideę rozwoju turystyki, wspierało szkolenia i edukację pracowników w zakresie planowania i realizacji wspólnych imprez turystycznych. Główne działania stowarzyszenia koncentrowały się na promocji regionu Dorzecza Parsęty. Stowarzyszenie inspirowało, pomagało w tworzeniu, rozwoju i promocji lokalnych produktów turystycznych, które miały zainteresować turystów do tego obszaru. Stowarzyszenie współpracowało zarówno z Polską Organizacją Turystyczną (POT), Zachodniopomorską Regionalną Organizacją Turystyczną (ZROT), jak i innymi Lokalnymi Organizacjami Turystycznymi (LOT) i Regionalnymi Organizacjami Turystycznymi (ROT)²⁴⁰. Działalność Stowarzyszenia LOT Dorzecza Parsęty przyczyniała się do rozwoju turystyki w regionie, wzrostu liczby turystów odwiedzających ten obszar oraz podnoszenia jakości oferty turystycznej. Współpraca z innymi organizacjami turystycznymi umożliwiała wymianę doświadczeń i tworzenie synergii w celu lepszego promowania regionu Dorzecza Parsęty jako atrakcyjnego miejsca turystycznego.

Stowarzyszenie LOT w Dorzeczcu Wieprzy Grabowej i Unieścia (DARLOT) było aktywne na terenie regionu, szczególnie w okolicach Sławna, które miało na celu działanie na rzecz całej społeczności lokalnej, w tym przede wszystkim swoich członków. Organizacja posiadała zatwierdzony statut, który nadano 4 listopada 2016 r. Głównym celem działalności DARLOT było kreowanie wizerunku regionu jako atrakcyjnego miejsca turystycznego poprzez różnorodne działania promocyjne. Stowarzyszenie integrowało jednostki samorządu terytorialnego, osoby, instytucje, organizacje pozarządowe oraz przedsiębiorstwa zainteresowane rozwojem turystyki na tym obszarze. Istotnym zadaniem organizacji było zwiększenie liczby turystów odwiedzających ten region. DARLOT

²⁴⁰ Statut Lokalnej Organizacji Turystycznej Dorzecza Parsęty.

propagowało ideę rozwoju turystyki jako wiodącej gałęzi gospodarki, świadczącej korzyści zarówno dla społeczności lokalnej, jak i dla przedsiębiorców. Organizacja prowadziła działalność gospodarczą, a dochody generowane były wyłącznie na realizację celów i zadań związanych z jej działalnością. Stowarzyszenie DARLOT podejmowało różne działania promocyjne, aby zainteresować turystów regionem. Współpracowało z lokalnymi podmiotami i organizacjami w celu tworzenia atrakcyjnych ofert turystycznych oraz organizowało różnorodne imprezy i wydarzenia mające za zadanie promocję obszaru. Działalność gospodarcza organizacji pozwalała na rozwijanie infrastruktury turystycznej i podniesienie jakości oferty dla odwiedzających²⁴¹. Stowarzyszenie DARLOT miało istotny wpływ na rozwój turystyki w regionie poprzez swoje działania promocyjne, integracyjne i gospodarcze. Przeznaczanie dochodów na cele związane z działalnością turystyczną przyczyniało się do dalszego rozwoju tego obszaru jako atrakcyjnego miejsca dla turystów. Darłowska LOT pełniła rolę organizatora *Ogólnopolskiej debaty media, a turystyka*, która skupiała się na analizie wpływu mediów na rozwój turystyki. W debacie uczestniczyli dziennikarze, naukowcy, przedstawiciele branży turystycznej oraz stowarzyszeń turystycznych. Spotkanie miało na celu wymianę poglądów, dyskusję i identyfikację korzyści oraz wyzwań związanych z rolą mediów w promowaniu turystyki.

Gminna Organizacja Turystyczna (GOT) w Sianowie to stowarzyszenie, które organizowało różnorodne wydarzenia kulturalne na terenie gminy i miasta Sianów. Stowarzyszenie zostało założone 11 lutego 2004 r. Jego głównym celem było promowanie lokalnej kultury i atrakcji turystycznych. Co roku organizowano *Dni Ziemi Sianowskiej* oraz *Jarmark Hobbitów*, które skupiały zarówno mieszkańców, jak i turystów. W 2016 r. stowarzyszenie brało również udział we współorganizacji międzynarodowego pleneru malarskiego w Osiekach. W ramach tego wydarzenia spotkali się artyści z Polski, Austrii, Bułgarii, Holandii, Niemiec i Ukrainy, tworząc atmosferę kreatywnego wymiany doświadczeń i inspiracji artystycznych²⁴².

Organizacja Ekowspólnota LOT w Mielnie miała za zadanie kreowanie i upowszechnianie atrakcyjnego wizerunku gminy Mielno i regionu zachodniopomorskiego

²⁴¹ *Statut Darłowskiej Lokalnej Organizacji Turystycznej w Dorzeczu Wieprzy i Grabowej.*

²⁴² <https://gk24.pl/trwa-miedzynarodowy-plener-malarski-w-osiekach/ar/10657270> [dostęp 22 września 2016]

jako miejsc atrakcyjnych turystycznie, zarówno w kraju, jak i za granicą. W swojej działalności skupiała się na integracji środowisk samorządowych różnego szczebla oraz podejmowała działania dotyczące zwiększania liczby turystów poprzez promocję jego atrakcji turystycznych, organizację imprez i wydarzeń oraz poprawę jakości infrastruktury turystycznej. Organizacja działała na rzecz wzrostu ekonomicznego regionu poprzez rozwijanie i promowanie turystyki, co miało się przyczynić do zwiększenia wpływów związanych z tym sektorem. Ekowspólnota LOT angażowała się w działania mające na celu rozwój infrastruktury turystycznej, takie jak budowa i modernizacja obiektów rekreacyjnych, ścieżek turystycznych, punktów informacji turystycznej, co miało wpływać na poprawę jakości usług turystycznych w regionie. Organizacja zajmowała się gromadzeniem i udostępnianiem informacji turystycznych o regionie, tworząc system informacji turystycznej, który miał ułatwiać turystom orientację i dostęp do potrzebnych informacji. Ekowspólnota LOT prowadziła różne formy zajęć edukacyjnych dla dzieci, młodzieży i dorosłych w celu podnoszenia świadomości regionalnej i turystycznej. Organizowała również wypoczynek dla osób niepełnosprawnych, dbając o to, aby wszyscy mieli możliwość korzystania z oferty turystycznej. Organizacja angażowała się w działania na rzecz promocji dziedzictwa kulturowego i historii gminy i regionu, aby podkreślać ich unikalność i atrakcyjność turystyczną. Ponadto, organizowała różnorodne wydarzenia kulturalno-rozrywkowe, które wzbogacały ofertę kulturalną regionu. Ekowspólnota LOT organizowała również szkolenia i kursy dla pracowników branży turystycznej, aby podnieść jakość świadczonych usług i rozwijać kompetencje zawodowe. Zajmowała się promocją w obszarze sportu, rekreacji i kultury. Wspierała działania na rzecz rozwoju turystyki, we wszystkich jej rodzajach występujących w regionie. Organizacja inicjowała działania wspierające innowacyjność i wykorzystanie nowoczesnych technologii w dziedzinie turystyki²⁴³. W 2012 r. zarząd stowarzyszenia podjął działania mające na celu realizację ustalonych w statucie celów, takich jak wykorzystanie walorów przyrodniczych dla zrównoważonego rozwoju turystycznego gminy Mielno i budowa aktywnej społeczności. W ramach tych działań, stowarzyszenie angażowało się w różnorodne inicjatywy i projekty.

²⁴³ Statut Organizacji Ekowspólnota Lokalna Organizacja Turystyczna w Mielnie.

W 2014 r. zrealizowano zadanie pn. *Biesiada rybacka z Ekowspólnotą* w ramach programu operacyjnego *Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007-2013*. Organizacja również współorganizowała imprezy integracyjne dla mieszkańców gminy Mielno, takie jak *Familiada 2014* w Unieściu i piknik rodzinny *Bezpiecznie i sportowo* w Mielnie. Przedstawiciele stowarzyszenia uczestniczyli w szkoleniach realizowanych przez Urząd Gminy Mielno w ramach *Programu współpracy z organizacjami pozarządowymi na rok 2015*, a także przez Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES) w Koszalinie. Szkolenia te miały na celu rozwijanie kompetencji i umiejętności członków stowarzyszenia. W 2016 r. liczba członków Ekowspólnoty wynosiła 30 osób, co świadczyło o zaangażowaniu i wsparciu społeczności lokalnej dla działań organizacji²⁴⁴. Działania i inicjatywy podejmowane przez stowarzyszenie w tych latach miały na celu nie tylko promocję regionu i rozwój turystyki, ale także integrację społeczności lokalnej, wspieranie inicjatyw lokalnych oraz rozwijanie kompetencji członków stowarzyszenia. Wszystko to przyczyniało się do budowania silnej i aktywnej społeczności oraz stymulowania zrównoważonego rozwoju turystycznego gminy Mielno.

Pomorska Regionalna Organizacja Turystyczna (PROT) było odpowiednikiem ZROT dla województwa pomorskiego. Jego statutowe cele i zadania były skoncentrowane na promocji i rozwoju turystyki w regionie pomorskim. W ramach swoich działań PROT propagowała wiedzę o historii ziemi pomorskiej i jej dorobku cywilizacyjnym. Jednym z ważnych zadań organizacji związanych z regionem było inicjowanie, opiniowanie i wspieranie planów rozwoju i modernizacji infrastruktury turystycznej oraz paraturystycznej. Organizacja ta miała również za zadanie integrację organizacji, podmiotów turystycznych i samorządu terytorialnego, koordynację działań turystycznych, popularyzację i rozwijanie turystyki, doskonalenie kadr oraz prowadzenie szkoleń dla branży turystycznej. Ponadto PROT wspomagała funkcjonowanie miejscowej i regionalnej informacji turystycznej oraz promocję atrakcji, obiektów i produktów turystycznych regionu. Inicjowała, tworzyła i wspierała rozwój markowych produktów turystycznych oraz opiniodawstwo i wsparcie planów rozwoju i modernizacji infrastruktury turystycznej.

²⁴⁴ Sprawozdania merytoryczne z działalności Zarządu Stowarzyszenia *Ekowspólnota* z 2012, 2014, 2016 r.

Organizacja ta współpracowała z lokalnymi i regionalnymi organizacjami turystycznymi, prowadziła badania nad ruchem turystycznym i biznesowym oraz analizowała ich wyniki. Stowarzyszenie realizowało swoje cele poprzez działalność marketingową i gospodarczą²⁴⁵. Działania podejmowane przez PROT miały na celu promowanie regionu pomorskiego jako atrakcyjnego celu turystycznego, rozwijanie infrastruktury turystycznej, koordynację działań branży turystycznej oraz badania i analizę ruchu turystycznego. Gdańska Organizacja Turystyczna (GOT), założona w 2002 r., była dobrowolnym, samorządnym i trwałym stowarzyszeniem o celach niezarobkowych. Do zadań GOT należało wspieranie działań mających na celu rozwój i promocję turystyki w Gdańsku i regionie pomorskim. Stowarzyszenie to działało na rzecz promocji walorów krajobrazowych, wypoczynkowych, folklorystyczno-kulturowych, gospodarczych, turystyki biznesowej i innych gałęzi turystyki.

Stowarzyszenie LOT Łeba – Błękitna Kraina było zarejestrowanym stowarzyszeniem posiadającym osobowość prawną. Jego głównym celem było kreowanie i rozpowszechnianie wizerunku całego regionu, powiatów, gmin zaprzyjaźnionych i stowarzyszonych w kontekście rozwoju turystycznego. Stowarzyszenie gromadziło mieszkańców, podmioty gospodarcze oraz jednostki samorządu terytorialnego w celu wspólnego działania na rzecz rozwoju turystyki. LOT Łeba – Błękitna Kraina organizowało różnego rodzaju szkolenia mające na celu podniesienie kwalifikacji i świadomości w zakresie pracy na rzecz rozwoju turystycznego. Ponadto, organizacja organizowała imprezy promocyjne, rozrywkowe, sportowe, konkursy oraz zapewniała możliwość wypoczynku dla dzieci i młodzieży. Wydawała również publikacje związane z turystyką i prowadziła biuro informacji turystycznej. Stowarzyszenie prezentowało swoją działalność w różnych stowarzyszeniach, instytucjach samorządowych, rządowych, pozarządowych oraz międzynarodowych. Podejmowało również działania mające na celu poprawę stanu środowiska naturalnego i kreowało produkty turystyczne oparte na lokalnych atrakcjach turystycznych. Zbierało i aktualizowało informacje dotyczące atrakcji turystycznych i produktów turystycznych. Organizacja organizowała również wystawy muzealne, izby pamięci oraz inicjowała wymianę gospodarczo-kulturalną. Wykorzystywała fundusze

²⁴⁵ Statut Stowarzyszenia Gdańska Organizacja Turystyczna. Statut został uchwalony na zebraniu założycielskim w dniu 15 maja 2002 r.

pomocowe z Unii Europejskiej w celu wsparcia swojej działalności. Stowarzyszenie realizowało swoje zadania poprzez stałą współpracę z instytucjami, organizacjami oraz jednostkami samorządu terytorialnego, które miały wspólny cel, jakim było kreowanie pozytywnego wizerunku rozwoju turystycznego regionu²⁴⁶. Współpraca ta umożliwiała skuteczną realizację zadań i promocję regionu jako atrakcyjnego celu turystycznego.

Stowarzyszenie LOT Ziemia Lęborska zostało założone w 2004 r., a jego głównym celem było inicjowanie i opiniowanie planów rozwoju turystyki oraz wspomaganie ich realizacji. Organizacja pełniła funkcję koordynacyjną w zakresie turystyki, skupiając się na podnoszeniu jakości tej branży poprzez planowanie i organizację imprez turystycznych oraz propagowanie działań na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego. Stowarzyszenie prowadziło również Centrum Edukacji Ekologicznej, które miało na celu edukację w zakresie ochrony środowiska. Ponadto LOT Ziemia Lęborska podejmowało różne zadania sprzyjające rozwojowi turystyki, włączając w to współpracę z organami administracji rządowej i samorządowej, organizacjami turystycznymi na poziomie ogólnopolskim, regionalnym i lokalnym, podmiotami gospodarczymi oraz innymi organizacjami i podmiotami społecznymi działającymi na rzecz rozwoju turystyki. Organizacja prowadziła szkolenia i doskonalenia kadry, a także zajmowała się badaniami ruchu turystycznego i analizą ich wyników. LOT Ziemia Lęborska angażowało się w działalność wystawienniczą, wydawniczą i promocyjną w zakresie turystyki. Brało udział w imprezach promocyjnych i handlowych, takich jak giełdy i targi krajowe oraz zagraniczne. Organizacja organizowała także objazdy studyjne, konkursy oraz opracowywała kalendarze imprez turystycznych, kulturalnych, sportowych i gospodarczych. W ramach realizacji swoich statutowych celów, stowarzyszenie podejmowało różne działania mające na celu popularyzację wiedzy o regionie. LOT Ziemia Lęborska był również organizatorem lęborskich obchodów *Pierwszego Dnia Wiosny* oraz organizowała konkursy literackie pn. *Legendy Błękitnej Krainy*, które miały na celu popularyzację literatury związanej z regionem²⁴⁷. Organizacja wypełniała swoje zadania poprzez działania promocyjne, edukacyjne i współpracę z różnymi podmiotami, aby stymulować rozwój turystyki w regionie Ziemi Lęborskiej.

²⁴⁶ Statut Stowarzyszenia Lokalna Organizacja Turystyczna Łeba- Błękitna Kraina.

²⁴⁷ Statut Lokalna Organizacja Turystyczna Ziemia Lęborska.

Stowarzyszenie LOT Ustka i Ziemia Słupska zostało założone w celu kreowania i promocji Ustki i Ziemi Słupskiej jako atrakcyjnego regionu turystycznego, zarówno w kraju, jak i za granicą. Głównymi zadaniami organizacji było integrowanie środowisk samorządu terytorialnego, gospodarczego i zawodowego oraz osób, instytucji i organizacji zainteresowanych rozwojem turystyki w regionie Ziemi Słupskiej. Stowarzyszenie LOT przyczyniało się do zwiększenia liczby turystów odwiedzających Ustkę i Ziemię Słuską poprzez swoje działania promocyjne. Jednym z ważnych zadań było poprawianie infrastruktury turystycznej i uzdrowiskowej Ustki i Ziemi Słupskiej. Stowarzyszenie rozwijało również lokalny system informacji turystycznej i współpracowało z innymi stowarzyszeniami, organizacjami i Polską Organizacją Turystyczną (POT). Inicjowało, opiniowało i wspierało plany rozwoju i modernizacji infrastruktury turystycznej oraz tworzyło platformę współpracy między podmiotami gospodarczymi turystyki, a władzami lokalnymi, regionalnymi i krajowymi. Stowarzyszenie LOT Ustka i Ziemia Słupska angażowało się również w inicjatywy na rzecz lokalnej społeczności oraz podejmowało przedsięwzięcia gospodarcze z zakresu ochrony środowiska, w tym energii odnawialnej. Dążyło do poprawy infrastruktury turystycznej, ekologicznej i uzdrowiskowej w regionie, a także miało realizować działania związane z kulturą, oświatą, ochroną środowiska, kulturą fizyczną, sportem, rozwojem rybołówstwa i akwakultury. Stowarzyszenie realizowało swoje cele poprzez wydawanie książek, czasopism i innych publikacji, prowadzenie działalności organizatorów turystyki, pośredników i agentów turystycznych, udostępnianie informacji turystycznych oraz organizowanie targów, wystaw i kongresów. Ponadto zajmowało się wypożyczaniem i dzierżawą sprzętu rekreacyjnego i sportowego, środków transportu wodnego oraz sprzedażą biletów na połączenia autobusowe i kolejowe. Organizacja angażowała się także w wystawianie przedstawień artystycznych oraz opiekę nad miejscami historycznymi i innymi atrakcjami turystycznymi. Stowarzyszenie LOT Ustka i Ziemia Słupska podejmowało działania badawcze i prace rozwojowe w różnych dziedzinach naukowych związanych z turystyką i rozwojem regionu. Celem tych działań było zgłębianie wiedzy i zdobywanie nowych informacji, które mogłyby przyczynić się do rozwoju turystyki oraz poprawy jakości świadczonych usług²⁴⁸. Finansowanie działalności Stowarzyszenia

²⁴⁸ Statut Stowarzyszenia Lokalna Organizacja Turystyczna Ustka i Ziemia Słupska.

LOT Ustka i Ziemia Słupska odgrywało istotną rolę w umożliwianiu realizacji jej celów i zadań związanych z rozwojem turystyki i promocją regionu. Wsparcie finansowe pochodziło zarówno bezpośrednio, jak i pośrednio od instytucji lokalnych związanych z sektorem turystyczno-rekreacyjnym. Stowarzyszenie na rzecz ochrony obszarów naturalnych i środowiska Eko-Star, Polska Federacja Klubów Hodowców Gołębi Poczтовых, Fundacja Bocianie Gniazdo w Runowie, Regionalny Oddział PTTK, Kaszubskie Zrzeszenie Firm Kajakowych, Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Dorzecze Łeby, Zdrowotel, Stowarzyszenie Iskierka Nadziei, Miejskie Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej oraz Fundacja Ekologiczno-Sportowa imienia Tomasza Hopfera były instytucjami, które przekazywały dofinansowanie na rzecz stowarzyszenia.

Wsparcie finansowe od tych instytucji było ważne dla umożliwienia realizacji działań stowarzyszenia, takich jak organizacja imprez turystycznych, promocja regionu, rozwój infrastruktury turystycznej, działania na rzecz ochrony środowiska oraz prowadzenie Centrum IT w Ustce. Dofinansowania te pozwalały na tworzenie nowych projektów, podnoszenie jakości oferty turystycznej i wspieranie rozwoju turystyki w regionie. Otrzymywanie wsparcia finansowego od terenowych instytucji związanych z działalnością turystyczno-rekreacyjną było kluczowe dla utrzymania stabilności finansowej Stowarzyszenia LOT Ustka i Ziemia Słupska. Dzięki tym środkom organizacja mogła kontynuować swoją działalność, realizować projekty, inwestować w rozwój turystyki i promocję regionu.

W celu stymulowania rozwoju turystyki i przezwyciężenia tych barier, konieczne było wprowadzenie spójnych i efektywnych regulacji prawnych, które uwzględniałyby zmieniające się potrzeby i oczekiwania ruchu turystycznego. Wymagało to także zwiększenia zaangażowania ze strony władz lokalnych, rozwinięcia odpowiednich struktur organizacyjnych oraz podjęcia działań mających na celu poprawę infrastruktury turystycznej i jakości świadczonych usług.

Na początku transformacji zainteresowanie inwestorów w obszary Pobreża Koszalińskiego związane z turystyką było niewielkie. W niektórych gminach pojawiło się wiele jedno lub dwuosobowych biur turystycznych, które zaczęły przejmować pola namiotowe i campingi od lokalnych organizacji, takich jak Ośrodki Sportu i Rekreacji

(OSiR), Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze (PTTK) czy Gromady²⁴⁹. W regionie Pobrzeża Koszalińskiego w okresie transformacji działalność Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego (PTTK) odgrywała istotną rolę. PTTK w Koszalinie kontynuował swoją działalność jako oddział wojewódzki, włączając się w organizację różnorodnych imprez turystycznych zgodnie z kalendarzem. Jedną z ciekawych inicjatyw było zorganizowanie rajdu pieszego pod hasłem *Wędruj razem z nami*. Rajd ten stanowił atrakcyjną formę aktywności turystycznej, zachęcającą do odkrywania piękna i atrakcji regionu poprzez piesze wędrówki²⁵⁰. Był to jednocześnie sposób na propagowanie zdrowego stylu życia, aktywności fizycznej oraz szerzenia wiedzy o lokalnej historii, kulturze i przyrodzie. W okresie transformacji PTTK pełniło ważną rolę w zakresie kształtowania kadry nauczycielskiej zainteresowanej organizacją aktywności turystycznej dla młodzieży. PTTK umożliwiało nauczycielom zdobycie uprawnień niezbędnych do prowadzenia biwaków, obozów i wycieczek, a także pełnienia funkcji kierownika kursów krajoznawczych dla młodzieży²⁵¹.

Sezon turystyczny w 1989 r. na Pobrzeżu Koszalińskim odbywał się w warunkach trudnej sytuacji społeczno-gospodarczej, która była wynikiem wielu czynników, takich jak zahamowanie tempa rozwoju gospodarczego, kształtowanie się nowych struktur społeczno-politycznych, wzrost inflacji i kosztów utrzymania, a także dezorganizacja rynku konsumpcyjnego i zaopatrzeniowego. Wpływ tych uwarunkowań był widoczny w sektorze turystycznym. Pomimo trudności, pojawiły się nowe podmioty gospodarcze, takie jak prywatne biura podróży, spółki i inne jednostki organizujące wczasy i wypoczynek. Wprowadzenie ustawy o działalności gospodarczej umożliwiło rozwój sektora prywatnego w turystyce. Nowe podmioty gospodarcze miały za zadanie zaspokajać rosnące zapotrzebowanie na usługi turystyczne i stwarzały większą różnorodność oferty dla turystów. Ich powstanie było wynikiem zmian systemowych, które umożliwiły rozwój prywatnych inicjatyw w sektorze turystycznym. Wprowadzenie konkurencji na rynku miało

²⁴⁹ 10 lutego 1937 roku stanowiło początek historii Spółdzielni Turystyczno-Wypoczynkowej *Gromada*. Inicjatywa powołania tej spółdzielni narodziła się z zaangażowania Związku Młodzieży Wiejskiej *Wici*, Związku Zawodowego Pracowników Spółdzielczych, Spółdzielczości Rolnej i Organizacji Rolniczych.

²⁵⁰ *Turystyczne propozycje na sierpień. Wędruj z nami*, „Głos Pomorza” 1989, nr 178, s. 8.

²⁵¹ H. Ostrowska, *Z kim w Polskę iść...*, „Głos Pomorza” 1989, nr 188, s. 6.

pozytywny wpływ na jakość usług turystycznych oraz zwiększenie dostępności różnorodnych form wypoczynku i rekreacji.

Zagrożeniem dla postępu robót inwestycyjnych w regionie, ze względu na aspekt finansowy, była postępująca inflacja, która ograniczała dostępność środków finansowych dla spółek. Prognozowane efekty z dopłat do cen usług noclegowych, gastronomicznych i skierowań czasowych w 1989 r. wyniosły 1 230 000 000 zł. Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego (K. 3/89)²⁵² wpłynęło na zmianę źródła finansowania Wojewódzkiego Funduszu Turystyki i Wypoczynku. *Program Rozwoju Turystyki i Kultury Fizycznej*, opracowany przez WRN w Koszalinie, opierał się na tych dopłatach do roku 1995²⁵³.

W pokontrolnych wnioskach Komisji Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego oraz Młodzieży, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN w Koszalinie stwierdzono, że przygotowania do sezonu turystycznego w początkach transformacji w 1989 r. w jednostkach gospodarki turystycznej w miastach i gminach przebiegły w sposób planowy. W wyniku kontroli zauważono jednak pewne niedociągnięcia. Wskazano na konieczność poprawy porządku w przestrzeni publicznej oraz estetyki obiektów turystycznych. Istotne było zapewnienie czystości i utrzymanie odpowiedniego standardu w miejscach turystycznych, takich jak plaże, promenady czy inne atrakcje turystyczne. Niedociągnięcia w tych obszarach mogły mieć negatywny wpływ na postrzeganie danego miejsca przez turystów oraz jakość ich doświadczenia. Niedociągnięcia w zakresie porządku i estetyki w początkach transformacji mogły być wynikiem trudności gospodarczych i organizacyjnych, z jakimi borykało się społeczeństwo w tym okresie. Jednakże zalecenia Komisji wskazywały na potrzebę podjęcia działań mających na celu poprawę sytuacji i podniesienie jakości obsługi turystycznej.

W okresie transformacji organizatorzy wypoczynku zauważyli spadek liczby osób korzystających z usług wypoczynkowych. Powodem było występowanie wysokiej inflacji i zubożenie społeczeństwa. Wysokie ceny usług pobytowych i gastronomicznych oraz niska jakość świadczonych usług, nie zachęcały do korzystania z oferty wypoczynkowej. Nawet w szczycie sezonu turystycznego w 1989 r. coraz rzadziej decydowano się na wypoczynek

²⁵² Orzeczenie z dnia 26 września 1989 r. (K. 3/89).

²⁵³ APK, zespół nr 416 WRN w Koszalinie, symbol teczki BRN 02320, sygn. 329, Komisja Młodzieży, Kultury Fizycznej i Turystyki 1989, 1990, Ocena przebiegu sezonu turystyczno wypoczynkowego w 1989 r. na terenie województwa koszalińskiego, Koszalin 1989, s. 2.

w formie krótkoterminowych wyjazdów, takich jak wypoczynek sobotnio-niedzielny. W odpowiedzi na tę sytuację, Dyrekcja Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Turystycznego (WPT) „Jantaria”²⁵⁴ podjęła działania mające na celu dostosowanie swojej bazy do potrzeb wczasów i kolonii. Część obiektów WPT „Jantaria” została przeznaczona na cele wczasowo-kolonijne, aby zapewnić dostępność miejsc wypoczynkowych dla różnych grup społecznych²⁵⁵. Ta decyzja była reakcją na trudności finansowe i gospodarcze, z jakimi zmagало się społeczeństwo w tamtym okresie. Przeznaczenie części bazy „Jantarii” na cele wczasowo-kolonijne miało na celu zapewnienie alternatywnych form wypoczynku o dostępnych cenach i odpowiedniej jakości usług dla społeczności, której trudno było skorzystać z tradycyjnych ofert wypoczynkowych. Działania takie były próbą dostosowania się do zmieniających się warunków społeczno-gospodarczych i reakcją na potrzeby społeczeństwa, które w obliczu trudności finansowych szukało dostępnych i atrakcyjnych opcji wypoczynkowych.

W ramach swojej działalności „Jantaria” brała udział w koncepcji przebudowy i rozbudowy hotelu Jałta w Koszalinie, którego była właścicielem²⁵⁶. Hotel Jałta był jednym z ważniejszych obiektów hotelowych w regionie i odgrywał istotną rolę w sektorze turystycznym. Przebudowa i rozbudowa hotelu Jałta były częścią strategii „Jantarii” mającej na celu rozwój i unowocześnienie swojej infrastruktury w odpowiedzi na zmieniające się potrzeby i oczekiwania klientów. W ten sposób „Jantaria” dążyła do utrzymania swojej konkurencyjności na rynku turystycznym i zapewnienia wysokiej jakości usług dla swoich gości. Nabywcami usług Kołobrzeskiego Biura Turystycznego (KBT) „Bałtywia”²⁵⁷ w okresie transformacji były przeważnie osoby indywidualnie przyjeżdżające nad Bałtyk. W roku 1989 stanowili oni aż 70% wszystkich wczasowiczów korzystających z usług KBT „Bałtywia”. Ten znaczący odsetek turystów indywidualnych wskazuje na zmieniające się preferencje i potrzeby podróżnych w okresie transformacji. Osoby podróżujące indywidualnie miały większą swobodę w wyborze celu wypoczynku i elastyczność

²⁵⁴ W okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (PRL) obszar byłego województwa koszalińskiego był objęty działalnością Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Turystycznego (WPT) „Jantaria”. Przedsiębiorstwo to odgrywało kluczową rolę w organizowaniu i wspieraniu turystyki na terenie tego regionu.

²⁵⁵ *W plenerze czy w domu?*, „Głos Pomorza” 1989, nr 179, s. 5.

²⁵⁶ *Cztery gwiazdki dla Jałty*, „Głos Pomorza” 1990, nr 180, s. 1.

²⁵⁷ 16 stycznia 1973 r. powstało Kołobrzeskie Przedsiębiorstwo Turystyczne (KPT) „Bałtywia” jako odpowiedź na rozwijającą się ofertę wczasów w kwaterach prywatnych.

w dostosowaniu planu podróży do własnych preferencji. Być może było to wynikiem zwiększonej mobilności społeczeństwa oraz rozwoju rynku turystycznego, który oferował większą różnorodność opcji wakacyjnych. KBT „Bałtywia” jako biuro turystyczne, odpowiadało na te zmieniające się potrzeby klientów, zapewniając im usługi dostosowane do indywidualnych preferencji. Dzięki temu biuro mogło przyciągnąć szerokie grono turystów, którzy szukali spersonalizowanego podejścia do organizacji swojego wypoczynku nad Bałtykiem. Słupskie Biuro Turystyczne (SPT) „Przymorze”²⁵⁸ również doświadczało trudnej sytuacji w okresie transformacji. Z czasów organizowanych przez biuro korzystało zaledwie około tysiąca turystów. Największą popularnością cieszyły się miejscowości takie jak Ustka, Rowy, Łeba i Jarosławiec, gdzie przebywało najwięcej osób. W 1988 r. SPT „Przymorze” uzyskało koncesję na obsługę turystów zagranicznych, co otworzyło nowe możliwości dla biura. W sezonie 1989 r. przez pośrednictwo biura do regionu przyjechało około 2 000 turystów z RFN. Oprócz tego, wśród turystów zagranicznych byli również Holendrzy i Duńczycy. Wzrost dostępności zgody na wyjazdy zagraniczne dla obywateli NRD sprzyjał także przyjazdom Niemców wschodnich do Polski. Dyrektor SPT „Przymorze” wskazywał, że w sezonie 1990 r. jedynie 25% dostępnych kwater prywatnych było wykorzystywanych. Z powodu braku gości krajowych, biuro skupiało się coraz bardziej na organizacji wypoczynku dla turystów zagranicznych²⁵⁹. Mimo trudności SPT „Przymorze” starało się dostosować do zmieniających się warunków i zapewniać usługi turystyczne dla turystów krajowych i zagranicznych, przyczyniając się do rozwoju turystyki w regionie.

Także branża hotelarska nie uniknęła skutków kryzysu i zmian gospodarczych, które miały miejsce w okresie transformacji. Zła sytuacja gospodarcza przyczyniła się do spadku frekwencji w hotelach²⁶⁰. Turystyczna działalność gospodarza była dotknięta trudnościami, które przełożyły się na niższe zainteresowanie i zmniejszoną liczbę gości w hotelach. W tym okresie spadek siły nabywczej społeczeństwa, wysoka inflacja i ograniczone możliwości finansowe miały wpływ na decyzje dotyczące podróży i wypoczynku. Ludzie stawali się

²⁵⁸ Największym i najaktywniejszym w działalności inwestycyjnej gestorem bazy turystycznej w byłym województwie słupskim było Słupskie Przedsiębiorstwo Turystyczne SPT „Przymorze”, które działało na zasadach określonych w ustawie z dnia 26.01.1984 r. w oparciu o uchwalony i zarejestrowany statut.

²⁵⁹ Z. Majerowski, *W SPT polowania dewizowe*, „Głos Pomorza” 1990, nr 151, s. 6.

²⁶⁰ (js), *Lato w hotelu, czyli nad morze z grubym portfelem...*, „Głos Pomorza” 1990, nr 166, s. 1-2.

bardziej ostrożni i wybierali oszczędniejsze formy wypoczynku, a hotelowe pobyty stały się często luksusem, na który nie każdy mógł sobie pozwolić. W rezultacie hotele zanotowały spadek zainteresowania swoimi usługami, co miało negatywny wpływ na ich działalność i rentowność. Aby przetrwać ten trudny okres, niektóre hotele musiały podjąć działania zaradcze, takie jak obniżanie cen, oferowanie promocji i dostosowanie swojej oferty do zmieniających się potrzeb i preferencji klientów.

Mimo niekorzystnej sytuacji gospodarczej w 1989 r., województwo śląskie osiągnęło zasadnicze cele ustalone w planach rozwoju turystyki. Było to możliwe dzięki skutecznej pracy różnych jednostek gospodarczych i organizacyjnych związanych z sektorem turystycznym, takich jak Śląskie Biuro Turystyczne Przymorze (SPT „Przymorze”), Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze (PTTK), Automobilklub Śląski oraz agencje wojewódzkie i jednostki centralne, takie jak Polskie Biuro Podróży Orbis, Ośrodek Sportu i Turystyki Gromada, BZTM „Juventur”, a także wiele innych podmiotów, które wzbogacały ofertę usług turystycznych na lokalnym rynku.

Transformacja społeczno-gospodarcza wymusiła zmiany na organizatorach turystyki, którzy musieli dostosować się do nowych oczekiwań i potrzeb turystów. W 1990 r. dominującą grupę stanowił turysta indywidualny, którego wymagania i preferencje uległy istotnym zmianom. Turystom zależało na wysokim standardzie technicznym obiektów oraz profesjonalnej obsłudze. Wielu turystów zauważyło obniżenie poziomu usług turystycznych i oczekiwało poprawy jakości oferowanych świadczeń²⁶¹. W odpowiedzi na te zmiany, organizatorzy turystyki musieli podjąć działania mające na celu poprawę jakości usług, podniesienie standardów i sprostanie rosnącym wymaganiom turystów. Inwestowano w modernizację i rozbudowę infrastruktury turystycznej oraz szkolenia pracowników, aby zapewnić lepsze doświadczenia turystom. Działania te miały na celu podniesienie jakości obsługi, poprawę standardów zakwaterowania, wyżywienia oraz szerokiej gamy usług dodatkowych.

W okresie transformacji w badanym regionie napotkano różnorodne trudności i bariery związane z rozwojem turystyki. Jednym z głównych problemów były niespójne przepisy prawne oraz nieuregulowane stosunki własnościowe w sektorze turystycznym.

²⁶¹ *Końcówka sezonu wakacyjnego*, „Głos Pomorza” 1990, nr 198, s. 2.

Dodatkowo zubożenie społeczeństwa wpływało na ograniczenie popytu na usługi turystyczne. Innym istotnym czynnikiem hamującym rozwój turystyki była niemożność zakupu nieruchomości przez obcokrajowców oraz wysokie ceny nieruchomości dla inwestorów krajowych. Brak efektywnych instrumentów działania ze strony gmin oraz nieodpowiednie przygotowanie kadrowe jednostek samorządowych ograniczały możliwość skutecznego zagospodarowania turystycznego regionu. Przepisy prawne dotyczące turystyki nie tworzyły spójnego systemu regulacji, a wiele z nich było przestarzałych i nieadekwatnych do aktualnych potrzeb ruchu turystycznego. Zjawiska ekonomiczne towarzyszące turystyce często pozostawały poza regulacją prawną, co prowadziło do negatywnych skutków. Postulowano wprowadzenie kompleksowych przepisów dotyczących świadczenia usług turystycznych oraz eliminację przepisów utrudniających rozwój turystyki i rekreacji, zwłaszcza w obszarach o szczególnych walorach krajoznawczo-przyrodniczych. W szczególności w pasie nadmorskim województw koszalińskiego i słupskiego istniały pewne ograniczenia wynikające z obronności państwa, które uniemożliwiały turystom dostęp do niektórych atrakcyjnych tras turystycznych²⁶².

W niektórych gminach turystycznych członkowie zarządów działali na zasadach wolontariatu, nie odnosząc bezpośrednich korzyści z rozwijania funkcji turystycznej. Decyzje podejmowane przez te osoby, wraz z podjętymi działaniami, często skutkowały stratami, ponieważ wpływy generowane przez sektor turystyczny nie przekładały się na zwiększenie budżetu tych gmin. Takie sytuacje mogły wynikać z różnych czynników. Po pierwsze, gminy turystyczne mogły napotykać trudności w efektywnym wykorzystaniu potencjału turystycznego i w generowaniu odpowiednich dochodów. Nieodpowiednia infrastruktura, niewystarczające zasoby finansowe, brak odpowiedniej promocji czy niewłaściwe planowanie rozwoju turystyki mogły przyczyniać się do niskiej rentowności inwestycji. Po drugie, sam model zarządzania i organizacji w gminach turystycznych mógł być niewystarczający lub niewłaściwie dostosowany do potrzeb rozwoju turystyki. Brak odpowiednich struktur organizacyjnych, brak profesjonalizmu w zarządzaniu czy brak współpracy z sektorem prywatnym mogły ograniczać efektywność działań podejmowanych

²⁶² APK, Urząd Wojewódzki w Koszalinie, Wydział Kultury i Turystyki i Sportu, zespół 788, symbol teczki TKF-II 0205, sygn. 9/10, Sprawozdanie własne – Miejsce i rola turystyki w działalności gospodarczej woj. koszalińskiego 1995, Koszalin 1995, s. 63.

na rzecz rozwoju turystyki. W rezultacie, pomimo istnienia sektora turystycznego i wysiłków podejmowanych przez zarządy gmin, wpływy z turystyki nie były w stanie zwiększyć budżetu tych gmin. Aby odwrócić ten trend, konieczne było opracowanie skutecznych strategii rozwoju turystyki, które uwzględniałyby zarówno potencjał turystyczny regionu, jak i zapewnienie odpowiednich zasobów, infrastruktury i zarządzania. Wprowadzenie profesjonalnych struktur i planowania, współpracy z sektorem prywatnym oraz skutecznej promocji mogłoby przyczynić się do wzrostu dochodów z turystyki i zwiększenia korzyści dla gmin turystycznych. Ustawa o lasach z 1991 r.²⁶³ wprowadziła pewne ograniczenia w zagospodarowaniu terenów leśnych, co miało wpływ na działalność gospodarczą i turystyczną. W przypadku atrakcyjnych turystycznie obszarów leśnych będących własnością Skarbu Państwa, takich jak nadmorskie gminy z jeziorami przylegającymi do lasów, istniały pewne trudności w budowie infrastruktury kąpieliskowej, komunalizacji zaniedbanych nieruchomości oraz odpowiednim utrzymaniu istniejących pól biwakowych. Wiele gmin nadmorskich postulowało większe uprawnienia i współdecydowanie w kwestiach zarządzania lasami i jeziorami. Przepisy prawa wodnego również ograniczały możliwość zagospodarowania jezior, które stanowiły kluczowy element środowiska naturalnego dla większości gmin na Pobrzeżu Koszalińskim. Dla gmin rozwijających turystykę, jeziora miały priorytetowe znaczenie. Brak możliwości odpowiedniego zagospodarowania jezior utrudniał gminom skonstruowanie planów zagospodarowania przestrzennego i budżetów, ponieważ nie dysponowały one istotnymi zasobami środowiskowymi.

Niezależnie od tych trudności, gminy mogły czerpać pewne pośrednie korzyści z zagospodarowania turystycznego jezior, na przykład poprzez pobieranie podatków od nieruchomości i stymulowanie lokalnej gospodarki. Jednakże brak odpowiednich praw i wpływu na zarządzanie lasami i jeziorami utrudniał efektywne planowanie przestrzenne oraz pełne wykorzystanie potencjału turystycznego tych obszarów. W rezultacie gminy napotykały trudności w opracowaniu spójnych planów zagospodarowania przestrzennego oraz budżetów, ponieważ nie miały pełnej kontroli nad istotnymi zasobami

²⁶³ Dz. U. 1991, nr 101, poz. 444, Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach, Rozdział 1, Przepisy ogólne, Art. 1, Ustawa określa zasady zachowania, ochrony i powiększania zasobów leśnych oraz zasady gospodarki leśnej w powiązaniu z innymi elementami środowiska i z gospodarką narodową.

środowiskowymi. Ustawy regulujące działanie Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa (AWRSP) wprowadzały pewne ograniczenia w rozwoju gospodarki turystycznej na obszarach jeziornych Pobrzeża Koszalińskiego, które głównie znajdowały się w posiadaniu Państwowych Gospodarstw Rolnych (PGR) oraz Spółdzielni Produkcyjnych. Według tych przepisów, AWRSP mogła przekazać nieruchomości rolne gminie na cele inwestycji infrastrukturalnych, budynki mieszkalne, gospodarcze, infrastrukturę mieszkaniową oraz majątek służący działalności socjalnej, kulturalnej i sportowej, wraz z przynależnymi gruntami, ale brakowało odniesienia do obiektów turystycznych i zabytkowych odpowiednich dla działalności turystycznej. To powodowało kontrowersje, ponieważ Agencja blokowała możliwość sprzedaży obiektów turystycznych i gruntów, które mogłyby przynosić dochody. W rezultacie gminy napotykały trudności w rozwijaniu infrastruktury turystycznej i zagospodarowaniu atrakcyjnych obiektów zabytkowych na potrzeby turystyki. Brak odpowiednich przepisów w ustawach AWRSP ograniczał możliwości sprzedaży tych obiektów, co hamowało rozwój gospodarki turystycznej w regionie²⁶⁴.

W okresie transformacji po 1989 r., sytuacja w zakresie zagospodarowania turystycznego w gminach pojezierno-leśnych uległa sukcesywnemu pogorszeniu. W przeciwieństwie do gmin nadmorskich, gdzie sytuację tę oceniano jako dobrą, gminy pojezierno-leśne napotykały trudności w rozwoju tej funkcji. Jednym z wyzwań było określenie dochodów z turystyki. Analiza dostępnej literatury wskazuje, że podejmowane były próby ustalenia tych dochodów, jednak nigdy nie uwzględniano ich w odniesieniu do podstawowych jednostek samorządowych gmin. Dochody i wydatki budżetów gmin były klasyfikowane według różnych dziedzin działalności, w tym również turystyki²⁶⁵. W wielu przypadkach określenie dochodów z turystyki było trudne, ponieważ turystyka nie była głównym źródłem dochodu dla większości gmin według klasyfikacji budżetowej²⁶⁶. Brak precyzyjnych danych dotyczących dochodów z turystyki utrudniał ocenę ekonomicznego

²⁶⁴ APK, Urząd Wojewódzki w Koszalinie, Wydział Kultury i Turystyki i Sportu, zespół 788, symbol teczki TKF-II 0205, sygn. 9/9, Sprawozdanie własne, Transformacja w gospodarce turystycznej woj. koszalińskie 1994, Koszalin 1995, s. 8.

²⁶⁵ Dz. U. 1993, nr 72, poz. 344, Obwieszczenie Ministra Finansów z dnia 2 lipca 1993 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy, Prawo budżetowe.

²⁶⁶ APK, Urząd Wojewódzki w Koszalinie, Wydział Kultury i Turystyki i Sportu, zespół 788, symbol teczki TKF-II 0205, sygn. 9/9, Sprawozdanie własne, Transformacja w gospodarce turystycznej woj. koszalińskie 1994, Koszalin 1995, s. 17.

wpływu tej działalności na budżety gmin. Jednakże można przypuszczać, że udział turystyki w generowaniu dochodów w tych gminach był ograniczony, co negatywnie wpływało na rozwój i inwestycje w dziedzinie zagospodarowania turystycznego. Z przeprowadzonej analizy wynika, że w polityce gmin brakowało efektywnych działań polegających na sprzedaży najlepszych terenów, co mogłoby przyczynić się do uzupełnienia budżetu. Istniała możliwość, że niewielki popyt na te działki był jednym z powodów takiej sytuacji. Warto jednak zauważyć, że gminy wykazywały pełne rozeznanie w zakresie stanu własności gruntów na swoim terenie. Analizy przeprowadzone przez gminy pozwoliły na dokładne zidentyfikowanie i zrozumienie struktury własności gruntów. To było istotne, ponieważ umożliwiało gminom podejmowanie odpowiednich decyzji w zakresie zagospodarowania tych terenów. Jednakże, pomimo posiadania tej wiedzy, gminy nie były w stanie skutecznie wykorzystać potencjału tych gruntów w celu generowania większych przychodów. Brak efektywnych działań w obszarze sprzedaży gruntów mógł wynikać z różnych czynników, takich jak brak zainteresowania ze strony inwestorów, trudności w przeprowadzeniu procesu sprzedaży, czy też zbyt wysokich cen oferowanych działek.

Ciekawe przeobrażenia dokonano w Pilu (remiza strażacka), w gm. Sianów (młyn), Głębocku (młyn). Ponadto wiele zabytkowych obiektów było dostępnych dla potencjalnych nabywców, którzy mogli przekształcić je na cele turystyczne. Jednakże, aby sprawnie zarządzać tym procesem, konieczne stało się prowadzenie szczegółowej ewidencji dotyczącej zmian własnościowych obiektów o charakterze historycznym, takich jak dwory, pałace, zamki itp. Zespoły inwentaryzacyjne, przez długie lata, podejmowały wysiłek rekonstrukcji historii tych obiektów w celu ustalenia ich prawowitych właścicieli.

Agroturystyka była jedną z najpopularniejszych form aktywizacji gospodarczej terenów wiejskich, jednak przed okresem transformacji została znacznie zaniedbana. Właśnie w tym czasie idea agroturystyki zyskała na znaczeniu i została propagowana przez Organizację Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa (FAO)²⁶⁷. Proces uaktywnienia turystycznego szczególnie dotyczył obszarów wiejskich, które doświadczały gwałtownego wyludniania się. Po upadku gospodarki uspołecznionej, sytuacja ta była

²⁶⁷ Food and Agriculture Organization. Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa.

bardzo trudna. Dużym problemem stały się opuszczone i nieużytkowane pola rolnicze, które zajmowały znaczne przestrzenie.

Warto zaznaczyć, że wiele obszarów wiejskich na Pobrzeżu Koszalińskim nigdy wcześniej nie miało styczności z turystyką. Niskie zainteresowanie tymi terenami wynikało z różnych czynników, takich jak: brak planowania (niechęć planistów do rozwoju tej formy turystyki), własności (dominacja gospodarki uspołecznionej), komunikacji (duże odległości od większych miast w Polsce środkowej i południowej) oraz kwestii finansowych (zubożenie większości społeczeństwa w tym okresie)²⁶⁸. Jednak wraz z procesem transformacji, rozpoczęto podejmowanie działań mających na celu ożywienie turystyki na obszarach wiejskich. Właściciele gruntów rolnych zaczęli dostrzegać potencjał turystyczny swoich terenów i podejmowali inicjatywy mające na celu przyciągnięcie turystów. Również sami mieszkańcy obszarów wiejskich zaczęli angażować się w rozwijanie turystyki poprzez oferowanie noclegów, lokalnej kuchni, aktywności na świeżym powietrzu oraz promowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

Wśród przeszkód dla rozwoju agroturystyki na obszarze Pobrzeża Koszalińskiego należy wymienić niekorzystne przepisy podatkowe, które nie sprzyjały rozwojowi tej formy turystyki. Ponadto brak przeprowadzenia analiz dotyczących opuszczonych gospodarstw państwowych i prywatnych, nieużytkowanych budynków i zagród oraz brak zaangażowania samorządów gmin w rozwój agroturystyki, utrudniały perspektywę rozwoju tej branży w nadchodzących latach. Pomimo tych ograniczeń, w regionie działały podmioty zaangażowane w agroturystykę. Przykładem nowoczesnego podejścia do agroturystyki było założenie spółki Pomerania-Inwest oraz inicjatywa stworzenia szkoły ekorozwoju i zarządzania w Dąbrowie (gm. Sianów)²⁶⁹. Spółka ta powstała w wyniku przekształceń własnościowych na bazie byłego Państwowego Gospodarstwa Rolnego Łubowo i prowadziła zarówno działalność rolniczą, jak i turystyczną. W miejscowości Strzeszyn spółka posiadała hotel, restaurację oraz pole namiotowe na 150 miejsc.

²⁶⁸ APK, Urząd Wojewódzki w Koszalinie, Wydział Kultury i Turystyki i Sportu, zespół 788, symbol teczki TKF-II 0205, sygn. 9/9, Sprawozdanie własne – Transformacja w gospodarce turystycznej woj. koszalińskie 1994, Koszalin 1995, s. 30.

²⁶⁹ Z j. ang. zarządzanie.

Analiza problemu wykazuje, że proces promocji regionu w celu zainteresowania turystów był powolny i trudny. W poprzednich latach promocja nie była istotnym czynnikiem, dlatego też wydatki na ten cel były minimalne nawet w 1990 r. Odpowiedzialność za finansowanie promocji spoczywała głównie na gminach oraz na operatorach obiektów turystycznych. Większość gmin posiadała foldery promocyjne, jednak ich materiały reklamowe często miały braki w tekście i nie tworzyły sugestywnych obrazów. W celu promocji województwa koszalińskiego opracowano materiał prezentujący walory regionu oraz liczne propozycje inwestycji turystyczno-uzdrowiskowych. Urząd Wojewódzki w Koszalinie planował znaczny wzrost wydatków na ogólną promocję w tym okresie. Niemniej jednak brak informacji dotyczących wydatków podmiotów gospodarczych na własne działania promocyjno-reklamowe, w początkowym okresie transformacji utrudniało pełną ocenę sytuacji.

Należy zauważyć, że istotne było podjęcie działań mających na celu poprawę skuteczności promocji regionu. Konieczne było doskonalenie materiałów promocyjnych, zarówno pod względem treści, jak i obrazów, aby przyciągnąć uwagę i zainteresowanie potencjalnych turystów. Ponadto współpraca i koordynacja działań między różnymi podmiotami gospodarczymi, gminami i instytucjami odpowiedzialnymi za promocję były kluczowe dla skutecznej promocji regionu. Brak dobrze rozlokowanej sieci punktów informacji turystycznej z profesjonalną obsługą był jednym z większych mankamentów w gminach. Należy jednak zaznaczyć, że w niektórych miejscowościach doceniono znaczenie właściwej informacji turystycznej, liczba punktów była niewystarczająca, a istniejące nie zawsze miały odpowiednio wykwalifikowaną kadrę. Ważną rolę informacyjną pełniło Wojewódzkie Centrum Informacji Turystycznej (WCIT) w Koszalinie, które było głównym źródłem informacji turystycznej dla regionu. Ponadto w fazie tworzenia było Centrum Informacji Turystycznej w Kołobrzegu, a w Darłowie punkt informacji turystycznej prowadziła Fundacja Rozwoju Turystyki. Usługi świadczone przez punkty informacji turystycznej skupiały się głównie na rezerwacji miejsc wczasowych, biletów wycieczkowych oraz akwizycji przejazdów autokarowych, zwłaszcza na trasach wiodących przez Koszalin. Punkt informacyjny pełnił również rolę banku rezerw wczasowych,

a zgłaszane oferty dotyczyły głównie kwater prywatnych²⁷⁰. Od lipca 1993 r. WCIT w Koszalinie funkcjonowało jako Oddział PP Centralnego Ośrodka Informacji Turystycznej, będący jednolitym systemem Informacji Turystycznej. W Słupsku działał natomiast Wojewódzki Ośrodek Informacji Turystycznej (WOIT). W ramach działań WOIT, przy współpracy z Biurem Planowania Przestrzennego Urzędu Wojewódzkiego w Słupsku, wydano publikację informacyjną zatytułowaną *Region Słupski: Szkic rekomendacyjny – Wypoczywamy i poznajemy woj. słupskie* oraz kompendium usług WOIT. Oprócz roli propagandowej, publikacje pełniły również istotną funkcję informacyjną. Informator składał się z dwustronnych wkładek tematycznych, obejmujących turystykę pieszą, wędkarstwo, kajakarstwo, żeglarstwo i myślistwo. Dodatkowo stworzono jednostronne reklamówki miast i gmin (Słupsk, Łeba, Postomino, Smołdzino, Ustka), zawierające syntetyczne wskazówki lokalizacyjne²⁷¹. W 1993 r. w lokalu kina Delfin w Ustce otwarto punkt informacji turystycznej, który zapewniał informacje na temat dostępności wolnych kwater i ich cen, a także opcji wyżywienia w mieście i atrakcjach turystycznych. Biuro Informacji Turystycznej (IT) miało do dyspozycji foldery wydane przez agendy Centralnego Urzędu Turystyki oraz przez Urząd Miejski, które stanowiły cenne źródło informacji dla turystów²⁷². W latach 2008-2010 Katedra Zarządzania Turystyką na Uniwersytecie Szczecińskim przeprowadziła badania nad stanem funkcjonowania systemu informacji turystycznej w gminach województwa zachodniopomorskiego. Badania te skupiły się na ocenie działań informacji turystycznej podjętych przez podmioty gospodarcze, które bezpośrednio obsługiwały ruch turystyczny na danym obszarze. Analiza miała na celu zidentyfikowanie usługodawców turystycznych oraz zrozumienie ich związku z lokalnym potencjałem turystycznym²⁷³. Wyniki tych badań mogły posłużyć do lepszego zrozumienia struktury i efektywności systemu informacji turystycznej na danym obszarze, co z kolei mogło przyczynić się do lepszego zarządzania ruchem turystycznym oraz wsparcia lokalnej infrastruktury turystycznej.

²⁷⁰ *Turystyka obejdzie się bez reklamy?*, „Głos Pomorza” 1991, nr 188, s. 2.

²⁷¹ *Informator o regionie słupskim*, „Głos Pomorza” 1992, nr 148, s. 10.

²⁷² *Informacja turystyczna i samorzady, Każda pliszka...*, „Głos Pomorza” 1993, nr 151, s. 6.

²⁷³ A. Panasiuk, *Rola informacji turystycznej w kształtowaniu potencjału turystycznego na przykładzie gmin województwa zachodniopomorskiego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 591, „Ekonomiczne Problemy Usług”, nr 53, Szczecin 2010, s. 233-235.

W wyniku transformacji wiele ogólnodostępnych wypożyczalni sprzętu turystyczno-sportowego, głównie przy Polskim Towarzystwie Turystyczno-Krajoznawczym (PTTK) i Ośrodku Sportu i Rekreacji (OSiR), uległo likwidacji. Ten proces dotknął również wypożyczalnie w miejscowościach takich jak Koszalin (PTTK Koszalin) czy Darłowo (PTTK Darłowo)²⁷⁴. Wiele wypożyczalni nie była w stanie utrzymać się na rynku. Likwidacja punktów wypożyczania stanowiła nie tylko wynik ekonomicznych trudności, ale także wpływała na dostępność sprzętu turystycznego dla lokalnej społeczności oraz turystów. To również ilustruje wyzwania, z jakimi wiele przedsiębiorstw i instytucji musiało zmierzyć się w okresie transformacji gospodarczej.

W roku 1992 doszło do rozwiązania ważnych przedsiębiorstw turystycznych na obszarze Pobrzeża Koszalińskiego, takich jak WPT „Jantaria” i KPT „Bałtywia”. Przez wiele lat przedsiębiorstwa te stanowiły potężne siły w gospodarce turystycznej regionu. Inne przedsiębiorstwa przeszły proces przekształceń w celu dostosowania się do nowych warunków rynkowych. Rozwiązanie tych dużych przedsiębiorstw oraz procesy restrukturyzacyjne miały znaczny wpływ na krajobraz gospodarczy i turystyczny Pobrzeża Koszalińskiego w tamtym okresie. Słupskie Przedsiębiorstwo Turystyczne (SPT) „Przymorze” przekształciło się w spółkę prawa handlowego Przedsiębiorstwo Usługowo Turystyczne (PUT) „Przymorze” Spółka z o.o. W wyniku porozumienia pomiędzy wojewodą a dyrekcją SPT „Przymorze”, przedsiębiorstwo podzieliło się na dwie spółki: Hotel Staromiejski z Restauracją Staromiejską oraz Motel Przymorze, który funkcjonował już jako spółka akcyjna. Hotel Zamkowy wraz z kompleksem hotelu Piast i Kawiarni Franciszkańskiej zostały wystawione na przetarg. Aby utrzymać rentowność spółki PUT „Przymorze”, nowy właściciel podjął działania mające na celu obniżenie marż o 60%²⁷⁵. W tym czasie rozwijała się również przedsiębiorczość w regionie, zarówno w postaci prywatnych biur podróży z zewnątrz, jak i lokalnych firm, które często przyjmowały formę spółek z ograniczoną odpowiedzialnością (spółek z o.o.). Przekształcenia te i rozwój przedsiębiorczości stanowiły ważne zmiany w krajobrazie gospodarczym i turystycznym

²⁷⁴ APK, Urząd Wojewódzki w Koszalinie, Wydział Kultury i Turystyki i Sportu, zespół 788, symbol teczki TKF-II 0205, sygn. 9/10, Sprawozdanie własne – Miejsce i rola turystyki w działalności gospodarczej woj. koszalińskiego 1995 r., Koszalin 1995, s. 22.

²⁷⁵ *W motelu Przymorze po nowemu*, „Głos Pomorza” 1992, nr 171, s. 6.

regionu, wpływając na funkcjonowanie i strukturę miejscowych przedsiębiorstw turystycznych.

W wyniku transformacji, schroniska młodzieżowe w regionie nie uległy większym zmianom. W województwie koszalińskim działało 10 sezonowych schronisk młodzieżowych Polskiego Towarzystwa Schronisk Młodzieżowych (PTSM), oraz jedno stałe schronisko w koszalińskim Zespole Szkół Samochodowych. Siedziba wojewódzka PTSM również znajdowała się w koszalińskiej szkole. Schroniska były utrzymywane dzięki dotacjom otrzymywanym z Kuratorium Oświaty, ponieważ nie były w stanie funkcjonować samodzielnie bez takiego wsparcia finansowego²⁷⁶. W 1989 r. PTSM uruchomiła w województwie śląskim 31 schronisk młodzieżowych, zlokalizowanych głównie w obiektach szkolnych, które znajdowały się na atrakcyjnych trasach turystycznych i krajoznawczych. Każde schronisko było w stanie jednorazowo pomieścić około 1100 osób²⁷⁷. To działanie PTSM miało na celu zapewnienie noclegu i zakwaterowania dla młodzieży podróżującej po regionie, umożliwiając im korzystanie z atrakcji turystycznych i poznawanie okolicznych miejscowości. Dotacje z Kuratorium Oświaty były niezbędne dla utrzymania działalności schronisk młodzieżowych i zapewnienia im odpowiednich warunków dla odwiedzających.

W wyniku transformacji w regionie Pobrzeża Koszalińskiego nastąpiły zmiany w organizacji kolonii letnich, które charakteryzowały się coraz większym zróżnicowaniem. Organizatorzy kolonii kontynuowali działalność na podobnym poziomie jak w poprzednich latach, utrzymując podobne standardy i oferując podobne atrakcje i programy dla dzieci i młodzieży²⁷⁸. W 1992 r. także większość zakładów państwowych znajdowała się w trudnej sytuacji ekonomicznej, co miało wpływ na dostępne środki na dofinansowanie kolonii dla dzieci pracowników. Działy socjalne w tych zakładach dysponowały ograniczonymi budżetami, co utrudniało finansowanie kolonii letnich. Ponadto społeczeństwo doświadczało postępującego zubożenia, a wysokie bezrobocie było powszechne. Czynniki te również wpływały na ograniczenie możliwości finansowania kolonii letnich dla dzieci pracowników. W takiej sytuacji wielu rodziców nie było w stanie zapewnić swoim dzieciom

²⁷⁶ M. Loos, *Schroniska młodzieżowe w koszalińskim, Tutaj są najtańsze noclegi*, „Głos Pomorza” 1992, nr 160, s. 9.

²⁷⁷ *W schroniskach PTSM tanio i przyjemnie*, „Głos Pomorza” 1989, nr 149, s. 1.

²⁷⁸ *Na koloniach w Lebie*, „Głos Pomorza” 1992, nr 160, s. 10.

udziału w organizowanych koloniach letnich, ze względu na brak środków finansowych. Prowadziło to do większej trudności w zapewnieniu dzieciom odpowiednich warunków wypoczynku i aktywności w okresie letnim²⁷⁹.

Jednakże, ogólnie rzecz biorąc, transformacja spowodowała, że organizacja kolonii letnich stała się bardziej różnorodna i elastyczna, dostosowując się do zmieniających się preferencji i potrzeb uczestników. Pojawiały się nowe formy i modele organizacji kolonii, uwzględniające różne cele i zainteresowania, takie jak kolonie sportowe, artystyczne, naukowe, ekologiczne itp. Lustrowanie miejsc kolonijnych było przeprowadzane przez kontrolerów Wojewódzkich Stacji Sanitarno-Epidemiologicznych. W przypadku kolonii zorganizowanych w stałych obiektach zazwyczaj stwierdzano dobry stan sanitarny, porządkowy, wyposażenie oraz dobrą organizację wypoczynku. Najwięcej uwag i zaleceń dotyczyło organizacji kolonii w prywatnych kwaterach. Nie zawsze udawało się zapewnić odpowiednie świetlice, izolatki i tereny rekreacyjne dla kolonistów. Wśród pozytywnych przykładów wyróżniały się kolonie huty Baildop w Rowach oraz ośrodek Słoneczna w Ustce, które odznaczały się czystością, dobrym wyposażeniem i organizacją wypoczynku.

W 1993 r. około 10 000 dzieci z województwa koszalińskiego skorzystało z zorganizowanych form letniego wypoczynku. Środki finansowe na ten cel zostały przekazane przez Ministerstwo Edukacji Narodowej (MEN) do dyspozycji kuratorów oświaty. Województwo koszalińskie otrzymało 1 600 000 zł do podziału, jednak potrzeby były dwukrotnie większe. Organizatorami akcji letniego wypoczynku były głównie jednostki upoważnione przez kuratorium, takie jak Towarzystwo Przyjaciół Dzieci, Chorągiew Środkowopomorska, Szkolny Związek Sportowy, Polskie Towarzystwo Schronisk Młodzieżowych (PTSM) oraz Polski Czerwony Krzyż (PCK). Niektóre mniejsze organizacje, biura turystyczne oraz pojedyncze zakłady pracy również włączyły się w organizację kolonii.

Dużą część środków finansowych na wakacyjny wypoczynek przekazano Towarzystwu Przyjaciół Dzieci (852 000 000 zł), Związkowi Harcerstwa Polskiego (500 000 000 zł), Szkolnemu Związkowi Sportowemu (90 000 000 zł), PTSM (50 000 000 zł) oraz PCK (31 500 000 zł). Kuratorium pełniło rolę koordynatora akcji i nadzorowało jej

²⁷⁹ (klim), *Kolonie to luksus*, „Głos Pomorza” 1992, nr 148, s. 10.

przebieg. W zorganizowanych formach wypoczynku wzięły udział dzieci z rodzin najuboższych, niepełnych oraz nieprzystosowanych. Ich pobyt na koloniach i obozach był finansowany przez instytucje społeczne, urzędy oraz prywatnych sponsorów²⁸⁰.

W wyniku nowych przepisów ustrojowych, gminy stały się podstawowymi jednostkami samorządu terytorialnego i przejęły część mienia ogólnonarodowego jako mienie komunalne oraz obowiązki i uprawnienia dotychczasowych organów władzy i administracji państwowej na terenie gminy. W ramach swoich zadań własnych, gminy otrzymały odpowiedzialność za sprawy związane z kulturą fizyczną, w tym rekreacją ruchową, utrzymaniem terenów rekreacyjnych i obiektów sportowych. Gminy, jako gospodarze terenu, miały szczególne obowiązki w przypadku posiadania atrakcyjnych terenów turystycznych. Dotyczyło to większości gmin na Pobrzeżu Koszalińskim, które były popularnymi miejscami turystycznymi i pobierały opłaty od turystów oraz od podmiotów świadczących usługi turystyczne. Jednak samorządy gmin napotykały na trudności w urządzeniu odpowiedniej infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej, która spełniałaby oczekiwania potencjalnych turystów. Realizacja planów, zwłaszcza inwestycyjnych, często napotykała na bariery związane z niemożliwością skomunalizowania atrakcyjnych terenów leśnych i budową infrastruktury rekreacyjno-turystycznej na tych obszarach. Trudności wynikały również z koordynacji działań administracji leśnej w celu lokalizacji, budowy i utrzymania obiektów turystycznych, w szczególności parkingów leśnych i szlaków turystycznych. Skomunalizowanie jezior i terenów przyległych, które były zarządzane przez Agencję Własności Rolnej Skarbu Państwa (AWRSP) lub Przedsiębiorstwa Gospodarki Rybackiej (PGR), stanowiło duże wyzwanie²⁸¹.

Wśród gmin zainteresowanych przejęciem jezior lub innych terenów do turystycznego zagospodarowania często powstawały konflikty i kolizje interesów z administracją morską. Konflikty te dotyczyły głównie obszarów nadmorskich, gdzie samorządy lokalne dążyły do rozwinięcia turystyki i wykorzystania infrastruktury portowej

²⁸⁰ *Nie dla wszystkich kolonie. Wakacie na trzepaku*, „Głos Pomorza” 1993, nr 150, s. 1-2.

²⁸¹ Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa – utworzona w październiku 1991 r. na mocy ustawy o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa. Głównym zadaniem Agencji Własności Rolnej było gospodarowanie przejętym majątkiem, a w szczególności na prowadzeniu prywatyzacji, tworzeniu nowych gospodarstw oraz miejsc pracy dla byłych pracowników państwowych oraz gospodarstw rolnych.

oraz terenów przyległych. Najczęściej spotykanymi kwestiami spornymi były turystyczne wykorzystanie portów morskich, zagospodarowanie terenów administracji morskiej (takich jak pasy techniczne) w celach turystycznych, ochrona i utrzymanie brzegu morskiego oraz różnego rodzaju ograniczenia wprowadzane przez administrację morską, które utrudniały turystykę, sport i rekreację na tym obszarze. Przykładem takiego konfliktu interesów może być sytuacja w gminie Darłowo, gdzie Urząd Morski w Słupsku zlokalizował nieuzgodnioną i niezagospodarowaną wypożyczalnię sprzętu pływającego w miejscowości Dąbki, zaledwie 10 metrów od kompleksowo zagospodarowanej gminnej przystani jeziornej. Gmina wielokrotnie wyrażała chęć przejęcia tego terenu, aby kontynuować zagospodarowanie terenów wokół jeziora Bukowo, jednak Urząd Morski nie wyraził na to zgody, tworząc tym samym konkurencję dla gminy. Konflikty te wynikały z różnych wizji i priorytetów dotyczących wykorzystania terenów nadmorskich. Samorządy lokalne dążyły do rozwinięcia turystyki, tworzenia miejsc pracy i generowania dochodów związanych z sektorem turystycznym. Z drugiej strony, administracja morska miała swoje zadania i obowiązki, takie jak ochrona środowiska morskiego i zapewnienie bezpieczeństwa żeglugi. Nieprzejrzyste procedury nabywania uprawnień do połowu ryb na różnych wodach oraz konieczność wniesienia różnych opłat w zależności od podmiotu zarządzającego wodami były uciążliwe dla turystów. Ponadto lokalizacja obiektów i urządzeń turystyczno-rekreacyjnych na obszarach chronionych krajobrazu napotykała trudności związane z przepisami dotyczącymi ochrony przyrody i środowiska naturalnego. Dodatkowym problemem była trudność w egzekwowaniu od dzierżawców jezior obowiązku zabezpieczania i oznakowania kąpielisk oraz zapewnienia turystom dostępu do brzegów jezior. Istniała również luka prawna dotycząca statusu gmin uzdrowskich, co utrudniało rozwój infrastruktury i działań związanych z turystyką uzdrowską. Postulat reaktywowania funduszy celowych, które wspierałyby rozwój turystyki, sportu i rekreacji, był coraz częściej poruszany, pomimo braku konkretnych przepisów dotyczących tego zagadnienia. Fundusze celowe miały istotny wkład w tworzenie dotychczasowej bazy turystycznej. Aby rozwiązać te problemy, Zespół Koordynacyjny Pełnomocników Wojewodów Makroregionu Bałtyk i Pomorze podjął działania mające na celu usuwanie

barier prawnych utrudniających rozwój turystyki. Celem tych działań było poprawienie warunków rozwoju turystyki i zwiększenie atrakcyjności regionu²⁸².

W 1993 r. sytuacja finansowa gmin turystycznych była zróżnicowana głównie ze względu na różnice w dochodach generowanych przez te gminy. Gminy, w których turystyka była kluczowym sektorem gospodarczym, osiągały najwyższe przychody. Przykładowo, gmina Ustronie Morskie uzyskała dochód w wysokości 4 900 000 zł na mieszkańca, co było wynikiem skomunalizowania mienia i opłat związanych z turystyką, takimi jak podatki od nieruchomości, dzierżawa ziemi i obiektów²⁸³. Pomimo małej liczby stałych mieszkańców (ponad 3000), gmina Ustronie Morskie była w stanie generować wysokie dochody związane z turystyką. Podobnie gmina Mielno osiągnęła dochód w wysokości 4 500 000 zł, a miasto Kołobrzeg – 2 900 000 zł. Natomiast inne jednostki samorządowe miały niższe wskaźniki dochodów, trzy lub czterokrotnie niższe niż w przypadku wiodących gmin Ustronie Morskie i Mielno²⁸⁴. Należy zaznaczyć, że wysokie dochody gmin turystycznych wynikały z korzystnej lokalizacji geograficznej oraz odpowiedniego zagospodarowania terenów turystycznych. Jednakże dla wielu innych gmin, których dochody były niższe, bariery natury prawnej i finansowej ograniczały możliwości rozwoju turystyki. Znaczenie turystyki dla tych gmin było mniejsze, a dochody własne generowane były głównie z innych dziedzin gospodarki.

W okresie transformacji polityczno-gospodarczej turystyka na Pobrzeżu Koszalińskim doświadczyła znaczących zmian jakościowych i ilościowych. Jednakże procesy te nie przebiegały z taką dynamiką, jak oczekiwano. Istniało kilka czynników, które przyczyniły się do trudności i ograniczeń w rozwoju turystyki w regionie. Po pierwsze, ograniczające przepisy prawne i nieuregulowane stosunki własnościowe dotyczące majątku turystycznego były jednym z głównych czynników hamujących rozwój sektora turystycznego. Brak klarownych przepisów i trudności w uregulowaniu kwestii własnościowej skutkowały niepewnością inwestycyjną i trudnościami w przyciąganiu inwestorów do sektora

²⁸² APK, Urząd Wojewódzki w Koszalinie, Wydział Kultury i Turystyki i Sportu, zespół 788, symbol teczki TKF-II 0205, sygn. 9/10, Sprawozdanie własne, Miejsce i rola turystyki w działalności gospodarczej woj. koszalińskiego 1995 r., Koszalin 1995, s. 66.

²⁸³ J. Rudzik, *Morze jest wszędzie*, „Głos Pomorza” 1992, nr 155, s. 5.

²⁸⁴ APK, Urząd Wojewódzki w Koszalinie, Wydział Kultury i Turystyki i Sportu, zespół 788, symbol teczki TKF-II 0205, sygn. 9/9, Sprawozdanie własne – Transformacja w gospodarce turystycznej woj. koszalińskie 1994, Koszalin 1995, s. 8.

turystycznego. Po drugie, stan degradacji głównych walorów wypoczynkowych, takich jak plaże i woda morska, miał negatywny wpływ na atrakcyjność regionu dla turystów. Wzrost zanieczyszczenia środowiska naturalnego, szczególnie wody morskiej, wpływał na obniżenie jakości turystycznego produktu i ograniczał potencjał przyciągania turystów.

Dodatkowo, ogólne warunki społeczno-ekonomiczne kraju w tym okresie, takie jak niski poziom inwestycji i ubożenie społeczeństwa, miały wpływ na ograniczenie popytu na usługi turystyczne. Trudności gospodarcze, bezrobocie i ograniczone możliwości finansowe wielu osób przyczyniły się do spadku zainteresowania turystyką i zmniejszenia liczby turystów odwiedzających region.

W rezultacie podejmowane przez gminy działania w zakresie rozwoju turystyki nie przynosiły oczekiwanych korzyści, a wypracowywane wpływy z turystyki nie przyczyniały się w istotny sposób do wzrostu budżetu gmin turystycznych. W ramach analizy przyszłego zainteresowania wyjazdami turystycznymi mieszkańców kraju na obszar strefy nadmorskiej, w Głównym Komitecie Turystyki (GKT) przewidywano dwa alternatywne scenariusze. Pierwszy scenariusz zakładał, że społeczne zapotrzebowanie na nadmorski wypoczynek będzie utrzymywać się, a w miarę poprawy warunków gospodarczych będzie miało tendencję wzrostową. Przyjęto, że wraz z wzrostem zamożności społeczeństwa, większa liczba osób będzie przeznaczать środki finansowe na wyjazdy turystyczne. Drugi scenariusz zakładał alternatywnie spadek popytu na usługi turystyczne na obszarach nadmorskich. Przewidywano, że spadek ten nastąpi, gdy większość społeczeństwa będzie preferować wydatki na nabycie dóbr trwałego użytku, budownictwo mieszkaniowe itp., a wypoczynek będzie realizowany w ograniczonym zakresie na terenach znajdujących się w pobliżu miejsca zamieszkania²⁸⁵. Przyjęte scenariusze opierały się na analizie czynników ekonomicznych i społecznych. W przypadku wzrostu zainteresowania nadmorskim wypoczynkiem oczekiwano, że poprawa warunków gospodarczych przyczyni się do większej liczby osób decydujących się na wyjazdy turystyczne. Natomiast w przypadku spadku popytu zakładano, że wzrastające koszty życia i inne priorytety finansowe mogą ograniczyć możliwości finansowe i czasowe społeczeństwa na wyjazdy turystyczne.

²⁸⁵ AAN w Warszawie, Główny Komitet Turystyki w Warszawie, sygn. 1/236, Gabinet Przewodniczącego, Zaktualizowana koncepcja wykorzystania Wybrzeża i Morza Bałtyckiego dla celów turystycznych, wypoczynkowych i sportowych, Warszawa 1983, s. 49.

Przeobrażenia, jakie nastąpiły w Polsce po roku 1989, były wynikiem zmian w całym systemie społeczno-gospodarczym i politycznym. Zmiana gospodarki centralnie planowanej na gospodarkę wolnorynkową była kluczowym elementem transformacji²⁸⁶ systemowej²⁸⁷, która trwała przez wiele lat. Transformacja systemowa polegała na odejściu od scentralizowanej kontroli państwa nad gospodarką i wprowadzeniu zasad wolnego rynku, konkurencji i prywatnej własności. W rezultacie, wiele państwowych przedsiębiorstw zostało sprywatyzowanych lub zlikwidowanych, a sektor prywatny stał się głównym motorem rozwoju gospodarczego.

Struktura społeczna uległa również przekształceniom, a zmieniające się preferencje i oczekiwania społeczeństwa miały wpływ na kształtowanie nowych trendów turystycznych. Wzrost dochodów i zwiększenie mobilności społeczeństwa spowodowały większe zainteresowanie podróżami zarówno w kraju, jak i za granicą. Całokształt tych zmian stworzył nowe możliwości rozwoju turystyki w Polsce, takie jak inwestycje w infrastrukturę turystyczną, rozwój usług turystycznych, promocja turystyki regionalnej i tematycznej oraz poprawa jakości obsługi turystów. Jednocześnie proces transformacji wymagał również przystosowania się do nowych wyzwań, takich jak konkurencja z innymi krajami, ochrona środowiska naturalnego i kulturowego oraz zapewnienie odpowiednich standardów bezpieczeństwa i jakości usług.

Zdaniem G. Gołębskiego, istotą zmian systemu gospodarowania po transformacji była pełna samodzielność przedsiębiorstw w podejmowaniu decyzji gospodarczych²⁸⁸. Pełna samodzielność przedsiębiorstw w podejmowaniu decyzji gospodarczych była istotną cechą zmian systemu gospodarowania po transformacji. Przedsiębiorstwa turystyczne zyskały większą swobodę i elastyczność w działaniu, co mogło przyczynić się do ich rozwoju i wzrostu konkurencyjności. W gospodarce centralnie planowanej przedsiębiorstwa były ściśle kontrolowane i zarządzane przez państwo, co ograniczało ich swobodę działania i kreatywność. Pełna samodzielność przedsiębiorstw w podejmowaniu decyzji

²⁸⁶ Słowo transformacja pochodzi z języka łacińskiego (*transformatio*), oznacza 'przemianę, przekształcenie, przeobrażenie'. *Słownik wyrazów obcych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1977, s. 770.

²⁸⁷ Transformacja systemowa w Polsce zapoczątkowana została burzliwymi wydarzeniami w latach 80. ubiegłego stulecia, spowodowanym kryzysem gospodarczym.

²⁸⁸ G. Gołębski, *Oddziaływanie na przedsiębiorstwo turystyczne w gospodarce rynkowej*, [w:] *Przedsiębiorstwo turystyczne. Ujęcie statystyczne i dynamiczne*, red. M. Bednarska, G. Gołębski, E. Markiewicz, M. Olszewski, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007, s. 91.

gospodarczych miała istotny wpływ na rozwój sektora turystycznego. Przedsiębiorcy mogli lepiej reagować na zmieniające się warunki rynkowe i dostosowywać swoje działania do konkurencji. Wprowadzenie mechanizmów wolnorynkowych umożliwiło również tworzenie innowacyjnych rozwiązań, dostosowanie się do nowych trendów turystycznych i szybszą reakcję na potrzeby klientów. Samodzielność przedsiębiorstw przyczyniła się także do większej efektywności gospodarczej. Przedsiębiorcy mieli większą motywację do osiągnięcia sukcesów i generowania zysków, co przekładało się na wzrost konkurencyjności polskich przedsiębiorstw turystycznych zarówno na rynku krajowym, jak i zagranicznym. Jednak pełna samodzielność przedsiębiorstw wiązała się również z większym ryzykiem. Przedsiębiorcy musieli podejmować decyzje strategiczne i inwestycje mające na celu rozwój swojego biznesu. Niepowodzenie mogło prowadzić do utraty inwestycji i trudności finansowych. Dlatego ważne było umiejętne zarządzanie ryzykiem i podejmowanie odpowiedzialnych decyzji biznesowych.

W literaturze pierwszy etap przemian polityczno-gospodarczych o charakterze demokratycznym nazwano fazą transformacji systemowej, przypadającą na lata 1989-1993²⁸⁹. W początkowym okresie transformacji systemowej w Polsce, kiedy kraj przeżywał głęboki kryzys ekonomiczny i dokonywał przejścia z gospodarki centralnie planowanej na gospodarkę rynkową, sektor turystyczny również odczuł negatywne skutki tych zmian. Zgodnie z opinią S. Liszewskiego, turystyka w tym czasie doświadczyła zubożenia i rozwarstwienia społeczeństwa, co przełożyło się na wyraźne ograniczenie ruchu turystycznego²⁹⁰. Kryzys gospodarczy spowodował spadek siły nabywczej ludności, co miało bezpośredni wpływ na możliwość korzystania z usług turystycznych. Wiele osób musiało ograniczyć swoje wydatki na podróże i wypoczynek, skupiając się na podstawowych potrzebach ekonomicznych. Ponadto zmiany struktury własności przedsiębiorstw, prywatyzacja i restrukturyzacja przedsiębiorstw turystycznych, a także niepewność związana z nowym systemem gospodarczym, przyczyniły się do trudności w funkcjonowaniu wielu podmiotów turystycznych. Rozwarstwienie społeczne również wpłynęło na sytuację turystyki. Grupy społeczne o niższych dochodach miały ograniczony

²⁸⁹ J. Wojciechowska, *Ścieżki rozwoju organizacyjnego turystyki w Polsce – od rewolucyjnego po ewolucyjny system*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 258, Wrocław 2012, s. 97.

²⁹⁰ S. Liszewski, *Stan obecny oraz kierunki dalszego rozwoju geografii turystyki w Polsce w latach dziewięćdziesiątych*, „Turystyka” 1991, t. 1, z. 2, s. 77.

dostęp do turystyki, podczas gdy grupy z wyższym statusie ekonomicznym nadal mogły sobie na nią pozwolić. Spowodowało to nierówności w dostępie do możliwości turystycznych i ograniczenie ruchu turystycznego.

Ważne jest zaznaczenie, że ten okres transformacji systemowej był czasem zmian i niepewności. Polska przechodziła proces przekształcania się z gospodarki centralnie planowanej na gospodarkę rynkową, co wiązało się z wyzwaniami i trudnościami dla różnych sektorów, w tym dla turystyki. Niedoinwestowanie turystyki było jednym z przejawów tych trudności, ale jednocześnie stanowiło impuls do poszukiwania nowych rozwiązań i pomysłów na rozwój tego sektora. Zatem należy stwierdzić, że proces transformacji przyniósł istotne korzyści dla rozwoju turystyki w Polsce, a nowa polityka turystyczna oparta na zasadach liberalizmu ekonomicznego i samorządności terytorialnej doprowadziła do pozytywnych przekształceń w sektorze turystycznym.

2.4. Transformacja bazy materialnej – prywatyzacja turystyki w transformacji systemowej

W pierwszym okresie transformacji po 1989 r. rozpoczęto proces prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych, który był częścią szerszego procesu przemian własnościowych w Polsce. Głównym celem prywatyzacji było uwolnienie działalności gospodarczej od administracyjnego nadzoru państwa oraz ustanowienie właścicieli dla dotychczasowych przedsiębiorstw uspołecznionych, w tym również z zagranicy. Priorytetem było zwiększenie efektywności gospodarowania w tych przedsiębiorstwach. Proces prywatyzacji wiązał się z koniecznością rozwiązania wielu problemów. Rząd rozpoczął prace nad wytypowaniem przedsiębiorstw do prywatyzacji już od marca 1990 r. Kluczowym aspektem było określenie właściwych kryteriów i procedur wyboru inwestorów, którzy przejęliby udziały lub akcje w tych przedsiębiorstwach. Prywatyzacja przedsiębiorstw państwowych była istotnym krokiem w procesie transformacji gospodarczej w Polsce. Przekazując te przedsiębiorstwa w ręce prywatnych inwestorów, państwo chciało zwiększyć efektywność gospodarowania oraz pobudzić rozwój sektora prywatnego. Przez wprowadzenie procesu prywatyzacji, państwo dążyło do przejścia od gospodarki centralnie

planowanej do gospodarki wolnorynkowej, w której przedsiębiorstwa działały na zasadach konkurencji i samodzielności. Transformacja była istotnym krokiem w budowie nowej struktury gospodarczej Polski, a prywatyzacja przedsiębiorstw państwowych stanowiła jeden z kluczowych elementów tego procesu.

W 1993 r. rozpoczął się proces prywatyzacji w Polsce, który polegał na przekształcaniu sektora państwowego w sektor prywatny. Proces ten miał na celu zwiększenie roli sektora prywatnego w gospodarce, promowanie przedsiębiorczości, poprawę efektywności i konkurencyjności przedsiębiorstw oraz przyciągnięcie inwestycji zagranicznych. Jednak, jak zauważa J. Gaj, proces prywatyzacji nie był pozbawiony negatywnych zjawisk²⁹¹. Warto zauważyć, że te negatywne zjawiska nie były inherentne dla całego procesu prywatyzacji, ale były wynikiem nieprawidłowości, słabego nadzoru i niewłaściwego zarządzania tym procesem. M. Lewan wskazywał na negatywne zjawiska, takie jak wzrost inflacji, wzrost bezrobocia oraz dotkliwy spadek stopy życiowej, które miały miejsce w kontekście procesu prywatyzacji²⁹². Czynniki te były przyczyną niepokoju społecznego i trudności. W komercjalizowanych i prywatyzowanych zakładach pracy przestano też zwracać uwagę na sferę socjalną, w tym wypoczynku pracowniczego, gdyż uznano, że sfera ta obciąża koszty produkcji zakładów.

Proces prywatyzacji miał największe efekty w firmach turystycznych zajmujących się organizacją i pośrednictwem w podróżach oraz w sektorze usług turystycznych, takich jak handel, gastronomia i rekreacja. Prywatyzacja, restrukturyzacja i komercjalizacja były kluczowymi elementami transformacji, które przyczyniły się do przejścia od modelu turystyki socjalnej do modelu turystyki komercyjnej. Proces prywatyzacji umożliwił przekazanie przedsiębiorstw turystycznych z sektora publicznego do sektora prywatnego, co stworzyło nowe możliwości rozwoju i efektywności działalności. Restrukturyzacja doprowadziła do przemodelowania struktury i funkcjonowania obiektów turystycznych, eliminując nierentowne lub przestarzałe miejsca noclegowe. Komercjalizacja turystyki przyczyniła się do większej konkurencyjności branży, otwierając ją na rynki zagraniczne i przyciągając nowych inwestorów. Wzrost liczby podmiotów prywatnych i wzrost

²⁹¹ J. Gaj, *Dzieje...*, s. 202.

²⁹² M. Lewan, *op. cit.*, s. 95.

inwestycji w infrastrukturę turystyczną przyczyniły się do zwiększenia atrakcyjności kraju dla turystów zarówno krajowych, jak i zagranicznych.

W okresie transformacji systemowej w Polsce przeprowadzono proces prywatyzacji i reprivatyzacji, które miały istotny wpływ na gospodarkę, w tym sektor usług, w tym także sektor turystyczny. Prywatyzacja miała na celu przekształcenie przedsiębiorstw państwowych w podmioty działające na zasadach rynkowych oraz zwiększenie roli sektora prywatnego w gospodarce. Proces prywatyzacji polegał na udostępnieniu potencjalnym nabywcom akcji lub udziałów w spółkach powstałych z przekształcenia przedsiębiorstw państwowych. Przedsiębiorstwa mogły być przekształcone w spółki prawa handlowego lub zlikwidowane na zasadach określonych w przepisach. Proces ten umożliwił prywatnym inwestorom, w tym zagranicznym, nabycie udziału w polskich przedsiębiorstwach turystycznych²⁹³.

Prywatyzacja polskich przedsiębiorstw turystycznych w okresie transformacji przyczyniła się do powstania wielu nowych małych biur podróży i agencji turystycznych. Jednakże nie wszystkie z tych nowo powstałych podmiotów spełniały odpowiednie warunki i część z nich została wkrótce zawieszona. Wielu nowych właścicieli przedsiębiorstw turystycznych nie było odpowiednio przygotowanych do prowadzenia działalności w branży, co sprawiło, że nie byli w stanie konkurować z doświadczonymi właścicielami biur podróży. Istotne jest zauważenie, że proces prywatyzacji przedsiębiorstw turystycznych był częścią szerszych przemian gospodarczych i społecznych w Polsce. Był to czas przejścia od centralnie planowanej gospodarki do gospodarki wolnorynkowej, co wiązało się z pewnymi trudnościami i wyzwaniem dla przedsiębiorców w branży turystycznej.

Prywatyzacja miała wiele pozytywnych skutków dla sektora turystycznego. Przekształcenie przedsiębiorstw państwowych w spółki prywatne umożliwiło większą elastyczność działania, dostosowanie się do zmieniających się warunków rynkowych, innowacje i podnoszenie jakości usług. Prywatne przedsiębiorstwa turystyczne mogły swobodnie podejmować decyzje gospodarcze, inwestować w rozwój infrastruktury turystycznej, promować oferty i konkurować na rynku. Z kolei reprivatyzacja dotyczyła zwrotu nieruchomości i majątku pozbawionego właścicieli w okresie wcześniejszym. Proces

²⁹³ Ustawa z dnia 13 lipca 1990 r. o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych, Dz. U. 1991, nr 51, poz. 298.

ten przyczynił się mial do przywrócenia własności prywatnej i odbudowy bazy majątkowej przedsiębiorstw turystycznych. Otworzył możliwość inwestowania w rozwój infrastruktury turystycznej, modernizację obiektów i usług, a także przyciągania inwestorów zagranicznych. Przyjęcie gospodarki wolnorynkowej, w wyniku przeprowadzonej prywatyzacji, miało ogólnie pozytywny wpływ na rozwój sektora usług, w tym turystycznego. Wzrost znaczenia usług w gospodarce przyczynił się do rozwoju turystyki i wzrostu konkurencyjności polskich przedsiębiorstw turystycznych. Proces prywatyzacji i reprivatyzacji stanowił ważny element transformacji systemowej w Polsce, przyczyniając się do restrukturyzacji sektora turystycznego i poprawy efektywności gospodarowania. W ramach procesu transformacji gospodarczej w Polsce, przeprowadzano różne formy prywatyzacji, w tym prywatyzację kapitałową²⁹⁴, prywatyzację indywidualną²⁹⁵ oraz prywatyzację poprzez likwidację²⁹⁶.

Ważnym skutkiem wprowadzonych regulacji prawnych było umożliwienie polskiemu sektorowi turystycznemu dostępu do zachodnich rynków. Otwarcie się na inwestycje zagraniczne oraz możliwość nawiązania współpracy i wymiany handlowej z partnerami zagranicznymi przyczyniło się do rozwoju polskiego sektora turystycznego i wzrostu jego atrakcyjności dla turystów zagranicznych.

Jednakże nie można zapominać o skutkach negatywnych. Ustawa o prywatyzacji, która miała na celu prywatyzację dużych przedsiębiorstw państwowych, nie osiągnęła oczekiwanych rezultatów w postsocjalistycznym sektorze turystycznym. Proces prywatyzacji, często określany jako „twórcza destrukcja”, w pierwszej kolejności objął bazę wczasową zakładów pracy i organizacji społeczno-politycznych z okresu PRL. Według

²⁹⁴ Prywatyzacja kapitałowa polegała na wprowadzeniu udziałów lub akcji przedsiębiorstw państwowych na rynek kapitałowy. Proces ten umożliwiał sprzedaż tych papierów wartościowych inwestorom, zarówno krajowym, jak i zagranicznym. Dzięki prywatyzacji kapitałowej, przedsiębiorstwa turystyczne mogły pozyskać nowych inwestorów, zwiększyć swoje kapitały i rozwijać się na rynku.

²⁹⁵ Prywatyzacja indywidualna polegała na przekształceniu przedsiębiorstw państwowych w spółki z udziałem pracowników lub w jednoosobowe działalności gospodarcze. W ten sposób pracownicy przedsiębiorstwa mieli możliwość nabycia udziałów lub akcji, stając się współwłaścicielami lub właścicielami przedsiębiorstwa. Ta forma prywatyzacji umożliwiała większą partycypację pracowników w zarządzaniu i wynikach ekonomicznych przedsiębiorstwa.

²⁹⁶ Prywatyzacja poprzez likwidację dotyczyła przypadków, gdy przedsiębiorstwo nie miało potencjalnych nabywców lub nie było opłacalne w dalszym prowadzeniu działalności. W takiej sytuacji przedsiębiorstwo mogło być zlikwidowane, a jego majątek rozdzielony między właścicieli lub sprzedany na aukcji. Ta forma prywatyzacji miała na celu zakończenie działalności przedsiębiorstwa w sposób zgodny z zasadami rynkowymi.

J. Gaja, prywatyzacja Funduszu Wczasów Pracowniczych (FWP) oraz lokalnych przedsiębiorstw turystycznych nie przyniosła oczekiwanych rezultatów, a nawet spowodowała postępującą dekapitalizację tych podmiotów²⁹⁷. Proces prywatyzacji nie zawsze przebiegał sprawnie, a wielu prywatnych inwestorów nie było w stanie sprostać wymaganiom prowadzenia działalności w branży turystycznej. Przyczyny tego stanu rzeczy mogą być różnorodne. Zawilości prawne, brak doświadczenia przedsiębiorców w branży turystycznej, trudności finansowe oraz zaniedbania w zarządzaniu to tylko niektóre z możliwych przyczyn. Prywatyzacja często prowadziła do rozproszenia majątku, braku inwestycji w modernizację i rozwój obiektów oraz obniżenia standardów usług turystycznych. Należy jednak zaznaczyć, że proces prywatyzacji nie był jedynym czynnikiem wpływającym na kondycję sektora turystycznego w tym okresie. Ogólna sytuacja ekonomiczna, zmiany społeczne i polityczne również miały istotny wpływ na funkcjonowanie branży turystycznej. Prywatyzacja przedsiębiorstw często odbywała się w sposób niesystematyczny i nie zawsze z uwzględnieniem najlepszych interesów społecznych.

Po 1989 r. Pobreże Koszalińskie, przeszło wiele istotnych zmian w swojej bazie materialnej. Transformacja ustrojowa przyczyniła się do zmian w obszarze turystyki na Pobreżu Koszalińskim. Jednym z efektów tych zmian było cofnięcie się w zakresie turystyki o charakterze społeczno-socjalnym, czyli organizacji wypoczynku dla różnych grup społecznych na zasadach socjalnych. W zamian rozwijała się turystyka o charakterze komercyjnym, bazująca na płatnych usługach turystycznych.

Zniesienie ograniczeń prawnych w sferze praw obywatelskich, rozwój prywatnej przedsiębiorczości oraz napływ kapitału z krajów zachodnioeuropejskich przyczyniły się do rozwoju turystyki komercyjnej²⁹⁸. Przedsiębiorcy prywatni zaczęli inwestować w turystykę, tworząc nowe obiekty noclegowe, restauracje, ośrodki rekreacyjne i atrakcje turystyczne. Dzięki napływowi środków pieniężnych, swobodnemu obiegowi kapitału oraz rozwojowi usług płatnych, możliwy był rozwój turystyki przyjazdowej i wyjazdowej, obejmujący podróże do regionu oraz wyjazdy z niego. W rezultacie tych zmian, turystyka na Pobreżu Koszalińskim zaczęła coraz bardziej funkcjonować na zasadach rynkowych, gdzie popyt

²⁹⁷ J. Gaj, *Dzieje...*, s. 202.

²⁹⁸ *Ibidem*, s. 214.

i podaż usług turystycznych kształtowały się w oparciu o relacje komercyjne. Turystyka stała się bardziej elastyczna i zróżnicowana, oferując różnorodne atrakcje i usługi, które odpowiadają różnym preferencjom turystów.

Proces prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych, w tym również obiektów turystycznych, był istotnym elementem transformacji własnościowej w polskiej gospodarce. Jednakże, w przypadku bazy noclegowej na Pobrzeżu Koszalińskim, proces ten przebiegał powoli i był słabo zaawansowany. Wiele zakładów pracy, które posiadały obiekty turystyczne, niechętnie decydowało się na prywatyzację tych ośrodków. Z jednej strony, były to kosztowne inwestycje i obiekty, które wymagały nakładów finansowych na ich utrzymanie. Z drugiej strony, nie było również dużego zainteresowania ze strony inwestorów, którzy nie widzieli atrakcyjności tych obiektów w kontekście potencjalnych zysków. W efekcie, proces prywatyzacji socjalnej bazy zakładów pracy, w tym obiektów turystycznych, był spowolniony. Duża część ośrodków zakładowych świadczących usługi wypoczynkowe pozostała w posiadaniu zakładów pracy, co utrudniało dalsze przekształcenia i rozwój tych obiektów²⁹⁹.

W okresie 1989-1993 nastąpiły niewielkie zmiany w bazie turystycznej Pobrzeża Koszalińskiego. Najważniejszym aspektem zagospodarowania turystycznego był stan posiadania obiektów recepcyjnych. Jednak proces przekształceń własnościowych był powolny i dotyczył głównie obiektów sezonowych. W ciągu tego okresu jedynie 30 spośród 435 obiektów stało się własnością prywatną, a około 50 obiektów zostało wydzierżawionych. Warto zaznaczyć, że liczba obiektów uległa zmniejszeniu o 101 w województwie koszalińskim i o 13 w województwie śląskim. W województwie śląskim 86% obiektów wczasowo-wypoczynkowych pozostawało w rękach państwa, podczas gdy 50% obiektów turystycznych było własnością państwową. Umowy dzierżawy, które miały charakter tymczasowy, głównie służyły eksploatacji obiektów, zamiast długoterminowym inwestycjom mającym na celu podniesienie standardu usług³⁰⁰. Dzierżawcy często dysponowali ograniczonymi zasobami kapitałowymi, co utrudniało większe inwestycje. W rezultacie, proces przekształceń własnościowych w tym okresie nie przyniósł znaczących

²⁹⁹ Ibidem, s. 215.

³⁰⁰ APK, Urząd Wojewódzki w Koszalinie, Wydział Kultury i Turystyki i Sportu, zespół 788, symbol teczki TKF-II 0205, sygn. 9/10, Sprawozdanie własne, Miejsce i rola turystyki w działalności gospodarczej woj. koszalińskiego 1995 r., Koszalin 1995, s. 15.

zmian w bazie turystycznej regionu. Wiele obiektów nadal pozostawało w rękach państwa, a umowy dzierżawy miały ograniczony wpływ na rozwój infrastruktury turystycznej.

W porównaniu do innych regionów kraju, województwa koszalińskie i słupskie charakteryzowały się wyraźnym niedorozwojem infrastruktury związanej z turystyką indywidualną i kwalifikowaną. Brakowało odpowiedniej liczby hoteli, motelów, pensjonatów, schronisk i domów wypoczynkowych, co ograniczało możliwości zakwaterowania dla turystów. W szczególności w województwie koszalińskim istotnym mankamentem była niedostateczna liczba miejsc w hotelach i domach wycieczkowych, które stanowiły zaledwie około 2% ogółu miejsc. W 1989 r. ogólnodostępna baza turystyczna w tym regionie pozostawała na podobnym poziomie jak w 1988 r. W wyniku transformacji nastąpiły pewne zmiany w zakresie oferty kwater prywatnych, które często oferowały niższe ceny niż inne obiekty. Natomiast nie zanotowano znaczącego wzrostu miejsc na campingach ani wprowadzenia nowych obiektów do eksploatacji. Ponadto sezonowość bazy turystycznej stanowiła kolejne wyzwanie, ponieważ wiele obiektów działało tylko w określonym okresie, co ograniczało ich rentowność. W rezultacie brak rozwiniętej infrastruktury turystycznej i niedostatek miejsc zakwaterowania wpływały na ograniczenie rozwoju turystyki indywidualnej i kwalifikowanej w regionie.

W 1989 r. rozpoczęto prace nad utworzeniem Koszalińskiej Strefy Ekonomicznej (KSE) z inicjatywy Wojewody Koszalińskiego. Głównym celem KSE było faworyzowanie rozwoju zagranicznej turystyki przyjazdowej w regionie. Zakładano, że preferencje będą udzielane podmiotom gospodarczym, które przyczynią się do wzrostu obrotów wolnodewizowych i zaangażowania kapitału zagranicznego. Oczekiwano, że działania te przyczynią się do przyszłego rozwoju infrastruktury turystycznej województwa koszalińskiego oraz zapewnią samodzielność finansową regionu. Jednym z integralnych elementów KSE było powiązanie interesów właścicieli baz wczasowych i sanatoryjnych z dochodami budżetu wojewódzkiego lub ich uzupełnianie dotacjami centralnymi, w zależności od aktualnej polityki socjalnej państwa³⁰¹. Celem takiego powiązania było zapewnienie stabilności finansowej tych obiektów i wsparcie ich rozwoju.

³⁰¹ Komitet Ekonomiczny Rady Ministrów (KERM) – organ rządu, w okresie od 1945 r. wielokrotnie powoływany i likwidowany. W czasach II Rzeczypospolitej istniały ciała o podobnym charakterze. Dziedzina

Wprowadzenie Koszalińskiej Strefy Ekonomicznej miało na celu przyciągnięcie inwestorów zagranicznych i pobudzenie rozwoju turystyki przyjazdowej w regionie. Poprzez preferencyjne traktowanie i stworzenie korzystnych warunków inwestycyjnych, oczekiwano wzrostu liczby turystów odwiedzających województwo koszalińskie oraz zwiększenia dochodów budżetowych związanych z sektorem turystycznym³⁰². Koncepcja Koszalińskiej Strefy Ekonomicznej, w ramach działań w dziedzinie turystyki, miała na celu przedstawienie gospodarki regionu z oparcia głównie na zasobach naturalnych na generowanie większych zysków finansowych, jednocześnie uwzględniając ochronę środowiska naturalnego. W 1989 r. Komitet do Spraw Młodzieży i Kultury Fizycznej działający przy Wojewódzkiej Radzie Narodowej w Koszalinie zaangażował się w rozwój bazy i urządzeń turystycznych, przekazując kwotę 871 500 zł. Ta suma wynikała z proporcjonalnego udziału województwa w krajowych zasobach walorów turystycznych, ruchu turystycznego oraz ogólnej populacji. Mimo trudności finansowych, władze regionu kontynuowały realizację zadań inwestycyjnych mających na celu zwiększenie i modernizację bazy turystyczno-wypoczynkowej³⁰³. W ramach tych działań władze podejmowały inwestycje mające na celu poprawę infrastruktury turystycznej, modernizację obiektów, rozbudowę oraz ulepszenie istniejących atrakcji. Celem działalności miało być przyciągnięcie większej liczby turystów, zwiększenie konkurencyjności regionu i generowanie większych dochodów z turystyki.

Warto jednak zaznaczyć, że wykonanie tych zadań wymagało starannego planowania i wykorzystania dostępnych środków finansowych. W świetle ograniczonych zasobów budżetowych decydenci musieli dokonywać wyborów i skoncentrować się na najważniejszych obszarach inwestycji. Pomimo trudności finansowych, dążono do poprawy

działania Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów były sprawy projektów aktów normatywnych i projektów programów oraz analiz i sprawozdań dotyczących gospodarczej państwa, w tym szczególnie: planowania i realizacji dochodów i wydatków budżetu państwa, zasad rozwoju gospodarczego kraju, zasad rozwoju rynku finansowego, infrastruktury technicznej i gospodarki, zmian strukturalnych i przekształceń własnościowych, zasad polityki ochrony środowiska i ekorozwoju, międzynarodowej współpracy gospodarczej oraz zaangażowania kapitału zagranicznego, zasad kształtowania i realizacji polityki mieszkaniowej państwa, prognoz koniunktury gospodarczej.

³⁰² APK, zespół nr 416 WRN w Koszalinie, symbol teczki BRN 02320, sygn. 329, Komisja Młodzieży, Kultury Fizycznej i Turystyki 1989, 1990 r., Koszalin 1989, s. 2.

³⁰³ APK, zespół nr 416 WRN w Koszalinie, symbol teczki BRN 02320, sygn. 329, Komisja Młodzieży, Kultury Fizycznej i Turystyki 1989, 1990 r., Sprawozdanie z wykonania Wojewódzkiego Planu Rocznego 1989 i budżetu 1989, Koszalin 1990, s. 5.

infrastruktury turystycznej, aby przyciągnąć turystów i zwiększyć potencjał turystyczny regionu Pobrzeża Koszalińskiego. Ważniejsze elementy dotyczące bazy materialnej Pobrzeża Koszalińskiego w 1993 r. umieszczono w tabeli nr 5 w załączniku na końcu pracy.

W lipcu 1993 r. w województwie koszalińskim istniało 425 obiektów noclegowych, które były w stanie zakwaterować łącznie 54 907 osób. Z tego, 6 713 miejsc przeznaczonych było w obiektach całorocznych. Natomiast w województwie słupskim, liczba obiektów noclegowych wynosiła 267, oferujących zakwaterowanie dla 33 268 osób, w tym 3 457 miejsc w obiektach całorocznych. Warto zauważyć, że w województwie koszalińskim aż 90% bazy turystycznej znajdowało się wzdłuż wybrzeża. Największy udział w bazie noclegowej miały miasto Kołobrzeg i gmina Mielno, które łącznie skupiały około 40% wszystkich dostępnych miejsc w regionie.

Analizując standard bazy turystycznej, przeprowadzone wywiady i opracowania wskazywały na przeciętny poziom, w skali kraju. Baza turystyczna województwa koszalińskiego rozwijała się głównie w oparciu o turystykę społeczno-socjalną z poprzednich lat i była znacznie niższa od standardów obowiązujących w krajach zachodnich. W celu poprawy standardu i konkurencyjności bazy turystycznej, konieczne było podejmowanie odpowiednich działań, takich jak modernizacja istniejących obiektów, rozwijanie infrastruktury turystycznej oraz inwestowanie w nowe projekty. Dążenie do podniesienia standardu miało na celu przyciągnięcie większej liczby turystów i zwiększenie atrakcyjności regionu Pobrzeża Koszalińskiego jako destynacji turystycznej. Poza niedostatkami w warunkach pobytu, istniała również widoczna luka w infrastrukturze związanej ze spędzaniem czasu na świeżym powietrzu i aktywnym wypoczynkiem. Brakowało np. basenów, kortów tenisowych i innych urządzeń, które mogłyby zapewnić turystom możliwość aktywnego spędzania czasu. Infrastruktura zewnętrzna, począwszy od dróg i alejek, aż po tarasy spacerowe i parki, była również niskiej jakości. Infrastruktura komercyjna i kulturalna również pozostawiała wiele do życzenia, w tym standard gastronomii, miasteczka zabaw oraz organizowane wydarzenia kulturalne. Jednakże główną zaletą obszaru Pobrzeża Koszalińskiego było duże zaplecze noclegowe, które charakteryzowało się wysoką pojemnością (liczbą miejsc). Walory środowiska, takie jak czyste morze i piękne plaże, również przyciągały turystów, chociaż ich atrakcyjność często zależała od warunków pogodowych. Mocną stroną regionu była dobrze rozwinięta baza

sanatoryjno-lecznicza, oferująca ponad 9 000 miejsc głównie w ośrodkach takich jak Kołobrzeg, Ustronie Morskie, Mielno, Darłowo, Ustka, i Łeba³⁰⁴. Działały tam specjalistyczne ośrodki zdrowia, które zwracały uwagę turystów poszukujących leczenia i relaksu. Aby zwiększyć atrakcyjność regionu Pobrzeża Koszalińskiego, konieczne było inwestowanie w rozwój infrastruktury turystycznej, poprawę jakości usług i zapewnienie różnorodnych form aktywnego wypoczynku. Poprawa infrastruktury zewnętrznej, rozwój atrakcji turystycznych i organizacja ciekawych wydarzeń kulturalnych miały na celu przyciągnięcie większej liczby turystów oraz podniesienie jakości doświadczenia wczasowego. W latach 90. działalność handlowa była jedną z najpopularniejszych form przedsiębiorczości w regionie Pobrzeża Koszalińskiego. Wiele nowych podmiotów gospodarczych powstawało w sektorze handlu, co świadczyło o zainteresowaniu przedsiębiorców tą dziedziną. Również sektor gastronomiczny rozwijał się dynamicznie, a region wyróżniał się bogatą bazą gastronomiczną.

W 1993 r. na Pobrzeżu Koszalińskim, w porównaniu do średniej krajowej, odnotowano bardzo korzystny wskaźnik dotyczący ilości mieszkańców na jedną placówkę gastronomiczną. W tym okresie na jedną placówkę przypadało średnio 307 mieszkańców, podczas gdy średnia krajowa wynosiła 658 osób na jedną placówkę. Struktura sieci gastronomicznej była głównie ukierunkowana na zaspokajanie potrzeb taniego, popularnego i szybkiego żywienia, co wynikało z charakteru turystyczno-wypoczynkowego regionu. Około 80% placówek gastronomicznych stanowiły punkty gastronomiczne i bary, 14% to stołówki, a zaledwie 6% to restauracje. Udział restauracji w ogólnej liczbie placówek gastronomicznych był niższy niż średnia krajowa. Jednakże brakowało placówek gastronomicznych o wysokim standardzie, które byłyby w stanie spełnić rosnące oczekiwania turystów w zakresie obsługi i jakości usług oraz zwiększające się wymagania. Jednak wraz z restrukturyzacją turystyki, większym napływem turystów i wzrostem ich potrzeb, powstawały nowe placówki gastronomiczne, które stopniowo podnosiły standardy obsługi i oferowały wyższą jakość usług. W 1993 r. na terenie województwa koszalińskiego

³⁰⁴ APK, Urząd Wojewódzki w Koszalinie, Wydział Kultury i Turystyki i Sportu, zespół 788, symbol teczki TKF-II 0205, sygn. 9/10, Sprawozdanie własne – Miejsce i rola turystyki w działalności gospodarczej woj. koszalińskiego 1995 r., Koszalin 1995, s. 17.

funkcjonowało 1328 placówek gastronomicznych prowadzonych przez osoby fizyczne³⁰⁵. Świadczyło to o dużej różnorodności i konkurencji w sektorze gastronomicznym, co sprzyjało różnorodności oferty i dostosowaniu się do potrzeb turystów.

W omawianym okresie nastąpiły zmiany w zakresie przekształceń własnościowych i organizacyjnych biur podróży. Poniżej w tabeli zestawiono biura turystyczne działające w oparciu o najnowsze kierunki zarządzania, a zajmujące się obsługą ruchu turystycznego w województwie koszalińskim i słupskim w 1993 r.

Tabela 1. Wykaz biur podróży działających w 1993 r., w województwach koszalińskim i słupskim

Województwo	
koszalińskie	słupskie
BUT-Ś Atlas	BT Aleksander Tourist
Juventur Travel SA	BUT Autour
OBT PZMot.	BTZ Evatrans
OST Gromada	OST Gromada
BP Orbis SA	PT Gryfia
SBT Turysta,	BT Herkules Express
ZO PTTK BORT	BT Juventur SA
PUTWiR Wiking	BT-H Katani
BTZ Evatrans	PLL LOT
BT Jan Travel	PT-U Pielgrzym
PUW Ekoservis	PUT Przymorze Spółka z o.o.
BUT Albatros	
AT Binex-Tourist	
PTZ Zodiak	
PT Gryfia	
BT Arkadia	
BPiT Wodnik	
FWP	

Źródło: „Głos Pomorza” 1993, nr 145³⁰⁶.

³⁰⁵ APK, Urząd Wojewódzki w Koszalinie, Wydział Kultury i Turystyki i Sportu, zespół 788, symbol teczki TKF-II 0205, sygn. 9/10, Sprawozdanie własne – Miejsce i rola turystyki w działalności gospodarczej woj. koszalińskiego 1995 r., Koszalin 1995, s. 21.

³⁰⁶ *Warto wiedzieć. Obsługa ruchu turystycznego*, „Głos Pomorza” 1993, nr 145, s. 9.

Powstałe biura turystyczne w tym okresie miały nowoczesne podejście do zarządzania i zajmowały się obsługą ruchu turystycznego w regionie. Oferowały różnorodne usługi turystyczne, takie jak organizacja wycieczek, pakietów wypoczynkowych i transportu. Przekształcenia własnościowe oraz zmiany organizacyjne wpłynęły na rozwój sektora turystycznego i dostępność oferty turystycznej dla mieszkańców regionu.

W omawianym okresie, transport publiczny w regionie nie był w stanie sprostać rosnącemu ruchowi pasażerskiemu. Szczególnie interesującym przypadkiem był ruch lotniczy. Lotnisko Koszalin-Zegrze Pomorskie, działające do 1991 r., obsługiwało średnio 50 000-55 000 pasażerów rocznie, osiągając szczytową liczbę ponad 80 000 pasażerów. W związku z tym Ministerstwo Komunikacji podjęło decyzję o budowie nowego terminala na lotnisku. Prace budowlane rozpoczęto w 1989 r., jednakże przemiany ustrojowe i gospodarcze spowodowały wstrzymanie ich realizacji. Ostatecznie 30 listopada 1991 r. lotnisko zostało zamknięte. Podobny los spotkał lotnisko Słupsk-Redzikowo, które zostało zamknięte rok wcześniej. Zamknięcie lotnisk było wynikiem różnych czynników, w tym zmian w strukturze własnościowej i gospodarczej, które wpływały na ich opłacalność i możliwości rozwoju. Decyzje o zamknięciu lotnisk były także konsekwencją zmieniającej się sytuacji politycznej i ekonomicznej w kraju.

W okresie początkowej transformacji stan bazy materialnej Pobrzeża Koszalińskiego nie prezentował się zbyt korzystnie, a rozwój turystyki był głównie uzależniony od czynników społeczno-ekonomicznych. Nastąpił wyraźny spadek liczby obiektów noclegowych oraz niezadowalający stan infrastruktury transportowej, co budziło pewne obawy. Jednakże warto zauważyć, że uzdrowiska cieszyły się dobrą kondycją gospodarczą i stabilnym rozwojem. Ponadto działalność placówek gastronomicznych odnotowywała pozytywny i dynamiczny wzrost. Należy jednak zaznaczyć, że w kolejnych latach transformacji gospodarczej i ustrojowej zwiększyło się zainteresowanie inwestorów, zarówno krajowych, jak i zagranicznych, turystycznym potencjałem regionu. Stopniowo dokonywano modernizacji i rozbudowy bazy turystycznej, inwestując w infrastrukturę i podnosząc standard usług. Wraz z poprawą warunków gospodarczych i otwarciem na rynki zagraniczne, turystyka na Pobrzeżu Koszalińskim zaczęła odgrywać coraz większą rolę w lokalnej gospodarce. Prywatyzacja bazy turystycznej na Pobrzeżu Koszalińskim w pierwszym okresie transformacji była procesem powolnym. Wprawdzie nastąpiły pewne

zmiany w liczbie obiektów noclegowych, jednak oczekiwana poprawa, zwłaszcza pod względem jakościowym, planowana była na późniejsze lata. Według B. Dębowskiego, stan bazy noclegowej Pobrzeża Koszalińskiego w latach transformacji wykazywał tendencje spadkowe podobnie jak cała baza noclegowa w Polsce. Analizując dane dotyczące liczby obiektów noclegowych w tym okresie, można potwierdzić tę tendencję. Oznacza to, że w wyniku przemian gospodarczych i prywatyzacji przedsiębiorstw turystycznych, wiele obiektów noclegowych zniknęło z rynku lub zostało zawieszonych. Było to związane z procesem prywatyzacji i restrukturyzacji przedsiębiorstw turystycznych w regionie, co mogło prowadzić do niepewności ekonomicznej i braku środków na utrzymanie infrastruktury noclegowej. Analizy wskazują na trudności i wyzwania jakie towarzyszyły pierwszemu okresowi transformacji w branży turystycznej. Jednak, mimo tych trudności, proces transformacji systemowej był niezbędny do stworzenia nowego, dynamicznego i konkurencyjnego sektora turystycznego w Polsce.

Choć proces prywatyzacji w sektorze turystycznym przebiegał powoli, stworzone warunki i możliwości prywatyzacyjne w ramach polityki turystycznej państwa były relatywnie dogodne. Przejęcie zdekapitalizowanej i często zrujnowanej bazy turystycznej stanowiło dla nowych właścicieli wyzwanie, które wymagało dużego nakładu pracy i wysiłku. Można uznać, że proces prywatyzacji stał się symbolicznym przejawem przemian ustrojowych w Polsce, dając nowym właścicielom możliwość uczestniczenia w tworzeniu nowego, konkurencyjnego sektora turystycznego. Należy zauważyć, że dopiero po przeprowadzeniu procesu prywatyzacji ośrodków turystycznych można było mówić o ich pełnieniu roli turystycznej. W początkowym okresie transformacji istniało dużo chętnych do wykupienia obiektów turystycznych, jednak w 1992 r. zainteresowanie tym procesem znacznie się zmniejszyło. Wiele obiektów uległo dalszej dewastacji, a ich stan pogorszył się z powodu braku odpowiedniego zainteresowania i nakładów finansowych.

Jak już wspomniano początek procesu prywatyzacji w sektorze turystycznym był często określany jako twórcza destrukcja³⁰⁷. Termin ten odnosił się do faktu, że prywatyzacja dotknęła głównie bazę czasową, która wcześniej należała do zakładów pracy

³⁰⁷ Określenie używane w pracach Wernera Sombarta, Michała Bakunina, Fryderyka Nietzschego. Joseph Schumpeter używał wyrażenie, opisując proces przemian towarzyszący ważnemu odkryciu.

i organizacji społeczno-politycznych z czasów PRL³⁰⁸. Okres transformacji, zwłaszcza jego pierwsza faza, był okresem intensywnej prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych w sektorze turystycznym. W wyniku tego procesu, wiele dawnych państwowych lub spółdzielczych biur podróży przekształciło się w nowe podmioty, takie jak spółki lub prywatne firmy³⁰⁹. Proces prywatyzacji ośrodków zakładowych w sektorze turystycznym był trudny i napotykał na wiele trudności. Zakłady pracy często niechętnie decydowały się na pozbycie się swoich ośrodków wypoczynkowych, które funkcjonowały w ramach Funduszu Wczasów Pracowniczych (FWP). Z drugiej strony, wiele z tych ośrodków było w bardzo zdekapitalizowanym stanie³¹⁰. Należy wspomnieć, że w 1989 r. FWP zorganizował wczasy zaledwie dla 400 000 osób w całym kraju. Wynik ten był jednym z najgorszych w całej historii działalności FWP³¹¹. Sytuacja związana z FWP była skomplikowana, a jej prawne uregulowanie pozostawało niewystarczające. FWP stanowił istotną część infrastruktury turystycznej, jednak jego status prawny nie był jasno określony³¹². W wyniku braku jasnych przepisów dotyczących FWP, majątek tego funduszu znalazł się w dyspozycji osób, które miały wyłączność w zarządzaniu Fundacją Porozumienie, której siedziba znajdowała się w Poznaniu. Ta sytuacja spowodowała kontrowersje i niepewność co do dalszych losów majątku FWP. Brak uregulowania sytuacji prawnej FWP utrudniał proces prywatyzacji ośrodków wypoczynkowych należących do tego funduszu. To z kolei wpływało na trudności w przekształcaniu tych obiektów na własność prywatną oraz na utrzymanie ich jako działalności gospodarczej. Ostatecznie uregulowanie sytuacji prawnej FWP było niezbędne dla zapewnienia klarownych zasad dotyczących własności i zarządzania majątkiem tego funduszu. Dopiero wtedy możliwe było przeprowadzenie skutecznej prywatyzacji ośrodków wypoczynkowych należących do FWP i zagwarantowanie stabilności i rozwoju sektora turystycznego w Polsce.

W 2001 r. powstała spółka, korzystająca z nazwy FWP, przejęła część majątku państwowego Funduszu Wczasów Pracowniczych. Przejęcie to dokonało się głównie przez

³⁰⁸ B. Dębowski, *op. cit.*, s. 106.

³⁰⁹ J. Czerwiński, *op. cit.*, s. 72.

³¹⁰ P. Gryszel, *op. cit.*, s. 22.

³¹¹ P. Sowiński, *Wakacje w Polsce Ludowej. Polityka władz i ruch turystyczny (1945-1989)*, Wydawnictwo TRIO, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2005, s. 269.

³¹² Z informacji NIK o wynikach kontroli zarządzania majątkiem byłego FWP i jego prywatyzacji, Warszawa 2004.

działaczy Ogólnopolskiego Porozumienia Związków Zawodowych (OPZZ), którzy wnieśli ten majątek do spółki jako aport. Utworzenie spółki oparte było na przepisach ustawy z 9 maja 1997 r. o zmianie ustawy o związkach zawodowych. Według szacunków przeprowadzonych na zlecenie Ministerstwa Pracy i Polityki Socjalnej w 1997 r., wartość FWP wynosiła 104 124 000 zł. Jednakże kontrola spółki przeprowadzona przez Najwyższą Izbę Kontroli (NIK) w 2015 r. wykazała nieprawidłowości. W wyniku przeprowadzonej kontroli ustalono, że liczba obiektów hotelowych należących do spółki FWP Sp. z o.o. w 2013 r. zmniejszyła się o 84,3% w porównaniu do roku 1997. W ciągu badanego okresu spółka sprzedała 247 obiektów, co przyczyniło się do znacznego zmniejszenia liczby dostępnych miejsc noclegowych. Z początkowych 12 930 miejsc noclegowych pozostało jedynie 3 126. Do 2015 r. spółka FWP Sp. z o.o. zbyła prawa do nieruchomości, które zostały wniesione jako aport przedsiębiorstwa Funduszu Wczasów Pracowniczych, osiągając łączną kwotę 99 124 286,79 zł³¹³.

Podobna sytuacja miała miejsce z prywatyzacją terenowych przedsiębiorstw turystycznych. W początkowym okresie transformacji, zauważono szybki i dynamiczny rozwój branży turystycznej. Niestety brakowało jasno określonych regulacji prawnych dotyczących sektora turystycznego. Brakowało również instytucji zajmujących się koordynacją działań turystycznych na poziomie regionalnym, a także brakowało planowania i programowania w tej dziedzinie. Brakowało spójnej koncepcji, która kompleksowo uwzględniałaby aspekty rozwoju turystyki, infrastruktury turystycznej oraz zaplanowanych kierunków rozwoju. Ta sytuacja powodowała pewne trudności i braki w efektywnym zarządzaniu oraz rozwoju turystyki. Brak spójnych regulacji prawnych i instytucji koordynujących utrudniał rozwój sektora turystycznego oraz planowanie działań na rzecz jego rozwoju. Była to istotna kwestia do rozwiązania, aby stworzyć odpowiednie ramy prawne i organizacyjne, które umożliwiłyby rozwój turystyki, zarządzanie nią oraz realizację celów rozwojowych.

Przemiany systemowe w turystyce wymagały dostosowania się do nowych warunków, ale jednocześnie stwarzały nowe możliwości rozwoju i rozszerzenia ofert

³¹³ NIK, *Działania dotyczące uregulowania uprawnień do mienia byłego funduszu wczasów pracowniczych i zarządzania jego majątkiem*, Informacja o wynikach kontroli, Departament Gospodarki, Skarbu Państwa i Prywatyzacji, Warszawa 2016, s. 4-8.

turystycznych. Istotnym czynnikiem było zaangażowanie prywatnych inwestorów, którzy wprowadzali innowacje i podnosili jakość usług, przyczyniając się do dalszego rozwoju turystyki w Polsce. Z pewnością prywatyzacja była ważnym elementem transformacji gospodarczej po 1989 r., a przedsiębiorstwa turystyczne nie stanowiły wyjątku. Według E. Grabińskiej, umiejętne dostosowanie tych przedsiębiorstw do nowej gospodarki rynkowej było kluczowe dla ich efektywnego funkcjonowania i konkurencyjności na krajowym rynku³¹⁴. Wprowadzenie elementów rynkowych i konkurencyjnych w sektorze turystycznym przyczyniło się do rozwoju tej branży w Polsce. Umiejętne dostosowanie się przedsiębiorstw turystycznych do gospodarki rynkowej pozwoliło na wykorzystanie nowych możliwości rozwoju, tworzenie atrakcyjnych ofert turystycznych, podnoszenie jakości usług oraz zwiększenie konkurencyjności na rynku.

W okresie transformacji ustrojowej w Polsce proces prywatyzacji miał istotny wpływ na rynek turystyczny, zwłaszcza w regionie Pobrzeża Koszalińskiego. Wcześniej funkcjonujące wielofunkcyjne przedsiębiorstwa turystyczne, które były częścią systemu gospodarki centralnie planowanej, zostały poddane procesowi prywatyzacji. Ta zmiana miała znaczny wpływ na strukturę i dynamikę rynku turystycznego w Polsce. Prywatyzacja przyniosła za sobą rozwój sektora prywatnych biur turystycznych, które zaczęły działać głównie jako pośrednicy w usługach turystycznych. Te nowo powstałe podmioty często nie posiadały własnej infrastruktury turystycznej, ale skupiały się na organizacji i sprzedaży pakietów turystycznych, rezerwacji noclegów oraz świadczeniu innych usług związanych z turystyką. Ich powstanie było odpowiedzią na rosnące zapotrzebowanie rynku na różnorodne oferty turystyczne oraz na potrzeby turystów poszukujących nowych doświadczeń. Warto zaznaczyć, że po początkowym okresie dynamicznego wzrostu liczby podmiotów turystycznych, koniec lat 90. charakteryzował się stabilizacją tego sektora³¹⁵.

Jednakże proces prywatyzacji nie przebiegał jednostajnie i nie wszystkie prywatne biura turystyczne odniosły sukces. Wiele z nich nie miało odpowiednich zasobów finansowych ani doświadczenia, co wpływało na ich konkurencyjność i jakość świadczonych usług. Ponadto, brak własnej bazy turystycznej często wiązał się

³¹⁴ E. Grabińska, *Proces prywatyzacji przedsiębiorstwa turystycznego na przykładzie Orbis S.A. w aspekcie funkcjonującego rynku kapitałowego*, „Zeszyty Naukowe Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie” 2007, z. 1(10), s. 114.

³¹⁵ J. Gaj, *Dzieje...*, s. 216.

z koniecznością współpracy z innymi podmiotami, co wpływało na stopień kontroli nad jakością usług. Mimo tych wyzwań, proces prywatyzacji w turystyce przyczynił się do zwiększenia różnorodności i elastyczności ofert turystycznych na rynku. Turystom stało się dostępne szersze spektrum atrakcji i możliwości podróżowania. Wraz z rozwojem prywatnych biur turystycznych, wzrosło także zapotrzebowanie na usługi turystyczne, co przyczyniło się do wzrostu zainteresowania turystyką zarówno w regionie Pobrzeża Koszalińskiego, jak i w skali całej Polski. Należy uznać, że na terenie Pobrzeża Koszalińskiego prywatyzacja przyczyniła się do restrukturyzacji rynku turystycznego i stworzyła nowe możliwości rozwoju dla prywatnych podmiotów turystycznych. Jednocześnie jednak, proces ten wymagał odpowiedniego nadzoru i regulacji, aby zapewnić wysoką jakość usług turystycznych oraz ochronę konsumentów przed nieuczciwymi praktykami³¹⁶.

Na terenie Pobrzeża Koszalińskiego dominowały wcześniej duże firmy turystyczne, w tym „Gromada” i „Turysta”. Jednakże nie wszyscy najwięksi organizatorzy turystyki przetrwali proces prywatyzacji. Przedsiębiorstwa takie jak Biuro Usług Turystycznych w Koszalinie, Kołobrzeskie Przedsiębiorstwo Turystyczne „Bałtywia” czy Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Turystyczne „Jantaria” w Koszalinie zniknęły z rynku. Jednak istniały przykłady, takie jak Słupskie Przedsiębiorstwo Turystyczne Przymorze, które przetrwało okres transformacji i przekształciło się w spółkę prawa handlowego, kontynuując nadal swoją działalność w sektorze turystycznym. W regionie Koszalina najdłużej działającymi biurami turystycznymi były Biuro Turystyczne Turysta, prowadzone przez Sławomirę Ignatowicz oraz biuro „Juwentur” Koszalin S.C., prowadzone przez Danutę Stelmaszyk i Justynę Wojterę. Miały one długą tradycję usługową i stanowiły ważne podmioty na lokalnym rynku turystycznym. Nowo powstające biura turystyczne rozwinęły swoją działalność i mogły przyczynić się do rozwoju turystyki w regionie.

Prywatyzacja objęła również znane państwowe marki turystyczne, takie jak Przedsiębiorstwo Państwowe „Orbis”. Przedsiębiorstwo to zostało przekształcone w jednoosobową spółkę skarbu państwa o nazwie Polskie Biuro Podróży „Orbis” SA. W wyniku dalszych przekształceń wyodrębniono dwie jednostki: „Orbis” Polish Travel

³¹⁶ S. Liszewski, *op. cit.*, s. 77.

i „Orbis” Transport sp. z o.o., w których PBP „Orbis” SA miało większościowe udziały. Zmiany w strukturze sektora turystycznego dokonane w procesie prywatyzacji wpłynęły na większą konkurencyjność, a także różnorodność ofert i autonomię działalności przedsiębiorstw turystycznych w regionie. Różnorodność biur turystycznych przyczyniła się także do zaspokojenia zróżnicowanych potrzeb turystów oraz stworzenia konkurencyjnego i dynamicznego rynku turystycznego w Polsce.

Przed transformacją na Pobrzeżu Koszalińskim działało 412 ośrodków wypoczynkowych, zróżnicowanych pod względem wielkości i standardów. Niektóre z tych ośrodków dysponowały dużą liczbą miejsc noclegowych, z zakresem od 200 do 300 miejsc, a także zapleczem socjalno-bytowym. Były to ośrodki o dużych rozmiarach, które często należały do zakładów pracy lub firm turystycznych. Oprócz dużych ośrodków istniały również mniejsze, które były umiejscowione w wykupionych budynkach, willach lub mniejszych obiektach. Charakteryzowały się one mniejszą liczbą miejsc noclegowych, najczęściej od 30 do 40 miejsc. Wiele z tych mniejszych ośrodków było własnością zakładów pracy lub firm turystycznych, które zapewniały wypoczynek dla swoich pracowników lub oferowały usługi turystyczne szerszej grupie osób.

Po transformacji systemowej wiele ośrodków wczasowych na terenie Pobrzeża Koszalińskiego zmieniło właścicieli. Przykładem tego jest DW „Neptun” w Łebie, który został przejęty przez miasto w ramach komunalizacji, a następnie sprzedany prywatnemu nabywcy. Podobne zmiany miały miejsce w przypadku innych ośrodków, takich jak Ośrodek Spółdzielni Inwalidów z Zielonej Góry, który został sprzedany bankowi, czy ekskluzywny pensjonat Powszechnego Banku Gospodarczego z Łodzi, który powstał w wyniku przejęcia obiektu od łódzkiej „Bistony”. W niektórych przypadkach ośrodki zostały oddane lub wdzierżawione innym podmiotom. Bielskie Przedsiębiorstwo Instalacji Sanitarnych zdecydowało się pozbyć kilku ośrodków, oddając jeden z nich za darmo. Mieszkańcy Łeby również stali się właścicielami niektórych ośrodków, kupując je od innych przedsiębiorstw turystycznych, które nie były w stanie utrzymać ich kosztów. W niektórych przypadkach ośrodki wczasowe pozostały pod kontrolą instytucji publicznych, takich jak Dyrekcja Okręgowa Dróg Publicznych w Koszalinie czy Zarząd Drogowy w Lęborku, które zostały przekształcone w jednostki prywatne.

Prywatyzacja ośrodków wczasowych przyniosła zmiany w ich strukturze własnościowej i zarządzaniu. Przejście na własność prywatną otworzyło nowe możliwości rozwoju i modernizacji ośrodków, ale także stawiało wyzwania związane z utrzymaniem wysokiej jakości usług i konkurencyjnością na rynku turystycznym. Jednakże prywatyzacja ośrodków wczasowych na terenie Pobrzeża Koszalińskiego była zróżnicowana w formie prywatyzacji. Wiele zakładów pracy zdecydowało się pozbyć swoich placówek socjalnych i wypoczynkowych, uznając, że ta strategia będzie tańsza niż utrzymanie własnych ośrodków. W tym czasie obserwowano również odwrót od tej tendencji, gdzie niektóre firmy postanowiły zachować swoje ośrodki, wierząc w ich potencjał zarobkowy.

Analiza dostępnych danych wskazuje, że około 20% ośrodków było dzierżawionych, głównie od zakładów pracy, 20% zmieniło właściciela, a pozostałe 60% funkcjonowało jako ośrodki zakładowe. Jednakże, zgodnie z opinią G. Kleina, kierownika Wydziału Gospodarki Komunalnej Urzędu Miejskiego w Łebie, nie było jasnych informacji na temat zasad funkcjonowania zakładowych ośrodków wczasowych³¹⁷.

Jest oczywiste, że prywatyzacja w ramach transformacji systemowej przyniosła pozytywne efekty dla gospodarki turystycznej. Dzięki wprowadzeniu podstaw prawnych i mechanizmów gospodarki wolnorynkowej, sektor turystyczny został zrestrukturyzowany i dostosowany do nowych wymogów i wyzwań. W rezultacie wzrosły wpływy z działalności turystycznej. Kluczową rolę w rozwoju turystyki odegrały nowopowstałe biura podróży i organizacje, które skutecznie przetrwały na konkurencyjnym rynku komercyjnym. Pomimo niektórych trudności, wiele z tych przedsiębiorstw potrafiło dostosować się do nowych warunków i spełnić wymagania klientów. Jednakże, aby dalszy rozwój gospodarki turystycznej był zrównoważony i efektywny, koniecznym było ciągłe podejmowanie działań mających na celu poprawę jakości usług, ochronę praw klientów oraz regulację rynku.

Jednocześnie proces prywatyzacji ośrodków wczasowych niósł ze sobą wiele wyzwań, w tym konieczność zapewnienia odpowiedniego zarządzania, utrzymania wysokiej jakości usług i konkurencyjności na rynku. Brak jednolitych zasad i regulacji dla zakładowych ośrodków utrudniał pełne zrozumienie ich funkcjonowania i podejmowanie odpowiednich działań w celu optymalizacji ich działalności. W związku z tym istniała

³¹⁷ (wb) *Zmieniają właścicieli*, „Głos Pomorza” 1994, nr 179, s. 1.

potrzeba dalszych badań i analiz w celu lepszego zrozumienia procesu prywatyzacji ośrodków wczasowych oraz opracowania odpowiednich ram prawnych i regulacyjnych, które byłyby korzystne dla zarówno właścicieli ośrodków, jak i turystów korzystających z ich usług. W rezultacie prywatyzacja w transformacji systemowej przyczyniła się do przebudowy i rozwoju gospodarki turystycznej, umożliwiając dostosowanie się do nowych realiów rynkowych i stworzenie podstaw dla dalszego rozwoju sektora.

Prywatyzacja miała również wpływ na sektor spółdzielczy. W wyniku ustaw z 20 stycznia 1990 r. dotyczących zmian w organizacji i działalności spółdzielczej, związki spółdzielcze Ogólnokrajowej Spółdzielni Turystycznej (OST) „Gromada” zostały zlikwidowane. Jednakże w 1991 r. po wyroku Trybunału Konstytucyjnego przywrócono możliwość zrzeszania się spółdzielni w związkach rewizyjnych. W 1994 r. Sejm RP uchwalił nowelizację prawa spółdzielczego, a rok później odbył się I Kongres Spółdzielczości, na którym wybrano Krajową Radę Spółdzielczą jako najwyższy organ samorządu spółdzielczego. Po okresie transformacji OST „Gromada” przeprowadziła restrukturyzację swojego potencjału. W Koszalinie, w wyniku prywatyzacji przez likwidację OST, przejęto hotel Jałta oraz restaurację Balaton, znajdującą się w hotelu. W wyniku tych zmian obiekt hotelowy rozpoczął działalność pod nazwą Arka. Był to jedyny hotel należący do dawnej OST „Gromada” na terenie Pobreża Koszalińskiego. Hotel ten oferował szeroki zakres usług, w tym usługi hotelowe, gastronomiczne i konferencyjne. Podobnie wyglądała sytuacja z barem Orion w Mielnie, restauracją w Kłosie k/Sianowa oraz campingami w Darłowie i Mielnie.

Prywatyzacja odegrała istotną rolę w kształtowaniu rozwoju i dywersyfikacji oferty turystycznej na Pobreżu Koszalińskim. Proces ten umożliwił nowym właścicielom rozwinięcie różnorodnych usług i dostosowanie się do dynamicznie zmieniających się potrzeb klientów. Przemiany związane z prywatyzacją wpłynęły na znaczące zmiany w strukturze i ofercie turystycznej tego regionu.

Rozdział III

Zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne, a potencjał gospodarczy, społeczny i kulturowy na obszarze Pobrzeża Koszalińskiego – stan na koniec 1989 r.

3.1. Infrastruktura turystyczna na terenie Pobrzeża Koszalińskiego

Infrastruktura turystyczna to zestaw fizycznych obiektów oraz dostarczanie towarów i usług kraju lub regionu, przeznaczonych do obsługi ruchu turystycznego. Infrastruktura obejmuje także obiekty do celów komercyjnych, rekreacyjnych, edukacyjnych, kulturalnych i innych. Zatem infrastruktura turystyczna to po prostu wszystkie obiekty mające na celu zaspokajanie potrzeb turystów przyjeżdżających na dany obszar. Zaliczyć do nich możemy więc wszelkiego rodzaju obiekty gastronomiczne takie jak kawiarnie i restauracje, obiekty noclegowe takie jak hotele, hostele, apartamenty, pensjonaty, gospodarstwa agroturystyczne czy nawet pola namiotowe. Rozwiązanie problemu zagospodarowania turystycznego nie jest możliwe bez analizy stanu infrastruktury turystycznej, dostępności, jakości, inwestycji. Analiza za lata 1975-1989 wykazała zróżnicowaną infrastrukturę turystyczną na terenie Pobrzeża Koszalińskiego. Wprawdzie istniały obszary, w których infrastruktura była stosunkowo dobrze rozwinięta, ale również miejsca, gdzie była ograniczona lub niewystarczająca.

W latach 1975-1989 infrastruktura komunikacyjna na Pobrzeżu Koszalińskim była wystarczająco rozwinięta, ale miała pewne ograniczenia i problemy. Komunikacja drogowa – sieć dróg na Pobrzeżu Koszalińskim była stosunkowo dobrze rozwinięta, umożliwiającą podróżowanie samochodami osobowymi i autobusami. Główne drogi, w tym droga krajowa nr 6, zapewniały połączenie z innymi częściami Polski. Jednakże niektóre drogi były w złym stanie technicznym, co powodowało utrudnienia i opóźnienia w podróżach. W celu ułatwienia transportu turystycznego, dokonywano modernizacji dróg prowadzących do obszarów turystyczno-wypoczynkowych. Szczególną uwagę poświęcano tym działaniom w okresie szczytu turystycznego, kiedy popyt na infrastrukturę transportową był największy. Ponadto organizowano miejsca parkingowe w miejscowościach o dużej liczbie turystów, aby skutecznie zarządzać ruchem pojazdów i zapewnić odpowiednie ułatwienia dla

podróżujących. Działania te miały na celu poprawę dostępności oraz wygodę podróży, mogły przyczynić się do zwiększenia atrakcyjności obszarów turystycznych dla odwiedzających. Komunikacja kolejowa – linie kolejowe były istotnym środkiem transportu na Pobrzeżu Koszalińskim. Dworce kolejowe w takich miastach jak Koszalin, Kołobrzeg, Słupsk, Ustka obsługiwały ruch pasażerski. Jednak istniały pewne problemy z utrzymaniem terminowej i niezawodnej obsługi, co prowadziło do opóźnień w przyjazdach pociągów dalekobieżnych. Mimo podejmowanych działań w celu poprawy sytuacji, istniały trudności w utrzymaniu wysokiej jakości usług kolejowych. W analizowanym okresie komunikacja lotnicza na Pobrzeżu Koszalińskim nie odgrywała dominującej roli wewnątrz krajowego ruchu turystycznego. Ograniczona dostępność lotów w obrębie Polski oraz wysokie ceny biletów sprawiały, że liczba podróżujących pasażerów lotniczych była ograniczona. Transport lotniczy tracił na znaczeniu wraz z rozwojem innych środków lokomocji. Transport morski odgrywał niewielką rolę w obsłudze ruchu turystycznego na Pobrzeżu Koszalińskim. Żegluga Gdańska i Szczecińska pełniły kluczową rolę w zapewnianiu połączeń morskich, zarówno krajowych, jak i międzynarodowych, obsługując ruch turystyczny w regionie. Jednakże istniały pewne ograniczenia związane z tym środkiem transportu, które wpływały na jego efektywność. Ograniczenia te obejmowały ograniczony dostęp do połączeń morskich, co mogło wpływać na dostępność tras dla turystów. Ponadto transport morski musiał przestrzegać ściśle określonych rozkładów rejsów, co mogło wprowadzać pewne ograniczenia w elastyczności podróży dla turystów, szczególnie tych planujących spontaniczne wypadki nad morze. Istniała także zależność od warunków pogodowych, co mogło prowadzić do odwołania rejsów lub zmiany tras. Turystom korzystającym z transportu morskiego zależało więc nie tylko na dostępności połączeń, ale i na stabilności warunków atmosferycznych. Aby zwiększyć atrakcyjność transportu morskiego dla turystów, wprowadzono inicjatywę polegającą na oddaniu do użytku Bazy Turystyki Morskiej w Kołobrzegu. Znajdowała się w dogodnej lokalizacji, co ułatwiało dostęp do różnych atrakcji turystycznych na Pobrzeżu Koszalińskim. W rezultacie tych działań, transport morski na Pobrzeżu Koszalińskim stał się bardziej dostępny i atrakcyjny dla turystów, pomagając w rozwijaniu potencjału turystycznego regionu.

Infrastruktura komunikacyjna na Pobrzeżu Koszalińskim w latach 1975-1989 umożliwiała podróżowanie i obsługę ruchu turystycznego, jednakże nie była pozbawiona

pewnych problemów. Komunikacja drogowa i kolejowa odgrywały kluczową rolę w zapewnianiu efektywnego transportu, podczas gdy transport lotniczy i morski stopniowo traciły na znaczeniu.

W latach 1975-1989 na Pobrzeżu Koszalińskim infrastruktura noclegowa charakteryzowała się zróżnicowanym stanem, który wymaga szczegółowej analizy. Baza noclegowa w regionie obejmowała różnorodne obiekty, takie jak ośrodki wypoczynkowe, hotele, pensjonaty oraz kwatery prywatne. Jednakże, istniejące ograniczenia wynikające z systemu socjalistycznego wpływały na rozwój i jakość tych obiektów. Polityczne i gospodarcze ograniczenia PRL-u, brak dostępnych środków finansowych oraz centralne planowanie wpływały na tempo rozwoju infrastruktury turystycznej. Jakość tej składowej infrastruktury turystycznej była zróżnicowana, istniały obiekty, które były stosunkowo dobrze rozwinięte. Pewna część hoteli przeszła modernizację, a niektóre z nich zostały nawet rozbudowane. Jednakże wiele obiektów było starszych i nie spełniało standardów. Często były to budynki, które nie posiadały nowoczesnych udogodnień. W pokoju często brakowało łazienki, a dostęp do ciepłej wody był niewystarczający. Skutkiem tego obiekty te nie zapewniały odpowiedniego standardu. Popularną formę zakwaterowania dla turystów stanowiły campingi i pola namiotowe. Przede wszystkim, można zauważyć, że większość nowo wybudowanych obiektów to campingi i pola namiotowe, podczas gdy nie zrealizowano żadnej nowej budowy hotelu. Istniejące hotele przeszły proces modernizacji, a w niektórych przypadkach otwarto nowe obiekty, takie jak Dom Wycieczkowy Gryf w Słupsku i schronisko młodzieżowe w Uście.

Pod koniec 1989 r. Pobrzeże Koszalińskie posiadało znaczący potencjał turystyczny, którego wyrazem było bogate zaplecze noclegowe. Obszar ten dysponował łącznie 87 374 miejscami noclegowymi. Z tej liczby 26 638 miejsc należało do bazy turystycznej, obejmującej hotele, pensjonaty, motele i inne obiekty turystyczne, które oferowały zakwaterowanie turystom. Pozostałe 60 746 miejsc noclegowych przypadało na sektor wczasowo-wypoczynkowy, w którym dominowały ośrodki wypoczynkowe, sanatoria, domy wczasowe i kolonijne. Tak duża liczba miejsc noclegowych świadczyła o rozwiniętej infrastrukturze turystycznej na Pobrzeżu Koszalińskim. Baza turystyczna i wczasowo-wypoczynkowa były kluczowymi elementami zagospodarowania turystycznego, umożliwiającymi przyjęcie i obsługę dużej liczby turystów. Warto zauważyć, że sektor

wczasowo-wypoczynkowy dominował pod względem liczby miejsc noclegowych, co wskazywało na duże znaczenie wypoczynku i długoterminowego pobytu turystów na tym obszarze. Ośrodki wypoczynkowe i sanatoria, oferujące kompleksową opiekę zdrowotną i rekreacyjną, stanowiły atrakcyjną opcję dla osób szukających regeneracji i relaksu. Obszar Pobrzeża Koszalińskiego był ważnym skupiskiem miejsc noclegowych i dominował pod względem liczby dostępnych miejsc nad innymi regionami w Polsce. Rejon nadmorski w Polsce posiadał 94 831 miejsc noclegowych. Oznacza to, że 91,1% miejsc noclegowych było w granicach Pobrzeża Koszalińskiego. Duży udział miejsc noclegowych na rejonie wynikał z atrakcyjności tego obszaru dla turystów. Bliskość morza, plaże i przyjemna atmosfera nadmorskich miejscowości przyciągały turystów, zarówno z Polski, jak i z zagranicy. Region ten był szczególnie popularny w okresie letnim, gdyż zapewniał doskonałe warunki do uprawiania turystyki i aktywności rekreacyjnych.

Dominacja regionu Pobrzeża Koszalińskiego w liczbie miejsc noclegowych świadczyła o jego znaczeniu jako głównego ośrodka turystycznego w Polsce. Zgodnie z dostępnymi danymi statystycznymi z 1989 r., w województwie koszalińskim istniało łącznie 526 obiektów noclegowych. Spośród nich aż 426 obiektów funkcjonowało w rejonie Pobrzeża Koszalińskiego. Wśród tych obiektów działały hotele, motel, pensjonaty, domy wypoczynkowe, schroniska, ośrodki wczasowe bez kwater prywatnych, ośrodki kolonijne, ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe, zespoły ogólnodostępnych domków turystycznych, campingi, pola biwakowe, obiekty noclegowe przeznaczone wyłącznie na wypoczynek sobotnio-niedzielnny i świąteczny oraz inne obiekty wykorzystywane dla turystyki. Te różnorodne obiekty turystyczne zapewniały łącznie 3 246 miejsc noclegowych przez cały rok oraz około 57 899 miejsc w trakcie sezonu turystycznego. Warto zauważyć, że inwestycje, remonty oraz zakupy związane z infrastrukturą sportowo-rekreacyjną, infrastrukturą wodną oraz infrastrukturą campingową były istotnym elementem zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego w województwie koszalińskim³¹⁸. Działania te miały na celu rozwój i modernizację infrastruktury, aby sprostać rosnącym potrzebom turystycznym i rekreacyjnym na tym obszarze.

³¹⁸ APK, zespół nr 416 WRN w Koszalinie, symbol teczki BRN 02320, sygn. 329, Komisja Młodzieży, Kultury Fizycznej i Turystyki 1989, 1990 r., Ocena przebiegu sezonu turystyczno-wypoczynkowego w 1989 r. na terenie województwa koszalińskiego, Koszalin 1989, s. 19.

Różnorodność obiektów noclegowych oraz inwestycje w infrastrukturę stanowiły ważny czynnik przyciągający turystów i sprzyjały rozwojowi turystyki w regionie. Wysoki potencjał noclegowy Pobrzeża Koszalińskiego, wraz z atrakcjami turystycznymi, mógł przyczynić się do zwiększenia atrakcyjności tego obszaru dla turystów, zarówno krajowych, jak i zagranicznych.

Zagospodarowanie turystyczne województwa śląskiego w 1989 r. było mniej rozwinięte w porównaniu do innych obszarów turystycznych. Liczba obiektów noclegowych była niewielka, z przewagą ośrodków wczasowych bez kwater prywatnych. Ośrodki takie jak hotele, schroniska, domy wypoczynkowe, campingi i pola biwakowe również były dostępne, ale w mniejszej liczbie. Liczba miejsc noclegowych całorocznych wynosiła 2 597, a w sezonie około 32 685. W 1989 r. województwo śląskie posiadało 80 obiektów turystycznych, które łącznie oferowały 8246 miejsc noclegowych. W skład tych obiektów wchodziły różnego rodzaju obiekty, takie jak hotele, motele, pensjonaty, domy wycieczkowe, campingi, pola biwakowe, schroniska młodzieżowe, zespoły domków turystycznych oraz uspołeczniony pokój gościnny. Hotele, których było 17, oferowały łącznie 925 miejsc noclegowych. Istniał również 1 motel z 66 miejscami oraz 7 pensjonatów z łączną liczbą 166 miejsc noclegowych. W zakresie domów wycieczkowych dostępnych było 6 obiektów oferujących 255 miejsc noclegowych. Campingi i pola biwakowe stanowiły znaczną część bazy noclegowej, z łączną liczbą 3728 miejsc dla camperów i turystów preferujących biwaki 1650 miejsc noclegowych. Schroniska młodzieżowe oferowały 1131 miejsc noclegowych, a zespoły domków turystycznych 315 miejsc. Istniał również 1 uspołeczniony pokój gościnny z 10 miejscami. Dodatkowo w całym województwie działało 196 obiektów wczasowo-wypoczynkowych, które oferowały 27 042 miejsca noclegowe. Wśród tych obiektów dominowały ośrodki wczasowe, których było 157, oferujących łącznie 20 394 miejsca noclegowe. Istniało również 7 ośrodków szkoleniowych z 698 miejscami noclegowymi, 4 uzdrowiska i sanatoria z 492 miejscami wykorzystanymi na potrzeby wczasów, 2 domy pracy twórczej z 95 miejscami, 21 gestorów wczasowych z 5170 miejscami noclegowymi, 4 obiekty wypoczynku sobotnio-niedzielnego z 172 miejscami oraz 1 inny obiekt wykorzystany na potrzeby wczasów z 21 miejscami. W sumie województwo śląskie posiadało 35 288 miejsc noclegowych w obiektach turystycznych

i wczasowych³¹⁹. W 1989 r. rejon nadmorski województwa słupskiego wyróżniał się wysoką koncentracją obiektów turystycznych. Oznaczało to, że większość obiektów turystycznych znajdowała się wzdłuż wybrzeża. Według dostępnych danych, liczba obiektów turystycznych w rejonie nadmorskim stanowiła aż 81% ogólnej liczby obiektów turystycznych w całym regionie.

W latach 1975-1989 infrastruktura gastronomiczna na Pobrzeżu Koszalińskim doświadczyła znaczącego rozwoju, zarówno pod względem liczby placówek, jak i jakości usług. Przedsiębiorstwa turystyczne, takie jak WPT „Jantaria”, KPT „Bałtywia” i Ośrodki Sportu i Rekreacji, miały duży udział w zarządzaniu bazą gastronomiczną w regionie. W latach 70. i 80. XX w., przedsiębiorstwa te zarządzały znaczną liczbą miejsc gastronomicznych, oferując szeroki zakres usług żywieniowych dla turystów i wczasowiczów. W regionie Pobrzeża Koszalińskiego działały zarówno zakłady gastronomiczne uspołecznione, jak i nieuspołecznione. Zakłady uspołecznione były zarządzane przez przedsiębiorstwa turystyczne, jak również przez jednostki uspołecznione, takie jak PTTK, „Orbis”, Gminne Spółdzielnie i Państwowe Gospodarstwo Rolne. Zakłady nieuspołecznione prowadzone były na zasadach ajencyjnych. Rozwój gastronomii prywatnej miał znaczący wpływ na strukturę rynku. W latach 80. udział placówek prywatnych w ogólnej liczbie zakładów gastronomicznych stale wzrastał. W 1988 r. baza gastronomii prywatnej w województwach koszalińskim, słupskim i gdańskim stanowiła około 45-46% ogólnej liczby placówek gastronomicznych w tych regionach. Najgorzej było pod względem zaopatrzenia. Infrastruktura gastronomiczna na Pobrzeżu Koszalińskim napotykała pewne trudności. Braki w przydziałach mięsa i innych artykułów importowanych wpływały na dostępność i różnorodność oferowanych dań i napojów. Jednak mimo tych trudności, infrastruktura gastronomiczna rozwijała się. Podsumowując, w latach 1975-1989 infrastruktura gastronomiczna na Pobrzeżu Koszalińskim rozwijała się dynamicznie, zarówno pod względem liczby placówek, jak i jakości usług. Przedsiębiorstwa turystyczne i zakłady prywatne odgrywały istotną rolę w zapewnianiu szerokiego zakresu usług żywieniowych dla turystów i wczasowiczów. Jednak braki w zaopatrzeniu stanowiły

³¹⁹ APK o/S, zespół WRN w Słupsku, nr. 306, Komisja Zdrowia, Opieki Społecznej, Sportu i Turystyki-plany, sprawozdania, protokoły 1998-90, UW w Słupsku WKFSiT, Informacja o realizacji Uchwały nr VII/44/85 WRN w Słupsku – program rozwoju kultury fizycznej i sportu na lata 1986-1990 w województwie słupskim, Słupsk 1990, s. 2.

wyzwanie dla funkcjonowania placówek gastronomicznych. Pomimo tych trudności, na rynku gastronomicznym rozwój gastronomii prywatnej przyczynił się do zwiększenia konkurencyjności branży i poprawy dostępności usług gastronomicznych w regionie. W zakresie usług gastronomicznych, wybudowano restaurację w Biesiekierzu oraz pawilony gastronomiczne w Koszalinie i Kołobrzegu. Ponadto dokonano modernizacji istniejących restauracji i barów. Restauracja Staromiejska w Słupsku została oddana z możliwością noclegu dla 20 osób i 50 miejsc konsumpcyjnych. W zakresie usług uzupełniających, zrealizowano różne inicjatywy, takie jak ścieżka zdrowia w Białogardzie, basen do nauki pływania w Koszalinie, promenadę przymorską w Mielnie oraz punkty Informacji Turystycznej w Kołobrzegu, Słupsku i Koszalinie. Ponadto, przeprowadzano remonty basenów, stadionów, przystani, terenów rekreacyjnych oraz urządzeń rekreacyjnych. Uwzględniano również zagospodarowanie plaż w miejscowościach nadmorskich.

Pod względem infrastruktury gastronomicznej w 1989 r. w województwie słupskim działały łącznie 224 zakłady gastronomiczne. Spośród nich 106 działało na zasadach umowy agencyjnej. Oznacza to, że wiele zakładów gastronomicznych było prowadzonych przez zewnętrzne podmioty na podstawie umów, co mogło wpływać na ich funkcjonowanie i różnorodność oferowanych usług. Należy zwrócić uwagę, że gastronomia na tym obszarze była w dużej mierze prywatna, stanowiąc 64% wszystkich zakładów gastronomicznych. Pozostałe były zarządzane przez jednostki państwowe, spółdzielnie lub organizacje społeczne, przy czym 65% działało na zasadach umów agencyjnych.

Ogólnie rzecz biorąc, można stwierdzić, że w 1989 r. Pobrzeże Koszalińskie dysponowało bazą materialną o dostatecznym standardzie. Jednakże, planowanie i podejmowanie decyzji w zakresie zagospodarowania turystycznego podlegały kontroli politycznej, a brak środków finansowych i wprowadzenie stanu wojennego miały negatywny wpływ na rozwój turystyki w regionie. Zagospodarowanie turystyczne opierało się głównie na modernizacji istniejących obiektów, minimalizacji inwestycji i korzystaniu z istniejącej infrastruktury.

3.2. Zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne Pobrzeża Koszalińskiego

Zagospodarowanie rekreacyjne można uznać za bazę uzupełniającą zagospodarowanie turystyczne. Zagospodarowanie rekreacyjne związane jest zatem z przystosowaniem terenu oraz stworzeniu warunków dla potrzeb ruchu turystycznego i rekreacyjnego, w tym zapewnienie niezbędnych warunków do uprawiania szeroko pojętej rekreacji w miejscu wypoczynku. Naturalne warunki Pobrzeża Koszalińskiego, takie jak wybrzeże Bałtyku, lasy, jeziora czy pagórki, tworzyły sprzyjające środowisko do uprawiania różnych form aktywności ruchowej i rekreacyjnej. Zagospodarowanie rekreacyjne było istotne, ponieważ zapewniało odpowiednie warunki i infrastrukturę dla potrzeb turystyki i rekreacji.

Zagospodarowanie rekreacyjne Pobrzeża Koszalińskiego obejmowało m.in. dostęp do plaż, ścieżek rowerowych, tras turystycznych, boisk sportowych, kortów tenisowych, przystani żeglarskich i kajakowych, siłowni plenerowych oraz innych obiektów i urządzeń, które umożliwiały aktywność ruchową i rekreacyjną. Dzięki zagospodarowaniu rekreacyjnemu, turyści i mieszkańcy regionu mieli możliwość uprawiania różnorodnych form rekreacji, takich jak spacer, bieganie, jazda na rowerze, pływanie, wędkowanie, żeglowanie czy korzystanie z różnego rodzaju atrakcji sportowych i rekreacyjnych. Odpowiednio zaprojektowane tereny rekreacyjne mogły sprzyjać aktywnemu spędzaniu czasu wolnego, relaksowi i regeneracji, a także promowaniu zdrowego stylu życia. Zagospodarowanie rekreacyjne mogło stanowić więc ważny element kompleksowej turystyki i rekreacji, dostarczając odpowiedniej infrastruktury i udogodnień dla osób pragnących aktywnie spędzać czas na Pobrzeżu Koszalińskim.

Obszary turystyczne w Polsce są skoncentrowane głównie w pasach nadmorskim i pojeziernym oraz górskim. Regiony te posiadają unikalne atrakcje turystyczne i krajobrazy, które przyciągają turystów z różnych części kraju i zagranicy. Pobrzeże Koszalińskie, ze swoimi piaszczystymi plażami, wydmami i malowniczymi kurortami, jest jednym z najważniejszych obszarów turystycznych w Polsce. Region ten oferuje możliwość wypoczynku nad morzem, kąpiele słonecznych, sportów wodnych oraz zwiedzania historycznych miejscowości.

Województwa koszalińskie, słupskie i gdańskie, położone wzdłuż Morza Bałtyckiego, odgrywały istotną rolę jako ośrodki turystyczne. Regiony te przyciągały zarówno turystów krajowych, jak i zagranicznych, oferując plaże, malownicze wydmy i bogactwo atrakcji turystycznych. Województwo koszalińskie, które obejmowało obszar Pobrzeża Koszalińskiego, było popularnym celem turystycznym. Miasta nadmorskie, takie jak Kołobrzeg, Darłowo wraz z Darłówkiem, oferowały czyste plaże, możliwość kąpieli w morzu, spacerów po promenadach oraz liczne atrakcje turystyczne. Dodatkowo, bogactwo przyrody w postaci lasów, jezior i rezerwatów przyrody tworzyło dogodne warunki do wędrówek pieszych i rowerowych oraz do uprawiania sportów wodnych. Województwo słupskie, z Słupskiem jako głównym miastem, również posiadało atrakcyjne miejsca nadmorskie, takie jak Ustka, Rowy czy Łeba. Miejscowości te przyciągały turystów plażowiczów i amatorów sportów wodnych, takich jak windsurfing czy kitesurfing. Ponadto region słupski oferował piękne krajobrazy przybrzeżne, cenne zabytki i liczne szlaki turystyczne. Województwo gdańskie, ze stolicą Gdańskiem, było jednym z najważniejszych ośrodków turystycznych na polskim wybrzeżu. Gdańsk, Sopot i Gdynia to miasta, które przyciągały turystów swoją bogatą historią, urokliwymi zabytkami, tętniącym życiem kulturalnym i szeroką ofertą rekreacyjną. Ponadto, region gdański oferował również piękne plaże, nadmorskie klify, malownicze porty i liczne atrakcje turystyczne. Obszar województwa leżącego wzdłuż Morza Bałtyckiego posiadał wiele ośrodków turystycznych, które przyciągały turystów plażowiczów, miłośników sportów wodnych, a także osoby zainteresowane historią, kulturą i przyrodą regionu. Bogactwo atrakcji i różnorodność oferty turystycznej sprawiały, że regiony te były popularnymi celami wypoczynkowymi nad Morzem Bałtyckim.

W 1989 r. zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne Pobrzeża Koszalińskiego miało swoją specyfikę. Pomimo istnienia dobrze zagospodarowanych obszarów turystycznych, takich jak większe ośrodki nadmorskie, istniały również obszary niezagospodarowane, w tym niektóre plaże i mierzeje. Obszary te charakteryzowały się doskonałymi warunkami naturalnymi, ale były trudno dostępne lub niedostępne ze względu na obecność jednostek wojskowych. W opisywanym okresie część obszarów Pobrzeża Koszalińskiego była kontrolowana przez Wojska Ochrony Pogranicza (WOP), które miały swoje bazy w regionie. Obecność wojsk sprawiała, że niektóre plaże i mierzeje były

niedostępne dla turystów ze względów bezpieczeństwa i ograniczeń dostępu. Ponadto na terenie Pobrzeża Koszalińskiego znajdowały się również jednostki wojskowe Armii Czerwonej, szczególnie w miejscowości Bagicz. Obecność tych jednostek również wpływała na ograniczenia w dostępie do niektórych obszarów, co utrudniało ich pełne zagospodarowanie turystyczne³²⁰.

Większe ośrodki nadmorskie na Pobrzeżu Koszalińskim, takie jak Kołobrzeg, Darłowo czy Ustka, w 1989 r. charakteryzowały się lepszą infrastrukturą turystyczną i były bardziej rozwinięte pod względem zagospodarowania turystycznego. Oferowały one bogatą gamę atrakcji turystycznych i rekreacyjnych, przyciągając zarówno turystów krajowych, jak i zagranicznych. Podsumowując, w 1989 r. zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne Pobrzeża Koszalińskiego charakteryzowało się zróżnicowanym stopniem rozwoju i dostępności. Istniały dobrze zagospodarowane ośrodki turystyczne, które przyciągały turystów, ale również obszary niezagospodarowane z powodu obecności jednostek wojskowych.

W analizowanym okresie, uwzględniając podział administracyjny kraju obowiązujący w 1989 r., zauważono wyraźną różnicę między dobrze zagospodarowanymi obszarami turystycznymi, a obszarami niezagospodarowanymi na Pobrzeżu Koszalińskim. Istniały obszary, które miały dobrze rozwiniętą infrastrukturę turystyczną i były popularnymi miejscami wypoczynku oraz obszary trudno dostępne lub niedostępne. W 1989 r. Kołobrzeg wraz z Ustroniem Morskim położone były w najbardziej rozwiniętym terenie pod względem zagospodarowania turystycznego na Pobrzeżu Koszalińskim. Oferowały one szeroką gamę atrakcji turystycznych, dobrą infrastrukturę turystyczną oraz różnorodne możliwości zakwaterowania i rekreacji. Były to popularne miejsca wypoczynku zarówno dla turystów krajowych, jak i zagranicznych. Miejscowości nadmorskie takie jak Gąski, Sarbinowo, Chłopy i Mielno charakteryzowały się dobrą infrastrukturą turystyczną. Każde z tych miejsc oferowało różnorodne atrakcje dla turystów. Gąski, Sarbinowo i Chłopy były typowymi letnimi miejscowościami turystycznymi, które przyciągały turystów dzięki plażom i atrakcjom rekreacyjnym. W miejscowościach działały obiekty rekreacyjne, takie jak korty tenisowe, boiska do piłki plażowej czy ścieżki rowerowe. Mielno natomiast było

³²⁰ Bagicz należał do zamkniętych miasteczek radzieckich. Wyłączony był spod administracji polskiej. Miasteczko było strzeżone przez uzbrojonych żołnierzy.

jednym z najbardziej znanych ośrodków turystyczno-wczasowych w Polsce. Posiadało rozbudowaną bazę noclegową, restauracyjną i rozrywkową. Turyści mogli korzystać z różnych form zakwaterowania. Restauracje, bary, kawiarnie i lodziarnie były dostępne dla turystów, a liczne atrakcje rozrywkowe, takie jak parki wodne, wesołe miasteczka czy place zabaw, zapewniały rozrywkę dla rodzin z dziećmi. Mielno było dobrze skomunikowane z Koszalinem dzięki środkom transportu publicznego, a obecność zelektryfikowanej linii kolejowej ułatwiała dostęp do tego nadmorskiego kurortu. Bliskość miasta Koszalin sprawiała, że Mielno było popularnym miejscem wypoczynku dla mieszkańców, szczególnie w weekendy. Dobre połączenia komunikacyjne umożliwiały wygodne i szybkie dotarcie do tego miejsca, co przyciągało lokalnych mieszkańców. Obszar położony za miejscowością Unieście charakteryzował się niezagospodarowanymi plażami i mierzejami, które były wykorzystywane przez Wojska Ochrony Pogranicza (WOP). Na wysokości jeziora Bukowo, pełniące funkcje rekreacyjne, rozpoczynały się ośrodki turystyczne, które sięgały aż do okolic Bobolina. Jednak obszar nadmorski między Bobolinem, a Darłówkiem należał do jednostki wojskowej, co ograniczało jego dostępność turystyczną. Leżące nieopodal miasto Darłowo pełniło ważną funkcję kulturową na tym obszarze.

Na terenie Pobrzeża Koszalińskiego, obejmującego granice administracyjne województwa koszalińskiego, istniało wiele instytucji kulturalnych i rozrywkowych, które mogły wpływać na atrakcyjność tego obszaru dla turystów. Dane dostępne w tym zakresie wskazują na istnienie 132 bibliotek, 28 kin, 4 muzeów oraz teatru i filharmonii. Te różnorodne instytucje kulturalne stanowiły ważny element bazy kulturalnej Pobrzeża Koszalińskiego, oferując bogatą ofertę kulturalną i rozrywkową dla turystów i mieszkańców regionu.

Przeprowadzone analizy dotyczące ruchu turystycznego i wczasowego wykazały ponadto, że główny nacisk kładziono na strefę nadmorską. Około 80% całkowitego ruchu turystycznego skupiało się w tym obszarze, co świadczyło o jego atrakcyjności jako popularnego miejsca docelowego dla turystów i wczasowiczów. Wielość atrakcji turystycznych, piękne plaże i różnorodność instytucji kulturalnych mogły skutkować zwiększoną liczbą odwiedzających, którzy mogli cieszyć się zarówno możliwościami rekreacji, jak i ofertą kulturalną regionu.

Obszar niezagospodarowanego terenu na Pobrzeżu Koszalińskim, który obejmował obszary między jeziorem Kopań, a Jarosławcem na wschodzie oraz tereny wokół jeziora Wicko na zachodzie, charakteryzował się brakiem infrastruktury turystycznej i niedostępnością dla odwiedzających. Obecność granicy pomiędzy województwami koszalińskim, a słupskim mogła mieć wpływ na rozwój turystyki na tym obszarze, ze względu na różnice w zarządzaniu i inwestycjach w infrastrukturę turystyczną w poszczególnych województwach. Na południu Pobrzeża Koszalińskiego znajdowało się miasto Sławno, pełniące funkcję administracyjną. Natomiast okolice Wicka Morskiego były niedostępne dla turystów ze względu na obecność Garnizonu Wicko Morskie, który został utworzony w 1974 r. Na terenach poligonu znajdowało się również lotnisko wojskowe. Tereny te charakteryzowały się dogodnymi warunkami naturalnymi i dobrą infrastrukturą wojskową, co sprawiało, że państwa NATO wykorzystywały ten obszar do przeprowadzania ćwiczeń.

Wśród ważnych miejscowości na mapie zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego w 1989 r. wyróżniała się Ustka, pełniąca rolę zarówno ośrodka turystycznego, jak i uzdrowiskowego. Ustka była popularnym miejscem dla turystów. Podobnie jak Mielno dla Koszalina, Ustka miała duże znaczenie dla Słupska jako miejsce weekendowych wypadów turystycznych. Słupsk, będący większym miastem w regionie, miał dogodne połączenia komunikacyjne zarówno miejskie, jak i kolejowe, z Ustką.

Miejscowości Orzechowo i Poddąbie odgrywały istotną rolę w zagospodarowaniu turystyczno-rekreacyjnym na Pobrzeżu Koszalińskim. Poddąbie pełniło głównie funkcję bazy wypoczynkowej dla kolonii i obozów. W otulinie Słowińskiego Parku Narodowego, po jego wschodniej stronie, znajduje się miasto Łeba. Łeba posiadała dobrze rozwiniętą sieć noclegową i gastronomiczną, co przyciągało turystów. Atrakcyjność turystyczną Łeby podnosiły liczne parki tematyczne, takie jak Łeba Power Park, Tarzan Park, Łeba Park – Jurajski Park Dinozaurów, Oceanarium, Sea Park w Sarbsku koło Łeby oraz Muzeum Motyli³²¹.

W roku 1989 zagospodarowanie turystyczne w województwie słupskim było nadal finansowane głównie z funduszy celowych. W tym czasie województwo otrzymało łączną

³²¹ K. Parzych, *Uwarunkowania zagospodarowania turystycznego Łeby*, [w:] *Badania nad turystyką. Jeden cel, różne podejścia*, red. M. Makowska-Iskierka, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2015, s. 314.

kwotę 129 000 000 zł z Centralnego Funduszu Turystyki i Wypoczynku (CFTiW) oraz 110 000 000 zł z Wojewódzkiego Funduszu Turystyki i Wypoczynku. Fundusze te miały na celu wspierać inwestycje i projekty związane z rozwojem infrastruktury turystycznej, usług turystycznych i wypoczynkowych w regionie. Kwota łączna, która wyniosła 239 000 000 zł, stanowiła znaczący wkład finansowy, mający umożliwić realizację planów i działań w zakresie turystyki.

Infrastruktura kulturalna w województwie słupskim obejmowała różnorodne instytucje. Na terenie Pobrzeża Koszalińskiego, w granicach administracyjnych województwa słupskiego, działały 88 bibliotek, 16 kin, 4 muzea, teatr dramatyczny, teatr lalek oraz filharmonia. Obecność tych instytucji kulturalnych mogła stanowić ważny element dla mieszkańców i turystów, oferując możliwość uczestnictwa w różnorodnych wydarzeniach artystycznych, wystawach, spektaklach teatralnych czy koncertach.

W 1989 r. wschodni obszar Pobrzeża Koszalińskiego leżący w województwie gdańskim, charakteryzował się słabym zagospodarowaniem turystycznym. Obszar ten znajdował się wcześniej w granicach II RP, a starą granicę polsko-niemiecką wyznaczała rzeka Piaśnica. W omawianym obszarze zidentyfikowano jedynie 8 obiektów turystycznych, z których większość znajdowała się w Gminie Krokowa i w Wejherowie, a także pojedyncze obiekty w Gminie Choczewo i Gniewino. Łącznie oferowały one jedynie 888 miejsc noclegowych, z czego tylko jeden obiekt działał przez cały rok i posiadał 39 miejsc noclegowych.

Podsumowując, w 1989 r. region Pobrzeża Koszalińskiego był dobrze zagospodarowany pod względem infrastruktury turystycznej, zwłaszcza w obszarze należącym do dawnego województwa koszalińskiego. W porównaniu do tego obszaru, obszar województwa słupskiego był uznawany za średnio zagospodarowany, a wschodni odcinek Pobrzeża Koszalińskiego był najmniej zagospodarowanym obszarem. Niemniej jednak, cały region Pobrzeża Koszalińskiego miał duży potencjał turystyczny z niezagospodarowanymi plażami i mierzeją o wyjątkowych walorach przyrodniczych, choć niedostępnymi z powodów związanych z obronnością państwa. Pomimo pewnych obszarów niedostatecznego zagospodarowania, ogólnie region ten oferował różnorodne atrakcje i możliwości rekreacji dla turystów. Istniała też świadomość władz lokalnych co do potrzeby

dalszego rozwoju infrastruktury turystycznej i inwestycji, szczególnie w obszarach słabiej rozwiniętych, aby wykorzystać pełen potencjał turystyczny Pobrzeża Koszalińskiego.

3.3. Potencjał społeczno-kulturowy i zasoby ludzkie

Potencjał kulturowy społeczeństwa jest niezwykle bogaty i wielowymiarowy. Obejmuje on zarówno elementy materialne, które można zobaczyć i dotknąć, jak i niematerialne, które wynikają z wierzeń, wartości, tradycji i praktyk społecznych³²². Elementy materialne potencjału kulturowego to fizyczne obiekty i przedmioty, które mają znaczenie historyczne, artystyczne, architektoniczne czy naukowe. Mogą to być zabytki, budowle, muzea, kolekcje, dzieła sztuki, czy inne materialne przejawy kultury. Potencjał kulturowy społeczeństwa może być wykorzystywany w różnych dziedzinach życia, również w zakresie turystyki. Z pewnością istotną rolę w destynacjach turystycznych odgrywa turystyka kulturowa, która koncentruje się na eksploracji i doświadczaniu różnorodnych aspektów kultury danego regionu, włączając w to zarówno elementy materialne, jak i niematerialne. Definicja turystyki kulturowej obejmuje więc zarówno zabytki i budowle o wartości historycznej, artystycznej i architektonicznej, jak również różnorodne elementy tradycji regionalnej³²³. Można uznać, że turystyka kulturowa przyczynia się do pogłębiania wiedzy turystów, jest pomocną w odkrywaniu nowych perspektyw i inspirację z związanych różnorodnością kulturową regionu. Elementy tradycji regionalnej, takie jak muzyka, taniec, obrzędy, języki i dialekty, mają duże znaczenie dla turystów zarówno na poziomie lokalnym, jak i ogólnokrajowym. Są one nieodłączną częścią kultury danego regionu i stanowią atrakcję turystyczną, która przyciąga podróżnych³²⁴. Tak więc, potencjał kulturowy Pobrzeża Koszalińskiego w całym okresie poddanym analizie był znaczący, zwłaszcza w większych miastach, które były destynacjami turystyki krajoznawczej. W wielu miejscach znajdowały się cenne zespoły zabytków i interesujące muzea. O. Baranowska pisze, że

³²² A. Karwińska, *Potencjał kulturowy społeczeństwa jako zasób rozwojowy*, „Zarządzanie Publiczne” 2014, nr 1(27), s. 5, <http://bazhum.muzhp.pl/> [dostęp 21 maja 2020].

³²³ A. M. von Rohrscheidt, *Turystyka kulturowa, fenomen, potencjał, perspektywy. Podręcznik akademicki*, GWSHM, Gniezno 2008, s. 24.

³²⁴ T. Lijewski, B. Mikułowski, J. Wyrzykowski, *op. cit.*, s. 110.

Pomorze jest fascynującym regionem, gdzie spotykają się różne kultury i interesy, tworząc unikalne dziedzictwo i bogactwo kulturowe. Turystyka kulturowa na Pomorzu daje możliwość zgłębienia tej fascynującej historii i odkrycia różnorodności tego regionu. Na terenie Pobrzeża Koszalińskiego istniało 21 placówek pocztowo-telekomunikacyjnych, 47 bibliotek i 2 kina. Warto zauważyć, że obszar ten posiadał potencjał turystyczny ze względu na swoje położenie nadmorskie i wartościowe wizualnie i szerokie plaże w miejscowościach takich jak Dębki i Karwia. Jednak w 1989 r. był to nadal słabo rozwinięty obszar turystyczny, który wymagał dalszego rozwoju infrastruktury turystycznej i inwestycji, aby pełnić atrakcyjną rolę w przyciąganiu turystów.

W 1989 r. odbywały się ważne imprezy kulturalne w Pobrzeżu Koszalińskim, które skupiały turystów i miłośników sztuki z kraju i zagranicy. Festiwal Pianistyki Polskiej w Słupsku należał do ważnych wydarzeń muzycznych. Natomiast festiwale organowe, filmowe i chórów polonijnych w Koszalinie były różnorodnymi wydarzeniami kulturalnymi, które skupiały zarówno miłośników muzyki organowej, jak i kinematografii oraz chóralnej muzyki polonijnej. Te ważne imprezy kulturalne przyczyniały się do zwiększenia atrakcyjności Pobrzeża Koszalińskiego jako miejsca turystycznego, oferującego nie tylko plaże i przyrodę, ale także bogatą ofertę kulturalną.

Potencjał kulturowy regionu Pobrzeża Koszalińskiego uzupełniany był przez potencjałem społecznym, który był determinowany przez indywidualne i grupowe predyspozycje ludzi do aktywnego uczestnictwa w życiu społeczno-kulturalnym, sportowym oraz turystycznym. Potencjał ten stanowił cenne zasoby, które wspierały rozwój i funkcjonowanie społeczności lokalnej. Jednym z kluczowych czynników w obsłudze ruchu turystycznego były zasoby ludzkie, rozwijane poprzez edukację na poziomie średnim i wyższym. Wprowadzenie na rynek nowych biur podróży, a także obecność zagranicznych touroperatorów, skutkowało wzrostem wymagań dotyczących kwalifikacji pracowników w branży turystycznej. W związku z tym, kandydaci do pracy w tej dziedzinie musieli posiadać wysoki poziom wykształcenia oraz odpowiednie umiejętności i kompetencje.

Organizacje turystyczne, takie jak PTTK (Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze), odgrywały istotną rolę w podnoszeniu kwalifikacji i uprawnień działaczy społecznych związanych z turystyką. Poprzez system kursowy, PTTK zapewniało specjalistyczną edukację i szkolenia dla różnych grup działaczy społecznych. Kursy te miały

na celu rozwijanie umiejętności organizacyjnych, interpretacyjnych i zarządczych, a także zapoznawały uczestników z zasadami bezpieczeństwa, etyki i odpowiedzialności związanych z turystyką i ochroną dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego³²⁵. W 1989 r. w województwie koszalińskim działało 253 przewodników turystycznych, z których 27 osób posiadało umiejętność posługiwania się językiem obcym. Przewodnicy turystyczni pełnili ważną rolę w obszarze turystyki, zapewniając profesjonalne usługi dla odwiedzających region. Istotną rolę pełniły Ludowe Zespoły Sportowe (LZS) w kształceniu organizatorów turystyki wiejskiej w województwie koszalińskim. Organizowane kursy i szkolenia, miały na celu podnoszenie kompetencji i umiejętności osób zainteresowanych organizacją turystyki wiejskiej. W ramach tych szkoleń uczestnicy mogli zdobywać wiedzę z zakresu planowania i organizacji wycieczek, obsługi grup turystycznych oraz promocji atrakcji wiejskich.

Ponadto terenowe komitety kultury fizycznej i turystyki przy współpracy z Polskim Towarzystwem Turystyczno-Krajoznawczym (PTTK) angażowały się w kształcenie instruktorów turystyki usportowionej³²⁶. Instruktorzy turystyki przygotowywani byli w zakresie organizacji i prowadzenia aktywności fizycznej oraz rekreacji w trakcie wycieczek i imprez turystycznych.

Dzięki zaangażowaniu LZS, terenowych komitetów kultury fizycznej i turystyki oraz współpracy z PTTK, rozwijano potencjał turystyczny i rekreacyjny obszarów wiejskich województwa koszalińskiego. Kształcenie organizatorów turystyki wiejskiej i instruktorów turystyki usportowionej mogło przyczyniać się do tworzenia atrakcyjnych ofert turystycznych, promowania walorów wiejskich obszarów i zachęcania turystów do aktywnego spędzania czasu na wsi. Zrzeszenie Sportowe Start odgrywało istotną rolę w tworzeniu potencjału społecznego na terenie województwa koszalińskiego. Posiadając 17 zespołów sportowych, organizowało liczne imprezy o charakterze sportowym i rekreacyjnym, co w konsekwencji mogło z kolei przyczyniać się do aktywizacji społeczności lokalnej. Warto wspomnieć, że działalność Startu na rzecz rehabilitacji ruchowej została uznana za pionierską w Polsce przez J. Gaję³²⁷. Organizacja ta angażowała

³²⁵J. Gaj, *Zarys...*, s. 97.

³²⁶ Ibidem.

³²⁷ J. Gaj, *Dzieje...*, s. 174.

się w różne dziedziny kultury fizycznej i turystyki, oferując różnorodne zajęcia i programy dla swoich członków. Współpracując z Związkiem Spółdzielni Inwalidów, Związkiem Spółdzielni Niewidomych, uczelniami wychowania fizycznego, ośrodkami rehabilitacyjnymi oraz organizacjami społecznymi, takimi jak TKKF i PTTK, Start tworzył sieć współpracy i wsparcia dla rozwoju aktywności fizycznej i turystycznej. Podstawą działalności Startu były koła sportowo-turystyczne przy spółdzielniach inwalidów. Te lokalne jednostki stanowiły fundament organizacji, umożliwiając osobom niepełnosprawnym udział w różnych formach aktywności fizycznej, rekreacji i turystyki. Dzięki wsparciu organizacyjnemu, infrastrukturze i programom szkoleniowym, Start tworzył warunki sprzyjające integracji i rozwijaniu potencjału społecznego osób niepełnosprawnych. Działalność Zrzeszenia Sportowego Start miała pozytywny wpływ na rozwój rehabilitacji ruchowej oraz integrację osób niepełnosprawnych poprzez aktywność fizyczną i turystykę. Współpraca z innymi organizacjami społecznymi, instytucjami wychowania fizycznego i ośrodkami rehabilitacyjnymi pozwalała na realizację różnorodnych programów i inicjatyw w zakresie kultury fizycznej i turystyki.

W 1990 r. w województwie śluskim zarejestrowano 80 działających kół i klubów, co oznaczało spadek o 83 w porównaniu z rokiem 1985. Największy spadek dotyczył klubów zakładowych, którym ograniczono dotacje finansowe. Ogólna liczba członków wszystkich klubów również uległa istotnemu zmniejszeniu o 38%, w porównaniu z poprzednimi latami³²⁸. Akademickie Zespoły Sportowe (AZS) oraz kluby sportowe odgrywały także istotną rolę w tworzeniu potencjału społecznego na terenie województwa koszalińskiego. AZS Koszalin, skupiając 272 członków, z czego 229 było aktywnymi uczestnikami treningów i zawodów, stanowił ważne zaplecze sportowe dla studentów. Dodatkowo, kluby sportowe w regionie, działające na różnych poziomach organizacyjnych, nie tylko koncentrowały się na rozwoju sportowym, ale także oferowały usługi turystyczne. W województwie koszalińskim działało łącznie 32 kluby sportowe, z czego 10 było klubami zakładowymi, 14 należało do Ludowych Zespołów Sportowych (LZS), 7 stanowiło Samodzielne Kluby Sportowe (SKS), a 1 było członkiem AZS³²⁹. Dzięki działalności AZS

³²⁸ Opracowano na podstawie danych statystycznych *Rocznik Statystyczny Województwa Śluskiego z 1991 roku*, Turystyka, Wypoczynek, Sport, s. 334-339.

³²⁹ Opracowano na podstawie danych statystycznych *Rocznik Statystyczny Województwa Koszalińskiego z 1992 roku*, Sport i turystyka, s. 365-370.

i klubów sportowych, potencjał społeczny w zakresie sportu i rekreacji był rozwijany i wykorzystywany przez społeczność lokalną. Kluby sportowe nie tylko przyczyniały się do rozwoju sportowych umiejętności, ale także tworzyły możliwości aktywnego spędzania czasu wolnego, integrowania się społeczności oraz oferowały usługi turystyczne związane z organizacją zawodów, turniejów i innych imprez sportowych

W 1990 r. przewodnicy związani z Polskim Towarzystwem Turystyczno-Krajoznawczym (PTTK) w Słupsku obsłużyli 769 wycieczek, w których uczestniczyło 25 476 osób. Liczby te mogą świadczyć o wysokim poziomie zainteresowania turystyką i krajoznawstwem w tym okresie. W województwie słupskim TKKF miało duże zasoby ludzkie i odgrywało istotną rolę w organizacji działań sportowych i turystycznych. W sumie działało 86 Ognisk TKKF, które zrzeszały łącznie 6896 członków. Ogniska były odpowiedzialne za organizację 2631 imprez, w których uczestniczyło 124 606 osób. Mogło to świadczyć o wysokim poziomie aktywności i popularności TKKF w regionie. Wśród 83 przewodników turystycznych działających w słupskim w 1990 r., 40 z nich było przewodnikami terenowymi, a 43 przewodnikami zakładowymi.

Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe (LZS) w regionie słupskim posiadały 200 Ognisk LZS, które zorganizowały znaczącą liczbę 4111 imprez, w których wzięło udział 164 377 osób. Mogło to dowodzić o dużej aktywności i zaangażowaniu LZS w rozwój sportu i aktywności fizycznej wśród mieszkańców. Zrzeszenie Sportowe „Start” zrzeszające 21 ognisk pełniło również ważną organizacją w regionie słupskim. Organizacja ta skupiała się na rehabilitacji ruchowej i organizowała różnorodne zajęcia z zakresu kultury fizycznej i turystyki. Akademickie Zespoły Sportowe (AZS) w regionie słupskim zrzeszało 344 osoby. Prowadziły również działania związane ze sportem i turystyką.

Działalność omówionych organizacji: TKKF, LZS, Zrzeszenie Sportowe „Start” czy AZS miała istotny wpływ na rozwój sportu, aktywności fizycznej i turystyki w regionie słupskim. Dzięki ich działaniom, tworzono możliwość uprawiania sportu i uczestnictwa w różnorodnych imprezach sportowych i rekreacyjnych. Organizacje te oferowały szeroki wachlarz dyscyplin sportowych, umożliwiając mieszkańcom regionu wybór odpowiedniego dla siebie rodzaju aktywności fizycznej. Dzięki nim, mieszkańcy mogli rozwijać swoje umiejętności sportowe, poprawiać kondycję fizyczną, a także cieszyć się korzyściami zdrowotnymi wynikającymi z regularnej aktywności. Ponadto, imprezy sportowe mogły

wywierać wpływ na ruch turystyczny, oferując turystom możliwość uczestnictwa w imprezach sportowych, zawodach i wydarzeniach kulturalnych związanych z sportem. Dzięki tym działaniom, Pobrzeże Koszalińskie mogło stać się atrakcyjnym miejscem dla osób zainteresowanych aktywnym spędzaniem czasu wolnego i ciekawymi doświadczeniami sportowymi.

Wszystkie te czynniki sprawiały, że organizacje sportowe w regionie Pobrzeża Koszalińskiego mogły mieć duży wkład w rozwój sportu, aktywności fizycznej i turystyki, skupiając liczne osoby i oferując im różnorodne możliwości uprawiania sportu i aktywnego spędzania czasu wolnego. Tak więc należy podkreślić, że pomimo iż potencjał kulturowy nie był głównym powodem destynacji turystycznych to stanowił dodatkowy element uzupełniający atrakcji turystycznych, szczególnie w przypadku niepogody lub alternatywnych form spędzania czasu wolnego.

W nowej rzeczywistości końca PRL brakowało wysoko wykwalifikowanej kadry turystycznej, która mogłaby zapewnić odpowiednią jakość obsługi imprez turystycznych. Brak doświadczenia w branży turystycznej i niewystarczająca wiedza na temat nowych trendów i standardów turystycznych były wyzwaniem dla rozwoju turystyki w tym okresie. W tej sytuacji istotną rolę w zagospodarowaniu turystycznym spełniali działacze społeczni. Byli to entuzjaści, pasjonaci, którzy angażowali się w promowanie atrakcji turystycznych, organizację imprez, działania informacyjne i edukacyjne dla turystów. Ich zaangażowanie i wiedza na temat lokalnych zasobów turystycznych były kluczowe dla rozwoju turystyki w regionie Pobrzeża Koszalińskiego. Potencjał społeczno-kulturowy, chociaż nie był głównym motywem turystycznym, stanowił ważny element uzupełniający atrakcyjność destynacji turystycznych. Odniesienia do lokalnej historii, kultury, tradycji i sztuki mogły zainteresować turystów, którzy szukali autentycznego doświadczenia i kontaktu z miejscową społecznością.

Rozdział IV

Zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne Pobrzeża Koszalińskiego w latach 1989-2016

4.1. Potencjał produktowy obszaru Pobrzeża Koszalińskiego w latach 1989-2016

Produkt turystyczny to zbiór dóbr i usług, które nabywa turysta podczas podróży. Składa się z dóbr materialnych i niematerialnych oraz usług. Produkt turystyczny może być rozpatrywany z perspektywy przedsiębiorstwa turystycznego lub turysty. Składa się z rdzenia, produktu rzeczywistego i produktu poszerzonego. Motywy zakupu produktu turystycznego mogą być emocjonalne lub racjonalne. Produkt turystyczny powinien być użyteczny, spójny i oryginalny. Poszczególne składniki produktu turystycznego odgrywają odmienne role, w kształtowaniu decyzji konsumenta o podróżowaniu. Zdefiniowanie terminu produkt turystyczno-rekreacyjny nie jest jednoznaczne i oczywiste, zależy bowiem od wielu uwarunkowań³³⁰. Pojęcie produktu turystyczno-rekreacyjnego jest złożone i wieloaspektowe, i może odnosić się do różnych elementów infrastruktury turystycznej, jak i do określonych atrakcji turystycznych, aktywności lub do całości regionu turystycznego. Zatem produkt turystyczno-rekreacyjny to oferta turystyczna, która składa się z różnych elementów, takich jak atrakcje turystyczne, infrastruktura turystyczna, wydarzenia kulturalne czy określone rodzaje aktywności rekreacyjnych, które są w stanie przyciągnąć turystów do danego regionu lub miejsca. Istotne jest również to, że produkt turystyczny może być tworzony na różnych poziomach, od lokalnego po krajowy czy międzynarodowy, w zależności od skali zasięgu i charakteru oferty turystycznej. W skład produktu

³³⁰ J. Czerwiński w swoich rozważaniach o produkcie stwierdził, że pojęcie produktu turystycznego z trudem toruje sobie drogę w świadomości wielu osób zajmujących się turystyką i o niej piszących. J. Czerwiński, *op. cit.*, s. 33. P. Gryszel produktem turystycznym z punktu widzenia tworzenia i zarządzania regionalnym produktem turystycznym nazwał obszar recepcji turystycznej, rozumianego jako miejsce, do którego kieruje się ruch turystyczny a pełniące funkcję recepcyjną (przyjmującą) ze względu na zlokalizowane tam obiekty i urządzenia turystyczne. P. Gryszel, *Destination management company a kształtowanie konkurencyjności obszaru turystycznego*, [w:] *Konkurencyjność miast i regionów na globalnym rynku turystycznym*, red. J. Sala, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 638-639. Szeroko pojmowane pojęcie produktu przedstawił G. Gołembski, który uważa, że produkt mogą stanowić usługi w tym baza noclegowa, gastronomiczna również komunikacja, a także pakiet świadczeń, definiuje go jako dostępny na rynku pakiet materialnych i niematerialnych składników, umożliwiających realizację celu wyjazdu turystycznego. M. Bednarska, G. Gołembski, E. Markiewicz, M. Olszewski, *Przedsiębiorstwo turystyczne. Ujęcie statystyczne i dynamiczne*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007, s. 28.

turystycznego mogą wchodzić różne elementy, takie jak infrastruktura turystyczna (np. hotele, kempingi, ścieżki rowerowe), atrakcje turystyczne (np. parki rozrywki, muzea, zabytki), usługi gastronomiczne oraz transportowe (np. przewozy lotnicze, autobusowe, wynajem samochodów). Produktem turystycznym może też być konkretny region turystyczny lub miasto, które oferuje turystom szeroki wybór atrakcji i usług. Produkty turystyczne nie są wartością stałą, cechują je swoiste cykle życia. Znajomość cyklu życia produktów turystycznych jest niezbędnym elementem, który należy wykorzystać w celu przedłużenia jego żywotności, dzięki wprowadzaniu odpowiednich zmian we właściwym czasie³³¹.

W dokumencie *Projekt strategii rozwoju turystyki na lata 2007-2013* znajdujemy ważne wytyczne dla rozwoju turystyki w Polsce. Jednym z priorytetowych obszarów strategii był rozwój konkurencyjnych produktów turystycznych. To ważne, ponieważ w czasach, w dobie globalnej konkurencji, sukces regionu jako atrakcyjnego miejsca turystycznego zależy w dużej mierze od jakości i różnorodności oferowanych produktów turystycznych³³². W podrozdziale poświęconym rejonowi Pobrzeża Koszalińskiego przedstawiono i scharakteryzowano produkty turystyczno-rekreacyjne oferowane w tym regionie.

Według V.T.C. Middletona, produkt turystyczny składa się z różnych elementów, takich jak walory, infrastruktura, dostępność komunikacyjna, wizerunek i postrzeganie, a także usługi turystyczne. Dobre produkty turystyczne powinny być atrakcyjne dla potencjalnych turystów, zróżnicowane i konkurencyjne na rynku, a także zapewniać odpowiednią wartość w zamian za ponoszone koszty³³³. W koncepcję V.T.C. Middletona, doskonale wpasowują się statutowe³³⁴ uzdrowiska Pobrzeża w Kołobrzegu, Dąbkach i Ustce, które posiadały złoża naturalnych surowców leczniczych, takich jak solanki,

³³¹ A. Nitkiewicz-Jankowska, *Potencjał turystyczny a możliwości kształtowania produktów turystycznych w regionie*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego”, nr 2875, „Geographia. Studia et Dissertationes”, t. 33, Katowice 2011, s. 149.

³³² *Projekt Strategii Rozwoju Turystyki na lata 2007-2013*, Dokument Rządowy przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 21 czerwca 2005 r., Warszawa 2005, s. 32.

³³³ V.T.C. Middleton, *Marketing w turystyce*, Polska Agencja Promocji Turystyki, Warszawa 1996, s. 89.

³³⁴ Uzdrowiska są to specjalne miejscowości, w których naturalne surowce lecznicze oraz właściwości lecznicze klimatu stanowią o ich walorach prozdrowotnych. Takie miejsca pozwalają na uzyskanie statusu uzdrowiska oraz oferują pobyt z zabiegami, które mają na celu poprawę zdrowia i samopoczucia osób przebywających w tych miejscach.

hipotermalna woda mineralna oraz korzystny klimat, co sprawiało, że były one idealnym miejscem do leczenia schorzeń układów nerwowego i krwionośnego, a także chorób skórnych. Uzdrowiska te były zróżnicowane pod względem nasilenia oraz rozwoju podstawowych funkcji (lecniczej i turystycznej). W zakresie funkcji lecznictwa uzdrowiskowego dominującą rolę odgrywały Dąbki. Do uzdrowisk łączących obie funkcje należały Kołobrzeg i Ustka³³⁵. Produkty, walory i usługi tych uzdrowisk były niepowtarzalne i odznaczały się szczególnym charakterem. Ośrodki Wellness & SPA na Pobrzeżu Koszalińskim miały uznaną pozycję w kreowaniu produktu uzdrowiskowego. W Kołobrzegu istniała szeroka oferta produktów uzdrowiskowych, takich jak Kurort retrostyl, Kołobrzesckie Partery Ogrodowe, Kołobrzeg – przyjazny dla niepełnosprawnych, Kołobrzeg = zdrowie, a także produkty turystyki aktywnej, kulturowo-miejskiej, rozrywkowo-kulinarnej i kongresowej. Mieszkańcy okolic oraz turyści stanowili podmioty popytowe na produkty turystyczne, co pozwalało im na korzystanie z dostępnej infrastruktury oraz usług. Mieszkańcy, którzy posiadali określone zasoby, takie jak nieruchomości czy usługi, mieli możliwość kreowania podaży, które wpływały na rozwój ruchu turystycznego. W niektórych przypadkach, mieszkańcy prowadzili własne działalności gospodarcze, takie jak agroturystyka czy wynajem pokoi, co stanowiło dodatkowe źródło dochodu dla lokalnej społeczności. Mieszkańcy i turyści, poprzez wyrażanie swojej opinii na temat produktów turystycznych, mogli mieć wpływ na kierunek rozwoju turystyki w danym regionie³³⁶.

Inicjatywy mieszkańców polegające na tworzeniu produktów turystycznych mogły być bardzo cenne dla rozwoju turystyki w danym regionie. Wioski tematyczne, które oddawały charakter i tradycje danego obszaru, stanowiły dobry przykład takiej działalności. Obszary wiejskie były szczególnie atrakcyjne dla turystów ze względu na ich walory przyrodnicze i możliwości uprawiania rekreacji ruchowej. Rozwój turystyki wiejskiej mógł wpłynąć na poprawę sytuacji ekonomicznej i społecznej mieszkańców wsi, a jednocześnie

³³⁵ A. Jagusiewicz, *Infrastruktura turystyki uzdrowiskowej w Polsce*, Instytut Turystyki, Warszawa 2002, s. 205.

³³⁶ E. Lipianin-Zontek, I. Szewczyk, Z. Zontek, *Współdziałalność mieszkańców w kreowaniu produktu turystycznego regionu – produkty obszarów wiejskich i agroturystyczne*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 465, *Ekonomiczne Problemy Turystyki*, nr 8, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2007, s. 129.

przyczynić się do ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego regionu³³⁷. *Strategia Interpretacji Dziedzictwa* była koncepcją, która wywodziła się z programu PHARETURIN II. Jej głównym celem było wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w danym regionie w celu stworzenia atrakcyjnego i wartościowego produktu turystycznego. Koncepcja wiosek tematycznych była jednym z przykładów realizacji tej strategii, która miała na celu przybliżenie historii i tradycji regionu oraz stworzenie przestrzeni do rekreacji ruchowej i rozwoju turystyki na obszarach wiejskich³³⁸.

W Sierakowie Sławieńskim oraz Iwięcinnie mieszkańcy wykorzystali istniejące dziedzictwo kulturowe i historię swoich miejscowości do stworzenia wiosek tematycznych, które przyciągały turystów i stanowiły cenną atrakcję turystyczną. W Wiosce Hobbitów inspiracją stała się powieść dla dzieci J.R.R. Tolkiena, a mieszkańcy zapraszali turystów na cykliczne imprezy, takie jak Majówka z Hobbitem czy Jarmark Hobbita. Z kolei w Iwięcinnie mieszkańcy stworzyli Wioskę Końca Świata, która nawiązywała do polichromii Sąd Ostateczny znajdującej się w miejscowym kościele. Wioska oferowała turystom wiele atrakcji, takich jak gry, zabawy, warsztaty i prezentacje dotyczące średniowiecznego i cysterskiego rodowodu wsi oraz wiejskich tradycji ludowych. Produkty turystyczne były cennym przykładem wykorzystania dziedzictwa kulturowego w celu stworzenia wartościowego i atrakcyjnego produktu turystycznego. W Paprotach, w gminie Malechowo, zainicjowano projekt Wioski Labiryntów i Źródeł, którego głównymi atrakcjami były warsztaty wyplatania koszy, strugania fujarek i gwizdków oraz strzelanie z balonowej katapuły.

W Dąbrowie, w gospodarstwie agroturystycznym Wesoła Łączka, atrakcję stanowiły kucyki, zabawy oraz warsztaty związane ze średniowieczem. W Podgórkach, w gminie Malechowo, niedaleko Ostrowca, utworzono Wioskę Bajek i Rowerów w ramach programu IW EQUAL³³⁹. Tworzenie wiosek tematycznych wymagało przede wszystkim

³³⁷ J. Poczta, *Walory krajoznawczo-przyrodnicze a rekreacja ruchowa w gospodarstwach agroturystycznych*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2012, s. 25.

³³⁸ B. Lane, *Strategia interpretacji dziedzictwa*, PHARE TOURIN II, [w:] *Dziedzictwo kulturowe polskiej wsi a turystyka wiejska. Materiały konferencyjne*, CDiEwR, Kraków 1999, s. 6.

³³⁹ IW EQUAL celem Programu było stworzenie i wdrożenie modelowego systemu wsparcia gospodarki społecznej (stowarzyszeń, fundacji, spółdzielni, centrów integracji społecznej, zakładów aktywności zawodowej) w Polsce jako nowego narzędzia rozwoju społeczno-gospodarczego na szczeblu lokalnym, komplementarnego wobec sektora prywatnego i sektora publicznego.

zaangażowania mieszkańców w proces tworzenia i prowadzenia produktu turystycznego. Wiele z tych wiosek powstawało w opuszczonych budynkach po PGR-ach, co mogło budzić obawy mieszkańców przed utratą ich dotychczasowych źródeł utrzymania. Jednak zaangażowanie środowisk wiejskich w proces tworzenia wiosek tematycznych przyczyniało się do ich aktywizacji, a tym samym do rozwoju turystyki na terenie małych miejscowości i wsi³⁴⁰. Proces tworzenia wiosek tematycznych wymagał wielu nakładów, zarówno finansowych, czasowych, jak i organizacyjnych. Ważne było również zaangażowanie i współpraca różnych osób i instytucji, takich jak mieszkańców wsi, lokalnych władz, organizacji pozarządowych, instytucji kultury i turystyki, a także specjalistów z różnych dziedzin, w tym architektów, projektantów czy animatorów kultury. Współpraca ta umożliwiała stworzenie wartościowych produktów turystycznych, które przyciągały turystów, wpływały na rozwój lokalnej społeczności oraz promowały dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze regionu³⁴¹. Wdrażanie produktów agroturystycznych na terenach wiejskich mogło wpłynąć na rozwój lokalnej społeczności poprzez wzrost zainteresowania turystów i zwiększenie zysków. Ważnym aspektem był zrównoważony rozwój, który uwzględniał zachowanie dziedzictwa kulturowego, ochronę środowiska oraz poprawę jakości życia mieszkańców. W procesie tworzenia produktu agroturystycznego niezbędne było także wykorzystanie nowoczesnych narzędzi marketingowych oraz stosowanie innowacyjnych rozwiązań, które przyczyniłyby się do zwiększenia konkurencyjności oferty.

W 2016 r. agroturystyka na obszarze Pobrzeża Koszalińskiego była wciąż niszowa i mało znana. Głównymi przeszkodami, które hamowały rozwój agroturystyki były bariery finansowe, wynikające z braku środków na inwestycje w infrastrukturę, bariery związane z niedostateczną wiedzą na temat pozyskiwania funduszy unijnych na rozwój działalności agroturystycznej, a także bariery natury psychologiczno-emocjonalnej. Potencjał w tworzeniu produktu agroturystycznego nie był wykorzystywany w pełni, a ilość oferowanych miejsc noclegowych była incydentalna.

³⁴⁰ W. Idziak, *Wymyślić wieś od nowa*, Fundacja Wspomagania Wsi, Koszalin 2008, s. 63.

³⁴¹ M. Maćkowiak, *Postawa mieszkańców jako czynnik warunkujący aktywizację turystyczną obszarów wiejskich. Studium przypadku wiosek tematycznych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 591, „Ekonomiczne Problemy Usług”, nr 53, Szczecin 2010, s. 200.

W regionie Pobrzeża Koszalińskiego istniało kilka gospodarstw agroturystycznych, które oferowały różnorodne usługi dla turystów. Wśród nich wyróżniało się m.in. gospodarstwo Agro-Chatka, które zapewniało tradycyjne polskie jedzenie i organizowało warsztaty dla turystów. Innym ciekawym miejscem była Agroturystyka nad Morzem, która oferowała dogodne warunki dla aktywnego wypoczynku. W gospodarstwie Boroniówka prowadzono hodowlę koni sportowych, a Agroturystyka u Janiny skupiała wędkarzy dzięki swoim stawom rybnym. Gospodarstwo Maya oferowało możliwość odpoczynku w ogrodzie, natomiast Agroturystyka B. i M. Staniszewscy zapewniała rowery oraz oferowała plac zabaw dla dzieci. Agroturystyka pod Dębem otrzymała certyfikat gospodarstwa ekologicznego, a Agroturystyka pod Kogutkiem została laureatem konkursu Zielone Lato. W spokojnym miejscu niedaleko od jeziora Gardno znajdowała się Agroturystyka Pod Lasem, a Dom Letniskowy oferował pobyt w Słowińskim Parku Narodowym.

Markowym produktem Pobrzeża Koszalińskiego był krajobraz kulturowy, który stanowił zbiór elementów kulturowych regionu, takich jak zachowane układy miast, mury i wały obronne, ciekawe wsie z parkami i dworami oraz kościoły, które tworzyły specyficzny dla regionu krajobraz. Dziedzictwo historyczne Pobrzeża Koszalińskiego było niezwykle bogate i zróżnicowane, jednakże jego poznanie wymagało odkryć, relacji i stosownego przedstawienia. Kreowanie produktów kulturowych mogło przyczynić się do odkrycia lokalnej historii, a także stworzenia nowych produktów łączących różne epoki i kultury. Produkty te stanowiły także namacalne i unikalne świadectwo historii, które mogły zainteresować turystów poznaniem dziedzictwa kulturowego regionu. Warto również podkreślić, że w regionie istniało wiele muzeów i zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków, które stanowiły popularne atrakcje turystyczne.

W regionie Pobrzeża Koszalińskiego miasta pełniły również funkcję centrów kulturowych i turystycznych. Ich wartości antropogeniczne, takie jak obiekty kulturowe, urządzenia kulturalne, organizowane imprezy kulturalne i sportowo-rekreacyjne, stanowiły podstawę dla wielu produktów turystycznych. Przykładami produktów prezentujących historię architektury wsi Pomorza były Wioska Jamneńska na terenie Muzeum w Koszalinie, Muzealna Zagroda Albrechta – Muzeum Pomorza Środkowego w Swołowie oraz Muzeum Wsi Słowińskiej w Klukach. Produkty te pełniły funkcję lokalnej marki turystycznej. Z kolei

Festiwal Kabaretu w Koszalinie skupiał rzesze turystów wypoczywających nad Bałtykiem, stał się markowym produktem wśród organizowanych imprez kulturalnych. W niektórych przypadkach produkt turystyczny mógł powstać spontanicznie w warunkach sprzyjających jego rozwojowi.

W 2016 r. w Kołobrzegu działały liczne ośrodki kultury, kluby i świetlice, które stanowiły ważny element życia społecznego miasta. W Kołobrzegu działały trzy biblioteki publiczne, które oferowały dostęp do bogatego zbioru książek i czasopism, a także organizowały liczne spotkania autorskie, wystawy i imprezy kulturalne. W mieście działały również dwie biblioteki naukowe, które specjalizowały się w zbieraniu i udostępnianiu materiałów naukowych z różnych dziedzin. Oprócz bibliotek, w Kołobrzegu działały także ośrodki kultury, takie jak Dom Kultury, w którym organizowano liczne wystawy, koncerty, spektakle teatralne i filmowe. W mieście działały również kluby muzyczne i dyskoteki, które przyciągały miłośników muzyki z różnych części kraju. Świetlice miejskie to miejsca spotkań dla dzieci, młodzieży i dorosłych, w których organizowano zajęcia kulturalne, edukacyjne i sportowe³⁴². Instytucje kulturalne i społeczne stanowiły ważny element życia społecznego w Kołobrzegu, przyczyniając się do zwiększenia atrakcyjności miasta jako miejsca do życia i wypoczynku.

Turystyka wodna i aktywności z nią związane były coraz bardziej popularne, a Pobrzeże Koszalińskie oferowało wiele możliwości w tym zakresie. Warto zwrócić uwagę na rozwój turystyki specjalistycznej, jak kitesurfing, windsurfing, żeglarstwo czy nurkowanie, które zaciękawiały turystów o wysokich wymaganiach i specjalistycznej wiedzy. Ważne było, aby infrastruktura i usługi były dostosowane do potrzeb tych turystów. Interesującym było postrzeganie rzek, jezior, morza jako produktów turystycznych. Organizowanie spływów kajakowych na rzekach to ciekawy sposób na poznanie krajobrazów i przyrody Pobreża Koszalińskiego. Rzeki takie jak Radew, Parsęta, Wieprza, Słupia i Łupawa były idealnym miejscem do organizowania takich spływów. Jeziora Wicko i Bukowo były idealnymi miejscami do szkolenia z żeglarstwa czy kitesurfingu. Rejsy wycieczkowe po Bałtyku to kolejny produkt turystyczny, który przyciągał turystów. Statki wycieczkowe oferowały możliwość zwiedzenia pobliskich miejscowości portowych

³⁴² <http://www.polskawliczbach.pl/Kolobrzeg> [dostęp 1 grudnia 2016].

i zapewniały niezapomniane wrażenia. Rejsy stylizowane na łódzie wikingów czy starodawne galeony były szczególnie atrakcyjne dla turystów zainteresowanych historią i kulturą. W Łebie rejsy pasażerskie z Rąbki do przystani Wyrzutni Rakiet, umożliwiały zwiedzenie Muzeum Wyrzutni Rakiet oraz spacer do Wydm Ruchomych. Warto podkreślić, że rozwój turystyki wodnej i aktywności z nią związanych mógł przynieść wiele korzyści dla lokalnej społeczności, w tym zwiększenie zatrudnienia i wpływów finansowych.

Zaliczenie tras rowerowych wraz z wypożyczalniami rowerów do produktów turystycznych z tematyką przyrodniczą i historyczną regionu zostało opisane w rozdziale dotyczącym komunikacji. Bogactwo oferowanych produktów turystycznych wymagało odpowiedniego zagospodarowania, stworzenia oferty oraz jej wypromowania, które mogły służyć do kreowania kolejnych produktów.

W regionie Pobrzeża Koszalińskiego, głównym produktem turystycznym, który destynował wielu odwiedzających, był odcinek 200 km plaż. Atuty tego produktu wynikały z mikroklimatu, lasów, zróżnicowanych form krajobrazowych, klifów i wydm, a także zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego. Z uwagi na wysokie walory turystyczne, produkt ten nie wymagał wielu rekomendacji i mógł być uznany za narodowy produkt turystyczny.

W procesie kreowania produktów turystycznych istotną rolę odgrywały samorządy lokalne, które wspierały przedsiębiorców tworzących swoje własne produkty. Produkty te najczęściej występowały w postaci pakietów usług, a ich sukces zależał od koncepcji oraz sposobu ich prezentacji i dystrybucji. Poprzez monitorowanie skuteczności działań, samorządy miały możliwość wpływania i modyfikowania kierunków rozwoju produktów, w zależności od zmieniających się trendów oraz czynników wewnętrznych i zewnętrznych. Organizowanie targów turystycznych przez samorządy umożliwiało przedsiębiorcom turystycznym dotarcie do potencjalnych odbiorców, takich jak biur podróży, agentów turystycznych czy organizatorów wycieczek, oferując im sprzedaż swoich produktów. Produkty te mogły przybierać różne formy, najczęściej były to usługi noclegowe, gastronomiczne, komunikacyjne, rozrywkowe i sportowe. Ich charakter uzależniony był od wielu czynników, w tym od środowiska, społeczności lokalnej, walorów przyrodniczych, historyczno-kulturowych oraz od władz lokalnych. Zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne Pobrzeża Koszalińskiego odgrywało kluczową rolę w kontekście walorów

turystycznych i stanowiło istotny element w tworzeniu lokalnych produktów turystycznych. Tworzenie produktów turystycznych opartych na walorach przyrodniczych i antropogenicznych, było coraz bardziej powszechne, z uwagi na rosnącą liczbę turystów oraz dostępność infrastruktury turystycznej.

W kontekście tworzenia produktów turystycznych, istotnym aspektem było przede wszystkim zagospodarowanie i wykorzystanie infrastruktury turystycznej. Pobrzeże Koszalińskie, ze względu na bogactwo swoich walorów przyrodniczych i antropogenicznych, stanowiło doskonałą bazę do tworzenia innowacyjnych produktów turystycznych. Lokalne i markowe produkty turystyczne, oparte na elementach infrastruktury turystycznej, mogły zaspokajać potrzeby turystów, pozwalając na pełne wykorzystanie potencjału turystycznego regionu. Warto podkreślić, że tworzenie lokalnych i markowych produktów turystycznych wymagało nie tylko odpowiedniego zagospodarowania infrastruktury turystycznej, ale także zintegrowanego podejścia do kształtowania oferty turystycznej. W tym kontekście istotnym aspektem było zastosowanie strategii zrównoważonego rozwoju, uwzględniającej zarówno potrzeby turystów, jak i ochronę środowiska naturalnego oraz dziedzictwa kulturowego regionu. Wnioskiem z powyższego jest to, że zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne Pobreża Koszalińskiego było kluczowe dla tworzenia lokalnych produktów turystycznych, opartych na walorach przyrodniczych i antropogenicznych. Odpowiednie wykorzystanie infrastruktury turystycznej oraz zintegrowane podejście do kształtowania oferty turystycznej, z uwzględnieniem zasad zrównoważonego rozwoju, pozwoliło na pełne wykorzystanie potencjału turystycznego regionu. Na koniec rozważań warto wspomnieć o niewykorzystanych produktach turystyki morskiej jako oferty przewozu drogą morską oraz aktywnościach typowych dla środowiska morskiego³⁴³.

³⁴³ B. Marciszewska, *Produkt turystyczny a ekonomia doświadczeń*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 96.

4.2. Rozwój infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej

Na przełomie lat 80. i 90. na wybrzeżu rozpoczęto prace mające na celu rozwój infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej. W tym okresie opracowano i wprowadzono *Program rozwoju turystyki i kultury fizycznej na lata 1988-1995*, który został opracowany przez Wojewódzką Radę Narodową w Koszalinie. Program ten miał na celu wspieranie i rozwijanie sektora turystycznego oraz kultury fizycznej na wybrzeżu. Należy jednak podkreślić, że rozwój działalności turystycznej był ograniczony dostępnymi funduszami, które pochodziły głównie z Centralnego Funduszu Turystyki i Wypoczynku (CFTiW). Wojewódzkie władze podejmowały starania w celu stworzenia podstaw do gromadzenia środków finansowych, które mogłyby być przeznaczone na zrealizowanie zaległości w rozbudowie infrastruktury rekreacyjnej oraz na rozpoczęcie niezbędnej standaryzacji istniejących obiektów. Celem tych działań było zwiększenie atrakcyjności regionu wybrzeża, poprawa jakości usług turystycznych oraz dostosowanie obiektów do standardów panujących w innych regionach. W ramach programu, podejmowano również działania mające na celu promocję regionu oraz podnoszenie świadomości ekologicznej wśród turystów i mieszkańców. Wnioskiem z tych działań było dążenie do pełnego wykorzystania potencjału turystycznego regionu wybrzeża, zarówno pod względem rozwoju infrastruktury, jak i poprawy jakości oferowanych usług. Ograniczenia finansowe stanowiły jednak wyzwanie dla realizacji pełnego potencjału rozwojowego³⁴⁴. W ramach działań inwestycyjnych na wybrzeżu skoncentrowano się na zwiększeniu liczby dostępnych miejsc hotelowych o wysokim standardzie, co miało przyczynić się do poprawy jakości oferowanych usług turystycznych. Istotnym celem było również zwiększenie liczby miejsc konsumenckich w gastronomii, aby sprostać rosnącemu zapotrzebowaniu w sezonie turystycznym.

Kolejnym obszarem inwestycji były obiekty sportowe i rekreacyjne, których rozwój miał na celu zaspokojenie potrzeb turystów w zakresie aktywnego wypoczynku. Inwestowano również w usprawnienia infrastrukturalne mające na celu ułatwienie obsługi

³⁴⁴ APK, zespół nr 416 WRN w Koszalinie, symbol teczki BRN 02320, sygn. 329. Komisja Młodzieży, Kultury Fizycznej i Turystyki. 1989, 1990 r., Program rozwoju turystyki i kultury fizycznej na lata 1988-1995, Koszalin 1988, s. 8.

miejsowości turystycznych, takie jak telefonizacja, wypożyczalnie sprzętu oraz poprawa stanu sanitarnego plaż, ładu, porządku i estetyki miejscowości. Duże środki finansowe przeznaczono na rozwój bazy campingowej oraz leśnych pól biwakowych, co miało zapewnić turystom alternatywne formy zakwaterowania oraz zachęcić do korzystania z natury i otoczenia przyrodniczego. Celem tych inwestycji było zwiększenie atrakcyjności regionu, poprawa jakości usług turystycznych oraz stworzenie dogodnych warunków do aktywnego spędzania czasu przez turystów. Przeznaczone nakłady miały służyć rozwojowi turystyki, a jednocześnie przyczynić się do podniesienia standardów i poprawy infrastruktury turystycznej na wybrzeżu³⁴⁵. Rozwój infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej w niektórych obszarach był hamowany. Przykładem tego były wypożyczalnie. W dziedzinie wypożyczalni można zauważyć pewne trudności i ograniczenia, które wpływały na ich rozwój. Wysokie koszty zakupu sprzętu oraz jego szybkie zużycie były jednym z głównych czynników utrudniających opłacalność prowadzenia wypożyczalni. W przypadku sprzętu turystycznego, takiego jak rowery, sprzęt sportowy czy akcesoria plażowe, koszty zakupu były często znaczące, a intensywne użytkowanie i eksploatacja mogły prowadzić do szybkiego zużycia i konieczności częstej wymiany sprzętu³⁴⁶.

Obszar Pobrzeża Koszalińskiego, ze względu na swoje walory przyrodniczo-turystyczne, potencjał bazy turystycznej oraz korzystne położenie geograficzne, należał do obszaru regionów rozwoju turystycznego Wybrzeża i Pojezierza. W *Strategii rozwoju gospodarczego województwa koszalińskiego*, opracowanej przez firmę konsultingową Ernst and Young, potwierdzono potrzebę rozszerzenia regionalnych rozwiązań dla gospodarki turystycznej. Warunkiem dalszego rozwoju turystyki na wybrzeżu było dostosowanie oferty usług turystycznych do zmieniających się potrzeb zarówno krajowych, jak i zagranicznych turystów. Ważne było, aby rozwój turystyki uwzględniał także ochronę środowiska naturalnego, zachowanie dziedzictwa kulturowego i zrównoważony rozwój lokalnych społeczności. W ramach strategii rozwoju konieczne było rozbudowanie infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej, modernizacja istniejących obiektów oraz tworzenie nowych, tak aby spełniały nowoczesne standardy i były atrakcyjne dla turystów. Ponadto ważnym

³⁴⁵ Ibidem, s. 13.

³⁴⁶ APK, Urząd Wojewódzki w Koszalinie, Wydział Kultury i Turystyki i Sportu, zespół 788, symbol teczki TKF-II 0205, sygn. 9/10, Sprawozdanie własne – Miejsce i rola turystyki w działalności gospodarczej woj. koszalińskiego 1995 r. Koszalin 1995, s. 22.

aspektem była promocja regionu i skuteczny marketing jego atrakcji, aby przyciągać turystów i zwiększać świadomość o jego potencjale. Pobrzeże Koszalińskie miało duże możliwości rozwoju turystyki, która mogłaby przyczynić się do wzrostu dochodów związanych z sektorem turystycznym oraz do rozwoju lokalnej gospodarki.

Rozwój infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej był możliwy dzięki dokonującej się restrukturyzacji³⁴⁷ i przemianom społeczno-gospodarczym, które nieustannie oddziaływały na sektor turystyczny i miały znaczący wpływ na preferencje i zachowania turystów. Zauważalne zmiany widać było w działaniach administracji samorządowej i rządowej, które dążyły do zapewnienia bardziej efektywnego funkcjonowania podmiotów gospodarczych. Właściwe działania administracji samorządowej i rządowej polegały na wspieraniu i promowaniu działalności podmiotów gospodarczych związanych z sektorem turystycznym. Wzmacniano ich statutową działalność i rozbudowywano ofertę turystyczną oraz produkt turystyczny. Było to kluczowe dla tworzenia bardziej atrakcyjnych i konkurencyjnych warunków dla turystów oraz wypoczywających. Rozwój infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej był również rezultatem inwestycji i modernizacji istniejących obiektów, takich jak hotele, ośrodki wypoczynkowe, plaże, wypożyczalnie sprzętu, atrakcje turystyczne itp. Działania te miały na celu poprawę jakości usług, dostępności i atrakcyjności dla turystów. Przemiany społeczno-gospodarcze miały również istotny wpływ na rozwój infrastruktury turystycznej. Zmiany te obejmowały m.in. rozwój sektora prywatnego, wzrost konkurencji, rozwój technologii i komunikacji, zmieniające się preferencje i oczekiwania turystów. W odpowiedzi na te zmiany, podmioty gospodarcze dostosowywały swoją ofertę do nowych potrzeb i trendów, co przyczyniało się do dalszego rozwoju infrastruktury turystycznej³⁴⁸.

Przemiany społeczno-gospodarcze, wzrost poziomu życia społeczeństwa oraz rosnące zainteresowanie lokalnych społeczności znacząco wpłynęły na rozwój gospodarki turystycznej. Problemy związane z funkcjonowaniem gospodarki turystycznej oraz przygotowaniem do sezonów stały się istotnym tematem dla Urzędów Rejonowych, które

³⁴⁷ Ibidem, s. 60.

³⁴⁸ APK, Urząd Wojewódzki w Koszalinie, Wydział Kultury i Turystyki i Sportu, zespół 788, symbol teczki TKF-II 0205, sygn. 9/11, Sprawozdanie własne – Informacje o przygotowaniu województwa koszalińskiego do sezonu turystycznego i jego ocena 1994-1997, Turystyka w województwie koszalińskim w sezonie 1995, Koszalin 1995, s. 1.

pełniły rolę organizatorów spotkań i narad przedsezonowych z udziałem przedstawicieli administracji samorządowej, specjalistów branży turystycznej oraz podmiotów gospodarczych podporządkowanych gminom. Współpraca ta obejmowała również Wydziały Urzędów Wojewódzkich oraz jednostki administracji specjalnej, które aktywnie reagowały i rozwiązywały problemy zgłaszane przez Urzędy Rejonowe. Działania na rzecz rozwoju infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej wymagały spójnego działania wszystkich instytucji samorządowych, administracji rządowej, specjalistycznych jednostek oraz podmiotów gospodarczych i organizacji społecznych. Celem tych działań było osiągnięcie korzyści ekonomicznych i społecznych związanych z przyciąganiem i zatrzymywaniem turystów i wypoczywających, którzy korzystali z walorów krajobrazowych, kulturalnych i zdrowotnych regionu. Istotne zaangażowanie samorządów i społeczeństwa lokalnego w przygotowanie swoich obszarów do przyjęcia gości i stworzenie im odpowiednich warunków wypoczynku zasługiwało na wyróżnienie³⁴⁹.

Wzmożony napływ turystów stawiał przed instytucjami odpowiedzialnymi za rozwój turystyki konieczność zapewnienia wysokiej jakości usług. Aby osiągnąć sukces w tym zakresie, konieczne było skonsolidowanie wysiłków administracji ogólnej, specjalistycznych jednostek oraz samorządów. Administracja ogólna, specjalistyczne jednostki i samorządy odgrywały kluczową rolę w planowaniu, koordynacji i realizacji działań mających na celu podniesienie jakości usług turystycznych. Współpraca tych podmiotów była niezbędna, aby zapewnić spójność i efektywność działań oraz skoncentrować wysiłki na rozwijaniu i doskonaleniu infrastruktury turystycznej³⁵⁰.

³⁴⁹ APK, Urząd Wojewódzki w Koszalinie, Wydział Kultury i Turystyki i Sportu, zespół 788, symbol teczki TKF-II 0205, sygn. 9/11, Sprawozdanie własne – Informacje o przygotowaniu województwa koszalińskiego do sezonu turystycznego i jego ocena 1994-1997, Turystyka w województwie koszalińskim w sezonie 1996, Koszalin 1996, s. 2.

³⁵⁰ APK, Urząd Wojewódzki w Koszalinie, Wydział Kultury i Turystyki i Sportu, zespół 788, symbol teczki TKF-II 0205, sygn. 9/11, Sprawozdanie własne – Informacje o przygotowaniu województwa koszalińskiego do sezonu turystycznego i jego ocena 1994-1997, Analiza przebiegu sezonu turystycznego w województwie koszalińskim w 1997, Koszalin 1997, s. 1.

4.2.1. Komunikacja

Stopień rozwoju bazy komunikacyjnej, oprócz bazy noclegowej i gastronomicznej, decyduje o poziomie przygotowania obszaru do przyjęcia turystów³⁵¹ i miał on znaczący wpływ na poziom przygotowania obszaru do przyjęcia turystów. Wysoko rozwinięta baza komunikacyjna umożliwia łatwiejszy i szybszy dostęp do atrakcji turystycznych oraz ułatwiała przemieszczanie się turystów między różnymi miejscami. Dobrze rozwinięta infrastruktura komunikacyjna, w tym sieć dróg, połączeń kolejowych i lotniczych, a także transport publiczny, destynował turystów i przyczyniał się do rozwoju gospodarczego obszaru.

Baza komunikacyjna stanowi niezbędny element w przygotowaniu każdego obszaru do turystyki. System transportu turystycznego i różne formy łączności zapewniały szybkie i bezpieczne przemieszczanie się oraz wzbogacały podróż o atrakcyjność i niezwykłość³⁵². Dobór środków transportu zależał od indywidualnych potrzeb i możliwości turystów. Każda opcja transportu miała swoje specyficzne cechy i była wybierana z uwzględnieniem różnych czynników. Światowa Organizacja Turystyki (UNWTO) dokonała podziału transportu w turystyce na trzy główne kategorie: komunikację powietrzną, wodną i lądową³⁵³. Ten podział miał na celu zrozumienie i analizę różnych aspektów transportu w kontekście turystyki. Warto zauważyć, że wybór środka transportu mógł być uzależniony od charakteru podróży, celu podróży, dostępności połączeń oraz preferencji turystów. W związku z tym istotne było zapewnienie różnorodnych opcji transportu, które mogłyby spełnić różne potrzeby i oczekiwania turystów. Ponadto rozwój technologiczny, takie jak rozwój transportu elektrycznego czy rozwój ekologicznych form podróżowania, mógł przyczynić się do ograniczenia negatywnego wpływu transportu na środowisko naturalne.

Po roku 1989 poziom rozwoju infrastruktury transportowej w Polsce stanowił poważny problem, mający wpływ nie tylko na turystykę, ale również na rozwój gospodarczy kraju. Transformacja ustrojowa i zmiany polityczne, jakie miały miejsce w Polsce w tamtym

³⁵¹ A. Stasiak, J. Śledzińska, B. Włodarczyk, *Szlaki turystyczne. Od pomysłu do realizacji*, PTTK „Kraj”, Warszawa-Lódź 2014, s. 117.

³⁵² M. Ciesielski, K. Jordan, *Transport w turystyce*, Skrypt 123, Wydawnictwo AWF, Poznań 1977, s. 9.

³⁵³ I. Michniewicz, M. Peć, *Organizacja imprez i usług turystycznych*, Turystyka, t. V, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2018, s. 219.

okresie, przyczyniły się do ograniczenia inwestycji w infrastrukturę transportową oraz spowolnienia rozwoju tego sektora. W wyniku zmian systemowych i trudności gospodarczych, wiele projektów infrastrukturalnych zostało opóźnionych lub nawet całkowicie wstrzymanych. Brak odpowiedniej infrastruktury transportowej wpływał negatywnie na rozwój różnych sektorów gospodarki, w tym również na sektor turystyczny. Niedostateczna rozbudowa dróg, linii kolejowych, portów i lotnisk utrudniała przemieszczanie się zarówno mieszkańcom, jak i turystom, ograniczając tym samym rozwój turystyki w Polsce. Poważnym problemem były również niedopasowane do wymagań i standardów europejskich rozwiązania infrastrukturalne. Zaniedbania z poprzedniego okresu, brak modernizacji i dostosowania do nowych potrzeb spowodowały, że polska infrastruktura transportowa była często nieefektywna, ograniczając konkurencyjność kraju i utrudniając rozwój różnych sektorów gospodarki.

Kolejne lata po transformacji ustrojowej w Polsce w 1989 r. przyniosły poważny regres dla kolejnictwa w kraju. Nastąpiła likwidacja ruchu pasażerskiego na liniach o łącznej długości przekraczającej 8 000 km. Ten negatywny trend miał swoje przyczyny głównie w spadku popytu na przewozy kolejowe oraz polityce zarządzania Polskich Kolei Państwowych (PKP), która skupiała się na marnotrawieniu majątku kosztem inwestycji modernizacyjnych³⁵⁴. Jednym z kluczowych czynników regresu był więc zły stan infrastruktury kolejowej. Niedoinwestowanie i zaniedbania z poprzednich lat przyczyniły się do degradacji sieci kolejowej. Z tego powodu ruch na kolejach odbywał się coraz wolniej, co miało negatywny wpływ na konkurencyjność kolei jako środka transportu. Tylko 4,7% sieci kolejowej o łącznej długości 1 310 km pozwalało na osiągnięcie prędkości powyżej 160 km na godzinę³⁵⁵. Połączenia kolejowe i regionalne odgrywały istotną rolę w transporcie turystów nad Morze Bałtyckie. Jednakże dekapitalizacja bazy infrastruktury i taboru kolejowego spowodowała, że stan tych elementów był fatalny. Brak odpowiednich inwestycji i konserwacji doprowadził do pogorszenia się jakości usług kolejowych, co z kolei przyczyniło się do spadku popytu na przewozy. Jednym z wyraźnych problemów

³⁵⁴ G. Węclawowicz, J. Bański, M. Degórski, T. Komornicki, P. Korcelli, P. Śleszyński, *Przestrzenne zagospodarowanie Polski na początku XXI wieku*, Monografie nr 6, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa 2006, s. 85.

³⁵⁵ *Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2007-2013*, Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013, s. 22.

połączeń kolejowych było niewystarczające zapewnienie częstotliwości kursowania pociągów. Brak regularnych połączeń, zwłaszcza w okresach posezonowych, jak również niska częstotliwość kursów w sezonie letnim, ograniczały dostępność transportu kolejowego. Na przykład brak połączeń między Lęborkiem a Łebą w okresach posezonowych oraz mała liczba kursów w sezonie letnim utrudniały podróżowanie i powodowały niedogodności dla turystów. Wskazane ograniczenia miały negatywny wpływ na rozwój turystyki, ponieważ utrudniały dostęp do obszarów o wysokim potencjale turystycznym i atrakcyjności przyrodniczej. Turystom brakowało dogodnych i częstych połączeń kolejowych, co wpływało na tempo rozwoju turystyki w regionie i utrudniało korzystanie z jego atrakcji³⁵⁶.

Transformacja gospodarcza w Polsce przyniosła trudności dla sektora kolejowego, a Polskie Koleje Państwowe (PKP) znalazły się w wyjątkowo trudnej sytuacji. W celu przekształcenia PKP w bardziej efektywną i konkurencyjną firmę, uchwalono Ustawę o komercjalizacji, restrukturyzacji i prywatyzacji przedsiębiorstwa państwowego Polskie Koleje Państwowe w 2000 r. Na podstawie tej ustawy utworzono PKP S.A., jednoosobową spółkę Skarbu Państwa. Nowa ustawa narzuciła PKP S.A. tworzenie spółek, które zajmowały się kolejowymi przewozami pasażerskimi oraz miały możliwość prowadzenia innych działalności. W 2001 r. powołano do życia Grupę PKP, w skład której weszły różne spółki takie jak PKP Intercity Sp. z o.o., PKP Szybka Kolej Miejska (SKM) w Trójmieście oraz Natura Tour Sp. z o.o. (biuro turystyczne). PKP Intercity Sp. z o.o. zajmowało się obsługą kolejowych przewozów pasażerskich na połączeniach międzynarodowych i międzywojewódzkich, oferując połączenia pośpieszne i ekspresowe. Natomiast PKP Szybka Kolej Miejska (SKM) w Trójmieście zarządzała i administrowała linią kolejową Gdańsk Główny – Rumia, oferując przewozy pasażerskie w województwie pomorskim. Natura Tour Sp. z o.o. natomiast zajmowała się działalnością turystyczną. Przekształcenie PKP w PKP S.A. oraz utworzenie Grupy PKP i jej spółek-córek miało na celu poprawę efektywności, konkurencyjności i jakości usług kolejowych w Polsce. Dzięki tym

³⁵⁶ *Strategia rozwoju powiatu lęborskiego – aktualizacja na lata 2014-2020*, Lębork 2014, s. 40.

działaniami, PKP stało się bardziej zróżnicowaną grupą przedsiębiorstw, które oferowały różnorodne usługi przewozowe i turystyczne³⁵⁷.

Na przestrzeni lat przeprowadzono znaczną modernizację systemu sterowania ruchem kolejowym, co przyczyniło się do poprawy efektywności i bezpieczeństwa w transporcie kolejowym. Wybudowano centrale cyfrowe, które umożliwiają bardziej zaawansowane zarządzanie ruchem pociągów, a także wprowadzono połączenia światłowodowe, które zapewniają szybką i niezawodną transmisję danych. Dzięki modernizacji i elektryfikacji infrastruktury kolejowej na Pobrzeżu Koszalińskim, udało się skrócić czas przejazdów pociągów pasażerskich. Elektryfikacja linii kolejowych umożliwiła bardziej efektywne i ekologiczne zasilanie pociągów, co przyczyniło się do zwiększenia prędkości i skrócenia czasu podróży dla pasażerów.

W ramach *Strategii Rozwoju Powiatu Wejherowskiego na lata 2011-2020* podjęto działania mające na celu poprawę transportu kolejowego pasażerskiego w regionie. Dzięki współpracy między Szybką Koleją Miejską (SKM) a PKP Intercity, udało się skrócić czas dojazdu pociągów SKM z Wejherowa do Gdyni, Gdańska i Słupska. To z kolei wpłynęło na zwiększenie dostępności i mobilności pasażerów na tym obszarze. Także w ramach regionalnej *Strategii Rozwoju Transportu w Województwie Pomorskim na lata 2007-2020* jednym z priorytetowych kierunków działań inwestycyjnych dla miasta Łeby było zadanie związane z modernizacją i rewitalizacją linii kolejowej nr 229 na odcinku Lębork – Łeba. Celem tego przedsięwzięcia było poprawienie infrastruktury kolejowej, co miało przyczynić się do lepszej obsługi pasażerów oraz zwiększenia atrakcyjności i dostępności turystycznej regionu³⁵⁸.

PKP podejmowało starania mające na celu zapewnienie sprawnego i bezpiecznego podróżowania w sezonie oraz odpowiedniej i szybkiej obsługi podróżnych na stacjach o dużym natężeniu ruchu. Istniała potrzeba inwestycji w infrastrukturę kolejową, które najbardziej oczekiwane były przez mieszkańców. Jednym z priorytetów była budowa drugiego toru kolejowego na trasie Słupsk – Trójmiasto. Ten projekt miał na celu zwiększenie przepustowości linii kolejowej, co umożliwiłoby obsługę większej liczby

³⁵⁷ S. Banaszek, *Wpływ ustawy o komercjalizacji, restrukturyzacji i prywatyzacji przedsiębiorstwa państwowego Polska Kolej Państwowa na zasób nieruchomości PKP*, Studia i materiały, vol. 18, nr 2, Towarzystwo Naukowe Nieruchomości, Olsztyn 2010, s. 87-91.

³⁵⁸ *Strategia rozwoju gminy miejskiej Łeby na lata 2014-2025*, Łeby 2014, s. 46.

pociągów i skrócenie czasu podróży. Budowa drugiego toru była kluczowym działaniem mającym na celu poprawę komunikacji na tym obszarze. Kolejnym istotnym przedsięwzięciem była modernizacja linii kolejowej Szczecinek – Ustka. Ta inwestycja miała na celu poprawę stanu i jakości infrastruktury kolejowej na tej trasie, co przyczyniłoby się do polepszenia obsługi pasażerów i skrócenia czasu podróży. Modernizacja linii kolejowej była ważnym krokiem w eliminacji problemów komunikacyjnych na tym obszarze³⁵⁹.

W połowie lat 90. usługi transportowe oferowane przez PKP odgrywały kluczową rolę w przewozach kolonijnych, które były realizowane zgodnie z otrzymywanymi zleceniami. Przewozy te były wyodrębniane z ogólnych kursów lub stanowiły część składów pociągów dalekobieżnych. Aby skrócić czas obsługi turystów i zapewnić im wygodną obsługę, na stacjach PKP wprowadzano dodatkowe okienka kasowe oraz punkty informacyjne. Te dodatkowe punkty obsługi miały na celu zwiększenie dostępności usług dla podróżnych, szczególnie w okresach wzmożonego ruchu turystycznego. Dodatkowe okienka kasowe umożliwiały sprawniejsze i szybsze dokonywanie transakcji związanych z zakupem biletów kolejowych. Dzięki temu turyści mieli możliwość skorzystania z osobnych kas, które były dedykowane obsłudze turystycznej. Otwarcie dodatkowych okienek kasowych miało na celu zwiększenie przepustowości obsługi pasażerów oraz skrócenie czasu oczekiwania w kolejkach. Ponadto wprowadzanie punktów informacyjnych na stacjach PKP miało umożliwić udzielanie turystom niezbędnych informacji dotyczących połączeń kolejowych, rozkładów jazdy, tras podróży itp. Punkty informacyjne były miejscami, w których podróżni mogli uzyskać pomoc w planowaniu swoich podróży, uzyskać odpowiedzi na pytania i rozwiązać ewentualne problemy związane z podróżą. Wydawane informatory komunikacyjne stanowiły ważne narzędzie dla turystów korzystających z usług PKP. W informatorach znajdowały się aktualne rozkłady jazdy zarówno dla PKP, jak i dla PKS (Polska Komunikacja Samochodowa). Dzięki tym informacjom, turyści mieli możliwość zapoznania się z planowanymi kursami pociągów

³⁵⁹ <http://www.gdansk.uw.gov.pl/1983-slupsk-komunikacja-kolejowa-i-drogowa-w-pomorskiem> [dostęp 12 września 2016].

i autobusów, co umożliwiło im planowanie podróży i korzystanie z odpowiednich połączeń³⁶⁰.

W 2016 r. wszystkie większe miejscowości Pobrzeża Koszalińskiego, takie jak Kołobrzeg, Ustronie Morskie, Darłowo, Ustka i Łeba, posiadały bezpośrednie połączenia kolejowe. Połączenia te odgrywały istotną rolę dla turystów, umożliwiając im wygodne i efektywne podróżowanie po regionie. Najważniejsze linie kolejowe na Pobrzeżu Koszalińskim obejmowały: linia 404 – Białogard – Kołobrzeg, linia 402 – Koszalin – Kołobrzeg, linia 418 – Sławno – Darłowo, linia 405 – Słupsk – Ustka, linia 229 – Lębork – Łeba, linia 230 – Wejherowo – Obliwice. Wybudowanie linii kolejowej łączącej Koszalin z Mielnem było w dużej mierze podyktowane potrzebami wynikającymi z turystyczno-rekreacyjnej roli Mielna. Projekt miał na celu ułatwienie podróży do popularnego kurortu nadmorskiego i zwiększenie dostępności turystycznej regionu. Dzięki tej linii kolejowej, turyści mieli możliwość łatwiejszego dotarcia do Mielna, co mogło przyczynić się do rozwoju turystyki i zwiększenia liczby odwiedzających.

Można zatem stwierdzić, że w 2016 r. Pobrzeże Koszalińskie miało dobrze rozwiniętą sieć połączeń kolejowych, umożliwiających podróżowanie między większymi miejscowościami turystycznymi. Połączenia kolejowe odgrywały kluczową rolę w zapewnieniu mobilności turystów i umożliwieniu im zwiedzania regionu. Budowa linii kolejowej Koszalin – Mielno miała istotne znaczenie dla rozwoju turystyki i poprawy dostępności do popularnego kurortu Mielno³⁶¹. W 2016 r. otworzono nową linię kolei dużych prędkości, która przebiegała wzdłuż całego Pobrzeża Koszalińskiego, łącząc Kołobrzeg z Gdańskiem, Warszawą i Krakowem. Ta inwestycja miała na celu zapewnienie szybkich i wygodnych połączeń kolejowych dla podróżujących w regionie. Choć transport kolejowy stracił część swojej dominacji na rzecz innych środków transportu, zwłaszcza w przewozach osobowych, to w przypadku rozwoju turystyki rola transportu kolejowego będzie się zwiększać.

³⁶⁰ APK, Urząd Wojewódzki w Koszalinie, Wydział Kultury i Turystyki i Sportu, zespół 788, symbol teczeki TKF-II 0205, sygn. 9/11, Sprawozdanie własne – Informacje o przygotowaniu województwa koszalińskiego do sezonu turystycznego i jego ocena 1994-1997, Turystyka w województwie koszalińskim w sezonie 1995, Koszalin 1995, s. 15.

³⁶¹ A. Kowalczyk., M. Derek, *op. cit.*, s. 233.

Największe znaczenie dla ruchu turystycznego na Pobrzeżu Koszalińskim miały drogi krajowe oraz niektóre drogi wojewódzkie. Przed sezonem turystycznym przeprowadzano różne działania, takie jak remont nawierzchni, porządkowanie poboczy, rowów i pasów drogowych. Prace te koncentrowały się głównie na drogach wojewódzkich. Dodatkowo, dokonywano porządkowania parkingów przydrożnych i leśnych, aby poprawić ich funkcjonalność i bezpieczeństwo³⁶². Mimo tak niekorzystnej sytuacji, warto zauważyć, że udało się zahamować proces dalszej degradacji dróg, a od 2003 r. stan infrastruktury drogowej zaczął się stopniowo poprawiać. Jednak strukturalnym problemem polskiej sieci drogowej były drogi krajowe, na których odbywał się ruch o dużym natężeniu, w tym samochodów ciężarowych. To powodowało znaczne uciążliwości dla mieszkańców oraz stanowiło zagrożenie dla ich bezpieczeństwa. Niezadowalający stan infrastruktury drogowej był dodatkowo pogłębiony przez bardzo szybki wzrost liczby samochodów osobowych (o 134,5% w latach 1990-2005) oraz pojazdów ciężarowych. Ten dynamiczny wzrost liczby pojazdów wpływał na jeszcze większe obciążenie już zniszczonych dróg³⁶³.

Po transformacji ustrojowej w Polsce w 1989 r. brakowało odpowiedniej infrastruktury drogowej, zwłaszcza dróg ekspresowych i autostrad, które byłyby kluczowe dla szybkiego i efektywnego transportu drogowego. Tempo budowy tych dróg znacznie odbiegało od europejskich standardów, co powodowało niedostateczną rozbudowaną sieć drogową w kraju. W rezultacie drogi o parametrach dróg regionalnych i lokalnych musiały służyć zarówno potrzebom ruchu lokalnego, jak i długodystansowego. Brak odpowiednich dróg ekspresowych i autostrad sprawiał, że drogi regionalne i lokalne często przecinały obszary miejskie, co generowało duże natężenie ruchu, utrudnienia w przemieszczaniu się i zwiększone ryzyko wypadków. Brak rozwiniętej infrastruktury drogowej miał negatywny wpływ na mobilność, rozwój gospodarczy i turystykę w Polsce. Ograniczenia w szybkości i przepustowości dróg oraz długie czasy podróży stanowiły wyzwanie dla rozwoju regionalnego i efektywnego wykorzystania potencjału turystycznego kraju³⁶⁴.

³⁶² APK, zespół nr 416 WRN w Koszalinie, symbol teczki BRN 02320, sygn. 329, Komisja Młodzieży, Kultury Fizycznej i Turystyki 1989, 1990, Koszalin 1989, s. 6.

³⁶³ *Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko...*, s. 21.

³⁶⁴ M. W. Kozak, *Turystyka i polityka turystyczna a rozwój: między starym a nowym paradygmatem*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2009, s. 185.

Sieć dróg Pobrzeża Koszalińskiego była ogólnie wystarczająca, jednak większość dróg wymagała modernizacji i napraw, aby poprawić ich stan techniczny. Infrastruktura drogowa, włączając w to chodniki, oświetlenie oraz budowę i naprawę parkingów, wymagała znaczących ulepszeń. Niedobór miejsc parkingowych i parkingów był jednym z istotnych problemów. Brak odpowiedniej liczby miejsc parkingowych dla turystów prowadził do utrudnień w poruszaniu się i parkowaniu pojazdów. Dlatego rozwinięcie infrastruktury parkingowej było niezbędne dla poprawy dostępności i wygody dla turystów.

Infrastruktura drogowa Pobrzeża Koszalińskiego nie była początkowo rozwinięta w stopniu zadawalającym, ale ważne było zauważenie, że następował systematyczny postęp i poprawa jej stanu. Działania podejmowane w celu modernizacji i rozbudowy dróg przyczyniły się do stopniowej poprawy dostępności i jakości infrastruktury drogowej w regionie. Ważne projekty modernizacyjne, takie jak budowa nowych dróg, naprawa istniejących nawierzchni, rozbudowa skrzyżowań i mostów, przyczyniły się do zwiększenia przepustowości dróg, skrócenia czasu podróży i poprawy bezpieczeństwa na drogach. Ponadto rozwój infrastruktury drogowej, takiej jak budowa nowych parkingów, chodników czy oświetlenia wpłynął na poprawę komfortu podróżowania.

W 2004 r. w powiecie Kołobrzeskim większość dróg charakteryzowała się złą kondycją techniczną, a około 70% całkowitej długości dróg wymagało pilnej przebudowy, włączając w to wykonanie nowych nawierzchni bitumicznych, takich jak warstwa wiążąca i ścieralna. Pozostałe drogi gminne różniły się pod względem stanu technicznego i były uzależnione od możliwości finansowych poszczególnych gmin. Nawierzchnie tych dróg obejmowały różne materiały, od asfaltu i płyt betonowych po nawierzchnie gruntowo-żużlowe. Systematyczne prace konserwacyjne dróg gminnych pozwalały na utrzymanie połączeń między poszczególnymi miejscowościami w gminach. Działania te miały na celu zapewnienie przejezdności i bezpieczeństwa na drogach lokalnych. Mimo zróżnicowanego stanu technicznego dróg gminnych, konserwacje regularnie przeprowadzane pozwalały na utrzymanie ich funkcjonalności i dostępności³⁶⁵.

Pod koniec 2006 r. w Polsce niemal połowa dróg nie spełniała norm nacisku na oś, co prowadziło do szybkiego niszczenia nawierzchni. Ten nieodpowiedni stan dróg

³⁶⁵ *Strategia zrównoważonego rozwoju gospodarczego powiatu kołobrzeskiego*, Starostwo Powiatowe w Kołobrzegu, Kołobrzeg 2004, s. 19.

przyczyniał się do wyjątkowo niskiego poziomu bezpieczeństwa na drogach. Infrastruktura drogowa była w złym stanie, a przede wszystkim nieodpowiednio dostosowana do potrzeb współczesnej gospodarki, w tym turystyki. W tak trudnych i niebezpiecznych warunkach infrastruktury drogowej w Polsce obsługiwano ruch turystyczny oparty głównie na transporcie autobusowym. Polska Komunikacja Samochodowa (PKS) odgrywała istotną rolę w zapewnianiu transportu, zwłaszcza w podróżach lokalnych i regionalnych. PKS oferowała różne linie autobusowe, umożliwiające połączenia pomiędzy miastami, w tym popularnymi miejscami turystycznymi.

Autobusy PKS były powszechnie wykorzystywane przez turystów podróżujących na wakacje, weekendowe wyjazdy czy odwiedzanie rodzinnych miejscowości. Wcześniej, do końca lat 90., Państwowa Komunikacja Samochodowa (PKS) była jedynym państwowym przewoźnikiem o ogólnokrajowym zasięgu świadczącym usługi transportowe zgodnie z otrzymywanymi zleceniami. PKS pełniła ważną rolę w zapewnianiu publicznego transportu, umożliwiając podróże zarówno mieszkańcom, jak i turystom.

PKS w województwie koszalińskim pełniła istotną rolę w zapewnianiu połączeń między miejscowościami z głębi kraju a nadmorskimi miejscowościami, takimi jak: Jarosławiec, Darłowo, Łazy, Mielno i Koszalin. Przewoźnik oferował również wynajem autokarów turystycznych na przejazdy zarówno w kraju, jak i za granicą. W 2016 r., funkcjonując już jako Przedsiębiorstwo Komunikacji Samochodowej Sp. z o.o., firma świadczyła usługi transportowe na trasach do Zakopanego, Krakowa, Olsztyna, Gdańska, Wrocławia i Katowic. Turystom zapewniano również połączenia do miejscowości takich jak Darłowo, Dąbki, Kołobrzeg i Ustronie Morskie. Należy jednak zauważyć brak bezpośrednich połączeń w kierunku Ustki i Łeby. PKS w Słupsku także oferował połączenia turystyczne, umożliwiające podróże z Słupska do Darłowa, Ustki, Łeby i innych atrakcyjnych turystycznie miejscowości w regionie³⁶⁶. Autobusy PKS kursowały zarówno na trasach nadmorskich, jak i dalekobieżnych, zapewniając połączenia komunikacyjne w regionie Półwyspu Koszalińskiego. Starano się poprawić tę infrastrukturę poprzez zwiększenie częstotliwości kursowania autobusów. Od 2015 r. PKS w Słupsku

³⁶⁶ Nazwa *Kraina w kratę* pojawiła się po raz pierwszy jako tytuł zorganizowanej w 1995 r. w Słupsku wystawy fotograficznej prezentującej piękno tradycyjnej architektury wsi Pomorza. Nazwa ta okazała się tak trafna i chwytliwa, że obecnie, po kilkunastu latach funkcjonuje jako oficjalne pojęcie i lokalna marka turystyczna. <https://pomorskie.travel/pl/-/kraina-w-krate> [dostęp 12 września 2016].

funkcjonowało jako Przedsiębiorstwo Komunikacji Samochodowej w Słupsku Spółka Akcyjna. Przewoźnik ten oferował połączenia z wieloma miejscowościami turystycznymi na Pobrzeżu Koszalińskim, takimi jak: Kluki, Rowy, Sławno, Ustka czy Wicie. Zarówno spółki w Koszalinie, jak i w Słupsku oferowały także wynajem autobusów i autokarów turystycznych na przejazdy zarówno w kraju, jak i za granicą.

W niektórych miastach (Koszalin, Słupsk, Kołobrzeg, Wejherowo) funkcjonowała również Miejska Komunikacja Samochodowa (MKS), która zapewniała transport publiczny na terenie danej miejscowości. MKS było ważnym środkiem transportu dla mieszkańców oraz turystów odwiedzających dane miasto. Zapewniało ono połączenia autobusowe oraz trolejbusowe, umożliwiając łatwe poruszanie się po mieście i dostęp do różnych atrakcji turystycznych. Komunikacja Miejska w Kołobrzegu Sp. z o.o.³⁶⁷ była odpowiedzialna za obsługę linii autobusowej łączącej miejscowości nadmorskie Podczele, Kołobrzeg i Grzybowo. Przewoźnik ten zapewniał transport publiczny, umożliwiający mieszkańcom i turystom poruszanie się pomiędzy tymi miejscowościami. Linia autobusowa obsługiwana przez Komunikację Miejską w Kołobrzegu Sp. z o.o. była istotnym elementem infrastruktury transportowej, ułatwiającym podróże wzdłuż Pobrzeża Koszalińskiego.

Miejski Zakład Komunikacji w Koszalinie (MZK) w odpowiedzi na wniosek Urzędu Wojewódzkiego w Koszalinie uruchomił w 1995 r. połączenia autobusowe na trasie Koszalin – Mielno. Ta inicjatywa miała na celu zapewnienie dogodnych połączeń transportowych między Koszalinem a popularną nadmorską miejscowością Mielnem. Działania MZK w Koszalinie miały na celu ułatwienie podróży mieszkańcom i turystom, umożliwiając im wygodne przemieszczanie się między tymi dwoma miejscowościami³⁶⁸. W wyniku restrukturyzacji w 1997 r. Miejski Zakład Komunikacji w Koszalinie został zastąpiony przez spółkę skarbu miasta o nazwie Miejski Zakład Komunikacji Spółka z o.o. w Koszalinie. Nowy zarząd opracował program restrukturyzacji przedsiębiorstwa. Spółka nie tylko obsługiwała przewozy na terenie miasta, ale również oferowała usługi związane

³⁶⁷ Komunikacja Miejska w Kołobrzegu Sp. z o.o., powstała w wyniku przekształcenia w 1993 r. Przedsiębiorstwa Komunikacji Miejskiej w spółkę prawa handlowego, na podstawie Uchwały Rady Miasta w Kołobrzegu w 1992 r. Właścicielem wszystkich udziałów była Gmina Miejska Kołobrzeg.

³⁶⁸ APK, Urząd Wojewódzki w Koszalinie, Wydział Kultury i Turystyki i Sportu, zespół 788, symbol teczki TKF-II 0205, sygn. 9/10, Sprawozdanie własne – Miejsce i rola turystyki w działalności gospodarczej woj. koszalińskiego 1995 r., Koszalin 1995, s. 10.

z przewozami krajowymi. Warto wspomnieć, że jedną z atrakcji turystycznych był tramwaj wodny o nazwie Koszałek. Koszałek łączył przystanie w Jamnie, Mielnie i Unieściu, przyczyniając się do zwiększenia dostępności komunikacyjnej w regionie. Ten środek transportu był szczególnie popularny wśród osób odwiedzających region na jednodniowe wycieczki³⁶⁹.

Zaprzestanie prowadzenia linii autobusowej na trasie Słupsk – Ustka przez Miejski Zakład Komunikacji (MZK) w Słupsku było poważną niedogodnością dla turystów. Jednak ta luka w ofercie transportowej została szybko wypełniona przez prywatnych przewoźników. Powstało wiele regionalnych firm przewozowych, które oferowały transport turystów nad morze. Na trasie Słupsk – Ustka powstała linia 500, obsługiwana przez trzech różnych przewoźników. Choć MZK w Wejherowie nie obsługiwał bezpośrednich kursów do miejscowości nadmorskich, skoncentrował się jednak na zapewnieniu połączeń autobusowych z pobliskimi miejscowościami³⁷⁰. Rok 2003 przyniósł przełom w zakresie komunikacji zbiorowej w Słupsku, gdy została wprowadzona koncepcja optymalizacji sieci komunikacji miejskiej. Ta koncepcja została opracowana na podstawie przeprowadzonych badań marketingowych, które miały na celu lepsze dopasowanie oferty komunikacyjnej do potrzeb mieszkańców. Dzięki przeprowadzonym badaniom marketingowym udało się zidentyfikować istniejące problemy i wyzwania związane z komunikacją miejską w Słupsku. Na podstawie zebranych danych i analizy preferencji pasażerów opracowano nową koncepcję, która miała poprawić efektywność i dostępność usług komunikacyjnych. Wdrożenie tej koncepcji miało na celu zoptymalizowanie trasy i częstotliwości kursowania linii autobusowych, dostosowanie rozkładów jazdy do zapotrzebowania pasażerów oraz wprowadzenie usprawnień w obszarze obsługi klienta. W rezultacie mieszkańcy Słupska mogli korzystać z bardziej efektywnej i dostosowanej do swoich potrzeb komunikacji miejskiej³⁷¹.

W wyniku wyznaczenia około 10 000 przystanków komunikacyjnych na terenie województwa pomorskiego, można przypuszczać, że dojazdy turystyczne w regionie Pobrzeża Koszalińskiego stały się mniej uciążliwe. Wygodny dostęp do środków

³⁶⁹ *Program Rozwoju Turystyki dla Miasta Koszalina na lata 2013-2016*, Koszalin 2013, s. 12.

³⁷⁰ *Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Gminy Wejherowo na lata 2014-2021*, Wejherowo 2013, s. 32.

³⁷¹ <http://www.mzk.slupsk.pl/pl/page/historia.html> [dostęp 12 września 2016].

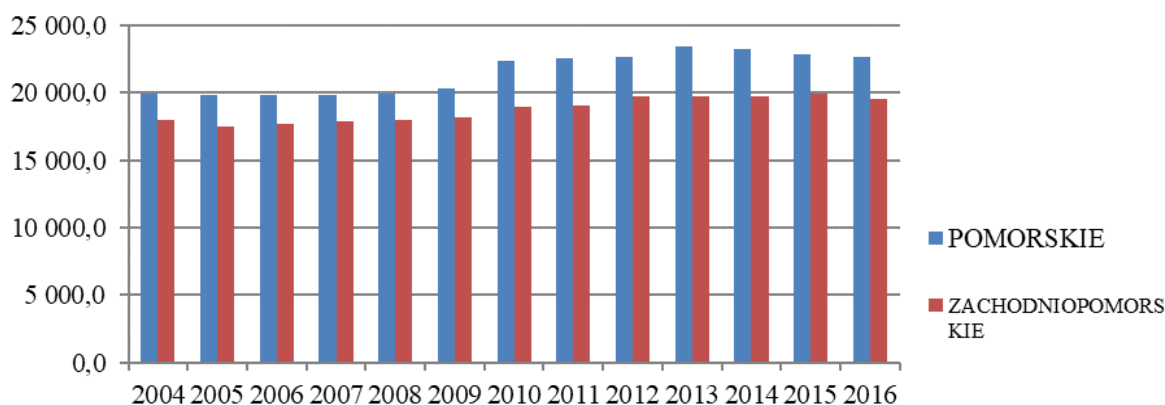
komunikacji zbiorowej pozwalał mieszkańcom i turystom na swobodne podróżowanie po regionie. Corocznie odnotowywano około 350 000 000 przejazdów środkami komunikacji zbiorowej, co mogło świadczyć o dużej popularności tego rodzaju transportu w regionie. Powstanie regionalnych firm przewozowych, zarówno w Koszalinie, jak i w Kołobrzegu, było odpowiedzią na rosnące zapotrzebowanie na połączenia z miejscowościami turystycznymi zarówno w sezonie, jak i poza nim. Prywatni właściciele tych firm konkurowali ze sobą, prowadząc osobną politykę cenową, co przyczyniało się do zwiększonej różnorodności i dostępności ofert przewozowych dla turystów.

W 2016 r. dojazd do miejscowości turystycznych na obszarze Pobrzeża Koszalińskiego odbywał się za pomocą różnych kategorii dróg, w tym dróg krajowych, wojewódzkich, powiatowych i gminnych. Ważnym elementem infrastruktury były drogi krajowe przechodzące przez miasta, które stanowiły główne trasy komunikacyjne w regionie. Przykładowo, w Kołobrzegu przechodziły 3 drogi krajowe, w Koszalinie 5, w Darłowie 3, w Słupsku 4, w Ustce 2, a w Łebie 1. Ważnym elementem infrastruktury drogowej były również parkingi, które były dostępne we wszystkich miejscowościach na obszarze Pobrzeża Koszalińskiego. Parkingi znajdujące się wzdłuż dróg krajowych były administrowane przez Dyрекcję Okręgową Dróg Publicznych. Stacje paliw zlokalizowane były głównie w granicach administracyjnych miast, a ich lokalizacja była tak dobrana, aby średnia odległość dojazdu do stacji nie przekraczała 20 km³⁷².

W początkowym okresie transformacji Polski powstała koncepcja połączenia Niemiec ze wschodnimi regionami kraju. Jednym z planowanych projektów było zbudowanie trasy szybkiego ruchu S6, która miała przebiegać przez obszar Pobrzeża Koszalińskiego, łącząc Gdańsk ze Szczecinem. W celu realizacji tego przedsięwzięcia 14 czerwca 2007 r. Wojewoda Pomorski wydał decyzję środowiskową dotyczącą budowy obwodnicy Słupska, a prace budowlane rozpoczęto w 2008 r. W marcu 2011 r. opracowano ostateczny przebieg trasy S6. Jej równoległe położenie w stosunku do linii brzegowej Morza Bałtyckiego miało na celu ułatwienie i skrócenie dojazdu do terenów turystycznych na Pobrzeżu Koszalińskim. Dodatkowo miało przyczynić się do usprawnienia komunikacji między portami morskimi. W 2014 r. ogłoszono przetarg na budowę odcinka Szczecin – Koszalin, a według prognoz pierwsze odcinki miały zostać oddane do użytku w 2019 r.

³⁷² APK, Urząd Wojewódzki w Koszalinie, Wydział Kultury i Turystyki i Sportu, zespół 788, symbol teczki TKF-II 0205, sygn. 9/10, Sprawozdanie własne – Miejsce i rola turystyki w działalności gospodarczej woj. koszalińskiego 1995, Koszalin 1995, s. 10.

Konferencja zorganizowana w słupskiej delegaturze Pomorskiego Urzędu Wojewódzkiego miała na celu omówienie programu przebudowy dróg oraz potrzeb i kierunków komunikacji kolejowej w województwie pomorskim. Podczas spotkania samorządowcy z powiatów przedstawili swoje oczekiwania i potrzeby dotyczące infrastruktury kolejowej i drogowej przed wiceministrem infrastruktury i budownictwa, przedstawicielami spółek kolejowych oraz dyrekcji dróg krajowych. Wśród najbardziej oczekiwanych inwestycji przez mieszkańców po konferencji znalazły się projekty dotyczące budowy drugiego toru kolejowego na trasie Słupsk – Trójmiasto, modernizacji linii kolejowej Szczecinek – Ustka oraz budowy drogi na trasie Szczecin – Gdańsk. Inwestycje te miały kluczowe znaczenie dla poprawy infrastruktury komunikacyjnej w regionie i odpowiedzi na rosnące potrzeby transportowe³⁷³. Poniżej przedstawiono wykres zawierający dane dotyczące długości dróg publicznych województw pomorskiego i zachodniopomorskiego w latach 2004-2016.

Wykres 5. Drogi publiczne województw pomorskiego i zachodniopomorskiego w latach 2004-2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie roczników statystycznych województw pomorskiego i zachodniopomorskiego z lat 2004-2016.

Z przedstawionych analiz wynika, że do 2009 r. długość dróg publicznych w obu województwach utrzymywała się na poziomie 38 000 km. Następnie w 2010 r. zaobserwowano istotny przyrost, zwiększając długość dróg o około 3 000 km. W 2016 r. całkowita długość dróg w obu województwach wyniosła 42 198 km. W 2007 r. w województwie pomorskim nie istniała żadna autostrada, podczas gdy województwo

³⁷³<http://www.gdansk.uw.gov.pl/1983-slupsk-komunikacja-kolejowa-i-drogowa-w-pomorskiem> [dostęp 12 września 2016].

zachodniopomorskie posiadało krótkie odcinki betonowych autostrad z okresu przedwojennego. Jednakże dzięki organizacji Mistrzostw Europy w piłce nożnej w 2012 r., oddano do użytku autostradę A1, która łączyła Gdańsk z Łodzią. Według obliczeń, łączna długość autostrad w województwie pomorskim i zachodniopomorskim w 2016 r. wynosiła 91,2 km.

Na terenie Pobrzeża Koszalińskiego brakowało bezpośredniego dostępu do transportu lotniczego, a najbliższe lotniska znajdowały się w Gdańsku i Goleniowie. Lotnisko w Gdańsku, zlokalizowane w stosunkowo niewielkiej odległości od Pobrzeża Koszalińskiego, było jednym z największych i najważniejszych lotnisk w Polsce. W 2016 r. odprawiło ono ponad 2 mln pasażerów i przyjęło prawie 2 mln osób³⁷⁴. Było to ważne centrum przewozowe dla regionu i stanowiło kluczowy punkt wejścia dla wielu turystów odwiedzających ten obszar³⁷⁵. Drugim najbliższym lotniskiem było lotnisko w Goleniowie, które znajdowało się nieco dalej od Pobrzeża Koszalińskiego. Choć jego rola w obsłudze turystyki na tym obszarze była mniejsza niż lotniska w Gdańsku, pełniło istotną rolę w zapewnieniu alternatywnych połączeń lotniczych dla mieszkańców i turystów regionu. Dla podróżnych korzystających z Pobrzeża Koszalińskiego, lotniska w Gdańsku i Goleniowie stanowiły opcje dojazdu do i z regionu, szczególnie dla tych, którzy preferowali podróż samolotem. Choć nie było bezpośredniego transportu lotniczego na terenie Pobrzeża Koszalińskiego, obecność tych lotnisk w niedalekiej odległości miała wpływ na dostępność transportu dla turystów odwiedzających ten obszar. Należy zaznaczyć, że brak lokalnego lotniska na Pobrzeżu Koszalińskim mogło być czynnikiem ograniczającym pewne aspekty rozwoju turystycznego. Jednakże, poprzez odpowiednie połączenia transportowe i dostęp do lotnisk w pobliskich miastach, możliwe było korzystanie z transportu lotniczego jako środka komunikacji dla turystów odwiedzających Pobrzeże Koszalińskie. W przypadku połączenia między lotniskiem w Goleniowie a Koszalinem, godzinna jazda samochodem sugerowała, że dojazd środkami komunikacji publicznej mógł być jeszcze bardziej czasochłonny i niedogodny. Ograniczony rozkład jazdy autobusów lub brak bezpośrednich połączeń mogły utrudniać podróż turystom korzystającym z transportu publicznego. Podobnie dojazd z Gdańskiego lotniska do Słupska

³⁷⁴ Urząd Statystyczny w Gdańsku opracowania sygnalne listopad 2017.

³⁷⁵ A. Kowalczyk., M. Derek, *op. cit.*, s. 236.

był również utrudniony ze względu na znaczną odległość i brak bezpośrednich połączeń komunikacyjnych. W takich przypadkach podróżni mogli być zmuszeni do korzystania z różnych środków transportu lub organizacji prywatnych transferów, co mogło wpływać na komfort i dostępność transportu³⁷⁶.

Nawet w przypadku, gdyby infrastruktura transportowa na Pobrzeżu Koszalińskim była w dobrym stanie technicznym, to brak koordynacji różnych rodzajów transportu mogłoby znacząco ograniczać korzyści dla turystów. Niezależnie od stanu dróg, kolei czy lotnisk, niedostateczna koordynacja między nimi mogłaby prowadzić do uciążliwych przesiadek lub długotrwałych podróży³⁷⁷. Zapewnienie łączności i spójności komunikacyjnej między różnymi środkami transportu stanowiło istotne wyzwanie dla przyszłości rozwoju infrastruktury transportowej. Konieczne było skoordynowanie i integracja różnych rodzajów transportu, aby umożliwić płynne przejścia między nimi oraz zapewnić spójność w podróżach turystycznych.

W kontekście Pobrzeża Koszalińskiego, niemożność uruchomienia pasażerskiego lotniska w Zegrzu Pomorskim z powodu braku dofinansowania ze środków europejskich stanowiło wyzwanie dla rozwoju transportu lotniczego w regionie. Środki finansowe dostępne w ramach perspektywy finansowej UE mogłyby odgrywać istotną rolę w inwestowaniu w nowe infrastruktury transportowe, w tym lotniska. Brak takiego dofinansowania ograniczało możliwości rozwoju lotnictwa pasażerskiego i utrudniało poprawę łączności komunikacyjnej z Pobrzeżem Koszalińskim. W związku z tym, konieczne jest staranne planowanie i alokacja środków finansowych na rozwój infrastruktury transportowej, w tym na poprawę łączności lotniczej. Współpraca między różnymi instytucjami, w tym rządem, samorządami lokalnymi, przewoźnikami oraz unijnymi instytucjami finansowymi, mogła być kluczowa dla osiągnięcia celów związanych z poprawą spójności komunikacyjnej i zapewnieniem efektywnych połączeń transportowych dla turystów i mieszkańców Pobrzeża Koszalińskiego³⁷⁸.

Żegluga pasażerska Pobrzeża Koszalińskiego obejmowała porty znajdujące się w województwie pomorskim. W 2016 r. porty morskie w tym regionie odprawiły łącznie

³⁷⁶ M. W. Kozak, *op. cit.*, s. 184.

³⁷⁷ *Ibidem*, s. 188.

³⁷⁸ *Strategia zrównoważonego rozwoju koszalińskiego obszaru funkcjonalnego*, Koszalin 2014, s. 105.

358 249 pasażerów, przyjmując jednocześnie 358 064 pasażerów. Porty te odgrywały istotną rolę w ruchu pasażerskim, umożliwiając podróżnym wjazd i wyjazd z Polski. Dodatkowo, w tym samym roku, lotniska i porty morskie w województwie pomorskim odegrały kluczową rolę w transporcie osób wjeżdżających i wyjeżdżających z Polski. W sumie dokonano 12 546 000 odpraw pasażerów, z czego 2 771 000 stanowili cudzoziemcy. To świadczyło o znaczeniu województwa pomorskiego jako ważnego węzła komunikacyjnego, przyciągającego zarówno turystów zagranicznych, jak i podróżnych wewnętrznych. W kontekście rozwoju turystyki i transportu na Pobrzeżu Koszalińskim, porty morskie oraz lotniska stanowiły ważne punkty komunikacyjne, umożliwiające sprawną wymianę pasażerską zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym³⁷⁹. Dalszy rozwój i inwestycje w te infrastruktury mogłyby przyczynić się do zwiększenia dostępności i atrakcyjności regionu, skupiając większą liczbę turystów i ułatwiając podróże zarówno dla osób z Polski, jak i z zagranicy.

Warunkiem udostępnienia obiektu krajoznawczego dla ruchu turystycznego było zapewnienie odpowiednich środków komunikacji, które umożliwiłyby turystom dotarcie do tego miejsca. Szlaki turystyczne odgrywały istotną rolę w spełnianiu tej funkcji, ponieważ miały za zadanie umożliwić osobom o różnym doświadczeniu i umiejętnościach poruszanie się w sposób wygodny i bezpieczny. Szlaki turystyczne powinny być zaprojektowane w taki sposób, aby umożliwić dostęp do obiektów krajoznawczych w różnych warunkach atmosferycznych i porach roku. Oznakowane trasy, odpowiednio utrzymane i zabezpieczone, powinny umożliwiać turystom dotarcie do celu bez większych trudności i ryzyka³⁸⁰. W regionie Pobrzeża Koszalińskiego większość szlaków turystyki pieszej była zarządzana i oznakowana przez Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze (PTTK). Towarzystwo pełniło funkcję opieki merytorycznej i prawnej nad tymi szlakami, które znajdowały się na terytorium dawnych województw koszalińskiego, słupskiego i gdańskiego. Po reformie podziału administracyjnego w 1999 r., obszary te przeszły do województw pomorskiego i zachodniopomorskiego.

³⁷⁹ <https://gdansk.stat.gov.pl/wykresy/pozostale-wykresy-interaktywne/publikacje/rok2018/turystyka-w-województwie-pomorskim-w-latach-2013-2017-wykresy-interaktywne#!/strona-11> [dostęp 9 sierpnia 2018].

³⁸⁰ J. Czerwiński, *op. cit.*, s. 279.

W 1995 r. na terenie województwa koszalińskiego istniało ponad 20 znakowanych szlaków pieszych o łącznej długości 1000 km. Jednym z najdłuższych szlaków był *Szlak Wzniesień Moreny Czołowej*, który przebiegał przez najbardziej interesujące tereny regionu o zróżnicowanym krajobrazie. Szlaki te umożliwiały turystom odkrywanie uroków przyrody, zabytków i miejsc historycznych Pobrzeża Koszalińskiego. Ich oznakowanie i utrzymanie było odpowiedzialnością PTTK, które dbało o bezpieczeństwo i komfort turystów podczas ich wędrówek. Szlaki turystyki pieszej odgrywały istotną rolę w rozwijaniu turystyki w regionie Pobrzeża Koszalińskiego. Dzięki nim turyści mieli możliwość eksplorowania piękna przyrody, poznawania lokalnej historii i kultury, a także aktywnego spędzania czasu na świeżym powietrzu. Szlaki te tworzyły atrakcyjną bazę komunikacyjną dla turystów, umożliwiając im łatwe poruszanie się i dotarcie do różnych miejsc o znaczeniu turystycznym w regionie.

Odpowiednie oznakowanie, utrzymanie i promocja szlaków turystycznych były ważne dla zapewnienia turystom wygodnego i bezpiecznego dostępu do atrakcji Pobrzeża Koszalińskiego. Towarzystwo PTTK pełniło istotną rolę w tym procesie, dbając o rozwój infrastruktury turystycznej i zachęcając turystów do odkrywania uroków regionu poprzez piesze wędrówki³⁸¹. W regionie Pobrzeża Koszalińskiego istniały ciekawe szlaki turystyczne, które przyciągały turystów z różnych miejsc. Przykładami tych szlaków były: Koszaliński Szlak Nadmorski (E9), Szlak Solny Kołobrzeg – Czaplinek oraz Szlak Rezerwatów Darłówko – Polanów. Koszaliński Szlak Nadmorski (E9) był jednym z najważniejszych szlaków turystycznych w regionie. Miał długość 102 km i łączył miejscowości Dźwirzyno z Jarosławcem. Przebiegając wzdłuż wybrzeża, umożliwiał turystom podziwianie pięknych widoków morskich i cieszenie się urokami nadmorskiej przyrody. Szlak Solny Kołobrzeg-Czaplinek miał długość 152 km i prowadził przez malownicze tereny związane z dawnym przemysłem solnym. Turyści podczas wędrówki mogli odkrywać zarówno przyrodnicze atrakcje regionu, jak i zabytki i ślady historii związane z wydobywaniem soli. Szlak Rezerwatów Darłówko – Polanów, o długości 71,7 km, zapewniał turystom możliwość eksplorowania różnorodnych rezerwatów przyrody, gdzie mogli obcować z unikalnymi ekosystemami i chronionymi gatunkami roślin oraz zwierząt.

³⁸¹ M. Sireociński, *Znaki, szlaki piesze województwa koszalińskiego*, COIT, WKF, SiTuw w Koszalinie, Koszalin 1985, s. 28.

Wśród turystów popularne były zarówno krótkie odcinki tych szlaków, jak i wycieczki na dłuższe odcinki. Dzięki różnorodności szlaków, każdy mógł znaleźć trasę dostosowaną do swoich preferencji i możliwości. Odnowianiem szlaków pieszych na terenie byłego województwa koszalińskiego zajmował się Zarząd Okręgowy Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego (PTTK) w Koszalinie. Ich starania polegały na oznakowaniu tras, utrzymaniu ich w dobrym stanie, a także promowaniu szlaków jako atrakcyjnych celów turystycznych. Dzięki temu turyści mieli zapewniony dostęp do interesujących szlaków pieszych, które umożliwiały im odkrywanie piękna i bogactwa regionu Pobrzeża Koszalińskiego. Praca Zarządu Okręgowego PTTK w Koszalinie była istotna dla rozwoju turystyki pieszej i zachęcania turystów do aktywnego spędzania czasu na świeżym powietrzu³⁸². Według danych Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego (PTTK) w 2016 r. w województwie pomorskim istniało łącznie 3268 km szlaków turystycznych. Z tego 86,4% stanowiły szlaki piesze nizinne, a 11,5% to ścieżki rowerowe.

Wśród popularnych szlaków turystycznych w regionie wymienić można kilka interesujących tras. Szlak Doliny Słupi Ustka – Bytów o długości 95 km zapewniał możliwość eksploracji malowniczej doliny rzeki Słupi oraz okolicznych obszarów. Szlak Doliny Łupawy Gardna Wielka – Czarna Dąbrówka o długości 67 km prowadził przez urokliwe krajobrazy doliny Łupawy. Innym popularnym szlakiem był Szlak Krajobrazów Młodoglacjalnych Łeba – Miastko o długości 146,8 km, który umożliwiał turystom podziwianie charakterystycznych krajobrazów młodoglacjalnych. Szlak Mierzeja Gardnieńska Łeba – Łeba o długości 18 km przeprowadzał przez piękną mierzeję Gardnieńską. Ważnym szlakiem był również Szlak Słowińców Gardna Wielka – Łeba o długości 39 km, który umożliwiał zwiedzanie wydmowych krajobrazów Słowińskiego Parku Narodowego. Szlak Parkowy Łebski o długości 18 km oferował możliwość poznania atrakcji parku oraz okolic Łeby. Innym ciekawym szlakiem był Szlak Światło Latarni o długości 3,6 km. Ten krótki, ale malowniczy szlak prowadził przez obszar latarni morskich i przepiękne tereny Słowińskiego Parku Narodowego. Warto również wspomnieć, że

³⁸² APK, Urząd Wojewódzki w Koszalinie, Wydział Kultury i Turystyki i Sportu, zespół 788, symbol teczki TKF-II 0205, sygn. 9/10, Sprawozdanie własne – Miejsce i rola turystyki w działalności gospodarczej woj. koszalińskiego 1995, Koszalin 1995, s. 22.

w 2013 r. przez Słowiński Park Narodowy prowadziło łącznie 144,3 km szlaków, którymi przemaszerowało 308 500 turystów. To świadczyło o dużej popularności tego obszaru i atrakcyjności szlaków turystycznych w parku. Przez odpowiednie oznakowanie i utrzymanie tych szlaków, PTTK przyczyniało się do zapewnienia turystom możliwości wygodnego poruszania się po regionie, a także do promocji jego piękna przyrodniczego i krajobrazowego³⁸³.

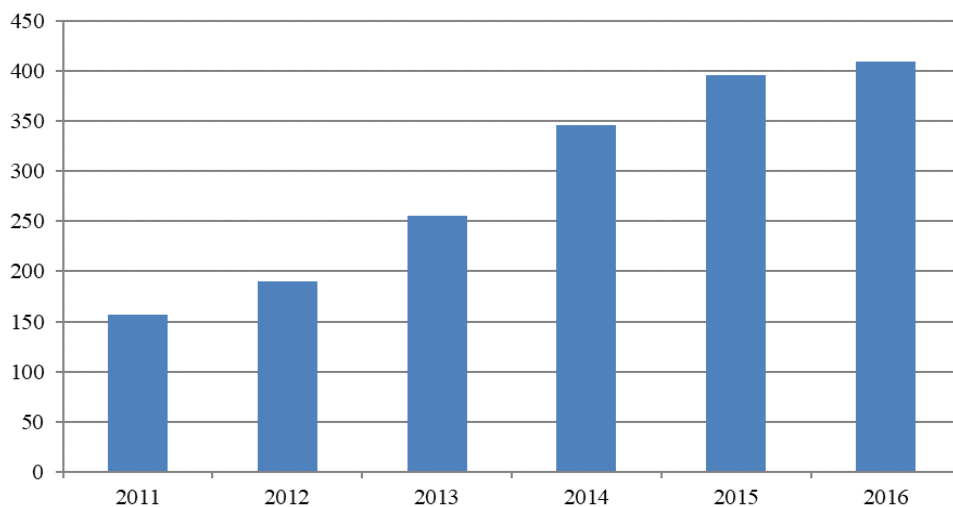
Od początku lat 90. XX w. obserwowano wyraźny wzrost popularności turystyki rowerowej, która stała się atrakcyjną formą podróżowania i spędzania czasu wolnego. Wybór roweru jako środka komunikacji niósł ze sobą wiele korzyści, takich jak troska o środowisko naturalne, promowanie zdrowego stylu życia oraz możliwość racjonalnego wypoczynku³⁸⁴. W regionie Pobrzeża Koszalińskiego powstało wiele interesujących tras rowerowych, które umożliwiały turystom odkrywanie uroków tego obszaru. Najdłuższą z nich była Hanzeatycka Trasa Rowerowa R10, która ciągnęła się wzdłuż polskiego wybrzeża na długości 787 km. Wśród innych ciekawych tras rowerowych w regionie Pobrzeża Koszalińskiego powstałych w tym czasie należy wymienić: Jamneński Szlak Rowerowy – trasa kulturowa o długości 22 km, prowadząca wzdłuż jeziora Jamno od strony południowej, Romantyczny Szlak Rowerowy – trasa o długości 8,7 km, która zapewniała podróż przez tereny regionu, Szlak Pałaców z Mostowa do Gąsek – trasa o długości 68,2 km, prowadziła przez obszary, gdzie znajdowały się pałace i posiadłości, Pełnik Europejski z Bobolic do Kamiennych Kręgów – trasa o długości 24 km, umożliwiała odkrywanie dziedzictwa archeologicznego, Zagubiony Trakt z Tychowa do Porostu – trasa o długości 36 km, wiodła przez tereny i zabytkowe miejscowości, Szlak Buczyny Pomorskiej z Tychowa do Bobolic – trasa o długości 41 km, prowadziła przez obszary porośnięte buczynami, które były charakterystyczne dla regionu, Wokół Piaszczynej Góry z Białego Boru do Bobolic – trasa o długości 20 km, która umożliwiała odkrywanie okolic Piaszczynej Góry i jej otoczenia, Szlak Gotów z Lubiatowa do rezerwatu archeologicznego Kamienne Kręgi – trasa o długości 20,6 km, prowadziła przez tereny związane z historią Gotów, droga rowerowa z Koszalina do Mielna – najstarsza droga rowerowa w Polsce o długości 12 km, umożliwiająca podróż z Koszalina do Mielna, Szlak Trakt Rybogryfa z Góry Chełmskiej do

³⁸³ *Ochrona Środowiska*, GUS, Warszawa 2014, s. 287.

³⁸⁴ *Ibidem*, s. 255.

Lubiatowa – trasa o długości 23,7 km, prowadził przez tereny związane z legendą o Rybogryfie.

Analiza przedstawionych wykresów dotyczących dynamiki wzrostu długości ścieżek rowerowych na Pobrzeżu Koszalińskim w latach 2011-2016 ukazała istotny wzrost infrastruktury rowerowej w regionie. W tym okresie zanotowano przyrost o około 250 km ścieżek, co stanowiło wzrost o 160%. Był to wyraźny wskaźnik inwestycji w rozwój ścieżek rowerowych, które miały na celu poprawę dostępności i atrakcyjności regionu dla turystów i mieszkańców. Rozmieszczenie ścieżek rowerowych na Pobrzeżu Koszalińskim było zróżnicowane, obejmując zarówno obszary miejskie, jak i wiejskie. Dużą liczbę ścieżek obserwowano w gminach i miastach regionu, co wskazywało na inicjatywy lokalne związane z rozwijaniem infrastruktury rowerowej. Było to istotne z punktu widzenia turystyki rowerowej, ponieważ dobrze rozmieszczone i rozbudowane ścieżki umożliwiały turystom swobodne poruszanie się i eksplorowanie atrakcyjnych miejsc w regionie.

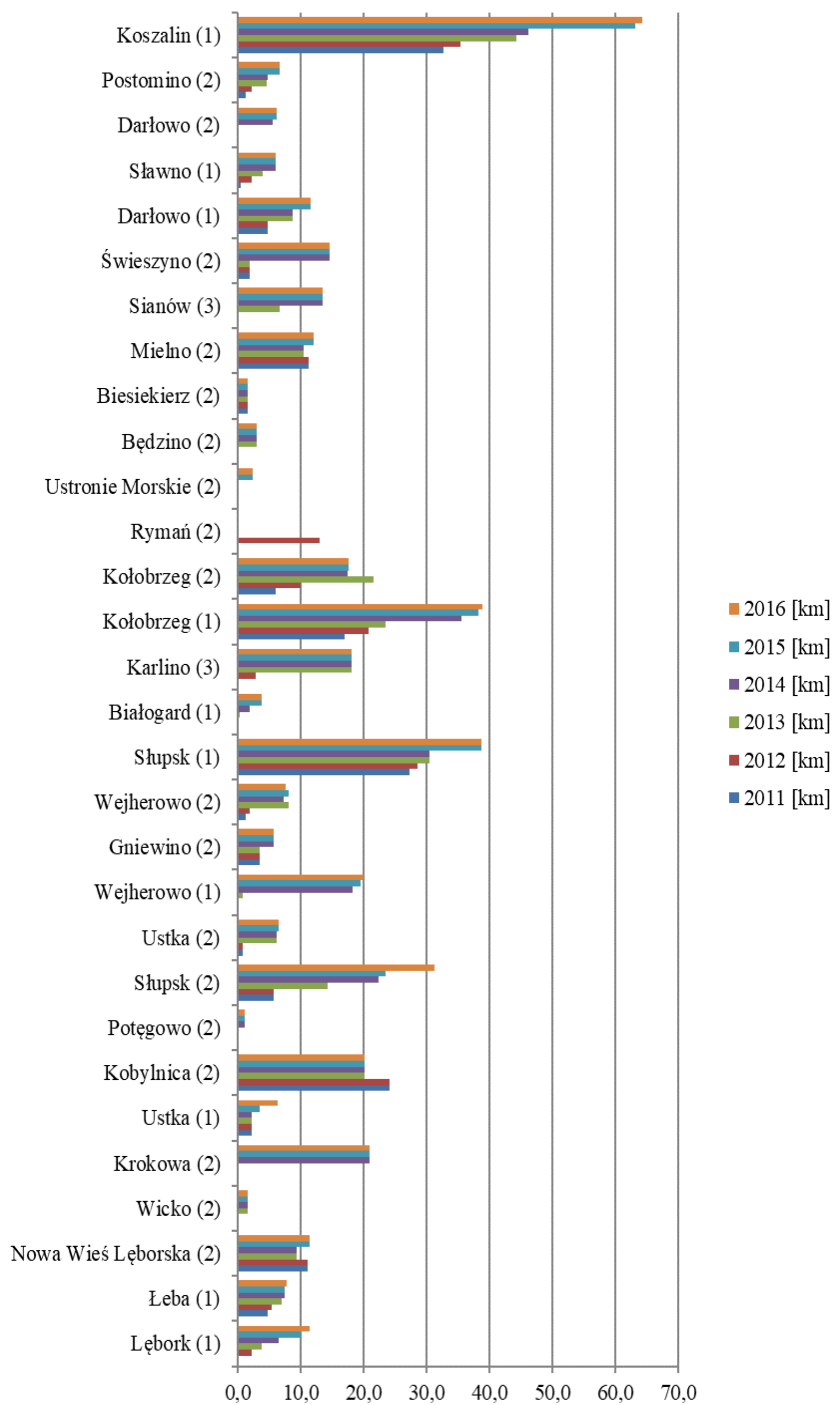
Wykres 6. Ścieżki rowerowe Pobrzeża Koszalińskiego w latach 2011-2016

Źródło: Opracowanie własne na podstawie roczników statystycznych województw pomorskiego i zachodniopomorskiego z lat 2011-2016.

Dane dotyczące długości ścieżek rowerowych Pobrzeża Koszalińskiego według gmin, miast i obszarów wiejskich dostarczyły istotnych informacji o rozmieszczeniu infrastruktury rowerowej w regionie. Analiza tych danych pozwalała na identyfikację

obszarów, w których inwestycje w ścieżki rowerowe były szczególnie intensywne, co mogło być związane z lokalnymi inicjatywami i potrzebami turystycznymi.

Dzięki rozdziałowi danych na poszczególne gminy, miasta i obszary wiejskie można było zidentyfikować te obszary, które były szczególnie dobrze rozwinięte pod względem infrastruktury rowerowej. Było to istotne z perspektywy zarządzania i planowania rozwoju turystycznego, ponieważ pozwalało na skierowanie większej uwagi na te obszary, w których rozbudowa i modernizacja ścieżek rowerowych była najbardziej potrzebna.

Wykres 7. Ścieżki rowerowe Pobrzeża Koszalińskiego w latach 2011-2016 według gmin, miast, obszarów wiejskich

Źródło: opracowanie własne na podstawie roczników statystycznych województw pomorskiego i zachodniopomorskiego z lat 2011-2016.

Niezwykle istotnych informacji dostarczyły obliczenia dotyczące długości ścieżek rowerowych w poszczególnych miejscowościach Pobrzeża Koszalińskiego. Dane te pozwalały na porównanie i ocenę stopnia rozwoju infrastruktury rowerowej w różnych obszarach regionu. Według przeprowadzonych obliczeń, najdłuższe ścieżki rowerowe znajdowały się w Koszalinie, gdzie ich łączna długość wynosiła 64,3 km. To potwierdza, że Koszalin był miastem szczególnie przyjaznym dla rowerzystów, oferującym rozbudowaną sieć tras rowerowych. Kolejne miejsca zajmowały Kołobrzeg z 38,8 km ścieżek rowerowych oraz Słupsk z 38,7 km. Z kolei miejscowości nadmorskie, takie jak Ustronie Morskie i Wicie, posiadały stosunkowo krótkie ścieżki rowerowe o długości odpowiednio 2,4 km i 1,6 km. W przypadku tych miejscowości istniała potrzeba dalszego rozwoju infrastruktury rowerowej, aby zwiększyć dostępność ścieżek dla turystów i mieszkańców.

Podsumowując, dzięki rozwojowi infrastruktury drogowej oraz inicjatywom lokalnym związanym z wytyczaniem szlaków turystycznych pieszych i rowerowych, dostępność komunikacyjna Pobrzeża Koszalińskiego stopniowo się poprawiała. Choć infrastruktura drogowa nadal wymagała dalszych inwestycji i modernizacji, istniejące szlaki piesze i trasy rowerowe umożliwiały turystom swobodne poruszanie się po regionie, odkrywanie jego uroków i dotarcie do ciekawych miejsc. Należy podkreślić, że rozwój technologiczny, zwłaszcza w obszarze telefonii komórkowej i internetu, odgrywał coraz większą rolę w komunikacji turystycznej. Dzięki dostępowi do internetu, turyści mieli możliwość szybkiego i wygodnego planowania podróży, rezerwacji noclegów, korzystania z aplikacji turystycznych oraz dzielenia się informacjami i opiniami na temat atrakcji turystycznych.

W kontekście przyszłości, ważne było dalsze inwestowanie w infrastrukturę komunikacyjną Pobrzeża Koszalińskiego, w tym poprawę stanu dróg, rozwój transportu kolejowego, zwiększenie liczby połączeń lotniczych oraz rozbudowę i utrzymanie sieci szlaków pieszych i rowerowych. Zapewnienie dobrej dostępności komunikacyjnej miało kluczowe znaczenie dla rozwoju turystyki i atrakcyjności regionu, umożliwiając turystom wygodne, bezpieczne i zróżnicowane podróżowanie oraz odkrywanie walorów Pobrzeża Koszalińskiego.

4.2.2. Baza noclegowa

Baza noclegowa Pobrzeża Koszalińskiego odgrywała istotną rolę w rozwoju turystyki i stanowiła ważny czynnik gospodarczy regionu. Proces prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych, który został rozpoczęty ustawą o prywatyzacji, przyczynił się do znaczących przekształceń w strukturze własnościowej w sektorze turystycznym. Gospodarka turystyczna, podlegająca zasadom rynkowym, zyskała większą swobodę w kształtowaniu oferty i cen usług turystycznych, handlu i gastronomii.

Przygotowania do sezonu turystycznego odbywające się corocznie oparte były na prognozach dotyczących spodziewanego napływu turystów i wczasowiczów. Informacje te pozwalały na dokładne określenie rejonów i miejscowości, które skupiały największą liczbę turystów. Na podstawie tych danych można było podejmować działania mające na celu zapewnienie odpowiedniej infrastruktury i usług turystycznych, aby sprostać potrzebom i oczekiwaniom przyjezdnych. Procesy prywatyzacji i rozwój gospodarki turystycznej przyczyniły się do zwiększenia konkurencyjności regionu Pobrzeża Koszalińskiego oraz różnorodności oferty noclegowej. Oferowano różne formy zakwaterowania w hotelach, pensjonatach, ośrodkach wypoczynkowych, campingach czy apartamentach, co pozwalało na dostosowanie się do różnorodnych preferencji i potrzeb turystów.

Baza noclegowa Pobrzeża Koszalińskiego była istotnym wskaźnikiem rozwoju turystycznego i odgrywała kluczową rolę w kumulacji turystów oraz generowaniu korzyści ekonomicznych dla regionu. Ciągłe monitorowanie i dostosowywanie oferty noclegowej do zmieniających się preferencji turystów było istotne dla długoterminowego rozwoju turystyki na tym obszarze. W pierwszej połowie lat 90. tablice statystyczne zawierały szeroki zakres danych dotyczących obiektów turystycznych i wczasowo-wypoczynkowych. Wśród nich znajdowały się hotele, motele, pensjonaty, domy wycieczkowe, zespoły domków turystycznych, pokoje gościnne, kempingi turystyczne, pola biwakowe, schroniska młodzieżowe oraz inne obiekty, które pełniły funkcję noclegową dla turystów. Niektóre z tych obiektów mogły mieć charakter sezonowy i być wykorzystywane okresowo w celu zapewnienia noclegów dla przyjezdnych.

W przypadku wczasów dane dotyczyły miejsc noclegowych w obiektach wczasowo-wypoczynkowych, takich jak ośrodki wczasowe, domy wczasowe, bazy wypoczynkowe,

sanatoria, kwatery prywatne oferowane przez FWP, zakłady pracy, związki zawodowe, organizacje społeczne, przedsiębiorstwa turystyczne i biura podróży. Tablice statystyczne służyły do gromadzenia informacji o dostępnych miejscach noclegowych oraz wykorzystaniu tych miejsc przez turystów. Miały one na celu śledzenie i monitorowanie sytuacji w zakresie infrastruktury noclegowej, zarówno publicznej, jak i prywatnej oraz dostarczanie danych potrzebnych do planowania rozwoju turystyki i wczasów. Wprowadzenie takiego systemu zbierania danych miało na celu zapewnienie pełniejszego obrazu dostępności miejsc noclegowych dla turystów oraz analizy wykorzystania tych miejsc w kontekście potrzeb rynku turystycznego. Był to ważny krok w monitorowaniu rozwoju infrastruktury turystycznej i wczasowej, a także w planowaniu dalszych inwestycji w ten obszar.

W roku 1989 w województwie koszalińskim i słupskim zarejestrowano łącznie 780 obiektów noclegowych. Spośród tych obiektów 526 znajdowało się w województwie koszalińskim, a 254 w województwie słupskim. W samej tylko części Pobrzeża Koszalińskiego w granicach tych dwóch województw funkcjonowały około 702 obiekty noclegowe. Należy jednak zauważyć, że dane te nie obejmują obszaru Pobrzeża Koszalińskiego w granicach administracyjnych województwa gdańskiego, gdzie zarejestrowanych było dodatkowo 495 obiektów turystycznych. Liczby te świadczą o istotnym rozwoju infrastruktury noclegowej w regionie Pobrzeża Koszalińskiego w 1989 r. Znacząca liczba obiektów noclegowych świadczyła o wzroście zainteresowania turystów tym regionem, a także o rosnącej roli turystyki jako czynnika gospodarczego. Zarejestrowane obiekty noclegowe miały na celu zaspokojenie potrzeb noclegowych turystów, zapewniając im miejsca do odpoczynku i zakwaterowania.

Warto zauważyć, że liczba turystów korzystających z tych obiektów w 1989 r. wyniosła łącznie 871 900 osób. To znaczący wskaźnik, który świadczył o atrakcyjności regionu Pobrzeża Koszalińskiego jako celu turystycznego. Wzrost liczby obiektów noclegowych i zwiększenie liczby turystów odwiedzających region mógł być interpretowany jako pozytywny sygnał rozwoju turystyki w tym obszarze.

W latach 1990-1992 obserwowano znaczny ubytek bazy noclegowej w regionie Pobrzeża Koszalińskiego. W województwie koszalińskim odnotowano spadek liczby obiektów noclegowych z 526 w roku 1989 do 453 w roku 1992. Podobnie w województwie

śląskim liczba obiektów zmniejszyła się z 254 do 245 w tym samym okresie. Interesujący jest fakt, że w województwie koszalińskim ubytek obiektów noclegowych występował w latach 1990-1992, natomiast w województwie śląskim odnotowano minimalny wzrost w roku 1990 (z 254 do 255) i niewielki spadek w roku 1991 (do 245). Warto zauważyć, że w obu województwach dominowały ośrodki wczasowe, a kwatery prywatne nie były tak powszechne.

Od 1991 r. zakres badania obiektów turystycznych został rozszerzony, obejmując także obiekty noclegowe należące do Ministerstwa Obrony Narodowej (MON), Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (MSW) oraz ośrodki kolonijne. W 1993 r. wprowadzono również 16-kategorialną listę obiektów turystycznych, która uwzględniała hotele, motele, pensjonaty, domy wycieczkowe, schroniska, schroniska młodzieżowe, ośrodki wczasowe, ośrodki kolonijne, ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe, łomy pracy twórczej, zespoły ogólnodostępnych domków turystycznych, campingi, pola biwakowe, obiekty noclegowe w ośrodkach wyłącznie do wypoczynku sobotnio-niedzielnego i świątecznego, pokoje gościnne oraz inne obiekty wykorzystywane w celach turystycznych. Te zmiany w systemie rejestrowania obiektów noclegowych miały na celu lepszą identyfikację różnych typów obiektów turystycznych i bardziej precyzyjne określanie ich charakteru i przeznaczenia. Było to istotne z punktu widzenia zarządzania i rozwoju infrastruktury noclegowej, co pozwalało na lepsze dostosowanie oferty do potrzeb turystów oraz monitorowanie zmian w sektorze turystycznym.

Analiza danych bazy noclegowej Pobrzeża Koszalińskiego do roku 1993 pozwala stwierdzić, że region ten posiadał dobrze rozwiniętą infrastrukturę noclegową. Jednakże istniały pewne trudności związane z jednolitością i kompletnością danych dotyczących tej bazy. Różnice w raportowanych danych o liczbie obiektów noclegowych były widoczne i wynikały z różnych źródeł informacji. Niepełność danych mogła wynikać z niedokładności w raportowaniu, braku wspólnych standardów lub różnych definicji obiektów noclegowych stosowanych przez różne instytucje i organizacje. Mimo tych wyzwań, inwestycje w rozwój bazy noclegowej skupiały się na zwiększaniu liczby miejsc hotelowych o wysokim standardzie. Wzrost tych miejsc noclegowych wynikał z rosnących oczekiwań i wymagań turystów, którzy poszukiwali coraz lepszych warunków pobytu. Pomimo trudności

ekonomiczno-finansowych, inwestycje w obiekty gospodarki turystycznej były podejmowane i realizowane.

Ważnym aspektem tych inwestycji była potrzeba dostosowania się do zmieniających się preferencji i oczekiwań turystów, aby zapewnić im wysoki standard obsługi. Budowanie nowych obiektów noclegowych miało na celu zainteresowanie większej liczby turystów oraz zaspokojenie ich potrzeb. Był to istotny krok w rozwoju turystyki na Pobrzeżu Koszalińskim. Należy podkreślić, że rozwój infrastruktury noclegowej w regionie odbywał się w trudnych warunkach ekonomicznych i finansowych, co stanowiło dodatkowe wyzwanie. Jednak determinacja w realizacji inwestycji turystycznych pomogła w utrzymaniu i rozbudowie bazy noclegowej, co przyczyniło się do rozwoju gospodarki turystycznej regionu Pobrzeża Koszalińskiego. W latach 1993-1995 na terenie Pobrzeża Koszalińskiego dokonano znaczących inwestycji w sektorze turystycznym, które przełożyły się na rozwój infrastruktury noclegowej. W ramach tych inwestycji oddano do użytku różne obiekty turystyczne, w tym hotele, ośrodki wypoczynkowe i pola biwakowe.

Ważnym celem tych inwestycji było zaspokojenie potrzeb turystów indywidualnych, którzy poszukiwali całorocznych obiektów noclegowych, takich jak hotele, motele i pensjonaty. Nowo wybudowane obiekty turystyczne miały małą liczbę miejsc noclegowych, zwykle od 30 do 50, co pozwalało na obsługę turystyki indywidualnej. Ponadto przeprowadzono modernizację istniejących zakładowych ośrodków wypoczynkowych, która polegała na podniesieniu standardu i jakości świadczonych usług. Modernizacje te miały na celu dostosowanie się do rosnących oczekiwań turystów i zapewnienie im wygodnych warunków pobytu. Szacuje się, że dzięki budowie i modernizacji obiektów turystycznych na Pobrzeżu Koszalińskim zwiększono łączną liczbę miejsc noclegowych o około 1500. Wzrost ten w infrastrukturze noclegowej przyczynił się również do utworzenia około 140 nowych miejsc pracy, co miało pozytywny wpływ na rozwój gospodarczy regionu. Działania te miały na celu stworzenie atrakcyjnej oferty turystycznej i poprawę jakości obsługi turystów, co przyczyniło się do zwiększenia atrakcyjności Pobrzeża Koszalińskiego jako destynacji turystycznej. Budowa i modernizacja obiektów turystycznych stanowiły ważny krok w rozwoju gospodarki turystycznej regionu, przyczyniając się do promocji i ożywienia sektora turystycznego oraz tworzenia miejsc

pracy³⁸⁵. W okresie od 1990 do 1994 r. nastąpiły istotne zmiany w liczbie miejsc noclegowych w różnych typach obiektów turystycznych na Pobrzeżu Koszalińskim. Zauważono, że hotele zanotowały największy wzrost, sięgający 60,6%, podczas gdy pensjonaty i zespoły ogólnodostępnych domków turystycznych odnotowały odpowiednio wzrost o 46,6% i 20,8%. Jednocześnie inne typy obiektów turystycznych zmniejszyły swoją bazę, w niektórych przypadkach z powodu zmiany zakwalifikowania obiektu. Największe straty odnotowano w przypadku pól biwakowych, na których liczba miejsc noclegowych zmniejszyła się o 62,6% oraz kempingów, gdzie nastąpił spadek o 38,6%. Oba typy obiektów charakteryzowały się niższym standardem i niższymi cenami, co mogło przyczynić się do utraty ich atrakcyjności w porównaniu do innych typów obiektów. W 1994 r. baza turystyczna w województwie koszalińskim liczyła 55 800 miejsc noclegowych. W ciągu roku baza ta zmniejszyła się o 12,1% w skali województwa. Jednocześnie objekty całoroczne odnotowały wzrost o imponujące 178,1%, co można tłumaczyć względami ekonomicznymi i większym popytem na tego typu objekty. Zmiany w liczbie miejsc noclegowych w różnych typach obiektów turystycznych odzwierciedlały dynamiczny rozwój i restrukturyzację sektora turystycznego na Pobrzeżu Koszalińskim w latach 1990-1994. Wzrost liczby miejsc w hotelach, pensjonatach i zespołach domków turystycznych wskazywał na rosnące zainteresowanie turystów wygodnymi i lepiej wyposażonymi obiektami. Zmniejszenie liczby miejsc w polach biwakowych i kempingach mógł być rezultatem zmieniających się preferencji turystów i większego zwracania uwagi na jakość i komfort pobytu.

W 1994 r. struktura obiektów turystycznych na Pobrzeżu Koszalińskim uległa znaczącym zmianom. Największą grupę stanowiły ośrodki wczasowe, których było 250, a dysponowały one łącznie 31 100 miejsc noclegowych, co stanowiło 55,7% ogółu. W porównaniu do roku 1990 ogólna liczba miejsc noclegowych zmniejszyła się o 15,9%, ale zauważalny był wzrost dostępności obiektów całorocznych, który wzrósł czterokrotnie. W okresie pięciu lat baza noclegowa podlegała licznym zmianom strukturalnym. Często dochodziło do zmian właścicieli lub zarządzających obiektami turystycznymi. Zmiany te

³⁸⁵ APK, Urząd Wojewódzki w Koszalinie, Wydział Kultury i Turystyki i Sportu, zespół 788, symbol teczki TKF-II 0205, sygn. 9/10, Sprawozdanie własne – Miejsce i rola turystyki w działalności gospodarczej woj. koszalińskiego 1995, Koszalin 1995, s. 53.

dotyczyły również przeznaczenia i kwalifikacji obiektów. W ramach dostosowania się do nowych zasad rynkowych, nowi właściciele poszukiwali sposobów adaptacji. Brak nowoczesnych przepisów dotyczących kategoryzacji obiektów wpływał na pewną swobodę w ich klasyfikacji, co prowadziło do przesunięć miejsc między obiektami w poszczególnych latach. Warto zaznaczyć, że obiekty o charakterze nieturystycznym, wykorzystywane na potrzeby wczasów, stanowiły istotny element bazy noclegowej, reprezentując 11,9% wszystkich miejsc. Podobnie ośrodki kolonijne odgrywały ważną rolę, stanowiąc 11,0% miejsc noclegowych³⁸⁶.

W 1994 r. główną grupę turystów na Pobrzeżu Koszalińskim stanowili goście korzystający z ośrodków wczasowych, którzy reprezentowali 43,0% ogółu ruchu turystycznego. Byli to turyści, którzy zdecydowali się na spędzenie swojego wypoczynku w tego typu obiektach, ciesząc się popularnością w regionie. Ponadto w 1994 r. odnotowano również obecność 36 634 cudzoziemców w obiektach turystycznych na terenie województwa koszalińskiego. Byli to turyści spoza Polski, którzy wybrali Pobreże Koszalińskie jako swoją destynację turystyczną. Ich obecność świadczyła o atrakcyjności regionu dla zagranicznych gości oraz o rosnącym znaczeniu turystyki międzynarodowej na tym obszarze³⁸⁷.

W 1995 r. w województwie koszalińskim zarejestrowano 545 różnego rodzaju obiektów noclegowych, co stanowiło wzrost o 40 obiektów w porównaniu do roku 1994. Liczba miejsc noclegowych wynosiła 52 422, co oznaczało wzrost o prawie 900 miejsc w porównaniu do roku 1993. Ośrodki wczasowe bez kwater prywatnych, ośrodki kolonijne, campingi i pola biwakowe nadal posiadały największą liczbę miejsc noclegowych, podobnie jak w poprzednich latach. W obiektach noclegowych turystyki zameldowano 397 104 osoby, co stanowiło wzrost o 10 251 osób (2,6%) w porównaniu do roku poprzedniego. Z tej liczby 45 451 osób (11,4%) stanowili turyści zagraniczni, głównie z Danii, Holandii i Francji. Najwięcej turystów korzystało z ośrodków wczasowych bez kwater prywatnych (41,0% ogółu), hoteli (24,4%) oraz ośrodków kolonijnych (6,4% ogółu). W sferze organizacji i zarządzania bazą turystyczną wzrosła liczba dzierżawców, agentów oraz spółek i osób

³⁸⁶ APK, Wojewódzki Urząd Statystyczny zespół 955 lata 1962-1998, sygn. 288, Publikacja własna, Turystyka w województwie koszalińskim w latach 1990-1994, Koszalin 1995, s. 7.

³⁸⁷ Ibidem, s. 8.

fizycznych. Niestety, większa liczba podmiotów turystycznych nie przyczyniła się do poprawy jakości i standardu usług. Obserwowano tendencję do utrzymania przeciętności i skupienie na szybkich efektach ekonomicznych kosztem należytego wkładu pracy i środków finansowych. W sezonie 1995 r. szacuje się, że województwo koszalińskie odwiedziło około 1 142 000 turystów i wypoczywających. Dodatkowo, co najmniej 3 825 000 osób skorzystało z wypoczynku świątecznego i sobotnio-niedzielnego. Ważną rolę w działalności turystycznej odgrywali pracownicy administracji rządowej i specjalnej, którzy współpracowali ze sobą w celu monitorowania sezonu oraz zapewnienia bezpiecznych warunków pobytu.

W 1995 r. dominującą grupą obiektów noclegowych były ośrodki wczasowe, które stanowiły 55,7% ogólnej liczby miejsc noclegowych województwa koszalińskiego. Liczba ośrodków wczasowych wynosiła 250, a ich całkowita pojemność wynosiła 31 100 miejsc. Hotele (motele, pensjonaty) stanowiły tylko 2,7% ogółu miejsc noclegowych w regionie. Spośród wszystkich obiektów noclegowych, jedynie 346 z 505 dysponowało bazą żywieniową, w tym 294 posiadało własne zaplecze gastronomiczne. Większość z tych obiektów oferowała stołówki (59,5%) lub bary i kawiarnie (33,5%). Łącznie dostępnych było 36,5 tys. miejsc konsumenckich, z czego aż 81,0% stanowiły miejsca w stołówkach ośrodków wczasowych. Analizując wykorzystanie miejsc w poszczególnych miesiącach, stwierdzono, że w lipcu wszystkie ośrodki (nadmorskie) osiągały stuprocentowe wykorzystanie dostępnych miejsc. Jednakże od 15 sierpnia liczba gości systematycznie spadała, aż do końca miesiąca.

W wyniku przekształceń własnościowych, zakończyła się era ośrodków zakładów pracy oraz zamkniętych obiektów Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (MSW). Według sprawozdań z przebiegu sezonu turystycznego 1995 r., wszystkie ośrodki zakładowe w Darłowie prowadziły ogólnodostępne usługi. Ponadto, sanatoria i szpitale rozpoczęły świadczenie usług ogólnodostępnych bez skierowań, jednakże były one odpłatne³⁸⁸.

W 1996 r. obserwowano zmiany zarówno w zakresie formalno-prawnej sytuacji obiektów turystycznych, jak i ich liczby. Wzrastała liczba obiektów należących do osób

³⁸⁸ APK, Urząd Wojewódzki w Koszalinie, Wydział Kultury i Turystyki i Sportu, zespół 788, symbol teczki TKF-II 0205, sygn. 9/11, Sprawozdanie własne – Informacje o przygotowaniu województwa koszalińskiego do sezonu turystycznego i jego ocena 1994-1997, Turystyka w województwie koszalińskim w sezonie 1995, Koszalin 1995, s. 3.

fizycznych i prawnych, a tradycyjne ośrodki wczasowe stopniowo przekształcały się w hotele i pensjonaty. Duże zakłady pracy, posiadające obiekty wczasowe, powoli adaptowały się do zasad rynkowych. Baza turystyczna była poddawana procesom rozwojowym i modernizacyjnym, co skutkowało zmianą standardu wyposażenia i poziomu świadczonych usług. W 1996 r. turyści i wypoczywający mieli do dyspozycji 2195 obiektów turystycznych i wczasowo-kolonijnych, oferujących 103 706 miejsc noclegowych. Z tego tylko 4739 miejsc noclegowych znajdowało się w hotelach, motelach i pensjonatach. Tradycyjne ośrodki wczasowe wciąż stanowiły znaczącą część bazy turystycznej, ale odnotowano wzrost liczby pokoi gościnnych oraz rozwijającą się bazę agroturystyczną. Pokoi gościnnych przypadało 20,2% ogólnej liczby miejsc noclegowych, przy czym 96% z tych kwater prywatnych znajdowało się na wybrzeżu, natomiast reszta była dostępna w pozostałych gminach i gospodarstwach agroturystycznych. Odsetek zakładów turystycznych o całorocznej działalności nieznacznie się zmienił i wynosił 18%. W tej kategorii dominowały zakłady hotelarskie, motele, pensjonaty oraz ośrodki zdrowotno-sanatoryjne. Należy zauważyć, że zmiany w strukturze własnościowej i rozwój różnych form zakwaterowania świadczyły o dynamicznym rozwoju sektora turystycznego na Pobrzeżu Koszalińskim, dostosowującego się do zmieniających się potrzeb i oczekiwań turystów³⁸⁹. W kolejnych latach obserwowano ciągłą poprawę stanu sanitarnego bazy noclegowej zarówno w ośrodkach wczasowych, jak i kwaterach prywatnych. Zwiększała się liczba pokoi wyposażonych w pełne węzły sanitarno-higieniczne, co przyczyniało się do podniesienia standardu i jakości oferowanych usług. Baza turystyczna podlegała procesom ciągłego przekształcania i modernizacji, co prowadziło do coraz lepszego wyposażenia oraz podniesienia poziomu świadczonych usług.

W sezonie turystycznym 1997 r. w województwie koszalińskim turyści mieli do dyspozycji 115 642 miejsc noclegowych w 2507 obiektach turystycznych, wczasowo-kolonijnych. Największy udział w ogólnej liczbie miejsc noclegowych przypadął na ośrodki wczasowo-wypoczynkowe, które oferowały 48 788 miejsc noclegowych, co stanowiło 42,2% ogólnej liczby miejsc. Campingi i pola namiotowe udostępniły turystom 25 468

³⁸⁹ APK, Urząd Wojewódzki w Koszalinie, Wydział Kultury i Turystyki i Sportu, zespół 788, symbol teczki TKF-II 0205, sygn. 9/11, Sprawozdanie własne – Informacje o przygotowaniu województwa koszalińskiego do sezonu turystycznego i jego ocena 1994-1997, Turystyka w województwie koszalińskim w sezonie 1996, Koszalin 1996, s. 6.

miejsce do wypoczynku, co stanowiło 22% ogólnej liczby miejsc noclegowych. Zakłady turystyczne całorocznej działalności stanowiły 22,8% ogólnego zasobu miejsc noclegowych, w większości w obiektach hotelowych, motelach, pensjonatach oraz w ośrodkach świadczących usługi sanatoryjne. Warto również zauważyć znaczny wzrost liczby gospodarstw wiejskich świadczących usługi agroturystyczne oraz udostępniających pokoje gościnne. Należy jednak zaznaczyć, że klasyfikacja obiektów noclegowych wciąż była umowna, co oznaczało, że istniała potrzeba dalszych działań mających na celu jednoznaczną klasyfikację i standaryzację obiektów noclegowych. Przeprowadzone przekształcenia i modernizacje stanowiły ważny krok w rozwoju turystyki na Pobrzeżu Koszalińskim, jednak nadal istniało pole do dalszych usprawnień i podnoszenia jakości usług.

Zgodnie z Ustawą z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach hotelarskich oraz usługach pilotów wycieczek i przewodników turystycznych, wprowadzono definicje i kategorie obiektów hotelarskich³⁹⁰. Opis poszczególnych rodzajów obiektów zgodnie z ustawą dotyczył hoteli, moteli, pensjonatów, kempingów, domów wycieczkowych, schronisk młodzieżowych, pól biwakowych. Dodatkowo dla hoteli, moteli i pensjonatów ustalono pięć kategorii oznaczonych gwiazdkami, które wskazywały na poziom i standard świadczonych usług. Dla kempingów (campingów) wprowadzono cztery kategorie oznaczone gwiazdkami, a dla domów wycieczkowych i schronisk młodzieżowych – trzy kategorie oznaczone cyframi rzymskimi. Te oznaczenia miały informować turystów o jakości i poziomie oferowanych usług w poszczególnych obiektach.

³⁹⁰ Dz. U. 1997, nr 133, poz. 884, Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach hotelarskich oraz usługach pilotów wycieczek i przewodników turystycznych roz. 5, art. 36-38.

Hotel: obiekt hotelarski posiadający co najmniej 10 pokoi, z większością miejsc noclegowych w pokojach jedno- i dwuosobowych. Hotele świadczą szeroki zakres usług związanych z pobytem klientów.

Motel: obiekt położony przy drogach, posiadający co najmniej 10 pokoi, z większością miejsc noclegowych w pokojach jedno- i dwuosobowych. Motel dysponuje również parkingiem i oferuje usługi związane z pobytem klientów.

Pensjonat: obiekt posiadający co najmniej 7 pokoi, który świadczy dla swoich klientów całodienne wyżywienie, oprócz usług noclegowych.

Kemping (camping): obiekt strzeżony, umożliwiający nocleg w namiotach, samochodach mieszkalnych i innych pojazdach kempingowych. Kempingi zapewniają odpowiednie zaplecze sanitarno-higieniczne.

Dom wycieczkowy: obiekt posiadający co najmniej 30 miejsc noclegowych, zazwyczaj dostosowany do samoobsługi klientów. Oferuje minimalny zakres usług związanych z pobytem klientów.

Schronisko młodzieżowe: obiekt przeznaczony do indywidualnej i grupowej turystyki młodzieżowej, zapewniający noclegi i wyżywienie dla młodzieży.

Pole biwakowe: niestrzeżone miejsce umożliwiające nocleg w namiotach i samochodach kempingowych.

W sezonie turystycznym 1997 r. na terenie Pobrzeża Koszalińskiego doszło do znaczącego wzrostu liczby obiektów hotelowych oraz modernizacji istniejących obiektów, co przyczyniło się do podniesienia standardu i atrakcyjności turystycznej regionu. Wśród nowych obiektów można wymienić motel Victoria w Koszalinie oraz hotel Rafa w Ustroniu Morskim. Również istniejące hotele, takie jak Plaża, Nord, Jan oraz ośrodki wczasowe Róża Wiatrów i Górnik w Darłównu przeszły proces modernizacji, co przełożyło się na podniesienie ich standardu.

Wyniki oceny przeprowadzonej w Urzędzie Wojewódzkim w Koszalinie wskazały, że w sezonie turystycznym skorzystało z bazy turystycznej Pobrzeża Koszalińskiego około 2 500 000 turystów i wczasowiczów. Duże zainteresowanie cieszyły się pobyty weekendowe oraz przyjazdy grup zorganizowanych na kilka dni. Również sam nocleg bez dodatkowych usług był popularny wśród turystów. Pomimo wysokich cen, największą popularnością cieszyło się wybrzeże, w tym miejscowości takie jak Kołobrzeg, Ustronie Morskie, Mielno, Ustka i Łeba. Rozwój turystyczny przyczynił się do wzrostu atrakcyjności Pobrzeża Koszalińskiego jako destynacji turystycznej oraz przyniósł korzyści gospodarcze dla regionu. Zwiększenie liczby nowych obiektów i modernizacja istniejących wpłynęły na polepszenie standardu usług oraz destynację większej liczby turystów, co miało pozytywny wpływ na rozwój sektora turystycznego w regionie³⁹¹. W 1999 r. nastąpiła kolejna zmiana klasyfikacji obiektów noclegowych turystyki, które były badane przez Główny Urząd Statystyczny (GUS). Zmiana ta wynikała z konieczności dostosowania klasyfikacji do wymagań Ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych³⁹². Zmiana klasyfikacji miała na celu zapewnienie bardziej jednolitego i zgodnego systemu klasyfikacyjnego dla obiektów noclegowych w turystyce, co umożliwiała lepszą analizę i porównywalność danych statystycznych. Dostosowanie klasyfikacji do wymagań ustawowych miało również na celu zapewnienie odpowiedniej jakości usług turystycznych oraz ochronę interesów turystów. W rezultacie wprowadzenia nowej klasyfikacji, statystyki

³⁹¹ APK, Urząd Wojewódzki w Koszalinie, Wydział Kultury i Turystyki i Sportu, zespół 788, symbol teczki TKF-II 0205, sygn. 9/11, Sprawozdanie własne – Informacje o przygotowaniu województwa koszalińskiego do sezonu turystycznego i jego ocena 1994-1997, Analiza przebiegu sezonu turystycznego w województwie koszalińskim w 1997 r., Koszalin 1997, s. 7.

³⁹² Ustawa określa warunki świadczenia, przez przedsiębiorców krajowych i zagranicznych, usług turystycznych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, a także za granicą, jeżeli umowy z klientami o świadczenie tych usług są zawierane na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

dotyczące obiektów noclegowych turystyki uwzględniały bardziej precyzyjne kategorie i były zgodne z obowiązującymi przepisami prawnymi w zakresie usług turystycznych.

Wraz z wejściem w życie w dniu 1 stycznia 1998 r. ustawy o świadczeniu usług turystycznych, wprowadzono bardziej rozbudowaną klasyfikację obiektów turystycznych do badań przeprowadzanych przez Główny Urząd Statystyczny (GUS). W ramach tej klasyfikacji wszyscy właściciele obiektów byli zobowiązani do wystąpienia do wojewody o wydanie decyzji o nadaniu obiektowi określonej kategorii. Konsekwencją tych działań było uporządkowanie i precyzyjne określenie liczby i rodzajów bazy turystycznej. Dzięki wprowadzeniu systemu kategoryzacji obiektów turystycznych, możliwe było dokładniejsze analizowanie i porównywanie statystyk dotyczących bazy noclegowej. W ten sposób uzyskano bardziej precyzyjne informacje o liczbie miejsc noclegowych oraz rodzaju świadczonych usług w poszczególnych obiektach. Wprowadzenie tej regulacji przyczyniło się do lepszej organizacji i nadzoru nad sektorem turystycznym, co miało pozytywny wpływ na jakość i standard świadczonych usług.

Obserwowany spadek liczby bazy noclegowej w Polsce od końca lat 90. był wynikiem różnych czynników, w tym zarówno zmian w przyjazdach turystów do Polski, jak i zmian w popycie wewnętrznym. Był to proces związany z przekształceniami i adaptacją sektora turystycznego do nowych wymagań i preferencji turystów. Jednym z czynników było zmniejszenie liczby przyjazdów turystycznych do Polski w okresie po transformacji ustrojowej. Wielu turystów wybierało inne kierunki podróży, a Polska jako nowo otwarty rynek turystyczny musiała stawić czoła konkurencji innych krajów. To spowodowało niższy popyt na noclegi w polskich obiektach turystycznych. Również zmiany w popycie wewnętrznym miały istotny wpływ na spadek liczby bazy noclegowej. Turystyczne preferencje i oczekiwania polskich turystów zaczęły się zmieniać, a popyt skierował się ku obiektom o wyższym standardzie i lepszych warunkach zakwaterowania. Turystom zależało na większym komforcie i jakości usług, co skłoniło wielu właścicieli obiektów o niskim standardzie do wycofania się z rynku. W wyniku tych zmian, obserwowano ubytek obiektów niskiej jakości, takich jak schroniska, kempingi, pola namiotowe, ośrodki wczasowe i kolonijne, oraz domy pracy twórczej. Obiekty te często oferowały sale wieloosobowe i posiadały niski standard, który nie spełniał oczekiwań większości turystów. Od 2002 r. można jednak zaobserwować stały wzrost liczby udzielonych noclegów w Polsce. Było to

wynikiem dostosowania się sektora turystycznego do nowych wymagań i oczekiwań turystów, inwestycji w podnoszenie jakości usług i dostosowanie się do standardów europejskich. Polska stała się coraz bardziej atrakcyjnym kierunkiem turystycznym, przyciągającym zarówno turystów krajowych, jak i zagranicznych, co przyczyniało się do wzrostu liczby udzielonych noclegów w obiektach turystycznych³⁹³.

Turystyka wiejska w Polsce jako forma wypoczynku na obszarach wiejskich zyskiwała coraz większą popularność. Jednak na terenie Pobrzeża Koszalińskiego jeszcze w 2003 r., pomimo przeprowadzanych szkoleń i działań promocyjnych, zainteresowanie tą formą działalności było niewielkie. Utworzenie gospodarstw agroturystycznych wiązało się z pewnymi kosztami, które często były traktowane przez rolników jako dodatkowa działalność obok rolnictwa. Z przeprowadzonych badań w województwie zachodniopomorskim wynikało, że dla 45% właścicieli gospodarstw agroturystycznych była to działalność opłacalna, natomiast 36% właścicieli działalność oceniła na granicy opłacalności. Istotne było, że turystyka wiejska miała potencjał stania się szansą rozwojową dla regionu. Szczególnie w przypadku, gdy unijne fundusze byłyby przeznaczone na rozwój infrastruktury gminnej. Według B. Łuszczynskiego, turystyka wiejska mogłaby przyczynić się do rozwoju obszarów wiejskich i poprawy sytuacji ekonomicznej rolników³⁹⁴.

W roku 2004 w regionie koszalińskim znajdowało się 389 obiektów turystycznych oferujących zbiorowe zakwaterowanie. Najwięcej obiektów posiadały powiaty koszaliński (112) i kołobrzeski (110). Całkowita liczba miejsc noclegowych w tych obiektach wyniosła 51 387. Podział miejsc noclegowych na poszczególne powiaty był następujący: powiat białogardzki – 172, powiat kołobrzeski – 17 289, powiat koszaliński – 14 977, powiat sławieński – 13 907, miasto Koszalin – 499.

W regionie koszalińskim zanotowano przybycie 582 810 osób, które skorzystały z łącznie 4 501 770 noclegów. W roku 2005 liczba obiektów turystycznych oferujących zbiorowe zakwaterowanie praktycznie się nie zmieniła, zmniejszyła się jedynie o 4 obiekty. Natomiast liczba miejsc noclegowych wzrosła o 2277. Odnotowano również wzrost o ponad 7% w liczbie odwiedzających region. W 2006 r. zanotowano obniżenie liczby obiektów do

³⁹³ M. W. Kozak, *op. cit.*, s. 178.

³⁹⁴ B. Łuszczynski, *Slabe strony*, „Głos Pomorza” 2003, nr 183.

376. Tendencja spadkowa dotycząca obiektów turystycznych oferujących zbiorowe zakwaterowanie utrzymywała się.

Według danych Urzędu Statystycznego w Szczecinie, w 2006 r. w województwie zachodniopomorskim istniało 850 obiektów turystycznych oferujących zbiorowe zakwaterowanie³⁹⁵. W granicach Pobrzeża Koszalińskiego województwa zachodniopomorskiego znajdowało się 313 obiektów, w tym 21 hoteli, 149 ośrodków wczasowych, 18 ośrodków kolonijnych, 14 zespołów ogólnodostępnych domków turystycznych i campingów, 31 zakładów uzdrowiskowych oraz 20 pozostałych niesklasyfikowanych obiektów. W tych obiektach zakwaterowano ogółem 5 421 150 osób i udzielono 4 495 083 noclegów. Struktura noclegowa charakteryzowała się różnorodnością pod względem liczby miejsc. Największą bazę miejsc noclegowych posiadały ośrodki wczasowe (22 698 miejsc) i zakłady uzdrowiskowe (8069 miejsc). Ośrodki kolonijne dysponowały również dużą bazą miejsc noclegowych (3573 miejsca). Natomiast baza hotelowa przedstawiała się nieco słabiej, z łączną liczbą 2350 miejsc noclegowych.

Podsumowując, w roku 2006 struktura noclegowa w regionie Pobrzeża Koszalińskiego województwa zachodniopomorskiego była głównie oparta na ośrodkach wczasowych, natomiast pozostałe obiekty turystyczne posiadały podobny poziom liczby miejsc noclegowych. Ponadto, znaczącą rolę odgrywały również zakłady uzdrowiskowe, które posiadały znaczną liczbę miejsc noclegowych.

W 2006 r. województwa zachodniopomorskie i pomorskie zajmowały odpowiednio pierwsze i trzecie miejsce pod względem liczby obiektów zakwaterowania zbiorowego w Polsce. Analizując sytuację poszczególnych województw, należało również uwzględnić strukturę tych obiektów, a zwłaszcza udział obiektów sezonowych. W szczególności województwo zachodniopomorskie charakteryzowało się dużym udziałem obiektów sezonowych, które były wykorzystywane przez określony czas, niezależnie od tego, czy był to okres kilku miesięcy (np. nad morzem około 10 tygodni) czy też przez cały rok. Ta sytuacja miała istotne znaczenie ekonomiczne³⁹⁶.

³⁹⁵ Informacje o stanie i wykorzystaniu bazy noclegowej turystyki w województwie zachodniopomorskim pochodzą ze stałych badań statystycznych Głównego Urzędu Statystycznego, opartych na sprawozdaniach o wykorzystaniu bazy noclegowej obiektów zbiorowego zakwaterowania, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Turystyka w województwie zachodniopomorskim w latach 2004-2006, Szczecin 2007.

³⁹⁶ M. W. Kozak, *op. cit.*, s. 180.

W latach 2007-2009 zaobserwowano zmniejszenie liczby obiektów turystycznych zbiorowego zakwaterowania w regionie, jednak liczba osób odwiedzających wzrosła dynamicznie. W 2008 r. województwo pomorskie posiadało 822 obiekty, mogące pomieścić 85 298 osób, a odwiedziło je 1 595 316 osób, w tym 245 551 turystów zagranicznych. W 2009 r. baza turystyczna zbiorowego zakwaterowania w regionie koszalińskim wzrosła, osiągając 384 obiekty, w których można było zakwaterować 54 235 osób. Region koszaliński odwiedziło 760 480 osób, z czego ponad połowa przebywała w powiecie kołobrzeskim. W tym samym roku w województwie pomorskim baza turystyczna zbiorowego zakwaterowania liczyła 832 obiekty, mogące pomieścić 81 444 osoby, a skorzystało z niej 1 610 730 osób. W granicach Pobrzeża Koszalińskiego województwa zachodniopomorskiego istniały 262 obiekty, w których zakwaterowano 688 063 osoby, którym udzielono 5 125 783 noclegów. Wśród obiektów turystycznych coraz większą uwagę zwracano na rozwój infrastruktury dla osób niepełnosprawnych oraz na wyposażenie w urządzenia sportowo-rekreacyjne. Ośrodki wczasowe w szczególności oferowały szeroką gamę takich udogodnień³⁹⁷.

W 2010 r. nastąpiły dalsze zmiany w badaniu bazy noclegowej. Rozszerzono zakres badania, obejmujący obiekty posiadające 10 lub więcej miejsc noclegowych. Sprawozdania były sporządzane przez podmioty posiadające takie obiekty. Jednocześnie zlikwidowano sprawozdanie KT-1a, a wprowadzono roczne badanie reprezentacyjne pokoi gościnnych/kwater prywatnych i kwater agroturystycznych, które posiadały mniej niż 10 miejsc noclegowych. Te zmiany miały na celu bardziej kompleksowe monitorowanie i analizę bazy noclegowej w Polsce³⁹⁸.

Rozwój agroturystyki w województwie zachodniopomorskim nie przebiegał równomiernie, lecz skupiał się głównie na obszarach dobrze zagospodarowanych pod kątem turystyki. Liczba obiektów agroturystycznych zawsze była określana w przybliżeniu. Analiza przeprowadzona przez A. Sammel wykazała, że na terenie Pobrzeża Koszalińskiego w województwie zachodniopomorskim istniało 243 gospodarstwa prowadzące działalność turystyczną. W kontekście liczby obiektów związanych z turystyką wiejską, powiaty

³⁹⁷ Urząd Statystyczny w Szczecinie, Turystyka w województwie zachodniopomorskim w latach 2007-2009, Szczecin 2010, s. 18.

³⁹⁸ Urząd Statystyczny w Gdańsku, Turystyka w województwie pomorskim w latach 2008-2012, Gdańsk 2013, s. 13.

sławieński i koszaliński były najbardziej dominujące w województwie zachodniopomorskim³⁹⁹.

W 2010 r. w regionie koszalińskim istniało 361 obiektów turystycznych zbiorowego zakwaterowania, z czego 163 działały przez cały rok. Natomiast w województwie pomorskim baza turystyczna obejmowała 802 obiekty. W 2011 r. liczba obiektów turystycznych zbiorowego zakwaterowania w regionie koszalińskim wzrosła do 377, przy czym stan obiektów całorocznych pozostał bez zmian. Ruch turystyczny dynamicznie się rozwijał, a region koszaliński odwiedziło 803 694 osoby. W 2011 r. w województwie pomorskim odnotowano spadek liczby obiektów turystycznych, aż o 26. Jednak w 2012 r. w regionie koszalińskim nastąpił duży przyrost bazy noclegowej, zwiększając liczbę obiektów o 23, w tym 2 całoroczne. Region ten odwiedziło 860 203 osób, którym udzielono łącznie 10 656 514 noclegów, co oznacza, że średni czas pobytu odwiedzających wynosił ponad 12 dni.

Według stanu na dzień 31 lipca 2012 r., w pasie Pobrzeża Koszalińskiego działało 329 obiektów turystycznych zbiorowego zakwaterowania, które oferowały 17 541 miejsc noclegowych. W tym okresie doszło do powstania nowych hoteli i zespołów domków turystycznych na terenie Pobrzeża Koszalińskiego. Odnotowano 20% wzrost miejsc noclegowych w hotelach. Z drugiej strony, liczba zakładów uzdrowiskowych, ośrodków kolonijnych i motelów zmniejszyła się. Wiele miejsc noclegowych zostało zlikwidowanych, zwłaszcza w zakładach uzdrowiskowych. Podobnie jak w poprzednich latach, największą liczbę miejsc noclegowych posiadały ośrodki wczasowe, które stanowiły 43,9% ogólnej liczby miejsc. Powiat kołobrzeski był najlepiej rozwinięty pod względem bazy noclegowej, posiadając 141 ośrodków noclegowych, z których skorzystało 24,2% turystów. W przypadku pozostałych obiektów noclegowych odnotowano wzrost miejsc noclegowych w pokojach gościnnych i kwaterach agroturystycznych, szczególnie w powiatach kołobrzeskim i koszalińskim⁴⁰⁰.

³⁹⁹ A. Sammel, *Znaczenie internetu w rozwoju turystyki wiejskiej i agroturystyki w województwie zachodniopomorskim*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 591, „Ekonomiczne Problemy Usług”, nr 53, Szczecin 2010, s. 566-567.

⁴⁰⁰ Urząd Statystyczny w Szczecinie, *Turystyka w województwie zachodniopomorskim w latach 2007-2009*, Szczecin 2010.

W 2012 r., w podregionie słupskim istniało 256 obiektów turystycznych. Największa liczba obiektów znajdowała się w powiecie słupskim, gdzie działało 90 obiektów. W podregionie gdańskim było ich 306, z czego w powiecie puckim znajdowało się 162 obiekty, a w powiecie wejherowskim 21 obiektów. W subregionie puckim, w gminie Krokowa, odnotowano 1066 miejsc noclegowych, natomiast w subregionie wejherowskim, w gminie Choczewo, było 85 miejsc noclegowych. Jeśli chodzi o podregion słupski, to największą liczbę miejsc noclegowych posiadały Łeba (8331) i Ustka (5552)⁴⁰¹.

W 2013 r. w podregionie koszalińskim istniało 592 obiekty turystyczne, w tym 156 obiektów całorocznych. Podregion ten odwiedziło 850 053 osoby, którym udzielono 5 996 078 noclegów. W całym województwie pomorskim baza turystyczna zbiorowego zakwaterowania wynosiła 1437 obiektów, mogących pomieścić 94 278 osób. Region ten odwiedziło 1 966 831 osób, którym udzielono 6 546 610 noclegów. Średni pobyt w województwie pomorskim wyniósł około 3 dni. W 2013 r. zauważono znaczące zmiany jakościowe w wyposażeniu bazy noclegowej. Sauny, wypożyczalnie sprzętu turystycznego oraz zabiegi SPA stały się standardem w hotelach, z których 37,1% posiadało te udogodnienia. Obiekty turystyczne często oferowały również boiska do siatkówki, koszykówki, sprzęt do tenisa stołowego oraz sprzęt turystyczny. Wielu gestorów bazy noclegowej zapewniało również sale konferencyjne, dostęp do sieci Wi-Fi oraz udogodnienia dla osób niepełnosprawnych, takie jak parkingi z wyznaczonymi miejscami czy windy dla wózków inwalidzkich. W porównaniu do lat poprzednich zauważono wzrost liczby korzystających z noclegów w obiektach hotelowych, podczas gdy liczba noclegów w pensjonatach zmniejszyła się. Najwyższe wykorzystanie miejsc noclegowych odnotowano w hostelach i zakładach uzdrowiskowych w podregionie koszalińskim, natomiast niższe w kwaterach agroturystycznych, polach biwakowych i motelach. Turyści zagraniczni stanowili istotną grupę, reprezentującą 24,3% osób korzystających z bazy noclegowej. Najczęściej wybierali oni hotele o średnim standardzie cztero i trzygwiazdkowym. Analizując zróżnicowanie terytorialne bazy turystycznej na poziomie powiatów, największe zagęszczenie obiektów noclegowych odnotowano w pasie nadmorskim, zwłaszcza w powiatach kołobrzeskim (260 obiektów na 100 km²),

⁴⁰¹ Informacje o stanie i wykorzystaniu bazy noclegowej turystyki w 2012 r. pochodzą ze stałego badania statystycznego prowadzonego przez Główny Urząd Statystyczny.

koszalińskim (198 obiektów na 100 km²) i sławieńskim (118 obiektów na 100 km²). W roku 2014 w podregionie koszalińskim liczba turystycznych obiektów noclegowego zakwaterowania wyniosła 622, co oznacza wzrost o 30 obiektów w porównaniu do poprzedniego roku. Z liczby tej 3 obiekty były całoroczne. Natomiast w całym województwie pomorskim w 2014 r. baza turystyczna zbiorowego zakwaterowania składała się z 1450 obiektów.

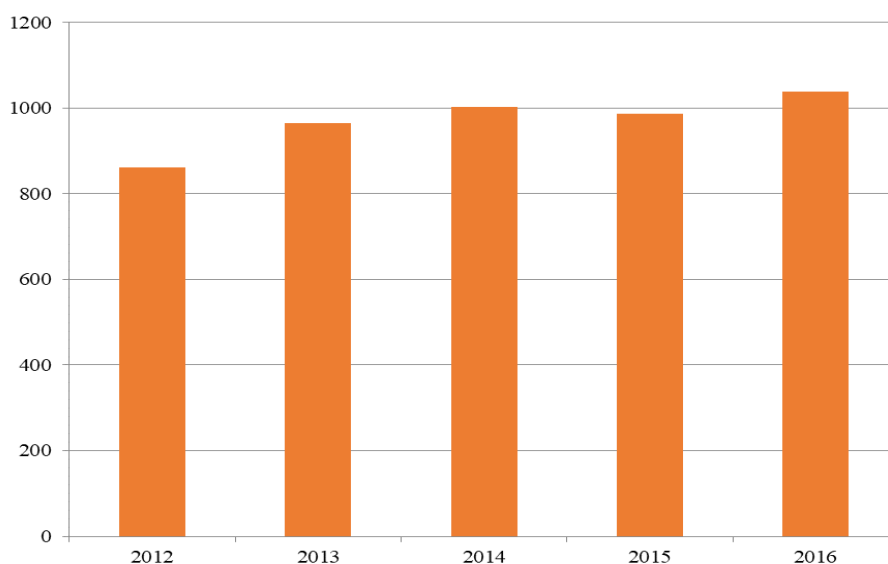
W 2015 r. na terenie Pobrzeża Koszalińskiego, w granicach administracyjnych województwa zachodniopomorskiego, odnotowano 596 obiektów turystycznych, które mogły pomieścić łącznie 56 466 osób. Region Pobrzeża Koszalińskiego odwiedziło w tym czasie 959 788 osób, którym udzielono łącznie 6 581 844 noclegi. W strukturze bazy noclegowej najliczniejszą grupę obiektów stanowiły hotele, obejmujące zarówno motele, pensjonaty bez nadanej kategorii, jak i inne obiekty świadczące usługi hotelowe. W kategorii pozostałych obiektów wyróżniały się przede wszystkim pokoje gościnne oraz ośrodki wczasowe. Należy zauważyć, że ośrodki wczasowe, obiekty typu pokoje gościnne i inne obiekty hotelowe odnotowały straty w bazie noclegowej. Ogólnie jednak baza noclegowa zwiększyła się o hotele, campingi, pensjonaty, szkolne schroniska młodzieżowe oraz kwaterę agroturystyczną. Wzrosła także liczba obiektów dostępnych przez cały rok, które stanowiły blisko 43% wszystkich miejsc noclegowych. W 2015 r. najwięcej turystów korzystających z turystycznych obiektów noclegowych odwiedziło powiat kołobrzeski⁴⁰².

W roku 2015 województwo pomorskie dysponowało 1512 obiektami turystycznymi. Rozmieszczenie tych obiektów koncentrowało się przede wszystkim w powiatach o wysokich walorach turystycznych, które znajdowały się w pasie nadmorskim. W roku 2016 w powiecie puckim zarejestrowano 523 obiekty, w lęborskim 156 obiektów, a w słupskim 150 obiektów. Znaczna liczba obiektów turystycznych w tych powiatach, świadczy o ich atrakcyjności turystycznej.

Na podstawie przedstawionych wyników badań (wykres 8), zauważono istotne zmiany w bazie noclegowej regionu Pobrzeża Koszalińskiego. Największy wzrost liczby obiektów noclegowych odnotowano w latach 2012-2013 oraz w latach 2015-2016, osiągając odpowiednio 12% oraz 6% przyrost. Analizując zebrane dane, stwierdzono, że baza

⁴⁰² Urząd Statystyczny w Szczecinie, Turystyka w województwie zachodniopomorskim w latach 2013-2015, Szczecin 2016.

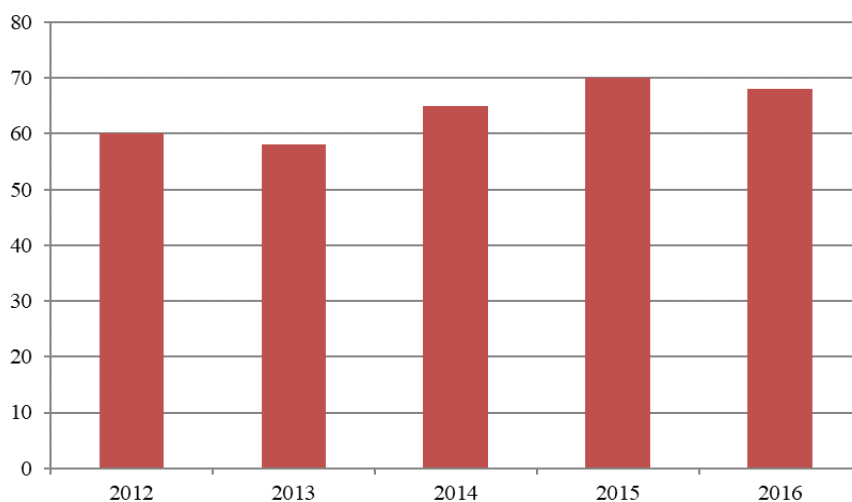
noclegowa Pobrzeża Koszalińskiego stanowiła 35% ogółu obiektów noclegowych w województwach zachodniopomorskim i pomorskim, co stanowiło niespełna 10% ogólnej liczby obiektów w Polsce. Informacje te wskazywały na znaczącą rolę regionu Pobrzeża Koszalińskiego w kontekście infrastruktury noclegowej i turystycznej.

Wykres 8. Obiekty noclegowe Pobrzeża Koszalińskiego w latach 2012-2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie roczników statystycznych województw pomorskiego i zachodniopomorskiego z lat 2012-2016.

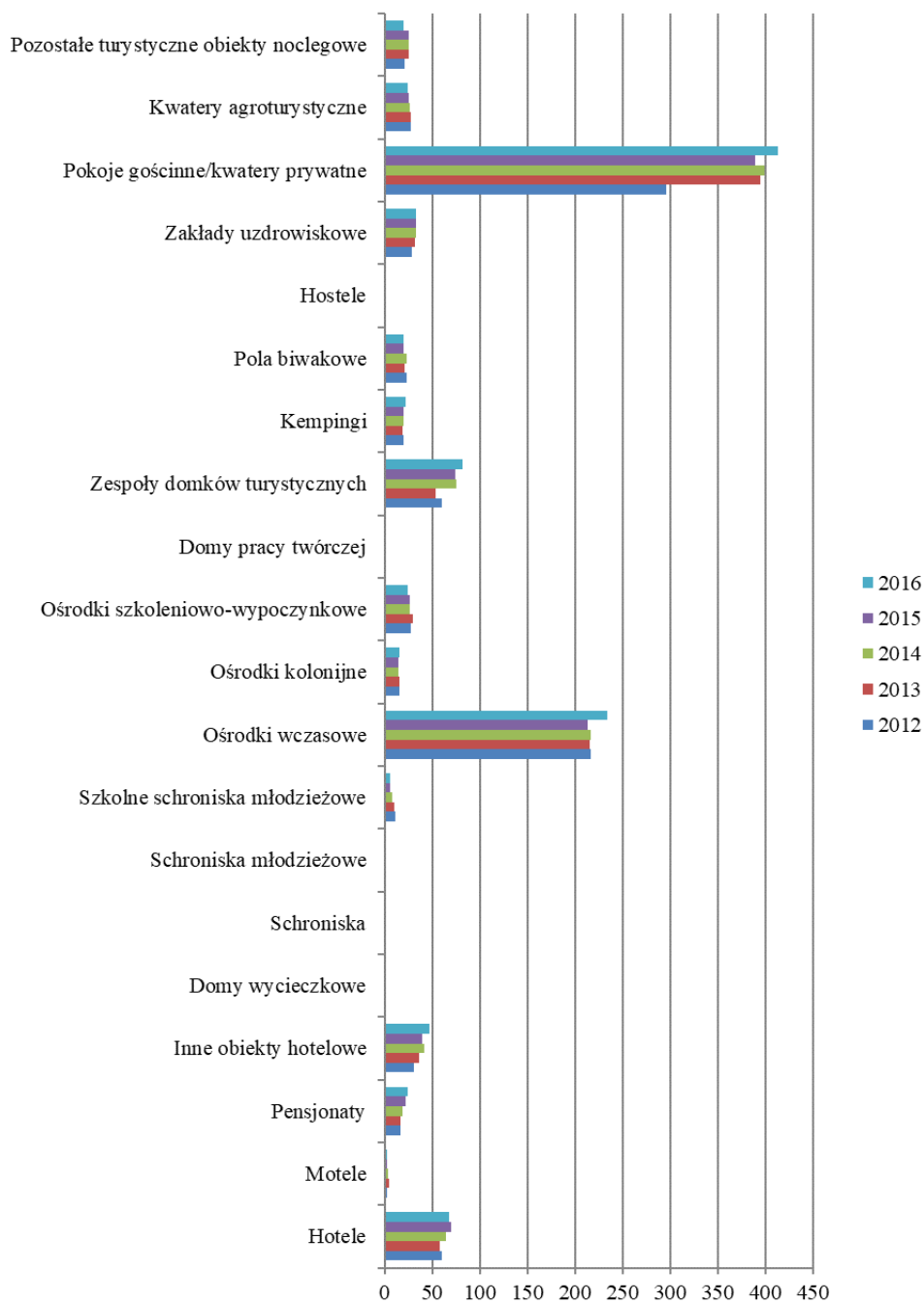
Na wykresie 9 przedstawiono liczbę miejsc noclegowych na Pobrzeżu Koszalińskim w okresie od 2012 do 2016 r. Analizując dane, można zauważyć, że w latach, gdy nastąpił największy wzrost bazy noclegowej, odnotowano jednocześnie największy spadek liczby miejsc noclegowych. Według obliczeń, spadek ten wyniósł 3% miejsc noclegowych. Przyczyną tej sytuacji mogły być głównie inwestycje w obiekty o wyższym standardzie, takie jak hotele oraz modernizacja istniejących obiektów kosztem liczby miejsc noclegowych, na przykład poprzez tworzenie pokoi z własnymi łazienkami. Zmiany te miały na celu podniesienie jakości oferowanych usług i dostosowanie się do oczekiwań turystów.

Wykres 9. Miejsca noclegowe w tys. Pobrzeża Koszalińskiego w latach 2012-2016

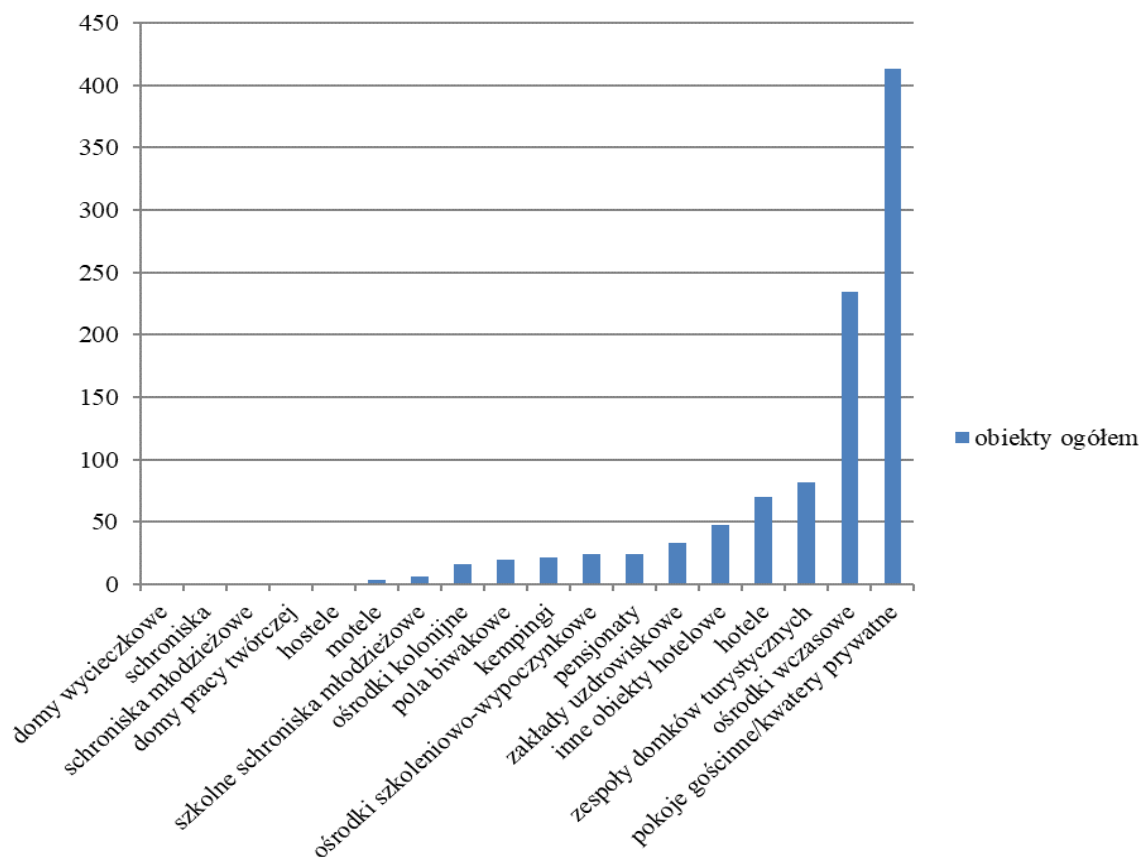
Źródło: opracowanie własne na podstawie roczników statystycznych województw pomorskiego i zachodniopomorskiego z lat 2012-2016.

Na wykresie 10 przedstawiono rozwój bazy noclegowej na Pobrzeżu Koszalińskim w latach 2012-2016 w podziale na różne typy obiektów. Analizując dane, zauważono, że największą dynamikę wzrostu odnotowano w tzw. innych obiektach hotelowych, które stanowiły 52% całkowitego wzrostu. Następnie, wzrost ten był mniejszy, ale nadal znaczący, w pokojach gościnnych i kwaterach prywatnych (40%), zespołach domków turystycznych (37%) oraz hotelach (13%). Natomiast spadek liczby miejsc noclegowych dotyczył bazy kwater agroturystycznych, pól biwakowych, ośrodków szkoleniowo-wypoczynkowych, szkolnych schronisk młodzieżowych oraz pozostałych obiektów noclegowych. Wzrost liczby miejsc noclegowych w innych obiektach hotelowych mógł wynikać z inwestycji w nowe obiekty hotelowe, które oferowały większą liczbę miejsc noclegowych. Z kolei spadek liczby miejsc w niektórych typach obiektów mógł być wynikiem zmian w preferencjach turystów, a także modernizacji istniejących obiektów, które mogły wiązać się z redukcją liczby miejsc na rzecz poprawy jakości i standardu świadczonych usług.

Wykres 10. Turystyczne obiekty noclegowe Pobrzeża Koszalińskiego w latach 2012-2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie roczników statystycznych województw pomorskiego i zachodniopomorskiego z lat 2012-2016.

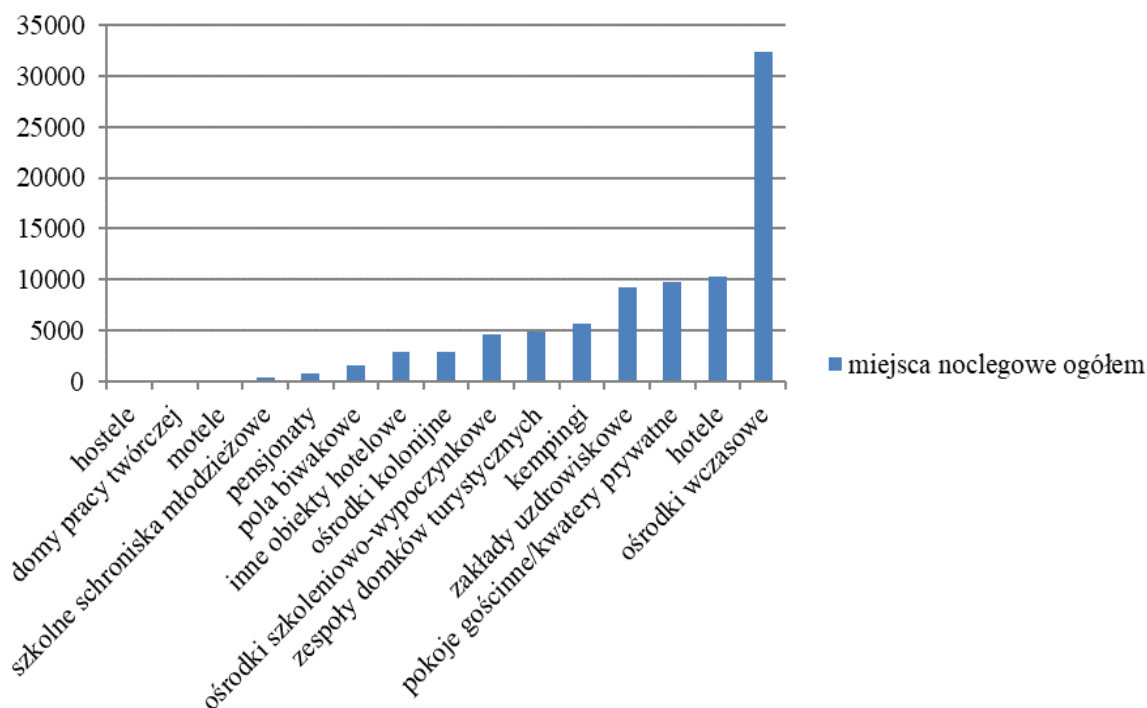

Wykres 11. Turystyczne obiekty noclegowe Pobrzeża Koszalińskiego w 2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie roczników statystycznych województw pomorskiego i zachodniopomorskiego z 2016.

Na wykresie 11 przedstawiono strukturę bazy noclegowej na Pobrzeżu Koszalińskim w 2016 r. Analizując dane, zauważono, że najwięcej obiektów w bazie noclegowej stanowiły pokoje gościnne na bazie kwater prywatnych, których było 413. Następnie, wysoki stan bazy odnotowano w ośrodkach wczasowych (234), co wskazywało na ich istotną rolę w turystyce regionu. Wzrastała również liczba domków turystycznych (82), hoteli (70) oraz innych obiektów hotelowych (48). Natomiast jeśli spojrzymy na wykres 12, to najwięcej miejsc noclegowych znajdowało się w ośrodkach wczasowych (32 405 miejsc noclegowych), co wskazywało na ich duże znaczenie pod względem dostępności miejsc dla turystów. Kolejne miejsca zajmowały hotele (10 278 miejsc noclegowych) oraz pokoje gościnne na bazie kwater prywatnych (9774 miejsc noclegowych). Motele, domy pracy twórczej i hostele odgrywały mniejszą rolę w strukturze miejsc noclegowych.

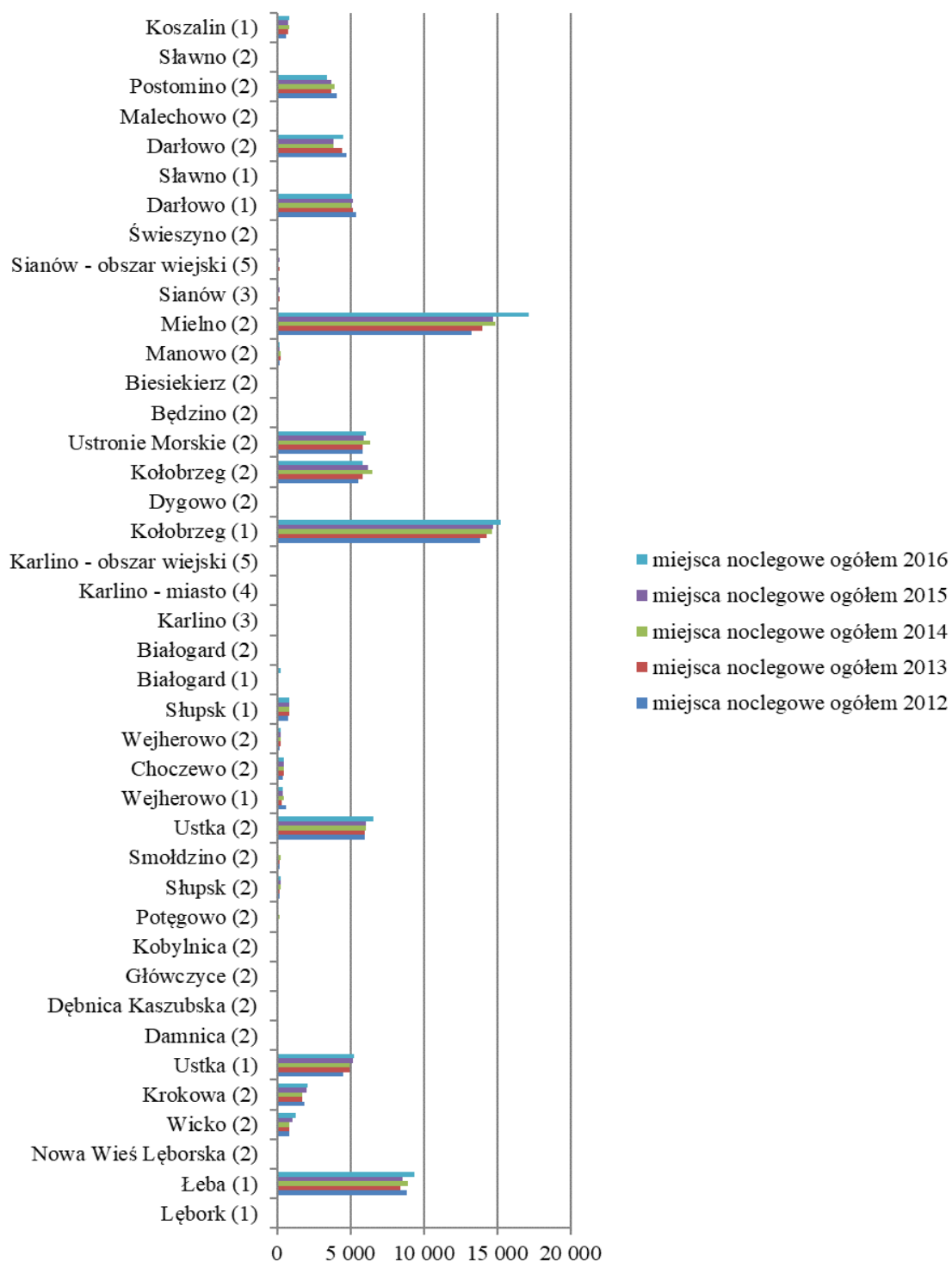
Analiza tych danych wskazywała na różnorodność oferty noclegowej na Pobrzeżu Koszalińskim, gdzie istniał bogaty wybór obiektów, takich jak pokoje gościnnych, ośrodków wczasowych, hoteli czy domków turystycznych. Pozwalało to turystom na dostosowanie swojego wyboru noclegu do indywidualnych preferencji i potrzeb.

Wykres 12. Miejsca noclegowe Pobrzeża Koszalińskiego w 2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie roczników statystycznych województw pomorskiego i zachodniopomorskiego z 2016.

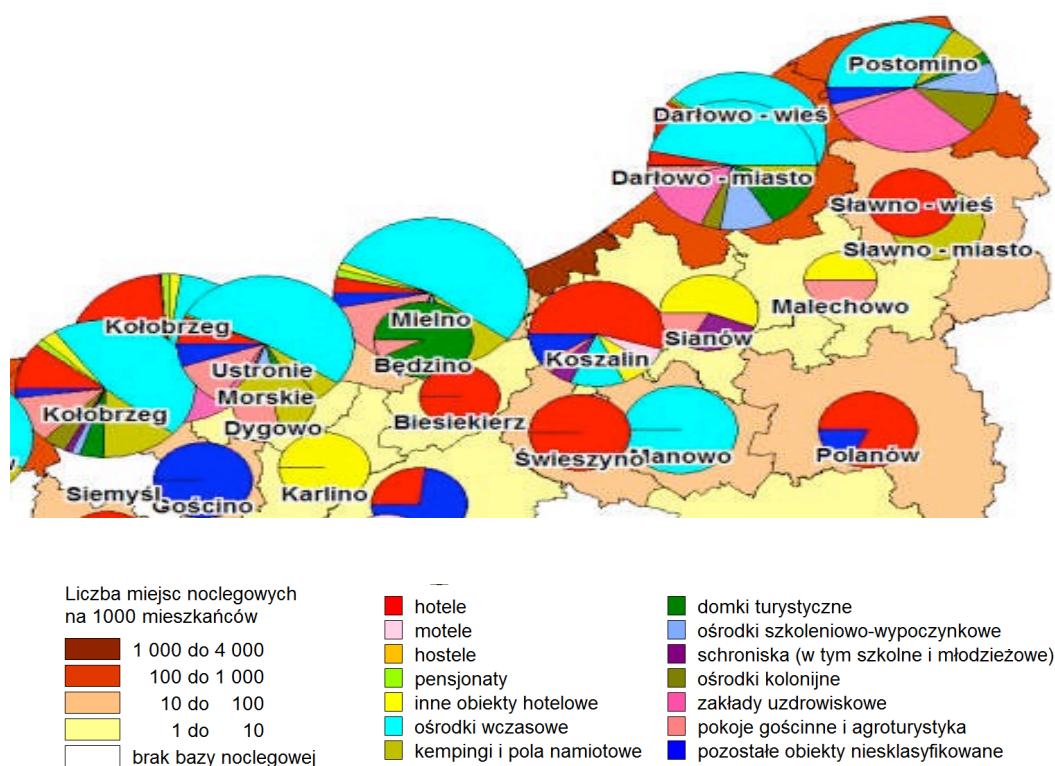
Na wykresie 13 przedstawiono rozmieszczenie miejsc noclegowych na Pobrzeżu Koszalińskim w latach 2012-2016 według gmin, miast i obszarów wiejskich. Na podstawie analizy danych zauważano, że największy procentowy wzrost bazy miejsc noclegowych odnotowano w gminie Mielno, gdzie liczba miejsc zwiększyła się o 29%. Kolejne miejsca pod względem procentowego wzrostu zajmowały Kołobrzeg (10%), Łeba (6%) oraz Ustka (5%). Jednocześnie, występowały również zjawiska kurczenia się miejsc noclegowych. Największy procentowy spadek odnotowano w gminach Postomino (o 19%) oraz Darłowo (o 4%).

Wykres 13. Miejsca noclegowe Pobrzeża Koszalińskiego w latach 2012-2016 według gmin, miast, obszarów wiejskich

Źródło: opracowanie własne na podstawie roczników statystycznych województw pomorskiego i zachodniopomorskiego z lat 2012-2016.

Mapa 7 ilustruje udział miejsc noclegowych w rozmieszczeniu bazy noclegowej na terenach gmin Pobrzeża Koszalińskiego w 2016 r. Dane te wskazują, że ośrodki wczasowe posiadały około 50% wszystkich miejsc w ogólnej bazie noclegowej na Pobrzeżu Koszalińskim. Analiza tych danych pozwoliła zauważyć, że rozwój miejsc noclegowych w poszczególnych gminach i miastach Pobrzeża Koszalińskiego był zróżnicowany. W pewnych obszarach odnotowano znaczący wzrost, podczas gdy w innych miejscach nastąpiło kurczenie się bazy noclegowej. Ośrodki wczasowe odgrywały istotną rolę w dostępności miejsc noclegowych w regionie.

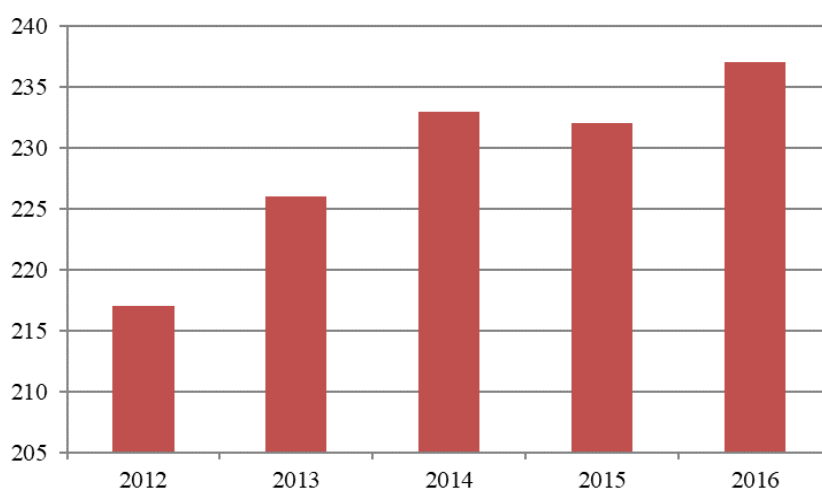

Mapa 7. Liczba miejsc noclegowych w gminach Pobrzeża Koszalińskiego w 2016

Źródło: opracowanie RBGPWZ na podstawie danych GUS⁴⁰³.

⁴⁰³ Projekt Zmiany Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego. Uwarunkowania kształtowania polityki przestrzennej, Regionalne Giuro Gospodarki Przestrzennej Województwa Zachodniopomorskiego w Szczecinie, Szczecin 2018, s. 154.

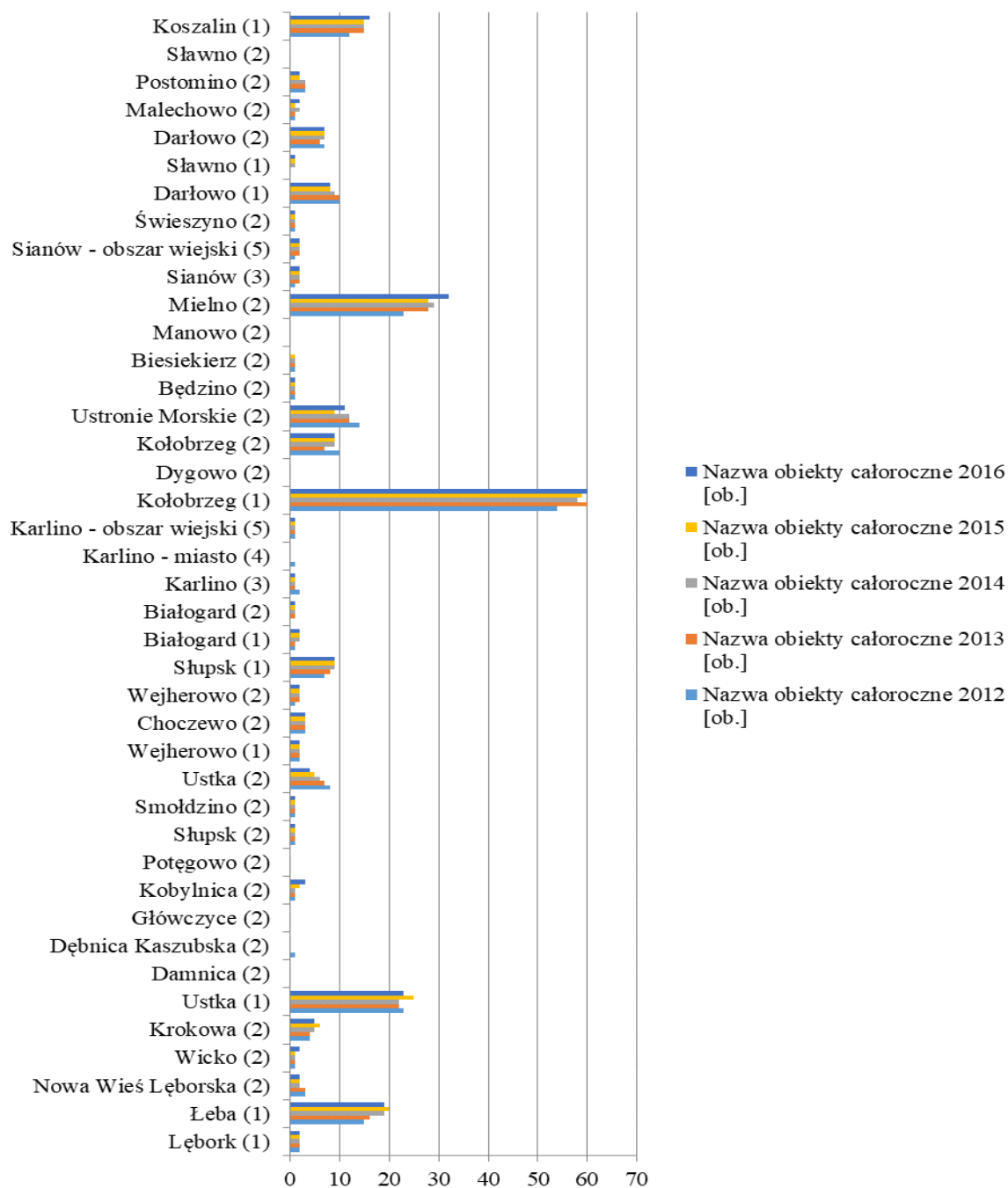
W latach 2012-2016 baza noclegowa oferująca usługi przez cały rok zyskiwała coraz większe znaczenie (wykres 14). W pięcioletnim okresie odnotowano wzrost o 11%. Obiekty całoroczne stanowiły jednak jedynie 46% miejsc noclegowych w ogólnej bazie noclegowej Pobrzeża Koszalińskiego. Udział obiektów całorocznych w ogólnej liczbie obiektów systematycznie wzrastał. Jednak tempo wzrostu tej bazy nie było dynamiczne. Wzrost ten mógł być ograniczony przez wysokie koszty modernizacji obiektów, które musiały być dostosowane do funkcjonowania przez cały rok, a przy tym generowały niższe potencjalne dochody w porównaniu do sezonów wakacyjnych. W 2016 r. obiekty całoroczne stanowiły niespełna 23% ogólnej bazy noclegowej Pobrzeża Koszalińskiego. Wzrost liczby oferowanych miejsc noclegowych w obiektach całorocznych świadczył o dążeniu do rozwinięcia infrastruktury turystycznej, która mogłaby zapewnić turystom możliwość korzystania z usług przez cały rok. Pomimo tego wzrostu, obiekty całoroczne stanowiły mniej niż połowę miejsc noclegowych w regionie Pobrzeża Koszalińskiego. Wynikało z tego, że większość miejsc noclegowych nadal koncentrowała się w obiektach sezonowych, które obsługiwały turystów przede wszystkim w okresie letnim. Rozwój obiektów całorocznych stanowił jednak istotny krok w kierunku rozszerzenia sezonu turystycznego i zwiększenia atrakcyjności regionu Pobrzeża Koszalińskiego dla turystów przez cały rok.

Wykres 14. Obiekty noclegowe całoroczne Pobrzeża Koszalińskiego w latach 2012-2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie roczników statystycznych województw pomorskiego i zachodniopomorskiego z lat 2012-2016.

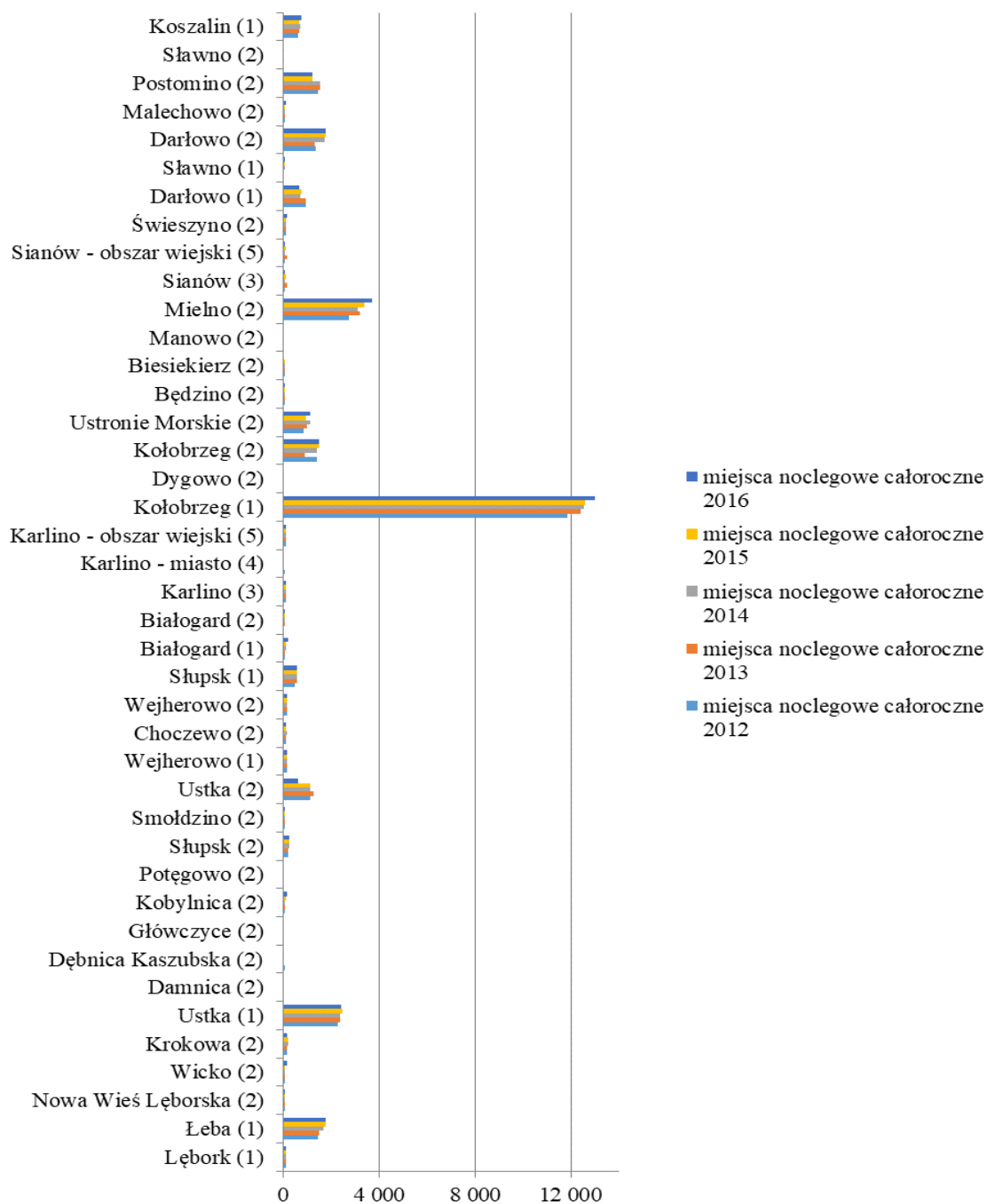
Na wykresie 15 przedstawiono obiekty całoroczne Pobrzeża Koszalińskiego w latach 2012-2016 według podziału na gminy, miasta, obszary wiejskie. Największą liczbę obiektów całorocznych posiadał Kołobrzeg (60 obiektów), następnie Ustka (23) i Łeba (19). Spośród gmin nadmorskich, gmina Mielno posiadała 32 obiekty, a Ustronie Morskie 11. Warto zaznaczyć, że tylko dwie gminy wiejskie na Pobrzeżu Koszalińskim posiadały obiekty całoroczne: gmina Sianów (2 obiekty) i gmina Karlino (1 obiekt). Analizując dane, zauważono, że rozwój obiektów całorocznych był ograniczony i dotyczył głównie większych miast i gmin nadmorskich. Obiekty całoroczne stanowiły jednak istotny element bazy noclegowej, przyczyniający się do wydłużenia sezonu turystycznego na Pobrzeżu Koszalińskim.

Wykres 15. Obiekty całoroczne Pobrzeża Koszalińskiego w latach 2012-2016 według gmin, miast, obszarów wiejskich

Źródło: opracowanie własne na podstawie roczników statystycznych województw pomorskiego i zachodniopomorskiego z lat 2012-2016.

Na wykresie 16 przedstawiono liczbę całorocznych miejsc noclegowych Pobrzeża Koszalińskiego w latach 2012-2016, ze szczególnym uwzględnieniem podziału na gminy, miasta i obszary wiejskie. Największą liczbę całorocznych miejsc noclegowych w 2016 r. posiadał Kołobrzeg, którego udział w ogólnej liczbie miejsc Pobrzeża Koszalińskiego wynosił 41%. Kołobrzeg był zatem ważnym ośrodkiem turystycznym, który posiadał znaczną bazę noclegową na potrzeby turystów przez cały rok. Gmina Mielno posiadała 3689 miejsc noclegowych, stanowiąc istotny udział w całorocznej bazie noclegowej Pobrzeża Koszalińskiego. Podobnie gmina Darłowo miała 1777 miejsc noclegowych. Ośrodki nadmorskie takie jak Ustka i Łeba posiadały odpowiednio 2417 i 1754 miejsc noclegowych, przyczyniając się do atrakcyjności tych miejscowości dla turystów przez cały rok. W stolicach regionów, Koszalinie i Słupsku, znajdowało się odpowiednio 744 i 582 miejsc noclegowych. Gminy wiejskie posiadały łącznie 176 całorocznych miejsc noclegowych, z czego najwięcej (84 miejsca) miała gmina wiejska Sianów. Analizując dane, stwierdzono, że wiele gmin, miast i obszarów wiejskich na Pobrzeżu Koszalińskim miało znaczną bazę noclegową oferującą miejsca przez cały rok. Świadczyło to o rosnącym znaczeniu turystyki całorocznej w regionie i dążeniu do zapewnienia turystom możliwości noclegu i korzystania z atrakcji przez cały rok.

Wykres 16. Miejsca noclegowe całoroczne Pobrzeża Koszalińskiego w latach 2012-2016 według gmin, miast, obszarów wiejskich

Źródło: opracowanie własne na podstawie roczników statystycznych województw pomorskiego i zachodniopomorskiego z lat 2012-2016.

Analiza struktury noclegowej Pobrzeża Koszalińskiego wskazała na dominację ośrodków wczasowych, które stanowiły główną część bazy noclegowej. Był to rezultat historycznej tradycji wczasów socjalnych na tym obszarze. Na podstawie dostępnych danych stwierdzono, że na Pobrzeżu Koszalińskim funkcjonowało 1038 turystycznych obiektów noclegowych w dniu 31 lipca 2016 r. Spośród nich aż 237 obiektów oferowało wypoczynek przez cały rok, co oznacza, że miały one dostępne miejsca noclegowe i świadczyły usługi turystyczne niezależnie od sezonu. Obiekty całoroczne stanowiły istotną część struktury noclegowej regionu, umożliwiając turystom korzystanie z atrakcji i wygody przez cały rok, nie tylko w okresie sezonu letniego. Dzięki temu zapewniano turystom większą elastyczność i różnorodność opcji noclegowych, co mogło przyczynić się do rozwoju turystyki na Pobrzeżu Koszalińskim. Baza noclegowa była różnorodna i obejmowała szeroki zakres obiektów turystycznych. Wśród nich znajdowały się domy pracy twórczej, hostele, 4 motele, 6 szkolnych schronisk młodzieżowych, 16 ośrodków kolonijnych, 20 pól biwakowych, 22 kempingi, 24 ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe, 24 pensjonaty, 33 zakłady uzdrowiskowe, 48 inne obiekty hotelowe, 70 hotele, 82 zespoły domków turystycznych, 234 ośrodki wczasowe oraz 413 pokoje gościnne na bazie kwater prywatnych. Ponadto, istniało również 40 obiektów, które nie pasowały do żadnej z powyższych kategorii i były określane jako inne obiekty. Ta różnorodność bazy noclegowej Pobrzeża Koszalińskiego dawała turystom wiele opcji zakwaterowania, odpowiadających ich preferencjom i potrzebom. W 2016 r. baza noclegowa Pobrzeża Koszalińskiego umożliwiała zakwaterowanie aż 67 000 osób. Spośród różnych typów obiektów noclegowych, ośrodki wczasowe dysponowały największą liczbą miejsc noclegowych, stanowiąc 37,7% ogólnej liczby miejsc. Hotele zajmowały drugie miejsce, oferując 12% wszystkich miejsc noclegowych, natomiast pokoje gościnne i kwatery prywatne odpowiadały za 11,4% miejsc. Zakłady uzdrowiskowe stanowiły 6,6% ogólnej liczby miejsc noclegowych. Warto zauważyć, że przeciętna liczba miejsc noclegowych przypadająca na jeden obiekt różniła się w zależności od ich typu. Największą średnią liczbę miejsc oferowały zakłady uzdrowiskowe (278 miejsc), kempingi (256 miejsc), ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe (195 miejsc) oraz ośrodki kolonijne (185 miejsc). Natomiast najmniejszą średnią liczbę miejsc można było znaleźć w pokojach gościnnych i kwaterach prywatnych (23 miejsca). W dniu 31 lipca 2016 r. na Pobrzeżu Koszalińskim działały cztery

hotele o najwyższym standardzie, oznaczone pięciogwiazdkową kategorią. Obiekty te znajdowały się w Kołobrzegu, gminie Kołobrzeg oraz Choczewie i reprezentowały najwyższy poziom jakościowy, a także oferowały luksusowe usługi dla gości. Ponadto na Pobrzeżu Koszalińskim działało również 19 hoteli czterogwiazdkowych, 25 hoteli trzygwiazdkowych oraz 18 obiektów o kategoriach dwu i czterogwiazdkowych. Dane te świadczą o obecności różnych kategorii hoteli na Pobrzeżu Koszalińskim, co umożliwiało turystom wybór obiektu odpowiadającego ich preferencjom i oczekiwaniom. Hotele o wyższych kategoriach gwarantowały najwyższy poziom komfortu i usług, podczas gdy obiekty o niższych kategoriach oferowały bardziej przystępne cenowo opcje zakwaterowania. Na współczesnym rynku pojawiały się i kształtowały coraz to nowe procesy i tendencje związane z rozwojem lokalnych przedsiębiorstw hotelarskich⁴⁰⁴. Współczesny rynek turystyczny jest miejscem dynamicznych procesów i tendencji, które kształtują rozwój lokalnych przedsiębiorstw hotelarskich. Analizując perspektywy rozwoju hotelarstwa na Pobrzeżu Koszalińskim, można stwierdzić, że istnieją czynniki wskazujące na jego szybki rozwój w porównaniu do innych segmentów bazy noclegowej. Jednym z głównych czynników sprzyjających rozwojowi hotelarstwa na Pobrzeżu Koszalińskim było rosnące zapotrzebowanie na wysokiej jakości noclegi. Turyści oczekiwali komfortowych i nowoczesnych obiektów hotelowych, które spełnią ich oczekiwania i zapewnią wygodne warunki pobytu. Warto wspomnieć, że wszelkiego rodzaju firmy powstałe z przekształcenia przedsiębiorstw zarządzających hotelami pracowniczymi, które w wyniku adaptacji lub bez niej zmieniono na hotele ogólnodostępne⁴⁰⁵.

W powiecie kołobrzesckim zarejestrowano 254 obiekty noclegowe, w powiecie koszalińskim 249, w powiecie słupskim 164, w powiecie lęborskim 157 oraz w powiecie sławieńskim 121. Natomiast powiaty wejherowski i białogardzki miały najmniejszą liczbę obiektów noclegowych – odpowiednio 29 i 5. Taki nierównomierny rozkład bazy noclegowej wynikał z różnic w atrakcyjności turystycznej poszczególnych regionów, a także dostępności infrastruktury turystycznej na danym obszarze. Powiaty o większej liczbie

⁴⁰⁴ D. Szostak, *Kierunki rozwoju współczesnego hotelarstwa*, [w:] *Hotelarstwo. Usługi – eksploatacja – zarządzanie*, red. A. Panasiuk, D. Szostak, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 118.

⁴⁰⁵ M. Turkowski, *Marketing usług hotelarskich*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1997, s. 27.

obiektów noclegowych były z reguły popularniejszymi miejscami turystycznymi, posiadającymi bogatą ofertę atrakcji i dogodne warunki do wypoczynku.

Rozmieszczenie turystycznej bazy noclegowej na terenie Pobrzeża Koszalińskiego charakteryzowało się nierównomiernym rozkładem. Większość zasobów bazy noclegowej koncentrowała się w powiatach położonych w pasie nadmorskim, które posiadały duże walory turystyczne. W szczególności, powiaty kołobrzeski, koszaliński, słupski, lęborski i sławieński były regionami, w których znajdowała się ponad połowa obiektów noclegowych. W kontekście Pobrzeża Koszalińskiego można zauważyć, że baza noclegowa była zróżnicowana pod względem charakteru i położenia obiektów. Jednakże moteli było stosunkowo niewiele na tym obszarze. Wszystkie działające motele znajdowały się w powiatach kołobrzeskim (2 motele) i koszalińskim (1 motel). Natomiast pod względem pensjonatów, ogólna liczba wynosiła 24. Warto zaznaczyć, że nie stwierdzono działalności pensjonatów o najwyższej kategorii. Pensjonaty o kategorii 4-gwiazdkowej działały w miejscowościach Krokowa (1 pensjonat) i Mielno (2 pensjonaty). Natomiast pensjonaty o kategorii 3-gwiazdkowej znajdowały się w Łebie (1 pensjonat) i Mielnie (2 pensjonaty). Najwięcej aktywnych pensjonatów o kategorii 2-gwiazdkowej działało w Słupsku (1), Kołobrzegu (1), Mielnie (2) oraz Darłowie (1). Natomiast pensjonaty o kategorii 1-gwiazdkowej działały w Wicku i Ustroniu Morskim. W trakcie procesu kategoryzacji 10 pensjonatów było poddawanych ocenie i klasyfikacji. Podsumowując, baza noclegowa Pobrzeża Koszalińskiego w okresie od 1989 do 2016 r. uległa znaczącemu rozwojowi i zmianom strukturalnym. Różnorodność obiektów noclegowych, ich lokalizacja oraz rozwój infrastruktury turystycznej przyczyniły się do atrakcyjności Pobrzeża Koszalińskiego jako celu podróży i miejsca wypoczynku. W tym czasie nastąpił wzrost liczby obiektów noclegowych, a także zwiększenie liczby miejsc noclegowych. Rozwój ten wiązał się głównie z rosnącym zainteresowaniem turystów tym regionem oraz inwestycjami w sektor turystyczny. Wśród obiektów noclegowych dominowały ośrodki wczasowe, hotele oraz pokoje gościnne na bazie kwater prywatnych. Ośrodki wczasowe stanowiły największą część bazy noclegowej i były charakterystyczne dla Pobrzeża Koszalińskiego. Hotele, zwłaszcza te o wyższym standardzie, również odgrywały istotną rolę w strukturze noclegowej. Rozmieszczenie obiektów noclegowych było nierównomierne, koncentrując się głównie w powiatach o dużych walorach turystycznych, zlokalizowanych w pasie

nadmorskim. Powiaty takie jak kołobrzeski, koszaliński, słupski, lęborski i sławieński posiadały największą liczbę obiektów noclegowych. Natomiast powiaty wejherowski i białogardzki miały mniejszą liczbę obiektów noclegowych. Wraz z rozwojem bazy noclegowej, zmieniała się również struktura obiektów. Wzrastała rola obiektów całorocznych, które przyczyniały się do wydłużenia sezonu turystycznego. Jednakże zróżnicowanie obiektów było widoczne, zarówno pod względem ich charakteru (np. hotele, pensjonaty, domy pracy twórczej), jak i położenia geograficznego.

4.2.3. Baza gastronomiczna

Przemiany zachodzące w gastronomii po roku 1989 były wynikiem wprowadzenia gospodarki rynkowej, prywatyzacji sektora uspołecznionego oraz zwiększonej konkurencji. Zmiany te przyczyniły się do różnorodności i rozdrobnienia struktury gastronomicznej w całym kraju. W pierwszych latach transformacji zauważono zamknięcie niektórych placówek gastronomicznych, które nie były rentowne. W innych przypadkach, placówki te zostały przekształcone w punkty sprzedaży detalicznej artykułów spożywczych i mięsno-wędliniarskich. Nastąpiło również przebranzawianie niektórych placówek, które nie mogły utrzymać się w branży gastronomicznej.

Pierwsza połowa lat 90. była okresem spadku popytu w gastronomii. Jednakże gospodarka rynkowa stworzyła warunki sprzyjające dynamicznemu rozwojowi prywatnej działalności w sektorze gastronomicznym. W rezultacie powstało wiele nowych placówek gastronomicznych, co spowodowało znaczne rozdrobnienie struktury gastronomicznej. Proces rozwoju prywatnej gastronomii wiązał się często z powstawaniem małych punktów gastronomicznych, takich jak kioski sprzedające hot-dogi, smażalnie, frytkarnie, czy małe zakłady szybkiego żywienia. Placówki tego typu najczęściej znajdowały się na targowiskach i obszarach o intensywnym ruchu turystycznym. W wyniku tych przemian znacząca część gastronomii została skoncentrowana w tzw. małej gastronomii, gdzie obsługa ograniczała

się najczęściej do jednej lub dwóch osób⁴⁰⁶. Baza gastronomiczna, będąca ważnym elementem zagospodarowania turystycznego, stanowiła istotną część usług oferowanych w ramach sektora turystycznego. Choć nie miała takiego samego znaczenia jak baza noclegowa, nie była głównym determinantem wielkości ruchu turystycznego, to jednak mogła wpływać na jego intensyfikację.

Analizując zmiany zachodzące w gastronomii po 1989 r., można dostrzec podobieństwa do zmian występujących w sektorze handlu detalicznego w tym samym okresie. Liczba placówek gastronomicznych w Polsce wzrosła wówczas 2,6-krotnie. Jednak istotną zmianą było przekształcenie struktury własności w tym sektorze. W 1988 r. udział sektora prywatnego wynosił 32,7%, natomiast po prywatyzacji i urynkowaniu polskiej gospodarki udział sektora prywatnego w gastronomii wzrósł do 95,6%. W wyniku przemian gospodarczych w latach 1988-1989 sektor spółdzielczy w gastronomii doświadczył znacznego spadku udziału. W 1988 r. sektor spółdzielczy posiadał aż 54% wszystkich placówek gastronomicznych, podczas gdy w 1989 r. udział ten spadł do zaledwie 4,4%. Ten drastyczny spadek świadczył o zmianach strukturalnych w sektorze gastronomicznym. Ponadto w latach 1988-1989, obserwowano również zmniejszenie liczby osób przypadających na jedną placówkę gastronomiczną. Oznaczało to, że w wyniku restrukturyzacji i prywatyzacji sektora, mniejsze placówki o mniejszej liczbie pracowników zyskały przewagę nad większymi i były bardziej zcentralizowanymi placówkami.

W rezultacie, sektor prywatny stał się główną siłą w branży gastronomicznej, odgrywając dominującą rolę w poszczególnych typach placówek, takich jak punkty gastronomiczne, bary, restauracje i stołówki. Sektor spółdzielczy natomiast stracił swoje znaczenie, a liczba placówek należących do tego sektora drastycznie zmniejszyła się⁴⁰⁷. W tym okresie zaobserwowano znaczny wzrost liczby punktów gastronomicznych i stołówek, jednocześnie obserwując malejącą liczbę restauracji i barów⁴⁰⁸. Malejąca liczba restauracji i barów mogła wynikać z trudności ekonomicznych związanych z prowadzeniem

⁴⁰⁶ A. Werwicki, *Transformacja handlu detalicznego w Polsce w latach 1989-1992*, [w:] *Proces przekształceń społeczno-gospodarczych w Europie Środkowej i Wschodniej po roku 1989*, red. F. W. Carter, W. Maik, Oficyna Wydawnicza „Turpress”, Toruń 1995, s. 115-118.

⁴⁰⁷ Z. Taylor, *Przekształcenia sieci handlu detalicznego i gastronomii w okresie transformacji społeczno-gospodarczej Polski*, PAN, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. S. Leszczyńskiego, „Prace Geograficzne”, nr 175, Wydawnictwo Continuo, Wrocław 2000, s. 36.

⁴⁰⁸ A. Werwicki, *op. cit.*, s. 115-118.

tego rodzaju placówek. Restauracje często wymagały większych nakładów finansowych, zarządzania personelem oraz utrzymania odpowiedniego standardu obsługi i jakości oferowanych dań.

Analizując sytuację w 1989 r., można stwierdzić, że województwa koszalińskie i słupskie wyróżniały się najwyższym nasyceniem placówkami gastronomicznymi w Polsce. Oznaczało to, że w tych regionach znajdowała się większa liczba placówek gastronomicznych w porównaniu do innych województw⁴⁰⁹. To zjawisko mogło wynikać z kilku czynników. Pierwszym z nich mogła być atrakcyjność turystyczna tych regionów, szczególnie ze względu na ich położenie nad morzem bałtyckim. Ruch turystyczny i sezonowa aktywność turystyczna mogły przyczynić się do większej liczby placówek gastronomicznych, aby obsłużyć rosnącą liczbę turystów odwiedzających te regiony. Nasycenie placówkami gastronomicznymi w tych województwach mogło także wynikać z tradycji kulinarnych i kultury spożywania posiłków w regionie. Podobnie jak w przypadku bazy noclegowej, w bazie gastronomicznej obserwowano dynamiczne zmiany, które objawiały się podnoszeniem standardu świadczonych usług⁴¹⁰.

Z badań przeprowadzonych w połowie 2005 r. przez instytut GfK Polonia⁴¹¹ wynikało, że ogólna liczba punktów gastronomicznych w Polsce wynosiła ponad 58 000. Zdecydowaną większość, bo ponad 75% z tej liczby, stanowiły punkty z kategorii HoReCa (Hotel-Restaurant-Catering), które działały przez cały rok. Jednak tylko niewielki odsetek, około 10% z tych placówek było zrzeszonych w sieciach gastronomicznych⁴¹². Wzrost liczby obiektów całorocznych w gastronomii wskazywał na rozwój i dostosowanie się branży do potrzeb turystów, którzy coraz częściej podróżowali i korzystali z usług gastronomicznych niezależnie od sezonu. Placówki działające przez cały rok były w stanie zapewnić stałą obsługę turystów i dostępność usług gastronomicznych niezależnie od pory roku. Należy jednak zauważyć, że większość placówek gastronomicznych działała

⁴⁰⁹ Z. Taylor, *op. cit.*, s. 37.

⁴¹⁰ M. W. Kozak, *op. cit.*, s. 184.

⁴¹¹ Instytut GfK Polonia był jedną z największych firm badawczych, działający na polskim rynku od 1990 r. W rankingu OFBOR z 2014 r. plasował się na 3. miejscu z obrotami przekraczającymi 90 mln zł rocznie. Należał do największych i najważniejszych organizacji branżowych (ESOMAR i OFBOR) oraz posiadał certyfikaty PKJPA we wszystkich kategoriach badań.

⁴¹² <https://www.egospodarka.pl/12013,Lokale-gastronomiczne-w-Polsce-2005,1,39,1.html> [dostęp 21 listopada 2016].

indywidualnie, bez przynależności do sieci. Było to wynikiem specyfiki branży gastronomicznej, która często opierała się na lokalnych przedsiębiorcach i rodzinnych firmach. Jednak obecność sieci gastronomicznych w Polsce była również obserwowana, choć na mniejszą skalę. Znaczna część obiektów gastronomicznych, szczególnie tych położonych na obszarach turystyki sezonowej, jak nad morzem czy na pojezierzach, działa jako placówki sezonowe. W układzie wojewódzkim obserwowano znaczne zróżnicowanie liczby placówek gastronomicznych znajdujących się w obiektach noclegowych turystyki.

Największą liczbę placówek gastronomicznych w obiektach noclegowych turystyki notowano się w województwach mazowieckim, zachodniopomorskim, małopolskim i pomorskim⁴¹³. Były to regiony charakteryzujące się dużym zainteresowaniem turystycznym oraz obecnością wielu atrakcji turystycznych, co przyczyniało się do większego zapotrzebowania na usługi gastronomiczne. Należy zaznaczyć, że lokalizacja obiektów gastronomicznych w bliskim sąsiedztwie obiektów noclegowych turystyki była korzystna dla turystów, ponieważ zapewniała im wygodny dostęp do posiłków i napojów w miejscach, gdzie przebywali na wypoczynku. Różnice w liczbie placówek gastronomicznych między poszczególnymi województwami wynikały z różnic w atrakcyjności turystycznej danego regionu, jego popularności wśród turystów oraz infrastruktury turystycznej dostępnej w danym miejscu. Niewątpliwie polska gastronomia przeszła znaczące zmiany zarówno pod względem liczbowym, jak i jakościowym. Wraz z rozwojem sieci gastronomicznych zaobserwowano również ewolucję w ofercie i jakości świadczonych usług. W szczególności w miastach zaczęły powstawać restauracje specjalizujące się w kuchniach różnych krajów europejskich, takich jak włoska, grecka czy francuska, a także kuchniach orientalnych, takich jak chińska, indyjska czy meksykańska.

Warto zauważyć, że oferta gastronomiczna w dużych miastach w 2016 r. była już wystarczająco bogata i zróżnicowana. Dawne, prostsze punkty gastronomiczne oraz starsze restauracje zostały zastąpione przez nowoczesne i stylowe lokale, które dostosowano do oferowanego menu. Dużą uwagę zwracano również na estetykę wnętrza, które często były stylizowane zgodnie z lokalną tradycją regionalną. Te zmiany w polskiej gastronomii były odpowiedzią na rosnące oczekiwania i zmieniające się gusta konsumentów. Różnorodna

⁴¹³ T. Lijewski, B. Mikułowski, J. Wyrzykowski, *op. cit.*, s. 207.

oferta gastronomiczna wraz z dbałością o estetykę i autentyczność wnętrz przyczyniły się do podniesienia jakości doświadczenia gastronomicznego dla gości. W wyniku rosnącego zainteresowania turystyką nadmorską, zaobserwowano wzrost liczby małych restauracji, barów i pubów w atrakcyjnych nadmorskich rejonach. Wielu nowo powstałych hoteli również prowadziło własne restauracje, oferując swoim klientom możliwość pełnego wyżywienia na miejscu. Aby sprostać oczekiwaniom przybyłych gości, menu często dostosowywano do ich preferencji.

Niemniej jednak oferta gastronomiczna nadal wykazywała wiele mankamentów, które wymagały radykalnych zmian jakościowych. W odpowiedzi na to administracja państwowa we współpracy z Oddziałem Zrzeszenia Hoteli Turystycznych wprowadziła stały system doszkalania kadr gastronomicznych i hotelarskich. Celem tego programu było zapewnienie, aby kucharze, kelnerzy, pokojowe i recepcjoniści mogli praktykować w obiektach, gdzie świadczone były usługi na wysokim poziomie jakościowym. Dzięki temu mieli możliwość czerpania wzorców i doskonalenia swoich umiejętności. Wprowadzenie tego systemu doszkalania miało na celu podniesienie jakości obsługi gastronomicznej i hotelarskiej. Dzięki praktycznym doświadczeniom w obiektach o wysokim standardzie, pracownicy mogli rozwijać swoje umiejętności i naśladować najlepsze praktyki w branży. Było to istotne dla dalszego rozwoju bazy gastronomicznej i poprawy jakości usług świadczonych dla gości⁴¹⁴.

Na terenie Pobreża Koszalińskiego istniały obiekty gastronomiczne, które funkcjonowały przez cały rok, niezależnie od sezonu letniego. Oprócz tego turyści mieli możliwość skorzystania z oferty gastronomicznej dostępnej w niektórych obiektach hotelarskich oraz barach, zwłaszcza poza sezonem letnim. Istotnym atutem tych lokali było wykorzystanie elementów morskich w wystroju oraz nawiązywanie do lokalnej kultury, co przejawiało się w odpowiednim menu, takim jak świeża kuchnia morską, szczególnie popularna w sezonie zimowym. Dodatkowo, usługi cateringowe stanowiły ważny element działalności dla firm prowadzących lokale gastronomiczne na Pobreżu Koszalińskim. Dzięki nim możliwe było dostarczanie wyżywienia na zewnątrz, na przykład na imprezy

⁴¹⁴ APK, zespół nr 416 WRN w Koszalinie, symbol teczki BRN 02320, sygn. 329, Komisja Młodzieży, Kultury Fizycznej i Turystyki 1989, 1990 r., Program rozwoju turystyki i kultury fizycznej na lata 1988-1995, Koszalin 1988, s. 11.

okolicznościowe czy konferencje, co stanowiło dodatkowe źródło przychodów dla tych przedsiębiorstw. Należy podkreślić, że istnienie całorocznych obiektów gastronomicznych na Pobrzeżu Koszalińskim oraz różnorodna oferta menu, nawiązująca do lokalnej kultury i wykorzystująca świeże produkty morskie, przyczyniały się do atrakcyjności turystycznej regionu. Lokale te stanowiły istotny element zagospodarowania turystycznego, przyciągając zarówno turystów sezonowych, jak i tych odwiedzających region poza sezonem letnim⁴¹⁵.

W okresie 1989-1991 w województwie koszalińskim zaobserwowano znaczący wzrost sprzedaży detalicznej w zakładach gastronomicznych. W 1989 r. wartość sprzedaży wyniosła 45,4 mld zł, natomiast w 1991 r. wzrosła do 122,5 mld zł⁴¹⁶. Ten dynamiczny wzrost utrzymywał się również w kolejnych latach. W 1993 r. wartość sprzedaży detalicznej osiągnęła poziom 428 mld zł⁴¹⁷, a w 1995 r. wzrosła jeszcze bardziej, sięgając 979 mld zł.

Wzrost sprzedaży detalicznej w zakładach gastronomicznych w województwie koszalińskim w analizowanym okresie był istotnym wskaźnikiem rozwoju sektora gastronomicznego. Świadczył on o dynamicznej aktywności i rosnącym zainteresowaniu społecznym tym rodzajem usług. Przyczynami tego wzrostu mogły być prywatyzacja sektora uspołecznionego, zwiększona konkurencja oraz rozwój gospodarki rynkowej. W początkowym okresie przemian w województwie słupskim, tj. w 1989 r., działalność prowadziło 224 placówki gastronomiczne, z czego 106 placówek działało na zasadach umowy agencyjnej. Jednak w ciągu roku 1990 nastąpił gwałtowny spadek liczby placówek gastronomicznych, która zmniejszyła się do 145, z czego 67 placówek działało na zasadach umowy agencyjnej. W tym okresie dochody ze sprzedaży w województwie słupskim wyniosły ponad 30 miliardów zł, z czego ponad 2 miliardy zł pochodziły z jednostek państwowych. Oznaczało to, że sektor gastronomiczny w regionie generował znaczące przychody. Warto zaznaczyć, że na jeden zakład gastronomiczny przypadało średnio 1832 osoby, co wskazywało na duże obłożenie i zainteresowanie usługami gastronomicznymi

⁴¹⁵ *Informacja z rozwoju turystyki na terenie powiatu sławieńskiego w 2009 r.*, Sławno 2010, s. 2. https://bip.powiatstawno.pl/public/get_file.php?id=248171 [dostęp 01.12.2011].

⁴¹⁶ *Rocznik statystyczny województwa koszalińskiego 1992*, WUS w Koszalinie 1992.

⁴¹⁷ *Rocznik statystyczny województwa koszalińskiego 1994*, WUS w Koszalinie 1994. Informacje zawarte w *Rocznikach Statystycznych* dotyczą wszystkich jednostek prowadzących działalność handlową, tj. przedsiębiorstw, spółek, spółdzielni, zakładów osób fizycznych i spółek cywilnych, które miały siedziby zarządów w województwie koszalińskim. Od 1994 r. informacje o handlu wewnętrznym podano według EKD.

w tym czasie⁴¹⁸. W 1990 r. w województwie gdańskim odnotowano 15% spadek liczby zakładów gastronomicznych w porównaniu z rokiem 1989. Z łącznej liczby zakładów, 12,38% stanowiły placówki działające na zasadach umowy agencyjnej⁴¹⁹. Spadek liczby zakładów gastronomicznych wskazywał na dynamiczne zmiany zachodzące w sektorze gastronomicznym w okresie transformacji ustrojowej. Nowe warunki gospodarcze, liberalizacja rynku oraz konkurencja wymusiły restrukturyzację i dostosowanie placówek gastronomicznych do nowych wymogów. Placówki na zasadach umowy agencyjnej mogły być elastyczną formą prowadzenia działalności gastronomicznej, dostosowującą się do zmiennych warunków rynkowych.

W 1991 r. zakłady gastronomiczne województwa śląskiego odnotowały wzrost sprzedaży, osiągając wartość 139 miliardów złotych. Wzrost sprzedaży mógł świadczyć o ożywieniu sektora gastronomicznego w regionie w porównaniu do poprzedniego okresu. Przemiany gospodarcze i transformacja ustrojowa, które miały miejsce w tamtym czasie, mogły wpływać na poprawę sytuacji zakładów gastronomicznych, przyczyniając się do wzrostu ich obrotów. Analiza danych sprzedażowych z 1991 r. stanowi ważny element badawczy, pozwalający na lepsze zrozumienie dynamiki sektora gastronomicznego w województwie śląskim w okresie transformacji ustrojowej⁴²⁰.

Według roczników statystycznych, placówki gastronomiczne obejmowały stałe i sezonowe zakłady oraz punkty gastronomiczne, które zajmowały się przygotowaniem i sprzedażą posiłków i napojów do spożycia na miejscu lub na wynos. W skład tych placówek wchodziły restauracje, bary (jadłodajnie, bary szybkiej obsługi, kawiarnie, herbaciarnie itp.) oraz stołówki. Punktami gastronomicznymi były smażalnie, pijalnie, lodziarnie, bufety (np. w kinach, na stadionach itp.). Placówki gastronomiczne nie obejmowały natomiast ruchomych punktów sprzedaży detalicznej i automatów sprzedażowych. W 1993 r. w województwie śląskim zarejestrowano 921 podmiotów prowadzących zakłady gastronomiczne, a w 1994 r. liczba ta wyniosła 964. Sektor prywatny

⁴¹⁸ Rocznik statystyczny województwa śląskiego 1991, WUS w Śląsku 1991, Handel wewnętrzny, tab. 7, 8, s. 275-257.

⁴¹⁹ Rocznik statystyczny województwa gdańskiego 1991, WUS w Gdańsku 1991, Sieć zakładów gastronomicznych, tab. 5, s. 315.

⁴²⁰ Rocznik statystyczny województwa śląskiego 1993, WUS w Śląsku 1993, Handel wewnętrzny ceny, tab. 1, s. 248.

stanowił 97,5% wszystkich zakładów gastronomicznych w regionie. To świadczyło o dominacji sektora prywatnego w branży gastronomicznej w tym okresie. Analiza danych statystycznych z tych lat dostarczyła istotnych informacji o strukturze sektora gastronomicznego w województwie słupskim, pozwalając na lepsze zrozumienie jego dynamiki i rozwoju⁴²¹. W porównaniu do 1990 r., w roku 1993 w województwie gdańskim zaobserwowano wzrost bazy gastronomicznej o 34,94%. Restauracje stanowiły 4,9% wszystkich placówek, bary 46,4%, stołówki 15,3%, a punkty gastronomiczne 33,4%⁴²². W tym okresie zanotowano również znaczący wzrost sprzedaży, którego dochody się podwoiły, wzrastając z 4,2 mln zł w 1994 r. do 8,5 mln zł w roku 1996⁴²³. W 1994 r. w województwie koszalińskim zarejestrowano 1250 podmiotów prowadzących zakłady gastronomiczne, a w 1995 r. liczba ta wzrosła do 1269. Natomiast w 1996 r. w województwie gdańskim zarejestrowano 335 placówek gastronomicznych, z czego 27 z nich było placówkami sezonowymi⁴²⁴.

Wyniki te wskazywały na rozwój sektora gastronomicznego w obu województwach i zwiększenie liczby placówek oferujących usługi gastronomiczne. Dodatkowo wzrost sprzedaży świadczył o rosnącym zainteresowaniu klientów ofertą gastronomiczną. Po wprowadzeniu nowego podziału administracyjnego w Polsce zaobserwowano znaczne różnice w wielkości i potencjale poszczególnych województw. Jednakże jeśli chodzi o potencjał gastronomii Pobrzeża Koszalińskiego, nie zaobserwowano istotnych zmian.

W roczniku statystycznym województwa pomorskiego z 2000 r. pojawiły się dane dotyczące funkcjonowania placówek gastronomicznych w obiektach noclegowych turystyki. Zgodnie z tym opracowaniem, w 1998 r. na terenie województwa pomorskiego działało 1139 zakładów gastronomicznych znajdujących się w obiektach noclegowych turystyki. W 1999 r. liczba ta zmniejszyła się do 1128. Analizując dane, można zauważyć pewne zmiany strukturalne w działalności gastronomicznej. Ogólnie zaobserwowano wzrost

⁴²¹ Rocznik statystyczny województwa słupskiego 1995, WUS w Słupsku 1995, Handel wewnętrzny ceny, tab. 10, s. 263.

⁴²² Rocznik statystyczny województwa gdańskiego 1994, WUS w Gdańsku 1994, Placówki gastronomiczne, tab. 7, s. 362.

⁴²³ Rocznik statystyczny województwa słupskiego 1997, US w Słupsku 1997, Sprzedaż detaliczna towarów, tab. 1, s. 183.

⁴²⁴ Rocznik statystyczny województwa gdańskiego 1997, US w Gdańsku 1997, Placówki gastronomiczne, tab. 7, s. 491.

liczby działających restauracji, jednocześnie notując wyraźny spadek liczby stołówek. Wśród 139 obiektów gastronomicznych działających przy hotelach, 65 stanowiły restauracje, 63 to bary i kawiarnie. Warto również zauważyć, że punkty gastronomiczne występowały głównie w pensjonatach, z których większość to stołówki (55 w 1989 r., 51 w 1999 r.). Dane wskazywały na istotną rolę gastronomii w obiektach noclegowych turystyki w województwie pomorskim. Restauracje i bary odgrywały ważną rolę w zapewnianiu usług żywieniowych dla gości, podczas gdy stołówki przeważające w pensjonatach były skierowane głównie do klientów zatrzymujących się na dłuższy czas. Warto zauważyć, że dane te stanowiły tylko wstępne spojrzenie na funkcjonowanie placówek gastronomicznych w obiektach noclegowych turystyki na terenie województwa pomorskiego. Dalsze badania i analizy mogą dostarczyć bardziej szczegółowych informacji na temat charakterystyki tych placówek, ich oferty i roli w rozwoju turystyki regionu⁴²⁵.

W latach 2000-2003 w województwie pomorskim zaobserwowano zmniejszenie się liczby działających placówek gastronomicznych. W 2003 r. zarejestrowano około 550 takich placówek, co oznaczało spadek o 50% w porównaniu z rokiem 1999. W kolejnych latach odnotowano niewielki wzrost, aż do roku 2006, kiedy liczba placówek wyniosła 633⁴²⁶. Podobną sytuację obserwowano również w województwie zachodniopomorskim. W 2001 r. w tym województwie działało 481 placówek gastronomicznych, co stanowiło spadek w porównaniu z liczbą 1269 placówek z 1995 r. Spośród tych placówek 119 znajdowało się w sektorze publicznym, a 362 w sektorze prywatnym. W kolejnym roku liczba placówek utrzymała się na podobnym poziomie, z niewielkim spadkiem o 5 placówek. W obiektach noclegowych turystyki działające placówki gastronomiczne obejmowały 123 restauracje, z czego 54 znajdowały się w hotelach, 287 barów i kawiarni, w tym 116 w ośrodkach wczasowych oraz 455 stołówek, z czego 230 znajdowało się w ośrodkach wczasowych. Ponadto istniały 83 punkty gastronomiczne, z czego najwięcej, czyli 35 znajdowało się w ośrodkach wczasowych. W zakładach uzdrowiskowych działało 55 stołówek⁴²⁷. W 2003 r. odnotowano dynamiczny wzrost o 67% liczby placówek

⁴²⁵ Rocznik statystyczny województwa pomorskiego 2000, Urząd Statystyczny w Gdańsku 2000, Placówki gastronomiczne w obiektach noclegowych turystyki stan w dniu 31 VII, tabl. 13, s. 257.

⁴²⁶ Roczniki statystyczne województwa pomorskiego z lat 2000-2006.

⁴²⁷ Rocznik statystyczny województwa zachodniopomorskiego 2003, Urząd Statystyczny w Szczecinie 2003, Placówki gastronomiczne w obiektach noclegowych turystyki stan w dniu 31 VII, s. 509.

gastronomicznych w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania. Całkowita liczba takich placówek wzrosła do 805, z czego 108 stanowiły restauracje, 253 bary i kawiarnie, 365 stołówek, a 80 punktów gastronomicznych⁴²⁸.

Ten znaczący wzrost liczby placówek gastronomicznych w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania mógł być efektem wzrastającego zainteresowania turystów usługami gastronomicznymi oraz rosnącej konkurencji w branży. Restauracje, bary, kawiarnie i stołówki pełniły ważną rolę w zapewnianiu wyżywienia i satysfakcjonujących doświadczeń kulinarnych podróży dla turystów. Zidentyfikowanie takiego wzrostu w liczbie placówek gastronomicznych w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania mogło mieć istotne implikacje dla planowania rozwoju turystyki i gospodarki regionalnej. W okresie od 2003 do 2005 r. utrzymał się stan, w którym zakłady uzdrowiskowe prowadziły 26 barów i kawiarni oraz 38 stołówek⁴²⁹. Zakłady uzdrowiskowe, dzięki swojemu charakterowi i lokalizacji, często oferowały dodatkowe usługi gastronomiczne dla swoich gości. Bary, kawiarnie i stołówki w zakładach uzdrowiskowych mogły stanowić ważny element kompleksowej oferty dla osób korzystających z usług uzdrowiskowych.

Według Rocznika Statystycznego Województwa Zachodniopomorskiego z 2013 r., placówki gastronomiczne zostały podzielone na zakłady i punkty gastronomiczne stałe oraz sezonowe. Zakłady stałe i sezonowe to miejsca, w których przygotowywano i sprzedawano posiłki i napoje do spożycia na miejscu lub na wynos. Natomiast sezonowe placówki gastronomiczne to obiekty, które funkcjonowały okresowo i nie dłużej niż sześć miesięcy w roku. Placówki gastronomiczne w obiektach noclegowych turystyki obejmowały zarówno zakłady stałe, jak i sezonowe, które znajdowały się na terenie danego obiektu. W tej kategorii uwzględniono bary, kawiarnie, winiarnie, piwiarnie, jadłodajnie, smażalnie, pijalnie, lodziarnie, bufety (w tym podawanie śniadań) i inne punkty gastronomiczne. W celu przedstawienia stanu liczbowego placówek gastronomicznych w województwie zachodniopomorskim z uwzględnieniem podziału, zebrany materiał został przedstawiony w formie wykresów. Wykresy te pozwalały na zobrazowanie różnych typów placówek gastronomicznych oraz ich relatywnych proporcji. Analiza tych danych dostarczyła

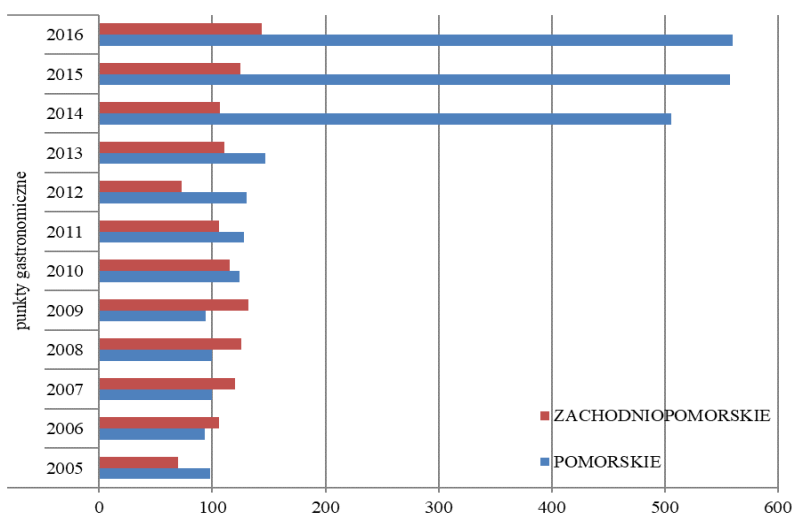
⁴²⁸ Rocznik statystyczny województwa zachodniopomorskiego 2004, Urząd Statystyczny w Szczecinie 2004, s. 509.

⁴²⁹ Rocznik statystyczny województwa zachodniopomorskiego 2005, Urząd Statystyczny w Szczecinie 2005, s. 217.

informacji na temat struktury i dystrybucji placówek gastronomicznych w regionie, co może być przydatne dla dalszych badań nad rozwojem gastronomii oraz planowaniem działań promocyjnych i inwestycyjnych.

Wykres 17 przedstawia ilość punktów gastronomicznych na terenie województw pomorskiego i zachodniopomorskiego w latach 2005-2016. Analiza danych pokazuje, że w tym okresie oba województwa doświadczyły różnych tendencji wzrostowych.

W województwie zachodniopomorskim zaobserwowano falową dynamikę wzrostu liczby punktów gastronomicznych. Oznaczało to, że w niektórych latach liczba placówek rosła, a w innych latach następował spadek. Niemniej jednak, ogólnie można zauważyć tendencję wzrostową w ciągu tego okresu. W przypadku województwa pomorskiego zaobserwowano skokowy wzrost liczby punktów gastronomicznych w okresie 2013-2014. Wcześniej liczba placówek utrzymywała się na stabilnym poziomie, a następnie nastąpił nagły wzrost. W 2016 r. województwo pomorskie miało 560 punktów gastronomicznych, co było znacznie większą liczbą w porównaniu do województwa zachodniopomorskiego, gdzie działało 144 punkty gastronomiczne. Analiza tych danych wskazała na zróżnicowanie w rozwoju punktów gastronomicznych na terenie obu województw. Wyniki te mogą być ważne przy planowaniu działań promocyjnych, inwestycyjnych oraz badaniach dotyczących rozwoju sektora gastronomicznego w regionie.

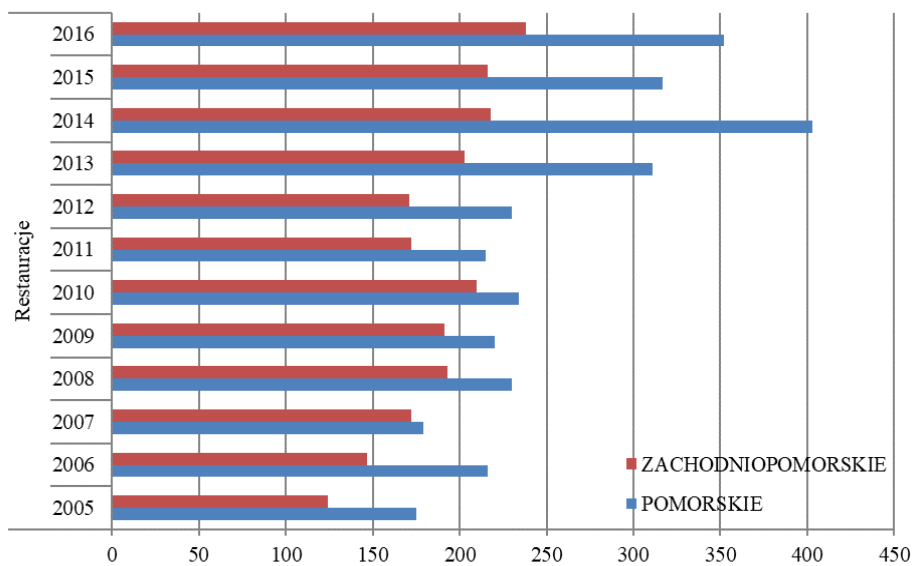

Wykres 17. Punkty gastronomiczne na terenie województw pomorskiego i zachodniopomorskiego w latach 2005-2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS.

Na wykresie 18 przedstawiono stan liczbowy restauracji na terenie województw pomorskiego i zachodniopomorskiego w latach 2005-2016. Analiza danych wskazuje na równomierny rozwój restauracji w obu województwach, jednak różnica występuje w ich liczbie z uwagi na koncentrację ośrodków miejskich.

W województwie zachodniopomorskim działało 238 restauracji, podczas gdy w województwie pomorskim było ich 352. Ta różnica mogła być wynikiem koncentracji ośrodków miejskich, takich jak Gdynia, Sopot i Gdańsk, które były głównymi centrami turystycznymi i biznesowymi regionu. W wyniku tego większa liczba restauracji została otwarta w województwie pomorskim, gdzie znajdowały się te popularne miejsca. Jednak ogólnie można stwierdzić, że rozwój restauracji w obu województwach przebiegał równomiernie, co wskazywało na rosnące zapotrzebowanie na usługi gastronomiczne w regionie. Działalność restauracji była ważnym elementem rozwoju turystyki i gospodarki lokalnej, przyciągając zarówno turystów, jak i mieszkańców regionu.

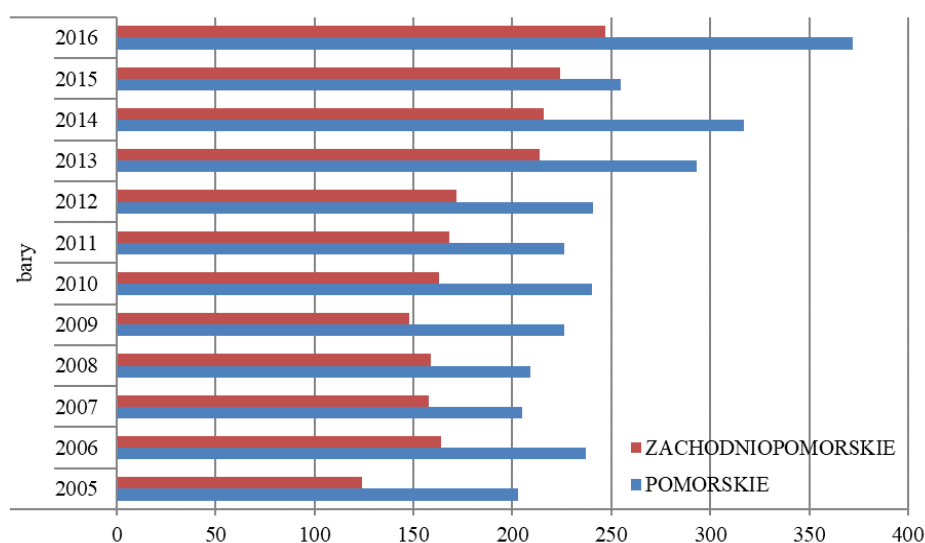
Wykres 18. Restauraacje na terenie województw pomorskiego i zachodniopomorskiego w latach 2005-2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie roczników statystycznych województw pomorskiego i zachodniopomorskiego z lat 2005-2016.

Na wykresie 19 przedstawiono działalność barów na terenie województw pomorskiego i zachodniopomorskiego w latach 2005-2016. Analiza danych wskazywała na dynamiczny wzrost liczby barów w obu województwach, co mogło być związane z ich

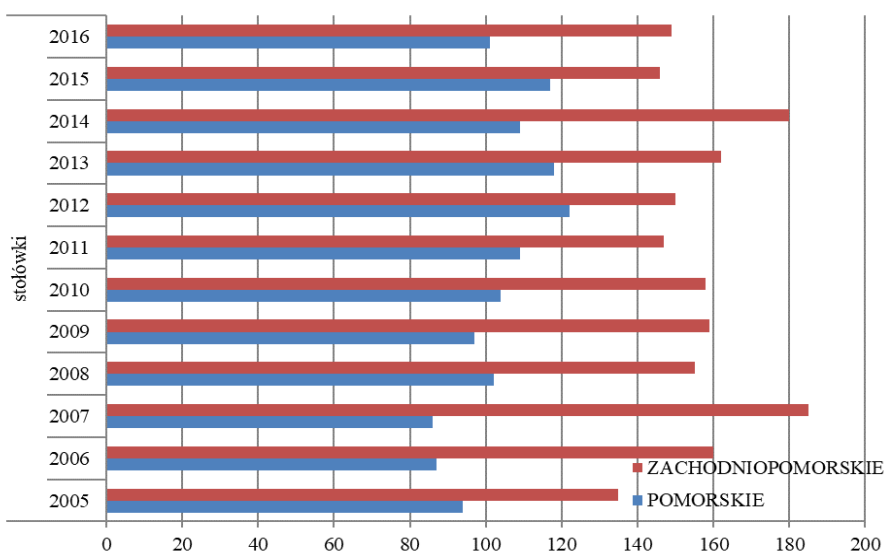
prostym asortymentem i samoobsługową formą obsługi, co generowało szerokie grono klientów.

W województwie zachodniopomorskim działało 247 barów, co stanowiło wzrost o 99% w porównaniu do roku 2005. W województwie pomorskim liczba barów wynosiła 372, co również oznaczało wzrost o 83% w porównaniu do 2005 r. Ten dynamiczny wzrost wskazywał na rosnące zapotrzebowanie na tego typu placówki, które oferowały prostsze dania i samoobsługową formę obsługi, było to atrakcyjne dla klientów poszukujących szybkiego i łatwego posiłku. Wzrost liczby barów mógł być także wynikiem zmiany preferencji i stylu życia społeczeństwa, które coraz częściej korzystało z usług gastronomicznych na miejscu, ale preferowało prostsze dania i szybką obsługę. Wzrost liczby barów mógł przyczyniać się do zwiększenia konkurencji na rynku gastronomicznym i zwiększenia różnorodności oferty dla klientów.

Wykres 19. Bary na terenie województw pomorskiego i zachodniopomorskiego w latach 2005-2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie roczników statystycznych województw pomorskiego i zachodniopomorskiego z lat 2005-2016.

Wykres 20. Stołówki na terenie województw pomorskiego i zachodniopomorskiego w latach 2005-2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie roczników statystycznych województw pomorskiego i zachodniopomorskiego z lat 2005-2016.

Wykres 20 przedstawia stan liczbowy stołówek na terenie województw pomorskiego i zachodniopomorskiego w latach 2005-2016. Stołówki stanowiły istotny element bazy gastronomicznej, zapewniając zbiorowe żywienie, głównie w szkołach, uczelniach i ośrodkach wypoczynkowych. Analiza danych wykazała, że liczba stołówek była ograniczona ze względu na trudności organizacyjne i lokalowe, ale istniały znaczące różnice w ich występowaniu na terenie województw. Na terenie województwa zachodniopomorskiego działało 149 stołówek, podczas gdy w województwie pomorskim liczba ta wynosiła 101. Różnica ta wynikała głównie z dominacji stołówek w ośrodkach wczasowych w województwie zachodniopomorskim. Stołówki spełniały ważną rolę w zapewnianiu żywienia zbiorowego, zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży w szkołach i uczelniach. Wraz z innymi placówkami gastronomicznymi stanowiły integralną część infrastruktury żywieniowej, zapewniając posiłki o odpowiednim składzie i jakości. Ich rozmieszczenie na terenie województw pomorskiego i zachodniopomorskiego odzwierciedlały różnice lokalowe i strukturalne tych regionów.

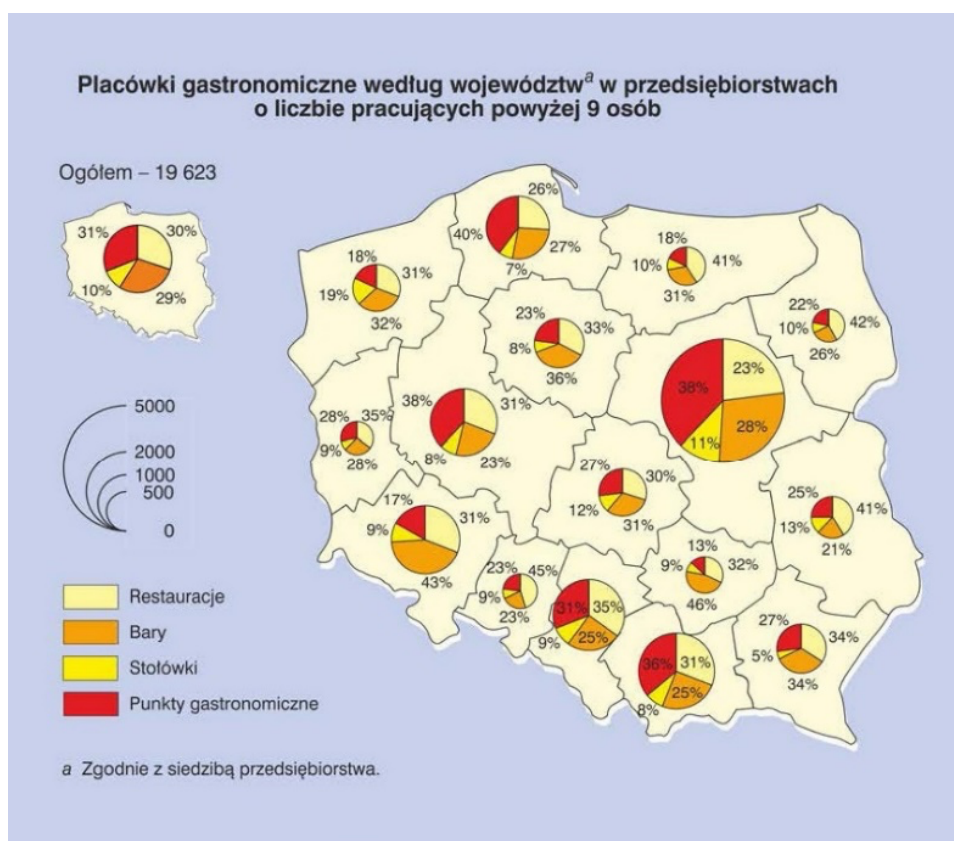
W tabeli 2 zestawiono stan bazy gastronomicznej województw pomorskiego i zachodniopomorskiego w 2016 r. Łącznie w obu województwach suma placówek gastronomicznych wynosiła 2163.

Tabela 2. Stan bazy gastronomicznej województwa pomorskiego i zachodniopomorskiego w 2016 r.

Województwo	Ogółem	Restauracje	Bary i kawiarnie	Stołówki	Punkty gastronomiczne
Pomorskie	1385	352	372	101	560
Zachodniopomorskie	778	238	247	149	144
Razem	2163	590	619	250	704

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS.

Na podstawie danych stwierdzono, że w 2016 r. województwo pomorskie miało większą liczbę restauracji, barów i punktów gastronomicznych w porównaniu do województwa zachodniopomorskiego. Natomiast w przypadku stołówek województwo zachodniopomorskie miało ich więcej niż województwo pomorskie. Analiza stanu bazy gastronomicznej w tych województwach pozwalała na ocenę ich potencjału gastronomicznego oraz dostępności usług żywieniowych dla mieszkańców i turystów. Dane te były istotne dla podejmowania działań mających na celu rozwój i doskonalenie sektora gastronomicznego oraz podnoszenie jakości świadczonych usług. Na mapie nr 8 zilustrowano placówki gastronomiczne według województw w przedsiębiorstwach o liczbie pracujących powyżej 9 osób. Z danych wynika, że w województwie pomorskim punkty gastronomiczne stanowiły 40%, podczas gdy w zachodniopomorskim było to 18%. Bary natomiast dominowały w województwie zachodniopomorskim, stanowiąc 32% w porównaniu do 27% w województwie pomorskim. Restauracje stanowiły 26% w województwie pomorskim, a 31% w województwie zachodniopomorskim. Natomiast stołówki były bardziej rozpowszechnione w zachodniopomorskim, gdzie stanowiły 19% w porównaniu do 7% w pomorskim. Informacje te sugerowały zróżnicowanie struktury placówek gastronomicznych między tymi dwoma województwami.

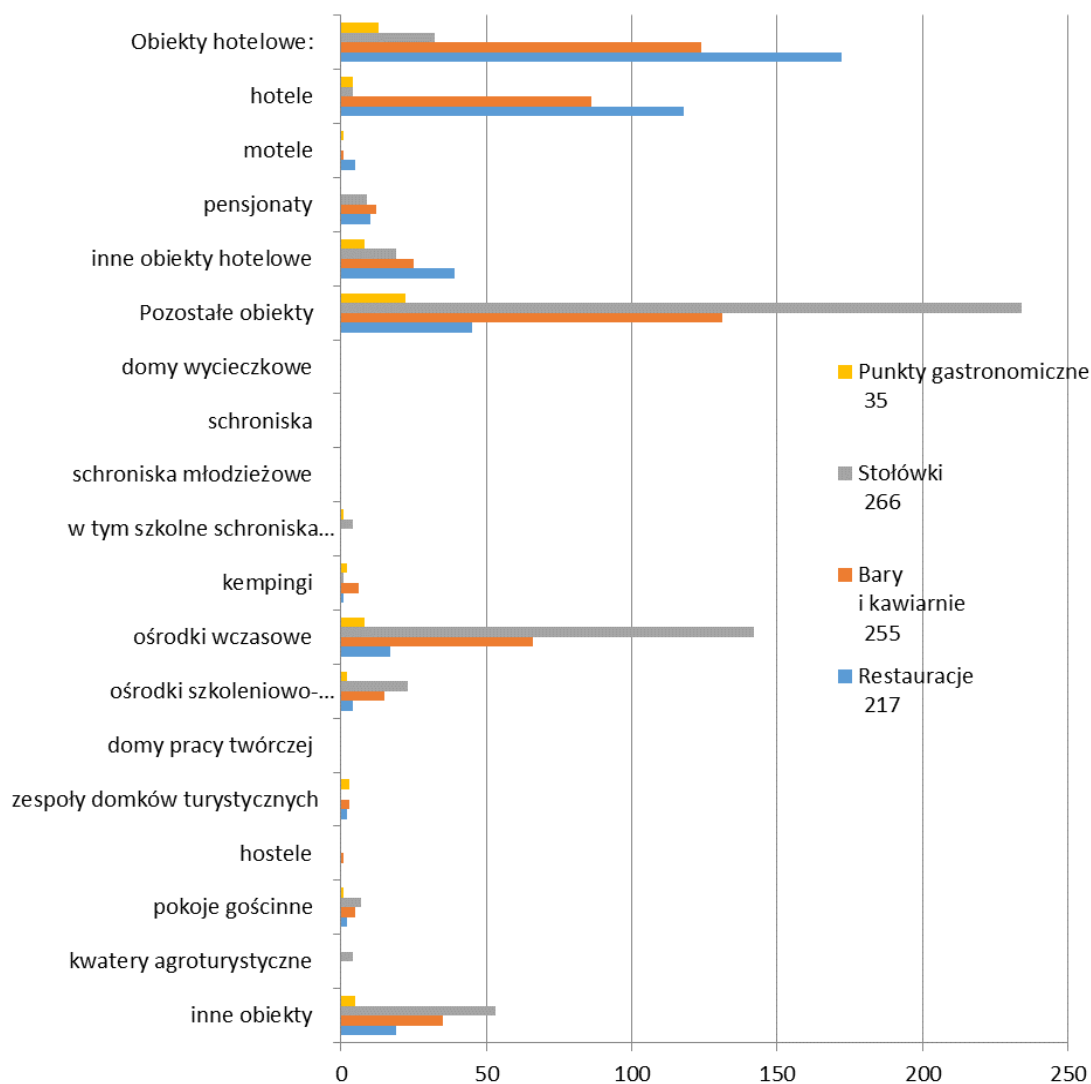
Mapa 8. Placówki gastronomiczne według województw w przedsiębiorstwach o liczbie pracujących powyżej 9 osób w 2016 r.

Źródło: GUS. Rynek wewnętrzny w 2016 r., Warszawa 2017, s. 39.

Z analizy danych zawartych na wykresie 21 wynika, że struktura działającej bazy gastronomicznej była uzależniona od rodzaju obiektów, w których te placówki działały. Przede wszystkim w hotelach i obiektach hotelowych dominowały restauracje, bary i kawiarnie. Stołówki natomiast skoncentrowane były głównie w ośrodkach czasowych oraz innych obiektach, które często były uzupełnione o bary i kawiarnie. Podobne zależności można było zaobserwować w województwie pomorskim.

W badanym okresie, w turystycznych obiektach noclegowych, działało łącznie 860 placówek gastronomicznych, co oznaczało średnio 53 placówki na 100 obiektów noclegowych. Większość restauracji (62,2%) oraz barów i kawiarni (46,2%) działała w hotelach. Natomiast najwięcej stołówek znajdowało się w ośrodkach czasowych (46,0%). Wyniki te wskazywały na istotną zależność między rodzajem obiektu, a rodzajem

placówki gastronomicznej, która była dostosowana do specyfiki i potrzeb turystów w danym miejscu⁴³⁰.

Wykres 21. Zakłady i punkty gastronomiczne działające na terenie obiektów turystycznych w 2016 r. województwa zachodniopomorskiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rocznika statystycznego województwa zachodniopomorskiego z 2017 r.

⁴³⁰ Urząd Statystyczny w Gdańsku, Turystyka w województwie pomorskim w latach 2013-2017, Gdańsk 2018, s. 20.

W 2016 r. szacowano, że w Polsce działało ponad 69 414 placówek gastronomicznych, obejmujących zarówno stałe obiekty, jak i te sezonowe. Z tego 24 484 stanowiły punkty gastronomiczne, 20 926 to bary, 19 648 to restauracje, a stołówki reprezentowały 4356 placówek⁴³¹. Przemiany zachodzące w rozwoju gastronomii w tym okresie przyczyniły się do zwiększenia atrakcyjności sektora usług gastronomicznych. Zmiany te stworzyły lepsze możliwości zaspokajania potrzeb i oczekiwań konsumentów, niezależnie od różnych warunków środowiskowych. Rozwój gastronomii przyczynił się do podniesienia jakości i różnorodności oferty, co skutkowało większą liczbą klientów i wpływało na rozwój całego sektora. Wzrost liczby placówek gastronomicznych w różnych kategoriach, takich jak punkty gastronomiczne, bary, restauracje i stołówki, świadczył o dynamicznym rozwoju tej branży i jej znaczącej roli w gospodarce kraju. Działania podejmowane przez usługodawców w celu dostosowania się do zmieniających się potrzeb konsumentów mogły przyczynić się do podniesienia jakości obsługi i satysfakcji klientów.

W latach od 1989 do 2016 r. w rozwoju bazy gastronomicznej na Pobrzeżu Koszalińskim zaszły znaczące zmiany, w tym duży wzrost liczby placówek gastronomicznych. W tym okresie nastąpił też dynamiczny rozwój przemysłu turystycznego na tym obszarze, co przyczyniło się do wzrostu popytu na usługi gastronomiczne. Liczba placówek gastronomicznych takich jak restauracje, bary, stołówki oraz punkty gastronomiczne, uległy znaczącemu zwiększeniu liczbowemu. Wprowadzenie zmian gospodarczych i prywatyzacja sektora przyczyniły się do wzrostu udziału sektora prywatnego w branży gastronomicznej, co zaowocowało większą różnorodnością i konkurencyjnością oferty gastronomicznej. Punkty gastronomiczne na Pobrzeżu Koszalińskim często dostosowywały swój wygląd i wyposażenie wewnątrz do lokalnej tradycji regionalnej, co wpływało na atrakcyjność turystyczną regionu. Ponadto niektóre hotele rozszerzyły swoją działalność o restauracje, oferując gościom możliwość pełnego wyżywienia na miejscu. Wraz z rozwojem turystyki na Pobrzeżu Koszalińskim, zwiększyło się również zapotrzebowanie na usługi cateringowe. Firmy prowadzące lokale gastronomiczne zaczęły oferować catering zarówno dla turystów, jak i dla różnego rodzaju

⁴³¹ R. Zabrocki, *Spoleczne implikacje rozwoju usług żywnościowych*, Handel Wewnętrzny 5(376), Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa 2018, s. 324.

wydarzeń i imprez. Ważnym elementem rozwoju bazy gastronomicznej było również doszkalanie kadry gastronomicznej i hotelarskiej, które prowadzono w ramach programów praktycznego doskonalenia. Celem było zapewnienie wysokiej jakości usług gastronomicznych, zgodnych z oczekiwaniami współczesnych klientów.

Podsumowując, można stwierdzić, że warunki gospodarcze sprzyjały rozwojowi sektora gastronomicznego do 2016 r. na obszarze Pobrzeża Koszalińskiego. Konkurencja w tej branży wzrastała, co wymuszało na firmach poszukiwanie przewagi konkurencyjnej w celu utrzymania lub wzmocnienia swojej pozycji na rynku. Innowacyjność oraz dostosowanie się do oczekiwań i wymagań współczesnych konsumentów były kluczowymi czynnikami, które mogły zapewnić konkurencyjność i efektywność działalności firm gastronomicznych. Rozwojowi bazy gastronomicznej towarzyszył również wzrost światowych i regionalnych rynków gastronomicznych. Mimo dynamicznego rozwoju, poziom konsumpcji w usługach gastronomicznych w Polsce nadal pozostawał stosunkowo niski w porównaniu do innych krajów europejskich. Oczekiwano, że zapotrzebowanie i popyt na usługi gastronomiczne poza miejscem zamieszkania będą nadal rosnąć.

Można więc stwierdzić, że baza gastronomiczna Pobrzeża Koszalińskiego w latach 1989-2016 rozwijała się dynamicznie, dostosowując się do zmieniających się potrzeb i oczekiwań turystów. Rozwój turystyki i wzrost zainteresowania regionalną gastronomią przyczyniły się do atrakcyjności tego obszaru dla osób poszukujących unikalnych doświadczeń.

4.2.4. Obiekty sportowo-rekreacyjne

W kontekście Pobrzeża Koszalińskiego, ważne jest uwzględnienie nowych tendencji w rozwoju turystyki. Dywersyfikacja oferty turystycznej, rozwój atrakcji kulturalnych i artystycznych, promowanie lokalnych produktów i tradycji oraz troska o zachowanie przyrodniczych walorów regionu były kluczowe dla tworzenia wartości turystycznej i zainteresowania coraz większej liczby turystów. Współczesne podejście do turystyki zakłada, że doświadczenie turystyczne powinno być kompleksowe i zaspokajać potrzeby nie tylko fizyczne, ale również emocjonalne i intelektualne. W tym kontekście rozwijanie

kultury fizycznej i rekreacji stało się istotnym elementem turystyki, zarówno w aspekcie społecznym, jak i zdrowotnym. Imprezy sportowe odgrywają ważną rolę w przyciąganiu turystów. Organizowane turnieje, zawody sportowe czy maratony, zwracają uwagę szerokiej publiczności i stanowią atrakcyjną część oferty turystycznej. Turystyczne wydarzenia sportowe nie tylko dostarczają emocji i rozrywki, ale również tworzą atmosferę wspólnoty i integracji między uczestnikami oraz mieszkańcami danego regionu. Turysta ma możliwość zarówno aktywnego uczestnictwa w wydarzeniach sportowych, kibicowania, jak i wspierania sportowców.

Wdrażanie systemów szkoleń i współzawodnictwa sportowego oraz prowadzenie prac formalno-prawnych koncepcyjnych i realizacyjnych, mających na celu zagospodarowanie regionów w podstawowe urządzenia sportowo-rekreacyjne oraz wypożyczalnie sprzętu, stanowi kluczowy element rozwoju turystyki. Zagospodarowanie terenu w celu umożliwienia uprawiania sportu i aktywności fizycznej ma istotne znaczenie dla atrakcyjności regionu i zainteresowania turystów. Dostępność odpowiednich obiektów sportowych oraz możliwość wypożyczenia sprzętu sportowego sprzyjają aktywnemu spędzaniu czasu i korzystaniu z różnorodnych form rekreacji. Organizacja zawodów sportowych i wydarzeń rekreacyjnych przyciąga uczestników i widzów, tworząc atmosferę rywalizacji i entuzjazmu.

W 1989 r. stan bazy sportowo-rekreacyjnej w regionie Pobrzeża Koszalińskiego był niedostateczny i wymagał znacznej poprawy. Dostępność obiektów sportowych była ograniczona, co miało negatywny wpływ na rozwój sportu i rekreacji w regionie. Według dostępnych danych, liczba stadionów i boisk do gier z bieżnią okólną w województwie koszalińskim była niewielka – tylko 63 obiekty tego typu. Również ilość sal gimnastycznych była ograniczona, zaledwie 46 sal było dostępnych dla społeczności lokalnej. Takie niedobory infrastruktury sportowej powodowały trudności w organizacji treningów, zawodów i innych aktywności sportowych. W całym województwie koszalińskim działało zaledwie 11 pływalni, z czego tylko 4 były kryte. Brak odpowiedniej liczby basenów i brak obiektów krytych utrudniały uprawianie sportów wodnych i rekreację, zwłaszcza w okresie

zimowym⁴³². Należy podkreślić, że w 1989 r. inwestycje w infrastrukturę sportową były ograniczone. Brak środków finansowych i niewystarczająca wiedza i świadomość na temat roli sportu i rekreacji w społeczeństwie przyczyniły się do tego stanu rzeczy. Jednakże istniejące niedogodności infrastrukturalne w obszarze sportu i rekreacji województwa koszalińskiego w latach 1989-2016 zostały zidentyfikowane jako ważne wyzwania do rozwoju i poprawy stanu bazy sportowo-rekreacyjnej w regionie. W kolejnych latach dążenie do poprawy infrastruktury sportowej i rekreacyjnej stało się priorytetem, a inwestycje były podejmowane w celu zwiększenia dostępności i jakości obiektów sportowych. Rozwój infrastruktury sportowej odegrał kluczową rolę w tworzeniu sprzyjającego środowiska do uprawiania sportu i rekreacji, przyczyniając się do wzrostu aktywności fizycznej oraz poprawy zdrowia i jakości życia społeczności lokalnej oraz atrakcyjności regionu dla turystów. Wśród licznych obiektów sportowo-rekreacyjnych rozwijanych w województwie koszalińskim w latach 80. i 90. istniały niektóre, które wyróżniały się swoim charakterem i funkcjonalnością. Przedstawione przykłady – hala widowiskowo-sportowa w Kołobrzegu oraz lodowisko sztuczne w Koszalinie – stanowiły unikalne obiekty, które zwracały uwagę zarówno lokalnej społeczności, jak i turystów. Hala widowiskowo-sportowa w Kołobrzegu była charakterystyczna ze względu na swój niezwykle dach w kształcie kapelusza. Ta architektoniczna cecha nadawała obiektowi niepowtarzalny wygląd i stała się jego rozpoznawalnym znakiem. Hala ta nie tylko służyła do organizacji różnego rodzaju wydarzeń sportowych, ale także imprez kulturalnych i rozrywkowych, przyczyniając się do wzbogacenia oferty turystycznej regionu. Lodowisko sztuczne w Koszalinie było kolejnym wyjątkowym obiektem. W tamtym okresie tego typu obiektów było niewiele w Polsce, co czyniło lodowisko w Koszalinie rzadkością. Dzięki niemu mieszkańcy i turyści mieli możliwość uprawiania sportów zimowych, takich jak łyżwiarstwo czy hokej, co mogło przyczynić się do promocji aktywności fizycznej oraz tworzenia więzi społecznych poprzez wspólne uczestnictwo w tych sportach. Oba te obiekty stanowiły ważne elementy infrastruktury sportowo-rekreacyjnej województwa koszalińskiego i mogły przyczynić się do poprawy jakości życia społeczności lokalnej oraz

⁴³² APK, zespół nr 416 WRN w Koszalinie, symbol teczki BRN 02320, sygn. 329, Komisja Młodzieży, Kultury Fizycznej i Turystyki. 1989, 1990, Sprawozdanie z wykonania Wojewódzkiego Planu Roczego 1989 i budżetu 1989, Koszalin 1990, s. 12.

atrakcyjności regionu dla turystów. Ważnym elementem infrastruktury sportowej w województwie koszalińskim były stadiony lekkoatletyczne z nawierzchnią tartanową, znajdujące się w Koszalinie oraz w Białogardzie. Stadiony lekkoatletyczne z nawierzchnią tartanową były wykorzystywane do organizacji różnego rodzaju imprez sportowych, takich jak zawody lekkoatletyczne, mityngi czy mistrzostwa regionalne. Były to ważne centra sportowe, przyciągające zarówno zawodników, jak i kibiców. Dzięki tym obiektom, Koszalin i Białogard zyskały status atrakcyjnych miejscowości turystycznych dla miłośników sportu i rekreacji⁴³³.

Wiele z rozbudowanych i zmodernizowanych obiektów sportowo-rekreacyjnych w województwie koszalińskim zyskało dodatkowe funkcje, co przyczyniało się do zwiększenia atrakcyjności regionu dla turystów. Otwarcie tych obiektów dla różnorodnych wydarzeń kulturalnych, takich jak koncerty, wystawy czy festiwale, pozwalało na wykorzystanie ich potencjału również poza sferą sportu. Należy jednak zauważyć, że nie wszystkie obiekty były dostępne dla turystów. Większość z nich, jak stadiony czy sale gimnastyczne, była głównie przeznaczona dla lokalnych mieszkańców i sportowców, którzy mieli swobodny dostęp do tych miejsc. Jednakże istniały pewne wyjątki, jak pływalnie przy ośrodkach wypoczynkowych i lodowiska działające poza sezonem, które były udostępnione również dla turystów. W rozwoju infrastruktury sportowo-rekreacyjnej w województwie koszalińskim odnotowano istotny wkład nietypowych obiektów, które przyczyniły się do rozwoju turystyki i sportu w regionie. Te unikalne obiekty stanowiły atrakcję dla różnych grup sportowców i entuzjastów, dodając różnorodności i atrakcyjności ofercie turystycznej. Zespół obiektów jeździeckich WKKW oraz tory kajakowe w Białym Borze skupiały miłośników sportów konnych i wodnych. Dostępność tych obiektów umożliwiała uprawianie tych dyscyplin w odpowiednich warunkach oraz organizację zawodów i treningów. Basen jachtowy w Kołobrzegu zapewniał turystom możliwość aktywnego spędzania czasu na wodzie, uprawiania sportów wodnych i rekreacji na otwartym akwenu. Zespół strzelnic sportowych w Budzistowie przyciągał amatorów i profesjonalistów strzelectwa sportowego, zapewniając odpowiednie warunki do treningu i zawodów. Tory

⁴³³ APK, zespół nr 416 WRN w Koszalinie, symbol teczki BRN 02320, sygn. 329, Komisja Młodzieży, Kultury Fizycznej i Turystyki 1989, 1990, Program rozwoju turystyki i kultury fizycznej na lata 1988-1995, Koszalin 1988, s. 25.

łucznicze w Kołobrzegu umożliwiały uprawianie łucznictwa. Dodatkowo zespół rekreacyjnych basenów otwartych w Białogardzie oraz obiekty sportowe KOSiR w Koszalinie, wyposażone w gabinety odnowy biologicznej i internaty sportowe, skupiały sportowców z różnych części kraju. Dzięki tym obiektom region koszaliński zyskał reputację atrakcyjnego miejsca do treningów i zawodów sportowych. Do 2016 r. wiele z tych obiektów zostało zmodernizowanych i rozbudowanych, aby spełnić wymagania współczesnych standardów. Na Pobrzeżu Koszalińskim znajdowało się wiele ważnych obiektów sportowo-rekreacyjnych, które zwracały uwagę zarówno turystów, jak i lokalnych mieszkańców. W centrum obiektów sportowo-rekreacyjnych w Kołobrzegu, w ramach rozbudowy bazy sportowo-rekreacyjnej, wybudowano kompleks Millenium, który był ważnym miejscem dla miłośników sportu i rekreacji. W skład kompleksu wchodziły stadion sportowy, siłownię, sale gimnastyczne, Hala Milenium, Aquapark Milenium SPA oraz Hala Łucznicza, wraz z budynkami przeznaczonymi do trenowania różnorodnych dyscyplin sportowych. Dodatkowo na terenie Miejskiego Ośrodka Sportu i Rekreacji (MOSiR) i Millenium działał klub fitness, w którym oferowano szeroką gamę zajęć fitness i siłowych. Latem kołobrzesci MOSiR uruchamiał na plaży miasteczko sportowo-rekreacyjne, gdzie plażowicze brali udział w turniejach, konkursach i zabawach. Na plaży odbywały się również turnieje siatkówki oraz gry i zabawy dla dzieci. Kompleks Millenium był ważnym centrum sportowym, w którym organizowano liczne imprezy sportowe i kulturalne, takie jak koncerty, wystawy, targi i festiwale. Aquapark Milenium SPA był jednym z największych i najnowocześniejszych parków wodnych w Polsce, który skupiał turystów i mieszkańców Kołobrzegu. Dzięki kompleksowi Millenium i urządzeniom sportowo-rekreacyjnym na plaży, Kołobrzeg stał się jednym z najważniejszych ośrodków sportowo-rekreacyjnych na polskim wybrzeżu⁴³⁴. Na południe od Kołobrzegu, w Zieleniewie, znajdował się Park Rozrywki Dzikie Zachód, który założono w 2000 r. Był on największym tego typu obiektem na Pobrzeżu Koszalińskim, składającym się z kilku krain tematycznych, takich jak western city, wioska indiańska, ZOO, lunapark, motopark i stadnina koni. W Ustroniu Morskim działało Centrum Sportowo-Rekreacyjne Helios, które było ważnym miejscem dla miłośników sportu, rekreacji oraz wypoczynku. W Centrum dostępne były baseny, korty

⁴³⁴ Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji, www.nocowanie.pl/miejski_osrodek_sportu_i_rekreacji,25323.html [dostęp 1 grudnia 2016].

tenisowe z nawierzchnią sztuczną, plac zabaw dla dzieci, dwutorowa kręgielnia, boisko do siatkówki plażowej, siłownia zewnętrzna oraz euro boisko. Centrum Helios oferowało także doskonałe warunki do uprawiania sportów na świeżym powietrzu. Dzięki infrastrukturze mieszkańcy i turyści mieli dostęp do różnorodnych form rozrywki i relaksu.

Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji (GOSiR) w Ustroniu Morskim pełnił ważną rolę w zakresie kultury fizycznej, sportu i rekreacji. Pracownicy ośrodka organizowali liczne imprezy sportowe i rekreacyjne, takie jak turnieje piłkarskie, zawody pływackie, biegi i marsze nordic walking. Ponadto GOSiR mógł zaspokajać potrzeby mieszkańców w zakresie aktywnego wypoczynku i rekreacji, oferując wiele atrakcji dla różnych grup wiekowych. Działalność GOSiR-u była bardzo ważna dla rozwoju sportu i rekreacji w regionie, ponieważ mogła przyczynić się do poprawy kondycji fizycznej mieszkańców oraz wzrostu ich aktywności. Koszalin jako ważny ośrodek miejski posiadał bogatą infrastrukturę sportowo-rekreacyjną oraz kulturalną. W mieście działały domy i ośrodki kultury, kluby oraz świetlice, w tym obiekty przystosowane dla osób niepełnosprawnych poruszających się na wózkach inwalidzkich. W sumie w Koszalinie działało pięć instytucji posiadających sale widowiskowe, mogących pomieścić łącznie 695 widzów. Na terenie miasta funkcjonowały liczne obiekty sportowe i rekreacyjne, w tym skatepark, hala sportów walki, klub Adria Squash, lodowisko Alaska, park linowy, strzelnica kryta, kręgielnia Kosmos, centra odnowy biologicznej, wake park oraz kompleksy rekreacyjno-sportowe, w tym place zabaw, boiska oraz siłownie. W mieście dostęp do infrastruktury sportowej opierał się głównie na obiektach administrowanych przez spółkę miejską Zarząd Obiektów Sportowych Sp. z o.o. w Koszalinie. Wśród nich działały m.in. park wodny, hala widowiskowo-sportowa, 2 kompleksy sportowo-rekreacyjne, stadion lekkoatletyczny, kompleks sportowo-rekreacyjny Sportowa Dolina, kompleksy boisk zrealizowanych w ramach programu Moje Boisko – Orlik 2012, zalew Wodna Dolina oraz Ośrodek Sportów Motorowych Motopark. Dzięki bogatej infrastrukturze sportowo-rekreacyjnej oraz kulturalnej, mieszkańcy Koszalina mieli możliwość aktywnego spędzania czasu wolnego oraz rozwijania swoich zainteresowań. Warto podkreślić, że większość obiektów była dostępna dla wszystkich mieszkańców, co sprzyjało integracji oraz poprawie jakości życia w mieście. W Białogardzie, obiekty sportowo-rekreacyjne tworzyły przede wszystkim basen kryty i otwarty, stadion, sale treningowe oraz korty tenisowe. Zarządzanie tymi obiektami

było zadaniem Białogardzkiego Ośrodka Sportu i Rekreacji (OSiR) Sp. z o.o., który dbał o rozwój infrastruktury sportowej w mieście oraz organizował różnego rodzaju imprezy sportowe i rekreacyjne. Basen kryty oraz basen otwarty były jednymi z najważniejszych obiektów sportowo-rekreacyjnych w Białogardzie. Dostarczały one mieszkańcom miasta możliwość uprawiania pływania i innych form rekreacji wodnej. Stadion oraz sale treningowe były przeznaczone dla osób uprawiających sporty zespołowe, takie jak piłka nożna, koszykówka czy siatkówka. Korty tenisowe umożliwiały natomiast uprawianie tenisa oraz innych dyscyplin sportowych na otwartym powietrzu. Białogardzki OSiR Sp. z o.o. miał również na celu organizowanie różnego rodzaju imprez sportowych i rekreacyjnych. Dzięki temu mieszkańcy miasta mieli okazję do aktywnego spędzania czasu wolnego oraz rozwijania swoich zainteresowań sportowych. Warto zaznaczyć, że obiekty te były zarządzane przez profesjonalną i doświadczoną kadrę pracowniczą, co pozwalało na zapewnienie bezpieczeństwa i komfortu użytkowników. W Mielnie samorząd gminny odpowiadał za zadania i kompetencje związane z kulturą fizyczną oraz turystyką, w tym również za tereny rekreacyjne oraz obiekty sportowe. Na terenie miasta działały m.in. park linowy Tukan, boisko oraz hala sportowa. Jednakże liczba obiektów sportowo-rekreacyjnych była niewielka, co skłoniło władze gminy Mielno do podjęcia działań zmierzających do zaspokojenia potrzeb lokalnej społeczności w tym zakresie. W tym celu, gmina realizowała projekt budowy ogólnodostępnej infrastruktury rekreacyjnej w Mielenku. Projekt ten miał na celu zapewnienie mieszkańcom miasta oraz turystom nowych możliwości spędzania czasu wolnego oraz uprawiania różnych form rekreacji. Dzięki budowie nowych obiektów rekreacyjnych, mieszkańcy mieli możliwość rozwijania swoich zainteresowań sportowych oraz cieszenia się pięknem otaczającej ich natury. Warto zauważyć, że samorząd gminny w Mielnie odpowiadał również za rozwój turystyki, co stanowiło istotny element gospodarki lokalnej. Dzięki odpowiednim inwestycjom oraz promocji regionu, Mielno przyciągało licznych turystów, co przyczyniało się do poprawy warunków życia mieszkańców oraz rozwijania lokalnej gospodarki.

Unieście, ze względu na swoją niewielką wielkość, posiadało skromną bazę sportowo-rekreacyjną. Obiekty te były głównie zlokalizowane przy ośrodkach wypoczynkowych i były dostępne głównie dla ich gości. Jednym z niewielu obiektów sportowo-rekreacyjnych w Unieściu był wybudowany basen kryty z wodą morską. Obiekt

ten służył głównie do eksperymentów eksploatacyjnych, a jego budowa miała związek z przewidywanym rozwojem mini basenów – kąpielisk z wodą morską. Warto jednak podkreślić, że Unieście stanowiło popularne miejsce wypoczynku dla turystów. Dlatego też rozwój infrastruktury sportowo-rekreacyjnej oraz turystycznej był ważnym elementem dla rozwoju miasta oraz zaspokojenia potrzeb turystów⁴³⁵.

W Darłównie znajdowały się różnorodne obiekty sportowo-rekreacyjne, które przyciągały uwagę turystów i mieszkańców miasta. Jednym z nich był Park Wodny Jan, który oferował wiele atrakcji dla dzieci i dorosłych, takich jak zjeżdżalnie, baseny z efektami wodnymi, gejzery czy jacuzzi. Innym popularnym miejscem był park linowy. Rodzinny park rozrywki Balticlandia z kolei oferował wiele atrakcji dla całej rodziny, takich jak karuzele, tor wyścigowy, dmuchane zjeżdżalnie czy trampoliny. W Darłowie działały: ośrodek kultury, kino oraz dwie biblioteki, co umożliwiało mieszkańcom i turystom korzystanie z różnorodnych wydarzeń kulturalnych i edukacyjnych. W 2010 r. na Wyspie Łososiowej utworzono park z alejami spacerowymi, ławkami i placem zabaw dla dzieci, a w 2011 r. nastąpiło otwarcie przebudowanego boiska piłkarskiego. Do użytku oddano nowoczesną halę sportową, która była jedną z najbardziej funkcjonalnych tego typu budowli na Pomorzu Środkowym. Wszystkie te inwestycje miały na celu zaspokojenie potrzeb mieszkańców i turystów w zakresie aktywnego wypoczynku oraz promowanie miasta jako atrakcyjnego ośrodka turystycznego na polskim wybrzeżu⁴³⁶.

W Krupach, miejscowości położonej 9 km na wschód od Darłowa, wybudowano park edukacji i rozrywki Leonardia. W parku znajdowało się około stu gier wykonanych z drewna, które były przeznaczone dla dzieci i dorosłych. Wśród atrakcji można było znaleźć m.in. labirynty, domki na drzewie, huśtawki, trampoliny, tory przeszkód, a także miejsca do grillowania i piknikowania. Park Leonardia był popularnym miejscem wśród turystów i mieszkańców okolicznych miejscowości, którzy szukali aktywnych form spędzania czasu na świeżym powietrzu. W Sianowie najważniejszymi obiektami sportowymi były stadion, kompleks boisk sportowych typu Orlik 2012 oraz hala sportowa. Władze samorządowe Gminy Sianów ustanowiły zasady i tryb korzystania z obiektów sportowych na terenie

⁴³⁵ APK, zespół nr 416 WRN w Koszalinie, symbol teczki BRN 02320, sygn. 329, Komisja Młodzieży, Kultury Fizycznej i Turystyki 1989, 1990, Program rozwoju turystyki i kultury fizycznej na lata 1988-1995, Koszalin 1988, s. 12.

⁴³⁶ <http://lubiedarlowko.pl/?page=wiadomosci&wiadomosc=4681> [dostęp 17 września 2014].

gminy. W okolicy, we wsi Skibno koło Sianowa działał klub jeździecki prowadzony przez Pawła Spisaka, czterokrotnego mistrza Polski seniorów oraz sześciokrotnego medalistę Mistrzostw Polski Seniorów WKKW, który był również uczestnikiem igrzysk olimpijskich. Oprócz jazdy konnej, klub prowadził także zajęcia z hipoterapii. W gminie Sianów istniała również sieć domów kultury oraz siedem bibliotek i filii publicznych, co dawało mieszkańcom możliwość korzystania z bogatej oferty kulturalnej i edukacyjnej. W gminie Sławno znajdowały się różnorodne obiekty sportowo-rekreacyjne, w tym stadiony, hale sportowe, boiska, wypożyczalnie sprzętu wodnego oraz kajaków. OSiR w Sławnie posiadał stadion miejski, boisko Orlik, halę sportową oraz halę widowiskowo-sportową z siłownią. Ponadto w Sławnie działały hale sportowe i sale gimnastyczne zlokalizowane przy szkołach. W gminie działały także wypożyczalnie sprzętu wodnego, oferujące możliwość organizacji spływów kajakowych na rzekach Wieprzy i Grabowej. W 2016 r. działały tam również dwie biblioteki publiczne oraz ich filie, posiadające w swoim księgozbiorze łącznie 25 913 wolumenów⁴³⁷. W gminie Postomino znajdowało się wiele obiektów sportowo-rekreacyjnych, przede wszystkim w Jarosławcu, który był popularnym miejscem turystycznym. W centrum Jarosławca znajdowało się centrum rozrywki, a sezonowo czynny był park linowy Tarzanek. Jednym z największych obiektów rekreacyjnych w regionie był aquapark Panorama. W Jarosławcu działały także korty tenisowe, na których w sezonie letnim organizowano turnieje i zawody sportowe. W gminie Postomino znajdowały się stadiony piłkarskie i hale sportowe, w tym hala sportowa przy Zespole Szkół w Postominie. W gminie działały także sezonowe wypożyczalnie sprzętu wodnego, a na rzece Grabowa organizowane były spływy kajakowe. Według danych z 2016 r. w gminie działały 3 biblioteki publiczne z księgozbiorem liczącym ponad 16 000 woluminów. W powiecie słupskim znajdowała się bogata baza nowoczesnych obiektów sportowo-rekreacyjnych, co wyróżniało go spośród innych powiatów turystycznych. Na uwagę zasługiwały takie obiekty jak kompleksy sportowe Orlik w Ustce, Dębnicy Kaszubskiej, Kwakowie, kompleksy sportowe w Kończewie i kulturalno-sportowe w Widzinie i Łosinie, boiska sportowe w Kobylnicy, Kuleszewie i Sycewicach. Do innych ważnych obiektów należały korty MOSiR i Centrum Szkoleniowo-Wypoczynkowe Energetyk w Ustce, korty

⁴³⁷ Starostwo Powiatowe w Sławnie, Informacja z rozwoju turystyki na terenie powiatu sławieńskiego w 2009, s. 3.

tenisowe przy ośrodku Berela w Kobylnicy, pole golfowe w Zajączkowie, paintball w Kuleszewie, ośrodek Jeździecki Anka w Przewłocze, Dolina Charlotty w Strzelinku oraz park wodny w Redzikowie i Dębnicy Kaszubskiej. Wszystkie te obiekty były udostępniane dla mieszkańców i turystów⁴³⁸. Gmina Wicko posiadała 6 boisk, w tym stadion LKS Chrobry w Charbrowie. Ponadto czynne były 2 sale gimnastyczne w Wicku i Szczenurzy, a stan powyższych obiektów był dobry. W Bolesławicach koło Słupska utworzono park trampolin, który cieszył się popularnością wśród mieszkańców i turystów. W Jezierzycach koło Słupska znajdowała się nowoczesna hala widowiskowa wraz z salą judo, sauną, siłownią, ścianką wspinaczkową oraz bulderingową, która stanowiła ważne miejsce do uprawiania różnych form aktywności fizycznej i rekreacyjnej. Słupski OSiR zarządzał bogatą bazą obiektów sportowo-rekreacyjnych na terenie miasta. W Centrum Odnowy Biologicznej Słupskiego OSiR znajdowały się siłownia, sauna oraz solarium. OSiR oferował także usługi zdrowotne w zakresie fizykoterapii. W Słupsku działała pływalnia kryta oraz dwa stadiony, w tym Stadion 650-lecia. W okolicy stadionu działały korty tenisowe, które stanowiły propozycję spędzania aktywnego wolnego czasu dla wszystkich chętnych. W Centrum Lekkoatletycznym znajdowała się siłownia dla kobiet i mężczyzn. Park Kultury, Sportu i Rekreacji w Słupsku był popularnym miejscem do wypoczynku i uprawiania aktywności fizycznej. Na terenie parku powstał tor rowerowy typu pumptrack⁴³⁹ oraz skatepark. Ponadto w Słupsku działały kluby sportowe, sale gimnastyczne oraz boiska sportowe, w tym kompleksy Orlik 2012. W 2005 r. w Słupsku otwarto kąpielisko w Parku Trendla, które było czynne od czerwca do września. W Centrum Sportowym Aktywna Fabryka w Słupsku znajdowała się siłownia i sala do gry w squash. Centrum to oferowało bogaty wybór zajęć i różnorodnych form aktywności fizycznej. W 2000 r. Słupska Hala Gryfia przeszła modernizację. Według danych z 2016 r., w Słupsku działało 7 bibliotek, a gmina Słupsk posiadała 28 ośrodków kultury i 2 biblioteki. Baza sportowo-rekreacyjna Usteckiego OSiR była bardzo dobrze rozbudowana i oferowała wiele możliwości aktywnego spędzania czasu. W skład kompleksu Moje Boisko Orlik 2012 wchodziły boiska do gry w piłkę nożną oraz koszykówkę. Korty tenisowe umożliwiały grę zarówno dla amatorów,

⁴³⁸ *Strategia rozwoju społeczno – gospodarczego powiatu słupskiego na lata 2012-2022*, Słupsk 2011, s. 136.

⁴³⁹ Pumptrack (ang. *pump track*) – specjalnie przygotowany niewielki tor łączący jazdę jednośladem (zwykle rowerem) i wszechstronny trening. Zbudowany jest on z szybkich zakrętów i muld. Wyrabia u użytkowników refleks, zmysł równowagi oraz kondycję.

jak i dla profesjonalistów. Plac zabaw oraz siłownia na powietrzu były dostępne dla wszystkich chętnych, a skatepark Young Spot był ulubionym miejscem młodzieży. W Ustce znajdowało się trawiaste boisko ze sztuczną nawierzchnią do piłki nożnej oraz boisko treningowe. W mieście działał stadion lekkoatletyczny oraz stacja kajakowa, co umożliwiała uprawianie różnych dyscyplin sportowych. Centrum Sportów Wodnych Opty natomiast oferowało szkolenia w zakresie windsurfingu, kitesurfingu, wakeboardingu, a także wynajem sprzętu. Wszystkie te obiekty były zarządzane przez Ustecki OSiR, który dbał o ich odpowiednią jakość i dostępność dla mieszkańców oraz turystów. Centrum Sportu i Rekreacji w Lęborku zarządzało pływalnią miejską Rafa, kompleksem rekreacyjnym w skład, którego wchodziły: skatepark, korty tenisowe, przystań kajakowa, ogródek jordanowski oraz boisko do plażowej piłki siatkowej. W mieście działało Centrum Fitness Studio Marzenie. Stadion Miejski w Lęborku posiadał certyfikat FIFA Star 2 i bieżnię tartanową, a przy obiekcie działał kort tenisowy. W miejscowości Łebień, między Lęborkiem a Łebą, działało Centrum Rekreacyjno-Wypoczynkowe z otwartym stadionem oraz bieżnią tartanową.

Bazę hotelu Mistral Sport w Gniewinie⁴⁴⁰ stanowiły obiekty sportowe wyposażone w zaplecze treningowe oraz centrum rehabilitacyjne. Obiekty spełniały kryteria narzucone przez Europejską Federację Piłki Nożnej. W 2012 r. podczas Euro 2012 w obiekcie przebywała reprezentacja Hiszpanii. Na terenie obiektu znajdowała się hala widowiskowo-sportowa, korty tenisowe oraz basen, co stanowiło bogatą bazę sportowo-rekreacyjną dla gości hotelu. W Łebie działał Rodzinny Park Rozrywki Łeba Park, słynący z trójwymiarowych gadów naturalnej wielkości. Był to jedyny taki park na Pomorzu. Łeba posiadała bazę sportów wodnych Airman założoną przez Andrzeja Stawickiego wielokrotnego medalistę i reprezentanta Polski w windsurfingu. W bazie prowadzono kursy kitesurfingu, snowkitingu, landkitingu. Park linowy Alfa w Łebie służył dzieciom, młodzieży i dorosłym. W Łebie znajdowały się także korty tenisowe oraz hala sportowa przy Szkole Podstawowej nr 2. W ośrodku rekreacyjno-sportowym Gwarek turyści mogli korzystać z boisk do siatkówki, piłki nożnej oraz kortów tenisowych. W 2012 r. w Sarbsku koło Łeby został otwarty Park Rekreacyjno-Edukacyjny Sea Park, który składał się

⁴⁴⁰ Hotel trafił do urzędowego katalogu UEFA.

z fokarium, oceanarium prehistorycznego, placu zabaw Podwodna Przygoda oraz parku zręcznościowo-linowego. Był to jeden z największych parków edukacyjnych na Wybrzeżu, cieszący się dużą popularnością wśród turystów i mieszkańców regionu.

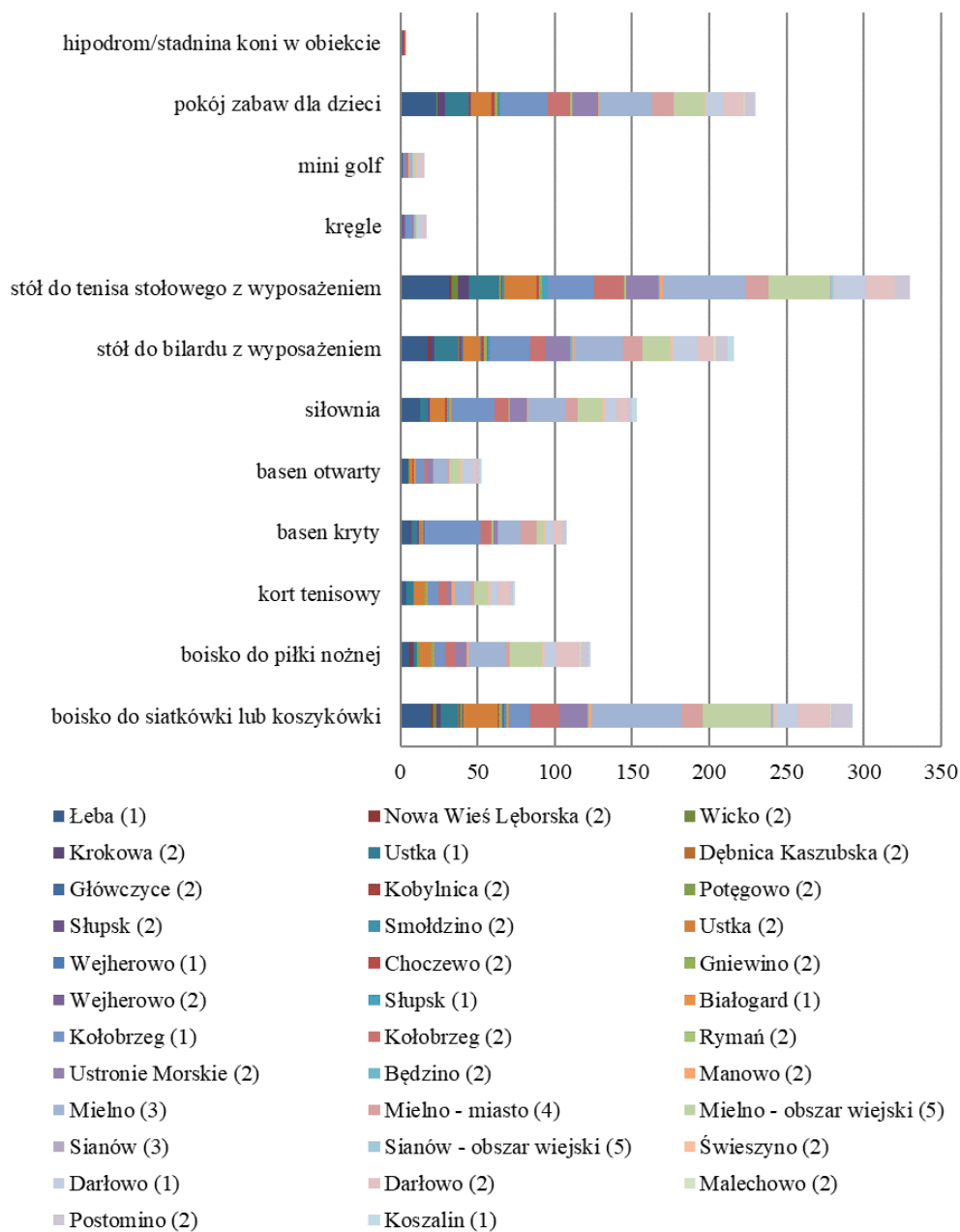
Wydział Edukacji Starostwa Powiatowego w Wejherowie nie prowadził oficjalnych statystyk dotyczących liczby obiektów sportowych na terenie powiatu. Niemniej jednak w całym powiecie istniało wiele obiektów sportowo-rekreacyjnych, w tym boiska wielofunkcyjne oraz hale sportowe. Szkoły, kluby sportowe oraz organizacje społeczne także często dysponowały własnymi boiskami i halami. Na przykład Szkoła Podstawowa nr 8 w Wejherowie posiadała pływalnię oraz boiska z naturalną i sztuczną trawą. Na terenie powiatu wejherowskiego działały także liczne kluby fitness, siłownie i sale gimnastyczne. Hale MOSiR były największymi halami sportowymi w powiecie, umożliwiającymi organizowanie rozgrywek krajowych⁴⁴¹. W Wejherowie znajdował się stadion piłkarski na 929 osób. W powiecie lęborskim województwa pomorskiego działały dwa stadiony piłkarskie. Stadion w Gniewinie, który posiadał 1200 miejsc dla kibiców oraz stadion w Choczewie, który dysponował 300 miejscami. Oba obiekty były ważnymi miejscami dla lokalnej społeczności i stanowiły doskonałą przestrzeń do organizacji różnego rodzaju wydarzeń sportowych.

Analizując stan obiektów sportowo-rekreacyjnych Pobrzeża Koszalińskiego, można zauważyć, że był on zróżnicowany, zarówno pod względem daty oddania do użytkowania, jak i ich stanu technicznego. Wiele z nich wymagało modernizacji i dostosowania do wymogów związanych z bezpieczeństwem, przepisami unijnymi czy wymogami poszczególnych związków sportowych. W regionie istniały zarówno obiekty ogólnodostępne, pod zarządem OSiR, jak i te, które znajdowały się w bazach noclegowych i przyległych do obiektów terenach. Zebrany materiał statystyczny dotyczył różnorodnych obiektów i usług, w tym boisk do siatkówki lub koszykówki, boisk do piłki nożnej, kortów tenisowych, basenów krytych i otwartych, siłowni, saun, solarium, zabiegów SPA i rehabilitacyjnych, zajęć prowadzonych przez instruktora, stołów do bilardu i tenisa stołowego z wyposażeniem, kręgli, mini golfa, wypożyczalni sprzętu pływającego i turystycznego, pokoi zabaw dla dzieci, stadnin koni oraz ścieżek zdrowia.

⁴⁴¹ *Strategia Rozwoju Powiatu Wejherowskiego 2011-2020*, Wejherowo 2010, s. 68.

Ważnymi czynnikami wpływającymi na popularność poszczególnych obiektów była ich lokalizacja, poziom wyposażenia oraz różnorodność oferowanych usług i atrakcji. Podsumowując, Pobrzeże Koszalińskie dysponowało zróżnicowaną bazą obiektów sportowo-rekreacyjnych, które w większości wymagały modernizacji i przystosowania do wymogów współczesnego sportu i rekreacji. Zestawienie obiektów i usług może pozwolić na dokonanie wyboru odpowiednich miejsc do uprawiania sportu i spędzania aktywnego czasu wolnego. Rozmieszczenie obiektów na terenie regionu Pobrzeża Koszalińskiego było zróżnicowane, co potwierdza przykład gminy wiejskiej Kobylnica, na terenie której działał tylko jeden obiekt.

Dane dotyczące obiektów i urządzeń rekreacyjno-sportowych Pobrzeża Koszalińskiego w 2016 r. zaprezentowano na wykresie 22 i w tabeli 3. Opierając się na poniższych danych stwierdzono, że na terenie Pobrzeża Koszalińskiego było 1607 obiektów rekreacyjno-sportowych. Najwięcej obiektów sportowo-rekreacyjnych znajdowało się w gminie miejsko-wiejskiej Mielno, która dysponowała aż 263 obiektami, w tym 58 boiskami do siatkówki lub koszykówki. Z kolei gmina miejska Łeba posiadała 129 obiektów, a gmina wiejska Ustka 96. Na terenie gminy miejskiej Kołobrzeg znajdowało się 190 obiektów rekreacyjno-sportowych, natomiast na obszarze wiejskim w gminie miejsko-wiejskiej Mielno – 177. Najwięcej obiektów rekreacyjno-sportowych tworzyły boiska do siatkówki lub koszykówki (293). Na Pobrzeżu Koszalińskim działały także 4 stadniny koni. Szczególną uwagę zwraca liczba basenów, gdzie na terenie Pobrzeża Koszalińskiego działało 107 basenów krytych i 47 basenów otwartych. Spośród nich najwięcej, bo aż 42, znajdowało się w Kołobrzegu.

1	Gmina miejska
2	Gmina wiejska
3	Gmina miejsko-wiejska
4	Miasto w gminie miejsko-wiejskiej
5	Obszar wiejski w gminie miejsko-wiejskiej

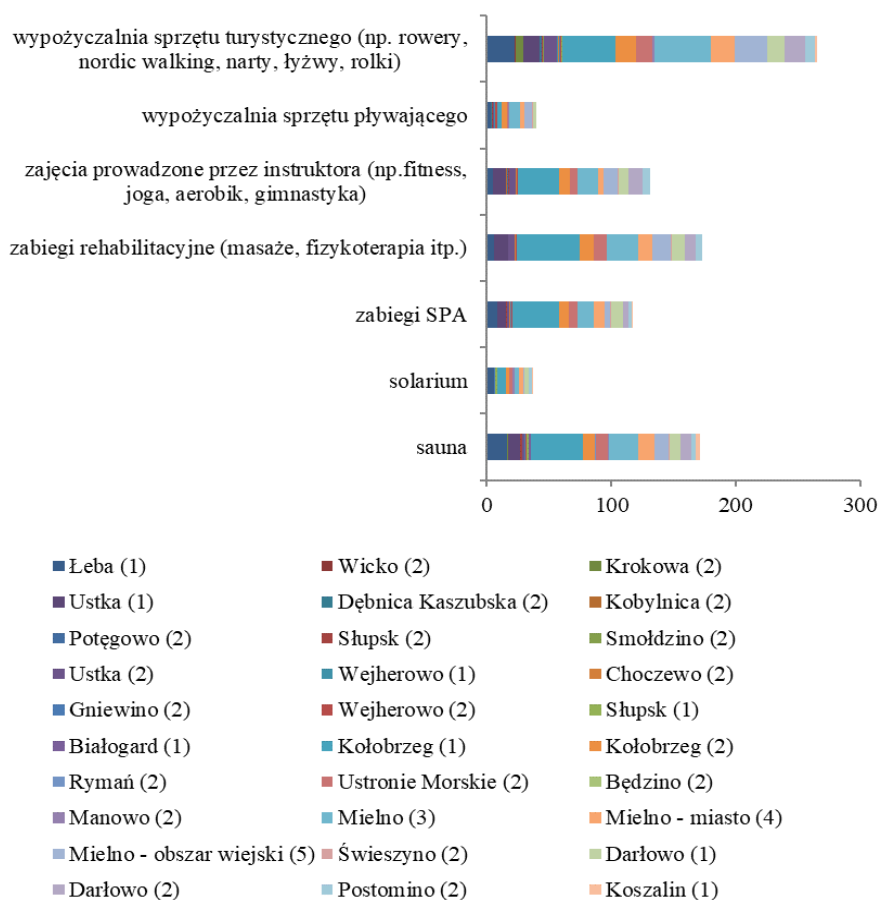
Wykres 22. Dostępne obiekty rekreacyjno-sportowe na terenie Pobrzeża Koszalińskiego w 2016 r., według gmin miejskich, wiejskich, miejsko-wiejskich, miast w gminach miejsko-wiejskich, obszarów wiejskich w gminie miejsko-wiejskiej

Źródło: opracowanie własne na podstawie roczników statystycznych województw pomorskiego i zachodniopomorskiego z 2016 r.

Tabela 3. Dostępne obiekty rekreacyjno-sportowe na terenie Pobrzeża Koszalińskiego w 2016 r., według gmin miejskich, wiejskich, miejsko-wiejskich, miast w gminach miejsko-wiejskich, obszarów wiejskich w gminie miejsko-wiejskiej

Gminy miejskie, wiejskie, miejsko-wiejskie, miasta w gminach miejsko-wiejskich, obszary wiejskie w gminie miejsko-wiejskiej.	Boisko do siatkówki lub koszykówki	Boisko do piłki nożnej	Kort tenisowy	Basen kryty	Basen otwarty	Siłownia	Stół do bilarda z wyposażeniem	Stół do tenisa stołowego z wyposażeniem	Kręgle	Mini golf	Pokój zabaw dla dzieci	Hopodrom/stadnina koni w obiekcie	Razem
Łeba (1)	20	6	4	6	5	13	18	32	0	2	23	0	129
Nowa Wieś Lęborska (2)	1	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	4
Wicko (2)	2	0	0	0	1	0	0	4	0	0	1	0	8
Krokowa (2)	3	2	0	1	0	0	3	7	0	0	5	0	21
Ustka (1)	11	2	5	4	0	5	15	19	1	0	15	0	77
Dębica Kaszubska (2)	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	2
Główczyce (2)	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	3
Kobylnica (2)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
Potęgowo (2)	1	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	4
Słupsk (2)	1	0	0	1	0	1	1	1	1	0	1	1	8
Smółdzino (2)	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	2
Ustka (2)	22	8	7	2	2	10	11	21	0	0	13	0	96
Wejherowo (1)	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
Choczewo (2)	1	0	0	0	1	1	1	2	0	0	2	1	9
Gniewino (2)	2	1	1	1	0	1	2	2	0	0	2	0	12
Wejherowo (2)	1	0	0	1	0	0	1	0	1	0	1	0	5
Słupsk (1)	2	0	0	0	0	1	1	3	0	0	1	0	8
Białogard (1)	1	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	5
Kołobrzeg (1)	14	7	7	36	6	28	26	30	5	1	30	0	190
Kołobrzeg (2)	19	7	6	7	2	9	10	20	1	1	15	0	97
Ustronie Morskie (2)	18	7	2	3	3	11	16	21	0	1	17	0	99
Będzino (2)	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	3
Manowo (2)	2	1	2	0	0	1	2	2	0	1	1	1	13
Mielno (3)	58	24	11	15	9	24	31	54	1	2	34	0	263
Mielno – miasto (4)	14	3	2	10	2	8	13	14	0	0	14	0	80
Mielno – obszar wiejski (5)	44	21	9	5	1	16	18	40	1	2	20	0	177
Sianów (3)	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	2
Sianów – obszar wiejski (5)	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	2
Świeszyno (2)	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	0	10
Darłowo (1)	14	8	5	5	7	8	16	20	3	2	11	0	99
Darłowo (2)	21	15	8	6	2	7	11	19	2	2	13	0	106
Malechowo (2)	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	4
Postomino (2)	13	5	2	2	2	3	8	10	1	1	6	0	53
Koszalin (1)	1	1	1	1	2	3	4	0	0	0	1	0	14
Razem	293	123	74	107	47	152	216	329	17	16	229	4	1607

Źródło: opracowanie własne na podstawie roczników statystycznych województw pomorskiego i zachodniopomorskiego z 2016 r.

Wykres 23. Dostępne usługi na terenie Pobrzeża Koszalińskiego w 2016, według gmin miejskich, wiejskich, miejsko-wiejskich, miast w gminach miejsko-wiejskich, obszarów wiejskich w gminie miejsko-wiejskiej

Źródło: opracowanie własne na podstawie roczników statystycznych województw pomorskiego i zachodniopomorskiego z 2016 r.

Wyniki badań dotyczących usług w zakresie aktywności fizycznej na terenie Pobrzeża Koszalińskiego w 2016 r. zaprezentowano na wykresie 23 i w tabeli 4. Najpopularniejsze stanowiły wypożyczalnie sprzętu turystycznego (265 obiektów), w których najwięcej było wypożyczalni rowerów. W 40 obiektach prowadzono wypożyczalnie sprzętu pływającego. Najwięcej tego typu obiektów (9) posiadała gmina miejsko-wiejska Mielno. Oprócz usług bezpośrednio związanych z infrastrukturą sportowo-rekreacyjną, prowadzono usługi w zakresie SPA i rehabilitacji. Zabiegi rehabilitacyjne prowadzono w 173 obiektach, SPA w 117. Saun, solariów, zabiegów rehabilitacyjnych, SPA, wypożyczalni nie prowadzono na terenach uznanych za nieturystyczne jak: Główny, Malechowo, Sianów. Spośród 933 usług 216 było dostępnych w Kołobrzegu

oraz 137 na obszarze gminy miejsko-wiejskiej Mielno. 51 obiektów w Kołobrzegu oferowało zabiegi rehabilitacyjne. W zakresie aktywności fizycznej można było skorzystać z pomocy i wiedzy 131 instruktorów prowadzących zajęcia fitness, jogi, aerobiku czy gimnastyki. Popularnym stały się zajęcia nordic walking.

Tabela 4. Dostępne usługi na terenie Pobrzeża Koszalińskiego w 2016, według gmin miejskich, wiejskich, miejsko-wiejskich, miast w gminach miejsko- wiejskich, obszarów wiejskich w gminie miejsko-wiejskiej

Gminy miejskie, wiejskie, miejsko-wiejskie, miasta w gminach miejsko- wiejskich, obszary wiejskie w gminie miejsko-wiejskiej.	Sauna	Solarium	Zabiegi SPA	Zabiegi rehabilitacyjne (masaże, fizykoterapia itp.)	Zajęcia Prowadzone przez instruktora (np. Fitness, Joga, aerobik, gimnastyka)	Wypożyczalnia sprzętu pływającego	Wypożyczalnia sprzętu turystycznego (np. Rowery, nordic walking, narty, łyżwy, rolki)	Razem
Łeba (1)	16	6	8	6	5	3	22	66
Wicko (2)	0	0	0	0	0	0	1	1
Krokowa (2)	1	0	0	0	0	0	6	7
Ustka (1)	10	0	7	11	10	0	13	51
Dębica Kaszubska (2)	0	0	0	0	0	1	1	2
Kobylnica (2)	0	0	0	0	1	0	0	1
Potęgowo (2)	0	0	0	0	1	0	1	2
Słupsk (2)	1	0	1	0	1	1	1	5
Smołdzino (2)	0	0	0	0	0	0	1	1
Ustka (2)	2	0	2	5	5	1	10	25
Wejherowo (1)	0	0	0	0	0	1	1	2
Choczewo (2)	0	0	1	1	1	0	1	4
Gniewino (2)	1	1	1	0	0	0	1	4
Wejherowo (2)	1	0	1	1	1	1	1	6
Słupsk (1)	2	1	0	0	0	0	1	4
Białogard (1)	1	0	0	0	0	0	0	1
Kołobrzeg (1)	42	7	37	51	33	4	42	216
Kołobrzeg (2)	10	3	8	11	9	4	17	62
Ustronie Morskie (2)	9	3	7	10	6	1	13	49
Będzino (2)	0	0	0	0	0	0	0	0
Manowo (2)	1	1	0	0	0	1	2	5
Mielno (3)	24	4	13	26	16	9	45	137
Mielno – miasto (4)	13	3	9	11	5	3	19	63
Mielno – obszar wiejski (5)	11	1	4	15	11	6	26	74
Świeszyno (2)	1	0	1	1	1	1	0	5
Darłowo (1)	9	4	9	10	8	3	14	57
Darłowo (2)	8	0	5	9	11	0	17	50
Postomino (2)	4	2	2	5	6	0	8	27
Koszalin (1)	3	1	1	0	0	0	1	6
Razem	170	37	117	173	131	40	265	933

Źródło: opracowanie własne na podstawie roczników statystycznych województw pomorskiego i zachodniopomorskiego z 2016 r.

Rozmieszczenie obiektów sportowo-rekreacyjnym skoncentrowane było wokół miejscowości pasa nadmorskiego, w tym: Kołobrzegu, Mielna, Darłowa, Łeby i Ustki. Byłe miasta wojewódzkie Koszalin, Słupsk bazowały na obiektach po PRL, których stan wymagał modernizacji. Brakowało nowych funkcjonalnych obiektów. Niedostateczna infrastruktura bazy sportowo-rekreacyjnej występowała na obszarach gmin wiejskich oraz miejsko-wiejskich (Kobylnica, Smołdzino, Sianów, Malechowo).

4.3. Zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjnego w aspekcie ochrony środowiska

Obszary rekreacyjne charakteryzują się przede wszystkim zachowanym środowiskiem naturalnym, co może stanowić kluczową cechę odróżniającą je od terenów miejskich. Niemniej jednak w przypadku terenów zagospodarowanych pod kątem turystyki i rekreacji, często konieczne było wprowadzenie pewnych zmian i modyfikacji, co mogło wpłynąć na środowisko naturalne. W takiej sytuacji istotne jest podejście świadome, które ma na celu tworzenie krajobrazu rekreacyjnego z poszanowaniem i ochroną środowiska. W ostatnich latach dużo uwagi poświęcono kwestiom kształtowania i ochrony środowiska naturalnego. Istniało wiele publikacji naukowych dotyczących tych zagadnień.

Według M. Miki, w zagospodarowaniu należy zwrócić uwagę na przekształcanie krajobrazu w wyniku intensywnej zabudowy pasa przybrzeżnego obiektami turystycznymi. Zdaniem autora, w miarę wzrostu zainteresowania turystów dochodzi do rozbudowy infrastruktury turystycznej, takiej jak hotele, apartamentowce, ośrodki wypoczynkowe, co często prowadzi do utraty naturalnego charakteru nadmorskich obszarów. Kolejnym problemem jest bezpośredni zrzut nieczystości do morza, który powstaje wskutek niewłaściwego gospodarowania odpadami w obiektach turystycznych. Nieregulowane odprowadzanie ścieków i niekontrolowane odpady mogą negatywnie wpływać na jakość wód morskich oraz ekosystemów przybrzeżnych. Skażenie środowiska wodnego w obrębie kąpielisk stanowi kolejny problem związany z rozwojem turystyki nadmorskiej. Nadmierna koncentracja turystów na określonych plażach może prowadzić do zanieczyszczenia wody morskiej, szczególnie w wyniku stosowania nieodpowiednich środków ochrony przeciwsłonecznej, używania substancji chemicznych i wytwarzania odpadów. Dodatkowo

zanieczyszczenie i skażenie plaż stanowią istotne zagrożenie dla środowiska przybrzeżnego. Zwiększona liczba turystów może prowadzić do nadmiernej produkcji odpadów, w tym plastikowych opakowań, butelek czy innych śmieci, które pozostawiane na plażach, powodują negatywne skutki dla ekosystemów nadmorskich⁴⁴². Wszystkie wymienione negatywne skutki rozwoju turystyki nadmorskiej miały istotny wpływ na środowisko przyrodnicze i ekosystemy nadmorskie. W celu minimalizacji tych negatywnych skutków, konieczne byłoby wprowadzenie odpowiednich regulacji i działań zarządzających, które uwzględniałyby ochronę środowiska przyrody oraz zrównoważony rozwój turystyki nadmorskiej.

Według A. Szwichtenberga, istotnym aspektem było zachowanie równowagi między funkcją turystyczną a ochroną środowiska przyrodniczego. Zbyt intensywny rozwój turystyki i nieodpowiednie planowanie zabudowy mógł prowadzić do utraty bioróżnorodności, niszczenia unikalnych ekosystemów oraz zanieczyszczenia środowiska naturalnego. W związku z tym autor sugerował konieczność wprowadzenia odpowiednich regulacji i środków kontrolnych, które zapewnią zrównoważony rozwój turystyki, uwzględniający ochronę i zachowanie wartości przyrodniczych. Istotne było również edukowanie zarówno turystów, jak i lokalnej społeczności na temat znaczenia ochrony środowiska naturalnego oraz promowanie zrównoważonych praktyk turystycznych⁴⁴³.

Rekreacja nadmorska skupiała się głównie na pasie wybrzeża o szerokości 2-3 km. Preferowanymi typami ukształtowania brzegów południowych Bałtyku były wybrzeża wydymowe i klifowe, które stanowiły atrakcyjne tereny do wypoczynku i rekreacji. Jednak ze względu na specyficzne warunki hydrograficzne Bałtyku, istniało ryzyko szybkiego zanieczyszczenia jego wód. Dlatego kluczowym warunkiem rozwoju rekreacji byłoby podejmowanie działań mających na celu przeciwdziałanie zanieczyszczeniom. Ponadto zagospodarowanie samego wybrzeża powinno odbywać się zgodnie z rygorystycznymi zasadami ochrony środowiska oraz zapewnienia odpowiednich warunków dla wypoczywających osób. Istotnym byłoby utrzymanie strefy izolacyjnej między obszarami miejsko-portowymi a obszarami rekreacyjnymi. Z uwagi na wąską szerokość pasa

⁴⁴² M. Mika, *Przemiany pod wpływem turystyki na obszarach recepcji turystycznej*, [w:] *Turystyka*, red. W. Kurek, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 453.

⁴⁴³ A. Szwichtenberg, *Szanse rozwoju Polskiej turystyki wynikające z położenia nad Bałtykiem*, „Turystyka”, 1999, t. 9, z. 1, s. 182.

wybrzeża, wybór terenów rekreacyjnych stał się trudnym zadaniem. Dodatkowe ograniczenia wynikały z konieczności ochrony siedlisk naturalnych, które były wrażliwe na użytkowanie rekreacyjne. Aby osiągnąć maksymalną liczbę miejsc rekreacyjnych, zachowując odpowiednio dostosowane tereny, konieczne byłoby stworzenie wyraźnych koncentracji obszarów wypoczynkowych. W ten sposób możliwe byłoby zapewnienie odpowiednich warunków dla turystów, jednocześnie minimalizując negatywny wpływ na środowisko naturalne. Koniecznym byłoby też ścisłe zarządzanie i monitorowanie tych obszarów, aby zapewnić ich trwałą i zrównoważoną eksploatację.

Rozwój rekreacji nadmorskiej wymagał uwzględnienia ścisłych zasad ochrony środowiska oraz odpowiedniego zagospodarowania wybrzeża. Wymagało to współpracy między władzami lokalnymi, podmiotami turystycznymi i społecznością lokalną w celu zapewnienia zrównoważonego rozwoju turystyki, zachowania walorów przyrodniczych i stworzenia atrakcyjnych warunków dla wypoczywających turystów. Jednym z czynników racjonalnego zagospodarowania pasa nadmorskiego byłaby eliminacja rolnictwa z tego obszaru. Dochody generowane przez rolnictwo w tak wąskim pasie były zazwyczaj niewspółmiernie niskie w porównaniu do potencjału rekreacyjnego, jaki można było osiągnąć poprzez odpowiednie wykorzystanie tych terenów. Dodatkowo rolnictwo często wiązało się z chemizacją, co obniżało wartości rekreacyjne Pobrzeża Koszalińskiego. Podobnie produkcja drewna nie powinna być wiodącą funkcją gospodarki leśnej w tym regionie. Zamiast tego należałoby skupić się na tworzeniu przystosowanych lasów rekreacyjnych, które będą stanowić przewagę w zakresie zagospodarowania terenów leśnych. Lasy mogą być dostępne dla turystów i mieszkańców, oferując możliwości rekreacji i wypoczynku w harmonii z naturą. Eliminacja rolnictwa z pasa nadmorskiego oraz przekierowanie funkcji gospodarki leśnej na rozwój lasów rekreacyjnych mogłoby przyczynić się do ochrony walorów rekreacyjnych i środowiskowych Pobrzeża Koszalińskiego. Mogłoby to sprzyjać tworzeniu atrakcyjnych terenów rekreacyjnych, które przyciągną turystów i pozwolą im cieszyć się naturą i aktywnościami na świeżym powietrzu. Zapewne więc racjonalne zagospodarowanie pasa nadmorskiego powinno opierać się na eliminacji rolnictwa, rozwijaniu przystosowanych lasów rekreacyjnych oraz tworzeniu atrakcyjnych terenów rekreacyjnych. Takie podejście pozwoli zachować i maksymalnie

wykorzystać walory rekreacyjne Pobrzeża Koszalińskiego, przyczyniając się do zrównoważonego rozwoju regionu i satysfakcji turystów.

W kontekście osiągnięcia dominacji krajobrazu rekreacyjnego na badanym obszarze, istotne było zachowanie i odbudowa naturalnych zbiorowisk roślinnych. Konieczna była ochrona istniejących ekosystemów oraz przywracanie ich na terenach zdegradowanych. To pozwoliłoby na stworzenie atrakcyjnego krajobrazu rekreacyjnego, który zapewni różnorodne możliwości aktywności rekreacyjnych. Jeziora nadbrzeżne oraz rzeki wpadające do morza miały szczególne znaczenie dla walorów rekreacyjnych regionu. Dlatego istotne było utrzymanie czystości ich wód. Dzięki temu możliwe byłoby stworzenie odpowiednich warunków do rekreacji oraz zachowanie naturalnego krajobrazu na terenie Pobrzeża Koszalińskiego. Włączenie tych działań ochronnych i rekreacyjnych w planowanie i zarządzanie obszarem Pobrzeża Koszalińskiego przyczyniłoby się do tworzenia atrakcyjnych i zrównoważonych enklaw rekreacyjnych. Ochrona i odnowa zbiorowisk roślinnych oraz czystość jezior i rzek miałyby sprzyjać ożywczemu wypoczynkowi i umożliwić turystom oraz mieszkańcom korzystanie z regionu. Dominacja krajobrazu rekreacyjnego na obszarze Pobrzeża Koszalińskiego wymagała ochrony i odbudowy naturalnych zbiorowisk roślinnych oraz utrzymania czystości jezior i rzek. Działania te przyczyniłyby się do stworzenia przyjaznego środowiska dla rekreacji, a także zapewniłyby ochronę i zachowanie walorów krajobrazowych regionu.

Funkcja turystyczna strefy brzegowej Pobrzeża Koszalińskiego wiązała się z tworzeniem infrastruktury turystycznej i dostosowaniem walorów przyrodniczych nadmorskich do potrzeb ruchu turystycznego. Jednakże dynamiczny rozwój turystyki w tym obszarze niósł ze sobą pewne zagrożenia dla środowiska strefy brzegowej, które mogły prowadzić do degradacji i zaburzenia naturalnych procesów rozwoju. Ważnym aspektem sprzyjającym rozwojowi turystyki było istnienie prawnych mechanizmów regulujących działalność turystyczną oraz kontrolujących jej wpływ na środowisko. Dzięki tym mechanizmom możliwa była ochrona walorów przyrodniczych i zrównoważony rozwój turystyki, który uwzględniał równoczesną troskę o środowisko. Jednakże w wyniku badań i obserwacji strefy brzegowej Pobrzeża Koszalińskiego, stwierdzono występowanie wielu zagrożeń dla środowiska. Jednym z głównych była zbyt bliska lokalizacja zabudowy w stosunku do linii brzegowej, co mogło prowadzić do erozji wybrzeża i utraty naturalnych

plaż. Ponadto wzrost liczby budynków oraz zwiększona liczba osób wypoczywających na plażach mogło prowadzić do wzrostu zanieczyszczeń, które negatywnie wpływały na jakość wody w Bałtyku⁴⁴⁴.

Rozwój turystyki często wymagał pozyskiwania nowych terenów pod rozbudowę infrastruktury turystycznej, co mogło prowadzić do fragmentacji przyrodniczej i niszczenia istniejących siedlisk oraz ekosystemów. W związku z tym konieczne było podejmowanie świadomych działań mających na celu minimalizację negatywnego wpływu turystyki na środowisko. Należało uwzględnić zasady zrównoważonego rozwoju, ochrony przyrody i minimalizacji zanieczyszczeń. Właściwe planowanie przestrzenne, kontrola zagospodarowania brzegu oraz edukacja turystów i lokalnej społeczności były kluczowymi dla zachowania równowagi pomiędzy rozwojem turystyki a ochroną środowiska w strefie brzegowej Pobrzeża Koszalińskiego.

Przez wiele lat na obszarze Pobrzeża Koszalińskiego rozwijała się zamknięta baza turystyczna, skoncentrowana głównie na jednostronnym profilu funkcji, często bez odpowiedniej infrastruktury i urządzeń wspomagających turystykę. W rezultacie tego brakowało niezbędnych udogodnień dla turystów. Obszar Pobrzeża Koszalińskiego, ze względu na intensywność zagospodarowania, był również miejscem występowania konfliktów między działalnością turystyczną a wymogami ekologicznymi. W latach 80. XX w. stan sanitarno-porządkowy dróg, parkingów przydrożnych i leśnych pozostawiał wiele do życzenia. Podobna sytuacja dotyczyła również obiektów i miejscowości turystycznych. Kontrole sanitarno-higieniczne wykazywały braki w systematycznym sprzątaniu i usuwaniu odpadów stałych, a także występowanie dewastacji urządzeń i wyposażenia w obiektach znajdujących się przy głównych trasach tranzytowych. Duże zastrzeżenia budziło również utrzymanie czystości w miejscowościach, gdzie obserwowano największy ruch turystyczny, takich jak Mielno, Dąbki, Unieście. W Ustce, Łebie, Rowach, Jarosławcu, Poddąbiu oraz w Słupsku ulice, place, skwery i posesje osiedlowe często były zaniedbane, brudne i nieestetyczne, zwłaszcza w okresie sezonu turystycznego.

⁴⁴⁴ T. A. Łabuz, M. Osuchowska, *Przyrodnicze i prawne aspekty rozwoju funkcji turystycznej strefy brzegowej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 465, „Ekonomiczne Problemy Turystyki”, nr 8, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2007, s. 141.

Zaistniała zatem konieczność podejmowania działań mających na celu poprawę stanu sanitarno-porządkowego infrastruktury turystycznej, dróg, parkingów i miejsc publicznych na obszarze Pobrzeża Koszalińskiego. Istotne było wprowadzenie systematycznych kontroli i sankcji w przypadku niedotrzymywania standardów czystości i estetyki. Wsparcie administracji samorządowej, organów kontroli oraz edukacja i świadomość społeczna były kluczowe dla osiągnięcia poprawy jakości i infrastruktury turystycznej zachowania atrakcyjności regionu dla turystów⁴⁴⁵.

Od 1989 r. obserwowano stopniową poprawę stanu sanitarnego Pobrzeża Koszalińskiego dzięki realizacji programu rozwoju infrastruktury technicznej. Zmiany społeczno-gospodarcze wymusiły przekształcenie charakteru bazy turystycznej na bardziej komercyjny, co wiązało się z inwestycjami, przekształceniami zabudowy, podnoszeniem standardów i wzbogaceniem oferty. Poprawa infrastruktury była rezultatem działań skoncentrowanych na utrzymaniu ładu, porządku i estetyki, budowie i remontach zaplecze turystycznych oraz dostępów do plaż w miejscowościach nadmorskich. Istotny wpływ na poprawę stanu infrastruktury miały również prace związane z ochroną wód powierzchniowych przed zanieczyszczeniami. Dzięki znacznym nakładom sił i środków oraz realizacji urządzeń ochronnych, obserwowana była poprawa czystości rzek. Działania proekologiczne podejmowane przez gminy nadmorskie w okresie transformacji przyczyniły się do uregulowania gospodarki ściekowej i przywrócenia właściwego stanu czystości wód przybrzeżnych Bałtyku. Dało się zauważyć, że proces dewaluacji środowiska wodnego został zahamowany, a większość gmin stworzyła odpowiednie warunki do pełnej utylizacji ścieków⁴⁴⁶. Działania te przyczyniły się do odbudowy wartości przyrodniczych obszaru oraz poprawy jakości wód przybrzeżnych. Jednak nadal istniała potrzeba monitorowania i utrzymania wysokich standardów ochrony środowiska, aby zapewnić długoterminową zrównoważoną turystykę i rekreację na Pobrzeżu Koszalińskim.

Analiza w planowaniu rozwoju turystyki powinna obejmować nie tylko pojedyncze obiekty czy miejscowości, lecz cały region turystyczny. Istotne jest właściwe wykorzystanie różnorodnych funkcji, jakie dany rejon może spełniać w kontekście rekreacji, co może być

⁴⁴⁵ AAN w Warszawie. Główny Komitet Turystyki w Warszawie, sygn. 1/59, Komitet Turystyki, Projekt, Zadania programowe turystyki i wypoczynku do 1995 r., Warszawa, 11. 09.1984 r., s. 1.

⁴⁴⁶ A. Szwichenberg, *op. cit.*, s. 328.

kluczowe przy programowaniu rozwoju turystyki. Sposób zagospodarowania danego obszaru stanowi istotny czynnik wpływający na ruch turystyczny. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego były odpowiedzialnością samorządów lokalnych, które posiadały znaczną autonomię w tym zakresie. Aby jednak zapewnić spójność i zgodność działań, konieczna była współpraca z Wojewódzkimi Biurami Planowania Przestrzennego oraz koordynacja przestrzenna na poziomie regionalnym⁴⁴⁷. Wprowadzenie spójnych planów zagospodarowania przestrzennego dla rejonów turystycznych pozwoliło na efektywne wykorzystanie zasobów i możliwości danego obszaru, uwzględniając potrzeby turystów oraz ochronę środowiska. Koordynacja działań na poziomie regionalnym pozwalała również na uniknięcie niepożądanych konfliktów i sprzeczności w zagospodarowaniu terenów rekreacyjnych. Ważne było uwzględnienie różnorodności funkcji, jakie rejon turystyczny mógł pełnić, takich jak rekreacja nad wodą, turystyka kulturowa, sportowa czy ekoturystyka, w planowaniu rozwoju turystyki. Współpraca między samorządami lokalnymi, regionalnymi i wojewódzkimi była kluczowa dla efektywnego wykorzystania potencjału turystycznego rejonu, a także dla zapewnienia zrównoważonego rozwoju turystyki i ochrony środowiska. Jednym z istotnych obowiązków gmin związanych z planowaniem przestrzennym było dbanie o ład przestrzenny i ochronę środowiska. Przyjęcie odpowiednich działań w zakresie planowania przestrzennego miało na celu zapobieganie pogarszaniu się różnych elementów środowiska oraz poprawę jakości życia mieszkańców. W tym kontekście *Program Ochrony Środowiska Województwa Koszalińskiego na lata 1986-1990* miał kluczowe znaczenie. Był to kompleksowy program, który precyzował konkretne zadania inwestycyjne niezbędne do poprawy stanu środowiska w regionie do roku 1990⁴⁴⁸. Program ten uwzględniał różne obszary ochrony środowiska, takie jak ochrona powietrza, wód, gleby, a także zagospodarowanie terenów rekreacyjnych. Działania inwestycyjne określone w programie miały przyczynić się do redukcji zanieczyszczeń i negatywnych oddziaływań na środowisko. Były to projekty mające na celu

⁴⁴⁷ APK, Urząd Wojewódzki w Koszalinie, Wydział Kultury i Turystyki i Sportu, zespół 788, symbol teczki TKF-II 0205, sygn. 9/10, Sprawozdanie własne – Miejsce i rola turystyki w działalności gospodarczej woj. koszalińskiego 1995, Koszalin 1995, s. 6.

⁴⁴⁸ APK, zespół nr 416 WRN w Koszalinie, symbol teczki BRN 02320, sygn. 329, Komisja Młodzieży, Kultury Fizycznej i Turystyki 1989, 1990, Program rozwoju turystyki i kultury fizycznej na lata 1988-1995, Koszalin 1988, s. 6.

modernizację i rozbudowę infrastruktury technicznej, takiej jak sieć kanalizacyjna, oczyszczalnie ścieków, instalacje do ochrony powietrza, czy modernizację dróg i parkingów w celu poprawy przepływu ruchu i redukcji zanieczyszczeń. Przyjęcie *Programu Ochrony Środowiska* było ważnym krokiem w kierunku poprawy stanu środowiska województwa koszalińskiego. Działania inwestycyjne i zaplanowane zadania miały na celu poprawę jakości życia mieszkańców, ochronę przyrody i zasobów naturalnych, a także stworzenie odpowiednich warunków dla turystyki i rekreacji. Realizacja *Programu Ochrony Środowiska* wymagała współpracy pomiędzy gminami, administracją wojewódzką, a także ścisłej współpracy z podmiotami odpowiedzialnymi za inwestycje i ochronę środowiska. Było to istotne dla skutecznego osiągnięcia celów programu i poprawy stanu środowiska w regionie. Ciekawej analizy stanu środowiska naturalnego oraz kierunków rozwojowych dla zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego dokonano w powiecie i gminach powiatu wejherowskiego. Analiza dała istotne wnioski dotyczące zagrożeń, problemów i obszarów konfliktowych. Wskazano, że zagrożenia dla środowiska mogły mieć charakter zarówno naturalny, jak i antropogeniczny, a ich rodzaj i intensywność związane były z cechami specyficznymi obszaru, takimi jak rozwój gospodarczy powiązany z warunkami fizyczno-geograficznymi. Wśród zagrożeń naturalnych wymieniono takie czynniki jak susze, pożary, powodzie, erozję gleb i choroby drzew. Zagrożenia antropogeniczne natomiast obejmowały turystykę i rekreację. Zauważono, że utrzymanie równowagi ekologicznej w obliczu ciągłych działań człowieka, które powodowały zmiany w przyrodzie, wymagają analizy poszczególnych sektorów gospodarki, tendencji i kierunków zmian pod kątem presji wywieranej na środowisko. Istotne znaczenie miał również wpływ poszczególnych sektorów na faunę i florę. Wobec degradacji środowiska spowodowanej m.in. rozwojem turystyki, konieczna była inwentaryzacja i waloryzacja przyrodnicza terenów przeznaczonych do użytkowania turystyczno-rekreacyjnego. Waloryzacja pozwalała na łatwiejsze określenie obszarów istotnych dla zwierząt, na przykład ze względu na miejsca godów czy lęgów. Ponadto rozwój sieci komunikacyjnej wymagał budowy przejść dla zwierząt, aby umożliwić im bezpieczne przemieszczanie się przez trasy komunikacyjne. Z uwagi na istnienie gęstej sieci hydrograficznej, która była również wykorzystywana do produkcji energii, istotne było także budowanie przepławek dla organizmów wodnych. Wzrost liczby turystów i negatywne oddziaływanie turystyki i rekreacji na zasoby przyrodnicze, w tym na obszary chronione,

stanowił wyzwanie dla obszarów najcenniejszych pod względem przyrodniczym, które jednocześnie były atrakcyjne turystycznie. Aby skutecznie chronić warunki przyrodnicze i krajobrazowe strefy nadmorskiej i pojeziernej, konieczne było odpowiednie udostępnianie obiektów i obszarów chronionych oraz kształtowanie właściwych postaw społecznych w zakresie ochrony przyrody⁴⁴⁹.

Rozwój cywilizacyjny i zmiany w podejściu do ochrony środowiska doprowadziły do ustanowienia zasady aktywnej ochrony środowiska przyrodniczego, która uwzględniała zależność między rozwojem społeczno-gospodarczym a zagospodarowaniem przestrzennym. W ramach prac nad koncepcją zagospodarowania przestrzennego kraju, symbolizowaną przez *Polska 2000 plus*, zostały podjęte działania mające na celu opracowanie studium zagospodarowania przestrzennego województwa koszalińskiego przez Wojewódzkie Biuro Planowania Przestrzennego. Nadrzędnym celem tego studium było projektowanie zagospodarowania turystycznego w harmonii z charakterem i funkcjonowaniem przyrody. W tym kontekście istotne było poznanie ekologicznej struktury krajobrazu oraz podstawowych procesów funkcjonowania przyrody, takich jak zasilanie i wzbogacanie ekosystemów oraz ochrona korytarzy ekologicznych, które zapewniłyby swobodny przepływ organizmów między różnymi obszarami.

Zasada aktywnej ochrony środowiska, uwzględniona w opracowanym studium, miała na celu minimalizację negatywnego wpływu zagospodarowania przestrzennego na przyrodę, a jednocześnie stworzenie warunków sprzyjających rozwojowi turystyki. Świadome projektowanie zagospodarowania turystycznego, uwzględniające specyfikę i funkcjonowanie przyrody, było kluczowe dla zachowania harmonii między rozwojem społeczno-gospodarczym a ochroną środowiska. W ramach opracowanego studium należało także podkreślić znaczenie ochrony korytarzy ekologicznych, które pełniły ważną rolę w zapewnianiu przepływu organizmów i utrzymaniu drożności ekosystemów.

Poprzez analizę ekologicznej struktury krajobrazu i procesów ekosystemowych, możliwe było określenie obszarów istotnych dla ochrony przyrody i właściwego funkcjonowania ekosystemów. Wnioskiem z przeprowadzonych prac była konieczność kontynuowania działań opartych na zasadach aktywnej ochrony środowiska

⁴⁴⁹ *Strategia Rozwoju Powiatu Wejherowskiego 2011-2020*, Wejherowo 2010, s. 171-172.

i odpowiedniego projektowania zagospodarowania przestrzennego, aby zapewnić zrównoważony rozwój turystyki, który respektuje specyfikę i funkcjonowanie przyrody⁴⁵⁰.

Nie ulega wątpliwości, że ingerencja planistyczna w naturalne środowisko przyrodnicze powinna być oparta na ocenie jego potencjału samoregulacyjno-odpornościowego. Oznacza to, że projektanci planów zagospodarowania przestrzennego, zwłaszcza w regionach o atrakcyjnym krajobrazie i wybitnych walorach turystycznych, takich jak Pobrzeże Koszalińskie, powinni szczególnie zwracać uwagę na konieczność dynamicznego uwzględnienia wszystkich elementów składowych krajobrazu.

Analiza potencjału samoregulacyjno-odpornościowego środowiska naturalnego pozwalała na ocenę jego zdolności do zachowania równowagi ekologicznej oraz odporności na zmiany spowodowane działalnością człowieka. Przy projektowaniu planów zagospodarowania przestrzennego należy więc uwzględniać zarówno aspekty fizyczne, takie jak rzeźbę terenu, rodzaje i jakość gleb, obecność cennych zbiorowisk roślinnych i zwierzęcych, jak i procesy ekologiczne, takie jak cykle wodne czy migracje organizmów.

W szczególnych regionach, takich jak Pobrzeże Koszalińskie, gdzie krajobraz miał istotne znaczenie dla rozwoju turystyki, projektanci planów zagospodarowania przestrzennego powinni podejść do tematu w sposób holistyczny, uwzględniając różnorodne aspekty krajobrazu, a także jego zmienność i dynamikę. Istotne byłoby uwzględnienie zjawisk zachodzących w całym krajobrazie, takich jak migracje organizmów, naturalne procesy hydrologiczne czy sukcesje roślinne, które miały kluczowe znaczenie dla zachowania i odtworzenia zdrowego środowiska. W rezultacie dynamiczne i holistyczne podejście do planowania przestrzennego w obszarach o wyjątkowych walorach krajobrazowych pozwoliłoby na zachowanie i rozwijanie turystyki przy jednoczesnym poszanowaniu i ochronie środowiska naturalnego. Jest to istotne dla zapewnienia zrównoważonego rozwoju turystyki i utrzymania atrakcyjności regionu dla odwiedzających, jednocześnie chroniąc cenne zasoby przyrodnicze dla przyszłych pokoleń.

W ramach *Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego powiatu słupskiego na lata 2012-2022*, zwrócono szczególną uwagę na problematykę zagospodarowania turystyczno-

⁴⁵⁰ APK, Urząd Wojewódzki w Koszalinie, Wydział Kultury i Turystyki i Sportu, zespół 788, symbol teczki TKF-II 0205, sygn. 9/10, Sprawozdanie własne – Miejsce i rola turystyki w działalności gospodarczej woj. koszalińskiego 1995, Koszalin 1995, s. 4.

rekreacyjnego w kontekście ochrony środowiska. Zidentyfikowano obszary turystyczne oparte na walorach Słowińskiego Parku Narodowego i Parku Krajobrazowego Dolina Słupi jako kluczowe dla rozwoju turystyki, jednak wymagające modernizacji, rewitalizacji istniejącej zabudowy oraz wprowadzenia rozwiązań chroniących środowisko⁴⁵¹. Celem strategii było znalezienie równowagi pomiędzy rozwojem turystyki a ochroną środowiska, aby zapewnić zrównoważony rozwój regionu. W ramach modernizacji istniejącej zabudowy skoncentrowano się na tworzeniu rozwiązań zgodnych z zasadami ochrony środowiska, takich jak efektywne wykorzystanie zasobów naturalnych, minimalizacja negatywnego wpływu na przyrodę czy poprawa efektywności energetycznej. Ponadto przewidziano działania mające na celu rewitalizację obszarów zdegradowanych, przywrócenie im atrakcyjności turystycznej oraz ochronę i rewitalizację ekosystemów.

Wprowadzenie rozwiązań chroniących środowisko było kluczowe dla zapewnienia zrównoważonego rozwoju turystyki. Skupiono się na promowaniu odpowiedzialnego podejścia do turystyki, edukacji ekologicznej, ochronie przyrody i krajobrazu, a także minimalizacji negatywnego wpływu turystyki na lokalne ekosystemy. Działania te miały na celu zachowanie unikalnych walorów przyrodniczych regionu i zapewnienie długofalowej atrakcyjności turystycznej. W ramach strategii uwzględniono również współpracę z lokalnymi instytucjami i organizacjami zajmującymi się ochroną środowiska, aby zapewnić skuteczną implementację działań ochronnych. Współpraca ta miała na celu wymianę wiedzy, doświadczeń i najlepszych praktyk oraz wspólne podejmowanie działań na rzecz ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju turystyki.

W rezultacie, poprzez realizację *Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego powiatu słupskiego na lata 2012-2022*, planowano osiągnąć harmonię pomiędzy rozwojem turystyki a ochroną środowiska, co przyczyniłoby się do zrównoważonego rozwoju regionu, zachowania walorów przyrodniczych i zapewnienia wysokiej jakości doświadczenia turystycznego. W powiecie sławieńskim opracowano strategię mającą na celu poprawę stanu czystości rzek. Realizacja tej strategii miała przyczynić się do polepszenia funkcji przyrodniczych i rekreacyjnych rzek w powiecie poprzez poprawę jakości wody. Celem strategii było doprowadzenie do poprawy czystości wód rzek, co wiązało się z koniecznością

⁴⁵¹ *Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego powiatu słupskiego na lata 2012-2022*, Słupsk 2011, s. 190-191.

podjęcia działań mających na celu redukcję zanieczyszczeń i ochronę środowiska wodnego. Istotne było również uwzględnienie efektów tych działań na funkcje przyrodnicze i rekreacyjne rzek, tak aby zapewnić ich odpowiednią jakość i zrównoważony rozwój⁴⁵². W ramach strategii przewidziano opracowanie i wdrożenie programów ochrony i rekultywacji rzek, które miały na celu identyfikację i ograniczenie źródeł zanieczyszczeń, poprawę infrastruktury wodno-ściekowej oraz odtworzenie naturalnego stanu rzek. Ważnym elementem było również edukowanie społeczności lokalnej na temat konieczności ochrony środowiska wodnego i zmiany postaw w zakresie gospodarowania zasobami wodnymi. Realizacja strategii wymagała ścisłej współpracy pomiędzy różnymi podmiotami, takimi jak samorządy, instytucje ochrony środowiska, organizacje pozarządowe oraz społeczność lokalna. Wspólne działania miały na celu skoordynowane podejście do ochrony i rekultywacji rzek oraz monitorowanie postępów w poprawie stanu czystości wód. Opracowanie strategii dotyczącej poprawy stanu czystości rzek w powiecie sławieńskim było istotnym krokiem w kierunku ochrony środowiska wodnego i zapewnienia zrównoważonego rozwoju przyrodniczego i rekreacyjnego. Działania podejmowane w ramach tej strategii miały na celu ochronę i przywracanie naturalnych funkcji rzek, co mogło przyczynić się do poprawy jakości życia społeczności lokalnej oraz atrakcyjności regionu dla turystów.

Dokument pt. *Prognoza oddziaływania na środowisko strategii rozwoju gminy miejskiej Łeba na lata 2014-2025* został opracowany zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju, mając na celu integrowanie polityki środowiskowej, gospodarczej i społecznej w celu zachowania równowagi w przyrodzie i zasobach środowiskowych. W założeniach przyjęto, że zasoby środowiska były ograniczone i stanowiły cenny kapitał naturalny, który powinien być wykorzystywany w sposób zrównoważony, aby zapewnić przetrwanie i trwałość ekosystemów na długą metę. Strategia rozwoju gminy Łeba uwzględniała te aspekty, aby cele i działania podejmowane w ramach rozwoju regionu nie wpływały negatywnie na środowisko.

Polityka rozwoju regionu oparta na zasadzie zrównoważonego rozwoju miała na celu uniknięcie naruszenia równowagi ekologicznej oraz ochronę i odtworzenie zasobów

⁴⁵² *Strategia Rozwoju Powiatu Sławieńskiego do roku 2015*, Załącznik do Uchwały Nr XXX/252/2002 Rady Powiatu w Sławnie z dnia 27 czerwca 2002, s. 96.

przyrodniczych. Wdrożenie tej zasady wymagało uwzględnienia ograniczonych zasobów środowiskowych jako czynnika gospodarczego, a także długoterminowego podejścia do wykorzystania kapitału przyrodniczego. Przyjęcie zasady zrównoważonego rozwoju w strategii rozwoju gminy Łeba miało na celu zapewnienie, że cele i działania podejmowane w ramach rozwoju regionu będą sprzyjały zachowaniu odpowiedniego stanu środowiska. Konsekwentne niewdrożenie założeń dokumentu mogło utrwaląć niekorzystne zmiany w środowisku, prowadząc do dalszego pogorszenia jego stanu⁴⁵³.

Ważne było, aby dokumenty takie jak *Prognoza oddziaływania na środowisko strategii rozwoju gminy miejskiej Łeba na lata 2014-2025* były opracowane zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju, aby polityka rozwoju regionu uwzględniała ochronę środowiska i zrównoważone wykorzystanie zasobów naturalnych. Strategie rozwoju turystyki w regionie Pobrzeża Koszalińskiego zostały opracowane zgodnie z zasadami rozwoju zrównoważonego, który zakładał harmonijny rozwój różnych dziedzin gospodarki, w tym turystyki, w zgodzie ze środowiskiem przyrodniczym oraz społeczno-kulturowym⁴⁵⁴.

Koncepcja rozwoju zrównoważonego zakładała, że turystyka powinna być prowadzona w sposób, który minimalizuje negatywne oddziaływanie na środowisko naturalne i społeczność lokalną, jednocześnie przyczyniając się do ochrony i zachowania walorów przyrodniczych i kulturowych regionu. W strategiach rozwoju turystyki Pobrzeża Koszalińskiego uwzględniano zrównoważony wzrost liczby turystów i infrastruktury turystycznej, przy jednoczesnym zachowaniu integralności środowiska naturalnego i kulturowego. Podejmowano działania mające na celu minimalizację negatywnych skutków turystyki, takie jak ochrona przyrody, zrównoważone korzystanie z zasobów naturalnych, ochrona dziedzictwa kulturowego i promowanie świadomego turystyki. Ważne było, aby strategie te uwzględniały zrównoważony rozwój zarówno w wymiarze ekologicznym, społecznym, jak i ekonomicznym.

Działania podejmowane w ramach rozwoju turystyki powinny być ukierunkowane na tworzenie pozytywnych efektów dla lokalnej społeczności, ochronę dziedzictwa kulturowego i naturalnego, promowanie edukacji ekologicznej oraz równoważenie korzyści

⁴⁵³ *Prognoza oddziaływania na środowisko strategii rozwoju gminy miejskiej Łeba na lata 2014-2025*, Łeba 2014, s. 42.

⁴⁵⁴ D. Zaręba, *Ekoturystyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 37.

ekonomicznych z ochroną środowiska. Zachowanie homeostazy w przyrodzie ma liczne korzyści. Estetyka, zdrowie, dydaktyka, gospodarka, nauka, a przede wszystkim turystyka i rekreacja korzystają z utrzymania równowagi w środowisku.

Dbłość o środowisko jest kluczowa dla zapewnienia atrakcyjnych doświadczeń turystycznych, a jednocześnie chroni unikalne walory przyrodnicze regionu. Regularna edukacja turystów w zakresie ochrony środowiska jest niezwykle istotna w kontekście rozwoju turystyki zrównoważonej. Koncepcja turystyki zrównoważonej odnosi się do harmonijnego rozwoju turystyki, który uwzględnia ochronę środowiska, zachowanie dziedzictwa kulturowego i społeczne korzyści dla lokalnej społeczności⁴⁵⁵.

Turystyka zrównoważona wymaga świadomego podejścia do korzystania z zasobów naturalnych, minimalizowania negatywnego wpływu na środowisko i poszanowania miejsc odwiedzanych. Poprzez edukację turystów można promować odpowiedzialne zachowanie, świadomość ekologiczną i troskę o zachowanie przyrody dla przyszłych pokoleń. Można więc stwierdzić, że ochrona środowiska w kontekście usług turystycznych przyczynia się do trwałego rozwoju turystyki, zwiększenia atrakcyjności regionu, zadowolenia turystów oraz długoterminowego zachowania unikalnych walorów przyrodniczych. W ten sposób dbamy zarówno o dobro turystów, jak i o przyszłość naszego środowiska naturalnego.

4.4. Plany perspektywiczne rozwoju zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego

Zagospodarowanie turystyczne odgrywa kluczową rolę w tworzeniu atrakcyjnego obrazu rejonu i zainteresowaniu turystów. Przemysł, urbanizacja miast i unikalne, naturalne warunki mają duży wpływ na rozwój turystyki⁴⁵⁶. Zagospodarowanie turystyczne kraju powinno być kompleksowe i uwzględniać różnorodne potrzeby turystów, jednocześnie chroniąc środowisko naturalne i kulturowe. W celu osiągnięcia kompleksowości działań w zakresie zagospodarowania turystycznego konieczne jest planowanie przestrzenne, które uwzględnia związki i zależności między różnymi aspektami społecznymi, demograficznymi,

⁴⁵⁵ Ibidem, s. 35.

⁴⁵⁶ AAN w Warszawie, Departament Ruchu Turystycznego, sygn. 6/29, Rozwój turystyki młodzieży w Polsce, Zestawienia, notatki, korespondencja 1981-1983, Instytut Turystyki, Perspektywiczny rozwój nauki w dziedzinie turystyki w świetle Uchwał XII Plenum KC PZPR, Warszawa 1978, s. 10.

środowiskowymi, kulturowymi i technicznymi, odnoszącymi się do konkretnego miejsca i czasu. Planowanie przestrzenne jest kluczowym narzędziem, które umożliwia uspołnienie rozwoju turystyki z innymi sektorami gospodarki oraz zapewnia harmonię między procesami inwestycyjnymi. Przez rozpatrywanie problemów w perspektywie długookresowej i średniookresowej, planowanie przestrzenne tworzy właściwą podstawę do koordynacji rozwoju i harmonizacji procesów inwestycyjnych. Planowanie przestrzenne jest płaszczyzną, na której może dokonać się scalenie planowania i rozwoju między układem działowo-gałęziowym a układem terytorialnym gospodarki⁴⁵⁷. Turystyka i rekreacja stanowią nieodłączne elementy współczesnej gospodarki, które opierają się na zorganizowanej infrastrukturze i zagospodarowaniu turystycznym. Infrastruktura turystyczna jest kluczowym czynnikiem umożliwiającym rozwój ruchu turystycznego i zaspokajanie potrzeb turystów. Zagospodarowanie turystyczne jako składnik infrastruktury społeczno-gospodarczej, odgrywa istotną rolę w tworzeniu dogodnych warunków dla rozwoju turystyki.

W ramach rozwoju społeczno-gospodarczego na poziomie regionalnym plany zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego odgrywają istotną rolę w kształtowaniu przyszłości danego obszaru. Turystyka jako główny kierunek rozwoju ma potencjał generowania zysków, tworzenia miejsc pracy, promocji regionu i zwiększenia jego atrakcyjności. W związku z tym planowanie zagospodarowania turystycznego na poziomie regionalnym ma na celu zrównoważony rozwój turystyki, uwzględniający aspekty społeczne, ekonomiczne i środowiskowe. W planach zagospodarowania turystycznego na poziomie regionalnym dąży się do efektywnego wykorzystania zasobów turystycznych danego obszaru. W tym kontekście rozważa się różne czynniki, takie jak lokalne walory przyrodnicze, zabytki, infrastrukturę turystyczną, możliwości rozwoju usług turystycznych oraz potrzeby i preferencje turystów. Planowanie uwzględnia również potencjalne zagrożenia dla środowiska, takie jak nadmierny rozwój, zniszczenie przyrody czy degradacja kultury lokalnej.

⁴⁵⁷ AAN w Warszawie, Główny Komitet Turystyki w Warszawie, sygn. 2/64, Departament Ekonomiczno-Finansowy, Zagospodarowanie turystyczne kraju założenia programowe do 1995, Raport, opinie, notatki, Warszawa 1984, s. 1.

Ważnym aspektem planów zagospodarowania turystycznego na poziomie regionalnym jest dialog z lokalną społecznością oraz podmiotami zainteresowanymi. Biorąc pod uwagę ich opinie, potrzeby i aspiracje, można wypracować strategię rozwoju turystyki, które będą zgodne z ich oczekiwaniami i korzystne dla lokalnej gospodarki. Włączenie lokalnej społeczności w proces planowania i decyzji dotyczących zagospodarowania turystycznego jest kluczowe dla osiągnięcia trwałego rozwoju i zrównoważonego turystycznego środowiska. Wnioski płynące z planów zagospodarowania turystycznego na poziomie regionalnym powinny być oparte na rzetelnej analizie i badaniach dotyczących potencjału turystycznego, wraz z oceną wpływu rozwoju turystyki na środowisko, społeczność lokalną i gospodarkę. Planowanie zagospodarowania turystycznego powinno uwzględniać zasady zrównoważonego rozwoju, takie jak minimalizowanie negatywnych skutków dla środowiska, ochrona unikalnych walorów przyrodniczych i kulturowych oraz równoważenie interesów różnych podmiotów związanych z turystyką.

Po reformie administracyjnej z 1 stycznia 1999 r. samorządy województw przejęły odpowiedzialność za programowanie rozwoju regionu oraz realizację polityki rozwoju. Ustawa o samorządzie województwa⁴⁵⁸ z dnia 5 czerwca 1998 r. nakładała obowiązek na samorządy województwa opracowania strategii rozwoju województw z programami wojewódzkimi oraz wojewódzkimi planami zagospodarowania przestrzennego.

W kontekście Pobrzeża Koszalińskiego skoncentrowano się na przeglądzie planów dotyczących zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego regionu. Planowanie zagospodarowania turystycznego na poziomie województwa miało na celu stworzenie strategicznych ram rozwoju turystyki, które uwzględniały unikalne walory przyrodnicze i kulturowe Pobrzeża Koszalińskiego. Przy opracowywaniu strategii rozwoju województwa oraz planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniano różne czynniki, takie jak lokalne walory turystyczne, infrastrukturę turystyczną, możliwości rozwoju usług turystycznych oraz potrzeby i preferencje turystów. Wprowadzane działania miały na celu promowanie zrównoważonego rozwoju turystyki, minimalizowanie negatywnych skutków dla środowiska, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz równoważenie interesów różnych

⁴⁵⁸ Dz. U. z 2001 r., nr 142, poz. 1592 z późn. zm., Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym, rozdział 1 Przepisy ogólne Art. 1. 1. Mieszkańcy powiatu tworzą z mocy prawa lokalną wspólnotę samorządową.

podmiotów związanych z turystyką. Istotne było uwzględnienie lokalnej społeczności i jej potrzeb, jak również dialogu z przedstawicielami branży turystycznej i organizacjami społeczeństwa obywatelskiego. Włączenie społeczności lokalnej w proces planowania i podejmowania decyzji dotyczących zagospodarowania turystycznego pozwało na uwzględnienie ich opinii, aspiracji i korzyści dla lokalnej gospodarki. Ważnym elementem planowania była również analiza potencjału turystycznego regionu oraz ocena wpływu rozwoju turystyki na środowisko, społeczność lokalną i gospodarkę. Wprowadzenie środków zarządzania i monitoringu pozwala na kontrolowanie wpływu turystyki na środowisko i podejmowanie odpowiednich działań korygujących. W rezultacie plany zagospodarowania turystycznego Pobrzeża Koszalińskiego, opracowane na poziomie województw, miały na celu stworzenie strategii rozwoju turystyki, które miały sprzyjać zrównoważonemu rozwojowi regionu.

Dokument pt. *Marketingowa strategia polski w sektorze turystyki na lata 2008-2015* został przygotowany celem dostarczenia narzędzia dla Polskiej Organizacji Turystycznej (POT) oraz branży, które było pomocne w prowadzeniu spójnej polityki promocyjnej Polski w sektorze turystyki do roku 2015. Dokument ten służył również jako podstawa merytoryczna dla kierunków promocji z wykorzystaniem funduszy strukturalnych, których beneficjentem było bezpośrednio POT, a także poszczególne regiony, w tym województwa pomorskie i zachodniopomorskie. Według Ustawy o Polskiej Organizacji Turystycznej⁴⁵⁹, POT miało określone zadania i kompetencje, które podzielono na trzy główne sfery: promocja turystyki polskiej za granicą, wsparcie rozwoju turystyki w Polsce oraz koordynacja działań związanych z turystyką. Zgodnie z analizą w sferze polskiej turystyki za granicą, stwierdzono, że atrakcyjność Polski będzie w dużej mierze oparta na turystyce miejskiej i kulturowej, ze szczególnym uwzględnieniem oferty wielkich miast⁴⁶⁰. Można przypuszczać, że obszar Pobrzeża Koszalińskiego, będący bardziej skoncentrowany na turystyce nadmorskiej i przyrodniczej, nie był głównym celem zainteresowania w tym kontekście. Jednakże duże znaczenie dla regionu Pobrzeża Koszalińskiego było kształtowanie wizerunku Polski jako atrakcyjnej destynacji turystycznej dla mieszkańców

⁴⁵⁹ Ustawa z 25 czerwca 1999 r. o Polskiej Organizacji Turystycznej (Dz. U. 2023, poz. 1608).

⁴⁶⁰ *Marketingowa Strategia Polski w sektorze turystyki na lata 2008-2015*, Dokument przyjęty przez Radę Polskiej Organizacji Turystycznej w dniu 16.10.2008 r., Warszawa 2008, s. 65.

Polski, w którym główny nacisk został położony na wykorzystanie dwóch głównych grup produktów turystycznych: letnich pobytów nad morzem oraz różnorodnych wydarzeń kulturalnych, sportowych i innych⁴⁶¹. W dokumencie na podstawie monitoringu przygotowanego przez Regionalne Organizacje Turystyczne (ROT) określono potencjał produktów turystycznych województw. W województwach pomorskim i zachodniopomorskim produktem priorytetowym turystyki rekreacyjnej (wypoczynkowej) było słońce i plaża. W turystyce aktywnej i specjalistycznej wskazywano na żeglarstwo, kajaki, wind i kitesurfing⁴⁶². Dokument *Marketingowa strategia Polski w sektorze turystyki na lata 2008-2015* określił zasadę priorytetowości produktów turystycznych, która pozostawała bez zmian w przyjętym przedziale czasowym⁴⁶³. Zasada ta oznaczała, że określone rodzaje atrakcji turystycznych lub formy wypoczynku były uznawane za kluczowe dla promocji Polski jako destynacji turystycznej. W dokumencie pt. *Marketingowa strategia polski w sektorze turystyki na lata 2012-2020* zasada ta była wykorzystywana w projektowaniu działań promocyjnych realizowanych na rynkach zagranicznych. W dokumencie dokonano aktualizacji potencjału produktów turystycznych województw. W województwie pomorskim w zakresie turystyki miejskiej i kulturowej największą wartość marketingową produktów o charakterze priorytetowym były pobyty w miastach, wydarzenia kulturalne oraz muzea. Szczególną rolę w tym obszarze w województwie zachodniopomorskim odgrywały podróże sentymentalne. Priorytetem turystyki aktywnej, specjalistycznej i wypoczynkowej w województwie pomorskim było kajakarstwo, żeglarstwo i inne sporty wodne. W zachodniopomorskim żeglarstwo i golf, uzdrowiska SPA (*sanus per aquam*)⁴⁶⁴ i wellness. Szczególną wartość marketingową w obydwu województwach miały pobyty wypoczynkowe nad morzem. W zakresie turystyki biznesowej (przemysł spotkań) w województwie pomorskim produktem priorytetowym były konferencje i kongresy. Jako produkt uzupełniający w województwie zachodniopomorskim szczególną wartość marketingową miała gastronomia⁴⁶⁵.

⁴⁶¹ Ibidem, s. 66.

⁴⁶² Ibidem, s. 41.

⁴⁶³ A. Cichooska, T. Buczak, D. Zientalska, M. Nalazek, K. Celuch, *Marketingowa strategia polski w sektorze turystyki na lata 2012-2020*, red. B. Walas, strategia przyjęta przez Radę POT w dniu 5.12.2011, s. 45.

⁴⁶⁴ *Sanus per aquam* – zdrowy przez wodę.

⁴⁶⁵ A. Cichooska et al., *op. cit.*, s. 46.

W przypadku turystyki planowanie strategiczne oparte na rozwoju produktu stanowiło popularną strategię w większości samorządów regionalnych w Polsce, w tym również w regionie Pobrzeża Koszalińskiego⁴⁶⁶. Strategia ta skupiała się na identyfikowaniu, rozwijaniu i promowaniu unikalnych walorów turystycznych danego regionu. W planach zagospodarowania turystycznego Pobrzeża Koszalińskiego, opracowanych przez samorządowców, uwzględniano istniejące walory turystyczne regionu, takie jak plaże, wydmy, parki krajobrazowe, rezerwy przyrody, dziedzictwo kulturowe i historyczne. Celem planowania strategicznego było wykorzystanie tych walorów jako podstawy do rozwoju turystyki, przy jednoczesnym zachowaniu ich integralności i ochrony. Proces planowania strategicznego opierał się na analizie potencjału turystycznego regionu, identyfikacji grup docelowych turystów, analizie konkurencji i trendów rynkowych. Na tej podstawie określano priorytety rozwoju turystyki, takie jak rozwój infrastruktury turystycznej, różnorodność oferty turystycznej, promocja regionu, wsparcie dla przedsiębiorców turystycznych oraz podnoszenie jakości usług turystycznych. Planowanie strategiczne w oparciu o rozwój produktu turystycznego wymagało również współpracy i koordynacji działań między różnymi podmiotami zaangażowanymi w turystykę, takimi jak samorządy lokalne, przedsiębiorcy turystyczni, organizacje pozarządowe i instytucje odpowiedzialne za ochronę środowiska. Partnerstwo i współpraca były kluczowe dla skutecznego realizowania strategii rozwoju turystyki.

Wnioski płynące z planowania strategicznego opartego na rozwoju produktu turystycznego Pobrzeża Koszalińskiego mogą służyć jako podstawa do podejmowania konkretnych działań, takich jak inwestycje w infrastrukturę, promocja regionu, szkolenia dla przedsiębiorców turystycznych czy organizacja atrakcyjnych wydarzeń. Przez konsekwentne realizowanie strategii, region Pobrzeża Koszalińskiego mógł rozwijać się jako atrakcyjny i zrównoważony cel turystyczny, przynoszący korzyści zarówno społeczności lokalnej, jak i turystom.

Miasto, zwłaszcza o funkcjach turystycznych, pełniło istotną rolę jako aktywny kreator i uczestnik rynku. Jego harmonijny rozwój i efektywność działań mających na celu zaspokojenie potrzeb mieszkańców oraz potencjalnych turystów stanowiły kluczowe

⁴⁶⁶ M. Wanagos, *Planowanie strategiczne rozwoju turystyki w regionie*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 591, „Ekonomiczne Problemy Usług”, nr 53, Szczecin 2010, s. 86.

elementy w budowaniu przewagi konkurencyjnej w porównaniu z innymi miastami. W tym kontekście, miasto mogło działać jako aktywny uczestnik rynku, które dąży do tworzenia pozytywnego wizerunku. Aby osiągnąć ten cel, działania podejmowane przez miasto powinny być spójne i zgodne z określonymi celami i strategią rozwoju. Wzajemna spójność działań miasta może przyczynić się do tworzenia pozytywnego wizerunku, który wpłynie na atrakcyjność miasta jako celu turystycznego. Ważne jest, aby miasto skupiało się na efektywnym zaspokajaniu potrzeb różnych grup mieszkańców i turystów, przy jednoczesnym utrzymaniu integralności społecznej, kulturowej i środowiskowej.

Realizacja strategii rozwoju miasta o funkcjach turystycznych wymagała koordynacji działań różnych podmiotów, takich jak władze lokalne, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe i społeczność lokalna. Współpraca i partnerstwo były kluczowe dla osiągnięcia harmonijnego rozwoju miasta, w którym interesy różnych grup były uwzględniane. Ważne było również uwzględnienie aspektów zrównoważonego rozwoju w planowaniu działań miasta. Odpowiedzialne zarządzanie zasobami, ochrona środowiska, kulturowe dziedzictwo i promowanie społecznej odpowiedzialności biznesu są elementami, które przyczyniają się do tworzenia pozytywnego wizerunku miasta oraz zwiększenia jego konkurencyjności na rynku turystycznym. Wniosek, który płynie z teorii E. Glińskiej jest taki, że miasto o funkcjach turystycznych powinno być aktywnym uczestnikiem rynku, który konsekwentnie dąży do harmonijnego rozwoju i zadowolenia różnych grup użytkowników, zarówno mieszkańców, jak i turystów. Spójność działań, zgodność z celami rozwoju i uwzględnienie zasad zrównoważonego rozwoju są kluczowymi czynnikami w budowaniu pozytywnego wizerunku miasta i przewagi konkurencyjnej na rynku turystycznym⁴⁶⁷.

W 2008 r. promocja Koszalina miała na celu przedstawienie miasta jako atrakcyjnego miejsca do inwestowania oraz jako centrum turystyczne regionu. W ramach tej kampanii miasto przeznaczyło około 1 500 000 zł na różne działania promocyjne. Wyniki tych działań były pozytywne, ponieważ Koszalin odnotowywał wysokie pozycje w rankingach gospodarczych i przyciągał ważnych inwestorów. Promocja pomogła również w zmianie stereotypu związanego z miastem, który często było kojarzone głównie

⁴⁶⁷ E. Glińska, *Kreowanie wizerunku miasta o funkcji turystycznej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 591, „Ekonomiczne Problemy Usług”, nr 53, Szczecin 2010, s. 130.

z rolnictwem⁴⁶⁸. Koszalin jako centrum atrakcyjnego turystycznie regionu mógł prezentować swoje walory, takie jak plaże nad Morzem Bałtyckim, liczne zabytki, atrakcje kulturalne i sportowe. Promocja miasta miała na celu zachęcenie większej liczby turystów oraz zachęcenie do inwestowania w lokalną gospodarkę. Wynikająca z tego promocja mogła mieć zatem wpływ na rozwój gospodarczy miasta, kusząc inwestorów i zmieniając postrzeganie Koszalina jako atrakcyjnego miejsca do inwestowania. Jednocześnie poprzez promowanie turystycznych walorów regionu, miasto mogło przyczynić się do wzrostu ruchu turystycznego i rozwoju sektora usług turystycznych. Dobrze przemyślane działania promocyjne miały istotny wpływ na rozwój miasta, zarówno pod względem gospodarczym, jak i turystycznym. Przeznaczenie środków na promocję i zmianę postrzegania miasta może przyczynić się do zainteresowania inwestorów, zwiększenia ruchu turystycznego i zrównoważonego rozwoju lokalnej społeczności.

Zgodnie z *Koncepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030* Koszalin został włączony do grupy polskich miast regionalnych, co potwierdziło jego znaczenie i rolę w rozwoju regionu. W ramach *Programu rozwoju Koszalina do 2015 r.* władze miasta mieli dążyć do innowacyjnego charakteru gospodarki, a jednym z elementów tego rozwoju było zwiększenie atrakcyjności turystycznej miasta. Celem było stworzenie alternatywy dla wypoczynku na wybrzeżu poprzez promocję Koszalina jako ośrodka kultury, sportu i rekreacji na poziomie krajowym. Planowano również rozwój Koszalina jako centrum obsługi ruchu turystycznego na Wybrzeżu Środkowym, które miało wyznaczać standardy w zakresie produktów i usług turystycznych. Rozwój turystyki w Koszalinie uwzględniał różne formy turystyki, takie jak turystyka pobytowa, kulturalna, biznesowa, rekreacyjna (związana z aktywnym wypoczynkiem), zdrowotna i inne formy turystyki kwalifikowanej. Kluczowym elementem było wykorzystanie przestrzennych związków miasta z morzem w celu kształtowania jego atrakcyjności turystycznej. Zgodnie z przyjętymi założeniami, władze Koszalina dążyły do rozwoju infrastruktury turystycznej, oferując różnorodne atrakcje, usługi i wydarzenia kulturalne, sportowe oraz rekreacyjne. Miasto stawiało sobie za zadanie zachęcenie zarówno turystów krajowych, jak i zagranicznych, i zapewnienie im

⁴⁶⁸ G. Rosa, *Filozofia marki w aspekcie rozwoju turystyki na przykładzie miast i gmin województwa zachodniopomorskiego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 591, „Ekonomiczne Problemy Usług”, nr 53, Szczecin 2010, s. 244.

wysokiej jakości doświadczenia turystycznego. Można stwierdzić, że Koszalin jako miasto regionalne starał się wykorzystać swoje potencjały w celu stworzenia atrakcyjnej oferty turystycznej. Poprzez innowacyjność, różnorodność form turystyki oraz wykorzystanie przestrzennych związków z morzem, Koszalin miał szansę stać się ważnym ośrodkiem turystycznym w regionie. W ramach planów rozwoju turystycznego władze miasta miały dążyć do zbliżenia się do morza poprzez współpracę z ościennymi gminami i jednostkami publicznymi oraz sektorem prywatnym. Przewidywano realizację różnych inwestycji, jak budowa ścieżek rowerowych, poprawa dostępności drogowej do jeziora Jamno i Bałtyku, lokalizacja parkingów oraz rozwinięcie infrastruktury turystycznej.

Władze Koszalina kładły również nacisk na rozwój sektora gospodarczego jako kluczowego czynnika rozwoju miasta. W tym kontekście miały być podejmowane działania ukierunkowane na zachęcanie inwestorów oraz wspieranie rozwoju przedsiębiorczości lokalnej. Przyjęto, że rozwój gospodarczy miał warunkować tworzenie nowych miejsc pracy i wzrost dobrobytu społeczności lokalnej. W ramach planów rozwoju turystycznego istotną rolę odgrywała również ochrona środowiska. Władze Koszalina dążyły do realizacji działań mających minimalizować negatywne skutki dla środowiska oraz wpływ na walory przyrodnicze regionu. Przyjęto, że ochrona środowiska jest nieodłącznym elementem rozwoju turystyki, a zrównoważony rozwój turystyki wymagał uwzględnienia aspektów ekologicznych i ochrony środowiska naturalnego.

Kreowanie wydarzeń kulturalnych i sportowych o randze krajowej oraz międzynarodowej miało również znaczenie promocyjne dla miasta. Poprzez organizację różnych wydarzeń o znaczeniu regionalnym, krajowym i międzynarodowym, władze miasta planowały budować swoją reputację jako atrakcyjnego centrum turystycznego. Organizacja festynów, spartakiad, turniejów miała również na celu stworzenie produktów turystycznych skierowanych do różnych grup wiekowych i uwzględniających potrzeby niepełnosprawnych. Zakładano również, że Koszalin będzie postrzegany jako centrum rekreacyjne, zapewniające powszechną dostępność obiektów rekreacyjnych dla turystów wypoczywających na wybrzeżu. Aby podnieść atrakcyjność miasta, planowano zagospodarowanie Góry Chełmskiej oraz budowę nowych obiektów i rozwój istniejącej infrastruktury turystycznej, kulturalnej, sportowej i biznesowej, takich jak aquapark, muzeum, hala sportowa, kino czy teatr. Celem tych działań było zachęcenie inwestorów oraz

rozwój przedsiębiorczości lokalnej, co miało przyczynić się do tworzenia nowych miejsc pracy. Wykorzystując położenie Koszalina i istniejące związki z morzem, planowano rozwój miasta, który umocniłby funkcjonalne i terytorialne powiązanie z tym akwenem. Zakładano, że Koszalin stanie się atrakcyjnym miejscem zarówno dla turystów, jak i mieszkańców, umożliwiając im korzystanie z różnorodnych form rekreacji i aktywności związanych z morzem. Przeprowadzenie działań miało na celu wzmocnienie roli Koszalina jako ośrodka turystycznego, poprawę wizerunku miasta oraz zachęcenie większej liczby turystów, co przyczyniłoby się do rozwoju gospodarczego i społecznego regionu. W perspektywicznym rozwoju władze Koszalina planowały aktywnie uczestniczyć w przedsięwzięciach samorządowych i gospodarczych, które miały wzmocnić potencjał turystyczny miasta wynikający z bliskości jeziora Jamno i Bałtyku. Miasto miało być promowane jako ośrodek sportu i rekreacji rangi krajowej, a osiągnięcie tego celu planowano poprzez organizację wydarzeń sportowych o randze regionalnej, krajowej i międzynarodowej. W celu kreacji nowych produktów turystycznych w dziedzinie sportu i rekreacji rodzinnej, uwzględniających potrzeby osób niepełnosprawnych, przewidywano organizację festynów, spartakiad i turniejów. W długoterminowym rozwoju miasta planowano dostosowanie infrastruktury sportowej i rekreacyjnej do potrzeb społecznych. Aby osiągnąć ten cel, uwzględniano w planowaniu przestrzennym tereny rekreacyjne na osiedlach, tworzenie bazy materialnej i organizacyjnej dla obsługi ruchu turystycznego opartego na sporcie i rekreacji, likwidację barier architektonicznych oraz rozwój infrastruktury umożliwiającej integrację i wyjście z izolacji osób niepełnosprawnych. Dodatkowo planowano rozwój terenów zieleni miejskiej, tworzenie powiązań z terenami rekreacyjnymi wokół Koszalina, budowę systemu ścieżek rowerowych z uwzględnieniem otoczenia oraz zapewnienie powszechnej dostępności obiektów do uprawiania sportu i rekreacji. Samorząd Koszalina przywiązywał ogromną wagę do ochrony środowiska jako warunku rozwoju turystyki. Działania miały być podejmowane w celu minimalizacji negatywnego wpływu turystyki na środowisko, zachowania walorów przyrodniczych oraz tworzenia harmonijnych relacji między turystami a otoczeniem naturalnym. Władze Koszalina przykładały również dużą wagę do edukacji ekologicznej i promowania zrównoważonego rozwoju wśród turystów oraz społeczności

lokalnej⁴⁶⁹. Miasto Koszalin podejmowało działania mające na celu przejrzyste finansowanie upowszechniania kultury fizycznej. Istotną część środków finansowych przeznaczanych na sport i rekreację inwestowano w poprawę stanu technicznego istniejących obiektów sportowych oraz tworzenie nowych. Rozwinięcie turystyki stanowiło ważny element wizji Koszalina do 2020 r. Misja i wizja miasta wyraźnie odnosiły się do rozwoju funkcji turystycznej. Wykorzystanie potencjału turystycznego koncentrowano na zagospodarowaniu jeziora Jamno, rozbudowie infrastruktury turystycznej i paraturystycznej oraz promowaniu rozwoju turystyki aktywnej, na przykład na Górze Chełmskiej i w dolinie Dzierżęcinki. Wśród celów operacyjnych określono zadania związane z rozbudową i modernizacją infrastruktury, poprawą bezpieczeństwa i swobody poruszania się dla pieszych i rowerzystów, rozbudową bazy hotelowo-gastronomicznej oraz infrastruktury związanej z turystyką. Działania rewitalizacyjne miały przyczynić się do poprawy estetyki miasta i wizerunku Koszalina w oczach mieszkańców i turystów. Utrzymanie istniejącej bazy obiektów sportowych oraz ich dalszy rozwój miały na celu dostosowanie infrastruktury sportowo-rekreacyjnej do potrzeb społecznych oraz organizację wydarzeń sportowych o randze regionalnej, krajowej i międzynarodowej⁴⁷⁰. Wszystkie te działania miały przyczynić się do stworzenia atrakcyjnego środowiska dla mieszkańców i turystów, sprzyjającego aktywności fizycznej, rekreacji i rozwojowi turystyki.

W 2016 r. został opracowany *Program Rozwoju Turystyki na lata 2017-2021*, w którym ustalono kierunki rozwoju funkcji turystycznej miasta Koszalina. Program ten miał zapewniać strategiczną ramę dla działań mających na celu rozwój turystyki i promocję atrakcji miasta. W ramach programu określono kilka kluczowych kierunków, które miały przyczynić się do wzrostu atrakcyjności Koszalina jako miejsca turystycznego. Pierwszym z nich było wzmocnienie potencjału turystycznego poprzez rozwój infrastruktury turystycznej. Działania te miały obejmować inwestycje w obiekty rekreacyjne, sportowe i kulturalne oraz ulepszenie istniejących atrakcji turystycznych. Kolejnym kierunkiem rozwoju była promocja i marketing turystyczny. W programie zakładano prowadzenie intensywnej kampanii promocyjnej Koszalina jako atrakcyjnego miejsca do odwiedzenia, zarówno na rynku krajowym, jak i zagranicznym. Ważnym aspektem było wykorzystanie

⁴⁶⁹ *Strategia Rozwoju Koszalina. Program Rozwoju*, Koszalin 2001, s. 38.

⁴⁷⁰ *Strategia Rozwoju Koszalina. Program Rozwoju*, Koszalin 2013, s. 42.

nowoczesnych narzędzi marketingowych, w tym mediów społecznościowych i technologii informacyjno-komunikacyjnych. *Program Rozwoju Turystyki* obejmował również wsparcie dla przedsiębiorczości turystycznej. Stworzono instrumenty i programy, które miały zachęcać do rozwoju nowych usług turystycznych, w tym poprzez tworzenie sieci współpracy między lokalnymi przedsiębiorcami i promowanie innowacyjnych rozwiązań w sektorze turystycznym. W ramach programu przewidziano również działania mające na celu ochronę i promocję dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego regionu. Wspierano inicjatywy związane z ochroną zabytków, organizowano festiwale i wydarzenia kulturalne, które promowałyby lokalną kulturę i tradycje. Ponadto priorytetem była ochrona środowiska naturalnego i zrównoważony rozwój turystyki, co wiązało się z dbałością o czystość i ekologiczność obszarów turystycznych.

Program Rozwoju Turystyki na lata 2017-2021 stanowił kompleksowy plan działań, które miały przyczynić się do wzrostu atrakcyjności Koszalina jako miejsca turystycznego. Poprzez inwestycje, promocję, wsparcie przedsiębiorczości i ochronę dziedzictwa miasto dążyło do zwiększenia liczby odwiedzających oraz stworzenia warunków dla rozwoju gospodarczego i społecznego związanych z turystyką⁴⁷¹. W ramach *Programu Operacyjnego Piękniejszy Kołobrzeg do 2013 r.* priorytetem było poprawienie wizerunku miasta poprzez przestrzenny i funkcjonalny rozwój. Celem autorów programu było stworzenie silnej marki turystycznej dla miasta poprzez wykorzystanie narzędzi marketingowych oraz rozwój informacji turystycznej. W strategii rozwoju turystyki miasta Kołobrzegu jeden z priorytetów dotyczył kształtowanie właściwego wizerunku miasta. Głównym celem tego priorytetu było kreowanie właściwego wizerunku turystycznego miasta poprzez budowanie silnej marki oraz wykorzystanie narzędzi marketingowych i informacji turystycznej. Działania w ramach tego priorytetu miały odbywać się w trzech głównych kierunkach. Pierwszym było udoskonalenie i rozwój silnej, łatwo rozpoznawalnej marki miasta, która byłaby kojarzona z atrakcyjnymi walorami turystycznymi. Drugim kierunkiem było efektywne wykorzystanie dostępnych narzędzi promocyjnych, takich jak kampanie reklamowe, wydarzenia kulturalne i sportowe, czy udział w targach i wystawach turystycznych. Trzecim kierunkiem było rozwijanie i udostępnianie informacji turystycznej,

⁴⁷¹ *Program Rozwoju Turystyki na lata 2017-2021*, Urząd Miejski w Koszalinie, Koszalin 2017, s. 107.

tak aby potencjalni turyści mieli łatwy dostęp do informacji o atrakcjach, infrastrukturze turystycznej oraz ofertach miasta. Przyjęte działania w ramach strategii miały na celu wzmocnienie wizerunku turystycznego Kołobrzegu, poprawę rozpoznawalności miasta jako atrakcyjnego miejsca do odwiedzenia oraz zwiększenie liczby turystów. Poprzez skoncentrowane działania marketingowe i rozwój infrastruktury turystycznej, miasto dążyło do zwiększenia konkurencyjności i rozwoju sektora turystycznego, co mogło przyczynić się zarówno do rozwoju gospodarczego miasta⁴⁷².

W *Strategii rozwoju miasta Kołobrzegu do 2015 r.* władze miasta określiły strategiczne cele rozwoju społeczno-gospodarczego miasta oraz opracowały programy operacyjne, których realizacja miała przyczynić się do osiągnięcia tych celów. Dokument ten został opracowany przez zespół ludzi, którzy poprzez debaty i dyskusje ustalili kierunki rozwoju miasta. Jako najważniejszy, długofalowy cel rozwoju Kołobrzegu, określono hasłem: „Kołobrzeg – perła uzdrowisk bałtyckich, miasto szans, harmonijnego i dynamicznego rozwoju, otwarte ku morzu, przyjazne dla mieszkańców, kuracjuszy, turystów i inwestorów”. Misją miasta było stworzenie harmonijnego i dynamicznego środowiska rozwoju, które będzie atrakcyjne zarówno dla mieszkańców, kuracjuszy, turystów, jak i inwestorów. Skuteczne działania samorządu lokalnego Kołobrzegu miały przyczynić się do poprawy wizerunku miasta, które odnalazłoby swoje miejsce w warunkach gospodarki rynkowej. Strategia rozwoju turystyki miasta Kołobrzegu oparta była na analizie atutów miasta, głównych trendów rozwojowych oraz potrzeb i deficytów. Spośród 49 celów operacyjnych rozwoju Kołobrzegu 12 było bezpośrednio związanych z turystyką. Priorytety te obejmowały tworzenie warunków do rozwijania uzdrowiska, kreowanie rozwoju turystyki wypoczynkowej, odbudowę i ochronę plaż morskich, budowę parków, obiektów sportowo-rekreacyjnych, ścieżek rowerowych, ścieżek zdrowia, rewitalizację parków oraz poprawę zieleni miejskiej. Opierając się na istniejących atutach i walorach naturalnych, miasto wykorzystywało liczne szanse rozwoju i minimalizowało zagrożenia z otoczenia. Celem było osiągnięcie trwałego, zrównoważonego rozwoju, który zapewniał długoterminową poprawę jakości życia mieszkańców, zachęcał turystów i inwestorów oraz chronił

⁴⁷² E. Wiśniewski, *Strategia tożsamości jako plan budowania wizerunku miasta. Analiza przypadku miasta turystyczno-uzdrowiskowego Kołobrzeg*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 591, „Ekonomiczne Problemy Usług”, nr 53, Szczecin 2010, s. 288-289.

środowisko naturalne. Działania podejmowane w ramach strategii miały na celu stworzenie atrakcyjnego i przyjaznego miejsca do życia, wypoczynku i inwestycji, poprawę wizerunku miasta oraz rozwój sektora turystycznego.

W *Strategii Rozwoju Miasta Kołobrzegu do 2020 r.* opracowanej w 2013 r. uwzględniono kilka elementów związanych z wizerunkiem miasta, w tym różne programy operacyjne, które miały na celu poprawę przestrzenno-funkcjonalną miasta oraz wykreowanie właściwego wizerunku turystycznego. *Program Operacyjny Perła Uzdrowisk, Program Operacyjny Piękny Kołobrzeg, Program Operacyjny Zielony Kołobrzeg, Program Operacyjny Przedsiębiorczy Kołobrzeg* oraz *Program Operacyjny Społeczeństwo Obywatelskie, Edukacja i Sport* stanowiły część strategii rozwoju miasta i miały za zadanie przyczynić się do dynamicznego i zrównoważonego rozwoju Kołobrzegu. Autorzy strategii postawili sobie za cel stworzenie oferty całorocznej, opartej na zasobach uzdrowiskowych i turystycznych, w tym możliwości zakwaterowania turystów przez cały rok i zwiększenie atrakcyjności miasta nie tylko jako miejsca letniego wypoczynku, ale również jako atrakcyjnej destynacji na inne pory roku⁴⁷³.

Najważniejszą funkcją miasta Kołobrzeg była funkcja turystyczno-usługowa, a plany perspektywiczne obejmowały opracowanie różnorodnych całorocznych produktów turystycznych. Miasto planowało rozwój oferty uzdrowiskowej, wellness & SPA, wypoczynkowej, rodzinnej, turystyki aktywnej i rekreacyjnej, kulturalnej oraz turystyki historycznej. W obszarze turystyki i zdrowia zakładano prowadzenie działań mających na celu promocję miasta oraz kształtowanie pozytywnego wizerunku marki Klimatyczny Kołobrzeg. Planowano podniesienie jakości walorów wizerunkowych miasta i wykreowanie Kołobrzegu jako jednego z wiodących ośrodków turystyki zdrowotnej, uzdrowiskowej, wellness & SPA w kraju i za granicą. Starano się wykorzystać unikatowe zasoby przyrodnicze i kulturowe miasta w celu budowania silnej marki. Ważnym aspektem było również wypracowanie wyrazistego wizerunku marki miasta w świadomości określonych grup docelowych. W ramach tego obszaru realizowano projekty związane z promocją potencjału uzdrowiskowego, w tym złóż borowiny i solanki, wellness & SPA oraz turystyki, uwzględniając walory rekreacyjne miasta. Istotnym działaniem było również współdziałanie

⁴⁷³ *Strategia Rozwoju Miasta Kołobrzeg do roku 2020*, Kołobrzeg 2013, s. 12.

przy opracowaniu różnorodnych produktów turystycznych, które odpowiadałyby zapotrzebowaniu różnych grup klientów odwiedzających Kołobrzeg.

Zadania wynikające z tych projektów obejmowały opracowanie materiałów informacyjno-promocyjnych dotyczących turystyki zdrowotnej i aktywnej, udział w międzynarodowych targach turystycznych, obecność jako wystawca na branżowych targach turystycznych oraz aktywną współpracę z mediami ogólnopolskimi, lokalnymi i regionalnymi. Zadania dotyczyły również rozwijania oferty uzdrowiskowej, wellness & SPA, wypoczynkowej, rodzinnej, turystyki aktywnej i rekreacyjnej, kulturalnej, turystyki historycznej oraz konferencyjnej⁴⁷⁴. Wszystkie te działania miały na celu rozwinięcie atrakcyjnej oferty turystycznej Kołobrzegu, promowanie jego walorów zdrowotnych, rekreacyjnych i kulturowych oraz przyciąganie różnorodnych grup turystów. Miało to przyczynić się do zwiększenia liczby odwiedzających miasto, wzrostu gospodarczego i poprawy wizerunku Kołobrzegu jako atrakcyjnej destynacji turystycznej.

Lokalne Grupy Działania były skutkiem wprowadzenia w Polsce inicjatywy wspólnotowej LEADER. Realizacja wymienionego programu rozpoczęła się w 1991 r., a w Polsce w momencie wstąpienia naszego kraju w struktury europejskie⁴⁷⁵. W *Strategii rozwoju lokalnego na lata 2014-2020* opracowanej przez społeczność Stowarzyszenia Lokalnego Siła w Grupie, obejmującego 8 gmin wchodzących w skład powiatu kołobrzесьkiego i powiatu białogardzkiego, przyjęto ambitne cele dotyczące rozwoju infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej oraz dziedzictwa kulturowego na terenie swojej działalności. Członkowie stowarzyszenia zakładali budowę, przebudowę i poprawę standardu infrastruktury turystycznej, mającej na celu zainteresowanie większej liczby turystów i stworzenie atrakcyjnych warunków do wypoczynku oraz aktywnego spędzania czasu na obszarze LGD. Zadania dotyczące infrastruktury turystycznej obejmowały m.in. rozbudowę dróg, ścieżek rowerowych, szlaków turystycznych, miejsc odpoczynku i rekreacji, placów zabaw, kąpielisk oraz przystani dla turystów. Ponadto w strategii uwzględniono także ochronę i zachowanie dziedzictwa kulturowego. Przewidywano inwestycje mające na celu remont i renowację zabytkowych obiektów, takich jak kościoły,

⁴⁷⁴ *Wieloletnie Strategiczne Programy Operacyjne na lata 2016-2020 wdrażające Strategię Rozwoju Miasta Kołobrzeg do roku 2020*, Kołobrzeg 2016, s. 36.

⁴⁷⁵ A. Sieczko, *Organizacja i zarządzanie turystyką w Polsce*, [w:] *Turystyka. Wybrane zagadnienia*, red. A. Balińska, A. Sieczko, J. Zawadka, Difin, Warszawa 2014, s. 173.

pałace, dwory czy tradycyjne budynki mieszkalne. Działania te miały na celu zachowanie unikalnego dziedzictwa historycznego i kulturowego regionu oraz zachęcenie turystów zainteresowanych poznawaniem lokalnej historii i tradycji. Poprzez rozwój infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej oraz dziedzictwa kulturowego, *Strategia Rozwoju Lokalnego* miała na celu stworzenie atrakcyjnej oferty turystycznej na terenie LGD Siła w Grupie. Dzięki tym inwestycjom spodziewano się zwiększenia liczby odwiedzających, poprawy warunków turystycznych i rekreacyjnych oraz wzrostu gospodarczego w regionie⁴⁷⁶.

Poprzez różnorodne plany rozwoju zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego, w tym planu *To Ty tworzysz miejsce, w którym wypoczywasz*, władze gminy Mielno skupiły się na promowaniu idei turystyki zrównoważonej. W planach tych szczególny nacisk kładziono na edukację ekologiczną turystów, zachowanie wartości kulturowych i społecznych oraz dbałość o środowisko naturalne. Celem było promowanie zachowań zmierzających do rozwoju turystyki przy minimalnym wpływie na przyrodę i społeczność lokalną. W ramach planów uwzględniano budowę infrastruktury turystycznej, w tym szlaków komunikacyjnych, ścieżek rowerowych, deptaków i ścieżek spacerowych. Istotne było zachowanie bioróżnorodności pasa morskiego oraz brzegu jeziora Jamno, aby ruch turystyczny nie zakłócał ekosystemów. Dlatego priorytetem było tworzenie infrastruktury turystycznej, która harmonijnie będzie współgrała z otaczającą przyrodą. W planach rozwoju zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego uwzględniano również działania na rzecz zastosowania nowoczesnych rozwiązań energetycznych, które będą sprzyjać ochronie środowiska. Przykładem takich działań było stosowanie lamp solarnych do oświetlania szlaków komunikacji pieszej i rowerowej. W ramach programu chodziło o ochronę zdrowia mieszkańców i turystów, planowano rozwój czystej i odnawialnej energii. Przewidywano także wprowadzenie nowych technologii produkcji energii odnawialnej oraz rozwiązań mających na celu zmniejszenie zużycia energii i wykorzystanie odnawialnych źródeł energii w obiektach turystycznych i gospodarstwach domowych. Władze gminy planowały również

⁴⁷⁶ *Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność na lata 2014-2020*, Stowarzyszenia Lokalnej Grupy Działania „Siła w Grupie”. Obszar objęty *Lokalną Strategią Rozwoju* Stowarzyszenia „Siła w Grupie” obejmował 8 gmin wchodzących w skład powiatu kołobrzeskiego i powiatu białogardzkiego województwa zachodniopomorskiego o łącznej powierzchni 1 168 km². Liczba ludności objęta LSR wynosiła 49 887 osób. LSR była finansowana ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (w ramach PROW 2014-2020).

uczestnictwo w projektach związanych z rozwojem energii odnawialnej w turystyce. Działania podejmowane przez gminę Mielno w zakresie zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego i ochrony środowiska stanowiły przykład praktycznego podejścia do zrównoważonej turystyki, które uwzględniało zarówno potrzeby turystów, mieszkańców, jak i ochronę środowiska naturalnego. W powiecie sławieńskim dostępność komunikacyjna w miejscowościach nadmorskich była stosunkowo słabo rozwinięta. W celu ułatwienia turystom dostępu do atrakcji turystycznych powiatu plany perspektywiczne obejmowały działania o charakterze planistyczno-organizacyjnym. Ważnym zadaniem było sporządzenie mapy komunikacyjnej powiatu, z uwzględnieniem miejscowości turystycznych, w celu poprawy dostępności komunikacyjnej dla różnych środków transportu, takich jak samochody, rowery, łódzie czy lotniska. W ramach poprawy dostępności komunikacyjnej władze powiatu planowały stworzenie warunków do zwiększenia liczby i jakości atrakcji turystycznych na terenie powiatu. Współpraca z sąsiednimi powiatami miała zapobiec duplikacji inwestycji i umożliwić wzajemne wspieranie się w rozwoju atrakcji turystycznych. W obszarze ochrony środowiska planowano także poprawę i utrzymanie czystości powiatu, nie tylko w miejscowościach turystycznych. Planowane działania miały na celu ochronę i zachowanie środowiska naturalnego powiatu. W zakresie zagospodarowania turystycznego plany obejmowały tworzenie oferty turystyki wiejskiej poprzez wioski tematyczne i trasy turystyczne. Istotnym aspektem było również rozwijanie bazy noclegowej i gastronomicznej. Zadania z tym związane obejmowały przegląd stanu i możliwości rozwoju bazy noclegowo-gastronomicznej na obszarze powiatu, organizację wyjazdów studyjnych do miejscowości z dobrze rozwiniętą bazą noclegową i gastronomiczną oraz nawiązanie współpracy z Akademią Turystyczną na Bornholmie oraz Stowarzyszeniem Gmin Bornholmu, które mogłyby przekazać swoje doświadczenia w zakresie rozwoju bazy noclegowej i gastronomicznej⁴⁷⁷. Działania planowane w powiecie sławieńskim miały na celu poprawę dostępności komunikacyjnej, ochronę środowiska naturalnego oraz rozwój infrastruktury turystycznej i bazy noclegowo-gastronomicznej. Były one częścią większych działań związanych z rozwojem turystyki zrównoważonej i dbałością o środowisko naturalne na terenie powiatu. Podobnie jak Koszalin, Słupsk także

⁴⁷⁷ *Strategia Rozwoju Powiatu Sławieńskiego do roku 2015*, Załącznik do Uchwały Nr XXX/252/2002 Rady Powiatu w Sławnie z dnia 27 czerwca 2002, s. 55.

został zaliczony do grupy kilkunastu polskich miast posiadających status miast regionalnych⁴⁷⁸. W *Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego powiatu słupskiego na lata 2012-2022* władze postawiły sobie za cel uczynienie z turystyki pobytowej, weekendowej i jednodniowej, opartej o klientów polskich i zagranicznych, główną ofertą powiatu słupskiego. Władze miasta akcentowały konieczność uwzględnienia potrzeb lokalnych społeczności w systemie ofert turystycznych powiatu, zachęcając samorządy lokalne do podjęcia działań w tym zakresie. Atrakcyjność turystyczna powiatu słupskiego była determinowana przez bliskość morza, które było łatwo dostępne komunikacyjnie właściwie z każdego zakątka powiatu. Dodatkowo atrakcyjność przyrodnicza Parku Krajobrazowego Dolina Słupi i Słowińskiego Parku Narodowego wpływała na poziom atrakcyjności turystycznej powiatu. W planach perspektywicznych uwzględniono inwestycje w zagospodarowanie turystyczne, skoncentrowane na rozbudowie sieci połączeń pomiędzy najbardziej atrakcyjnymi obszarami turystycznymi powiatu oraz na rozbudowie infrastruktury rekreacyjno-wypoczynkowej i uzdrowiskowej. Celem tych działań było stworzenie dogodnych warunków dla turystów, zapewniających im wygodne i atrakcyjne możliwości spędzania czasu w powiecie słupskim. Działania planowane w ramach strategii miały na celu rozwinięcie turystyki w powiecie słupskim, destynację zarówno turystów krajowych, jak i zagranicznych oraz tworzenie infrastruktury, która spełniałaby ich potrzeby. Działania te mogły mieć wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy powiatu, przyczyniając się do wzrostu atrakcyjności turystycznej regionu oraz generując korzyści ekonomiczne dla lokalnej społeczności. Wysoka atrakcyjność turystyczna powiatu słupskiego stanowiła motywację do tworzenia projektów partnerstwa publiczno-publicznego i publiczno-prywatnego we współpracy z samorządem miasta Słupska, przynosząc korzyści dla obu obszarów samorządowych. Istotnym elementem tych projektów było uwzględnienie budowy nowych ścieżek rowerowych, które miały połączyć obszary rekreacji i wypoczynku miasta Słupska z terenami turystycznymi powiatu słupskiego. Niedostatek produktu markowego związanego z powiatem słupskim, oprócz Krainy w Kratę, skłonił władze do opracowania *Strategii Turystyki i Promocji Powiatu Słupskiego*, opartej na istniejących już cyklicznych imprezach turystycznych i kulturalnych. Celem strategii było stworzenie

⁴⁷⁸ *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*, Dokument przyjęty przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011, Warszawa 2012, s. 72.

spójnego programu promocji, który wyróżniałby powiat słupski jako atrakcyjne miejsce do odwiedzenia i spędzenia czasu⁴⁷⁹. W ramach *Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego* określono zasady tworzenia programu zagospodarowania Doliny Słupi dla celów turystycznych i rekreacyjnych, który miał służyć integracji powiatu słupskiego z miastem Słupsk. W strategii przedstawiono Słupsk jako centrum życia kulturalnego, społecznego i gospodarczego Pomorza, przyjaznego mieszkańcom i inwestorom, sprzyjającego aktywizacji zawodowej mieszkańców oraz rozwojowi małej i średniej przedsiębiorczości, kultury i usług rekreacyjno-turystycznych. Wizją powiatu słupskiego była rozwijająca się infrastruktura techniczna i społeczna, tworząca bezpieczne i ekologiczne środowisko sprzyjające rozwojowi gospodarczemu. Podkreślano również zastosowanie zasad zrównoważonego rozwoju we wszystkich aspektach życia na terenie powiatu⁴⁸⁰.

W ramach strategii Słupsk został ukazany jako centrum kulturalne, społeczne i gospodarcze, co miało zainteresować zarówno mieszkańców regionu, jak i turystów. Ważnym elementem strategii było stworzenie sprzyjającego środowiska dla rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw, kultury i usług rekreacyjno-turystycznych, co miało przyczynić się do wzrostu lokalnej gospodarki i aktywizacji zawodowej mieszkańców. Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego przedstawiała Słupsk jako dynamicznie rozwijające się centrum regionu, skoncentrowane na kulturze, społeczności i gospodarce. Dążono w niej do tworzenia infrastruktury i warunków sprzyjających turystyce, rekreacji i rozwojowi lokalnych przedsiębiorstw, zachowując jednocześnie zasady zrównoważonego rozwoju i dbałość o środowisko naturalne.

Szczegółowe plany perspektywicznego zagospodarowania rozwoju turystyczno-rekreacyjnego powiatu słupskiego obejmowały szereg zadań związanych z infrastrukturą komunikacyjną, rekreacyjną i kulturalną. W zakresie infrastruktury komunikacyjnej planowano budowę i remont dróg powiatowych i wojewódzkich, które miały zwiększyć dostępność do obszarów turystycznych, rekreacyjnych i biznesowych. Istotnym elementem było także rozwijanie infrastruktury okołodrogowej, takiej jak chodniki, parkingi, ścieżki rowerowe i oświetlenie uliczne, w celu zapewnienia dogodnych warunków dla turystów i mieszkańców. Partnerstwo publiczno-publiczne, tj. współpraca między gminami

⁴⁷⁹ *Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego powiatu słupskiego na lata 2012-2022*, Słupsk 2011, s. 189.

⁴⁸⁰ *Ibidem*, s. 193.

a powiatem, miało odegrać istotną rolę w modernizacji i rozbudowie tej infrastruktury. Kolejnym zadaniem było inicjowanie działań mających na celu rewitalizację obiektów zabytkowych i ochronę dóbr kultury na terenie powiatu. Poprzez dbałość o dziedzictwo kulturowe, powiat słupski dążył do zachowania unikalnego charakteru regionu i zainteresowania turystów historią i kulturą. Budowa zintegrowanej sieci szlaków turystycznych była kolejnym priorytetem w planach rozwoju turystycznego. Tworzenie odpowiedniej infrastruktury, znakowania i promocji szlaków miało umożliwić turystom odkrywanie uroków powiatu słupskiego, zarówno pod względem przyrody, jak i dziedzictwa kulturowego. Rozwój infrastruktury oraz usług turystyki wiejskiej i aktywnej był kolejnym zadaniem, które miało na celu wykorzystanie potencjału obszarów wiejskich w powiecie słupskim. Tworzenie odpowiednich warunków dla rozwoju agroturystyki, szlaków rowerowych i pieszych, a także promocja lokalnej kultury i tradycji miały przyczynić się do zwiększenia atrakcyjności turystycznej powiatu. Rozbudowa i modernizacja małej infrastruktury turystycznej, takiej jak miejsca wypoczynku, plaże, parki, stanowiła również ważny element planów rozwoju. Zapewnienie wysokiej jakości usług i atrakcyjnych miejsc do wypoczynku miało zainteresować turystów i zachęcać ich do dłuższego pobytu. Powiat słupski posiadał bogate zasoby uzdrowiskowe, które można było wykorzystać w celu rozwoju turystyki zdrowotnej i uzdrowiskowej. Planowano inwestycje mające na celu rozbudowę i modernizację istniejących obiektów uzdrowiskowych, poprawę jakości usług medycznych i SPA, a także promocję powiatu słupskiego jako atrakcyjnego miejsca do regeneracji i leczenia. Wraz z rozwojem infrastruktury uzdrowiskowej planowano również wprowadzenie nowoczesnych rozwiązań w dziedzinie technologii i terapii zdrowotnych, aby sprostać rosnącym oczekiwaniom turystów poszukujących zdrowia i relaksu. Współpraca z profesjonalistami medycznymi, naukowcami i specjalistami ds. zdrowia miała przyczynić się do podniesienia standardów usług w tym sektorze⁴⁸¹.

W *Strategii Rozwoju Powiatu Lęborskiego na lata 2014-2020*⁴⁸² priorytetem zagospodarowania było budowa i modernizacja sieci dróg w celu poprawy dostępności i bezpieczeństwa uczestników ruchu. Istotnym aspektem było również likwidowanie barier

⁴⁸¹ Ibidem, s. 208.

⁴⁸² *Strategia Rozwoju Powiatu Lęborskiego* została przyjęta do realizacji Uchwałą Rady Powiatu nr XIII/96/07 z dnia 20.12.2007 r.

architektonicznych i modernizacja infrastruktury, aby stworzyć przestrzeń przyjazną dla wszystkich mieszkańców. W kontekście rozwoju turystyki i wykorzystania walorów turystycznych powiatu, strategia uwzględniała potrzebę tworzenia odpowiednich warunków dla rozwoju sektora turystycznego. Władze powiatu łęborskiego planowały inwestycje w infrastrukturę turystyczną, takie jak budowa nowych szlaków turystycznych, atrakcyjnych szlaków rowerowych czy infrastruktury rekreacyjnej. Poprzez te działania powiat łęborski zamierzał zachęcić turystów i zwiększyć atrakcyjność regionu. Polityka rozwoju lokalnego opisana w strategii miała na celu również tworzenie atrakcyjnych warunków dla inwestycji gospodarczych. Poprzez stworzenie przyjaznego środowiska biznesowego, powiat łęborski zamierzał zachęcić inwestorów i stymulować rozwój lokalnej gospodarki. Wizją powiatu było stanie się miejscem rozwoju, oferującym wysoką jakość życia dla mieszkańców oraz atrakcyjne możliwości inwestycyjne. Przy opracowywaniu strategii uwzględniono analizę SWOT, która pozwoliła na identyfikację mocnych stron, słabości, szans i zagrożeń dla rozwoju powiatu. Cele rozwoju zagospodarowania zostały sformułowane w taki sposób, aby wykorzystać mocne strony powiatu, minimalizować słabości, wykorzystywać szanse i skutecznie przeciwdziałać zagrożeniom. W ten sposób *Strategia Rozwoju Powiatu Łęborskiego na lata 2014-2020* była dokumentem ukierunkowanym na stworzenie atrakcyjnego, zrównoważonego i dynamicznego powiatu, który rozwijał się zarówno pod względem gospodarczym, jak i ekologicznym, będąc przyjaznym miejscem do życia dla swoich mieszkańców.

W przyjętej *Strategii rozwoju gminy miejskiej Łeba na lata 2014-2025* priorytetem był rozwój zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego w celu podwyższenia standardu życia mieszkańców i zwiększenia atrakcyjności miasta. W tym kontekście władze gminy planowały rozbudowę infrastruktury społecznej, kulturalnej i sportowo-rekreacyjnej, uwzględniając również potrzeby osób niepełnosprawnych. Jednym z głównych działań miało być wprowadzenie imprez kulturalnych i sportowych o zasięgu międzynarodowym i ponadregionalnym, które miały przyczynić się do zwiększenia atrakcyjności Łeby jako miejsca turystycznego. Planowano również inwestycje w nabrzeże zachodnie, poprzez budowę komunikacyjnej infrastruktury technicznej, co miało przyczynić się do podniesienia rangi tego obszaru. Rozwój turystyki w Łebie obejmował również rozbudowę oferty branży turystycznej, w tym sektora lecznictwa uzdrowiskowego i okołouzdrawiskowego. Ważnym

aspektem strategii było także wsparcie rozwoju usług portu jachtowego poprzez rozbudowę infrastruktury portowej, wprowadzenie innowacyjnych technologii oraz stworzenie warunków sprzyjających przedłużeniu sezonu turystycznego. W celu skutecznego wspierania rozwoju turystyki planowano integrację lokalnego środowiska biznesu turystycznego poprzez stworzenie klastra branżowego. Miało to przyczynić się do współpracy i synergii między podmiotami działającymi w sektorze turystycznym, co mogłoby przynieść korzyści zarówno dla przedsiębiorców, jak i dla rozwoju turystyki w Łebie. *Strategia rozwoju gminy miejskiej Łeba na lata 2014-2025* miała na celu opracowanie planów i działań mających na celu rozwój turystyki i poprawę jakości życia mieszkańców poprzez inwestycje w infrastrukturę, organizację imprez kulturalnych i sportowych oraz wspieranie sektora turystycznego poprzez integrację lokalnego środowiska biznesu. Działalność firm działających w pokrewnych sektorach była istotnym czynnikiem dynamizującym lokalny rozwój gospodarczy w Łebie. Przyczyniała się również do promocji oferty turystycznej związanej z tradycją morską miasta. Przykładem takiej działalności był utworzony klaster turystyczny *Łeba na dłużej*, który angażował się w promocję Łeby podczas imprez żeglarskich. Klaster sukcesywnie realizował zadania wynikające ze *Strategii Rozwoju Turystyki i Budowy Marki Miasta Łeby*.

W planach zagospodarowania infrastruktury uwzględniono utworzenie dzielnicy uzdrowskiej oraz budowę filii Narodowego Muzeum Morskiego w Łebie. Ponadto zaplanowano zagospodarowanie obszarów portowych, powojkowych, kolejowych, terenów otuliny Słowińskiego Parku Narodowego, budowę, rozbudowę i przebudowę szlaków turystycznych o znaczeniu ponadlokalnym, w tym szlaków rowerowych i kajakowych. Poprawa infrastruktury obsługi plaż, wizualizacja szlaków turystycznych oraz rozbudowa małej infrastruktury turystycznej, takiej jak place zabaw, siłownie zewnętrzne czy wieże widokowe, były również uwzględnione. W zakresie rewitalizacji planowano rewaloryzację parków i terenów zielonych. W planach infrastrukturalnych znajdowała się budowa nowych obiektów, takich jak promenada portowa, amfiteatr leśny czy Centrum Kajakarstwa. W ramach działań związanych z zagospodarowaniem komunikacyjnym, istotnym było wsparcie utrzymania linii kolejowej nr 229 Pruszcz Gdański – Łeba⁴⁸³.

⁴⁸³ *Strategia rozwoju gminy miejskiej Łeba na lata 2014-2025*, Łeba 2014, s. 82.

Wszystkie te działania były realizowane w ramach harmonogramu wdrażania planów, który był procesem ciągłym, wymagającym kontroli i oceny postępów.

Powiat wejherowski na lata 2014-2021 określał swoją misję jako silny gospodarczo, atrakcyjny turystycznie, bogaty w dorobek kultury i tradycji, przyjazny zarówno mieszkańcom, jak i gościom. Władze powiatu stawiały sobie za cel stworzenie dogodnych warunków inwestycyjnych oraz szansy dla realizacji inicjatyw społecznych. Doskonałe położenie geograficzne powiatu wejherowskiego, w tym dostęp do morza, liczne lasy i jeziora, stanowiły sprzyjające warunki do intensywnego rozwoju w wielu dziedzinach. Jednak obszar wybrzeża powiatu wejherowskiego, a także częściowo powiatu puckiego, był najsłabiej zagospodarowanym i najmniej odwiedzanym fragmentem polskiego wybrzeża. Wzdłuż morza ciągnęły się pasy lasów, a na wschód od nich rozciągały się bagna, z niewielką liczbą wsi położonych głębiej wewnątrz lądu. Perspektywiczne plany rozwoju turystyczno-rekreacyjnego koncentrowały się na wykorzystaniu potencjału terenów turystycznych powiatu wejherowskiego. Celem było zwiększenie atrakcyjności regionu poprzez poprawę infrastruktury, rozwój dziedzin takich jak turystyka, rekreacja oraz ochrona dziedzictwa kulturowego. Planowano inwestycje w rozbudowę infrastruktury turystycznej oraz promocję powiatu jako interesującego celu podróży. Istotnym aspektem było również kształtowanie świadomości lokalnej społeczności i zachęcanie do aktywnego udziału w rozwoju turystyki. Wizją powiatu wejherowskiego było przekształcenie tego obszaru w atrakcyjną destynację turystyczną, zachęcającą zarówno turystów krajowych, jak i zagranicznych. Dzięki wykorzystaniu naturalnych walorów i bogatego dziedzictwa kulturowego, władze powiatu wejherowskiego zamierzały stworzyć miejsca, które ciekawiłyby turystów, zapewniały rozwój lokalnej gospodarki i podnosiły jakość życia mieszkańców⁴⁸⁴.

Ważnym celem było aktywizowanie turystyki w celu rozwinięcia infrastruktury umożliwiającej aktywny wypoczynek i rekreację na terenie gminy Wejherowo. Obszar ten cechował się bogatymi zasobami przyrodniczo-krajobrazowymi, w tym pomnikami przyrody, rezerwatami przyrody, użytkami ekologicznymi oraz licznymi jeziorami. Dzięki tym walorom, które miały duże znaczenie dla potencjału turystycznego, jednym

⁴⁸⁴ T. Lijewski, B. Mikułowski, J. Wyrzykowski, *op. cit.*, s. 285.

z zalecanych kierunków rozwoju było wzmocnienie roli turystyki, w tym turystyki wysokiej jakości. Wzmocnienie znaczenia turystyki miało przyczynić się do rozwoju różnorodnych usług związanych z turystyką, tworzących nowe miejsca pracy w gminie lub stanowiących dodatkowe źródło dochodu dla mieszkańców⁴⁸⁵. Istotnym aspektem było także zachowanie zrównoważonego podejścia do rozwoju turystyki, które uwzględniałoby ochronę środowiska naturalnego i kulturowego. Działania podejmowane w tym obszarze obejmowały inwestycje w rozbudowę infrastruktury turystycznej, takiej jak szlaki turystyczne, ścieżki rowerowe, place zabaw czy obiekty sportowe. Promowano również rozwój usług turystycznych o wysokim standardzie, które skupiałyby turystów zainteresowanych aktywnym wypoczynkiem i rekreacją.

Poprzez rozwinięcie turystyki i inwestowanie w infrastrukturę turystyczną gmina miała szansę zwiększyć atrakcyjność regionu, zwiększyć liczbę turystów oraz stworzyć możliwości rozwoju lokalnej gospodarki. Dążenie do zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska naturalnego stanowiło również istotny aspekt tych działań. W wdrożonej na terenie gminy *Strategii Rozwoju Turystyki i Produktu Turystycznego dla obszaru objętego działaniem Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania Kaszubska Droga na lata 2012-2017* stwierdzono, że turystyka i rekreacja stanowią podstawową funkcję, która wykształciła się w gminie⁴⁸⁶. Autorzy strategii mieli na celu dalszy rozwój sektora turystycznego, promocję atrakcji i walorów regionu oraz tworzenie nowych produktów turystycznych. W ramach strategii uwzględniono różnorodne działania mające na celu zwiększenie atrakcyjności gminy jako celu turystycznego. Skupiono się na identyfikacji unikalnych walorów regionu i wykorzystaniu ich potencjału w celu przyciągnięcia większej liczby turystów. Ponadto postawiono na rozwijanie różnorodnych form turystyki i rekreacji, takich jak turystyka aktywna, turystyka kulturalna czy turystyka wiejska. W strategii zakładano także rozbudowę infrastruktury turystycznej, takiej jak szlaki turystyczne, ścieżki rowerowe, infrastruktura rekreacyjna i sportowa, a także modernizację i rozwój miejsc noclegowych oraz punktów gastronomicznych. Ważnym aspektem była również promocja gminy i jej atrakcji na rynku turystycznym, zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym. Wdrożenie tej

⁴⁸⁵ *Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Gminy Wejherowo na lata 2014-2021*, Wejherowo 2013, s. 41.

⁴⁸⁶ *Strategia rozwoju turystyki i produktu turystycznego dla obszaru objętego działaniem Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania Kaszubska Droga na lata 2012-2017*, 2002, s. 16.

strategii miało na celu przyczynić się do długoterminowego rozwoju turystyki w gminie, generując wzrost liczby turystów, zwiększenie zatrudnienia w sektorze turystycznym oraz wzrost dochodów lokalnej społeczności. Ostatecznym celem było stworzenie atrakcyjnego, zrównoważonego i konkurencyjnego produktu turystycznego, który przyciągałby turystów z różnych regionów i krajów, jednocześnie przynosząc korzyści dla mieszkańców gminy i lokalnej gospodarki.

W ramach przyjętego horyzontu planowania strategicznego powiatu puckiego stwierdzono, że priorytetowym zadaniem ekspansywnego rozwoju Ziemi Puckiej będzie turystyka. Uznano, że sektor usług turystycznych będzie odgrywał kluczową rolę w generowaniu miejsc pracy zarówno trwałych, jak i sezonowych, zwłaszcza dla osób z sektora rybołówstwa oraz obszarów wiejskich podlegających restrukturyzacji. W dokumencie pt. *Strategia Rozwoju Ziemi Puckiej*, władze powiatu skoncentrowały się na wsparciu rozwoju turystyki poprzez tworzenie korzystnego środowiska dla inwestycji i rozwoju infrastruktury turystycznej. Planowano rozbudowę i modernizację istniejących obiektów rekreacyjno-turystycznych, tworzenie nowych atrakcji oraz promocję regionu jako atrakcyjnego celu turystycznego. W ramach strategii zakładano również rozwój różnorodnych form turystyki, takich jak turystyka aktywna, turystyka kulturalna czy turystyka przyrodnicza. Planowano udostępnienie i ochronę bogactw przyrodniczych powiatu, takich jak wybrzeże Bałtyku, jeziora i obszary chronione, aby zachęcić turystów zainteresowanych przyrodą i ekoturystyką. Wspieranie rozwoju turystyki miało przyczynić się do dywersyfikacji gospodarczej regionu, redukcji bezrobocia i stworzenia nowych miejsc pracy. Ważnym aspektem strategii był również aspekt edukacji i szkoleń związanych z branżą turystyczną, aby zapewnić wysoką jakość usług i profesjonalizm w sektorze.

Przyjęcie tej strategii miało na celu przyczynić się do długoterminowego rozwoju turystyki w powiecie puckim, poprawy jakości życia mieszkańców oraz zwiększenia zrównoważonego rozwoju regionu. Wdrażanie planów strategicznych miało uwzględniać monitorowanie, ocenę i dostosowywanie działań w celu osiągnięcia założonych celów rozwoju turystycznego powiatu⁴⁸⁷. W ramach celów strategicznych rozwoju turystyki, istotnymi aspektami były przedłużenie sezonu turystycznego oraz kompleksowa promocja

⁴⁸⁷ *Strategia Rozwoju Ziemi Puckiej*, Puck 2006, s. 15.

turystyki. Działania skierowane na wzbogacenie oferty turystycznej oraz rozwój infrastruktury miały na celu przyciągnięcie turystów również poza tradycyjnym okresem letnim.

W planach perspektywicznych uwzględniano budowę i modernizację sieci turystycznej, która obejmowałaby różnorodne elementy, takie jak trasy rowerowe, szlaki wodne, obiekty zabytkowe, miejsca historyczne, pomniki przyrody, zabytki architektoniczne i archeologiczne, punkty widokowe, lokalne muzea i skanseny, węzły komunikacyjne oraz stacje. Tworzenie takiej sieci miało na celu poszerzenie oferty turystycznej, promocję kultury regionalnej oraz budowanie tożsamości lokalnej. Ponadto miało to przyczynić się do upowszechnienia wypoczynku rowerowego oraz ochrony środowiska naturalnego. Kompleksowa promocja turystyki obejmowała opracowanie spójnej oferty promocyjnej dla sektora turystycznego oraz integrację sieci punktów informacji turystycznej. W ramach działań promocyjnych planowano kreowanie nowych produktów turystycznych, wspieranie tradycyjnych produktów oraz wykorzystanie różnorodnych narzędzi promocji, takich jak media społecznościowe, strony internetowe czy udział w targach i imprezach branżowych. W efekcie, realizacja tych działań miała zwiększyć atrakcyjności regionu turystycznego, zachęcić większą liczbę turystów oraz stymulować lokalną gospodarkę poprzez rozwój sektora turystycznego. Ponadto kompleksowa promocja miała na celu budowanie pozytywnego wizerunku regionu oraz podkreślanie jego unikalności i walorów przyrodniczych i kulturowych. Realne wdrażanie wymienionych celów strategicznych przyczyniłoby się do trwałego rozwoju turystyki, ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, a także tworzenia nowych miejsc pracy i wzrostu gospodarczego regionu⁴⁸⁸.

W ramach planów rozwoju turystyki w powiecie puckim uwzględniono potrzebę poprawy infrastruktury drogowej oraz dywersyfikacji dojazdów do kurortów turystycznych. Głównym celem było zapewnienie dogodnego i szybkiego dojazdu mieszkańców i turystów do miejsc wypoczynkowych w okresie letnim. Jednym z kluczowych działań było planowanie i realizacja ścieżek rowerowych, takiej jak trasa od Władysławowa do Krokowej przez gminę Puck oraz ich połączenie z drogą wzdłuż morza. Poprzez te inwestycje dążyło

⁴⁸⁸ Ibidem, s. 27.

się do ułatwienia dostępu do kurortów turystycznych i zapewnienia wygodnych tras komunikacyjnych dla rowerzystów. Niezwykle istotnym zagadnieniem była także przepustowość głównych szlaków drogowych w okresie letnim, gdy ruch turystyczny jest największy. Dlatego planowano modernizację istniejących dróg oraz dywersyfikację dojazdów do kurortów nadmorskich, aby umożliwić płynny i efektywny ruch drogowy. Oprócz infrastruktury drogowej, strategia rozwoju turystyki przewidywała również modernizację połączeń wodnych, kolejowych i lotniczych. Poprawa dostępności transportowej miała na celu ułatwienie i przyspieszenie podróży do kurortów turystycznych w powiecie puckim, czyniąc je bardziej atrakcyjnymi dla turystów. W odpowiedzi na zwiększone zapotrzebowanie na aktywne formy spędzania wolnego czasu, planowano budowę nowoczesnej infrastruktury sportowej, w tym centrów odnowy biologicznej, domów zdrojowych, pijalni wód oraz baz zabiegowych. Dodatkowo budowa basenów miała stanowić atrakcję dla przebywających turystów, zapewniając im dodatkowe możliwości rekreacyjne. Działania mające na celu budowę i modernizację obiektów społeczno-kulturalnych stanowiły istotny element planów rozwoju turystyki. Tworzenie takiej infrastruktury miało na celu podniesienie jakości oferty turystycznej, a także promowanie lokalnej kultury i dziedzictwa regionu.

Wprowadzenie tych inicjatyw miało na celu zainteresowanie większej liczby turystów, poprawę świadczonych usług, a także zwiększenie atrakcyjności powiatu puckiego jako celu turystycznego. Długofalowe inwestycje w infrastrukturę i rozwój obiektów rekreacyjnych i sportowych miały przyczynić się również do wzrostu gospodarczego regionu⁴⁸⁹.

Plany perspektywicznego rozwoju zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego Pobrzeża Koszalińskiego obejmowały więc szereg działań mających na celu stworzenie atrakcyjnego i zrównoważonego regionu turystycznego. Poprzez inwestycje w infrastrukturę, rozwój obiektów rekreacyjnych, promocję lokalnej kultury i dziedzictwa, oraz wspieranie przedsiębiorczości turystycznej, region ten miał stać się atrakcyjnym miejscem zarówno dla mieszkańców, jak i turystów. Planowano rozbudowę i modernizację istniejących obiektów turystycznych, takich jak plaże, porty, ośrodki wypoczynkowe, parki

⁴⁸⁹ Ibidem, s. 46.

rozrywki i parki narodowe. Inwestycje miały na celu poprawę jakości oferowanych usług, tworzenie nowych miejsc pracy, a także zainteresowanie większej liczby turystów zarówno z kraju, jak i zagranicy. Kładziono również duży nacisk na rozwój infrastruktury komunikacyjnej, w tym budowę i modernizację dróg, ścieżek rowerowych oraz sieci transportu publicznego. Dzięki temu miało być możliwe łatwe i wygodne poruszanie się po regionie, co sprzyjałoby rozwojowi turystyki i zapewniałoby turystom łatwy dostęp do atrakcji. Promocja regionu odgrywała również kluczową rolę w planach rozwoju turystyki. Tworzono kompleksowe strategie promocyjne, które miały na celu skuteczną prezentację walorów turystycznych Pobrzeża Koszalińskiego na rynku krajowym i międzynarodowym. Wspierano lokalne przedsiębiorstwa turystyczne, organizowano wydarzenia i imprezy o zasięgu regionalnym i międzynarodowym oraz rozwijano infrastrukturę informacji turystycznej. Całość tych działań miała prowadzić do zrównoważonego rozwoju turystycznego Pobrzeża Koszalińskiego, gdzie wzrost gospodarczy i rozwój turystyki szedł w parze z ochroną środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego. Realizacja tych planów miała przynieść korzyści zarówno lokalnej społeczności, jak i przyczynić się do rozwoju regionu jako atrakcyjnego celu turystycznego.

4.5. Wykorzystanie funduszy unijnych

Branża turystyczna Unii zajmuje ważne miejsce w gospodarce państw członkowskich⁴⁹⁰, w których działalność turystyczna oparta jest na jej funduszach. Niniejszy podrozdział ma na celu przedstawienie wykorzystania Funduszy Unijnych na inwestycje turystyczne w regionie Pobrzeża Koszalińskiego.

Zgodnie z założeniami Unii Europejskiej, Fundusze Unijne mają na celu wspieranie rozwoju regionalnego i redukcję nierówności między regionami. W regionie Pobrzeża Koszalińskiego, inwestycje turystyczne miały duży potencjał rozwojowy. Region ten charakteryzował się bogactwem przyrodniczym oraz cennymi zabytkami i atrakcjami

⁴⁹⁰ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) NR 692/2011 z dnia 6 lipca 2011 r. w sprawie europejskiej statystyki w dziedzinie turystyki i uchylające dyrektywę Rady 95/57/WE, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej 2011, s. 17.

turystycznymi. Jednakże w celu zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu oraz poprawy jakości usług turystycznych niezbędne były inwestycje. Fundusze Unijne oferowały szereg możliwości finansowania inwestycji turystycznych. Jedną z najważniejszych form wsparcia były dotacje na rozwój turystyki. Dotacje te mogły być przyznawane na inwestycje w infrastrukturę turystyczną, jak np. budowa lub modernizacja hoteli, campingów, portów czy przystani. Ponadto dotacje mogły być wykorzystane na projekty związane z promocją turystyczną regionu, jak np. organizacja imprez kulturalnych czy sportowych. Innym sposobem wykorzystania Funduszy Unijnych na inwestycje turystyczne były pożyczki na rozwój turystyki. Pożyczki te były udzielane na preferencyjnych warunkach i mogły być wykorzystane na inwestycje w infrastrukturę turystyczną oraz na projekty związane z promocją turystyczną regionu. Ważnym elementem wykorzystania Funduszy Unijnych na inwestycje turystyczne było także wsparcie szkoleniowe dla przedsiębiorców i pracowników branży turystycznej.

W ramach Funduszy Unijnych można było uzyskać wsparcie na szkolenia z zakresu obsługi klienta, marketingu turystycznego czy zarządzania przedsiębiorstwem turystycznym. Wnioski o dotacje lub pożyczki na rozwój turystyki w regionie Pobrzeża Koszalińskiego można było składać w ramach różnych programów operacyjnych Unii Europejskiej, takich jak np. Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko czy Program Operacyjny Województwa Zachodniopomorskiego. Informacje o możliwościach wsparcia dla przedsiębiorców i pracowników branży turystycznej można było uzyskać także w ramach Regionalnych Ośrodków Informacji Turystycznej. Podsumowując, wykorzystanie Funduszy Unijnych na inwestycje turystyczne w regionie Pobrzeża Koszalińskiego stanowiło ważną możliwość wsparcia ekonomicznego.

Koncepcja procesu stowarzyszenia Polski z Unią Europejską odegrała szczególną rolę w polskiej turystyce, przyczyniając się do zwiększenia atrakcyjności kraju jako celu turystycznego oraz poprawy jakości usług turystycznych. Polska jako kraj aspirujący do członkostwa w Unii Europejskiej podjęła szereg działań w celu dostosowania się do standardów europejskich, w tym również w sektorze turystycznym. Układ Europejski, zawarty w 1991 r., miał na celu określenie ram działalności turystycznej, kierunków i programów rozwoju turystyki w Polsce. Układ ten obejmował m.in. zasady wolności przepływu osób, towarów i usług na terenie Unii Europejskiej, co umożliwiło polskim

turystom łatwiejszy dostęp do krajów UE oraz zwiedzanie Polski przez turystów zagranicznych. Wraz z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej w 2004 r., polski sektor turystyczny zaczął korzystać z różnorodnych możliwości finansowania i wsparcia ze środków unijnych. Polska otrzymała dostęp do unijnych funduszy, które umożliwiły finansowanie projektów związanych z rozwojem turystyki, takich jak modernizacja infrastruktury turystycznej, rozwój turystyki aktywnej czy poprawa jakości usług turystycznych. Działania podejmowane w ramach procesu stowarzyszenia Polski z Unią Europejską przyczyniły się również do wzrostu świadomości ekologicznej i kulturowej wśród turystów oraz promowania polskiej kultury, historii i dziedzictwa narodowego. Polska stała się bardziej otwarta na turystów z zagranicy, a wdrażane projekty i programy rozwojowe przyczyniły się do poprawy jakości usług turystycznych oraz zwiększenia atrakcyjności turystycznej kraju. Podsumowując, koncepcja procesu stowarzyszenia Polski z Unią Europejską miała ogromne znaczenie dla polskiej turystyki, przyczyniając się do rozwoju i modernizacji sektora turystycznego, poprawy jakości usług turystycznych, zwiększenia atrakcyjności kraju jako celu turystycznego oraz promocji polskiej kultury, historii i dziedzictwa narodowego⁴⁹¹.

Od 2000 r. polski sektor turystyczny podjął szereg działań dostosowawczych w celu spełnienia wymogów Unii Europejskiej związanych z przystosowaniem polskiego prawa, rozwojem i konkurencyjnością usług oraz upodobnieniem struktur organizacyjnych w zarządzaniu turystyką. W ramach tych działań polski sektor turystyczny wprowadził szereg zmian w przepisach prawa, które miały na celu zwiększenie atrakcyjności kraju jako celu turystycznego oraz poprawę jakości usług turystycznych. Zmiany te obejmowały m.in. uproszczenie procedur wizowych dla turystów zagranicznych, wprowadzenie standardów jakości w sektorze turystycznym oraz poprawę warunków pracy w branży turystycznej. Ponadto, polski sektor turystyczny skupił się na rozwijaniu konkurencyjności usług poprzez inwestycje w infrastrukturę turystyczną oraz promocję Polski jako atrakcyjnego celu turystycznego. W ramach programów operacyjnych Unii Europejskiej polski sektor turystyczny otrzymał znaczne środki finansowe na inwestycje w infrastrukturę turystyczną, takie jak modernizacja portów i przystani, rozbudowa sieci szlaków turystycznych czy

⁴⁹¹ B. Dębowski, *Turystyka w Polsce w latach 1989-2004*, [w:] *Z dziejów turystyki i sportu w Polsce*, red. T. Jurek, K. Obodyński, S. Zaborniak, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2009, s. 108.

budowa nowych obiektów noclegowych. Ponadto, w ramach działań dostosowawczych, polski sektor turystyczny zmienił również struktury organizacyjne w zarządzaniu turystyką. Powstały nowe instytucje, takie jak Polska Organizacja Turystyczna oraz Regionalne Organizacje Turystyczne, które zajmowały się promocją regionów turystycznych oraz koordynacją działań związanych z rozwojem turystyki⁴⁹². Ustawa o usługach turystycznych z 1997 r., wraz z jej nowelizacjami, miała na celu zapewnienie ochrony nabywców imprez turystycznych oraz wysokiej jakości usług turystycznych. Wprowadziła regulacje dotyczące m.in. zawierania umów o imprezy turystyczne, odpowiedzialności organizatorów i pośredników turystycznych oraz praw nabywców imprez turystycznych. Regulacje te były zgodne z Dyrektywą 90/314/EWG dotyczącą ochrony nabywców prawa do korzystania z budynków lub pomieszczeń mieszkalnych w oznaczonym czasie i w każdym roku. Dzięki wprowadzeniu przepisów o ochronie nabywców imprez turystycznych, polscy turyści byli lepiej chronieni przed niewłaściwymi praktykami organizatorów i pośredników turystycznych, co przyczyniło się do zwiększenia zaufania do usług turystycznych w Polsce. Po podpisaniu układu stowarzyszeniowego z Unią Europejską w 1991 r., Polska uzyskała dostęp do unijnych funduszy, które umożliwiły finansowanie projektów związanych z rozwojem turystyki. W 1996 r. w ramach Programu Rozwoju Turystyki TOURIN, Polska otrzymała 18,5 mln ECU, które przeznaczono na rozwój infrastruktury turystycznej i poprawę jakości usług turystycznych. Polska korzystała również z innych programów unijnych, takich jak PHA-RE 2, SAPARD czy ISPA. Program PHA-RE 2, realizowany w latach 1999-2003, wspierał rozbudowę i modernizację infrastruktury niezbędnej do prowadzenia działalności gospodarczej, w tym również infrastruktury turystycznej. Program SAPARD, realizowany w latach 2000-2006, umożliwił wsparcie finansowe dla rozwoju rolnictwa oraz obszarów wiejskich, co miało pozytywny wpływ na rozwój turystyki wiejskiej w Polsce. Natomiast program ISPA, realizowany w latach 2000-2006, wspierał rozwój infrastruktury komunikacyjnej, w tym również sieci dróg i autostrad, co miało pozytywny wpływ na rozwój turystyki w Polsce. Unijne fundusze miały istotne znaczenie dla rozwoju turystyki w Polsce, przyczyniając się do rozbudowy infrastruktury turystycznej, poprawy jakości usług turystycznych oraz zwiększenia atrakcyjności kraju jako celu

⁴⁹² Z. Dziubiński, *Aksjologia turystyki*, Salezjańska Organizacja Sportowa Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2006, s. 428.

turystycznego. W latach 2004-2006 Polska w obszarze turystyki otrzymała ok. 4,2 mld euro z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej. Środki te przeznaczono na inwestycje w infrastrukturę turystyczną, takie jak rozbudowa sieci dróg i autostrad, modernizacja portów i przystani, rozwój turystyki aktywnej czy budowę nowych obiektów noclegowych. W rezultacie, Polska stała się coraz bardziej atrakcyjnym celem turystycznym, a liczba turystów zagranicznych odwiedzających kraj systematycznie rosła. Wprowadzone inwestycje i programy rozwojowe przyczyniły się również do poprawy jakości usług turystycznych oraz zwiększenia konkurencyjności polskiego sektora turystycznego.

W okresie 2007-2013 rozwój działalności, usług i infrastruktury turystycznej był wspierany przez fundusze strukturalne i inne programy Unii Europejskiej. Środki finansowe były przeznaczone na realizację szeregu projektów zarówno inwestycyjnych, jak i nieinwestycyjnych, których celem było wzmocnienie pozycji regionów na rynku atrakcji turystycznych⁴⁹³. Istotnym wsparciem dla rozwoju innowacyjności branży turystycznej były środki finansowe dostępne dla podmiotów turystycznych w ramach wieloletniej perspektywy finansowej 2007-2013. Środki te umożliwiły realizację innowacyjnych przedsięwzięć, które przyczyniły się do rozwoju turystyki i zwiększenia konkurencyjności polskiego sektora turystycznego. Dzięki funduszom tym powstały nowe przedsiębiorstwa turystyczne, a istniejące miały szansę na utrwalenie swojej pozycji rynkowej⁴⁹⁴. Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR) był jednym z głównych źródeł finansowania rozwoju turystyki w Polsce. W ramach EFRR współfinansowano inwestycje związane z rozwojem infrastruktury turystycznej, poprawą jakości usług turystycznych oraz ochroną środowiska. Fundusz ten wspierał również inwestycje w dziedzinie kultury, które były istotne dla rozwoju turystyki kulturowej w Polsce. Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) stanowił wsparcie dla rozwoju turystyki wiejskiej, w ramach celu dotyczącego dywersyfikacji gospodarki wiejskiej. Środki z EFRROW umożliwiały finansowanie projektów związanych z rozwojem infrastruktury turystycznej

⁴⁹³ R. Jaroszewska-Brudnicka, *Fundusze unijne wsparciem dla rozwoju funkcji turystycznej w bydgosko-toruńskim obszarze metropolitalnym*, „Ekonomiczne Problemy Turystyki”, nr 2(22), Środki Unijne w Gospodarce Turystycznej, t. I, „Zeszyty Naukowe”, nr 783, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2013, s. 94.

⁴⁹⁴ Z. Zontek, *Finansowanie innowacji w turystyce ze środków unijnych*, „Ekonomiczne Problemy Turystyki”, nr 2(22), Środki Unijne w Gospodarce Turystycznej, t. I, „Zeszyty Naukowe”, nr 783, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2013, s. 242.

w obszarach wiejskich, poprawą jakości usług turystycznych oraz promocją turystyki wiejskiej. W ramach funduszy unijnych możliwe było uzyskanie wsparcia w dziedzinie turystyki na realizację działań w zakresie konkurencyjności, innowacji oraz badań naukowych. Dzięki temu przedsiębiorcy turystyczni mieli możliwość rozwijania swojego biznesu, wprowadzania innowacyjnych rozwiązań oraz poszerzania oferty turystycznej. Środki unijne były ważnym źródłem finansowania rozwoju turystyki w Polsce. Dzięki nim możliwe było przeprowadzenie szeregu inwestycji, które przyczyniły się do zwiększenia atrakcyjności Polski jako celu turystycznego, poprawy jakości usług turystycznych oraz rozwinięcia sektora turystycznego. Wsparcie finansowe z funduszy unijnych umożliwiło również realizację projektów związanych z ochroną środowiska i promocją kultury, co wpłynęło pozytywnie na rozwój turystyki w Polsce⁴⁹⁵. W latach 2007-2013 Ministerstwo Rozwoju Regionalnego było głównym organem zarządzającym środkami wspólnotowymi w Polsce. W ramach tych funduszy, zarówno w regionalnych, jak i krajowych programach operacyjnych, dostępne były dotacje dla sektora turystycznego.

Krajowe Programy Operacyjne (KPO) stanowiły ramy programowe dla wykorzystania funduszy strukturalnych i innych funduszy Unii Europejskiej w Polsce. W ramach KPO dostępne były środki na projekty związane z rozwojem turystyki, takie jak inwestycje w infrastrukturę turystyczną czy promocję Polski jako celu turystycznego. Działania te miały na celu zwiększenie konkurencyjności polskiego sektora turystycznego oraz zwiększenie atrakcyjności oferty turystycznej. Regionalne Programy Operacyjne (RPO) były programami realizowanymi na poziomie województw i określały priorytety rozwoju dla poszczególnych regionów. W ramach RPO dostępne były środki na projekty związane z rozwojem turystyki regionalnej, takie jak rozwój infrastruktury turystycznej, promocja lokalnych atrakcji turystycznych czy szkolenia dla przedsiębiorców turystycznych. W ramach tych programów realizowano projekty związane z rozwojem infrastruktury turystycznej, poprawą jakości usług turystycznych oraz promocją Polski jako atrakcyjnego celu turystycznego. Dzięki tym inwestycjom, sektor turystyczny w Polsce miał możliwość dalszego rozwoju i zwiększenia swojej konkurencyjności na rynku europejskim i światowym. Środki wspólnotowe, zarządzane przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego,

⁴⁹⁵ M. Bednarczyk, *Przedsiębiorczość w turystyce*, CeDeWu.pl, Wydawnictwa Fachowe, Warszawa 2010, s. 210.

stanowiły ważne źródło finansowania dla sektora turystycznego w Polsce w latach 2007-2013. Dotacje te umożliwiły realizację szeregu projektów związanych z rozwojem infrastruktury turystycznej, poprawą jakości usług turystycznych oraz promocją Polski jako atrakcyjnego celu turystycznego. Wsparcie finansowe dostępne w ramach KPO i RPO umożliwiło również rozwijanie innowacyjnych rozwiązań oraz poszerzanie oferty turystycznej⁴⁹⁶.

Unia Europejska dostrzegła znaczenie rozwoju turystyki dla rozwoju regionalnego i gospodarczego państw członkowskich. W latach 2007-2013 UE przeznaczyła na ten cel środki pięciokrotnie wyższe niż w okresie poprzednim, czyli 2004-2006⁴⁹⁷. Wraz z wejściem w życie w 2009 r. traktatu lizbońskiego⁴⁹⁸, rola turystyki została bardziej doceniona, a Unia Europejska uzyskała uprawnienia, które umożliwiły jej wspieranie sektora turystycznego. Zgodnie z traktatem lizbońskim, głównym zadaniem europejskiej polityki turystycznej było stymulowanie konkurencyjności sektora turystycznego, przy założeniu, że w perspektywie długoterminowej konkurencyjność ta będzie się w dużej mierze opierać na równowadze i trwałości strategii jego rozwoju. W 2010 r. Komisja Europejska określiła podejście Unii Europejskiej do rozwoju turystyki, definiując nowe ramy działań mających podnieść konkurencyjność i zwiększyć potencjał rozwojowy UE zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju. W ramach tych ram działań, UE podejmowała szereg inicjatyw mających na celu wspieranie sektora turystycznego, takich jak programy finansowe, działania edukacyjne i szkoleniowe, a także kampanie promujące różne formy turystyki.

W ramach programów finansowych UE wspierała projekty związane z rozwojem infrastruktury turystycznej, promocją regionów turystycznych oraz poprawą jakości usług turystycznych. Działania edukacyjne i szkoleniowe, organizowane w ramach programów UE, miały na celu podnoszenie kwalifikacji pracowników sektora turystycznego, co przyczyniało się do poprawy jakości usług świadczonych w sektorze turystycznym. Kampanie promujące różne formy turystyki, takie jak turystyka kulturowa, wiejska czy ekoturystyka, miały na celu zwiększenie świadomości społecznej na temat różnorodności

⁴⁹⁶ Ibidem, s. 211.

⁴⁹⁷ Wsparcie Ruchu Turystycznego z Funduszy Unii Europejskiej, NIK, LRZ.411.008.2016Nr ewid. 161/2017/D/16/507/LRZ, Delegatura w Rzeszowie.

⁴⁹⁸ Traktat lizboński określany jako traktat reformujący instytucję Unii Europejskiej, podpisany 13 grudnia 2007 r. w Lizbonie.

oferty turystycznej w UE oraz podniesienie atrakcyjności tych form turystyki. W ramach tych działań UE dążyła do zrównoważonego rozwoju sektora turystycznego, uwzględniając aspekty środowiskowe, ekonomiczne i społeczne.

Do 2012 r. preferowano i realizowano w Polsce głównie projekty związane z organizacją Mistrzostw Europy EURO 2012, które miały na celu poprawę infrastruktury sportowej, transportowej oraz turystycznej. Inwestycje związane z organizacją Mistrzostw Europy miały pozytywny wpływ na rozwój sektora turystycznego w Polsce, dzięki zwiększeniu atrakcyjności kraju jako celu turystycznego oraz poprawie jakości i dostępności infrastruktury turystycznej. Warto podkreślić, że realizacja projektów związanych z organizacją Mistrzostw Europy EURO 2012 oraz Regionalnych Programów Operacyjnych przyczyniła się do zwiększenia liczby turystów odwiedzających Polskę oraz zwiększenia wpływów z turystyki do polskiej gospodarki. Działania te pozwoliły na rozwój sektora turystycznego w Polsce oraz poprawę jakości usług turystycznych, co miało pozytywny wpływ na rozwój gospodarczy kraju⁴⁹⁹.

W ramach RPO wykorzystywano także środki finansowe na rozwój uzdrowisk, co przyczyniło się do poprawy jakości usług zdrowotnych oraz wypoczynkowych oferowanych przez polskie uzdrowiska. Działania te miały na celu zwiększenie konkurencyjności polskich uzdrowisk na rynku europejskim⁵⁰⁰. Środki Unii Europejskiej, które pozostawały w gestii samorządu województwa w ramach RPO stanowiły o aktywnej formule prowadzenia regionalnej polityki turystycznej⁵⁰¹. Poniżej zestawiono projekty realizowane w regionie Pobrzeża Koszalińskiego. Zestawienie zawiera nazwę projektu, beneficjenta, kwotę dofinansowania, rodzaj funduszu. Dla wielu gmin, zwłaszcza tych, których rozwój społeczno-ekonomiczny był ściśle związany z turystyką, realizacja takich przedsięwzięć była koniecznością, aby pozyskać nowych turystów oraz konkurować z innymi gminami⁵⁰².

⁴⁹⁹ G. Wolska, A. Łopatka, D. Kielek, *Infrastruktura turystyczna w ramach regionalnego programu operacyjnego województwa zachodniopomorskiego na lata 2007-2013*, „Ekonomiczne Problemy Turystyki”, nr 2(22), Środki Unijne w Gospodarce Turystycznej, t. I, „Zeszyty Naukowe”, nr 783, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2013, s. 43.

⁵⁰⁰ M. Bednarczyk, *op. cit.*, s. 227.

⁵⁰¹ A. Panasiuk, *Środki Unii Europejskiej jako instrument regionalnej polityki turystycznej w województwie zachodniopomorskim*, „Ekonomiczne Problemy Turystyki”, nr 2(22), Środki Unijne w Gospodarce Turystycznej, t. I, „Zeszyty Naukowe”, nr 783, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2013, s. 22.

⁵⁰² K. Parzych, *Wykorzystanie funduszy europejskich na rozwój zagospodarowania turystycznego gmin nadmorskich pobrzeża Bałtyku*, „Turizm” 2017, 27/1, s. 45.

W gminie miasta Kołobrzeg zrealizowano projekty, takie jak: *Regionalne Centrum Sportu, Zagospodarowanie portu jachtowego w Kołobrzegu* oraz *Przebudowa promenady*. Projekty te otrzymały dofinansowanie z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w wysokości 13 965 676 zł. Przebudowa promenady była realizowana w celu zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego terenu położonego w strefie A uzdrowiska w Kołobrzegu. Projekt obejmował m.in. ukształtowanie ciągów pieszych i ścieżek rowerowych, budowę placów zabaw dla dzieci, fontanny, stref wypoczynku oraz miejsc parkingowych dla rowerów. W ramach projektu przeprowadzono również wymianę nawierzchni, budowę i przebudowę sieci uzbrojenia podziemnego, oświetlenia terenu oraz kształtowanie i urządzenie zieleni.

Związek Miast i Gmin Dorzecza Parsęty zrealizował *Program budowy i zagospodarowania ścieżek rowerowych na terenie Dorzecza Parsęty*. Na ten cel otrzymano 12 823 687 zł z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Zespół Szkół Ekonomiczno-Hotelowych im. Emilii Gierczak w Kołobrzegu zrealizował projekt *Polsko-Niemieckie kształcenie transgraniczne jako czynnik podnoszący kwalifikacje kadr dla hotelarstwa i turystyki*, który otrzymał wsparcie w kwocie 133 044 zł.

Zachodniopomorska Agencja Rozwoju Turystyki Zart Sp. z o.o. otrzymała dofinansowanie w wysokości 424 999 zł na realizację projektu *Klimat na rozwój – szkolenia dla kadr obiektów noclegowych w Kołobrzegu*. Projekt ten miał na celu podniesienie jakości obsługi turystów poprzez szkolenie pracowników sektora noclegowego z zakresu ochrony klimatu i środowiska. Dzięki realizacji tych projektów region Pobrzeża Koszalińskiego zyskał nowe atrakcje turystyczne, a także zwiększył swoją konkurencyjność na rynku turystycznym. Środki unijne pozwoliły na realizację inwestycji infrastrukturalnych oraz na podniesienie jakości usług turystycznych.

Gmina Mielno w ramach działań wspieranych przez fundusze unijne realizowała inwestycje mające na celu rozwój turystyki. W ramach projektów zrealizowano budowę placu rekreacyjnego oraz *Skarbnicy Wioski Rybackiej w Chłopach*. Skarbnica została stworzona jako nowy produkt turystyczny i obejmowała zagospodarowanie terenu wraz z budynkiem, wyposażeniem, parkingami i chodnikami. Kolejnym był projekt *Leśna Pętla Przygód i Tajemnic* w Mielnie. Projekt ten obejmował zagospodarowanie obszaru archeologicznego, budowę platformy widokowej oraz tablic informacyjnych. Łączna kwota

dofinansowania projektów wyniosła 1 940 713 zł i pozwoliła na stworzenie nowych produktów turystycznych w gminie Mielno. Działania te pozwoliły na rozwój turystyki w regionie oraz konkurowanie z innymi gminami. Gmina Mielno podejmowała szereg działań mających na celu rozwój turystyki, zarówno w zakresie infrastruktury, jak i kwalifikacji zawodowych. W ramach projektu *Rozbudowy infrastruktury wodno-kanalizacyjnej służącej rozwojowi turystyki transgranicznej* i *Budowy kanalizacji sanitarnej dla miejscowości Łazy, cz. II*, Gmina Mielno otrzymała wsparcie w wysokości 1 833 076 zł. Celem projektu było zapewnienie odpowiedniej infrastruktury wodno-kanalizacyjnej, która była niezbędna dla rozwoju turystyki, zwłaszcza transgranicznej. Dodatkowo gmina Mielno zrealizowała program podnoszenia kwalifikacji zawodowych dla potrzeb rozwoju turystyki transgranicznej, na który otrzymała dofinansowanie w wysokości 21 607 zł. W ramach programu przeprowadzono szkolenia dla pracowników branży turystycznej, które miały na celu podniesienie jakości świadczonych usług oraz wzbogacenie oferty turystycznej regionu.

Ważnym projektem była także *Modernizacja obiektu Centralnego Ośrodka Szkolenia LZS*, który został przystosowany do uruchomienia Centrum Integracji Społecznej. Projekt ten otrzymał wsparcie w wysokości 2 065 074 zł. Celem projektu było stworzenie infrastruktury społecznej, która umożliwiła reintegrację społeczną i zawodową osób zagrożonych wykluczeniem społecznym przez podjęcie działań terapeutycznych, psychologicznych oraz aktywizacji zawodowej. Działania podejmowane przez gminę Mielno miały na celu poprawę infrastruktury i jakości usług w regionie, co przyczyniło się do zwiększenia atrakcyjności turystycznej tego obszaru oraz do pozyskania nowych turystów.

W Koszalinie wiele projektów związanych z rozwojem turystyki zostało zrealizowanych dzięki dofinansowaniu ze środków unijnych. Wśród nich ciekawym projektem było zagospodarowanie *Góry Chełmskiej – etap I*, którego celem było uatrakcyjnienie turystyczne obszaru Góry Chełmskiej i poprawa warunków do uprawiania turystyki i rekreacji. Projekt ten obejmował m.in. budowę ścieżek turystycznych, polan rekreacyjnych, siłowni zewnętrznych, urządzeń rekreacyjnych, miejsc zabaw dla dzieci oraz oświetlenia terenu. Innym projektem, który przyczynił się do rozwoju turystyki w regionie,

był kompleks wodno-rekreacyjny w Koszalinie, którego budowę zrealizował Zarząd Obiektów Sportowych Sp. z o.o. Dofinansowanie na ten cel wyniosło aż 6 900 000 zł.

W regionie działały także agencje zajmujące się rozwojem turystyki i kształceniem kadry. Koszalińska Agencja Rozwoju Regionalnego S.A. zrealizowała program *Profesjonalne kadry regionalnej turystyki*, natomiast Pomorska Agencja Rozwoju Regionalnego S.A. program *Przyszłość w turystyce – kompleksowe wsparcie dla kobiet wchodzących lub powracających na rynek pracy*. Nieco inny projekt to *Przeprawa przez jezioro Jamno*, w którym zakładano budowę infrastruktury służącej turystyce wodnej, zrealizowany przez Miejski Zakład Komunikacji Spółka z o.o. w Koszalinie. Projekt ten otrzymał dofinansowanie w wysokości 1 769 031 zł. Projekty te przyczynić się miały do poprawy oferty turystycznej w regionie Koszalina oraz do zwiększenia konkurencyjności w branży turystycznej.

W powiecie białogardzkim, w celu rozwoju turystyki i rekreacji, gmina Karlino przeprowadzała szereg istotnych programów inwestycyjnych. W ramach programów *Budowa Regionalnego Centrum Turystyki i Sportu* oraz *Intensyfikacja działań polsko-niemieckiej współpracy, poprzez budowę parku turystyki rekreacyjnej w Karlinie* uzyskano dofinansowanie w wysokości 11 010 172 zł. Celem projektów była rozbudowa infrastruktury turystycznej i sportowej oraz stworzenie nowych atrakcji, takich jak park turystyki rekreacyjnej. Gmina Karlino otrzymała również dofinansowanie w wysokości 1 197 040 zł na projekt *Zagospodarowanie terenu rekreacyjnego – przystani kajakowej*. Projekt ten zakładał m.in. przebudowę budynku socjalnego, budowę wiaty na kajaki, stojaków na rowery, placu zabaw, siłowni oraz boisk. Dzięki temu teren został odpowiednio przystosowany do potrzeb turystyki i rekreacji, co przyczyniło się do zwiększenia atrakcyjności gminy Karlino jako miejsca turystycznego. Wspomniane inwestycje stanowiło ważny wkład w rozwój turystyki i rekreacji w powiecie białogardzkim oraz mogły przyczynić się do zwiększenia konkurencyjności regionu na rynku turystycznym.

Związek Miast i Gmin Dorzecza Parsęty otrzymał 13 972 548 zł na programy *Budowa i zagospodarowanie ścieżek rowerowych na terenie Dorzecza Parsęty* i *Zagospodarowanie turystyczne obszarów cennych przyrodniczo w Dorzeczu Parsęty* z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Białogardzki Ośrodek Sportu i Rekreacji

dla potrzeb *Dywersyfikacji energetycznej Kompleksu Basenowo-Rekreacyjnego w Białogardzie* otrzymał 627 240 zł z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego.

Miasto Białogard zrealizowało projekty związane z rozbudową infrastruktury sportowo-rekreacyjnej, które miały na celu poprawę warunków do uprawiania sportu i rekreacji w mieście. Przedmiotem projektów była przebudowa boiska sportowego wraz z bieżnią lekkoatletyczną oraz rozbudowa bazy noclegowej w kompleksie sportowo-rekreacyjnym przy ulicy Moniuszki w Białogardzie. Dofinansowanie w kwocie 2 958 344 zł pozwoliło na zrealizowanie tych przedsięwzięć, które miały na celu stworzenie nowoczesnych obiektów sportowych, służące zarówno mieszkańcom miasta, jak i turystom. W ramach projektu *Przebudowa boiska sportowego wraz z bieżnią lekkoatletyczną w kompleksie sportowo-rekreacyjnym* przeprowadzono prace związane z modernizacją boiska oraz wybudowano bieżnię lekkoatletyczną. Dzięki tym działaniom obiekt stał się bardziej funkcjonalny i spełniał wymagania nowoczesnego kompleksu sportowo-rekreacyjnego. Rozbudowa bazy noclegowej w kompleksie sportowo-rekreacyjnym przy ulicy Moniuszki w Białogardzie obejmowała prace związane z rozbudową i modernizacją istniejącego budynku oraz wybudowaniem nowych pawilonów noclegowych. Dzięki temu projektowi kompleks sportowo-rekreacyjny stał się atrakcyjnym miejscem do wypoczynku dla turystów, którzy chcieli korzystać z bogatej oferty sportowej i rekreacyjnej oferowanej przez miasto Białogard. Projekty te miały na celu zainteresowanie turystów oraz stworzenie warunków do uprawiania sportu i rekreacji. Realizacja tych przedsięwzięć pozwoliła na rozwój infrastruktury turystycznej i sportowej miasta, co przyczyniło się do poprawy jego atrakcyjności i konkurencyjności na rynku turystycznym.

Gmina Sianów, jak wiele innych gmin w regionie, podejmowała działania mające na celu rozwój turystyki i pozyskiwanie nowych turystów. W tym celu Gminna Organizacja Turystyczna w Sianowie zrealizowała program *Dla rozwoju turystyki*, na który otrzymała dofinansowanie w kwocie 41 939 zł. Realizacja programu umożliwiła przeprowadzenie działań promocyjnych i marketingowych, organizację imprez turystycznych oraz budowę i modernizację infrastruktury turystycznej, co mogło przyczynić się do wzrostu liczby turystów odwiedzających gminę Sianów.

Inwestycja *Sophia Rehabilitacja – Wypoczynek – Turystyka Z. Starybrat* w Sarbinowie, polegająca na budowie systemu fotowoltaicznego na dachach centrum

rehabilitacyjno-wypoczynkowego, była ważnym projektem wspierającym rozwój turystyki ekologicznej w regionie. Wdrożenie innowacyjnych i ekologicznych technologii, jakie zostały zastosowane w trakcie budowy i wyposażenia pensjonatu, przyczyniło się do poprawy konkurencyjności przedsiębiorstwa. Ponadto, wsparcie turystyki aktywnej, szczególnie turystyki rowerowej, wpłynęło na zwiększenie atrakcyjności regionu i przyczyniło się do wzrostu liczby turystów. Dzięki dofinansowaniu w wysokości 644 515 zł, projekt *Sophia Rehabilitacja – Wypoczynek – Turystyka Z. Starybrat* mógł zostać zrealizowany, a region zyskał nowoczesny ośrodek turystyczny, w pełni wykorzystujący zasoby ekologiczne i energetyczne.

Program *Duet Domki* realizowany przez Sylwię Urbańską Resort Holiday Home & Spa Sylwia Urbańska Centrum Opieki – Rehabilitacji, otrzymał dofinansowanie w wysokości 1 999 810 zł, co umożliwiło rozwój infrastruktury turystycznej, w tym budowę domków letniskowych. Działania te przyczyniły się do rozwoju turystyki w regionie oraz zwiększenia liczby turystów odwiedzających region i korzystających z oferty turystycznej.

W projekcie *Zielone Darłowo* skupiono się na poprawie jakości środowiska dla mieszkańców i turystów poprzez tworzenie nowych oraz odnowę zdegradowanych terenów zielonych na obszarze miasta Darłowa. Projekt ten został dofinansowany kwotą 4 178 235 zł i obejmował zadania inwestycyjne związane z zagospodarowaniem terenu poprzez tworzenie wielopiętrowych i wielogatunkowych założeń zieleni. Drugim był projekt *Darłowo w czasach Króla Eryka Pomorskiego*, którego celem było intensyfikowanie wykorzystania endogenicznych zasobów miasta poprzez kreację nowego produktu turystycznego opartego o postać Eryka Pomorskiego. Projekt ten otrzymał dofinansowanie w wysokości 786 626 zł i obejmował rekonstrukcję historycznego otoczenia zamku, dostosowanie i wyposażenie sali wystawowej na zamku, utworzenie grupy rekonstrukcyjnej oraz wprowadzenie bogatej oferty multimedialnej opierającej się na nowoczesnych rozwiązaniach. Koncepcja zawierała również pomysły na przestrzenne zagospodarowanie dziedzińca zamku oraz placu powstałego z sugerowanej rekonstrukcji muru zamkowego, jako miejsca do aktywizacji turystów i społeczności lokalnej.

Projekty *Pomorskie Trasy Rowerowe* o znaczeniu międzynarodowym R10 i *Wiślana Trasa Rowerowa* R9, realizowane przez gminę miasta Ustka, stanowiły ważne przedsięwzięcia na rzecz rozwoju turystyki rowerowej w regionie pomorskim.

Dofinansowanie w wysokości 12 396 046 zł pozwoliło na budowę kompleksowo oznakowanej międzynarodowej trasy rowerowej R-10 o długości 120,09 km, wchodzącej w skład europejskiej sieci tras rowerowych EuroVelo. Projekt miał na celu poprawę dostępności i atrakcyjności turystycznej miejsc o szczególnych walorach przyrodniczych na terenie gmin Ustka, Słupsk, Smołdzino, Główny, Wiko oraz miasta Łeby. Liderem przedsięwzięcia był samorząd gminy Ustka, a partnerami projektu byli powiat słupski, Nadleśnictwo Damnica oraz miasto Łębork. Realizacja projektu pozwoliła na organizację miejsc postojowych oraz stworzenie produktu turystycznego związanego z turystyką rowerową. Projekty te stanowiły istotny element przedsięwzięcia strategicznego na rzecz rozwoju turystyki rowerowej w regionie pomorskim.

Projekt *Przywrócenie walorów historycznych Starej Osady Rybackiej w Ustce* był ważnym przedsięwzięciem realizowanym przez gminę miasto Ustka. Jego celem było zabezpieczenie i ekspozycja ruin kościoła św. Mikołaja oraz nadanie obszarowi charakteru produktu turystycznego. Dzięki dofinansowaniu w wysokości 2 602 275 zł udało się przeprowadzić szereg działań, które miały na celu przywrócenie walorów historycznych starej osady rybackiej w Ustce. W ramach projektu zabezpieczono i wyeksponowano pozostałości kościoła św. Mikołaja, który był jednym z najcenniejszych zabytków Ustki. Oprócz tego przeprowadzono prace związane z rewitalizacją terenu wokół ruin, w tym rekonstrukcję ulicy i chodników oraz budowę małej architektury w stylu rybackim. W ramach projektu powstał również plac targowy oraz skansen rybacki, który prezentował tradycyjną kulturę i historię rybołówstwa w Ustce. Działania realizowane w ramach projektu miały na celu przede wszystkim nadanie obszarowi charakteru produktu turystycznego oraz zachęcenie turystów do odwiedzenia starej osady rybackiej w Ustce. Projekt ten stanowił ważny element strategii rozwoju turystyki w regionie, a także przyczynił się do ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego miasta.

Warto podkreślić, że projekty dotyczące szlaków kajakowych na terenie województwa pomorskiego przyczyniły się do zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu oraz do wykreowania unikatowego i sieciowego produktu turystycznego. Dzięki wsparciu finansowemu w kwocie 3 179 123 zł udało się rozbudować sieć szlaków kajakowych na rzekach Łebie, Chełst oraz Łupawa, a także zagospodarować je poprzez budowę przystani i przenoski kajakowych oraz oznakowań szlaków. Projekt był

realizowany w partnerstwie na terenie gmin Łęczyce, Nowa Wieś Lęborska, Wicko, Damnica, Głównyce oraz miast Łeby i Lęborka. Celem głównym projektu było zwiększenie atrakcyjności turystycznej miejsc o szczególnych walorach kulturowych i przyrodniczych, a także wykreowanie silnej i regionalnej marki turystycznej. Przyczyniły się one również do wzrostu liczby odwiedzin, szacowanej na około 1 400 osób.

Program *Tworzenie i rozwój gospodarstw agroturystycznych oraz zagospodarowanie przestrzenne miejscowości wiejskich na obszarze dorzecza Słupi i Łupawy*, realizowany przez Związek Miast i Gmin Dorzecza Rzeki Słupi i Łupawy, otrzymał 117 491 zł dofinansowania. Program miał na celu rozwijanie agroturystyki na obszarze dorzecza Słupi i Łupawy poprzez tworzenie nowych gospodarstw agroturystycznych oraz zagospodarowanie przestrzeni publicznych na terenie wsi.

Gmina Gniewino zrealizowała program *Zagospodarowanie zdegradowanej przestrzeni publicznej w miejscowości Nadole wraz z nadaniem jej funkcji turystyczno-rekreacyjnych*, a gmina miasta Reda zrealizowała program *Rewitalizacja miasta Redy poprzez zagospodarowanie i odnowę Parku nad rzeką Reda*. Oba programy otrzymały dofinansowanie w kwocie 5 443 101 zł.

Finansowe wsparcie ze środków unijnych otrzymano również na przebudowę drogi powiatowej w gminie Choczewo w miejscowości Sasino, do granicy z powiatem lęborskim. Projekt miał na celu zwiększenie atrakcyjności turystyczno-gospodarczej Pobrzeża Słowińskiego, a gmina Choczewo otrzymała na ten cel 1 319 183 zł.

W ramach programu na rzecz nowoczesnych technik informacyjnych, Kazimierz Klawiter Rumina otrzymał dofinansowanie w wysokości 684 825 zł na stworzenie portalu umożliwiającego zamieszczanie oraz wyszukiwanie ofert turystyczno-wypoczynkowych na Kaszubach. Celem projektu było zwiększenie konkurencyjności regionu kaszubskiego poprzez promowanie oferty turystycznej oraz ułatwienie turystom znalezienia interesujących ich miejsc do odpoczynku i zwiedzania. Projekt ten miał również na celu poprawę wykorzystania nowoczesnych technologii w turystyce oraz rozwój e-biznesu na terenie Kaszub.

Program *Ochrona, rewaloryzacja i zabezpieczanie obszarów cennych przyrodniczo w Uzdrowiskach województwa pomorskiego poprzez budowę infrastruktury ukierunkowującej ruch turystyczny oraz zagospodarowanie i zwiększenie bioróżnorodności*

na terenach cennych przyrodniczo w Ustce i Sopocie realizowany przez miasta Ustka i Sopot był ważnym przedsięwzięciem na rzecz ochrony i zachowania walorów przyrodniczych oraz krajobrazowych w tych uzdrowiskach. Celem projektu było zabezpieczenie obszarów o szczególnych walorach przed nadmierną penetracją mieszkańców i turystów oraz zagospodarowanie tych terenów w sposób umożliwiający korzystanie z nich przez turystów w sposób zrównoważony i zgodny z zasadami ochrony przyrody. Projekt obejmował budowę infrastruktury ukierunkowującej ruch turystyczny oraz zagospodarowanie i zwiększenie bioróżnorodności na terenach cennych przyrodniczo w Ustce i Sopocie. Celem było m.in. wyznaczenie ścieżek turystycznych, zwiększenie ilości i jakości elementów małej architektury, wprowadzenie zasad zrównoważonego rozwoju turystyki oraz poprawa infrastruktury turystycznej. Projekt przyczynił się do poprawy jakości i atrakcyjności oferty turystycznej tych uzdrowisk oraz do ochrony cennych walorów przyrodniczych. Obie miejscowości otrzymały łącznie 7 658 929 zł na realizację tego programu.

Program *Silna infrastruktura drogowa podstawą rozwoju turystyczno-gospodarczego Kraju w Kratę – etap 1* realizowany przez powiat słupecki, który otrzymał dofinansowanie w wysokości 3 267 128 zł, miał na celu rozwój infrastruktury drogowej na terenie powiatu, w celu zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu oraz poprawy warunków gospodarczych. Program zakładał modernizację dróg powiatowych oraz budowę nowych odcinków dróg.

Kolejnym programem, który otrzymał wsparcie finansowe z Funduszu Spójności, był program *Budowa układu wysokosprawnej kogeneracji dla kompleksu sportowo-rekreacyjnego w Redzikowie*. Celem programu było zainstalowanie urządzeń wysokosprawnej kogeneracji na terenie Ośrodka Sportu i Rekreacji Gminy Słupsk w Redzikowie, co pozwoliło na zwiększenie efektywności wykorzystania energii pierwotnej, poprawę efektywności energetycznej oraz stanu środowiska, a także zapewnienie bezpiecznego i konkurencyjnego zaopatrzenia w energię dla obiektów administrowanych przez GOSiR w Słupsku. Całkowity koszt projektu wyniósł 2 353 183 zł, z czego 1 457 787 zł pochodziło z Funduszu Spójności.

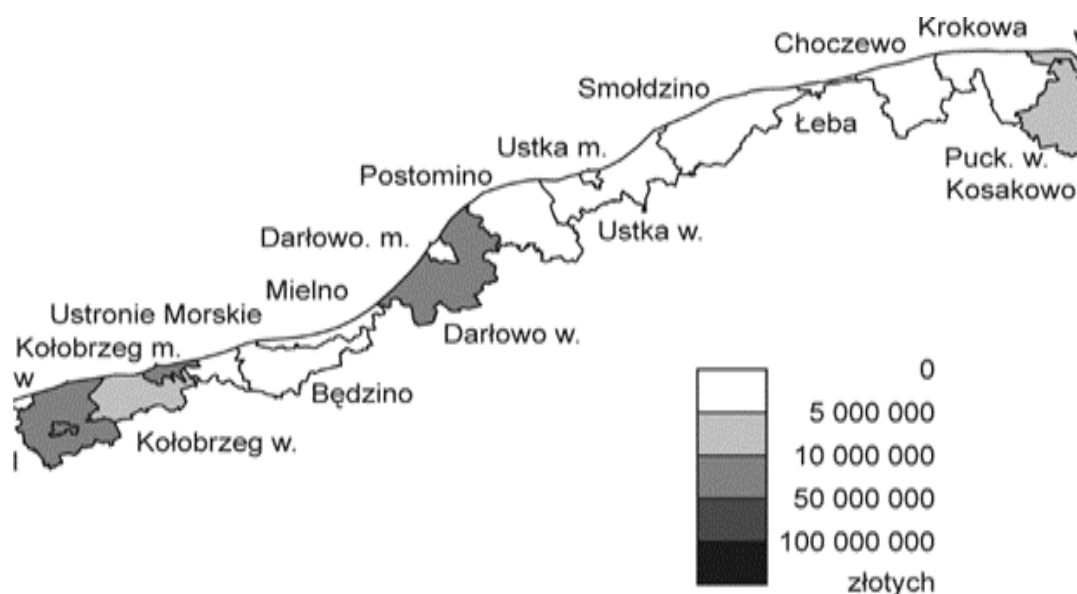
Firma TOURTREND Sp. z o.o. otrzymała dofinansowanie w kwocie 372 698 zł w ramach programu *Rozwój działalności firmy TOURTREND Sp. z o.o.* Program ten zakładał

rozwój istniejącego kompleksu hotelowo-rekreacyjnego w Dolinie Charlotty poprzez wprowadzenie nowej innowacyjnej usługi w postaci domów na drzewach. W ramach projektu firma planowała zbudować kilka domków na drzewach, które stanowiłyby nową formę noclegową dla turystów.

Gmina Krokowa otrzymała z kolei 4 035 471 zł w ramach programu *Renowacja obiektów wpisanych do rejestru zabytków na terenie gminy Krokowa i nadanie im nowych funkcji turystycznych wraz z kompleksowym zagospodarowaniem przestrzeni publicznych*. Celem programu była renowacja zabytkowych obiektów na terenie gminy oraz nadanie im nowych funkcji turystycznych. Projekt zakładał także kompleksowe zagospodarowanie przestrzeni publicznych wokół zabytków, co miało przyczynić się do wzrostu atrakcyjności turystycznej regionu.

Analiza zebranych informacji i przeprowadzone obliczenia pozwoliły stwierdzić, że inwestycje związane z zagospodarowaniem turystyczno-rekreacyjnym regionu Pobrzeża Koszalińskiego były w dużej mierze finansowane ze środków publicznych. Beneficjenci programów otrzymali łącznie kwotę 121 243 009 złotych, co stanowiło około 40% kosztów całych inwestycji, osiągających wartość 305 528 364 złotych. Wsparcie finansowe pozwoliło na zrealizowanie projektów związanych z poprawą infrastruktury turystycznej, tworzeniem nowych produktów turystycznych oraz ochroną i rewaloryzacją cennych przyrodniczo obszarów. Dzięki tym działaniom region Pobrzeża Koszalińskiego stał się jeszcze bardziej atrakcyjnym miejscem dla turystów, co wpłynęło pozytywnie na rozwój gospodarczy i promocję regionu.

Cennej informacji dostarczyła analiza wykorzystania dofinansowania z funduszy europejskich w gminach nadmorskich Pobrzeża Koszalińskiego sporządzona przez K. Parzycha. Według jego badań, największymi beneficjentami korzystającymi z dotacji unijnych wśród gmin przylegających bezpośrednio do morza były gminy Kołobrzeg i Darłowo, co wynika z analizy przedstawionej na mapie 9.

Mapa 9. Wartość europejskiego dofinansowania projektów związanych z turystyką w gminach nadmorskich Pobrzeża Koszalińskiego w latach 2007-2013

Źródło: na podstawie badań K. Parzycha, *Wykorzystanie funduszy europejskich na rozwój zagospodarowania turystycznego gmin nadmorskich pobrzeża Bałtyku*⁵⁰³.

Wykorzystanie Funduszy Unijnych na inwestycje związane z turystyką stało się jednym z najważniejszych narzędzi służących do poprawy zagospodarowania turystycznego regionów. Gminy położone na Pobrzeżu Koszalińskim, dzięki środkom z Funduszy Unijnych, dokonały szeregu inwestycji, które przyczyniły się do poprawy infrastruktury turystycznej i atrakcyjności regionu dla turystów. W ramach wykorzystania Funduszy Unijnych, gminy Pobrzeża Koszalińskiego zdecydowały się na przeprowadzenie inwestycji w różnorodne dziedziny związane z turystyką, takie jak budowa nowych dróg i ścieżek rowerowych, modernizacja plaż, rozbudowa portów i przystani, budowa nowych obiektów turystycznych oraz modernizacja istniejących, a także budowa infrastruktury turystycznej w parkach krajobrazowych i rezerwach przyrody. Przeprowadzone inwestycje przyczyniły się do poprawy dostępności turystycznej regionu, zwiększenia jego atrakcyjności oraz poprawy jakości oferowanych usług. Dzięki nowym trasom rowerowym i ścieżkom spacerowym, turystom ułatwiono zwiedzanie regionu oraz zapewniono dostęp do atrakcyjnych krajobrazów. Modernizacja plaż oraz rozbudowa portów i przystani

⁵⁰³ K. Parzych, *Wykorzystanie funduszy europejskich...*, s. 48.

umożliwiły zwiększenie liczby turystów korzystających z możliwości wypoczynku nad morzem oraz rozwoju turystyki wodnej.

Budowa nowych obiektów turystycznych oraz modernizacja istniejących, takich jak hotele, pensjonaty czy ośrodki wypoczynkowe, wpłynęły na poprawę jakości oferowanych usług i zwiększenie konkurencyjności regionu na rynku turystycznym. Budowa infrastruktury turystycznej w parkach krajobrazowych i rezerwach przyrody zwiększyła ich atrakcyjność dla turystów, jednocześnie przyczyniając się do ochrony unikalnych walorów przyrodniczych. Wniosek z przeglądu wykorzystania Funduszy Unijnych na inwestycje związane z turystyką w gminach Pobrzeża Koszalińskiego jest taki, że środki te skutecznie przyczyniły się do polepszenia zagospodarowania turystycznego regionu oraz zwiększenia jego atrakcyjności dla turystów. Inwestycje te przyczyniły się do rozwoju branży turystycznej oraz poprawy sytuacji gospodarczej regionu, jednocześnie przyczyniając się do ochrony unikalnych walorów turystycznych. Przeprowadzone badania wykazały zróżnicowane wykorzystanie funduszy europejskich w gminach nadmorskich Pobrzeża Koszalińskiego, ale jednocześnie potwierdzają ich istotną rolę w zagospodarowaniu turystycznym omawianego obszaru. Dzięki wsparciu ze środków UE wiele podmiotów gospodarczych mogło kontynuować lub rozpocząć nową aktywność związaną z obsługą ruchu turystycznego, co szczególnie istotne było w latach 2004-2006, kiedy to wiele firm rozpoczynało działalność w branży turystycznej, a ich dochody pochodziły głównie z usług noclegowych. Wzrost konkurencji w branży turystycznej wymusił na podmiotach gospodarczych stworzenie wyższej jakości usług oraz kreowanie specjalistycznych produktów turystycznych. W tym kontekście wykorzystanie środków UE na inwestycje związane z turystyką w gminach Pobrzeża Koszalińskiego miało kluczowe znaczenie, umożliwiając rozwój nowych i bardziej atrakcyjnych produktów turystycznych oraz poprawę jakości oferowanych usług. Należy podkreślić, że inwestycje te wpłynęły nie tylko na rozwój branży turystycznej, ale również na rozwój całych gmin i regionu, generując korzyści gospodarcze, społeczne i środowiskowe. Dlatego też wykorzystanie funduszy europejskich na inwestycje związane z turystyką w gminach Pobrzeża Koszalińskiego stanowiło ważny element strategii rozwoju tego regionu, mający pozytywny wpływ na

zatrudnienie i rozwój lokalnej gospodarki⁵⁰⁴. Zagadnienia związane z przyswajaniem środków Unijnych stanowiły istotny element analizy efektywności polityki spójności Unii Europejskiej. W literaturze przedmiotu omawiane zagadnienie było szeroko poruszane, a jego ocena jest niezwykle istotna dla podejmowania decyzji na poziomie Unii i państw członkowskich.

Należy podkreślić, że wykorzystanie środków Unijnych na cele turystyczne odgrywało kluczową rolę w rozwoju turystyki oraz w podnoszeniu jakości oferowanych usług. Dzięki tym środkom możliwe było m.in. kontynuowanie lub rozpoczęcie nowych działań związanych z obsługą ruchu turystycznego, co miało szczególne znaczenie w okresie intensywnego rozwoju turystyki. Dodatkowo wykorzystanie środków na poprawę infrastruktury transportowej oraz renowację obiektów turystycznych wpływało pozytywnie na zwiększenie atrakcyjności danego regionu, co przekładało się na większą liczbę turystów odwiedzających ten obszar. Wyniki badań potwierdzają, że wykorzystanie środków Unijnych na cele turystyczne było kluczowe dla rozwoju turystyki w regionie. Warto więc zachęcać beneficjentów prywatnych, instytucje oraz jednostki samorządów terytorialnych do korzystania z tych środków, co pozytywnie wpłynie na rozwój turystyki oraz na gospodarkę regionu⁵⁰⁵. Jednocześnie jednak badania wykazały, że beneficjenci napotykali na trudności związane z procedurami aplikacyjnymi oraz brakiem wiedzy na temat możliwości pozyskania dofinansowania. Szczególnie złożone procedury stanowiły barierę dla prywatnych beneficjentów, którzy często nie mieli odpowiedniego doświadczenia w tych kwestiach. Z drugiej strony, jednostki samorządu terytorialnego, które były bardziej zaznajomione z unijnymi procedurami, korzystały z funduszy znacznie łatwiej, w tym również na cele turystyczne. W związku z tym, istotnym zagadnieniem stała się potrzeba szkoleń w zakresie przygotowywania i wypełniania wniosków aplikacyjnych. Szczególnie prywatni beneficjenci powinni być objęci odpowiednim wsparciem i edukacją, aby mogli

⁵⁰⁴ A. Sammel, M. Prochorowicz, *Wykorzystanie środków unijnych na potrzeby turystyki wiejskiej w województwie zachodniopomorskim w ramach SPO Restrukturyzacja modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich w latach 2004-2006*, „Ekonomiczne Problemy Turystyki”, nr 2(22), Środki Unijne w Gospodarce Turystycznej, t. I, „Zeszyty Naukowe”, nr 783, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2013, s. 151.

⁵⁰⁵ B. Meyer, A. Gardzińska, A. Sawińska, *Znaczenie środków Unijnych dla wspierania zrównoważonego rozwoju turystyki w wybranych gminach uzdrowiskowych województwa zachodniopomorskiego*, „Ekonomiczne Problemy Turystyki”, nr 2 (22), Środki Unijne w Gospodarce Turystycznej, t. I, „Zeszyty Naukowe”, nr 783, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2013, s. 171.

skutecznie korzystać z dostępnych funduszy. W ten sposób będą mogli realizować swoje projekty i przyczynić się do dalszego rozwoju turystyki w regionie⁵⁰⁶.

Prześledzenie rozwoju infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej Pobrzeża Koszalińskiego w latach 1989-2016 pozwoliło na próbę diagnozy i oceny. Obszar ten, dzięki odpowiednio rozwiniętej infrastrukturze turystycznej, miał potencjał do zapewnienia odpowiednich warunków dla wypoczynku i regeneracji sił psychofizycznych zarówno dla społeczeństwa polskiego, jak i dla turystów zagranicznych. Rozwój infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej na tym terenie odgrywał kluczową rolę w destynacji turystów i tworzeniu przyjaznego środowiska dla wypoczynku. Dostępność odpowiedniej bazy turystycznej, różnorodna oferta programowa oraz dbałość o czystość i bezpieczeństwo stanowiły istotne czynniki przyciągające turystów na Pobreże Koszalińskie. W okresie objętym analizą, można zauważyć dynamiczny rozwój infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej. Inwestycje skierowane były głównie na rozbudowę i modernizację obiektów noclegowych, restauracji, atrakcji turystycznych oraz poprawę dostępności i jakości usług turystycznych. Wprowadzono również nowoczesne rozwiązania technologiczne, które miały na celu podniesienie standardów obsługi turystów. Ważnym aspektem rozwoju infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej był również rozwój działań promocyjnych i marketingowych, mających na celu wzmocnienie wizerunku Pobrzeża Koszalińskiego jako atrakcyjnego miejsca turystycznego. Działania te obejmowały kampanie reklamowe, udział w targach turystycznych, tworzenie atrakcyjnych ofert pakietowych oraz budowanie partnerstw z innymi podmiotami turystycznymi.

Przeanalizowanie rozwoju infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej Pobrzeża Koszalińskiego w badanym okresie pozwoliło na zidentyfikowanie kluczowych czynników wpływających na rozwój turystyki w regionie oraz ocenę efektywności podejmowanych działań. Biorąc pod uwagę znaczenie turystyki dla rozwoju gospodarczego i społecznego regionu, istotne było monitorowanie procesów rozwojowych i podejmowanie odpowiednich działań, które mogły przyczynić się do dalszego wzrostu turystyki na Pobrzeżu Koszalińskim.

⁵⁰⁶ J. Śniadek, A. Zajadacz, *Wykorzystanie funduszy europejskich dla rozwoju potencjału turystycznego w powiecie leszczyńskim*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 591, „Ekonomiczne Problemy Usług”, nr 53, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2010, s. 759.

Rozdział V

Rola samorządów terytorialnych w planowaniu rozwoju zagospodarowania turystycznego obszaru Pobrzeża Koszalińskiego w latach 1989-2016

5.1. Polityka turystyczna, a funkcje samorządu terytorialnego

Samorząd terytorialny jest koncepcją, która pochodziła z Europejskiej Karty Samorządu Terytorialnego. Zgodnie z tą koncepcją, samorząd terytorialny oznaczał prawo i zdolność społeczności lokalnych do kierowania i zarządzania zasadniczą częścią spraw publicznych na ich własną odpowiedzialność i w interesie ich mieszkańców, w granicach określonych prawem⁵⁰⁷. Po 1989 r. nastąpiła zmiana w polskim systemie politycznym, która wpłynęła na większą swobodę w działalności samorządów terytorialnych, w tym także na szczeblu regionalnym. Wprowadzenie ustawy o samorządzie terytorialnym w 1990 r. dało samorządom terytorialnym szerokie kompetencje w zakresie planowania i prowadzenia działań na swoim obszarze⁵⁰⁸.

Przeprowadzenie reformy administracji publicznej, w tym samorządu terytorialnego, stanowiło ważny etap procesu transformacji, który miał na celu modernizację systemu rządzenia i demokratyzację struktur władzy. Zgodnie z zapisami ustawy z dnia 10 maja 1990 r. o samorządzie terytorialnym, samorząd terytorialny oznaczał prawo i zdolność społeczności lokalnych, w granicach określonych prawem, do kierowania i zarządzania zasadniczą częścią spraw publicznych na ich własną odpowiedzialność, w interesie mieszkańców danego terytorium. Działania te miały na celu przezwyciężenie dziedzictwa centralizacji władzy oraz upowszechnienie demokratycznych form rządzenia, co sprzyjało rozwojowi społeczno-gospodarczemu kraju. W ramach reformy wprowadzono wiele zmian organizacyjnych, m.in. zmieniono podział administracyjny kraju, przekształcono struktury administracji publicznej oraz wzmocniono kompetencje samorządów terytorialnych. Wprowadzenie nowych rozwiązań prawnych i instytucjonalnych w obszarze samorządu terytorialnego miało na celu zwiększenie skuteczności działania organów władzy i administracji, poprawę jakości usług publicznych oraz umocnienie pozycji społeczności

⁵⁰⁷ Dz. U. 1994, nr 124, poz. 607, Europejska Karta Samorządu Terytorialnego, Strasburg 1985.

⁵⁰⁸ M. W. Kozak, *op. cit.*, s. 127.

lokalnych w procesie podejmowania decyzji⁵⁰⁹. J. Gaj pisał o zmianach, które nadały gminom charakter publiczno-prawny oraz wprowadziły samorząd terytorialny na szczeblu gminy. W wyniku tych zmian organy gminne działały w ramach zadań zleconych⁵¹⁰. Ustawodawca w ustawie o samorządzie gminnym określał istotę samorządową gminy, jej prawny charakter oraz funkcje. Ustawa ta była jednym z najważniejszych aktów prawnych regulujących zasady funkcjonowania samorządu terytorialnego na szczeblu gminy w Polsce⁵¹¹.

Transformacja w Polsce była procesem stopniowego przekształcania gospodarki centralnie planowanej w gospodarkę rynkową oraz wprowadzenia demokratycznych zmian w organizacji państwa, w tym w zakresie samorządu terytorialnego. Jednym z ważnych kroków w tym procesie było wprowadzenie trójstopniowego samorządu terytorialnego, czyli systemu organów władzy publicznej na poziomie lokalnym, działającego na zasadzie demokratycznej reprezentacji mieszkańców danej jednostki terytorialnej. Samorząd terytorialny w Polsce funkcjonował na trzech szczeblach: gminy, powiatu i województwa. Reforma ta została uchwalona w 1998 r. i weszła w życie w 1999 r. Obejmowała 16 województw, 308 powiatów i 2 479 gmin. Ustawa o samorządzie terytorialnym wprowadziła m.in. zasadę autonomii samorządów terytorialnych, co oznaczało, że organy samorządowe uzyskały szersze kompetencje i większą niezależność w kształtowaniu życia społecznego na swoim terenie.

Według A. Gardzińskiej, w ramach polityki turystycznej można wyróżnić różne szczeble, takie jak międzynarodowy, krajowy, regionalny i lokalny, z którymi związane są różne cele i zadania⁵¹². Na szczeblu krajowym polityka turystyczna może skupić się na promocji turystyki w kraju, rozwijaniu atrakcyjnych regionów turystycznych, tworzeniu programów wsparcia dla branży turystycznej i turystów, a także na zapewnieniu bezpieczeństwa i jakości usług turystycznych. Na szczeblu regionalnym polityka turystyczna może rozwijać i promować turystykę w danym regionie, wykorzystując jego specyfikę i atrakcyjność turystyczną. W ramach tej polityki realizowane były projekty

⁵⁰⁹ Dz. U. 1990, nr 32, poz. 191.

⁵¹⁰ J. Gaj, *Dzieje...*, s. 208.

⁵¹¹ E. J. Nowacka, *Polski samorząd terytorialny*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2006, s. 82.

⁵¹² A. Gardzińska, *Struktura polityki turystycznej*, [w:] *Ekonomika turystyki i rekreacji*, praca pod red. A. Panasiuka, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011, s. 305-306.

infrastrukturalne i edukacyjne oraz tworzono specjalistyczne oferty turystyczne. Na szczeblu lokalnym polityka turystyczna mogła skupiać się na rozwoju turystyki w poszczególnych miejscowościach lub małych regionach, zapewniać wysokiej jakości usług turystycznych i dbać o atrakcyjność turystyczną danego obszaru. J. Kizielewicz zwracał uwagę, że polityka turystyczna samorządów terytorialnych powinna przede wszystkim tworzyć odpowiednie warunki dla aktywności i przedsiębiorczości podmiotów związanych z turystyką w regionie. W tym celu powinna ona skupiać się na kształtowaniu i promowaniu atrakcyjnego wizerunku regionu oraz budowaniu infrastruktury turystycznej, która przyciągnie do niego turystów. Zatem zadaniem samorządów powinno być inicjowanie działań na rzecz ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego oraz zwiększanie dostępności dla turystów do zasobów przyrodniczych i krajobrazowych. W ten sposób samorzady terytorialne mogłyby przyczynić się do rozwoju turystyki w regionie, co miałyby znaczenie dla rozwoju gospodarczego i poprawy jakości życia mieszkańców⁵¹³. Otoczenie i warunki samorządom terytorialnym zapewniały Konstytucja RP oraz ustawy o samorządzie gminnym, powiatowym i samorządzie województwa. Konstytucja gwarantowała, że osoby zamieszkujące jednostki zasadniczego podziału terytorialnego stanowiły wspólnotę samorządową.

Gospodarka turystyczna postrzegana była przez wiele regionów jako istotny czynnik ich rozwoju⁵¹⁴. Gospodarka turystyczna może stanowić ważny element rozwoju regionów. Wiele samorządów terytorialnych inwestuje w rozwój turystyki, jako że turystyka może przyczyniać się do zwiększenia zatrudnienia, generowania dochodu oraz promocji regionu. W ramach polityki turystycznej samorzady terytorialne podejmowały szereg działań, takich jak tworzenie infrastruktury turystycznej, organizowanie imprez kulturalnych i sportowych, promocję regionu na różnych forach, a także wprowadzanie różnych zachęt dla turystów, takich jak zniżki na bilety wstępu do muzeów, galerii, itp. Zdaniem A. Wolnej-Samulak, zarządzanie regionalną gospodarką turystyczną wynikało głównie z kompetencji jednostek

⁵¹³ J. Kizielewicz, *Partnerstwo na rzecz rozwoju polityki turystycznej w województwach nadmorskich w Polsce*, [w:] *Wyzwania współczesnej polityki turystycznej. Problemy funkcjonowania rynku turystycznego*, red. A. Rapacz, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2012, s. 198-199.

⁵¹⁴ E. Rogowska, *Wykorzystanie środków unijnych w celu tworzenia warunków do rozwoju gospodarki turystycznej w szczecińskim obszarze metropolitalnym*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 783, „Ekonomiczne Problemy Turystyki” 2013, nr 2 (22), s. 25.

samorządu terytorialnego⁵¹⁵. Jednostki samorządu terytorialnego pełniły kluczową rolę w zarządzaniu regionalną gospodarką turystyczną. To one były odpowiedzialne za podejmowanie decyzji dotyczących polityki turystycznej na swoim obszarze, planowanie infrastruktury turystycznej, promocję regionu jako celu turystycznego, a także koordynowanie działań różnych podmiotów związanych z turystyką, takich jak przewoźnicy, usługodawcy czy organizacje turystyczne. Poprawne zarządzanie regionalną gospodarką turystyczną pozwalało na rozwój turystyki, co przekładało się na rozwój całego regionu, w tym zwiększeniu zatrudnienia i wzroście gospodarczym.

Nie ulega wątpliwości, że polityka turystyczna była istotnym elementem rozwoju gospodarczego wielu regionów. W Polsce wdrażanie strategii turystycznych realizowane było przez jednostki samorządu terytorialnego na różnych szczeblach, od gminy aż po województwo. Odpowiednie zarządzanie regionalną gospodarką turystyczną było kluczowe dla skutecznego zagospodarowania turystycznego regionu. Zadania związane z polityką turystyczną samorządów terytorialnych znalazły także odzwierciedlenie w dokumentach strategicznych dla miast, gmin, powiatów Pobrzeża Koszalińskiego. W regionach, w których turystyka odgrywała kluczową rolę, przygotowano strategie sektorowe, czyli tzw. strategie rozwoju turystyki. Strategie te zawierały konkretne cele, zadania i priorytety polityki turystycznej, uwzględniając specyfikę danego regionu⁵¹⁶. W przypadku, gdy środowisko turystyczne nie posiadało odrębnej strategii, priorytety polityki turystycznej były uwzględniane w strategiach rozwoju województw.

Ważnym elementem tych strategii było tworzenie korzystnych warunków dla rozwoju turystyki, takich jak rozwijanie infrastruktury turystycznej, promocja regionu czy wspieranie inicjatyw prywatnych w dziedzinie turystyki. Zarządzanie regionalną gospodarką turystyczną było głównie zadaniem jednostek samorządu terytorialnego. To one posiadały kompetencje w zakresie kreowania i wdrażania polityki turystycznej, które pozwalały na wypracowanie kompleksowych rozwiązań uwzględniających potrzeby turystów oraz mieszkańców danego regionu. Wnioski płynące z badań naukowych wskazują

⁵¹⁵ A. Wolna-Samulak, M. Bordun, *Funkcje i zadania regionalnej oraz lokalnej organizacji turystycznej w aspekcie rozwoju turystyki w regionie na przykładzie województwa zachodniopomorskiego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 783, „Ekonomiczne Problemy Turystyki”, nr 2 (22), Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2013, s. 79.

⁵¹⁶ J. Kizielewicz, *op. cit.*, s. 203.

na to, że odpowiednie zarządzanie turystyką przyczyniało się do zwiększenia atrakcyjności regionu oraz wzrostu zysków związanych z turystyką. Polityka turystyczna była zatem istotnym elementem strategii rozwoju regionalnego.

Rozwój turystyki i jej potencjał gospodarczy zyskiwały coraz większe uznanie w Polsce, stając się coraz ważniejszym elementem w strategiach rozwoju regionów. Samorządy terytorialne w Polsce, czyli gminy, powiaty i województwa, były kluczowymi podmiotami odpowiedzialnymi za kształtowanie polityki turystycznej na swoim terenie. Jednocześnie warto zwrócić uwagę, że zagadnienia związane z turystyką były zadaniem fakultatywnym, co oznaczało, że samorządy nie były zobowiązane do podejmowania działań w tym zakresie. Samorządy terytorialne były instytucjami publicznymi, które miały na celu zaspokajanie potrzeb mieszkańców oraz podejmowanie działań na rzecz rozwoju lokalnego. Realizacja zadań z zakresu turystyki mogła przyczynić się do zwiększenia atrakcyjności danego regionu oraz poprawy jego sytuacji ekonomicznej, a tym samym mogła przyczynić się do poprawy jakości życia mieszkańców. Pomimo fakultatywnego charakteru zadań związanych z turystyką, coraz więcej samorządów decydowało się jednak na podejmowanie działań w tym zakresie. Wprowadzenie zmian prawnych w 1990 r. dało samorządom większą swobodę w podejmowaniu decyzji dotyczących rozwoju turystyki na swoim terenie. Warto jednak podkreślić, że decyzje o podejmowaniu działań w zakresie turystyki mogły być poprzedzone odpowiednią analizą potrzeb lokalnej społeczności oraz oceną potencjału turystycznego danego regionu. Samorządy mogły również uwzględnić w swoich strategiach zrównoważony rozwój turystyki, czyli rozwój turystyki przy jednoczesnym zachowaniu równowagi między potrzebami turystów a ochroną środowiska i dziedzictwa kulturowego. Samorządy terytorialne odgrywały więc kluczową rolę w kształtowaniu polityki turystycznej na swoim terenie, jednakże decyzje o podejmowaniu działań związanych z turystyką powinna być poprzedzona odpowiednią analizą i uwzględnieniem potrzeb lokalnej społeczności⁵¹⁷.

Analiza roli turystyki w dawnym województwie koszalińskim wskazywała na pewne rozbieżności pomiędzy opiniami naukowymi, a stanowiskami samorządów lokalnych. Choć turystyka była uznawana za ważną gałąź gospodarki w regionie, tylko trzy gminy –

⁵¹⁷ R. Pawlusiński, *Gospodarcze aspekty turystyki*, [w:] *Turystyka*, red. W. Kurek, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 395.

Kołobrzeg, Mielno i Ustronie Morskie – wskazywały ją jako najważniejszą funkcję w swojej działalności. Samorządy lokalne, takie jak Darłowo, Białogard i Koszalin, również starały się dołączyć do tej grupy, ale opinia o znaczeniu turystyki w województwie była daleka od konsensusu. W niektórych gminach pojeziernych i nadmorskich, handel i usługi były uznawane za ważniejsze niż turystyka, chociaż istniejące walory naturalne były wykorzystywane w celach turystycznych. W przypadku gmin położonych poza strefą nadmorską i pojezierną, turystyka była uważana za mało znaczącą funkcję w gospodarczym rozwoju. Warto podkreślić, że samorządy terytorialne miały autonomię w podejmowaniu decyzji dotyczących swojego rozwoju, w tym strategii dotyczących turystyki. Zadania związane z turystyką były traktowane jako fakultatywne, a samorządy mogły podejmować działania z tego zakresu tylko wtedy, gdy uznały, że były istotne z punktu widzenia potrzeb lokalnej społeczności.

Analiza sytuacji w województwie koszalińskim wskazywała na potrzebę badań nad percepcją roli turystyki w samorządach lokalnych. Niezbędne było również zwiększenie świadomości wśród samorządów i społeczności lokalnych na temat znaczenia turystyki w rozwoju gospodarczym i społecznym regionów⁵¹⁸. Z uwagi na to, że turystyka stała się jednym z najważniejszych sektorów gospodarki w wielu krajach na świecie, a także w Polsce, wiele jednostek terytorialnego podziału kraju, takich jak powiaty czy gminy, starały się wykorzystać swój potencjał turystyczny i rozwijać tę branżę w swoich granicach administracyjnych. Aby zrozumieć, jakie jednostki terytorialne miały rzeczywistą lub potencjalną funkcję turystyczną, stosowano miernik realnej przestrzeni turystycznej. Oznaczało to, że analizowano obszary, w których zachodziła aktywność turystyczna, a następnie na tej podstawie określano, które jednostki terytorialne miały potencjał turystyczny i jak go rozwijały⁵¹⁹. Warto podkreślić, że ruch turystyczny był miernikiem zagospodarowania turystycznego. Oznaczało to, że poziom ruchu turystycznego w danym obszarze był efektem działań podejmowanych na rzecz rozwoju turystyki. Dlatego tak ważne było odpowiednie zarządzanie turystyką na poziomie lokalnym, w tym tworzenie

⁵¹⁸ APK, Urząd Wojewódzki w Koszalinie, Wydział Kultury i Turystyki i Sportu, zespół 788, symbol teczki TKF-II 0205, sygn. 9/9, Sprawozdanie własne – Transformacja w gospodarce turystycznej woj. koszalińskie 1994, s. 8.

⁵¹⁹ B. Włodarczyk, *Przestrzeń turystyczna: istota, koncepcje, determinanty rozwoju*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2009, s. 44-45 i 56.

planów rozwoju turystyki i wykorzystywanie dostępnych narzędzi i środków finansowych. W Polsce wiele jednostek terytorialnego podziału kraju starało się w omawianym okresie rozwijać turystykę, jednak nie wszystkie miały potencjał do tego, aby stać się ważnymi ośrodkami turystycznymi. Dlatego tak ważne było analizowanie potencjału turystycznego każdej jednostki terytorialnej i dostosowywanie do niego strategii rozwoju turystyki.

Funkcję turystyczną regionu traktowano jako istotne kryterium gospodarcze. W takim ujęciu definiowano ją jako kompleksową działalność społeczno-ekonomiczną danego obszaru (jak np. województwo, powiat, gmina), której celem było obsługa ruchu turystycznego i zaspokojenie potrzeb odwiedzających go turystów. W praktyce funkcja ta manifestowała się poprzez rozwój infrastruktury turystycznej, udostępnienie atrakcyjnych miejsc wypoczynkowych i rekreacyjnych, organizowanie różnego rodzaju wydarzeń i imprez kulturalnych, a także propagowanie i promowanie walorów turystycznych regionu. Przyjęcie perspektywy funkcjonalnej regionu jako obszaru recepcji turystycznej pozwalało na lepsze zrozumienie roli turystyki w rozwoju gospodarczym danego obszaru oraz na skuteczne podejmowanie działań na rzecz jego rozwoju⁵²⁰. W praktyce zdarzało się, że funkcję turystyczną obszaru kształtowały urzędy poprzez wprowadzanie atrakcji rekreacyjnych, początkowo służących mieszkańcom, które z czasem przyciągały turystów z zewnątrz. W takim przypadku rozwój możliwości rekreacyjnych prowadził do kształtowania funkcji turystycznej gminy, która realizowana była w ramach przestrzeni czasu wolnego. Oznaczało to, że jednym z głównych czynników wpływających na rozwój turystyki na danym obszarze był jego potencjał rekreacyjny, który mógł zostać wykorzystany w celu przyciągnięcia ruchu turystycznego. Z kolei rozwój turystyki przyczyniał się do wzrostu znaczenia rekreacji jako gałęzi gospodarki, co z kolei wpływało na dalszy rozwój turystyki. W ten sposób funkcja turystyczna gminy, powiatu czy województwa mogła stać się istotnym czynnikiem w kształtowaniu rozwoju lokalnego i regionalnego⁵²¹.

Przyjmowano, że miernikiem poziomu rozwoju funkcji turystycznej obszaru był wskaźnik intensywności i gęstości ruchu turystycznego oraz rozwój, wielkość, gęstość wykorzystania turystycznej bazy noclegowej, jej pojemność oraz rozwój bazy

⁵²⁰ A. Matczak, *Problemy Badania Funkcji Turystycznej Miast Polski*. „Turystyka” 1989, nr 5, s. 29.

⁵²¹ M. Bachvarov, E. Dziegieć, *Relacje pomiędzy pojęciami rekreacja i turystyka*, „Turystyka” 2005, nr 1, s. 79.

gastronomicznej. Wiele jednostek samorządowych, w tym gmin, podejmowało wysiłki w celu poprawy kondycji słabo zaznaczającej się funkcji turystycznej. Część z nich skłaniała się ku ustanowieniu profilu rolno-turystycznego, podczas gdy inne zamierzały po rolnictwie i przemyśle, bądź usługach i handlu ustawiać gospodarkę turystyczną. Struktura urzędów administracyjnych oraz poziom rozeznania turystycznego rynku pracy w poszczególnych powiatach i gminach wyraźnie odzwierciedlał znaczenie funkcji turystycznej w jednostkach samorządowych.

Niestety w wielu administracjach Pobrzeża Koszalińskiego nie działały samodzielne stanowiska zajmujące się gospodarką turystyczną, co skutkowało wyjątkowo słabą znajomością zagadnień turystycznych w danym regionie⁵²². W wielu gminach, w tym również w tzw. turystycznych, brakowało dokumentacji obrazującej funkcję gospodarczą turystyki. Wiele samorządów nie była w stanie określić liczby osób przydatnych dla funkcji turystycznej, a także stosowało różne formy zachęt w celu pozyskania potencjalnych inwestorów. Jednakże brakowało działań niekonwencjonalnych, które pozwoliłyby wyjść poza schematy i wybiec w przyszłość. Ważne były propozycje takie jak sprzedaż działek pod domki letniskowe i inne inwestycje turystyczne, zaktualizowane plany zagospodarowania przestrzennego oraz jasne kryteria inwestycyjne. Zabezpieczenie pełnej infrastruktury technicznej, wprowadzenie ulg podatkowych, otwartość władz i gotowość niesienia pomocy inwestorom także miały przyciągnąć oczekiwanych inwestorów. Wprowadzenie ułatwień dla inwestorów krajowych i zagranicznych, takich jak lokalizacyjne ułatwienia procedury administracyjno-prawnej, wakacje podatkowe dla inwestorów, zniżki podatkowe w przypadku realizacji zobowiązań na rzecz gminy, sterowanie podatkiem od nieruchomości, wnoszenie wkładu (aportu) w formie wartości rzeczowych, tworzenie spółek typu joint-venture, umów leasingowych, było istotnym zjawiskiem w gminach. Jednakże oprócz tych działań, potrzebne były także bardziej innowacyjne podejścia, które pozwoliłyby na rozwój funkcji turystycznej gminy w dłuższej perspektywie czasowej⁵²³.

Kwoty przeznaczone centralnie były symboliczne w porównaniu do rzeczywistych potrzeb rozwoju turystyki na tych obszarach. W związku z tym gminy były zmuszone same

⁵²² APK, Urząd Wojewódzki w Koszalinie, Wydział Kultury i Turystyki i Sportu, zespół 788, symbol teczki TKF-II 0205, sygn. 9/9, Sprawozdanie własne – Transformacja w gospodarce turystycznej woj. koszalińskie 1994, s. 9.

⁵²³ Ibidem, s. 11.

pozyskiwać środki finansowe na rozwój turystyki i prowadzenie działań w tej dziedzinie. To pokazuje zmianę podejścia państwa, które przeniósło odpowiedzialność za rozwój turystyki na lokalne jednostki samorządowe i inne podmioty, co wymagało większego zaangażowania i zdolności pozyskiwania środków z różnych źródeł. Warto zwrócić uwagę na fakt, że w latach 90. XX w. polityka państwa w dziedzinie turystyki w Polsce ewoluowała w kierunku większej samodzielności i inicjatywy lokalnych jednostek samorządowych, które musiały zdobywać środki finansowe i podejmować działania na rzecz rozwoju turystyki na swoim terenie. W większości gmin Pobreża Koszalińskiego brakowało funduszy inwestycyjnych, co skutkowało brakiem inicjatywy ze strony urzędów gmin w celu pozyskania środków z różnych funduszy i programów, takich jak PHARE⁵²⁴ czy Amerykańska Agencja Ochrony Środowiska⁵²⁵. W wyniku tego podejścia, nie było efektywnych działań na rzecz rozwoju funkcji turystycznej w większości gmin. Jednakże, Gmina Mielno była wyjątkiem w tym zakresie i pozyskała środki funduszu PHARE na ekspertyzę dotyczącą przekształcenia jednostek komunalnych, a także na zagospodarowanie zlewni jeziora Jamno z funduszy EWG. Zadanie TOURIN⁵²⁶, które było częścią funduszu PHARE i zarządzane przez UKFiT, oferowało duże możliwości szkoleniowe dla kadr, jednakże nie było z niego odpowiednio korzystane. Jedną z przyczyn, dla których gminy nie korzystały z tych funduszy, była niewystarczająca wiedza i brak odpowiedniego przeszkolenia zarządów. W rezultacie, gminy nie były w stanie wykorzystać dostępnych źródeł finansowania i inwestycji w funkcję turystyczną. Właściwe szkolenie i edukacja zarządów gmin mogło być kluczowym czynnikiem w zapewnieniu efektywności i skuteczności działań na rzecz rozwoju turystyki na poziomie lokalnym.

W Polsce wiele gmin posiadało na swoim terenie wartości, które zaliczono do walorów turystycznych, rekreacyjnych lub uzdrowiskowych. Niestety, nie zawsze istniejące walory turystyczne były dostatecznie wykorzystywane turystycznie. Przyczyną tego stanu rzeczy były zapóźnienia rozwojowe, brak wystarczających środków finansowych, a przede

⁵²⁴ Program Komisji Europejskiej powstały w roku 1989 w celu udzielania materialnej pomocy państwom kandydującym do Wspólnot Europejskich.

⁵²⁵ Agencja Ochrony Środowiska – agencja federalna Stanów Zjednoczonych działająca w celu ochrony zdrowia ludzkiego oraz środowiska naturalnego.

⁵²⁶ Fundacja Rozwoju Turystyki TOURIN została ustanowiona przez Prezesa Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki działającego w imieniu Skarbu Państwa 28.12.1993. TOURIN organizował kursy i staże w kraju i za granicą dla nauczycieli, specjalistów, personelu i kadr kierowniczych sektora turystyki.

wszystkim brak wyspecjalizowanej kadry potrafiącej wykorzystać walory w działalności turystycznej województw, powiatów i gmin znajdujących się w granicach Pobrzeża Koszalińskiego. Według U. Szubert-Zarzeczny, w regionach pełniących zróżnicowane funkcje, turystyka i wypoczynek mogły być wykorzystywane jako dodatkowe kryterium lokalizacji innowacyjności. Oznaczało to, że rozwój turystyki mógł być postrzegany jako szansa na rozwój całego regionu poprzez przyciąganie inwestorów i promowanie innowacyjnych działań⁵²⁷.

W województwie pomorskim, rozwój turystyki określono jako jeden z celów strategicznych, obok rozwoju usług i transportu. W celu realizacji tego celu, wyznaczono wiele zadań szczegółowych, które koncentrowały się przede wszystkim na unikalnych walorach przyrodniczych i kulturowych regionu. Działania te miały na celu zwiększenie atrakcyjności turystycznej regionu oraz poprawę jakości oferowanych usług turystycznych. Z kolei w województwie zachodniopomorskim rozwój funkcji turystyczno-uzdrowiskowej został uznany za jeden z celów pośrednich przy realizacji celu strategicznego, jakim jest poprawa konkurencyjności województwa. W planach rozwoju turystyki województwa zachodniopomorskiego skupiono się przede wszystkim na rozwijaniu bazy noclegowej oraz usług turystycznych, jak również na promocji regionu w kraju i za granicą. Wprowadzenie nowych produktów turystycznych oraz rozwój infrastruktury turystycznej w regionie miały na celu przyciągnięcie większej liczby turystów oraz poprawę jakości oferowanych usług turystycznych.

Zarówno władze województwa zachodniopomorskiego, jak również województwa pomorskiego postawiły sobie za cel rozwój turystyki jako jednego z ważnych narzędzi wspierających rozwój gospodarczy. Wprowadzenie nowych produktów turystycznych, rozwój infrastruktury turystycznej oraz promocja regionu, miały na celu zwiększenie liczby turystów oraz poprawę jakości oferowanych usług turystycznych, co mogło wpłynąć pozytywnie na rozwój gospodarczy regionu⁵²⁸. Rozwój turystyki w województwie zachodniopomorskim stanowił jeden z kluczowych priorytetów władz samorządowych regionu i samorządów lokalnych do roku 2013. W uznaniu znaczenia turystyki dla

⁵²⁷ U. Szubert-Zarzeczny, *Ekonomiczne uwarunkowania...*, s. 20.

⁵²⁸ M. Marczak, *Turystyka w działaniach samorządów województw pomorskiego i zachodniopomorskiego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 402, „Ekonomiczne Problemy Turystyki”, nr 5, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2005, s. 165.

gospodarki regionu, na szczeblu wojewódzkim podjęto decyzję o kontynuowaniu wsparcia rozwoju turystyki również w kolejnym okresie programowania, obejmującym lata 2014-2020. Władze województwa zachodniopomorskiego postawiły sobie za cel poprawę konkurencyjności regionu poprzez rozwój funkcji turystyczno-uzdrowiskowej oraz innych dziedzin, jak rybołówstwo, przetwórstwo ryb i rozwój infrastruktury portowej. W ramach programów operacyjnych UE, takich jak Regionalny Program Operacyjny Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2014-2020, przewidziano środki na rozwój turystyki i innych dziedzin gospodarki regionalnej⁵²⁹. W programie operacyjnym uwzględniono takie zadania i cele związane z turystyką, jak rozwój infrastruktury turystycznej, wzmocnienie konkurencyjności podmiotów działających w sektorze turystycznym oraz promocja regionu jako atrakcyjnego celu turystycznego. Przewidziano również działania związane z ochroną i odtwarzaniem walorów przyrodniczych i kulturowych regionu, które miałyby stanowić istotną atrakcję turystyczną. W ramach działań wspierających rozwój turystyki w województwie zachodniopomorskim przeprowadzono szereg inwestycji – zmodernizowano porty turystyczne, zbudowano nowe obiekty noclegowe, rozbudowano istniejące ośrodki turystyczne oraz dokonano poprawy infrastruktury turystycznej, w tym sieci szlaków turystycznych. Wspierane były również przedsięwzięcia związane z kształceniem i podnoszeniem kwalifikacji pracowników sektora turystycznego oraz promocją regionu w kraju i za granicą. W taki sposób podejmowane działania miały na celu zwiększenie liczby turystów odwiedzających województwo zachodniopomorskie, co przyczyniłoby się do rozwoju gospodarczego regionu i zwiększenia liczby miejsc pracy.

Rozwój turystyki na terenie Pobrzeża Koszalińskiego był jednym z priorytetów polityki regionalnej i samorządowej w badanym okresie. Tendencje w rozwoju regionalnym wskazywały, że rozwój turystyki był jednym z ważniejszych czynników wpływających na rozwój gospodarczy i społeczny regionów. Dlatego też władze samorządowe i jednostki organizacyjne podejmowały wiele działań w celu rozwoju turystyki na tym terenie. Obecność Polski w Unii Europejskiej dała samorządom wiele możliwości pozyskiwania

⁵²⁹ W. Drożdż, *Instrumenty wsparcia rozwoju turystyki w ramach regionalnego programu operacyjnego województwa zachodniopomorskiego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 783, „Ekonomiczne Problemy Turystyki”, nr 2 (22), Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2013, s. 138.

środków na rozwój turystyki. Dofinansowanie działań na rzecz turystyki było ważne, ponieważ ta dziedzina była jedną z najszybciej rozwijających się w regionie. W związku z tym, poprzez ożywienie działalności w zakresie turystyki lokalnej, można było przyczynić się do rozwoju społeczno-gospodarczego regionu. W ramach działań na rzecz turystyki, jednostki organizacyjne, takie jak urzędy marszałkowskie, starostwa powiatu, miasta i gminy, zajmowały się organizacją i promocją turystyki w rejonie Pobrzeża Koszalińskiego. Do ich zadań należało m.in. opracowywanie strategii rozwoju turystyki, pozyskiwanie środków finansowych na projekty turystyczne, organizacja imprez turystycznych i kulturalnych, budowa i modernizacja infrastruktury turystycznej, promowanie i reklamowanie regionu oraz szkolenie pracowników branży turystycznej. Ważnym aspektem działań na rzecz turystyki było także zachowanie unikatowych walorów przyrodniczych i kulturowych regionu. Dlatego też w ramach działań promocyjnych i edukacyjnych, jednostki organizacyjne mogły prowadzić szereg działań na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego oraz przyrodniczego regionu. Podsumowując, rozwój turystyki na terenie Pobrzeża Koszalińskiego był jednym z najważniejszych priorytetów polityki regionalnej i samorządowej. Działania podejmowane przez jednostki organizacyjne miały na celu m.in. pozyskiwanie środków finansowych na projekty turystyczne, rozbudowę infrastruktury turystycznej, promowanie i reklamowanie regionu oraz ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

5.2. Urzędy Marszałkowskie (Gdańsk, Szczecin)

Urzędy marszałkowskie były ważnymi instytucjami w polskim systemie samorządu terytorialnego. Ich głównym zadaniem było koordynowanie działań w zakresie polityki regionalnej oraz realizacja zadań zleconych przez organy władzy województwa. Urzędy marszałkowskie miały także znaczący wpływ na rozwój różnych sektorów gospodarki, w tym turystyki, poprzez udzielanie wsparcia finansowego, organizowanie szkoleń, promocję i marketing regionu. Działania podejmowane przez urzędy marszałkowskie w ramach turystyki obejmowały m.in. tworzenie sieci szlaków turystycznych, organizowanie festiwali i imprez kulturalnych, rozwijanie infrastruktury turystycznej oraz

promowanie turystyki aktywnej i zrównoważonej. Wszystkie te działania przyczyniały się do zwiększenia liczby turystów odwiedzających region i wpływały na rozwój lokalnej gospodarki. Zostały powołane na mocy ustawy z 18 sierpnia 1998 r. Urzędy działały w oparciu o przepisy ustawy o samorządzie województwa, a także na podstawie statutu województwa⁵³⁰. J. Borzykowski i M. Marczak zwracali uwagę na znaczenie badanej funkcji gospodarczej w strukturach samorządów wojewódzkich. W omawianym okresie jej rola znacznie wzrosła, co wynikało m.in. z przekazania dotychczasowych zadań i kompetencji wojewody na rzecz marszałków. W efekcie wzrósł zakres odpowiedzialności marszałków w zakresie turystyki. Warto podkreślić, że działalność urzędów marszałkowskich w dziedzinie turystyki miała duże znaczenie dla rozwoju tej branży na terenie województw. Dzięki ich działaniom możliwe było m.in. inicjowanie i podejmowanie działań na rzecz rozwoju marki turystycznej województwa, organizowanie spotkań i konferencji, nadzorowanie i realizacja projektów turystycznych, czy analizowanie danych dotyczących rynku turystycznego. Ponadto urzędy te odpowiadały za kategoryzację obiektów hotelarskich, nadawanie uprawnień przewodników turystycznych oraz kontrolę jednostek prowadzących szkolenia dla kandydatów na przewodników, pilotów wycieczek i przewodników turystycznych.

Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego to ważna jednostka organizacyjna w regionie, która została powołana do realizacji zadań i kompetencji związanych z samorządem województwa. Był to wyodrębniony zespół ludzi i środków, którego siedzibą był Szczecin. Urząd działał na podstawie ustawy o samorządzie województwa oraz Statutu Województwa Zachodniopomorskiego. Regulamin organizacyjny szczegółowo określał zasady funkcjonowania i organizację Urzędu Marszałkowskiego. W ramach urzędu istniały poszczególne komórki organizacyjne, które zajmowały się konkretnymi zadaniami i działaniami związanymi z rozwojem regionu, jak Wydział Turystyki i Promocji, Wydział Infrastruktury i Inwestycji, Wydział Ochrony Środowiska oraz Wydział Kultury i Sportu. Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego pełnił istotną rolę w rozwoju regionu, przede wszystkim poprzez koordynację działań związanych z polityką rozwoju i inwestycjami. Urząd podejmował

⁵³⁰ Dz. U. 1998, nr 91, poz. 576, Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa.

także wiele działań w obszarze promocji turystyki, co przyczyniało się do wzrostu liczby turystów odwiedzających województwo zachodniopomorskie. Działania te realizowane były w ramach programów i projektów finansowanych z funduszy europejskich oraz budżetu samorządu województwa. W skład urzędu wchodziły wydziały i inne wewnętrzne komórki organizacyjne, które były równorzędne wydziałom. Jednym z wydziałów odpowiedzialnych za sprawy turystyki był Wydział Współpracy Terytorialnej i Turystyki (WWTiT). W skład WWTiT wchodziły również biuro ds. rozwoju potencjału turystycznego regionu oraz biuro ds. usług turystycznych. Do zadań biura ds. rozwoju potencjału turystycznego regionu należało inicjowanie, opracowywanie i realizacja programów operacyjnych oraz koncepcji rozwoju w zakresie turystyki w województwie. Pracownicy biura mieli za zadanie inicjować działania mające na celu rozwój turystyki w województwie, zgodnie ze Strategią Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego i programami strategicznymi. W ten sposób pracownicy biura mieli aktywny udział w promowaniu regionu jako atrakcyjnego miejsca do odwiedzenia oraz w rozwijaniu infrastruktury turystycznej. Biuro ds. rozwoju potencjału turystycznego regionu, będące częścią Wydziału Współpracy Terytorialnej i Turystyki, miało na swoim koncie wiele istotnych zadań związanych z promocją województwa zachodniopomorskiego jako regionu atrakcyjnego turystycznie oraz rozwijaniem produktów turystycznych. Jednym z głównych celów biura było tworzenie i rozwijanie produktów turystycznych regionu, co odbywało się w ścisłej współpracy z jednostkami samorządu terytorialnego oraz organizacjami i stowarzyszeniami turystycznymi. Biuro miało istotny udział w kształtowaniu spójnej polityki rozwoju turystyki w województwie, a także współpracowało z podmiotami krajowymi i zagranicznymi w celu kreowania, rozwoju i promocji produktów turystycznych województwa. W ramach swoich działań pracownicy podejmowali również inicjatywy mające na celu stworzenie i zarządzanie zintegrowaną siecią szlaków turystycznych w regionie oraz kreowali działania społeczne i gospodarcze na rzecz rozwoju turystyki. Urzędnicy biura spełniali też ważną rolę w planowaniu i sprawowaniu opieki nad budżetem województwa w zakresie turystyki. Dzięki tym działaniom województwo zachodniopomorskie mogło zyskiwać coraz większą popularność i uznanie wśród turystów, co mogło przekładać się na rozwój gospodarczy regionu oraz poprawę jego wizerunku. Biuro ds. usług turystycznych pełniło ważną funkcję w zakresie rejestracji i nadzoru nad organizatorami turystyki oraz przedsiębiorcami ułatwiającymi

nabywanie powiązanych usług turystycznych. Jego zadaniem było prowadzenie rejestru organizatorów turystyki i przedsiębiorców oraz weryfikacja wniosków o dokonanie wpisu do rejestru. Pracownicy biura udzielali także informacji o danych zawartych w rejestrze oraz podejmowali decyzje o wykreśleniu przedsiębiorcy z rejestru oraz o odmowie wpisu do rejestru. Ponadto prowadzili postępowania w sprawie wydania decyzji o zakazie wykonywania przez przedsiębiorcę działalności objętej wpisem w rejestrze organizatorów turystyki i przedsiębiorców ułatwiających nabywanie powiązanych usług turystycznych. Działania te miały na celu ochronę turystów przed nieuczciwymi praktykami i niedotrzymaniem umów przez organizatorów turystyki i przedsiębiorców. W ramach swoich zadań biuro ds. usług turystycznych działało na rzecz podnoszenia standardów i jakości usług turystycznych oferowanych w województwie, co mogło przyczynić się do zwiększenia atrakcyjności regionu i poprawy warunków dla rozwoju turystyki. Biuro ds. usług turystycznych miało na swoim koncie wiele ważnych funkcji związanych z nadzorem nad działalnością organizatorów turystyki i przedsiębiorców ułatwiających nabywanie powiązanych usług turystycznych. Jednym z kluczowych zadań biura było prowadzenie rejestrów organizatorów turystyki i przedsiębiorców ułatwiających nabywanie powiązanych usług turystycznych. W ramach tego zadania pracownicy biura przyjmowali i weryfikowali wnioski o dokonanie wpisu do rejestru, a także udzielali informacji o danych zawartych w rejestrze. Biuro ds. usług turystycznych miało również istotną rolę w kwestiach związanych z przygotowaniem przewodników turystycznych i pilotów wycieczek. Jego pracownicy wydawali upoważnienia osobom i jednostkom organizacyjnym do szkolenia kandydatów na przewodników turystycznych, a także kontrolowali organizatorów szkoleń. Administracja biura prowadziła sprawy związane z powoływaniem komisji egzaminacyjnej języków obcych dla przewodników turystycznych i pilotów wycieczek. Pracownicy biura ds. usług turystycznych odpowiadali także za powoływanie zespołów oceniających obiekty hotelarskie, które przeprowadzały kontrolę ich jakości i kategorii. Przyjmowali i weryfikowali wnioski w sprawie zaszerogowania obiektów hotelarskich określonego rodzaju i kategorii, a także prowadzili ewidencję nadanych kategorii. W przypadku nieprzestrzegania wymagań w obiektach hotelarskich, pracownicy mieli obowiązek powiadamiania odpowiednich organów samorządowych (wójta, burmistrza, prezydenta). Wszystkie te działania miały pozwalać na skuteczne monitorowanie i kontrolowanie

działalności w branży turystycznej, co miało wpłynąć na poprawę jakości usług i bezpieczeństwa turystów⁵³¹.

Pomorski Urząd Wojewódzki w Gdańsku pełnił ważne funkcje w zakresie wykonywania zadań wynikających z przepisów prawa. Władze urzędu odpowiadały za realizację zadań związanych z funkcjonowaniem wojewody pomorskiego, jakie określone zostały w ustawie o wojewodzie i administracji rządowej w województwie. Jednym z departamentów utworzonych w Urzędzie Marszałkowskim Województwa Pomorskiego był Departament Turystyki. Departament Turystyki był kluczowym podmiotem w zakresie przygotowania i gromadzenia dokumentacji związanej ze stowarzyszeniem Pomorskiej Regionalnej Organizacji Turystycznej (PROT). Władze departamentu odpowiadały za nadzór nad tymi dokumentami oraz za ich przetwarzanie i przechowywanie. Departament ten miał także za zadanie podejmowanie działań zmierzających do rozwoju turystyki na terenie województwa pomorskiego⁵³². Prowadził szeroką współpracę z różnymi podmiotami lokalnymi, organizacjami turystycznymi, a także z właściwymi organami i instytucjami. W ramach swoich działań, władze departamentu organizowały spotkania i konferencje poświęcone turystyce oraz nadzorowały i realizowały projekty turystyczne, które były współfinansowane przez województwo. W departamencie zajmowano się również zbieraniem i analizowaniem danych o rynku turystycznym województwa, a także zarządzano stronami internetowymi poświęconymi turystyce. Jego zadaniem było inicjowanie i podejmowanie działań na rzecz rozwoju marki turystycznej województwa, a także współpraca w zakresie opracowań koncepcyjnych rozwoju produktów turystycznych i innych. Pracownicy departamentu byli odpowiedzialni za kategoryzację obiektów hotelarskich i nadawanie uprawnień przewodników turystycznych. Przeprowadzali kontrole jednostek prowadzących szkolenia dla kandydatów na przewodników, pilotów wycieczek oraz przewodników turystycznych. Wydawali duplikaty legitymacji przewodnika turystycznego i pilota wycieczek, identyfikatory dla przewodników górskich oraz

⁵³¹ Regulaminu organizacyjnego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Zachodniopomorskiego w Szczecinie – przyjętego uchwałą nr 1935/15 Zarządu Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 9 grudnia 2015 r., §1.

⁵³² Celem działania w 2016 r. PROT było zwiększenie udziału turystyki przyjazdowej do regionu pomorskiego, wzmocnienie wizerunku regionu jako destynacji całorocznej (rynek krajowy i zagraniczny), budowanie rozpoznawalności regionu pomorskiego (rynek zagraniczny).

organizowali egzaminy z języków obcych dla pilotów wycieczek i przewodników turystycznych. Pracownicy nadzorowali również ewidencję obiektów hotelarskich prowadzoną przez gminną administrację samorządową. Posiadali uprawnienia do wydawania kopii zaświadczeń, decyzji administracyjnych oraz kopii umów zabezpieczeń finansowych organizatorów i pośredników turystycznych do Centralnej Ewidencji Organizatorów i Pośredników Turystycznych. Ponadto w departamencie prowadzono wojewódzką ewidencję obiektów hotelarskich, nadanych uprawnień przewodników górskich oraz rejestry ośrodków szkolących, organizatorów turystyki i pośredników turystycznych. W ramach swoich działań, w departamencie turystyki zajmowano się także występowaniem na rzecz klientów w sprawach wypłaty środków z tytułu gwarancji do ubezpieczycieli⁵³³.

Analizując zadania obu urzędów, zauważono pewne zbieżności, co mogło sugerować, że opracowane regulaminy organizacyjne miały to samo źródło, jakim były przepisy ustawy o samorządzie województwa. Różnice między urzędami dotyczyły przede wszystkim struktury organizacyjnej oraz sposobu realizacji zadań. W województwie zachodniopomorskim za sprawy turystyki odpowiadał Wojewódzki Ośrodek Turystyki i Wypoczynku, który działał poprzez swoje biura, natomiast w województwie pomorskim zadania te były realizowane przez Departament Turystyki. Można przyjąć, że urzędy marszałkowskie odgrywały w omawianym okresie kluczową rolę w rozwoju turystyki na terenie obu województw. Ich działania były niezbędne do zapewnienia odpowiedniego potencjału turystycznego oraz świadczenia usług turystycznych na odpowiednim poziomie⁵³⁴.

⁵³³ Uchwała Nr 148/209/17 Zarządu Województwa Pomorskiego z dnia 7 lutego 2017 roku, Regulamin Organizacyjny Urzędu Marszałkowskiego Województwa Pomorskiego, Departament Turystyki (DT) §29.

⁵³⁴ J. Borzyszkowski, M. Marczak, *Turystyka w strukturach jednostek samorządu terytorialnego – jej umiejscowienie i zadania właściwych podmiotów*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 591, „Ekonomiczne Problemy Usług” nr 53, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2010, s. 109.

5.3. Urzędy starostw powiatu (Białogard, Koszalin, Lębork, Puck, Sławno, Słupsk, Wejherowo)

Powiat to jednostka terytorialna i samorządowa o znaczeniu lokalnym, działająca na terenie określonego obszaru⁵³⁵. Jest on podstawową jednostką podziału administracyjnego kraju, wykazującą odrębność od gminy oraz województwa. W skład powiatu wchodzi gminy, które stanowią jego części składowe. Najważniejszą jednostką pomocniczą w powiecie jest starostwo powiatowe, które powołuje się w celu wykonywania poleceń zarządu powiatu⁵³⁶.

Na szczeblu powiatowym realizowane są zadania publiczne o charakterze ponadgminnym, co oznacza, że dotyczą one obszarów większych niż pojedyncza gmina, ale nie naruszają zakresu działania gmin. W celu zapewnienia skutecznego wypełniania tych zadań, powiat posiada samodzielność finansową i organizacyjną. Ustawa z 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym określa zakres i charakter zadań realizowanych przez powiat, których realizacja odbywa się w imieniu własnym i na własną odpowiedzialność. W ramach swojej działalności, samorząd powiatowy zajmuje się m.in. zagadnieniami społecznymi, porządkiem i bezpieczeństwem publicznym oraz kulturą fizyczną i turystyką. W zakresie zadań społecznych, powiat może podejmować działania na rzecz pomocy społecznej, ochrony zdrowia, rehabilitacji, integracji osób niepełnosprawnych, a także działania w zakresie profilaktyki i leczenia uzależnień. Z kolei w zakresie porządku i bezpieczeństwa publicznego powiat odpowiadał m.in. za zapewnienie bezpieczeństwa na drogach powiatowych, prowadzenie działań przeciwpożarowych, a także podejmowanie działań w sytuacjach kryzysowych i zagrożeń dla bezpieczeństwa publicznego.

W kompetencjach powiatu był również obszar kultury fizycznej i turystyki, w ramach których mógł organizować imprezy sportowe i kulturalne, a także inicjować projekty związane z rozwojem turystyki na terenie powiatu. W ramach swojej działalności powiat mógł również przejmować w drodze ustawy zadania administracji rządowej oraz zawierać porozumienia z organami administracji rządowej i innymi jednostkami samorządowymi,

⁵³⁵ E. J. Nowacka, *op. cit.*, s. 89.

⁵³⁶ Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym, rozdz. 1 Przepisy ogólne. Art. 2.

w celu zapewnienia skutecznej i efektywnej realizacji zadań publicznych na swoim terenie⁵³⁷.

Zadania starostw powiatowych Pobrzeża Koszalińskiego w zakresie turystyki i rekreacji, a także kultury fizycznej były realizowane przez różne jednostki organizacyjne. Należy zauważyć, że zadania w zakresie turystyki i rekreacji w poszczególnych starostwach powiatowych mogły mieć bardzo ogólnikowe zapisy, co wynikało z charakteru ustawy o samorządzie powiatowym. Jednocześnie jednak, ze względu na rozwój turystyki na Pobrzeżu Koszalińskim, zadania te zyskały na znaczeniu, a starostwa powiatowe stały się ważnymi instytucjami w zakresie rozwoju turystyki i rekreacji. Warto również zauważyć, że jednostki te mogły przejmować w drodze ustawy inne zadania administracji rządowej w zakresie turystyki oraz zawierać porozumienia z organami administracji rządowej i innymi jednostkami samorządowymi⁵³⁸.

Starostwo Powiatowe w Białogardzie było jednostką organizacyjną powiatu, które pełniło funkcję pomocniczą w wykonywaniu zadań publicznych przez organy powiatowe oraz starostę. Zadania te określone były w ustawie o samorządzie powiatowym oraz innych ustawach z zakresu administracji rządowej. Realizacja tych zadań opierała się na porozumieniach z jednostkami samorządu terytorialnego oraz województwem zachodniopomorskim.

W strukturach organizacyjnych starostwa powiatowego w Białogardzie działał Wydział Edukacji, Kultury, Turystyki i Promocji (WEK TiP). Jego głównym zadaniem było prowadzenie ewidencji uczniowskich klubów sportowych oraz stowarzyszeń sportowych, które nie prowadziły działalności gospodarczej. Ponadto władze WEK TiP nadzorowały i kontrolowały działalność stowarzyszeń kultury fizycznej oraz związków sportowych o zasięgu powiatowym. Prowadzona w wydziale działalność w dziedzinie rekreacji ruchowej, miała stwarzać odpowiednie warunki materialno-techniczne dla jej rozwoju. Nie doszukano się natomiast ważnych działań związanych bezpośrednio z turystyką. W zakresie turystyki w starostwie jedynie ewidencjonowano informacje o instytucjach turystycznych

⁵³⁷ I. Kapera, *Rola samorządu terytorialnego w gospodarowaniu i zarządzaniu przestrzenią turystyczną*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2016, s. 28.

⁵³⁸ J. Borzyszkowski, M. Marczak, *op. cit.*, s. 110.

działających na terenie powiatu oraz organizowanych imprezach turystycznych⁵³⁹. Ewidencjonowanie informacji o instytucjach turystycznych i organizowanych imprezach turystycznych to działania bardziej administracyjne i biurokratyczne, które nie mogły przyczynić się bezpośrednio do promocji regionu i jego atrakcji turystycznych. Podejmowanie bardziej aktywnych działań w zakresie rozwoju turystyki przez pracowników Starostwa Powiatowego w Białogardzie, w tym inwestycje w infrastrukturę, współpraca z lokalnymi podmiotami oraz skuteczna promocja byłyby kluczowymi działaniami dla destynacji turystów i stworzenia atrakcyjnego wizerunku regionu.

W badaniu struktur organizacyjnych Starostwa Powiatowego w Koszalinie nie stwierdzono jednostek organizacyjnych specjalizujących się w dziedzinie turystyki. Jednakże, w Regulaminie Organizacyjnym Starostwa Powiatowego w Koszalinie znajdowały się zadania z zakresu kultury fizycznej i turystyki. W ramach tych zadań starostwo powiatowe miało realizować zadania publiczne o charakterze ponadgminnym z zastrzeżeniem nienaruszania zakresu działania gmin. Analiza dokumentów Starostwa Powiatowego w Koszalinie nie ujawniła konkretnych działań związanych z turystyką. Starostwo Powiatowe w Lęborku funkcjonowało na podstawie przepisów ustawy o samorządzie powiatowym oraz innych aktów prawnych związanych z reformą samorządu terytorialnego. Działalność starostwa opierała się na Statucie Powiatu oraz regulaminie, a także na innych aktach prawnych wydanych przez radę, zarząd i starostę. Jednak w schemacie organizacyjnym nie było wydzielonej jednostki organizacyjnej jak również stanowiska odpowiedzialnego za działalność turystyczną. Mimo to na stronach internetowych starostwa umieszczano informacje z zakresu turystyki i rekreacji. Były to głównie teksty promocyjne miejscowości turystycznych, bazy noclegowej, agroturystyki, gastronomii oraz kalendarz imprez. Ponadto publikowano tam informacje o dydaktycznych ścieżkach przyrodniczych, wystawach i galeriach w Starostwie, a także o pomnikach przyrody. Na stronach znajdowały się także informacje dotyczące przewodników PTTK.

Starostwo Powiatowe w Pucku to instytucja publiczna, działająca na podstawie przepisów prawa oraz regulaminów wydawanych przez Radę Powiatu i Zarząd Powiatu.

⁵³⁹ Wydział Edukacji, Kultury, Turystyki i Promocji Starostwa Powiatowego w Białogardzie <http://bip.powiat-bialogard.pl/index.php?id=15133> [dostęp 10 sierpnia 2016].

W strukturze organizacyjnej starostwa funkcjonowały różne jednostki, takie jak wydziały, referaty, biura i samodzielne stanowiska, których zadaniem było realizowanie powierzonych zadań. Wśród innych zadań, Wydział Inwestycji i Zamówień Publicznych zajmował się również kwestiami związanymi z turystyką. Wydział Inwestycji i Zamówień Publicznych koordynował również przedsięwzięciami związanymi z pozyskiwaniem i wykorzystywaniem środków pochodzących z funduszy strukturalnych, co mogło mieć wpływ na rozwój turystyki w regionie⁵⁴⁰. Nie odnaleziono informacji o bezpośrednim zaangażowaniu wydziału w rozwijanie turystyki na terenie powiatu.

Strategia Rozwoju Powiatu Sławieńskiego, opracowana zgodnie z Uchwałą Nr XXX/252/2002 Rady Powiatu z dnia 27 czerwca 2002 r., miała na celu realizację zadań związanych z rozwojem powiatu sławieńskiego. W opracowaniu Strategii wzięli udział przedstawiciele różnych instytucji, w tym gmin, stowarzyszeń, szkół i młodzieży. Dokument ten zawierał analizę SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats)⁵⁴¹, która odnosiła się do obszarów wybrzeża, gospodarki morskiej i turystyki. Analiza SWOT była narzędziem służącym do diagnozowania sytuacji przedsiębiorstwa lub organizacji oraz oceny jej otoczenia. W przypadku Strategii Rozwoju Powiatu Sławieńskiego analiza SWOT pomogła w zidentyfikowaniu mocnych i słabych stron powiatu, a także określeniu szans i zagrożeń dla rozwoju obszaru wybrzeża, gospodarki morskiej i turystyki. Strategia Rozwoju Powiatu Sławieńskiego była ważnym dokumentem dla Starostwa Powiatowego w Sławnie, ponieważ umożliwiła realizację celów rozwoju powiatu. Dokument ten był również narzędziem służącym do podejmowania decyzji na rzecz rozwoju obszaru wybrzeża, gospodarki morskiej i turystyki oraz do koordynacji działań różnych podmiotów działających w tym obszarze.

Władze powiatu sławieńskiego podejmowały także szereg innych działań w kierunku turystyki, szczególnie w zakresie poprawy dostępności komunikacyjnej i atrakcyjności turystycznych miejsc. Prace nad rozwojem atrakcji miały przyczynić się do wydłużenia czasu wypoczynku oraz urozmaicenia oferty turystycznej. Wizja ta koncentrowała się na

⁵⁴⁰ Regulamin Organizacyjny Starostwa Powiatowego w Pucku, <https://www.bip.starostwo.puck.pl/m,32,starostwo.html> [dostęp 13 czerwca 2016].

⁵⁴¹ Analiza SWOT jest jedną z podstawowych metod analizy strategicznej przedsiębiorstwa. Nazwa metody jest akronimem angielskich słów *strengths* (mocne strony), *weaknesses* (słabe strony), *opportunities* (szanse potencjalne lub zaistniałe w otoczeniu), *threats* (zagrożenia prawdopodobne lub istniejące w otoczeniu)

obszarze charakteryzującym się czystym powietrzem, bogatą bazą noclegową i gastronomiczną, oferującym bezpieczny wypoczynek oraz specjalizację turystyczną szkół.

W planie rozwoju lokalnego dla jednostek podległych powiatowi sławieńskiemu na lata 2004-2006 z perspektywą na lata 2007-2013 przeprowadzono analizę społeczno-gospodarczą, która skupiała się m.in. na turystyce. W dokumencie tym wskazano na potrzebę ochrony środowiska naturalnego, rozwoju transportu morskiego, zabytków oraz gospodarki wodno-ściekowej. Analiza ta miała na celu opracowanie strategii rozwoju, która uwzględniałaby specyfikę danego obszaru oraz potrzeby jego mieszkańców i turystów. W ramach planu rozwoju lokalnego przedstawiono także cele strategiczne dla turystyki, które obejmowały m.in. rozwój bazy noclegowej, poprawę dostępności komunikacyjnej, zwiększenie liczby atrakcji turystycznych oraz poprawę jakości usług turystycznych. Wszystkie te działania miały na celu przyciągnięcie większej liczby turystów i zwiększenie ich zainteresowania turystyką na obszarze Powiatu Sławieńskiego.

Działania Starostwa Powiatowego w Sławnie były również ukierunkowane na rozwój turystyki oraz ochronę środowiska naturalnego i zabytków na terenie powiatu. W ramach tego podejścia przeprowadzono remont Muzeum Zamku Książąt Pomorskich w Darłowie, co mogło przyczynić się do zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu.

Plan Rozwoju Lokalnego był realizowany w oparciu o *Strategię rozwoju powiatu sławieńskiego do 2015 r.* oraz *Wieloletniego programu inwestycyjnego*, a także kierował się *Strategią rozwoju województwa zachodniopomorskiego*, *Regionalną strategią innowacyjności w województwie zachodniopomorskim*, *Strategią rozwoju dróg powiatowych na terenie powiatu sławieńskiego* oraz *Programem ochrony środowiska i planem gospodarki odpadami dla powiatu sławieńskiego*⁵⁴².

Podstawą działalności powiatów, w tym Powiatu Słupskiego, była ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o wprowadzeniu trójstopniowego zasadniczego podziału terytorialnego państwa. Powiat Słupski to jednostka samorządu terytorialnego, która działała na podstawie ustaw i rozporządzeń regulujących funkcjonowanie samorządu powiatowego. Do zadań powiatu należało przede wszystkim zapewnienie rozwoju społeczno-gospodarczego oraz

⁵⁴² *Plan rozwoju lokalnego dla jednostek podległych powiatowi sławieńskiemu na lata 2004-2006 z perspektywą na lata 2007-2013*, Załącznik do Uchwały Nr XIX/II/150/2004 Rady Powiatu w Sławnie z dnia 9 lipca 2004, Sławno 2004, s. 79.

zaspokojenie potrzeb mieszkańców w zakresie szeroko rozumianej infrastruktury. W ramach realizacji swoich zadań, władze powiatu słupskiego stosowały się do *Strategii Rozwoju Społeczno-Gospodarczego*, która zawierała raport o stanie gmin z uwzględnieniem turystyki oraz ochrony środowiska przyrodniczego. W raporcie tym dokonano analizy i wyznaczono kierunki działań, które miały być podjęte w celu zapewnienia zrównoważonego rozwoju turystyki oraz ochrony przyrody. Wśród zadań władz powiatu słupskiego należało m.in. zapewnienie dostępu do infrastruktury drogowej oraz poprawę jakości życia mieszkańców poprzez rozwój turystyki i ochronę środowiska przyrodniczego. Władze powiatu przeprowadziły analizę stanu gmin z uwzględnieniem turystyki oraz ochrony środowiska przyrodniczego w formie raportu. Raport ten stanowił podstawę do wyznaczenia kierunków działań, które miały być podejmowane w celu osiągnięcia zrównoważonego rozwoju turystyki i ochrony przyrody.

Władze Powiatu Słupskiego koncentrowały swoją uwagę na obszarach priorytetowych, które zostały zapisane w priorytetach i celach pierwszorzędnych. W dokumencie pt. *Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Słupskiego* określono szczególne obszary, które stanowiły wyodrębnione elementy przestrzeni powiatu, takie jak: obszary turystyczne, rekreacyjno-wypoczynkowe, parki narodowe i krajobrazowe, infrastruktura sportowo-rekreacyjna i kulturalna, gospodarka wodno-ciekowa i zabudowa lotniskowa. Powiat Słupski traktowano za atrakcyjny turystycznie region nadmorski o dużych walorach przyrodniczo-krajobrazowych i kulturowych. W *Strategii Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Słupskiego do 2011 r.* przedstawiono raport o stanie gmin dotyczący turystyki oraz ochrony środowiska przyrodniczego, który pozwolił na dokonanie analizy i wyznaczenie kierunków działań.

Władze powiatu słupskiego koncentrowały się ze szczególną uwagą na rozwoju turystyki i ochronie środowiska. W ten sposób powiat mógł stać się atrakcyjnym regionem nadmorskim, oferującym swoim mieszkańcom i turystom możliwości aktywnego spędzania czasu⁵⁴³. *Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Słupskiego na lata 2012-2022*, stanowiła dokument planistyczny, który dokładnie określał aktualny stan społeczno-gospodarczy powiatu. W dokumencie uwzględniono również walory kulturowe,

⁵⁴³ *Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Słupskiego wraz z Wieloletnim Planem Inwestycyjnym do roku 2013*, Słupsk 2006, s. 8.

przyrodnicze oraz krajobrazowe regionu. W *Strategii*, szczególną uwagę poświęcono zagospodarowaniu turystycznemu, w tym dostępności bazy noclegowej, sportowej i rekreacyjnej. Dokument określał również potrzebę stworzenia odpowiednich szlaków turystycznych, które umożliwiałyby turystom łatwy i bezpieczny dostęp do atrakcji turystycznych regionu. *Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego na lata 2012-2022* stanowiła ważny dokument planistyczny, który miał na celu zapewnienie dalszego rozwoju turystyki i poprawy jakości życia mieszkańców powiatu⁵⁴⁴. W Polsce, w części urzędów powiatowych, obszar turystyki był traktowany marginalnie. W wielu urzędach nie istniały komórki organizacyjne, a nawet samodzielne stanowiska odpowiedzialne za sprawy związane z turystyką. Jednakże były i takie urzędy powiatowe, w których sprawy turystyki traktowano jako ważny obszar rozwoju powiatu. Przykładem było Starostwo Powiatowe w Wejherowie, które promowało najważniejsze atrakcje turystyczne powiatu wejherowskiego i zachęcało turystów do zwiedzania terenu powiatu wejherowskiego. Działania te były ukierunkowane głównie na turystykę pieszą, rowerową, konną i kajakową. Władze starostwa skutecznie pozyskiwały środki finansowe na różne projekty i stwarzały warunki do inwestowania i zakładania nowych przedsięwzięć biznesowych. Innymi przykładami aktywności w dziedzinie turystyki były starostwa powiatowe w Koszalinie, Sławnie i Słupsku. Powiat Słupski w *Strategii rozwoju na lata 2012-2022* określił walory kulturowe, przyrodnicze i krajobrazowe powiatu wskazując na atrakcje turystyczne regionu. Powiat słupski skutecznie pozyskiwał także fundusze na projekty modernizacji dróg i rewitalizacji zabytków.

Podsumowując, można stwierdzić, że podejście do turystyki przez urzędy powiatowe Pobrzeża Koszalińskiego było zróżnicowane. Niektóre urzędy traktowały sprawy turystyki marginalnie nie posiadając nawet odpowiednich komórek lub stanowisk, podczas gdy inne urzędy podejmowały aktywne działania w celu promocji i rozwoju turystyki.

⁵⁴⁴ *Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Słupskiego na lata 2012-2022*, Słupsk 2011, s. 3.

5.4. Urzędy miasta (Białogard, Darłowo, Kołobrzeg, Koszalin, Łeba, Sianów, Sławno, Słupsk, Ustka, Wejherowo)

Urzędy miasta były jednostkami organizacyjnymi, których głównym celem była pomoc prezydentom miast w realizacji uchwał rad miasta oraz zadań gminy miasta. Struktura urzędu składała się z wydziałów, równorzędnych komórek organizacyjnych oraz samodzielnych komórek organizacyjnych, które wspólnie pracowały nad realizacją celów określonych w programie działań poszczególnych miast. Wydziały były podstawowymi jednostkami organizacyjnymi urzędu miasta, które specjalizowały się w określonych dziedzinach.

W Urzędzie Miasta Białogard nie istniała wydzielona struktura organizacyjna odpowiedzialna za sprawy turystyki. Jednakże Białogardzki Ośrodek Sportu i Rekreacji (BOSiR) pełnił funkcję jednostki budżetowej podległej Urzędowi Miasta Białogard i zajmował się rozwojem turystyki i rekreacji w mieście. Pracownicy BOSiR byli odpowiedzialni za eksploatację i stan obiektów sportowo-rekreacyjnych, co również miało wpływ na rozwój turystyki. W *Miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego z 2014 r.* przygotowanym w Urzędzie Miasta Białogard przez Radę Miejską⁵⁴⁵ uwzględniono kierunki zagospodarowania przestrzennego miasta, w tym projektowanie dróg oraz zagospodarowanie terenu plaż. Było to istotne, ponieważ infrastruktura drogowa i dostępność plaż miały wpływ na atrakcyjność turystyczną miasta. Warto zauważyć, że mimo braku wydzielonej struktury organizacyjnej odpowiedzialnej za sprawy turystyki, inne komórki organizacyjne urzędu realizowały zadania związane turystyką. Jednocześnie uwzględnienie kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta w planie zagospodarowania przestrzennego oraz odpowiedzialność Białogardzkiego Ośrodka Sportu i Rekreacji za prowadzenie i stan obiektów sportowo-rekreacyjnych, mogą świadczyć o tym, że Urząd Miasta Białogard podejmował działania związane z rozwojem turystyki traktując je jako istotne dla rozwoju miasta.

⁵⁴⁵ Uchwała Nr Li/373/2014 Rady Miejskiej Białogardu z dnia 26 marca 2014 r. w sprawie ogłoszenia tekstu jednolitego uchwały Rady Miejskiej Białogardu w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Białogard.

W Darłowie Urząd Miasta koordynował i nadzorował działania związane z turystyką i wypoczynkiem. Istotną jednostką organizacyjną w tym zakresie było Biuro Promocji, w którym zajmowano się wizerunkiem i promocją działalności gospodarczej, kulturalnej i turystycznej miasta. W biurze prowadzono ewidencję obiektów turystycznych⁵⁴⁶.

Biuro Prezydenta Miasta Kołobrzeg realizowało zadania w zakresie współpracy Prezydenta Miasta z różnymi podmiotami, w tym podmiotami zagranicznymi. Jednym z zadań Biura było również promowanie i wdrażanie programów dotyczących wsparcia i rozwoju samorządu terytorialnego, polityki informacyjnej miasta oraz turystyki. W skład Biura Prezydenta Miasta Kołobrzeg wchodził specjaliści z różnych dziedzin, którzy realizowali określone zadania związane z działalnością miasta⁵⁴⁷. Pracownicy biura zajmowali się m.in. organizacją spotkań i konferencji, koordynacją działań w zakresie promocji i informacji o mieście oraz prowadzeniem ewidencji obiektów turystycznych. Biuro prezydenta miasta Kołobrzeg pełniło również funkcję doradczą w zakresie polityki samorządowej, a także inicjowało i koordynowało projekty związane z rozwojem miasta. W ramach działań Biura Prezydenta Miasta Kołobrzeg prowadzona była także bieżąca obsługa informacyjna mieszkańców, przedsiębiorców oraz turystów, zapewniając dostęp do aktualnych informacji dotyczących życia miasta. W ramach realizowanych zadań w zakresie turystyki, pracownicy zajmowali się prognozowaniem, koordynacją planów i programów związanych ze strategią rozwoju turystyki miasta. Do ich zadań należało także ustalanie planów, harmonogramów oraz ocena przebiegu z sezonów letnich. Pracownicy biura prowadzili ścisłą współpracę z jednostkami miejskimi, koordynując działania związane z tworzeniem produktów turystycznych miasta. Współpracowali również z organizacjami pozarządowymi, takimi jak Regionalne Stowarzyszenie Turystyczno-Uzdrowiskowe, Fundacja Kołobrzeg SPA, Polska Organizacja Turystyczna (POT), Zachodniopomska Regionalna Organizacja Turystyczna (ZROT) oraz Lokalna Organizacja Turystyczna (LOT) Regionu Kołobrzeg. Inna jednostka Wydział Obsługi Mieszkańców zajmowała się bieżącą

⁵⁴⁶ Zarządzenie Nr OR.120.16.2016, Burmistrza Miasta Darłowo z dnia 03 listopada 2016 r. w sprawie nadania Regulaminu Organizacyjnego Urzędu Miejskiego w Darłowie, Darłowo 2016.

⁵⁴⁷ W ramach pełnomocnictw Prezydenta Miasta Kołobrzegu, rzecznik prasowy Prezydenta odpowiadał za współzarządzanie oficjalnym portalem internetowym miasta Kołobrzeg oraz turystycznym portalem Klimatyczny Kołobrzeg.

obsługą klientów urzędu, w tym także usługami turystycznymi. Wspierał biuro w działaniach promocyjnych i organizacyjnych związanych z turystyką, takich jak np. organizacja imprez kulturalnych, sportowych czy rekreacyjnych. Pracownicy wydziału zapewniali także informacje turystyczne i udzielali porad w zakresie wypoczynku oraz atrakcji turystycznych w mieście Kołobrzeg⁵⁴⁸.

Miasto Koszalin, działające na prawach powiatu, było jednostką samorządu terytorialnego tworzoną przez mieszkańców miasta. Odpowiedzialność za realizację zadań związanych z turystyką spoczywała na Wydziale Rozwoju, Współpracy Zagranicznej i Promocji, który bezpośrednio podlegał prezydentowi miasta. W wewnętrznej strukturze urzędu miejskiego zakładano, że kierownicy innych komórek organizacyjnych mogli współpracować z Wydziałem Komunikacji Społecznej, Promocji i Turystyki. Głównym celem prac Wydziału Rozwoju, Współpracy Zagranicznej i Promocji miało być promowanie miasta w tym atrakcji turystycznych oraz współpraca z gminami nadmorskimi w zakresie turystyki. Zakres kompetencji wydziału obejmował promocję, a także opracowywanie programów rozwoju turystyki. Wydział Rozwoju, Współpracy Zagranicznej i Promocji był odpowiedzialny za tworzenie i redagowanie materiałów multimedialnych, zajmował się również sprawami związanymi z ochroną patentową znaków miasta oraz promocją walorów turystycznych Koszalina. Urząd współpracował także ze Stowarzyszeniem Gmin i Powiatów Pomorza Środkowego oraz Regionalnym Centrum Informacji Turystycznej. W Urzędzie opracowywano i wydawano wydawnictwa turystyczne, takie jak mapy, broszury, ulotki i informatory turystyczne, a także zarządzano miejskimi produktami turystycznymi, w tym aplikacją *Turystyczny Koszalin*. Władze Urzędu angażowały się również w rozwijanie infrastruktury rowerowej, co obejmowało m.in. montaż stojaków rowerowych oraz ustawianie tablic rowerowych. Wszystkie te działania były poprzedzone konsultacjami społecznymi⁵⁴⁹. W ramach *Programu rozwoju Koszalina do 2000 r.*, miasto przyjęło zadania z dziedziny turystycznej skupiające się na promocji wybrzeża koszalińskiego, planowano organizowanie targów turystycznych oraz rozpowszechnianie materiałów promocyjnych. Władze Urzędu Miasta starały się stworzyć atrakcyjną bazę dla

⁵⁴⁸ Regulamin Organizacyjny Urzędu Miasta Kołobrzeg, Na podstawie art. 33 ust. 2 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001 r., nr 142, poz. 1591 ze zm.).

⁵⁴⁹ Regulamin Organizacyjny Urzędu Miejskiego w Koszalinie, Zarządzenie Nr 125 / 469 / 15 Prezydenta Miasta Koszalina z dnia 30 lipca 2015, § 9.

turystów o średnich dochodach. Planowano zagospodarować tereny Góry Chełmskiej oraz wybudować leśne szlaki turystyczne. Za priorytet uznano oczyszczenie jeziora Jamno⁵⁵⁰.

W 2011 r. prezydent miasta Koszalina podjął inicjatywę powołania zespołu zadaniowego ds. opracowania *Programu Rozwoju Turystyki dla Miasta Koszalina na Lata 2013-2016*. Celem tego programu było określenie kierunków rozwoju turystyki w mieście oraz zaproponowanie działań, które miały przyczynić się do poprawy jakości życia mieszkańców oraz zwiększenia ruchu turystycznego. Działania podejmowane w ramach tego programu miały na celu zwiększenie liczby turystów odwiedzających miasto, rozwój infrastruktury turystycznej oraz poprawę jakości usług turystycznych. Poprzez realizację projektów z zakresu turystyki, kultury i sportu, władze miasta Koszalin dążyły do zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu oraz stworzenia korzystnych warunków dla rozwoju gospodarczego miasta i regionu⁵⁵¹. W 2013 r. prezydent miasta ogłosił otwarty nabór projektów w zakresie turystyki, kultury i sportu, które mogłyby być zrealizowane w 6 strategicznych obszarach działań. Wśród obszarów tych znalazły się m.in.: rozwój infrastruktury turystycznej, promocja miasta, poprawa jakości usług turystycznych, zintensyfikowanie działań na rzecz turystyki rowerowej, wspieranie turystyki wodnej oraz popularyzacja kultury i dziedzictwa kulturowego Koszalina. W ten sposób starano się pozyskać pomysły i inicjatywy od mieszkańców, organizacji pozarządowych oraz przedsiębiorców, które mogłyby przyczynić się do rozwoju turystyki w mieście. *Strategia Rozwoju Koszalina na Lata 2014-2020* zakładała, że w 2020 r. miasto będzie istotnym ośrodkiem rozwoju w obszarze basenu Morza Bałtyckiego. Aby osiągnąć ten cel, miasto miało być dobrze zorganizowane komunikacyjnie, z przyjazną przestrzenią miejską, rozwiniętą turystyką oraz nowoczesną gospodarką opartą na współpracy regionalnej, krajowej i międzynarodowej. W ramach tej koncepcji Koszalin miał stać się miejscem, w którym rozwijają się nowoczesne branże, nowe technologie, centra kultury. Zgodnie z założeniami *Strategii Rozwoju Koszalina*, miasto miało być dobrze skomunikowane z innymi miastami i regionami, co miało przyczynić się do rozwoju biznesu i turystyki. Koszalin miał być miastem przyjaznym mieszkańcom i przyjezdnym, z bogatą ofertą kulturalną, sportową i turystyczną, a także nowoczesną infrastrukturą i optymalnymi

⁵⁵⁰ *Program rozwoju Koszalina do 2000 roku*, Koszalin 1994, s. 146.

⁵⁵¹ *Program Rozwoju Turystyki dla Miasta Koszalina na lata 2013-2016*, Koszalin 2013, s. 5.

warunkami do nauki i rozwoju zawodowego. Wizja ta stanowiła duże wyzwanie dla władz miasta. Aby zrealizować cele zawarte w *Strategii Rozwoju Koszalina*, konieczne było podjęcie stosownych działań. Wymagało to współpracy z różnymi podmiotami, w tym z biznesem, organizacjami społecznymi, instytucjami kulturalnymi oraz mieszkańcami miasta⁵⁵².

Łeba, położona w północnej części Pobrzeża Koszalińskiego, to miasto województwa pomorskiego, które posiada bogatą ofertę turystyczną. W celu skutecznego zarządzania ruchem turystycznym powołano Referat Rozwoju i Promocji, w którym utworzono stanowisko ds. turystyki i promocji w celu koordynowania działań związanych z obsługą ruchu turystycznego. Referat opracowywał statystyki odwiedzin miasta, wydawał *Łebski Biuletyn Informacyjny* oraz tworzył całoroczny kalendarz imprez. W celu promocji miasta na zewnątrz, pracownicy referatu reprezentowali miasto na targach turystycznych oraz konferencjach naukowych. Pracownicy zajmowali się również organizowaniem różnego rodzaju wydarzeń o charakterze sportowym, organizowali imprezy plenerowe, w tym także kulturalne. Do kompetencji referatu należało także zarządzanie placami zabaw na terenie miasta oraz redagowanie wydawnictw promocyjnych miasta. Wszystkie działania Referatu Rozwoju i Promocji były koordynowane przez Sekretarza Miasta⁵⁵³. Ten z kolei podlegał bezpośrednio burmistrzowi miasta i jego zastępcy.

Urząd Gminy i Miasta w Sianowie to jednostka organizacyjna, która obsługiwała organy Gminy i Miasta Sianów. Urząd ten posiadał wspólny Regulamin Organizacyjny, którego celem było zaspokajanie potrzeb społeczności lokalnej i załatwianie spraw indywidualnych osób. Referat Rozwoju był jednym z wydziałów Urzędu, a jego zadaniem było podejmowanie działań w zakresie upowszechniania kultury fizycznej i turystyki wśród osób niepełnosprawnych. Pracownicy referatu zajmowali się również sprawami związanymi z rozwojem turystyki i agroturystyki w gminie. Do ich podstawowych zadań należało prowadzenie ewidencji obiektów świadczących usługi hotelarskie w obiektach niebędących hotelami oraz opracowywanie kalendarza gminnych imprez kulturalnych i sportowych. W zakresie obowiązków pracownika na stanowisku ds. promocji należało prowadzenie

⁵⁵² Ibidem, s. 61.

⁵⁵³ <http://bipleba.nv.pl/umleba/Article/id,413.html> [dostęp 10 lipca 2016].

spraw związanych z promocją gminy. W referacie zajmowano się opracowywaniem strategii promocji, a także prowadzeniem ewidencji obiektów turystycznych⁵⁵⁴.

Urząd Miejski w Sławnie był jednostką organizacyjną gminy miasto Sławno. Urząd ten miał za zadanie obsługę organów gminy i miasta Sławno oraz zaspokajanie potrzeb społeczności lokalnej. Urząd ten był także jednostką budżetową gminy miasto Sławno. W skład Urzędu Miejskiego w Sławnie wchodziła m.in. komórka organizacyjna Wydziału Spraw Społecznych i Edukacji, której zadaniem było prowadzenie spraw związanych z funkcjonowaniem organizacyjno-prawnym instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki. Zadaniem stanowiska pracy ds. promocji i współpracy zagranicznej było również promowanie miasta Sławno w zakresie gospodarczym, kulturalnym i turystycznym. Dzięki tym działaniom Urząd Miejski w Sławnie był w stanie skutecznie działać na rzecz mieszkańców i turystów, a także przyczynić się do rozwoju gospodarczego, kulturalnego i turystycznego miasta⁵⁵⁵.

Współpraca między miastem, a organizacjami turystycznymi była ważnym elementem rozwoju turystyki. W przypadku miasta Słupska, prezydent i zastępcy bezpośrednio angażowali się w realizację takiej współpracy m.in. z Pomorską Regionalną Organizacją Turystyczną (PROT). W 2009 r. Rada Miejska w Słupsku podjęła Uchwałę Nr XLV/701/09 w sprawie zmiany *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Słupska*. W ramach studium Rada Miejska określiła kierunki zagospodarowania turystycznego dla miasta. W opracowaniu zawarto charakterystykę turystyki i wypoczynku oraz stan zagospodarowania turystycznego w gminie. Zidentyfikowano również obszary atrakcyjne dla rozwoju turystyki i wypoczynku oraz miejscowości, które posiadały duży potencjał rozwoju turystyki. Określono również waloryzację zasobów potrzebną do zagospodarowania turystycznego. Wskazano na znaczenie zasobów społeczno-ekonomicznych gminy, a zwłaszcza na jej bazy recepcyjne oraz szlaki turystyczne jako kluczowe elementy zagospodarowania turystycznego. Wyniki opracowania *Studium...* stanowiły ważną podstawę dla dalszych działań mających na celu rozwój turystyki w mieście. Zakładano, że poprzez identyfikację obszarów atrakcyjnych dla

⁵⁵⁴ Zarządzenie Nr 853/2017 Burmistrza Gminy i Miasta Sianów z 28 grudnia 2017, w sprawie Regulaminu Organizacyjnego Urzędu Gminy i Miasta w Sianowie.

⁵⁵⁵ Regulamin Organizacyjny Urzędu Miejskiego w Sławnie. Załącznik do Zarządzenia Nr 231/2017 Burmistrza Miasta Sławno z dnia 23 października 2017.

turystów oraz bazy recepcyjnej i szlaków turystycznych możliwe będzie skuteczniejsze planowanie działań związanych z promocją turystyczną i inwestycjami mającymi na celu rozwój turystyki w mieście⁵⁵⁶.

Rada Miasta Ustka powołała Komisję Polityki Społecznej, która zajmowała się ważnymi kwestiami związanymi z kulturą, oświatą, sportem, turystyką i zdrowiem, a także promocją i integracją europejską. Komisja Polityki Społecznej miała za zadanie inicjowanie i koordynowanie działań w wyżej wymienionych obszarach. Jednym z ważniejszych działań jakie podejmowała Komisja było organizowanie otwartych konkursów dla organizacji pozarządowych, które realizowały zadania publiczne w zakresie turystyki i krajoznawstwa.

Wspomniane działania, takie jak promocja i integracja europejska, były niezwykle ważne dla rozwoju miasta, zarówno pod względem gospodarczym jak i kulturalnym. Współpraca z innymi miastami w Polsce i za granicą mogła przyczynić się do wzrostu zainteresowania turystów oraz inwestorów, co w konsekwencji mogło wpłynąć na rozwój całego regionu. Działania te byłyby zgodne z zasadami zrównoważonego rozwoju, w których potrzeby społeczne i ekonomiczne, a także dbałość o środowisko naturalne miałyby priorytet. Działania podejmowane przez Radę Miasta Ustka i Komisję Polityki Społecznej były ukierunkowane na rozwój całego regionu, a nie tylko na potrzeby samego miasta. W *Strategii rozwoju miasta Ustka do roku 2020*, przygotowanej przez Wydział Rozwoju Lokalnego i Integracji Europejskiej Urzędu Miasta, zwrócono uwagę na potrzebę stworzenia korzystnego klimatu gospodarczego i społecznego dla rozwoju turystyki w Ustce. Przyjęto, że wzmocnienie funkcji miasta w zakresie budowy oferty kulturalnej oraz roli miasta jako partnera lokalnego biznesu, organizacji pozarządowych i ludzi, którzy inwestują w sferze usługowej, turystycznej i infrastrukturalnej było kluczowe dla osiągnięcia celów związanych z rozwojem turystyki. W strategii wskazano również, że ważnym aspektem zagospodarowania turystycznego był rozwój infrastruktury turystycznej, w tym m.in. modernizacja i rozbudowa bazy noclegowej oraz zapewnienie nowoczesnych form wypoczynku i rekreacji dla turystów. Uwzględniono także konieczność ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego oraz przyrodniczego miasta, co mogło stanowić atrakcję dla turystów zainteresowanych historią i kulturą regionu oraz aktywnym wypoczynkiem na

⁵⁵⁶ *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Słupska*, Słupsk 2008/2010.

świeżym powietrzu. Zwrócono uwagę na potrzebę podnoszenia jakości usług turystycznych i dbania o wysoką jakość obsługi turystów, co mogło wpłynąć na zwiększenie liczby turystów odwiedzających miasto, a także na ich zadowolenie i chęć powrotu w przyszłości. Podkreślono też znaczenie turystyki jako jednego z ważniejszych sektorów gospodarki miasta i jej wpływu na rozwój innych branż, a także generowanie nowych miejsc pracy⁵⁵⁷.

Komórkami organizacyjnymi Urzędu Miejskiego w Wejherowie były Wydziały, Zespoły oraz samodzielne stanowiska. Sprawami turystyki zajmował się Wydział Kultury, Sportu, Spraw Społecznych, Promocji i Turystyki. Pracownicy Wydziału mieli za zadanie prowadzenie spraw związanych także z kulturą, kulturą fizyczną oraz ochroną zdrowia. Odpowiadali również za realizację zadań dotyczących promocji Miasta, turystyki oraz polityki informacyjnej. Współpraca tego Wydziału przy tworzeniu założeń programowych rozwoju i upowszechniania kultury, kultury fizycznej, ochrony zdrowia, promocji i turystyki była kluczowa dla rozwoju turystyki w Wejherowie.

Działania podejmowane przez Urząd Miejski miały na celu stworzenie korzystnego klimatu gospodarczego i społecznego dla rozwoju turystyki oraz promowanie miasta jako atrakcyjnego miejsca do odwiedzenia i spędzenia czasu wolnego. Jednym z głównych zadań Wydziału było opracowywanie, analizowanie i opiniowanie planów finansowych związanych z realizacją zadań miasta w wymienionych obszarach. Ponadto pracownicy Wydziału opiniowali wnioski o wydanie zezwoleń na organizację imprez masowych o charakterze kulturalnym lub sportowym.

Współpracując z innymi jednostkami, Wydział Kultury, Sportu, Spraw Społecznych, Promocji i Turystyki wspierał organizatorów imprez kulturalnych i sportowo-rekreacyjnych oraz opracowywał roczny kalendarz najważniejszych wydarzeń. Wydział inicjował również działania, które miały na celu upowszechnianie kultury, kultury fizycznej, rekreacji oraz ochrony zdrowia w różnorodnych formach organizacyjnych. Pracownicy Wydziału byli odpowiedzialni za budowanie wizerunku miasta i jego atrakcyjności turystycznej. Stąd też propagowano wydarzenia kulturalne i sportowo-rekreacyjne oraz inne inicjatywy związane z rozwojem turystyki.

⁵⁵⁷ *Strategia Rozwoju Miasta Ustka do roku 2020*, Ustka 2009.

W ramach swoich zadań Wydział przygotowywał kampanie i akcje promocyjne, których celem było promowanie miasta i jego atrakcji turystycznych, kulturalnych, a także sportowo-rekreacyjnych. Cele realizowano we współpracy z innymi samorządami, stowarzyszeniami, instytucjami, przewodnikami, informatorami turystycznymi oraz przedsiębiorcami z branży turystycznej. Ponadto, pracownicy przygotowywali umowy na realizację zadań publicznych z zakresu turystyki przez organizacje pozarządowe i inne podmioty oraz sprawowali nadzór nad ich realizacją.

Dzięki tym działaniom możliwe było efektywne wykorzystanie zasobów i środków finansowych w celu rozwijania turystyki w mieście. Ważnym elementem działalności Wydziału było także inicjowanie działań upowszechniających kulturę, kulturę fizyczną, rekreację, ochronę zdrowia w różnorodnych formach organizacyjnych. Wspieranie organizatorów imprez kulturalnych i sportowo-rekreacyjnych oraz opiniowanie wniosków o wydanie zezwoleń na organizację imprez masowych o charakterze kulturalnym lub sportowym.

W ten sposób, Wydział Kultury, Sportu, Spraw Społecznych, Promocji i Turystyki Urzędu Miejskiego w Wejherowie pełnił istotną rolę w rozwoju turystyki i promocji Miasta, a także dbał o rozwój kultury i sportu wśród mieszkańców⁵⁵⁸.

Tak więc aktywność urzędów miast Pobrzeża Koszalińskiego w zakresie turystyki była istotna. Urzędy podejmowały działania związane z zagospodarowaniem turystycznym, remontami, budowami oraz utrzymaniem obiektów sportowych i rekreacyjnych. Wiele z tych działań wynikało z nałożonych na urzędy zadań, których celem było zapewnienie odpowiednich warunków dla turystów oraz mieszkańców miast. Ważnym obszarem działalności urzędów miast było również prowadzenie spraw związanych z funkcjonowaniem instytucji turystycznych oraz kwestiami organizacyjno-prawnymi związanymi z turystyką. Urzędy często realizowały zadania związane z promocją turystyki i polityką informacyjną, co było szczególnie istotne w kontekście rozwoju turystyki na terenie Pobrzeża Koszalińskiego. Urzędy miast Pobrzeża Koszalińskiego odegrały więc kluczową rolę w rozwoju turystyki w regionie. Ich rzeczywista aktywność obejmowała

⁵⁵⁸ Regulamin Organizacyjny Urzędu Miejskiego w Wejherowie. Na podstawie art. 33 ust.2 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym.

istotne obszary i działania, co bezsprzecznie przyczyniło się do zwiększenia atrakcyjności regionu dla turystów oraz poprawy jakości życia mieszkańców.

5.5. Urzędy gminy (Biesiekierz, Choczewo, Krokowa, Mielno, Puck, Sianów, Smoldzino, Sławno, Ustronie Morskie, Wejherowo, Wicko)

W omawianym okresie w Polsce podstawową jednostką samorządu terytorialnego była gmina, a działania władz samorządowych w zakresie aktywizacji lokalnej gospodarki turystycznej mogły być odpowiednio dostosowane do charakterystyki poszczególnych gmin. W celu rozwijania turystyki władze samorządowe miały uwzględniać atrakcyjność turystyczną danej gminy, taką jak stopień rozwoju bazy turystycznej, walory przyrodnicze, kulturowe i inwestycyjne. W ten sposób działania podejmowane w różnych gminach mogły być zróżnicowane i dopasowane do ich indywidualnych potrzeb i celów.

W gminach o dużej atrakcyjności turystycznej władze samorządowe mogły skupić się na działaniach związanych z promocją i rozwijaniem infrastruktury turystycznej. W przypadku gmin o mniejszej atrakcyjności turystycznej, priorytetem było poszukiwanie nowych form turystyki i działań związanych z rozwijaniem infrastruktury inwestycyjnej. Istotne było również wdrażanie działań na rzecz ochrony środowiska, co mogło przyczynić się do zwiększenia atrakcyjności turystycznej danego terenu. Ponadto w ramach działań podejmowanych przez władze samorządowe istotnym obszarem była współpraca z przedsiębiorcami z branży turystycznej, a także z organizacjami pozarządowymi. Jeżeli wspólnie działały na rzecz promocji danego regionu i rozwijały turystykę wpływało to na poprawę sytuacji ekonomicznej danej gminy. Władze samorządowe musiały więc podejmować odpowiednio dostosowane działania, które uwzględniałyby indywidualne potrzeby i cele poszczególnych gmin w zakresie aktywizacji lokalnej gospodarki turystycznej⁵⁵⁹.

Kiedy w 2001 r. została wprowadzona reforma samorządowa, w ramach której do zadań własnych samorządów gminnych włączono sprawy związane z turystyką, samorządy

⁵⁵⁹ J. Majewska, *Samorząd terytorialny w kształtowaniu funkcji turystycznej gminy*, rozprawa doktorska, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu Wydział Ekonomii, Poznań 2008, s. 133.

gminne otrzymały nowe kompetencje w zakresie planowania, koordynacji i promocji turystyki na swoim terenie. W ramach tych zadań samorządy gminne mogły m.in. planować i rozwijać infrastrukturę turystyczną, koordynować działania na rzecz promocji turystyki, wspierać inicjatywy przedsiębiorców i organizacji pozarządowych oraz prowadzić działania edukacyjne i informacyjne dla mieszkańców i turystów. Reforma ta była ważnym krokiem w kierunku zwiększenia roli samorządów lokalnych w rozwoju turystyki na terenie Polski⁵⁶⁰.

W ramach zadań własnych samorządu gminnego, w myśl ustawy z 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym wskazano na możliwość prowadzenia gminnych obiektów kultury, w tym domów kultury, ośrodków szkoleniowych, bibliotek, muzeów, archiwów, a także parków i terenów rekreacyjnych, oraz urządzeń sportowych. W tej sytuacji samorządy gminne były odpowiedzialne za inwestowanie w tereny rekreacyjne i urządzenia sportowe, które służyć miały mieszkańcom i turystom. Dodatkowo, w zakresie kultury fizycznej i turystyki samorządy gminne były uprawnione do organizowania imprez sportowych i turystycznych, a także do promowania swojego regionu jako atrakcyjnego celu turystycznego⁵⁶¹.

W rozwoju gmin województw zachodniopomorskiego i pomorskiego turystyka miała szczególne znaczenie. Dzięki walorom przyrodniczym, kulturowym oraz bogatej bazie turystycznej, regiony te były szczególnie atrakcyjne dla turystów. Wpływy turystyki na rozwój lokalnej gospodarki miały zasadnicze znaczenie dla budżetów gmin, szczególnie w okresie sezonu letniego, kiedy liczba turystów odwiedzających region była największa. Gminy województw zachodniopomorskiego i pomorskiego podejmowały wiele działań na rzecz rozwoju turystyki i promocji regionu, co mogło przyczynić się do zwiększenia zainteresowania turystów i tym samym generowania większych dochodów. W ramach zadań własnych samorządy gminne inwestowały w rozwój infrastruktury turystycznej, remontowały i modernizowały obiekty oraz organizowały liczne imprezy i wydarzenia o charakterze turystycznym, kulturalnym i sportowym. W ten sposób starano się stwarzać atrakcyjne warunki dla turystów, jednocześnie starano się zaspokoić potrzeby mieszkańców

⁵⁶⁰ Ustawa z dnia 11 kwietnia 2001 roku o zmianie ustaw: o samorządzie gminnym, o samorządzie powiatowym, o samorządzie województwa, o administracji rządowej w województwie oraz o zmianie niektórych innych ustaw, Dz. U. 2001, nr 45, poz. 497, nr 89, poz. 971.

⁵⁶¹ Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Dz. U. 1990, nr 16, poz. 95, z późn. zm.

gmin⁵⁶². Zadania gmin obejmowały także tworzenie stałych i sezonowych placówek informacji turystycznej, internetową informację turystyczną oraz działania o charakterze promocyjnym⁵⁶³.

Urząd Gminy Biesiekierz działał na podstawie przepisów Konstytucji RP oraz Ustawy o samorządzie gminnym z 1990 r. Kierownik Referatu Strategii i Rozwoju pełnił funkcję zastępcy wójta i odpowiadał za koordynowanie oraz opracowywanie projektów z zakresu rozwoju i promocji gminy. Do jego zadań należało również nadzorowanie programów inwestycyjnych oraz kierowanie referatem w sposób zapewniający właściwe funkcjonowanie i aranżowanie wniosków o dofinansowanie projektów związanych z rozwojem i promocją gminy. W ten sposób referat miał za zadanie zapewnić ciągły rozwój i wzrost gospodarczy gminy poprzez właściwe planowanie działań oraz koordynowanie inwestycji i projektów. Po analizie dokumentów ustalono, że Urząd Gminy Biesiekierz nie realizował zadań bezpośrednio związanych z działalnością turystyczną i zagospodarowaniem turystycznym. Pomimo bogatych walorów turystycznych i dużego potencjału krajobrazowego, turystyka nie była wówczas znaczącą dziedziną gospodarki tej gminy. Odejście 8 przedsiębiorców z branży turystyki wiejskiej było osłabieniem potencjału turystycznego dla gminy.

Problemem w gminie było także wprowadzenie innowacyjnych i spójnych działań mających na celu wykorzystanie lokalnych zasobów i potencjału do stworzenia oferty turystycznej, która pozwoliłaby na zwiększenie atrakcyjności gminy oraz generowanie dochodów z turystyki⁵⁶⁴. Jednakże, należy również uwzględnić szerszy kontekst, w którym działała gmina, a który obejmowała także czynniki zewnętrzne jak sytuacja na rynku turystycznym, warunki makroekonomiczne czy infrastruktura.

Warto zauważyć, że w okresie, o którym mowa, wiele gmin w Polsce borykało się z podobnymi problemami związanymi z niewystarczającym rozwojem turystyki. Powody takiej sytuacji były złożone i zależały od wielu czynników. Jednym z nich było

⁵⁶² J. Rudewicz, *Porównanie wielkości ruchu turystycznego i dochodów gmin województwa zachodniopomorskiego dla lat 1995 i 2007*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 567, „Ekonomiczne Problemy Turystyki”, nr 12, *Współczesne Problemy Funkcjonowania Gospodarki Turystycznej*, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2009, s. 285.

⁵⁶³ B. Filipiak, D. Milewski, A. Panasiuk, *Zadania samorządu terytorialnego w gospodarce turystycznej*, [w:] *Informacja turystyczna*, red. A. Panasiuk, C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 35.

⁵⁶⁴ *Strategia Rozwoju Gminy. Biesiekierz 2015-2020*, Biesiekierz 2015.

niewystarczające finansowanie inwestycji turystycznych ze środków publicznych. W sytuacji braku aktywności ze strony administracji gminnej, przedsiębiorcy z branży turystycznej mieli utrudniony dostęp do potrzebnych im informacji i wsparcia. Brak odpowiednich inicjatyw i działań ze strony władz gminnych mógł też zniechęcać potencjalnych inwestorów, co z kolei wpływało negatywnie na rozwój turystyki w regionie. Konieczne były zatem działania zmierzające do poprawy sytuacji w zakresie turystyki. Ważne było, aby stworzyć spójną strategię rozwoju turystyki, w której uwzględniony byłby potencjał lokalny oraz potrzeby i oczekiwania turystów. Wdrożenie takiej strategii wymagało jednak nie tylko działań ze strony administracji gminnej, ale również współpracy z przedsiębiorcami, organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami zainteresowanymi rozwojem turystyki w regionie.

Gmina Choczewo była jednostką samorządu terytorialnego realizującą organizację życia publicznego na swoim terytorium. W gminie sprawami turystyki zajmowała się Komisja Budownictwa i Turystyki. Pracownicy działu do spraw promocji, kultury i turystyki zajmowali się opracowywaniem strategii, programów i planów rozwoju gminy związanych z turystyką. Ich głównym zadaniem było dbanie o wizerunek gminy i urzędu poprzez przygotowywanie materiałów promujących gminę oraz organizowanie cyklicznych imprez gminnych, w tym imprez kulturalnych, okolicznościowych, sportowych i rekreacyjnych. Pracownicy działu zajmowali się również pozyskiwaniem i rozliczaniem środków pozabudżetowych, co umożliwiałało rozwijanie infrastruktury turystycznej. Prowadzili ewidencję pól biwakowych oraz innych obiektów, w których świadczone były usługi hotelarskie. W dziale dbano także o organizowanie kąpielisk i miejsc okazjonalnie wykorzystywanych do kąpieli, a także o stan i jakość wody w tych miejscach. Współpracując z innymi działami w gminie, pracownicy jednostki starali się rozwijać infrastrukturę turystyczną w gminie Choczewo. Można stwierdzić, że w gminie stworzono spójną ofertę turystyczną, która umożliwiała turystom aktywny wypoczynek i odkrywanie walorów gminy Choczewo.

Gmina Krokowa to jednostka samorządu terytorialnego, której celem była organizacja życia publicznego na swoim terenie. Jednakże w przeciwieństwie do innych gmin, nie posiadała oddzielnego referatu ds. zagospodarowania turystycznego. Rada Gminy powołała Krokowskie Centrum Kultury, którego głównym celem było upowszechnienie

różnych dziedzin kultury i sztuki, rozwoju kultury fizycznej, sportu, turystyki, a także rekreacji poprzez organizację imprez oraz promocję. Ponadto centrum miało na celu wspieranie organizacji, stowarzyszeń i instytucji, które również mogłyby przyczynić się do rozwoju turystyki, sportu i kultury w gminie. Z uwagi na istotne walory turystyczne terenu gminy zagospodarowano technicznie ścieżki rowerowe. W tym celu przeprowadzano prace modernizacyjne oraz rozbudowywano nowe trasy rowerowe. Ponadto zwracano uwagę na niezbędne zabezpieczenia terenów przeznaczonych do funkcjonowania punktów handlowych na plażach, co stanowiło ważny element bezpieczeństwa turystów. Należy zwrócić uwagę, że w przypadku gminy Krokowa brak oddzielnej jednostki organizacyjnej do spraw turystyki nie stanowił przeszkody w podejmowaniu działań na rzecz rozwoju turystyki. Działania te były realizowane przez różne inne jednostki organizacyjne, w tym przez wspomniane już Krokowskie Centrum Kultury. Stwierdzono, że gmina z powodzeniem prezentowała ofertę turystyczną, skutkiem tego przybywało turystów na teren gminy ⁵⁶⁵.

Gmina Mielno była jednostką samorządu terytorialnego, której mieszkańcy tworzyli wspólnotę samorządową zaspokajającą zbiorowe potrzeby mieszkańców, wykonując na swoim terenie zadania publiczne o znaczeniu lokalnym, niezastrzeżone ustawami na rzecz innych podmiotów. Jednym z obszarów kompetencji powołanej Komisji ds. Spraw Społecznych w gminie była kultura fizyczna, sport, turystyka oraz wypoczynek, włączając nadzór nad terenami rekreacyjnymi i urządzeniami sportowymi. Gmina charakteryzowała się silnie rozwiniętą funkcją turystyczną, a turystyka wpływała na rozwój innych działalności gospodarczych w tym handlu i usług. W opracowanej *Strategii Rozwoju Gminy Mielno* przeprowadzono analizę stanu turystyki, bazy noclegowej, atrakcji turystycznych i systemów promocji. Analiza ta pozwoliła na określenie optymalnej struktury zarządzania rozwojem turystyki oraz roli poszczególnych podmiotów w zakresie zagospodarowania turystycznego gminy. Działania na rzecz zagospodarowania turystycznego obejmowały rozbudowę i modernizację infrastruktury turystycznej, takiej jak drogi, ścieżki rowerowe, plaże, parkingi i obiekty noclegowe. Zwracano także uwagę na niezbędne zabezpieczenia terenów przeznaczonych do funkcjonowania punktów handlowych na plażach.

⁵⁶⁵ *Raport o stanie Gminy Krokowa*, Krokowa 2019, s. 109.

Działania na rzecz promocji regionu prowadzono poprzez organizację imprez kulturalnych, sportowych i rekreacyjnych, a także tworzenie materiałów promocyjnych i współpracę z lokalnymi przedsiębiorcami. Dzięki temu gmina Mielno mogła zyskiwać na popularności wśród turystów, a jej potencjał turystyczny mógł być w pełni wykorzystany⁵⁶⁶.

Gmina jako jednostka samorządu terytorialnego posiadała różne źródła finansowania swoich działań. Jednym z nich były środki unijne, które pozwalały na realizację inwestycji i projektów o dużym znaczeniu dla lokalnej społeczności. Gmina starała się o różnego rodzaju dotacje i pozyskiwać inne fundusze, w tym w ramach programów operacyjnych UE. Pozyskanie prawie 50 mln zł ze środków unijnych wskazuje na to, że gmina intensywnie korzystała z takiej formy finansowania. Środki te były przeznaczone na różnego rodzaju projekty, takie jak modernizacja infrastruktury drogowej, budowa obiektów użyteczności publicznej, rozwój turystyki czy edukacji. Istotne było to, że gmina prowadziła staranne i efektywne zarządzanie tymi środkami oraz była w stanie odpowiednio rozliczać wykorzystane fundusze. Realizacja projektów finansowanych ze środków unijnych wymagała bowiem spełnienia szczegółowo określonych wymogów formalnych i proceduralnych.

Statut Gminy Puck określał ustroju samorządowego na terenie gminy. Gmina Puck była podstawową jednostką lokalnego samorządu terytorialnego powołaną w celu zorganizowania życia publicznego na swoim terytorium⁵⁶⁷. Zagospodarowanie turystyczne gminy opierało się na koordynowanych działaniach prowadzonych przez istniejącą Komisję Oświaty, Kultury, Sportu i Turystyki, która miała za zadanie kreowanie funkcji turystycznych. Turystyka w gminie, oparta na miejscowych walorach i atrakcjach, była ważnym segmentem sfery gospodarczej regionu. Obsługa funkcji turystycznych była realizowana przez innowacyjne przedsiębiorstwa handlowe i usługowe, które stale poszukiwały nowych form obsługi ruchu turystycznego. Zadaniem zagospodarowania turystycznego gminy było sporządzanie cząstkowych planów promocji dla wszystkich gmin powiatu, wraz z opracowaniem kompleksowego programu promocji powiatowej. W procesie opracowywania planów promocji współpracowano z wszystkimi wydziałami

⁵⁶⁶ *Strategia Rozwoju Gminy Mielno na lata 2014-2022 – projekt*, Mielno 2014.

⁵⁶⁷ *Statut Gminy Puck*, podjęty Uchwałą Nr V/30/03 z dnia 31.03.2003, opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Pomorskiego Nr 95 poz. 1671 w dniu 12.08.2003.

turystycznymi gmin i organizacjami turystycznymi. W programie promocji powiatowej uwzględniono zapisy planów gminnych i powiatowych, opisy ogólne Ziemi Puckiej (historia, krajobraz, tradycja), wykazy wszystkich imprez kulturalnych, obiekty o znaczeniu historycznym i kulturalnym, hotele, placówki noclegowe, restauracje, bary, dyskoteki, campingi z ofertami, a także działania z zakresu kultury, rozrywki, edukacji (koncerty, wystawy) i sportu, które szczególnie uatrakcyjniały region, tworząc produkty turystyczne⁵⁶⁸.

Wśród funkcji zagospodarowania, w tym również turystycznego, wyróżniono: zagospodarowanie przestrzenne, gospodarkę nieruchomościami, ochronę środowiska i przyrody, gminne drogi, ulice, mosty, place, organizację ruchu drogowego, utrzymanie czystości i porządku w mieście, ochronę zdrowia, edukację publiczną (przedszkola, szkoły, gimnazjum), działalność kulturalną, sport i turystykę, utrzymanie obiektów użyteczności publicznej, promocję miasta, współpracę z organami pozarządowymi, współpracę ze społecznościami lokalnymi i regionalnymi innych państw⁵⁶⁹. Funkcje zagospodarowania gminy były podzielone na wiele obszarów, z których każdy miał swoje własne cele i zadania do wykonania. W przypadku funkcji turystycznych, głównym celem było spowodowanie większego napływu turystów do regionu i zapewnienie im atrakcyjnych warunków pobytu i rozrywki. Jednym z ważniejszych zadań było tworzenie planów promocji oraz współpraca z organizacjami turystycznymi, aby zachęcić do odwiedzenia gminy. Władze gminne miały świadomość, że należało zadbać o infrastrukturę turystyczną, w tym o hotelarstwo, gastronomię, a także organizację imprez kulturalnych, sportowych i edukacyjnych. Wszystko to miało na celu stworzenie atrakcyjnych produktów turystycznych i zapewnienie jak najlepszej obsługi ruchu turystycznego w gminie Puck. W gminie i mieście Sianów współpraca z organizacjami skupiała się na priorytetowych zadaniach publicznych w zakresie krajoznawstwa oraz wypoczynku dzieci i młodzieży. Władze gminy podejmowały działania na rzecz rozwoju turystyki kwalifikowanej, pomagały organizatorom imprez w podnoszeniu kwalifikacji oraz zdobywaniu uprawnień, wspierały organizacje zajmujące się wypoczynkiem dzieci i młodzieży, a także organizacjom

⁵⁶⁸ *Strategia Rozwoju Ziemi Puckiej przygotowana przez Komisję Rozwoju Gospodarczego*, Puck 2000, s. 31.

⁵⁶⁹ Zadania Gminy Sianów, <https://www.bip.sianow.pl/bipkod/005/005?showArchive=true> [dostęp 5 czerwca 2015].

turystycznym. Gmina wspierała przedsięwzięcia w dziedzinie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i tradycji, zwłaszcza te związane z identyfikacją i integracją regionu⁵⁷⁰.

W gminie Smołdzino zadania związane z rozwojem turystyki i promocją regionu określała *Strategia Rozwoju Turystyki i Promocji Gminy Smoldzino z 2011 r.* Był to kluczowy dokument, który określał założenia i cele związane z turystyką oraz promocją regionu. Podstawowym założeniem strategii był rozwój turystyki i podejmowanie działań na rzecz markowych produktów turystycznych obszaru. Ważnym zadaniem było wykreowanie silnej marki, która pozwoliłaby zbudować rozpoznawalny i konkurencyjny wizerunek turystyki. Silna marka regionu mogłaby zainteresować turystów, inwestorów i ludzi zainteresowanych osiedleniem się w regionie⁵⁷¹.

W Urzędzie Gminy Sławno istniało stanowisko ds. promocji, kultury, sportu i zdrowia, ale nie było oddzielnej jednostki zajmującej się turystyką. Jednakże nie jest to jednoznaczne z brakiem działań na rzecz rozwoju turystyki, ponieważ różne działy i referaty mogły współpracować w tym zakresie. Referat Gospodarki Przestrzennej i Ochrony Środowiska prowadził sprawy związane z planowaniem i zagospodarowaniem przestrzennym, co również miało wpływ na rozwój turystyki⁵⁷².

Rada Gminy Ustronie Morskiej powoływała różne komisje, którym podlegały sprawy związane z turystyką. Były to komisje: Komisja Budżetu i Rozwoju Gospodarczego, Komisja Ochrony Środowiska i Gospodarki Komunalnej oraz Komisja Spraw Społecznych i Porządku Publicznego. Pracownicy tych komisji zajmowali się innymi zagadnieniami, odpowiadającymi specyficznym potrzebom gminy. Komisja Budżetu i Rozwoju Gospodarczego zajmowała się planowaniem i realizacją budżetu gminy oraz prowadzeniem działań na rzecz rozwoju gospodarczego, natomiast Komisja Ochrony Środowiska i Gospodarki Komunalnej zajmowała się sprawami związanymi z ochroną środowiska i zarządzaniem infrastrukturą komunalną. Gmina w zakresie zagospodarowania turystycznego budowała i utrzymywała infrastrukturę turystyczną, w tym: mogła finansować budowę i modernizować ścieżki rowerowe, drogi i chodniki, parkingi, place zabaw,

⁵⁷⁰ Program współpracy Gminy i Miasta Sianów z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego w 2015 r.

⁵⁷¹ *Strategia Rozwoju Turystyki i Promocji Gminy Smoldzino*, Smołdzino 2011, s. 4.

⁵⁷² *Regulamin Organizacyjny Urzędu Gminy w Sławnie*, wprowadzony zarządzeniem Nr 2/12 Wójta Gminy Sławno z dnia 1 marca 2012.

kempingi. Organizowała imprezy i festyny. Gmina prowadziła aktywną promocję regionu poprzez udział w targach turystycznych i organizowanie kampanii reklamowych. Tworzyła strony internetowe i wydawała materiały promocyjne. Wspierała przedsiębiorców turystycznych w zakresie pozyskiwania środków finansowych na rozwój swojej działalności. Prowadziła działania na rzecz ochrony środowiska naturalnego, w tym: organizowała akcje sprzątania plaż i lasów, tworzyła szlaki turystyczne w okolicach zabytkowych i ekologicznych miejsc⁵⁷³.

Gmina Wejherowo, aby osiągnąć cele związane z turystyką i rekreacją, kierowała się *Strategią Rozwoju Gminy i Planem Rozwoju Lokalnego*. Oba te dokumenty stanowiły podstawę działalności w obszarze turystyki. Rada Gminy działała również na podstawie uchwalonego *Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy i Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego*, a także innych programów rozwoju gospodarczego na terenie gminy. Gmina Wejherowo wykonywała zadania z zakresu właściwości powiatu oraz zadania z zakresu właściwości województwa na podstawie porozumień z tymi jednostkami samorządu terytorialnego. W gminie powołano komisje: Komisja Budżetu i Finansów, Ochrony Środowiska, Spraw Społecznych czy Rozwoju Gospodarczego⁵⁷⁴.

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Wejherowo było strategicznym dokumentem określającym zasady i cele zagospodarowania przestrzennego Gminy. Jednym z obszarów szczególnego zainteresowania był rozwój turystyki, co miało odzwierciedlenie w planowanych działaniach. W ramach analizy istniejącej infrastruktury, uwzględniono sieć dróg i kolejową oraz sieć tras rowerowych. Na podstawie tych danych przedstawiono propozycje usprawnienia ruchu turystycznego w gminie, a także zaproponowano rozwój istniejącej sieci tras rowerowych. Dokument ten stanowił ważny element planowania rozwoju gminy określający cele i kierunki działań na kolejne lata. Planowane inwestycje i działania w obszarze turystycznym miały na celu

⁵⁷³ Urząd Gminy Ustronie Morskie, Zadania Gminy, Zakres działania i zadania gminy, Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym. (Dz. U. z 2001 r., nr 142, poz. 1591).

⁵⁷⁴ Uchwała NR XXXIV/410/2013 Rady Gminy Wejherowo z dnia 30 października 2013 r. w sprawie uchwalenia *Statutu Gminy Wejherowo*.

rozwój i promocję gminy Wejherowo jako atrakcyjnego miejsca turystycznego oraz zwiększenie przychodów związanych z turystyką⁵⁷⁵.

Także gmina Wicko podejmowała działania na rzecz rozwoju turystyki, realizując projekty związane z placami zabaw w miejscowościach Wicko i Skarszewo. Dzięki innemu projektowi wybudowano zaplecze sportowe, a także izbę pamięci upamiętniającą znaczenie i dorobek braci rybackiej z miejscowości Żarnowska. Kolejny projekt dotyczył utworzenia parku bajkowych postaci; projekt *Cudze chwalimy, swe jednak znamy* obejmował wydanie map, ulotek, tablic i rzeźb rozmieszczonych na terenie gminy. Projekt *W zdrowym ciele, zdrowy duch* przyczynił się do rozwoju bazy sportowo-rekreacyjnej w miejscowości Charbrowo⁵⁷⁶. Pomimo że w gminie do 2016 r. nie było komórki organizacyjnej ds. turystyki, postęp rozwoju infrastruktury turystycznej był istotny.

Należy zauważyć, że rozwój turystyki w gminach Pobrzeża Koszalińskiego był ściśle uzależniony od warunków naturalnych, w tym od atrakcyjnych plaż i krajobrazów, co było zgodne z ogólnymi tendencjami w branży turystycznej. Ponadto turystyka często była łączona z innymi dziedzinami, takimi jak kultura fizyczna czy sport, co mogło wpłynąć na różnorodność oferty turystycznej w tych regionach. Na podstawie przedstawionego materiału wyciągnięto kilka wniosków dotyczących działalności gmin Pobrzeża Koszalińskiego w zakresie turystyki. Z analizy dokumentów wynika, że największe wydatki związane z turystyką ponosiły gminy Mielno i Kołobrzeg, co świadczyło o dużym znaczeniu turystyki w tych regionach, natomiast najbardziej dynamiczny wzrost środków przeznaczanych na rozwój turystyki zaobserwowano w gminach Darłowo i Ustronie Morskie, co wskazywało na ich silną determinację do rozwijania branży turystycznej na tym terenie. Należy także stwierdzić, że większość samorządów postrzegała turystykę jako obszar działalności priorytetowej, co miało kluczowe znaczenie w rozwoju regionów.

⁵⁷⁵ *Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Wejherowo*, Wejherowo 2003.

⁵⁷⁶ Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Gminy w Wicku, <http://www.bip.wicko.pl/m,25,zakonczone.html?limit=40&page=1> [dostęp 20 października 2014].

Zakończenie

Problem naukowy określony w tytule pracy dotyczył zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego Pobrzeża Koszalińskiego w latach 1989-2016. Głównym celem pracy był opis, analiza i diagnoza procesu zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego Pobrzeża Koszalińskiego w latach 1989-2016 na tle dokonującego się procesu transformacji ustrojowej i gospodarczo-społecznej w Polsce. Pobrzeże Koszalińskie, położone na wybrzeżu Morza Bałtyckiego, odgrywa istotną rolę w rozwoju turystyki i rekreacji w Polsce. Od końca lat 80. XX w., czyli od momentu upadku systemu komunistycznego, region ten doświadczył znaczących przemian gospodarczych, społecznych i infrastrukturalnych. W wyniku przeprowadzonej analizy i oceny zgromadzonego materiału można sformułować następujące wnioski:

1. Stan badań i literatura dotycząca zdefiniowanego problemu badawczego wykazują istotne deficyty. Po sporządzeniu szczegółowej bibliometrii literatury i kwerendy źródeł należy uznać, iż dysponujemy stosunkowo liczną literaturą dotyczącą tematyki samego zagospodarowania turystycznego, jednakże brak jest pozycji analizujących szczegółowo zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego regionów, w tym regionu Pobrzeża Koszalińskiego. Stąd też zamierzeniem autora pracy analityczne opracowanie konkretnego regionu i okresie wkładu do badania historii turystyki nadmorskiej w Polsce. Cenne źródło informacji dla pracy stanowiły artykuły naukowe publikowane w pismach placówek akademickich. W przygotowaniu pracy wykorzystane zostały publikacje źródłowe, w tym opracowania statystyczne, sprawozdania, a także wspomnienia, które dostarczyły cennych informacji na zagospodarowania turystycznego regionu. W niniejszej pracy wykorzystano również źródła archiwalne oraz drukowane, które umożliwiły analizę zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego regionu Pobrzeża Koszalińskiego. Jednakże pomimo dużej bazy literatury i źródeł autor napotkał też sytuację także jak w przypadku Funduszu Wczasów Pracowniczych (FWP), gdzie materiały dotyczące działalności Funduszu w początkowych latach 90. zostały zniszczone.

2. Przeprowadzona analiza wykazała kompleksową charakterystykę turystycznego obszaru Pobrzeża Koszalińskiego. Wskazuje ona, że jest to region, który można zaliczyć do uprzywilejowanych pod względem liczbowym i jakościowym zasobów o dużej różnorodności walorów turystycznych. Świadczy o tym zarówno położenie Pobrzeża Koszalińskiego w atrakcyjnych obszarach Pobrzeży i Pojezierzy Południowobałtyckich, jak również wyrazisty teren, bogaty w unikalne walory turystyczne, zarówno przyrodnicze, jak i antropogeniczne. Najbardziej istotnymi walorami z punktu widzenia atrakcyjności regionu Pobrzeża Koszalińskiego są szerokie plaże, atrakcyjne zespoły krajobrazowe, względnie czyste wody morskie, sprzyjające warunki wiatrowe, czyste powietrze z obecnością jodu w powietrzu, a także lecznicze solanki. Nadmorski mikroklimat tego obszaru zawiera aerozol morski, który jest bogaty w jod, sole mineralne i inne substancje organiczne. Pobrzeże Koszalińskie to także region o niezwykłych walorach krajoznawczo-przyrodniczych. Obszar ten posiada także duże walory antropogeniczne, zwłaszcza potencjał turystyczno-kulturowy w obszarach spuścizny kulturowej, regionalnej, muzealnej i miejskiej. Walory antropogeniczne tworzyły i nadal tworzą unikalny krajobraz kulturowy. Istotną rolę w regionie Pobrzeża Koszalińskiego odgrywają także walory wypoczynkowe. W jego obszarze znajdują się nadmorskie porty jachtowe i przystanie żeglugi pasażerskie w Kołobrzegu, Darłowie, Ustce i Łebie. Ponadto, wyjątkowe walory wypoczynkowe oraz warunki do uprawiania turystyki wodnej istnieją w obrębie jezior: Jamno, Bukowo, Gardno i Łebsko, a także rzek: Radew, Parsęta, Łeba, Łupawa, Skotawa, Słupia i Wieprza, stanowiące także cenne zasoby dla turystyki kajakowej i rybołówstwa.

3. Polityka turystyczna państwa po 1989 r. na szczeblu centralnym uległa znaczącym zmianom. W rezultacie konieczne stało się podjęcie przez rząd działań interwencyjnych, których celem było złagodzenie skutków społecznych prowadzonej polityki ekonomicznej w okresie transformacji polityczno-ekonomicznej. Działania interwencyjne obejmowały różne aspekty gospodarki turystycznej, takie jak regulacje dotyczące zatrudnienia, ochrona praw konsumentów, kontrola jakości usług turystycznych, promocja turystyki, wsparcie finansowe dla sektora turystycznego itp. Znaczące przemiany w sektorze turystycznym charakteryzowały się rozwojem przedsiębiorstw turystycznych oraz powstaniem nowego rynku turystycznego. Ten okres stanowił początek zróżnicowanego modelu komercyjnego, który zastępował wcześniejszy model socjalny. W wyniku tych zmian czynnikiem

napędzającym rozwój turystyki stał się sektor prywatny. Okres do 1993 r. był dla turystyki okresem szczególnym, ze względu na rozpoczęty proces przekształceń systemowych w gospodarce turystycznej. Pomimo pewnych trudności transformacja systemowa otworzyła drogę do prowadzenia bardziej racjonalnej i konkurencyjnej działalności w dziedzinie turystyki.

W latach 1989-1991 polityka turystyczna państwa skupiała się na stworzeniu ram i programów rozwoju turystyki. Pierwszą krajową strategią turystyczną po 1989 r. była *Strategia Rozwoju Krajowego Produktu Turystycznego Polski*. Strategia ta została wprowadzona i realizowana w drugiej połowie lat 90. i miała na celu opracowanie spójnego planu rozwoju polskiego produktu turystycznego, który uwzględniał różnorodne walory i atrakcje turystyczne kraju. Jej głównym zadaniem było określenie kierunków rozwoju turystyki w Polsce, identyfikacja głównych segmentów rynku turystycznego oraz opracowanie strategii marketingowej. Istotnym wydarzeniem w regulacji i standaryzacji działalności turystycznej w Polsce było uchwalenie w 1997 r. ustawy o usługach turystycznych. Ustawa wprowadziła jasne ramy prawne dotyczące świadczenia usług turystycznych przez przedsiębiorców zarówno na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, jak i za granicą. W 2001 r. w Departamencie Turystyki UKFiS opracowano *Strategię Rozwoju Turystyki na lata 2001-2006*, która miała na celu określenie głównych celów, priorytetów i zadań polityki turystycznej państwa. Strategia uwzględniała zarówno aspekty centralne, jak i regionalne, mając na uwadze różnorodne podmioty i instytucje zaangażowane w rozwój turystyki. *Strategia Rozwoju Turystyki na lata 2001-2006* stanowiła kompleksowe podejście do rozwoju turystyki, uwzględniając różnorodne aspekty i potrzeby sektora turystycznego. Prace nad *Strategią Rozwoju Turystyki na lata 2007-2013* opierały się na ustawie z dnia 20 kwietnia 2004 r. o *Narodowym Planie Rozwoju* oraz ustaleniach Międzyresortowego Zespołu do przygotowania *Narodowego Planu Rozwoju na lata 2007-2013*. Ustawa o Narodowym Planie Rozwoju stanowiła podstawę do opracowania strategii dla różnych sektorów gospodarki, w tym także dla sektora turystycznego. Strategia określała cele, priorytety i kierunki rozwoju sektora turystycznego w Polsce z uwzględnieniem aspektów ekonomicznych, społecznych i środowiskowych. W ramach strategii rząd przewidywał także środki finansowe na realizację działań związanych z rozwojem infrastruktury turystycznej, promocją, szkoleniami oraz ochroną środowiska. Przygotowanie strategii było

efektem kompleksowych analiz, konsultacji i współpracy między różnymi organami administracji państwowej, samorządem terytorialnym, organizacjami turystycznymi oraz innymi podmiotami zaangażowanymi w rozwój sektora turystycznego. *W dokumencie Kierunki Rozwoju Turystyki do 2015 r. z 2008 r.*, polityka turystyczna państwa oparta została na czterech grupach założeń, które stanowiły fundament tego dokumentu. Istotnym celem było wykorzystanie nieuaktywnionego lub niewłaściwie użytkowanego potencjału, szczególnie w obszarach ludzkim, kulturowym i środowiskowym. Polityka turystyczna miała prowadzić do wzmacniania kapitału społecznego poprzez tworzenie więzi społecznych, rozwijanie lokalnych liderów, wzrost świadomości i zaangażowania mieszkańców, a także stymulować korzystne zmiany społeczne, gospodarcze i środowiskowe na obszarach turystycznych. W 2015 r. przyjęty został strategiczny dokument *Program Rozwoju Turystyki do 2020 r. (PRT 2020)*. Określał on cele, priorytety i działania w polityce turystycznej państwa na lata do 2020 r. Głównym celem PRT 2020 było zwiększenie konkurencyjności polskiej oferty turystycznej na rynku międzynarodowym i krajowym oraz wykorzystanie potencjału turystycznego kraju do wzrostu gospodarczego i społecznego. Program skupiał się na czterech strategicznych obszarach dotyczących: tworzenia atrakcyjnej oferty turystycznej, promocji kraju i regionów, rozwoju infrastruktury turystycznej oraz podnoszeniu jakości usług turystycznych. Cel główny realizowano poprzez włączenie do systemowego wsparcia sektora turystyki rozwiązań o charakterze innowacyjnym.

Tak więc w świetle przeprowadzonej analizy można stwierdzić, że głównym celem polityki turystycznej państwa po 1989 r. była poprawa konkurencyjności polskiej oferty turystycznej na rynku międzynarodowym i krajowym. W tym kontekście istotne było zwiększenie udziału turystyki w dochodzie narodowym, co stanowiło część szerszych celów polityki społeczno-gospodarczej. W ramach polityki turystycznej państwa po 1989 r., starano się wykorzystać redystrybucyjną rolę turystyki, która polegała na przenoszeniu dochodów z regionów bogatszych, takich jak duże aglomeracje, do regionów biedniejszych, które były zagrożone strukturalnym bezrobociem i niedoinwestowaniem. Celem było zrównoważone rozwinięcie gospodarki turystycznej i poprawa sytuacji ekonomicznej regionów o słabszych perspektywach rozwojowych. Polityka państwa starała się

koncentrować na tworzeniu nowych miejsc pracy poprzez rozwój usług w sektorze gospodarki turystycznej oraz zwiększanie aktywizacji zawodowej ludności. Dotyczyło to zarówno mieszkańców dużych aglomeracji, jak i obszarów wiejskich. Aktywizacja ludności wiejskiej miała przyczynić się do poprawy jakości życia w tych regionach, szczególnie tam, gdzie rolnictwo nie było głównym sektorem gospodarczym lub funkcje ochronne na obszarach chronionych ograniczały możliwości rozwoju gospodarczego. Polityka aktywizacji miała obejmować również rozwój markowych produktów turystycznych, które kierowane były do różnych segmentów rynku, do turystyki biznesowej, miejskiej, kulturowej, wiejskiej, turystyki rekreacyjnej, aktywnej i specjalistycznej oraz turystyki przygranicznej i tranzytowej. Tworzenie i promocja polskich produktów turystycznych miały pozytywnie wpłynąć na intensywność ruchu turystycznego i przyczynić się do wzrostu dochodów związanych z turystyką w kraju i regionach turystycznych. Polityka turystyczna państwa miała na celu nie tylko stymulowanie rozwoju sektora turystycznego, ale również wykorzystywanie turystyki jako narzędzia redystrybucji dochodów, aktywizacji zawodowej i poprawy jakości życia w regionach o słabszych perspektywach rozwojowych. Poprzez rozwój różnorodnych produktów turystycznych, starano się wykorzystać potencjał turystyczny danego obszaru i tworzyć korzyści zarówno ekonomiczne, jak i społeczne dla lokalnej społeczności.

4. Proces transformacji po 1989 r. wywołał bardzo istotne skutki w polityce turystycznej, zarówno na szczeblu ogólnopolskim, jak i regionalnym. Dotychczasowe rozważania nad skutkami transformacji w polityce turystycznej państwa pokazują, że proces ten przyniósł istotne korzyści dla rozwoju turystyki w Polsce. Nowa polityka turystyczna, oparta na zasadach liberalizmu ekonomicznego i samorządności terytorialnej, miała znaczący wpływ na przekształcenia w sektorze turystycznym. Już w pierwszym okresie transformacji zaobserwowano znaczące zmiany w dziedzinie turystyki, które dotyczyły szeroko pojętych stosunków i zjawisk ekonomiczno-społecznych związanych z turystyką. Napotkano jednak różnorodne trudności i bariery związane z rozwojem turystyki w nowej rzeczywistości społeczno-politycznej. Także zubożenie społeczeństwa wpływało na ograniczenie popytu na usługi turystyczne.

Jednym z głównych problemów były także niespójne przepisy prawne oraz nieuregulowane stosunki własnościowe w sektorze turystycznym. Proces prywatyzacji

przedsiębiorstw państwowych, w tym również obiektów turystycznych, był istotnym elementem transformacji własnościowej w polskiej gospodarce. Jednakże, w przypadku bazy noclegowej na Pobrzeżu Koszalińskim proces ten przebiegał powoli i był słabo zaawansowany. Wprowadzenie samorządności terytorialnej stanowiło kolejny istotny czynnik transformacji w turystyce. Lokalne władze miały większą autonomię i zdolność podejmowania decyzji dotyczących rozwoju turystyki na swoim terenie. Przejęcie odpowiedzialności za promocję, tworzenie infrastruktury turystycznej i wspieranie lokalnych przedsiębiorstw miało istotny wpływ na rozwój turystyki na poziomie regionalnym i lokalnym. Samorządność terytorialna umożliwiła lokalnym władzom większą autonomię w kształtowaniu polityki turystycznej i podejmowaniu decyzji związanych z rozwojem turystyki na swoim terenie. To przyczyniło się do bardziej efektywnego wykorzystania lokalnych zasobów i stworzenia unikalnych ofert turystycznych, dopasowanych do potrzeb i oczekiwań turystów.

Po 1989 roku, sektor turystyczny na obszarze Pobrzeża Koszalińskiego doświadczył znaczących zmian. Analiza kondycji tego sektora obejmuje następujące aspekty: 1. Zmiany w liczbie turystów: Po transformacji ustrojowej odnotowano wzrost liczby turystów odwiedzających Polskę, w tym Pobrzeże Koszalińskie. Otwarcie granic i większa swoboda podróżowania przyczyniły się do wzrostu zarówno ruchu turystycznego w kraju, jak i zagranicznego. Ten wzrost przyczynił się do większego zainteresowania Pobrzeżem Koszalińskim jako atrakcyjnym miejscem turystycznym. 2. Zmiany w strukturach organizacyjnych: Po transformacji ustrojowej wiele przedsiębiorstw turystycznych przeszło proces prywatyzacji. Upadek gospodarki planowanej i wprowadzenie gospodarki rynkowej doprowadziły do zmian w strukturach organizacyjnych sektora turystycznego. Zwiększyła się liczba prywatnych firm turystycznych, które konkurowały o klientów i inwestowały w rozwój infrastruktury turystycznej. 3. Wzrost przedsiębiorczości: Transformacja ustrojowa otworzyła nowe możliwości dla przedsiębiorców w sektorze turystycznym. Wzrost gospodarki rynkowej i liberalizacja przepisów przyczyniły się do zwiększenia przedsiębiorczości w branży turystycznej. Powstało wiele nowych firm oferujących różnorodne usługi turystyczne, takie jak hotele, restauracje, agencje turystyczne i inne atrakcje. 4. Różnorodność oferty turystycznej: Po transformacji ustrojowej zauważalne było zwiększenie różnorodności oferty turystycznej na Pobrzeżu Koszalińskim. Rozwój

gospodarki rynkowej i wzrost liczby prywatnych firm turystycznych przyczyniły się do powstania nowych atrakcji turystycznych, takich jak parki rozrywki, centra sportowe, SPA i ośrodki rekreacyjne. Zwiększyła się również liczba propozycji turystyki wiejskiej i agroturystyki. 5. Konkurencja i nowe wyzwania: Transformacja społeczno-gospodarcza przyniosła ze sobą wzrost konkurencji w sektorze turystycznym. Wzrost liczby prywatnych firm turystycznych wymagał większych wysiłków w zakresie promocji i podnoszenia jakości usług. Zwiększenie standardów i oczekiwań klientów stawiało przed przedsiębiorcami nowe wyzwania i wymagało dostosowania się do zmieniającej się sytuacji na rynku. 6. Integracja europejska: Akcesja Polski do Unii Europejskiej w 2004 r. przyniosła dodatkowe zmiany w sektorze turystycznym. Dostęp do funduszy strukturalnych UE umożliwił finansowanie inwestycji w infrastrukturę turystyczną, promocję regionu, szkolenia oraz rozwój turystyki wiejskiej i ekoturystyki. Integracja europejska przyczyniła się do podniesienia standardów i konkurencyjności sektora turystycznego.

Należy stwierdzić, że w pierwszych latach po transformacji ustrojowej 1989 r., obszar Pobreża Koszalińskiego doświadczył znaczących zmian w zagospodarowaniu turystycznym i rekreacyjnym. Przeprowadzono liczne inwestycje w infrastrukturę turystyczną, co poprawiło dostępność i komfort podróżowania. Modernizacja dróg, rozbudowa portów, ulepszenie miejsc parkingowych i budowa ścieżek rowerowych przyczyniły się do przyciągnięcia większej liczby turystów. Wprowadzono inicjatywy mające na celu dywersyfikację oferty turystycznej na Pobreżu Koszalińskim. Wybudowano nowe hotele, restauracje, parki rozrywki i obiekty rekreacyjne, co przyczyniło się do zwiększenia atrakcyjności regionu jako celu turystycznego. Wprowadzono również udogodnienia dla turystów, takie jak promenady, miejsca do grillowania i odpoczynku. Rozwijano, mimo iż z dużymi oporami, turystykę wiejską i agroturystykę, co pozwoliło na korzystanie z walorów krajobrazowych i kulturowych regionu. Ważnym aspektem rozwoju turystyki po transformacji ustrojowej była promocja regionu. Wykorzystano nowe narzędzia promocji, takie jak strony internetowe, kampanie reklamowe i udział w międzynarodowych targach turystycznych, co znacznie zwiększyło widoczność Pobreża Koszalińskiego na rynku krajowym i zagranicznym. Ponadto, po transformacji ustrojowej rozwinęła się również turystyka ekologiczna na Pobreżu Koszalińskim. Wprowadzono inicjatywy związane z ochroną środowiska, takie jak renowacja i ochrona siedlisk przyrodniczych,

edukacja ekologiczna i ekoturystyka. Utworzono Pomorski Park Krajobrazowy oraz obszary Natura 2000, co przyczyniło się do ochrony przyrody i promocji turystyki ekologicznej. Rozwój infrastruktury sportowej i rekreacyjnej był również ważnym elementem transformacji turystycznej. Przeprowadzono remonty basenów, stadionów, boisk, hal sportowych i innych obiektów sportowych. Ponadto, zorganizowano liczne imprezy sportowe i rekreacyjne, takie jak zawody sportowe, festiwale czy koncerty plenerowe, które przyciągały zarówno lokalnych mieszkańców, jak i turystów. Nastąpił także rozwój turystyki morskiej na Pobrzeżu Koszalińskim. Wybudowano nowe przystanie jachtowe i porty, a także wprowadzono usługi związane z turystyką morską, takie jak rejsy statkami, wypożyczalnie sprzętu wodnego i organizację sportów wodnych. Ta inicjatywa przyczyniła się do rozwoju turystyki nadmorskiej i zwiększenia atrakcyjności regionu dla miłośników aktywności wodnych.

Należy jednak zaznaczyć, że w kolejnych latach transformacji gospodarczej i ustrojowej zwiększyło się zainteresowanie inwestorów, zarówno krajowych, jak i zagranicznych, turystycznym potencjałem regionu. Stopniowo dokonywano modernizacji i rozbudowy bazy turystycznej, inwestując w infrastrukturę i podnosząc standard usług. Wraz z poprawą warunków gospodarczych i otwarciem na rynki zagraniczne, turystyka na Pobrzeżu Koszalińskim zaczęła odgrywać coraz większą rolę w lokalnej gospodarce. Tak więc bezsprzecznie, okres transformacji społeczno-gospodarczej po 1989 r. przyniósł pozytywne zmiany w sektorze turystycznym na obszarze Pobrzeża Koszalińskiego. Wzrosła liczba turystów, przeprowadzona została prywatyzacja, nastąpił rozwój przedsiębiorczości, zwiększona została różnorodność oferty turystycznej, wzrosła konkurencja i integracja europejska. Z pewnością transformacja społeczno-gospodarcza stworzyła nowe możliwości i wyzwania dla sektora turystycznego na Pobrzeżu Koszalińskim.

5. Przebieg procesu prywatyzacji turystyki w uwarunkowaniach transformacji po 1989 r. na obszarze Pojezierza Koszalińskiego dokonywał się w dynamice przekształceń własnościowych w całej gospodarce turystycznej. Był to proces złożony, wymagający dłuższego czasu. Skutkiem przemian w polityce turystycznej państwa następowało zwracanie właścicielom mienia przejętego przez państwo oraz przekazywanie majątku państwowego podmiotom prywatnym. W pierwszym okresie transformacji po 1989 r. rozpoczęto proces prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych, który był częścią szerszego

procesu przemian własnościowych w Polsce. Głównym celem prywatyzacji było uwolnienie działalności gospodarczej od administracyjnego nadzoru państwa oraz ustanowienie właścicieli dla dotychczasowych przedsiębiorstw uspołecznionych, w tym również z zagranicy. Prywatyzacja polskich przedsiębiorstw turystycznych w okresie transformacji przyczyniła się do powstania wielu nowych małych biur podróży i agencji turystycznych. Jednakże, nie wszystkie z tych nowo powstałych podmiotów spełniały odpowiednie warunki i część z nich została wkrótce zawieszona.

Prywatyzacja bazy turystycznej na Pobrzeżu Koszalińskim w pierwszym okresie transformacji była procesem powolnym, mimo że warunki i możliwości prywatyzacyjne w ramach polityki turystycznej państwa były relatywnie dogodne. Proces prywatyzacji stał się charakterystycznym przejawem przemian ustrojowych w Polsce, dając prywatnym właścicielom możliwość uczestniczenia w tworzeniu nowego, konkurencyjnego sektora turystycznego. O ile w początkowym okresie transformacji istniało dużo chętnych do wykupienia obiektów turystycznych, to już w 1992 r. zainteresowanie tym procesem znacznie się zmniejszyło. Proces prywatyzacji miał istotny wpływ na strukturę i dynamikę rynku turystycznego także w regionie Pobrzeża Koszalińskiego. Nastąpił rozwój sektora prywatnych biur turystycznych, które zaczęły działać głównie jako pośrednicy w usługach turystycznych. Przejęcie bazy turystycznej przez prywatnych przedsiębiorców otworzyło nowe możliwości rozwoju i modernizacji ośrodków. Zdecydowanie prywatyzacja miała pozytywne skutki w kształtowaniu rozwoju i dywersyfikacji oferty turystycznej na Pobrzeżu Koszalińskim. Nowi właściciele wprowadzali na rynek coraz to nowe usługi, dostosowując je do dynamicznie zmieniających się potrzeb klientów.

6. Poddany analizie stan zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego przed transformacją ustrojową przed 1989 r. z uwzględnieniem potencjału gospodarczego, społecznego i kulturowego na obszarze Pobrzeża Koszalińskiego wykazała zróżnicowaną infrastrukturę turystyczną. Wprawdzie istniały obszary, w których infrastruktura była stosunkowo dobrze rozwinięta, ale również miejsca, gdzie była ograniczona lub niewystarczająca. Oczywiście rozwiązanie problemu zagospodarowania turystycznego w omawianym okresie nie było możliwe bez analizy stanu infrastruktury turystycznej, dostępności, jakości i prowadzonych inwestycji.

Należy stwierdzić, że latach 1975-1989 infrastruktura komunikacyjna na Pobrzeżu Koszalińskim była stosunkowo wystarczająco rozwinięta, były jednak pewne ograniczenia i problemy. Komunikacja drogowa – sieć dróg na Pobrzeżu Koszalińskim była stosunkowo dobrze rozwinięta, umożliwiającą podróżowanie samochodami osobowymi i autobusami. Modernizowano drogi prowadzące w okresie szczytu turystycznego do obszarów turystyczno-wypoczynkowych oraz organizowano miejsca parkingowe w miejscowościach o dużej liczbie turystów. Także komunikacja kolejowa była dobrze zorganizowana, dworce kolejowe w miastach, takich jak Koszalin, Kołobrzeg, Słupsk, Ustka obsługiwały na dostatecznym poziomie ruch pasażerski. Istniały wprawdzie pewne problemy z utrzymaniem terminowej i niezawodnej obsługi, co w konsekwencji prowadziło do opóźnień w przyjazdach pociągów dalekobieżnych. Komunikacja lotnicza w analizowanym okresie na Pobrzeżu Koszalińskim nie odgrywała znaczącej roli w wewnątrz krajowym ruchu turystycznego. Ograniczona dostępność lotów w obrębie Polski oraz wysokie ceny biletów sprawiały, że liczba podróżujących pasażerów lotniczych była ograniczona. Transport morski odgrywał niewielką rolę w obsłudze ruchu turystycznego na Pobrzeżu Koszalińskim. Ograniczony był dostęp do połączeń morskich, a istniejące rejsy często uzależnione były od zależności od warunków pogodowych. Infrastruktura komunikacyjna na Pobrzeżu Koszalińskim w latach 1975-1989 umożliwiała zatem podróżowanie i obsługę ruchu turystycznego, ale nie była pozbawiona pewnych problemów i nie gwarantowała komfortu usług.

W latach 1975-1989 na Pobrzeżu Koszalińskim infrastruktura noclegowa charakteryzowała się zróżnicowanym stanem. Ograniczenia wynikały z zaszłości systemu socjalistycznego i wpływały negatywnie na rozwój i jakość tych obiektów. Polityczne i gospodarcze ograniczenia PRL-u w postaci braku dostępnych środków finansowych oraz centralne planowanie wpływały negatywnie na tempo rozwoju infrastruktury turystycznej. Jakość tej składowej infrastruktury turystycznej była zróżnicowana, istniały jednak obiekty, które były stosunkowo dobrze rozwinięte. Pewna część hoteli przeszła modernizację, a niektóre z nich zostały nawet rozbudowane. Jednakże wiele obiektów było starszych i nie spełniało standardów. Skutkiem tego obiekty te nie zapewniały odpowiedniego standardu. Wprawdzie udostępniono również nowe obiekty, takie jak Dom Wycieczkowy „Gryf” w Słupsku czy schronisko młodzieżowe w Ustce. Cechą charakterystyczną omawianego

okresu było zapotrzebowanie na miejsca campingowe i pola namiotowe. To decydowało, że większość nowo wybudowanych obiektów stanowiły campingi i pola namiotowe, podczas gdy nie zrealizowano większych inwestycji w postaci budowy nowych hoteli.

Pod koniec 1989 r. Pobrzeże Koszalińskie posiadało znaczący potencjał turystyczny, którego wyrazem było bogate zaplecze noclegowe. Obszar ten dysponował łącznie 111 961 miejscami noclegowymi. Warto zauważyć, że sektor wczasowo-wypoczynkowy dominował pod względem liczby miejsc noclegowych, co wskazywało na duże znaczenie wypoczynku i długoterminowego pobytu turystów na tym obszarze. Specyfiką obszaru turystycznego było to, że ośrodki wypoczynkowe i sanatoria oferowały kompleksową opiekę zdrowotną i rekreacyjną, stanowiąc atrakcyjną opcję dla osób szukających rehabilitacji, regeneracji i relaksu.

W latach 1975-1989 na Pobrzeżu Koszalińskim obserwowano znaczący rozwój infrastruktury gastronomicznej, zarówno pod względem liczby placówek, jak i jakości usług. Przedsiębiorstwa turystyczne, takie jak WPT „Jantaria”, KPT „Bałtywia” i Ośrodki Sportu i Rekreacji, miały duży udział w zarządzaniu bazą gastronomiczną w regionie. W latach 70. i 80. XX w., przedsiębiorstwa te zarządzały znaczną liczbą miejsc gastronomicznych, oferując szeroki zakres usług żywieniowych dla turystów i wczasowiczów. W regionie Pobrzeża Koszalińskiego działały zarówno zakłady gastronomiczne uspołecznione, jak i nieuspołecznione. Zakłady uspołecznione były zarządzane przez przedsiębiorstwa turystyczne, jak również przez jednostki uspołecznione, takie jak PTTK, „Orbis”, Gminne Spółdzielnie i Państwowe Gospodarstwo Rolne. Zakłady nieuspołecznione prowadzone były na zasadach agencyjnych. Rozwój gastronomii prywatnej miał wówczas znaczący wpływ na strukturę rynku. W latach 80. udział placówek prywatnych w ogólnej liczbie zakładów gastronomicznych stale wzrastał. W 1988 r. baza gastronomii prywatnej w województwach koszalińskim, słupskim i gdańskim stanowiła około 45-46% ogólnej liczby placówek gastronomicznych w tych regionach. Można więc stwierdzić, że pomimo trudności w zaopatrzeniu w latach 1975-1989, infrastruktura gastronomiczna na Pobrzeżu Koszalińskim rozwijała się dynamicznie, zarówno pod względem liczby placówek, jak i jakości usług.

Zagospodarowanie rekreacyjne na terenie Pobrzeża Koszalińskiego obejmowało m.in. dostęp do plaż, ścieżek rowerowych, tras turystycznych, boisk sportowych, kortów

tenisowych, przystani żeglarskich i kajakowych, siłowni plenerowych oraz innych obiektów i urządzeń, które umożliwiały aktywność ruchową i rekreacyjną. Dzięki zagospodarowaniu rekreacyjnemu turyści i mieszkańcy regionu Pobrzeża Koszalińskiego mieli możliwość uprawiania różnorodnych form rekreacji, takich jak spacer, bieganie, jazda na rowerze, pływanie, wędkowanie, żeglowanie czy korzystanie z różnego rodzaju atrakcji sportowych i rekreacyjnych. Zagospodarowanie rekreacyjne stanowiło ważny element kompleksowej turystyki i rekreacji, dostarczając odpowiedniej infrastruktury i udogodnień dla osób pragnących aktywnie spędzać czas na Pobrzeżu Koszalińskim. W 1989 r. zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne Pobrzeża Koszalińskiego, pomimo istnienia dobrze zagospodarowanych obszarów turystycznych, takich jak większe ośrodki nadmorskie, istniały również obszary niezagospodarowane, w tym niektóre plaże i mierzeje. Obszary te charakteryzowały się dobrymi warunkami naturalnymi, ale były trudno dostępne lub niedostępne ze względu na obecność jednostek wojskowych.

Potencjał kulturowy Pobrzeża Koszalińskiego w całym okresie poddany analizie był znaczący, zwłaszcza w większych miastach, które były destynacjami turystyki krajoznawczej. W wielu miejscach znajdowały się cenne zespoły zabytków i interesujące muzea. Potencjał społeczny Pobrzeża Koszalińskiego był determinowany przez indywidualne i grupowe predyspozycje ludzi do aktywnego uczestnictwa w życiu społeczno-kulturalnym, sportowym oraz turystycznym. Potencjał ten stanowił cenne zasoby, które wspierały rozwój i funkcjonowanie społeczności lokalnej. Jednym z kluczowych czynników w obsłudze ruchu turystycznego były zasoby ludzkie, rozwijane poprzez edukację na poziomie średnim i wyższym. Wprowadzenie na rynek nowych biur podróży, a także obecność zagranicznych touroperatorów, skutkowało wzrostem wymagań dotyczących kwalifikacji pracowników w branży turystycznej. W związku z tym kandydaci do pracy w tej dziedzinie musieli posiadać wysoki poziom wykształcenia oraz odpowiednie umiejętności i kompetencje. W tej sytuacji istotną rolę w zagospodarowaniu turystycznym spełniali działacze społeczni.

W 1989 r. Pobrzeże Koszalińskie dysponowało bazą materialną o dostatecznym standardzie. Jednakże planowanie i podejmowanie decyzji w zakresie zagospodarowania turystycznego podlegały kontroli politycznej, a brak środków finansowych i wprowadzenie stanu wojennego miały negatywny wpływ na rozwój turystyki w regionie.

Zagospodarowanie turystyczne opierało się głównie na modernizacji istniejących obiektów, minimalizacji inwestycji i korzystaniu z istniejącej infrastruktury. Podsumowując, w 1989 r. region Pobrzeża Koszalińskiego był dobrze zagospodarowany pod względem infrastruktury turystycznej, zwłaszcza w obszarze należącym do dawnego województwa koszalińskiego. W porównaniu do tego obszaru, obszar województwa śląskiego był uznawany za średnio zagospodarowany, a wschodni odcinek Pobrzeża Koszalińskiego był najmniej zagospodarowanym obszarem. Niemniej jednak cały region Pobrzeża Koszalińskiego miał duży potencjał turystyczny z niezagospodarowanymi plażami i mierzeją o wyjątkowych walorach przyrodniczych, choć niedostępnymi z powodów związanych z obronnością państwa. Pomimo pewnych obszarów niedostatecznego zagospodarowania, ogólnie region ten oferował różnorodne atrakcje i możliwości rekreacji dla turystów. Istniała też świadomość władz lokalnych co do potrzeby dalszego rozwoju infrastruktury turystycznej i inwestycji, szczególnie w obszarach słabiej rozwiniętych, aby wykorzystać pełen potencjał turystyczny Pobrzeża Koszalińskiego.

7. Oceniając realizację procesu zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego Pobrzeża Koszalińskiego w latach 1989-2016 z uwzględnieniem znaczenia planów perspektywicznych zagospodarowania i funduszy unijnych należy zauważyć, że rozwój infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej był również rezultatem przemian społeczno-gospodarcze miały decydujący wpływ na rozwój infrastruktury turystycznej. Zmiany te obejmowały m.in. rozwój sektora prywatnego, wzrost konkurencji, rozwój technologii i komunikacji, zmieniające się preferencje i oczekiwania turystów. W odpowiedzi na te zmiany, podmioty gospodarcze dostosowywały swoją ofertę do nowych potrzeb i trendów, co przyczyniało się do dalszego rozwoju infrastruktury turystycznej. Przez okres prawie trzech dekad następował systematyczny rozwój inwestycji i modernizacji istniejących obiektów, takich jak hotele, ośrodki wypoczynkowe, plaże, wypożyczalnie sprzętu, atrakcje turystyczne itp. Działania te miały na celu poprawę jakości usług, dostępności i atrakcyjności dla turystów.

W regionie Pobrzeża Koszalińskiego, głównym produktem turystycznym, który destynował wielu odwiedzających, był odcinek 200 km plaż. Atuty tego produktu wynikały także z mikroklimatu, lasów, zróżnicowanych form krajobrazowych, klifów i wydm, a także zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego. Pobrzeże Koszalińskie, ze względu na swoje

walory przyrodniczo-turystyczne, potencjał bazy turystycznej oraz korzystne położenie geograficzne, zostało włączone do obszaru regionów rozwoju turystycznego Wybrzeża i Pojezierza. Warunkiem dalszego rozwoju turystyki na Wybrzeżu było dostosowanie oferty usług turystycznych do zmieniających się potrzeb zarówno krajowych, jak i zagranicznych turystów. Z uwagi na wysokie walory turystyczne, produkt ten nie wymagał wielu rekomendacji i mógł być uznany za narodowy produkt turystyczny. W kontekście tworzenia produktów turystycznych, istotnym aspektem było przede wszystkim zagospodarowanie i wykorzystanie infrastruktury turystycznej. Pobrzeże Koszalińskie, ze względu na bogactwo swoich walorów przyrodniczych i antropogenicznych, stanowiło doskonałą bazę do tworzenia innowacyjnych produktów turystycznych. Postępujące zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne Pobrzeża Koszalińskiego było kluczowe dla tworzenia lokalnych produktów turystycznych opartych na walorach przyrodniczych i antropogenicznych. Markowym produktem Pobrzeża Koszalińskiego był krajobraz kulturowy, który stanowił zbiór elementów kulturowych regionu, takich jak zachowane układy miast, mury i wały obronne, ciekawe wsie z parkami i dworami oraz kościoły, które tworzyły specyficzny dla regionu krajobraz. Miasta regionu Pobrzeża Koszalińskiego pełniły funkcję centrów kulturowych i turystycznych, ich wartości antropogeniczne stanowiły podstawę dla wielu produktów turystycznych. Lokalnym produktem była też turystyka wodna i aktywności z nią związane. Niestety na obszarze Pobrzeża Koszalińskiego jeszcze do 2016 r. agroturystyka była wciąż niszowym i mało znanym produktem turystycznym. Głównymi przeszkodami, które hamowały rozwój agroturystyki były bariery finansowe, wynikające z braku środków na inwestycje w infrastrukturę a także bariery związane z niedostateczną wiedzą na temat pozyskiwania funduszy unijnych na rozwój działalności agroturystycznej. Potencjał w tworzeniu produktu agroturystycznego nie był wykorzystywany w pełni, a ilość oferowanych miejsc noclegowych była incydentalna.

W okresie objętym analizą, można zauważyć dynamiczny rozwój infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej. Inwestycje skierowane były głównie na rozbudowę i modernizację obiektów noclegowych, restauracji, atrakcji turystycznych oraz poprawę dostępności i jakości usług turystycznych. Wprowadzono również nowoczesne rozwiązania technologiczne, które miały na celu podniesienie standardów obsługi turystów. Ważnym aspektem rozwoju infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej był również rozwój działań

promocyjnych i marketingowych, mających na celu wzmocnienie wizerunku Pobrzeża Koszalińskiego jako atrakcyjnego miejsca turystycznego. Działania te obejmowały kampanie reklamowe, udział w targach turystycznych, tworzenie atrakcyjnych ofert pakietowych oraz budowanie partnerstw z innymi podmiotami turystycznymi. Przeanalizowanie rozwoju infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej Pobrzeża Koszalińskiego w badanym okresie pozwoliło na zidentyfikowanie kluczowych czynników wpływających na rozwój turystyki w regionie oraz ocenę efektywności podejmowanych działań. Do kluczowych komponentów zagospodarowania turystycznego Pobrzeża Koszalińskiego należały obok produktu turystycznego takie komponenty jak: komunikacja, baza noclegowa i gastronomia.

Oceniając stan infrastruktury komunikacyjnej należało przyjrzeć się rozwojowi infrastruktury drogowej oraz inicjatywom lokalnym związanym z wytyczaniem szlaków turystycznych pieszych i rowerowych. Należy stwierdzić, że dostępność komunikacyjna Pobrzeża Koszalińskiego stopniowo się poprawiała. W całym okresie podlegającym badaniu infrastruktura drogowa wymagała ciągłych inwestycji i modernizacji, istniejące szlaki piesze i trasy rowerowe umożliwiały turystom swobodne poruszanie się po regionie, odkrywanie jego uroków i dotarcie do ciekawych miejsc. Należy podkreślić, że rozwój technologiczny, zwłaszcza w obszarze telefonii komórkowej i internetu, odgrywał coraz większą rolę w komunikacji turystycznej. Dzięki dostępowi do internetu, turyści mieli możliwość szybkiego i wygodnego planowania podróży, rezerwacji noclegów, korzystania z aplikacji turystycznych oraz dzielenia się informacjami i opiniami na temat atrakcji turystycznych. Czynniki odpowiedzialne za rozwój tego komponentu infrastruktury turystycznej wiedziały, że inwestowanie w infrastrukturę komunikacyjną Pobrzeża Koszalińskiego, w tym poprawę stanu dróg, rozwój transportu kolejowego, zwiększenie liczby połączeń lotniczych oraz rozbudowę i utrzymanie sieci szlaków pieszych i rowerowych ma zasadnicze znaczenie dla rozwoju turystyki.

Baza noclegowa Pobrzeża Koszalińskiego odgrywała istotną rolę w rozwoju turystyki i stanowiła ważny czynnik gospodarczy regionu. Proces prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych, który został rozpoczęty ustawą o prywatyzacji, przyczynił się do znaczących przekształceń w strukturze własnościowej w sektorze turystycznym. Gospodarka turystyczna, podlegająca zasadom rynkowym, zyskała większą swobodę w

kształtowaniu oferty i cen usług turystycznych, handlu i gastronomii. Analiza struktury noclegowej Pobrzeża Koszalińskiego wskazywała na dominację ośrodków wczasowych, które stanowiły główną część bazy noclegowej. Był to rezultat historycznej tradycji wczasów socjalnych na tym obszarze. W roku 2016 baza noclegowa Pobrzeża Koszalińskiego umożliwiała zakwaterowanie aż 67 000 osób. W dniu 31 lipca 2016 r. na Pobrzeżu Koszalińskim działały cztery hotele o najwyższym standardzie, oznaczone pięciogwiazdkową kategorią. Obiekty te, znajdowały się w Kołobrzegu, gminie Kołobrzeg oraz Choczewie, reprezentowały najwyższy poziom jakościowy i oferowały luksusowe usługi dla gości. Ponadto na Pobrzeżu Koszalińskim działało również 19 hoteli czterogwiazdkowych, 25 hoteli trzygwiazdkowych oraz 18 obiektów o kategoriach dwu- i czterogwiazdkowych. Dane te świadczyły o obecności różnych kategorii hoteli na Pobrzeżu Koszalińskim, co umożliwiało turystom wybór obiektu odpowiadającego ich preferencjom i oczekiwaniom. Hotele o wyższych kategoriach gwarantowały najwyższy poziom komfortu i usług, podczas gdy obiekty o niższych kategoriach oferowały bardziej przystępne cenowo opcje zakwaterowania. Jednym z głównych czynników sprzyjających rozwojowi hotelarstwa na Pobrzeżu Koszalińskim było rosnące zapotrzebowanie na wysokiej jakości noclegi. Baza noclegowa Pobrzeża Koszalińskiego była istotnym wskaźnikiem rozwoju turystycznego i odgrywała kluczową rolę w kumulacji turystów oraz generowaniu korzyści ekonomicznych dla regionu. Podsumowując, rozwój bazy noclegowej na terenie Pobrzeża Koszalińskiego w okresie od 1989 do 2016 r. należy stwierdzić, że baza uległa znaczącemu rozwojowi i zmianom strukturalnym, a różnorodność obiektów noclegowych, ich lokalizacja oraz rozwój infrastruktury turystycznej przyczyniły się do atrakcyjności Pobrzeża Koszalińskiego jako celu podróży i miejsca wypoczynku.

Przemiany zachodzące w gastronomii po 1989 r. były wynikiem wprowadzenia gospodarki rynkowej, prywatyzacji sektora uspołecznionego oraz zwiększonej konkurencji przyczyniły się do różnorodności i rozdrobnienia struktury gastronomicznej w całym kraju. W pierwszych latach transformacji zauważono zamknięcie niektórych placówek gastronomicznych, które nie były rentowne. W latach 1989-2016 w rozwoju bazy gastronomicznej na Pobrzeżu Koszalińskim zaszły znaczące zmiany, w tym duży wzrost liczby placówek gastronomicznych. W tym okresie nastąpił też dynamiczny rozwój przemysłu turystycznego na tym obszarze, co przyczyniło się do wzrostu popytu na usługi

gastronomiczne. Liczba placówek gastronomicznych, takich jak restauracje, bary, stołówki oraz punkty gastronomiczne, uległy znaczącemu zwiększeniu liczbowemu. Wprowadzenie zmian gospodarczych i prywatyzacja sektora przyczyniły się do wzrostu udziału sektora prywatnego w branży gastronomicznej, co zaowocowało większą różnorodnością i konkurencyjnością oferty gastronomicznej.

Można stwierdzić, że warunki gospodarcze sprzyjały rozwojowi sektora gastronomicznego, który w latach 1989-2016 rozwijał się dynamicznie, dostosowując się do zmieniających się potrzeb i oczekiwań turystów. Rosnąca konkurencja w tej branży wymuszała na firmach poszukiwanie przewagi konkurencyjnej w celu utrzymania lub wzmocnienia swojej pozycji na rynku. Innowacyjność oraz dostosowanie się do oczekiwań i wymagań współczesnych konsumentów były kluczowymi czynnikami, które mogły zapewnić konkurencyjność i efektywność działalności firm gastronomicznych. Wiele obiektów wymagało modernizacji i dostosowania do wymogów związanych z bezpieczeństwem, przepisami unijnymi czy wymogami poszczególnych związków sportowych. Ważnymi czynnikami wpływającymi na popularność poszczególnych obiektów była ich lokalizacja, poziom wyposażenia oraz różnorodność oferowanych usług i atrakcji.

Rozwój rekreacji nadmorskiej wymagał uwzględnienia ścisłych zasad ochrony środowiska oraz odpowiedniego zagospodarowania wybrzeża. Potrzebna była współpraca między władzami lokalnymi, podmiotami turystycznymi i społecznością lokalną w celu zapewnienia zrównoważonego rozwoju turystyki, zachowania walorów przyrodniczych i stworzenia atrakcyjnych warunków dla wypoczywających turystów. Jednym z czynników racjonalnego zagospodarowania pasa nadmorskiego byłaby eliminacja rolnictwa z tego obszaru. Dochody generowane przez rolnictwo w tak wąskim pasie były zazwyczaj niewspółmiernie niskie w porównaniu do potencjału rekreacyjnego, jaki można było osiągnąć poprzez odpowiednie wykorzystanie tych terenów. Dodatkowo, rolnictwo często wiązało się z chemizacją, co obniżało wartości rekreacyjne Pobreża Koszalińskiego. Podobnie, produkcja drewna nie powinna być wiodącą funkcją gospodarki leśnej w tym regionie. Zamiast tego, należałoby skupić się na tworzeniu przystosowanych lasów rekreacyjnych, które będą stanowić przewagę w zakresie zagospodarowania terenów leśnych. Lasy mogą być dostępne dla turystów i mieszkańców, oferując możliwości rekreacji i wypoczynku w harmonii z naturą. W kontekście osiągnięcia dominacji krajobrazu

rekreacyjnego na badanym obszarze, istotne było zachowanie i odbudowa naturalnych zbiorowisk roślinnych. Koniecznym była ochrona istniejących ekosystemów oraz przywracanie ich na terenach zdegradowanych. To pozwoliłoby na stworzenie atrakcyjnego krajobrazu rekreacyjnego, który zapewni różnorodne możliwości aktywności rekreacyjnych. Jeziora nadbrzeżne oraz rzeki wpadające do morza miały szczególne znaczenie dla walorów rekreacyjnych regionu. Dlatego istotnym było utrzymanie czystości ich wód. Dzięki temu możliwe byłoby stworzenie odpowiednich warunków do rekreacji oraz zachowanie naturalnego krajobrazu na terenie Pobrzeża Koszalińskiego. Włączenie tych działań ochronnych i rekreacyjnych w planowanie i zarządzanie obszarem Pobrzeża Koszalińskiego przyczyniłoby się do tworzenia atrakcyjnych i zrównoważonych enklaw rekreacyjnych. Ochrona i odnowa zbiorowisk roślinnych oraz czystość jezior i rzek miałyby sprzyjać ożywczemu wypoczynkowi i umożliwić turystom i mieszkańcom korzystanie z regionu.

Funkcja turystyczna strefy brzegowej Pobrzeża Koszalińskiego wiązała się z tworzeniem infrastruktury turystycznej i dostosowaniem walorów przyrodniczych nadmorskich do potrzeb ruchu turystycznego. Jednakże, dynamiczny rozwój turystyki w tym obszarze niósł ze sobą pewne zagrożenia dla środowiska strefy brzegowej, które mogły prowadzić do degradacji i zaburzenia naturalnych procesów rozwoju. Ważnym aspektem sprzyjającym rozwojowi turystyki było istnienie prawnych mechanizmów regulujących działalność turystyczną oraz kontrolujących jej wpływ na środowisko. Dzięki tym mechanizmom możliwa była ochrona walorów przyrodniczych i zrównoważony rozwój turystyki, który uwzględniał równoczesną troskę o środowisko. Przez wiele lat na obszarze Pobrzeża Koszalińskiego rozwijała się zamknięta baza turystyczna, skoncentrowana głównie na jednostronnym profilu funkcji, często bez odpowiedniej infrastruktury i urządzeń wspomagających turystykę. W rezultacie obszar Pobrzeża Koszalińskiego, ze względu na intensywność zagospodarowania, był również miejscem występowania konfliktów między działalnością turystyczną a wymogami ekologicznymi.

Od 1989 r. obserwowano stopniową poprawę stanu sanitarnego Pobrzeża Koszalińskiego dzięki realizacji programu rozwoju infrastruktury technicznej. Zmiany społeczno-gospodarcze wymusiły przekształcenie charakteru bazy turystycznej na bardziej komercyjny, co wiązało się z inwestycjami, przekształceniami zabudowy, podnoszeniem standardów i wzbogaceniem oferty. Poprawa infrastruktury była rezultatem działań

skoncentrowanych na utrzymaniu ładu, porządku i estetyki, budowie i remontach zaplecze turystycznych oraz dostępów do plaż w miejscowościach nadmorskich. Można więc stwierdzić, że ochrona środowiska w kontekście usług turystycznych przyczynia się do trwałego rozwoju turystyki, zwiększenia atrakcyjności regionu, zadowolenia turystów oraz długoterminowego zachowania unikalnych walorów przyrodniczych.

W ramach rozwoju społeczno-gospodarczego na poziomie regionalnym, plany zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego odgrywają istotną rolę w kształtowaniu przyszłości danego obszaru. W kontekście Pobrzeża Koszalińskiego, skoncentrowano się na przeglądzie planów dotyczących zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego regionu. Planowanie zagospodarowania turystycznego na poziomie województwa miało na celu stworzenie strategicznych ram rozwoju turystyki, które uwzględniały unikalne walory przyrodnicze i kulturowe Pobrzeża Koszalińskiego. Przy opracowywaniu strategii rozwoju województwa oraz planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniano różne czynniki, takie jak lokalne walory turystyczne, infrastrukturę turystyczną, możliwości rozwoju usług turystycznych oraz potrzeby i preferencje turystów. Wprowadzane działania miały na celu promowanie zrównoważonego rozwoju turystyki, minimalizowanie negatywnych skutków dla środowiska, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz równoważenie interesów różnych podmiotów związanych z turystyką. Istotne było uwzględnienie lokalnej społeczności i jej potrzeb, jak również dialogu z przedstawicielami branży turystycznej i organizacjami społeczeństwa obywatelskiego. W przypadku turystyki planowanie strategiczne oparte na rozwoju produktu stanowiło popularną strategię w większości samorządów regionalnych w Polsce, w tym również w regionie Pobrzeża Koszalińskiego. Ta strategia skupiała się na identyfikowaniu, rozwijaniu i promowaniu unikalnych walorów turystycznych danego regionu.

Przez konsekwentne realizowanie strategii, region Pobrzeża Koszalińskiego mógł rozwijać się jako atrakcyjny i zrównoważony cel turystyczny, przynoszący korzyści zarówno społeczności lokalnej, jak i turystom. Opracowywane plany perspektywicznego rozwoju zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego Pobrzeża Koszalińskiego obejmowały szereg działań mających na celu stworzenie atrakcyjnego i zrównoważonego regionu turystycznego. Poprzez inwestycje w infrastrukturę, rozwój obiektów rekreacyjnych, promocję lokalnej kultury i dziedzictwa, oraz wspieranie przedsiębiorczości

turystycznej, region ten miał stać się atrakcyjnym miejscem zarówno dla mieszkańców, jak i turystów. Planowano rozbudowę i modernizację istniejących obiektów turystycznych, takich jak plaże, porty, ośrodki wypoczynkowe, parki rozrywki i parki narodowe. Inwestycje miały na celu poprawę jakości oferowanych usług, tworzenie nowych miejsc pracy, a także zainteresowanie większej liczby turystów zarówno z kraju, jak i zagranicy. Kładziono również duży nacisk na rozwój infrastruktury komunikacyjnej, w tym budowę i modernizację dróg, ścieżek rowerowych oraz sieci transportu publicznego. Dzięki temu miało być możliwe łatwe i wygodne poruszanie się po regionie, co sprzyjałoby rozwojowi turystyki i zapewniałoby turystom łatwy dostęp do atrakcji. Tworzono także kompleksowe strategie promocyjne, które miały na celu skuteczną prezentację walorów turystycznych Pobrzeża Koszalińskiego na rynku krajowym i międzynarodowym. Wspierano lokalne przedsiębiorstwa turystyczne, organizowano wydarzenia i imprezy o zasięgu regionalnym i międzynarodowym, oraz rozwijano infrastrukturę informacji turystycznej. Całość tych działań miała prowadzić do zrównoważonego rozwoju turystycznego Pobrzeża Koszalińskiego, gdzie wzrost gospodarczy i rozwój turystyki szedł w parze z ochroną środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego. Realizacja tych planów miała przynieść korzyści zarówno lokalnej społeczności, jak i przyczynić się do rozwoju regionu jako atrakcyjnego celu turystycznego.

Branża turystyczna Unii zajmuje ważne miejsce w gospodarce państw członkowskich, w których działalność turystyczna oparta jest na jej funduszach. Niniejszy podrozdział ma na celu przedstawienie wykorzystania Funduszy Unijnych na inwestycje turystyczne w regionie Pobrzeża Koszalińskiego. Zgodnie z założeniami Unii Europejskiej, Fundusze Unijne mają na celu wspieranie rozwoju regionalnego i redukcję nierówności między regionami. W regionie Pobrzeża Koszalińskiego, inwestycje turystyczne miały duży potencjał rozwojowy. Region ten charakteryzował się bogactwem przyrodniczym oraz cennymi zabytkami i atrakcjami turystycznymi. Jednakże, w celu zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu oraz poprawy jakości usług turystycznych, niezbędne były inwestycje. Fundusze Unijne oferowały szereg możliwości finansowania inwestycji turystycznych. Jedną z najważniejszych form wsparcia były dotacje na rozwój turystyki. Dotacje te mogły być przyznawane na inwestycje w infrastrukturę turystyczną, jak np. budowa lub modernizacja hoteli, campingów, portów czy przystani. Dodatkowo, dotacje mogły być

wykorzystane na projekty związane z promocją turystyczną regionu, jak np. organizacja imprez kulturalnych czy sportowych. Innym sposobem wykorzystania Funduszy Unijnych na inwestycje turystyczne były pożyczki na rozwój turystyki. Pożyczki te były udzielane na preferencyjnych warunkach i mogły być wykorzystane na inwestycje w infrastrukturę turystyczną oraz na projekty związane z promocją turystyczną regionu. Ważnym elementem wykorzystania Funduszy Unijnych na inwestycje turystyczne było także wsparcie szkoleniowe dla przedsiębiorców i pracowników branży turystycznej. W ramach Funduszy Unijnych można było uzyskać wsparcie na szkolenia z zakresu obsługi klienta, marketingu turystycznego czy zarządzania przedsiębiorstwem turystycznym. Wnioski o dotacje lub pożyczki na rozwój turystyki w regionie Pobreża Koszalińskiego można było składać w ramach różnych programów operacyjnych Unii Europejskiej, takich jak np. Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko czy Program Operacyjny Województwa Zachodniopomorskiego. Dodatkowo informacje o możliwościach wsparcia dla przedsiębiorców i pracowników branży turystycznej można było uzyskać w ramach Regionalnych Ośrodków Informacji Turystycznej. Podsumowując, wykorzystanie Funduszy Unijnych na inwestycje turystyczne w regionie Pobreża Koszalińskiego stanowiło ważną możliwość wsparcia ekonomicznego.

Wykorzystanie funduszy unijnych na inwestycje związane z turystyką stało się jednym z najważniejszych narzędzi służących do poprawy zagospodarowania turystycznego regionów. Gminy położone na Pobreżu Koszalińskim, dzięki środkom z funduszy unijnych, dokonały szeregu inwestycji, które przyczyniły się do poprawy infrastruktury turystycznej i atrakcyjności regionu dla turystów. W ramach wykorzystania funduszy unijnych, gminy Pobreża Koszalińskiego zdecydowały się na przeprowadzenie inwestycji w różnorodne dziedziny związane z turystyką, takie jak budowa nowych dróg i ścieżek rowerowych, modernizacja plaż, rozbudowa portów i przystani, budowa nowych obiektów turystycznych oraz modernizacja istniejących, a także budowa infrastruktury turystycznej w parkach krajobrazowych i rezerwach przyrody. Przeprowadzone inwestycje przyczyniły się do poprawy dostępności turystycznej regionu, zwiększenia jego atrakcyjności oraz poprawy jakości oferowanych usług. Dzięki nowym trasom rowerowym i ścieżkom spacerowym, turystom ułatwiono zwiedzanie regionu oraz zapewniono dostęp do atrakcyjnych krajobrazów. Modernizacja plaż oraz rozbudowa portów i przystani umożliwiły zwiększenie

liczby turystów korzystających z możliwości wypoczynku nad morzem oraz rozwoju turystyki wodnej.

Wyniki badań potwierdzają, że wykorzystanie środków unijnych na cele turystyczne było kluczowe dla rozwoju turystyki w regionie. Warto więc zachęcać beneficjentów prywatnych, instytucje oraz jednostki samorządów terytorialnych do korzystania z tych środków, co pozytywnie wpłynie na rozwój turystyki oraz na gospodarkę regionu. Jednocześnie jednak badania wykazały, że beneficjenci napotykali na trudności związane z procedurami aplikacyjnymi oraz brakiem wiedzy na temat możliwości pozyskania dofinansowania. Szczególnie złożone procedury stanowiły barierę dla prywatnych beneficjentów, którzy często nie mieli odpowiedniego doświadczenia w tych kwestiach. Z drugiej strony, jednostki samorządu terytorialnego, które były bardziej zaznajomione z unijnymi procedurami, korzystały z funduszy znacznie łatwiej, w tym również na cele turystyczne. W związku z tym istotnym zagadnieniem stała się potrzeba szkoleń w zakresie przygotowywania i wypełniania wniosków aplikacyjnych. Szczególnie prywatni beneficjenci powinni być objęci odpowiednim wsparciem i edukacją, aby mogli skutecznie korzystać z dostępnych funduszy. W ten sposób będą mogli realizować swoje projekty i przyczynić się do dalszego rozwoju turystyki w regionie.

8. Istotne dla celu pracy było ustalenie jak proces transformacji wpłynął na zadania samorządu terytorialnego w zakresie planowania rozwoju zagospodarowania turystycznego na obszarze Pobrzeża Koszalińskiego i jakie były efekty tych przemian w latach 1989-2016. Przeprowadzenie reformy administracji publicznej, w tym samorządu terytorialnego, stanowiło ważny etap procesu transformacji, który miał na celu modernizację systemu rządzenia i demokratyzację struktur władzy. Transformacja w Polsce była procesem stopniowego przekształcania gospodarki centralnie planowanej w gospodarkę rynkową oraz wprowadzenia demokratycznych zmian w organizacji państwa, w tym w zakresie samorządu terytorialnego. Gospodarka turystyczna postrzegana była przez wiele regionów Pobrzeża Koszalińskiego jako istotny czynnik ich rozwoju. Wiele samorządów terytorialnych inwestowało w rozwój turystyki, efektem tego było zwiększenie zatrudnienia i dochodów samorządów w także większa promocja regionu. W ramach polityki turystycznej samorządy terytorialne Pobrzeża Koszalińskiego podejmowały szereg działań, takich jak tworzenie infrastruktury turystycznej, organizowanie imprez kulturalnych i sportowych, promocję

regionu. Poprawne zarządzanie regionalną gospodarką turystyczną pozwalało na rozwój turystyki, co przekładało się na rozwój całego regionu, w tym zwiększeniu zatrudnienia i wzroście gospodarczym. Zadania związane z polityką turystyczną samorządów terytorialnych znalazły odzwierciedlenie w dokumentach strategicznych dla miast, gmin, powiatów Pobrzeża Koszalińskiego. W regionach, w których turystyka odgrywała kluczową rolę, przygotowano strategie sektorowe, czyli tzw. strategie rozwoju turystyki. Strategie te zawierały konkretne cele, zadania i priorytety polityki turystycznej, uwzględniając specyfikę danego regionu. W przypadku, gdy środowisko turystyczne nie posiadało odrębnej strategii, priorytety polityki turystycznej były uwzględniane w strategiach rozwoju województw. Zarządzanie regionalną gospodarką turystyczną było głównie zadaniem jednostek samorządu terytorialnego. To one posiadały kompetencje w zakresie kreowania i wdrażania polityki turystycznej, które pozwalały na wypracowanie kompleksowych rozwiązań uwzględniających potrzeby turystów oraz mieszkańców danego regionu. Wnioski płynące z badań wskazują na to, że odpowiednie zarządzanie turystyką na obszarze Pobrzeża Koszalińskiego przyczyniało się do zwiększenia atrakcyjności regionu oraz wzrostu zysków związanych z turystyką. Polityka turystyczna stała się istotnym elementem strategii rozwoju regionalnego.

Analiza roli turystyki w dawnym województwie koszalińskim wskazywała na pewne rozbieżności pomiędzy opiniami naukowymi, a stanowiskami samorządów lokalnych. Choć turystyka była uznawana za ważną gałąź gospodarki w regionie, tylko trzy gminy – Kołobrzeg, Mielno i Ustronie Morskie – wskazywały ją jako najważniejszą funkcję w swojej działalności. Samorządy lokalne, takie jak Darłowo, Białogard i Koszalin, również starały się dołączyć do tej grupy, ale opinia o znaczeniu turystyki w województwie była daleka od konsensusu. W niektórych gminach pojeziernych i nadmorskich, handel i usługi były uznawane za ważniejsze niż turystyka, chociaż istniejące walory naturalne były wykorzystywane w celach turystycznych. W przypadku gmin położonych poza strefą nadmorską i pojezierną, turystyka była uważana za mało znaczącą funkcję w gospodarczym rozwoju. Warto podkreślić, że samorządy terytorialne miały autonomię w podejmowaniu decyzji dotyczących swojego rozwoju, w tym strategii dotyczących turystyki. Zadania związane z turystyką były traktowane jako fakultatywne, a samorządy mogły podejmować

działania z tego zakresu tylko wtedy, gdy uznały, że były istotne z punktu widzenia potrzeb lokalnej społeczności.

Niestety w wielu administracjach Pobrzeża Koszalińskiego nie działały samodzielne stanowiska zajmujące się gospodarką turystyczną, co skutkowało wyjątkowo słabą znajomością zagadnień turystycznych w danym regionie. W wielu gminach, w tym również w tzw. turystycznych, brakowało dokumentacji obrazującej funkcję gospodarczą turystyki. Brakowało działań niekonwencjonalnych, które pozwoliłyby wyjść poza schematy i wybiec w przyszłość.

W większości gmin Pobrzeża Koszalińskiego brakowało funduszy inwestycyjnych, co skutkowało brakiem inicjatywy ze strony urzędów gmin w celu pozyskania środków z różnych funduszy i programów, takich jak PHARE czy Amerykańska Agencja Ochrony Środowiska. W wyniku tego podejścia, nie było efektywnych działań na rzecz rozwoju funkcji turystycznej w większości gmin. Jednakże, Gmina Mielno była wyjątkiem w tym zakresie i pozyskała środki funduszu PHARE na ekspertyzę dotyczącą przekształcenia jednostek komunalnych, a także na zagospodarowanie zlewni jeziora Jamno z funduszy EWG. Zadanie TOURIN, które było częścią funduszu PHARE i zarządzane przez UKFiT, oferowało duże możliwości szkoleniowe dla kadr, jednakże nie było z niego odpowiednio korzystane. Jedną z przyczyn, dla których gminy nie korzystały z tych funduszy, była niewystarczająca wiedza i brak odpowiedniego przeszkolenia zarządów. W rezultacie, gminy nie były w stanie wykorzystać dostępnych źródeł finansowania i inwestycji w funkcję turystyczną. Właściwe szkolenie i edukacja zarządów gmin mogło być kluczowym czynnikiem w zapewnieniu efektywności i skuteczności działań na rzecz rozwoju turystyki na poziomie lokalnym.

Rozwój turystyki na terenie Pobrzeża Koszalińskiego był jednym z priorytetów polityki regionalnej i samorządowej w badanym okresie. Tendencje w rozwoju regionalnym wskazywały, że rozwój turystyki był jednym z ważniejszych czynników wpływających na rozwój gospodarczy i społeczny regionów. Dlatego też władze samorządowe i jednostki organizacyjne podejmowały wiele działań w celu rozwoju turystyki na tym terenie. Obecność Polski w Unii Europejskiej dała samorządom wiele możliwości pozyskiwania środków na rozwój turystyki. Dofinansowanie działań na rzecz turystyki było ważne, ponieważ ta dziedzina była jedną z najszybciej rozwijających się w regionie. W związku

z tym, poprzez ożywienie działalności w zakresie turystyki lokalnej, można było przyczynić się do rozwoju społeczno-gospodarczego regionu.

W ramach działań na rzecz turystyki, jednostki organizacyjne, takie jak urzędy marszałkowskie, starostwa powiatu, miasta i gminy, zajmowały się organizacją i promocją turystyki w rejonie Pobrzeża Koszalińskiego. Do ich zadań należało m.in. opracowywanie strategii rozwoju turystyki, pozyskiwanie środków finansowych na projekty turystyczne, organizacja imprez turystycznych i kulturalnych, budowa i modernizacja infrastruktury turystycznej, promowanie i reklamowanie regionu oraz szkolenie pracowników branży turystycznej. Ważnym aspektem działań na rzecz turystyki było także zachowanie unikatowych walorów przyrodniczych i kulturowych regionu. Dlatego też w ramach działań promocyjnych i edukacyjnych, jednostki organizacyjne mogły prowadzić szereg działań na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego oraz przyrodniczego regionu. Podsumowując, rozwój turystyki na terenie Pobrzeża Koszalińskiego był jednym z najważniejszych priorytetów polityki regionalnej i samorządowej. Działania podejmowane przez jednostki organizacyjne miały na celu m.in. pozyskiwanie środków finansowych na projekty turystyczne, rozbudowę infrastruktury turystycznej, promowanie i reklamowanie regionu oraz ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

Analizując zadania urzędów Marszałkowskiego Województwa Zachodniopomorskiego i Marszałkowskiego Województwa Pomorskiego, można zauważyć pewne zbieżności, co mogło sugerować, że opracowane regulaminy organizacyjne miały to samo źródło, jakim były przepisy ustawy o samorządzie województwa. Różnice między urzędami dotyczyły przede wszystkim struktury organizacyjnej oraz sposobu realizacji zadań. W województwie zachodniopomorskim za sprawy turystyki odpowiadał Wojewódzki Ośrodek Turystyki i Wypoczynku, który działał poprzez swoje biura, natomiast w województwie pomorskim zadania te były realizowane przez Departament Turystyki. Tak więc, można przyjąć, że urzędy marszałkowskie odgrywały w omawianym okresie kluczową rolę w rozwoju turystyki na terenie obu województw. Ich działania były niezbędne do zapewnienia odpowiedniego potencjału turystycznego oraz świadczenia usług turystycznych na odpowiednim poziomie.

Na szczeblu powiatowym realizowane były zadania publiczne o charakterze ponadgminnym, co oznaczało, że dotyczyły one obszarów większych niż pojedyncza gmina,

ale nie naruszały zakresu działania gmin. Podejście do turystyki przez urzędy powiatowe Pobrzeża Koszalińskiego było zróżnicowane. Niektóre urzędy traktowały sprawy turystyki marginalnie nie posiadając nawet odpowiednich komórek lub stanowisk, podczas gdy inne urzędy podejmowały aktywne działania w celu promocji i rozwoju turystyki.

Urzędy miasta były jednostkami organizacyjnymi, których głównym celem była pomoc prezydentom miast w realizacji uchwał rad miasta oraz zadań gminy miasta. Struktura urzędu składała się z wydziałów, równorzędnych komórek organizacyjnych oraz samodzielnych komórek organizacyjnych, które wspólnie pracowały nad realizacją celów określonych w programie działań poszczególnych miast. Wydziały były podstawowymi jednostkami organizacyjnymi urzędu miasta, które specjalizowały się w określonych dziedzinach. Stąd też aktywność urzędów miast Pobrzeża Koszalińskiego w zakresie turystyki była istotna. Urzędy podejmowały działania związane z zagospodarowaniem turystycznym, remontami, budowami oraz utrzymaniem obiektów sportowych i rekreacyjnych. Wiele z tych działań wynikało z nałożonych na urzędy zadań, których celem było zapewnienie odpowiednich warunków dla turystów oraz mieszkańców miast. Ważnym obszarem działalności urzędów miast było również prowadzenie spraw związanych z funkcjonowaniem instytucji turystycznych oraz kwestiami organizacyjno-prawnymi związanymi z turystyką. Urzędy często realizowały zadania związane z promocją turystyki i polityką informacyjną, co było szczególnie istotne w kontekście rozwoju turystyki na terenie Pobrzeża Koszalińskiego. Urzędy miast Pobrzeża Koszalińskiego odegrały zatem kluczową rolę w rozwoju turystyki w regionie. Ich rzeczywista aktywność obejmowała istotne obszary i działania, co przyczyniło się bezsprzecznie do zwiększenia atrakcyjności regionu dla turystów oraz poprawy jakości życia mieszkańców.

W omawianym okresie w Polsce podstawową jednostką samorządu terytorialnego była gmina, a działania władz samorządowych w zakresie aktywizacji lokalnej gospodarki turystycznej mogły być odpowiednio dostosowane do charakterystyki poszczególnych gmin. W celu rozwijania turystyki władze samorządowe miały uwzględniać atrakcyjność turystyczną danej gminy, taką jak stopień rozwoju bazy turystycznej, walory przyrodnicze, kulturowe i inwestycyjne. W ten sposób działania podejmowane w różnych gminach mogły być zróżnicowane i dopasowane do ich indywidualnych potrzeb i celów. W gminach o dużej atrakcyjności turystycznej, władze samorządowe mogły skupić się na działaniach

związanych z promocją i rozwijaniem infrastruktury turystycznej. W przypadku gmin o mniejszej atrakcyjności turystycznej priorytetem było poszukiwanie nowych form turystyki i działań związanych z rozwijaniem infrastruktury inwestycyjnej. Istotne było również wdrażanie działań na rzecz ochrony środowiska, co mogło przyczynić się do zwiększenia atrakcyjności turystycznej danego terenu. Ponadto w ramach działań podejmowanych przez władze samorządowe istotnym obszarem była współpraca z przedsiębiorcami z branży turystycznej, a także z organizacjami pozarządowymi. Jeżeli wspólnie działały na rzecz promocji danego regionu i rozwijały turystykę wpływało to na poprawę sytuacji ekonomicznej danej gminy. Władze samorządowe musiały więc podejmować odpowiednio dostosowane działania, które uwzględniały indywidualne potrzeby i cele poszczególnych gmin w zakresie aktywizacji lokalnej gospodarki turystycznej.

Na podstawie przedstawionego w pracy materiału wyciągnięto kilka wniosków dotyczących działalności gmin Pobrzeża Koszalińskiego w zakresie turystyki. Z analizy dokumentów wynika, że największe wydatki związane z turystyką ponosiły gminy Mielno i Kołobrzeg, co świadczyło o dużym znaczeniu turystyki w tych regionach, natomiast najbardziej dynamiczny wzrost środków przeznaczanych na rozwój turystyki zaobserwowano w gminach Darłowo i Ustronie Morskie, co wskazywało na ich silną determinację do rozwijania branży turystycznej na tym terenie. Należy także stwierdzić, że większość samorządów postrzegała turystykę jako obszar działalności priorytetowej, co miało kluczowe znaczenie w rozwoju regionów.

Reasumując, realizacja głównego celu pracy jakim był opis, analiza i diagnoza procesu zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne Pobrzeża Koszalińskiego w latach 1989-2016 na tle dokonującego się procesu transformacji ustrojowej i gospodarczo-społecznej w Polsce, a także odpowiedź na pytania badawcze umożliwiła sformułowanie wniosków końcowych.

Istotne, że praca poszerza stan badań zdefiniowanego problemu badawczego, w który wykazuje istotne deficyty. Przeprowadzona analiza wykazała kompleksową charakterystykę turystycznego obszaru Pobrzeża Koszalińskiego. Przeprowadzona analiza wskazuje, że jest to region ten zaliczyć można do uprzywilejowanych pod względem liczbowym i jakościowym zasobów o dużej różnorodności walorów turystycznych. Poddany analizie

stan zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego przed transformacją ustrojową przed 1989 r. z uwzględnieniem potencjału gospodarczego, społecznego i kulturowego na obszarze Pobrzeża Koszalińskiego wykazał zróżnicowaną infrastrukturę turystyczną. W latach 1975-1989 na obszarze Pobrzeża Koszalińskiego stosunkowo dobrze rozwinięta była infrastruktura komunikacyjna, noclegowa i gastronomiczna, mimo iż, były ograniczenia i trudności wynikające z ekonomicznego systemu socjalistycznego. W 1989 r. Pobrzeże Koszalińskie dysponowało bazą materialną o dostatecznym standardzie. Jednakże planowanie i podejmowanie decyzji w zakresie zagospodarowania turystycznego podlegały kontroli politycznej, a brak środków finansowych i wprowadzenie stanu wojennego miały negatywny wpływ na rozwój turystyki w regionie.

W świetle przeprowadzonej analizy można stwierdzić, że proces transformacji po 1989 r. wywołał bardzo istotne skutki w polityce turystycznej zarówno w skali w ogólnopolskiej jak i regionalnej, nowa polityka turystyczna, oparta na zasadach liberalizmu ekonomicznego i samorządności terytorialnej, miała znaczący wpływ na przekształcenia w sektorze turystycznym. W okresie transformacji społeczno-gospodarczej po 1989 r., sektor turystyczny na obszarze Pobrzeża Koszalińskiego doświadczył znaczących pozytywnych zmian, w tym: w liczbie turystów, w strukturach organizacyjnych, w zakresie przedsiębiorczości, różnorodność oferty turystycznej, zwiększeniu różnorodności oferty turystycznej, konkurencyjności, zdecydowanie większej integracja europejskiej w tym dostępu do funduszy strukturalnych Unii Europejskiej. Proces prywatyzacji turystyki w uwarunkowaniach transformacji po 1989 r. na obszarze Pojezierza Koszalińskiego dokonywał się w dynamice przekształceń własnościowych w całej gospodarce i miał zasadnicze znaczenie dla dynamiki rozwoju rynku turystycznego w regionie Pobrzeża Koszalińskiego. Bardzo istotne było, że rozwój sektora prywatnego dokonująca się w wyniku prywatyzacji pozytywne wpłynął dywersyfikację oferty turystycznej Pobrzeża Koszalińskiego.

Analiza procesu zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego Pobrzeża Koszalińskiego w latach 1989-2016 z uwzględnieniem znaczenia planów perspektywicznych zagospodarowania i funduszy Unijnych prowadzi do wniosku, że rozwój infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej był rezultatem przemian społeczno-gospodarczych. W okresie objętym analizą, następował dynamiczny rozwój infrastruktury turystyczno-

rekreacyjnej. Rozwój zagospodarowania turystycznego regionu dokonywał się, co ważne, z uwzględnienia zasad ochrony środowiska. Od 1989 r. obserwowano stopniową poprawę stanu sanitarnego Pobrzeża Koszalińskiego dzięki realizacji programu rozwoju infrastruktury technicznej.

W ramach rozwoju społeczno-gospodarczego na poziomie regionalnym duże znaczenie miały tworzone plany zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego Pobrzeża Koszalińskiego które obejmowały szereg działań mających na celu stworzenie atrakcyjnego i zrównoważonego regionu turystycznego. Także wykorzystanie Funduszy Unijnych na inwestycje związane z turystyką stało się jednym z najważniejszych narzędzi służących do poprawy zagospodarowania turystycznego regionu Pobrzeża Koszalińskiego, a środki z Funduszy Unijnych umożliwiły realizację wielu inwestycji. Analizy potwierdzają, że wykorzystanie środków Unijnych na cele turystyczne miało kluczowe znaczenie dla rozwoju turystyki w regionie. Należy także stwierdzić, że w wyniku transformacji dla turystycznego zagospodarowania regionu w latach 1989-2016 podstawowe znaczenie miały działania samorządu terytorialnego, gdyż rozwój turystyki na terenie Pobrzeża Koszalińskiego był w tym okresie jednym z priorytetów polityki regionalnej i samorządowej a zdecydowana większość samorządów postrzegała turystykę jako obszar działalności priorytetowej, co miało kluczowe znaczenie w rozwoju regionów.

Bibliografia

Źródła

Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych w Warszawie.

Departament Ruchu Turystycznego.

Główny Komitet Turystyki w Warszawie.

Archiwum Państwowe w Koszalinie.

Komisja Młodzieży, Kultury Fizycznej i Turystyki.

Urząd Wojewódzki w Koszalinie.

Wojewódzka Rada Narodowa w Koszalinie.

Wojewódzki Urząd Statystyczny.

Wydział Edukacji, Kultury, Turystyki i Promocji Starostwa Powiatowego w Białogardzie.

Wydział Kultury i Turystyki i Sportu w Koszalinie.

Archiwum Państwowe w Koszalinie/oddział Słupsk.

Komisja Zdrowia, Opieki Społecznej, Sportu i Turystyki w Słupsku.

Wojewódzka Rada Narodowa w Słupsku.

Źródła drukowane

Prasa i czasopisma

1. (js), *Lato w hotelu, czyli nad morze z grubym portfelem...*, „Głos Pomorza” 1990, nr 166.
2. (klim), *Kolonie to luksus*, „Głos Pomorza” 1992, nr 148.
3. (wb) *Zmieniają właścicieli*, „Głos Pomorza” 1994, nr 179.
4. Bachvarov M., Dziegieć E., *Relacje pomiędzy pojęciami rekreacja i turystyka*, „Turyzm” 2005, 1.
5. *Cztery gwiazdki dla Jałty*, „Głos Pomorza” 1990, nr 180.
6. *Czysta woda i wysoki brzeg*, „Głos Pomorza” 1993, nr 145.
7. *Informacja turystyczna i samorządy, Każda pliszka...*, „Głos Pomorza” 1993, nr 151.
8. Informator o regionie słupskim, „Głos Pomorza” 1992, nr 148.
9. *Końcówka sezonu wakacyjnego*, „Głos Pomorza” 1990, nr 198.
10. Kowalczyk A., *Trzy postulaty badawcze dla polskiej geografii turystyki lat dziewięćdziesiątych*, „Turyzm” 1991, 1, z. 2.

11. Liszewski S., *Stan obecny oraz kierunki dalszego rozwoju geografii turystyki w Polsce w latach dziewięćdziesiątych*, „Turystyka” 1991, 1.
12. Loos M., *Schroniska młodzieżowe w koszalińskim. Tutaj są najtańsze noclegi*, „Głos Pomorza” 1992, nr 160.
13. Łuszczynski B., *Słabe strony*, „Głos Pomorza” 2003, nr 183.
14. Majerowski Z., *W SPT polowania dewizowe*, „Głos Pomorza” 1990, nr 151.
15. *Na koloniach w Łebie*, „Głos Pomorza” 1992, nr 160.
16. *Nie dla wszystkich kolonie. Wakacje na trzepaku*, „Głos Pomorza” 1993, nr 150.
17. Ostrowska H., *Z kim w Polskę iść...*, „Głos Pomorza” 1989, nr 188.
18. *Producenci powiedzieli swoje, teraz głos mają handlowcy*, „Głos Pomorza” 1989, nr 178.
19. Rudzik J., *Morze jest wszędzie*, „Głos Pomorza” 1992, nr 155.
20. *Turystyczne propozycje na sierpień, Wędruj z nami*, „Głos Pomorza” 1989, nr 178.
21. *W motelu Przymorze po nowemu*, „Głos Pomorza” 1992, nr 171.
22. *W plenerze czy w domu?*, „Głos Pomorza” 1989, nr 179.
23. *W schroniskach PTSM tanio i przyjemnie*, „Głos Pomorza” 1989, nr 149.
24. *Wakacje są za drogie*, „Głos Pomorza” 1992, nr 175.
25. *Wakacyjny wypoczynek dzieci i młodzieży*, „Głos Pomorza” 1989, nr 187.
26. *Warto wiedzieć, Obsługa ruchu turystycznego*, „Głos Pomorza” 1993, nr 145.
27. Wyrzykowski J., *Wskaźnik optymalnej pojemności turystycznej obszarów wypoczynkowych*, „Ruch Turystyczny” 1980, z. 1.

Druki urzędowe i normatywne

1. Dz. U. 2003, nr 83, poz. 1362, w sprawie ustanowienia Planu ochrony Parku Krajobrazowego Dolina Słupi.
2. Dz. U. 2023, poz. 1608, Ustawa z dnia 25 czerwca 1999 r. o Polskiej Organizacji Turystycznej.
3. Dz. Urz. Woj. Pomorskiego z 1999, nr 103, poz. 983, Zarządzenie Wojewody Pomorskiego w sprawie uznania za rezerwat przyrody *Źródlika Czarnej Wody*.
4. Dz. Urz. Województwa Pomorskiego z dnia 25 sierpnia 2014 r., poz. 2867, Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska W Gdańsku z dnia 4 sierpnia 2014 r. w sprawie Rezerwatu Przyrody *Jezioro Modła*.
5. Dz. U. 1950, nr 10, poz. 108, według ustawy śródlądowymi drogami wodnymi były wody, uznane za żeglowne lub spławne z mocy obowiązujących przepisów. Ministrowie Komunikacji i Żeglugi ustalali w drodze rozporządzenia granice terytorialne pomiędzy śródlądowymi drogami wodnymi, a drogami morskimi.
6. Dz. U. 1966, nr 23, poz. 150, Ustawa z dnia 17 czerwca 1966 r. o uzdrowiskach i lecznictwie uzdrowiskowym.

7. Dz. U. 1966, nr 42, poz. 254, Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 września 1966 w sprawie utworzenia Słowińskiego Parku Narodowego.
8. Dz. U. 1974, nr 38, poz. 230, Prawo wodne.
9. Dz. U. 1987, nr 33, poz. 177, Ustawa z dnia 23 października 1987 r. o utworzeniu urzędu Ministra Rynku Wewnętrznego.
10. Dz. U. 1987, nr 33, poz. 179, Ustawa z dnia 23 października 1987 r. o utworzeniu Komitetu do Spraw Młodzieży i Kultury Fizycznej.
11. Dz. U. 1988, nr 41, poz. 324, Ustawa z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej.
12. Dz. U. 1989, nr 74, poz. 437, Ustawa o zmianie ustawy o gospodarce finansowej przedsiębiorstw państwowych.
13. Dz. U. 1989, nr 74, poz. 438, Ustawa o opodatkowaniu wzrostu wynagrodzeń w 1990 roku.
14. Dz. U. 1989, nr 74, poz. 439, Ustawa o zmianie ustaw Prawo bankowe i o Narodowym Banku Polskim.
15. Dz. U. 1989, nr 74, poz. 441, Ustawa z dnia 28 grudnia 1989 r. o zmianie ustawy – Prawo dewizowe.
16. Dz. U. 1989, nr 74, poz. 442, Ustawa o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia na terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej działalności gospodarczej w zakresie drobnej wytwórczości przez zagraniczne osoby prawne i fizyczne oraz ustawy o działalności gospodarczej z udziałem podmiotów zagranicznych.
17. Dz. U. 1989, nr 74, poz. 443, Ustawa o zmianie niektórych ustaw regulujących zasady opodatkowania.
18. Dz. U. 1989, nr 74, poz. 440, Ustawa o uporządkowaniu stosunków kredytowych.
19. Dz. U. 1989, nr 75, poz. 445, Prawo celne.
20. Dz. U. 1989, nr 75, poz. 446, Ustawa o zatrudnieniu.
21. Dz. U. 1990, nr 16, poz. 95, Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym.
22. Dz. U. 1990, nr 32, poz. 191, Przepisy wprowadzające ustawę o samorządzie terytorialnym i ustawę o pracownikach samorządowych.
23. Dz. U. 1991, nr 101, poz. 444, Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach.
24. Dz. U. 1991, nr 107, poz. 464, Art. 48. 1. Według ustawy agencja mogła wydzielić majątek służący działalności socjalnej, kulturalnej i sportowej, wraz z przynależnymi do niego gruntami, oraz nieodpłatnie przekazać w drodze umowy na własność gminie, na której terenie działalność ta była prowadzona.
25. Dz. U. 1991, nr 16, poz. 74, Ustawa z dnia 25 stycznia 1991 r. o utworzeniu Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki.
26. Dz. U. 1991 nr 32, poz. 131, Art. 35. Uprawianie na polskich obszarach morskich turystyki oraz sportów wodnych mogły się odbywać na warunkach i w sposób zgodny z przepisami prawa polskiego. Art. 37. 1. Pas techniczny mógł być

- wykorzystywany do innych celów za zgodą właściwego organu administracji morskiej, który jednocześnie określał warunki takiego wykorzystania.
27. Dz. U. 1991, nr 51, poz. 298, Ustawa z dnia 13 lipca 1990 r. o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych.
 28. Dz. U. 1993, nr 72, poz. 344, Obwieszczenie Ministra Finansów z dnia 2 lipca 1993 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy, Prawo budżetowe.
 29. Dz. U. 1994, nr 124, poz. 607 Europejska Karta Samorządu Terytorialnego, Strasburg 1985.
 30. Dz. U. 1997, nr 133, poz. 884, Ustawa o usługach hotelarskich oraz usługach pilotów wycieczek i przewodników turystycznych.
 31. Dz. U. 1997, nr 133, poz. 884, Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach hotelarskich oraz usługach pilotów wycieczek i przewodników turystycznych.
 32. Dz. U. 1998, nr 91, poz. 576, Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa.
 33. Dz. U. 1998, nr 91, poz. 578, Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym.
 34. Dz. U. 2000, nr 9, poz. 116, Ustawa o zmianie ustawy o utworzeniu Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki.
 35. Dz. U. 2001, nr 142, poz. 1592 z późn. zm., Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym Rozdział 1 Przepisy ogólne Art. 1.1. Mieszkańcy powiatu tworzą z mocy prawa lokalną wspólnotę samorządową.
 36. Dz. U. 2001, nr 45, poz. 497, Ustawa o zmianie ustaw: o samorządzie gminnym, o samorządzie powiatowym, o samorządzie województwa, o administracji rządowej w województwie oraz o zmianie niektórych innych ustaw.
 37. Dz. U. 2003, nr 162, poz. 1568, Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
 38. Dz. U. 2004, nr 116, poz. 1206, Ustawa określała sposób przygotowania i realizacji Narodowego Planu Rozwoju, w tym: zasady koordynacji i współdziałania organów administracji rządowej, organów administracji samorządowej i partnerów społecznych i gospodarczych, zasady współdziałania z instytucjami Wspólnot Europejskich oraz organizacjami międzynarodowymi.
 39. Dz. U. 2004, nr 173, poz. 1807, Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie gospodarczej regulowała podejmowanie, wykonywanie i zakończenie działalności gospodarczej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz regulowała zadania organów administracji publicznej w tym zakresie.
 40. Dz. U. 2004, nr 92, poz. 880, Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody.
 41. Dziennik Urzędowy Województwa Zachodniopomorskiego nr 6, Szczecin, dnia 25.01.2008, poz. 153, Rozporządzenie nr 2/2008 Wojewody Zachodniopomorskiego z dnia 9.01.2008.

42. M. P. 1959, nr 97, poz. 525, Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 5 listopada 1959 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody.
43. M. P. 1962, nr 50, poz. 244, Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 15 maja 1962 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody.
44. M. P. 1972, nr 5, poz. 33, Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 10 grudnia 1971 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody.
45. M. P. 1972, nr 53, poz. 283, Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 27 października 1972 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody.
46. M. P. 1976, nr 42, poz. 206, Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 10 listopada 1976 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody.
47. M. P. 1977, nr 19, poz. 107, Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 21 lipca 1977 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody.
48. M. P. 1978, nr 4, poz. 20, Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 16 stycznia 1978 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody.
49. M. P. 1982, nr 25, poz. 234, Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 12 października 1982 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody.
50. M. P. 1983, nr 39, poz. 230, Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 24 listopada 1983 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody.
51. M. P. 1984, nr 15, poz. 108, Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 18 maja 1984 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody.
52. M. P. 1984, nr 17, poz. 125, Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 4 lipca 1984 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody.
53. M. P. 1988, nr 5, poz. 47, Zarządzenie Ministra Ochrony Środowiska i Zasobów Naturalnych z dnia 29 grudnia 1987 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody.
54. M. P. 1996, nr 75, poz. 672, Zarządzenie Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 12 listopada 1996 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody.
55. Regulamin Organizacyjny Urzędu Gminy w Sławnie wprowadzonym zarządzeniem Nr 2/12 Wójta Gminy Sławno z dnia 1 marca 2012 r.
56. Regulamin Organizacyjny Urzędu Miasta Kołobrzeg. Na podstawie art. 33 ust. 2 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001 r., nr 142, poz. 1591 ze zm.).
57. Regulamin Organizacyjny Urzędu Miejskiego W Koszalinie. Zarządzenie Nr 125 / 469 / 15 Prezydenta Miasta Koszalina z dnia 30 lipca 2015 r. § 9.
58. Regulamin Organizacyjny Urzędu Miejskiego w Sławnie. Załącznik do Zarządzenia Nr 231/2017 Burmistrza Miasta Sławno z dnia 23 października 2017 r.
59. Regulamin Organizacyjny Urzędu Miejskiego w Wejherowie. Na podstawie art. 33 ust. 2 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym.

60. Regulaminu organizacyjnego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Zachodniopomorskiego w Szczecinie – przyjętego uchwałą nr 1935/15 Zarządu Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 9 grudnia 2015 r.
61. Rozporządzenie Nr 114/2006 Wojewody Zachodniopomorskiego z dnia 27 września 2006. Dziennik Urzędowy Województwa Zachodniopomorskiego 103, poz. 1905, 9 października 2006.
62. Rozporządzenie Nr 126/2006 Wojewody Zachodniopomorskiego z dnia 18 grudnia 2006. Dziennik Urzędowy Województwa Zachodniopomorskiego 1, poz. 1, 2007.
63. Rozporządzenie Nr 13/2002 Wojewody Zachodniopomorskiego z dnia 9 lipca 2002. Dziennik Urzędowy Województwa Zachodniopomorskiego 52, poz. 1126, 2002.
64. Rozporządzenie Nr 15/2003 Wojewody Pomorskiego z dnia 23 czerwca 2003. Dziennik Urzędowy Województwa Pomorskiego 83 poz. 1362, 2003
65. Rozporządzenie Nr 2/2008 Wojewody Pomorskiego z dnia 9 stycznia 2008 r. w sprawie rezerwatu przyrody Bagna Izbickie.
66. Rozporządzenie Nr 20/2005 Wojewody Zachodniopomorskiego z dnia 26 września 2005. Dziennik Urzędowy Województwa Zachodniopomorskiego 78, poz. 1642, 10 października 2005.
67. Rozporządzenie Nr 20/2009 Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Szczecinie z dnia 14 kwietnia 2009 r. (Dz. Urz. Woj. Zachodniopomorskiego z 2009 r., Nr 16, poz. 652).
68. Rozporządzenie Nr 44/2007 Wojewody Zachodniopomorskiego z dnia 3 sierpnia 2007, w: Dziennik Urzędowy Województwa Zachodniopomorskiego Nr 91, Szczecin, dnia 28 sierpnia 2007, poz. 1562.
69. Rozporządzenie Nr 60/2007 Wojewody Zachodniopomorskiego z dnia 16 października 2007, w: Dziennik Urzędowy Województwa Zachodniopomorskiego Nr 106, Szczecin, dnia 26 października 2007, poz. 1830.
70. Rozporządzenie Nr 89/2006 Wojewody Pomorskiego z dnia 4 grudnia 2006. Dziennik Urzędowy Województwa Pomorskiego 128, poz. 2663, 12 grudnia 2006.
71. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) NR 692/2011 z dnia 6 lipca 2011 r. w sprawie europejskiej statystyki w dziedzinie turystyki i uchylające dyrektywę Rady 95/57/WE, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej 2011.
72. Rozporządzenie Wojewody Pomorskiego 685 Nr 5/2001 z dnia 25 lipca 2001 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody Paraszyńskie Wąwozy.
73. Rozporządzenie Wojewody Pomorskiego nr 13/2001 z dnia 21 listopada 2001 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody Pużyckie Łęgi. Dziennik Urzędowy Województwa Pomorskiego z dnia 28 listopada 2001 r. Nr 91, poz. 1317.
74. Rozporządzenie Wojewody Pomorskiego nr 50/06 z dnia 3 kwietnia 2006 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody Czarne Bagno. Dziennik Urzędowy Województwa Pomorskiego z 2006 r. Nr 44, poz. 876.

75. Rozporządzenie Wojewody Pomorskiego Nr 51/06 z dnia 3 kwietnia 2006 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody Łebskie Bagno, Dziennik Urzędowy Województwa Pomorskiego z 2006 r. Nr 44, poz. 87.
76. Statut Gminy Puck. Podjęty Uchwałą Nr V/30/03 z dnia 31. 03. 2003 r. Opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Pomorskiego Nr 95, poz. 1671 w dniu 12. 08. 2003 r.
77. Uchwała Nr 148/209/17 Zarządu Województwa Pomorskiego z dnia 7 lutego 2017 r. Regulamin Organizacyjny Urzędu Marszałkowskiego Województwa Pomorskiego, Departament Turystyki (DT) § 29.
78. Uchwała Nr Li/373/2014 Rady Miejskiej Białogardu z dnia 26 marca 2014 r. w sprawie ogłoszenia tekstu jednolitego uchwały Rady Miejskiej Białogardu w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Białogard.
79. Uchwała Nr XLVIII/568/2010 Rady Miejskiej w Koszalinie z dnia 25 lutego 2010 r. w sprawie utworzenia Osiedla (Dz. Urz. Woj. Zachodniopomorskiego z 2010 r. Nr 24, poz. 546).
80. Uchwała NR XXXIV/410/2013 Rady Gminy Wejherowo z dnia 30 października 2013 r. w sprawie uchwalenia Statutu Gminy Wejherowo.
81. Urząd Gminy Ustronie Morskie. Zadania Gminy. Zakres działania i zadania gminy. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym. (Dz.U. z 2001 r., nr 142, poz. 1591).
82. Założycielski Statut Polskiej Izby Turystyki z 25 października 1989 r., Warszawa 1989.
83. Zarządzenie Nr 853/2017 Burmistrza Gminy i Miasta Sianów z 28 grudnia 2017, w sprawie Regulaminu Organizacyjnego Urzędu Gminy i Miasta w Sianowie.
84. Zarządzenie Nr OR.120.16.2016, Burmistrza Miasta Darłowo z dnia 03 listopada 2016 r. w sprawie nadania Regulaminu Organizacyjnego Urzędu Miejskiego w Darłowie, Darłowo 2016.

Opracowania urzędów statystycznych

1. *Ludność, gęstość zaludnienia, ruch naturalny ludności oraz migracje*, Rocznik demograficzny 2017, GUS, Warszawa 2017.
2. *Ochrona Środowiska*, GUS, Warszawa 2014.
3. Rocznik statystyczny województwa gdańskiego 1991, WUS w Gdańsku 1991.
4. Rocznik statystyczny województwa gdańskiego 1994, WUS w Gdańsku 1994.
5. Rocznik statystyczny województwa gdańskiego 1997, US w Gdańsku 1997.
6. Rocznik statystyczny województwa koszalińskiego 1992, WUS w Koszalinie 1992.
7. Rocznik statystyczny województwa koszalińskiego 1994, WUS w Koszalinie 1994.

8. Rocznik statystyczny województwa pomorskiego 2000, US w Gdańsku 2000.
9. Rocznik statystyczny województwa słupskiego 1991, WUS w Słupsku 1991.
10. Rocznik statystyczny województwa słupskiego 1993, WUS w Słupsku 1993.
11. Rocznik statystyczny województwa słupskiego 1995, WUS w Słupsku 1995.
12. Rocznik statystyczny województwa słupskiego 1997, US w Słupsku 1997.
13. Rocznik statystyczny województwa zachodniopomorskiego 2003, US w Szczecinie 2003.
14. Rocznik statystyczny województwa zachodniopomorskiego 2004, US w Szczecinie 2004.
15. Rocznik statystyczny województwa zachodniopomorskiego 2005, US w Szczecinie 2005.
16. Roczniki statystyczne województwa pomorskiego z lat 2000-2006.
17. Urząd Statystyczny w Gdańsku opracowania sygnałne listopad 2017.
18. Urząd Statystyczny w Gdańsku, Turystyka w województwie pomorskim w latach 2013-2017, Gdańsk 2018.
19. Urząd Statystyczny w Gdańsku, Turystyka w województwie pomorskim w latach 2008-2012. Gdańsk 2013.
20. Urząd Statystyczny w Szczecinie, Turystyka w województwie zachodniopomorskim w latach 2004-2006. Szczecin 2007.
21. Urząd Statystyczny w Szczecinie, Turystyka w województwie zachodniopomorskim w latach 2007-2009. Szczecin 2010.
22. Urząd Statystyczny w Szczecinie, Turystyka w województwie zachodniopomorskim w latach 2013-2015. Szczecin 2016.

Analizy, plany, programy, raporty, sprawozdania, strategie

1. Informacja z rozwoju turystyki na terenie powiatu sławieńskiego w 2009 r., Starostwo Powiatowe w Sławnie, Sławno 2010.
2. *Kierunki rozwoju turystyki do 2015 roku*, Dokument Rządowy przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 26 września 2008 r., Warszawa 2008.
3. *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*, Dokument przyjęty przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011, Warszawa 2012.
4. *Marketingowa Strategia Polski w sektorze turystyki na lata 2008-2015*, Dokument przyjęty przez Radę Polskiej Organizacji Turystycznej w dniu 16.10.2008 r., Warszawa 2008.
5. *Narodowy Plan Rozwoju 2004-2006*, przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 14 stycznia 2003, Warszawa 2003.

6. NIK, Działania dotyczące uregulowania uprawnień do mienia byłego funduszu wczasów pracowniczych i zarządzania jego majątkiem, Informacja o wynikach kontroli, Departament Gospodarki, Skarbu Państwa i Prywatyzacji, Warszawa 2016.
7. Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 26 września 1989 r. (K. 3/89) w sprawie finansowania Wojewódzkiego Funduszu Turystyki i Wypoczynku.
8. *Plan rozwoju lokalnego dla jednostek podległych powiatowi sławieńskiemu na lata 2004-2006 z perspektywą na lata 2007-2013*, Załącznik do Uchwały Nr XIX/II/150/2004 Rady Powiatu w Sławnie z dnia 9 lipca 2004, Sławno 2004.
9. *Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Słupskiego wraz z Wieloletnim Planem Inwestycyjnym do roku 2013*, Słupsk 2006.
10. *Prognoza oddziaływania na środowisko strategii rozwoju gminy miejskiej Łeba na lata 2014-2025*. Łeba 2014.
11. *Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2007-2013*, Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013.
12. *Program rozwoju Koszalina do 2000 roku*, Koszalin 1994.
13. *Program Rozwoju Turystyki dla Miasta Koszalina na lata 2013-2016*, Koszalin 2013.
14. *Program Rozwoju Turystyki do 2020 roku*, Załącznik do uchwały nr 143/2015 Rady Ministrów z dnia 18 sierpnia 2015 r., Ministerstwo Sportu i Turystyki, Warszawa 2015.
15. *Program Rozwoju Turystyki na lata 2017-2021*, Urząd Miejski w Koszalinie, Koszalin 2017.
16. *Program współpracy Gminy i Miasta Sianów z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego w 2015 roku*.
17. *Projekt Strategii Rozwoju Turystyki na lata 2007-2013*, Dokument Rządowy przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 21 czerwca 2005 r. Warszawa 2005.
18. *Projekt Zmiany Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego, Uwarunkowania kształtowania polityki przestrzennej*, Regionalne Biuro Gospodarki Przestrzennej Województwa Zachodniopomorskiego w Szczecinie, Szczecin 2018.
19. Protokół z 48 posiedzenia Komisji Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 24 lutego 2010, Główny Urząd Geodezji i Kartografii, Warszawa 2010.
20. *Raport o stanie Gminy Krokowa*, Krokowa 2019.
21. *Raport o stanie środowiska w województwie pomorskim 2016*. Biblioteka Monitoringu Środowiska. Gdańsk 2017 r. Klasyfikacja stref województwa pomorskiego w 2016 r.
22. *Regulamin Organizacyjny Starostwa Powiatowego w Pucku*, Tekst ujednolicony ustalony na podstawie uchwały nr 389 Zarządu Powiatu Puckiego z dnia 14 maja 2018 r.

23. *Stan środowiska w województwie zachodniopomorskim raport 2017*, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Szczecinie, Szczecin 2017.
24. *Strategia Rozwoju Gmina. Biesiekierz 2015-2020*. Biesiekierz 2015.
25. *Strategia rozwoju gminy miejskiej Łeba na lata 2014-2025*, Załącznik Nr 1 do Uchwały Nr LV/522/2014 Rady Miejskiej w Łebie z dnia 5 listopada 2014 r.
26. *Strategia Rozwoju Gminy Mielno na lata 2014-2022*, Mielno 2014.
27. *Strategia rozwoju Koszalina*, Koszalin 2013.
28. *Strategia rozwoju Koszalina. Program Rozwoju*, Koszalin 2001.
29. *Strategia rozwoju krajowego produktu turystycznego Polski: raport końcowy*, L&R Consulting, Austrian Tourism Consultants na zlecenie Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki, 1997.
30. *Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność na lata 2014-2020*, Stowarzyszenia Lokalnej Grupy Działania Siła w Grupie.
31. *Strategia Rozwoju Miasta Kołobrzeg do roku 2020*, Kołobrzeg 2013.
32. *Strategia Rozwoju Miasta Ustka do roku 2020*, Ustka 2009.
33. *Strategia rozwoju powiatu lęborskiego – aktualizacja na lata 2014-2020*. Lębork 2014.
34. *Strategia Rozwoju Powiatu Sławieńskiego do roku 2015*, Załącznik do Uchwały Nr XXX/252/2002 Rady Powiatu w Sławnie z dnia 27 czerwca 2002 r.
35. *Strategia Rozwoju Powiatu Wejherowskiego 2011-2020 r.*, Wejherowo 2010.
36. *Strategia Rozwoju Społeczno – Gospodarczego Gminy Wejherowo na lata 2014-2021*, Wejherowo 2013.
37. *Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego powiatu słupskiego na lata 2012-2022*, Słupsk 2011.
38. *Strategia rozwoju turystyki i produktu turystycznego dla obszaru objętego działaniem Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania Kaszubska Droga na lata 2012-2017*.2002.
39. *Strategia Rozwoju Turystyki i Promocji Gminy Smołdzino*, Smołdzino 2011.
40. *Strategia Rozwoju Turystyki na lata 2007-2013*, Dokument Rządowy przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 21 czerwca 2005 r., Warszawa 2005.
41. *Strategia Rozwoju Turystyki w latach 2001-2006*, Rządowy Program Wsparcia Rozwoju Turystyki w latach 2001-2006, Dokument Rządowy przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 24 kwietnia 2001 r., zmodyfikowany przez Radę Ministrów w dniu 10 września 2002, Warszawa 2002.
42. *Strategia Rozwoju Ziemi Puckiej przygotowana przez Komisję Rozwoju Gospodarczego*, Puck 2000.
43. *Strategia Rozwoju Ziemi Puckiej*, Puck 2006.
44. *Strategia zrównoważonego rozwoju gospodarczego powiatu kołobrzieskiego*. Starostwo Powiatowe w Kołobrzegu, Kołobrzeg 2004.

45. *Strategia zrównoważonego rozwoju koszalińskiego obszaru funkcjonalnego*, Koszalin 2014.
46. *Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Wejherowo*, Wejherowo 2003.
47. *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Słupska*, Słupsk 2008/2010.
48. *Wieloletnie Strategiczne Programy Operacyjne na lata 2016-2020 wdrażające Strategię Rozwoju Miasta Kołobrzeg do roku 2020*, Kołobrzeg 2016.
49. Wsparcie Ruchu Turystycznego z Funduszy Unii Europejskiej, NIK, LRZ.411.008.2016 Nr ewid. 161/2017/D/16/507/LRZ, Delegatura w Rzeszowie.

Piśmiennictwo

Opracowania

1. Bednarczyk M., *Przedsiębiorczość w turystyce*, CeDeWu.pl, Wydawnictwa Fachowe, Warszawa 2010.
2. Bednarska M., Gołembski G., Markiewicz E., Olszewski M., *Przedsiębiorstwo turystyczne. Ujęcie statystyczne i dynamiczne*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007.
3. Bogdanowicz R., Izydorek I., *Słowiński Park Narodowy*, [w:] *Wody w parkach narodowych Polski*, red. R. Bogdanowicz, P. Jokiel, J. Pocisk-Karteczka, IGiG UJ, KH PTG, Kraków 2012.
4. Borzycki Z. *Porty morskie i walory rekreacyjno-turystyczne Pobrzeża Zachodniopomorskiego*, Szczecin 1980.
5. Cichooska A., Buczak T., Zientalska D., Nalazek M., Celuch K., *Marketingowa strategia polski w sektorze turystyki na lata 2012-2020*, red. B. Walas, Strategia przyjęta przez Radę POT w dniu 5.12.2011.
6. Cieplik J., Narkowicz J., Śpiewakowski R., *Przyroda i krajobraz ziemi koszalińskiej*, Prezydium WNR, Koszalin 1970.
7. Ciesielski M., Jordan K., *Transport w turystyce*, AWF, Skrypt nr 123, Wydawnictwo AWF, Poznań 1977.
8. Czerner M., *Polskie Wybrzeże Bałtyku*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1974.
9. Czerwiński J., *Podstawy turystyki*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu, Wrocław-Poznań 2011.
10. Drogosz M., *Krajoznawstwo i turystyka w szkołach i placówkach oświatowych. Poradnika dla dyrektorów i kadry pedagogicznej*, Dom Wydawniczy ABC Grupa Wolters Kluwer, Warszawa 2009.

11. Dziubiński Z., *Aksjologia turystyki*, Salezjańska Organizacja Sportowa Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2006.
12. Foremska D., Grabowska A., Józefowski T., Kiełczykowska A., Kraśniewska W., Łysoń P., Młodak A., Radkowski S., Szymkowiak M., Wawrowski Ł., Więckowski M., Wozniak S., *Analiza walorów turystycznych powiatów i ich bezpośredniego otoczenia na podstawie danych statystycznych m.in. z zakresu bazy noclegowej, kultury i dziedzictwa narodowego oraz przyrodniczych obszarów chronionych*, Praca powstała w ramach Projektu *Wsparcie systemu monitorowania polityki spójności w perspektywie finansowej 2007-2013* oraz programowania i monitorowania polityki spójności w perspektywie finansowej 2014-2020, Centrum Badań i Edukacji Statystycznej GUS.
13. Gaj J., *Dzieje turystyki w Polsce*, AlmaMer Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 2008.
14. Gaj J., *Zarys historii turystyki w Polsce w XIX i XX wieku*, Wydawnictwo AWF, Poznań 2001.
15. Gaworecki W.W., *Turystyka*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2000.
16. Heese T., Borówka R. K., *Przyroda Pomorza Zachodniego*, Oficyna In Plus, Szczecin 2002.
17. Herbichowa M., Jackowiak B., *Polska Czerwona Księga Roślin, Ponikło wielolodygowe*, Polska Akademia Nauk, Kraków 2001.
18. Herbichowa M., Pawlaczyk P., Stańko R., *Ochrona wysokich torfowisk bałtyckich na Pomorzu, Świebodzin*, Wydawnictwo Klubu Przyrodników, Świebodzin 2007.
i Pedagogiczne, Warszawa 1974.
19. Idziak W., *Wymyślić wieś od nowa*, Fundacja Wspomagania Wsi, Koszalin 2008.
20. Jagusiewicz A., *Infrastruktura turystyki uzdrowiskowej w Polsce*, Instytut Turystyki, Warszawa 2002.
21. Kapera I., *Rola samorządu terytorialnego w gospodarowaniu i zarządzaniu przestrzenią turystyczną*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2016.
22. Kielan U., Pokora K., *Przygotowanie do działalności usługowej*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2006.
23. Kłóś K., *Pomorze Zachodnie Panorama Turystyczna*, KAW, Warszawa 1980.
24. Kondracki J., *Geografia fizyczna Polski*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1988.
25. Konieczna-Domańska A., *Biura Podróży na rynku turystycznym*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993.
26. Kopalinski W., *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem*, Rytm, Warszawa 2007.
27. Kornak A. S., *Zarządzanie turystyką*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996.

28. Kowalczyk A., Derek M., *Zagospodarowanie turystyczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
29. Kozak M. W., *Turystyka i polityka turystyczna a rozwój: między starym a nowym paradygmatem*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2009.
30. Kurek W., *Turystyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
31. Kurek W., *Turystyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
32. Kwiek T., *Pomorze Zachodnie*, Wydawnictwo Sport i Turystyka, Warszawa 1956.
33. Leśko R., *Sezon kąpielni morskich na polskim wybrzeżu Bałtyku*, „Ruch Turystyczny” 1976, nr 1-2.
34. Lewan M., *Zarys dziejów turystyki w Polsce*, Proksenia, Kraków 2004.
35. Lijewski T., Mikułowski B., Wyrzykowski J. *Geografia turystyki Polski*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2008.
36. Łodzińska E., Wieczorek W., *Pobrzeże Bałtyku – część zachodnia*, Demart, Warszawa 2010.
37. Majewska J., *Samorząd terytorialny w kształtowaniu funkcji turystycznej gminy*, rozprawa doktorska, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu Wydział Ekonomii, Poznań 2008.
38. Marciszewska B., *Produkt Turystyczny a ekonomia doświadczeń*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2010.
39. Michalska-Dudek I., Przeorek-Smyka R., *Marketing biur podróży*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2010.
40. Michniewicz I., Peć M., *Organizacja imprez i usług turystycznych*, Turystyka, t. V, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2018.
41. Middleton V.T.C., *Marketing w turystyce*, Polska Agencja Promocji Turystyki, Warszawa 1996.
42. Migdal M., *Poradnik współpracy JST – NGO sektora turystyki kodeks dobrych praktyk – standardy współpracy jednostek samorządu terytorialnego z lokalnymi organizacjami turystycznymi*, Forum Turystyki, Szczecin 2020.
43. Mikos von Rohrscheidt A., *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*, GWSHM Milenium w Gnieźnie, Gniezno 2008.
44. Naumowicz K., *Zagadnienia teoretyczne*, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 1990.
45. Nowacka E.J., *Polski samorząd terytorialny*, Lexis Nexis, Warszawa 2006.
46. Panasiuk A., *Rynek turystyczny. Struktura procesy tendencje*, Difin, Warszawa 2019.
47. Płocka J., *Wybrane zagadnienia z zagospodarowania turystycznego*, część pierwsza, CKU, Toruń 2006.
48. Poczta J., *Walory krajoznawczo-przyrodnicze a rekreacja ruchowa w gospodarstwach agroturystycznych*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2012.
49. Rajchowiak M., *Latarnie Morskie Wybrzeża Zachodniego*, Arguss, Szczecin 1997.

50. Ratajski J., *Monografia Polskiej Izby Turystyki 1989-2011*, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2013.
51. Rogalewski O., *Zagospodarowanie turystyczne*, Wydawnictwa Szkolne
52. Rogalewski O., *Zagospodarowanie turystyczne*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1994.
53. Rohrscheidt A. M., *Turystyka kulturowa, fenomen, potencjał, perspektywy. Podręcznik akademicki*, GWSHM, Gniezno 2008.
54. Sieradzka-Kasprzyk J., *Przewodnik po polskim Pomorzu*, DUNAPOL sp. z o. o. Warszawa 2010.
55. Sireociński M., *Znaki, szlaki piesze województwa koszalińskiego*, COIT, WKF, SiTUW w Koszalinie, Koszalin 1985.
56. Sowiński P., *Wakacje w Polsce Ludowej. Polityka władz i ruch turystyczny (1945-1989)*, Wydawnictwo TRIO, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2005.
57. Spisak Ł., Pałka J., *Wielokulturowe Pomorze. Mniejszości etniczne i narodowe na Pomorzu*, Uniwersytet Szczeciński, Akademickie Koło Studiów Etnicznych, Szczecin-Koszalin 2003.
58. Stasiak A., Śledzińska J., Włodarczyk B., *Szlaki turystyczne od pomysłu do realizacji*, PTTK „Kraj”, Warszawa-Łódź 2014.
59. Szubert-Zarzewny U., *Ekonomiczne uwarunkowania rozwoju turystyki w Polsce. Wybrane aspekty regionalne*, Wydawnictwo Zachodniopomorskiej Szkoły Biznesu w Szczecinie, Szczecin 2002.
60. Szubert-Zarzewny U., *Turystyka w rozwoju gospodarczym Polski*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania Edukacja we Wrocławiu, Wrocław 2001.
61. Taylor Z., *Przekształcenia sieci handlu detalicznego i gastronomii w okresie transformacji społeczno gospodarczej Polski*, PAN, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. S. Leszczyńskiego, „Prace Geograficzne”, nr 175, Wydawnictwo Continuo, Wrocław 2000.
62. Turkowski M., *Marketing usług hotelarskich*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1997.
63. Warszńska J., Jackowski A., *Podstawy geografii turystyki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1978.
64. Włodarczyk B., *Przestrzeń turystyczna: istota, koncepcje, determinanty rozwoju*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2009.
65. Zaręba D., *Ekoturystyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
66. Zdrojewski E. Z., *Koszalińskie w Polsce ludowej*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1975.

Artykuły

1. Aleziak A., *Współczesne koncepcje i wybrane modele polityki turystycznej*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 50, Uniwersytet Ekonomiczny, Wrocław 2009.
2. Aleziak W., *Międzynarodowa polityka turystyczna*, wtir.awf.krakow.pl › attachments › article › mptur_wa, AWF Kraków 2005.
3. Augustowski B., *Wielkie regiony naturalne Europy*, [w:] *Geografia powszechna*, t. III, A. Wrzosek, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1965.
4. Banaszek S., *Wpływ ustawy o komercjalizacji, restrukturyzacji i prywatyzacji przedsiębiorstwa państwowego Polska Kolej Państwowa na zasób nieruchomości PKP*, „Studia i materiały”, vol. 18, nr 2, Towarzystwo Naukowe Nieruchomości, Olsztyn 2010.
5. Borzyszkowski J., Marczak M., *Turystyka w strukturach jednostek samorządu terytorialnego – jej umiejscowienie i zadania właściwych podmiotów*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 591, „Ekonomiczne Problemy Usług”, nr 53, Szczecin 2010.
6. Bosiacki S., *Stan obecny i perspektywy rozwoju polskiej turystyki*, [w:] *Turystyka i rekreacja*, t. 1, AWF Warszawa, Warszawa 2005.
7. Czapiewska G., *Markowe produkty turystyki wiejskiej subregionu słupskiego*, [w:] *Marka wiejskiego produktu turystycznego*, red. P. Palich, Wydawnictwo Akademii Morskiej, Gdynia 2009.
8. Dębowski B., *Turystyka w Polsce w latach 1989-2004*, [w:] *Z dziejów turystyki i sportu w Polsce*, red. T. Jurek, K. Obodyński, S. Zaborniak, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2009.
9. Drożdż W., *Instrumenty wsparcia rozwoju turystyki w ramach regionalnego programu operacyjnego województwa zachodniopomorskiego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 783, „Ekonomiczne Problemy Turystyki”, nr 2 (22), Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2013.
10. Dziedzic T., Łopaciński K., *Rynek usług hotelarskich w Polsce*, Wiadomości Turystyczne, PZH, Warszawa 2003.
11. Filipiak B., Milewski D., Panasiuk A., *Zadania samorządu terytorialnego w gospodarce turystycznej*, [w:] *Informacja turystyczna*, red. A. Panasiuk, C.H. Beck, Warszawa 2010.
12. Gardzińska A., *Struktura polityki turystycznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011.
13. Glińska E., *Kreowanie wizerunku miasta o funkcji turystycznej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 591, „Ekonomiczne Problemy Usług”, nr 53, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2010.

14. Gołembski G., *Oddziaływanie na przedsiębiorstwo turystyczne w gospodarce rynkowej*, [w:] *Przedsiębiorstwo turystyczne. Ujęcie statystyczne i dynamiczne*, red. M. Bednarska, G. Gołembski, E. Markiewicz, M. Olszewski, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007.
15. Grabińska E., *Proces prywatyzacji przedsiębiorstwa turystycznego na przykładzie Orbis S.A. w aspekcie funkcjonującego rynku kapitałowego*, „Zeszyty Naukowe Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie 2007, z. 1(10).
16. Gryszel P., *Destination management company a kształtowanie konkurencyjności obszaru turystycznego*, [w:] *Konkurencyjność miast i regionów na globalnym rynku turystycznym*, red. J. Sala, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
17. Gryszel P., *Zarys historii turystyki w Polsce*, rozdz. 4 „Turystyka po 1989 r.”, 2015.
18. Jaroszevska-Brudnicka R., *Fundusze unijne wsparciem dla rozwoju funkcji turystycznej w bydgosko-toruńskim obszarze metropolitalnym*, „Ekonomiczne Problemy Turystyki”, nr 2 (22), Środki Unijne w Gospodarce Turystycznej, t. I, „Zeszyty Naukowe”, nr 783, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2013.
19. Karwińska A., *Potencjał kulturowy społeczeństwa jako zasób rozwojowy*, „Zarządzanie Publiczne” 2014, nr 1(27).
20. Kizielewicz J., *Partnerstwo na rzecz rozwoju polityki turystycznej w województwach nadmorskich w Polsce*, [w:] *Wyzwania współczesnej polityki turystycznej. Problemy funkcjonowania rynku turystycznego*, red. A. Rapacz, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2012.
21. Lane B., *Strategia interpretacji dziedzictwa*, PHARE TOURIN II, [w:] *Dziedzictwo kulturowe polskiej wsi a turystyka wiejska. Materiały konferencyjne*, CDiEWR, Kraków 1999.
22. Lipianin-Zontek E., Szewczyk I., Zontek Z., *Współudział mieszkańców w kreowaniu produktu turystycznego regionu – produkty obszarów wiejskich i agroturystyczne*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego Nr 465, Ekonomiczne Problemy Turystyki Nr 8, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Copyright by Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2007.
23. Liszewski S. *Przestrzeń turystyczna*, „Turyzm”, t. 5, z. 2, 1995.
24. Łabuz T. A., Osuchowska M., *Przyrodnicze i prawne aspekty rozwoju funkcji turystycznej strefy brzegowej*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego Nr 465, Ekonomiczne Problemy Turystyki Nr 8, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Copyright by Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2007.
25. Maćkowiak M., *Postawa mieszkańców jako czynnik warunkujący aktywizację turystyczną obszarów wiejskich. Studium przypadku wiosek tematycznych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 591, „Ekonomiczne Problemy Usług”, nr 53, Szczecin 2010.
26. Marczak M., *Rola turystyki w rozwoju społeczno-gospodarczym województwa zachodnio-pomorskiego*, [w:] *Wybrane problemy integracji europejskiej i regionalnej*

- oraz zarządzania, „Zeszyty Naukowe Wydziału Ekonomii i Zarządzania”, nr 5, Politechnika Koszalińska, Koszalin 1999.
27. Marczak M., *Turystyka w działaniach samorządów województw pomorskiego i zachodniopomorskiego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 402, „Ekonomiczne Problemy Turystyki”, nr 5, Szczecin 2005.
 28. Matczak A., *Problemy Badania Funkcji Turystycznej Miast Polski*, „Turyzm” 1989, 5.
 29. Meyer B., Gardzińska A., Sawińska A., *Znaczenie środków Unijnych dla wspierania zrównoważonego rozwoju turystyki w wybranych gminach uzdrowiskowych województwa zachodniopomorskiego*, „Ekonomiczne Problemy Turystyki”, nr 2 (22), Środki Unijne w Gospodarce Turystycznej, t. I, „Zeszyty Naukowe”, nr 783, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2013.
 30. Mika M., *Przemiany pod wpływem turystyki na obszarach recepcji turystycznej*, [w:] *Turystyka*, red. W. Kurek, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
 31. Mikołajczyk Z., *Turystyka kwalifikowana i aktywna w TKKF*, [w:] *Turystyka aktywna – Turystyka kwalifikowana*, red. T. Łobożewicz, R. Kogut, Wydawnictwo AWF Warszawa, Warszawa 1999.
 32. Niezgoda A., *Popyt turystyczny – uwarunkowania i perspektywy rozwoju*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 697, „Ekonomiczne Problemy Usług”, nr 82, Szczecin 2012.
 33. Nitkiewicz-Jankowska A., *Potencjał turystyczny a możliwości kształtowania produktów turystycznych w regionie*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego”, nr 2875, „Geographia. Studia et Dissertationes”, t. 33, Uniwersytet Śląski, Katowice 2011.
 34. Nowakowski A., *Centralne zarządzanie turystyką w Polsce w latach 1919-2000*, „Studia i Szkice z Historii Kultury Fizycznej”, nr 3, Rzeszów 2005.
 35. Nowakowski A., Zaborniak S., *Szkice z dziejów turystyki w Polsce*, „Studia i Szkice z Historii Kultury Fizycznej”, nr 3, Rzeszów 2005.
 36. Ognicha D., *Turystyka kwalifikowana w działalności ZMW*, [w:] *Turystyka aktywna – turystyka kwalifikowana*, red. T. Łobożewicz, R. Kogut, Wydawnictwo AWF Warszawa, Warszawa 1999.
 37. Panasiuk A., *Rola informacji turystycznej w kształtowaniu potencjału turystycznego na przykładzie gmin województwa zachodniopomorskiego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 591, „Ekonomiczne Problemy Usług”, nr 53, Szczecin 2010.
 38. Panasiuk A., *Środki Unii Europejskiej jako instrument regionalnej polityki turystycznej w województwie zachodniopomorskim*, „Ekonomiczne Problemy Turystyki”, nr 2 (22), Środki Unijne w Gospodarce Turystycznej, t. I, „Zeszyty Naukowe”, nr 783, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2013.
 39. Parzych K., *Uwarunkowania zagospodarowania turystycznego Łeby*, Łódź 2015.

40. Parzych, K. *Wykorzystanie funduszy europejskich na rozwój zagospodarowania turystycznego gmin nadmorskich pobrzeża Bałtyku*, „Turyzm” 2017, 27/1.
41. Pawlusiński R., *Gospodarcze aspekty turystyki*, [w:] *Turystyka*, red. W. Kurek, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
42. Potocka I., *Walory turystyczne*, [w:] *Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki*, red. Z. Młynarczyk, A. Zajadacz, t. III, *Walory i atrakcje turystyczne. Potencjał turystyczny. Plany rozwoju turystyki*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2009.
43. Przeclawski K., *Stan turystyki polskiej*, „Problemy Turystyki” 1991, nr 1.
44. Rochmińska A., Stasiak A., *Strategie rozwoju turystyki*, „Turystyka i Hotelarstwo” 2004, nr 6, Wyższa Szkoła Turystyki i Hotelarstwa w Łodzi.
45. Rogowska E., *Wykorzystanie środków unijnych w celu tworzenia warunków do rozwoju gospodarki turystycznej w szczecińskim obszarze metropolitalnym*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 783, „Ekonomiczne Problemy Turystyki”, nr 2 (22), Szczecin 2013.
46. Rosa G., *Filozofia marki w aspekcie rozwoju turystyki na przykładzie miast i gmin województwa zachodniopomorskiego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” nr 591, „Ekonomiczne Problemy Usług”, nr 53, Szczecin 2010.
47. Rudewicz J., *Porównanie wielkości ruchu turystycznego i dochodów gmin województwa zachodniopomorskiego dla lat 1995 i 2007*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” nr 567, „Ekonomiczne Problemy Turystyki”, nr 12, *Współczesne Problemy Funkcjonowania Gospodarki Turystycznej*, Szczecin 2009.
48. Sadowski M., *Ocena potencjalnych skutków społeczno-gospodarczych zmian klimatu w Polsce*, [http://old.chronmyklimat.pl/theme/UploadFiles/analiza_zmiany_klimatu_polska\(1\).pdf](http://old.chronmyklimat.pl/theme/UploadFiles/analiza_zmiany_klimatu_polska(1).pdf) [dostęp 10 grudnia 2015].
49. Sammel A., Prochorowicz M., *Wykorzystanie środków unijnych na potrzeby turystyki wiejskiej w województwie zachodniopomorskim w ramach SPO Restrukturyzacja modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich w latach 2004-2006*, „Ekonomiczne Problemy Turystyki”, nr 2 (22), *Środki Unijne w Gospodarce Turystycznej*, t. I, „Zeszyty Naukowe”, nr 783, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2013.
50. Sammel A., *Znaczenie internetu w rozwoju turystyki wiejskiej i agroturystyki w województwie zachodniopomorskim*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 591, „Ekonomiczne Problemy Usług”, nr 53, Szczecin 2010.
51. Sieczko A., *Organizacja i zarządzanie turystyką w Polsce*, [w:] *Turystyka. Wybrane zagadnienia*, red. A. Balińska, A. Sieczko, J. Zawadka, Difin, Warszawa 2014.
52. Stasiak A., *Strategie rozwoju produktu turystycznego obszaru. Polityka turystyczna*, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin-Kopenhaga 2005.
53. Szostak D., *Kierunki rozwoju współczesnego hotelarstwa*, [w:] *Hotelarstwo. Usługi – eksploatacja – zarządzanie*, red. A. Panasiuk, D. Szostak, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.

54. Szpilko D., Ziółkowski R., *Zagospodarowanie turystyczne obszarów chronionych województwa podlaskiego*, „Economy and Management” 2010, vol. 1.
55. Szubert-Zarzewny U., *Turystyka miejska w koncepcji rozwoju metropolitalnego w Polsce*, [w:] *Turystyka na obszarach miejskich. Uwarunkowania rozwoju, narzędzia promocji*, red. T. Żabiński, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2012.
56. Szwichtenberg A., *Planowanie przestrzenne – niezbędnym elementem kształtowania gospodarki turystycznej na polskim wybrzeżu*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 465, „Ekonomiczne Problemy Turystyki”, nr 8, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2007.
57. Szwichtenberg A., *Szanse rozwoju Polskiej turystyki wynikające z położenia nad Bałtykiem*, „Turyzm” 1999, t. 9, z. 1.
58. Śniadek J., Zajadacz A., *Wykorzystanie funduszy europejskich dla rozwoju potencjału turystycznego w powiecie leszczyńskim*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 591, „Ekonomiczne Problemy Usług”, nr 53, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2010.
59. Wanagos M., *Planowanie strategiczne rozwoju turystyki w regionie*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 591, „Ekonomiczne Problemy Usług”, nr 53, Szczecin 2010.
60. Wąsik Ż., *Rozwój turystyki w parkach narodowych w latach 2006-2015*, „Zeszyty Naukowe „Turystyka i Rekreacja”, nr 19, Warszawa 2017.
61. Werwicki A., *Transformacja handlu detalicznego w Polsce w latach 1989-1992*, [w:] *Proces przekształceń społeczno-gospodarczych w Europie Środkowej i Wschodniej po roku 1989*, red. F. W. Carter, W. Maik, Oficyna Wydawnicza „Turpress”, Toruń 1995.
62. Węclawowicz G., Bański J., Degórski M., Komornicki T., Korcelli P., Śleszyński P., *Przestrzenne zagospodarowanie Polski na początku XXI wieku*, „Monografie”, nr 6, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa 2006.
63. Wiśniewski E., *Strategia tożsamości jako plan budowania wizerunku miasta. Analiza przypadku miasta turystycznouzdrowiskowego Kołobrzeg*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 591, „Ekonomiczne Problemy Usług”, nr 53, Szczecin 2010.
64. Wojciechowska J., *Ścieżki rozwoju organizacyjnego turystyki w Polsce – od rewolucyjnego po ewolucyjny system*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 258, Wrocław 2012.
65. Wolna-Samulak A., Bordun M., *Funkcje i zadania regionalnej oraz lokalnej organizacji turystycznej w aspekcie rozwoju turystyki w regionie na przykładzie województwa zachodniopomorskiego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 783, „Ekonomiczne Problemy Turystyki”, nr 2 (22), Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2013.

66. Wolska G., Łopatka A., Kielek D., *Infrastruktura turystyczna w ramach regionalnego programu operacyjnego województwa zachodniopomorskiego na lata 2007-2013*, „Ekonomiczne Problemy Turystyki”, nr 2 (22), Środki Unijne w Gospodarce Turystycznej, t. 1, „Zeszyty Naukowe”, nr 783, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2013.
67. Wyrzykowski J. *Optymalne okresy użytkowania turystycznego walorów wypoczynkowych środowiska przyrodniczego Polski*, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, nr 656, Wrocław 1984.
68. Zabrocki R., *Spoleczne implikacje rozwoju usług żywieniowych*, „Handel Wewnętrzny” 5(376), Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa 2018.
69. Zontek Z., *Finansowanie innowacji w turystyce ze środków unijnych*, „Ekonomiczne Problemy Turystyki”, nr 2 (22), Środki Unijne w Gospodarce Turystycznej, t. I, „Zeszyty Naukowe”, nr 783, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2013.

Netografia

1. <http://bipleba.nv.pl/umleba/Article/id,413.html> [dostęp 10 lipca 2016].
2. <http://daja.pl/slowinski-park/> [dostęp 16 kwietnia 2018].
3. http://ksng.gugik.gov.pl/pliki/protokol_ksng/protokol_ksng-48_posiedzenie.pdf [dostęp 15 marca 2016].
4. <http://lubiedarlowko.pl/?page=wiadomosci&wiadomosc=4681> [dostęp 17 września 2014].
5. http://swaid.stat.gov.pl/OchronaPrzyrody_dashboards/Raporty_predefiniowane/RA_P_DBD_PRZYR_2.aspx [dostęp 16 marca 2018].
6. http://web.archive.org/web/20130908055521/http://dolinaslupi.pl/page,89,O_Nas [dostęp 20 marca 2016].
7. <http://www.bip.wicko.pl/m,25,zakonczone.html?limit=40&page=1> [dostęp 20 października 2014].
8. <http://www.damnica.szczecinek.lasy.gov.pl/rezerwaty-przyrody#.W41K--j7QdU> [dostęp 20 marca 2016].
9. http://www.darlowko.pl/atracje/2/latarnia_morska [dostęp 18 marca 2018].
10. <http://www.gdansk.uw.gov.pl/1983-slupsk-komunikacja-kolejowa-i-drogowa-w-pomorskiem> [dostęp 12 września 2016].
11. http://www.ine.eko.org.pl/index_areas.php?rek=349 [dostęp 30 maja 2016].
12. <http://www.lebork.gdansk.lasy.gov.pl/rezerwat-mierzeja-sarbska#.XfMm1ehKjs0> [dostęp 24 maja 2018].
13. <http://www.moje-morze.pl/spn.html>, [dostęp 16 marca 2018].
14. <http://www.mzk.slupsk.pl/pl/page/historia.html> [dostęp 12 września 2016].
15. <http://www.polskawliczbach.pl/Kolobrzeg> [dostęp 1 grudnia 2016].
16. http://www.ustronie.pl/atracje/4/latarnia_w_gaskach [dostęp 18 marca 2018].

17. <https://docplayer.pl/5191709-Zarys-historii-turystyki-w-polsce.html> [dostęp 21 maja 2020].
18. <https://gdansk.stat.gov.pl/wykresy/pozostale-wykresy-interaktywne/publikacje/rok2018/turystyka-w-województwie-pomorskim-w-latach-2013-2017-wykresy-interaktywne/#!/strona-11> [dostęp 9 sierpnia 2018].
19. <https://npk.org.pl/formy-ochrony-przyrody-1/rezerwaty-przyrody-3/widowo/> [dostęp 21 stycznia 2016].
20. <https://pomorskie.travel/pl/-/kraina-w-krate> [dostęp 12 września 2016].
21. https://web.archive.org/web/20161107194006/http://www.kp.org.pl:80/plbaltbogs/obiekty/torfowisko_poblockie.htm [dostęp 7 listopada 2016].
22. <https://www.bip.starostwo.puck.pl/m,32,starostwo.html> [dostęp 13 czerwca 2016].
23. <https://www.egospodarka.pl/12013,Lokale-gastronomiczne-w-Polsce-2005,1,39,1.html> [dostęp 21 listopada 2016].
24. <https://www.mos.gov.pl/srodowisko/przyroda/formy-ochrony-przyrody/parki-krajobrazowe/> [dostęp 18 marca 2016]
25. https://www.weather.gov/jetstream/climate_max [dostęp 18 listopada 2014].
26. <https://www.weather.gov> [dostęp 20 listopada 2017].
27. <https://www.weathertrends360.com> [dostęp 20 listopada 2017].
28. <https://www.weathertrends360.com/> [dostęp 20 listopada 2017].
29. [https://www.weathertrends360.com /](https://www.weathertrends360.com/) [dostęp 21 listopada 2017].
30. https://bip.powiatslawno.pl/public/get_file.php?id=248171 [dostęp 01.12.2011].
31. https://www.nocowanie.pl/miejski_osrodek_sportu_i_rekreacji,25323.html [dostęp 1 grudnia 2016].
32. <http://crfop.gdos.gov.pl/CRFOP/search.jsf> [dostęp 15 kwietnia 2018].
33. <http://crfop.gdos.gov.pl/CRFOP/widok/viewrezerwatprzyrody.jsf?fop=PL.ZIPOP.1393.RP.738> [dostęp 28 grudnia 2015].
34. <http://bip.powiat-bialogard.pl/index.php?id=15133> [dostęp 10 sierpnia 2016].
35. <https://www.bip.sianow.pl/bipkod/005/005?showArchive=true> [dostęp 5 czerwca 2015].

Wykaz skrótów

AAN	Archiwum Akt Nowych w Warszawie
AOŚ	Agencja Ochrony Środowiska
AWRSP	Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa
BORT	Biuro Obsługi Ruchu Turystycznego
BTM Juventur	Biuro Turystyki Młodzieżowej Juventur
Cfb	Klimat oceaniczny – klasyfikacja klimatów Köppena
CFTiW	Centralny Fundusz Turystyki i Wypoczynku
DARLOT	Stowarzyszenie LOT w Dorzeczu Wieprzy Grabowej i Unieścia
DW	Dom Wczasowy
ESOMAR	z ang. <i>European Society for Opinion and Marketing Research</i> , Europejskie Stowarzyszenie Badaczy Opinii Publicznej i Rynku
FAO	Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa
FWP	Funduszu Wczasów Pracowniczych
GKT	Główny Komitet Turystyki
GOSiR	Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji
GOT	Gminna Organizacja Turystyczna
GOT	Gdańska Organizacja Turystyczna
IT	Informacja Turystyczna
KERM	Komitet Ekonomiczny Rady Ministrów
KKS „Bałtyk”	Koszaliński Klub Sportowy „Bałtyk”
KMiKF	Komitet Młodzieży i Kultury Fizycznej
KPT „Bałtywia”	Kołoobrzemie Przedsiębiorstwo Turystyczne „Bałtywia”
KSE	Koszalińska Strefa Ekonomiczna
LKS	Ludowe Kluby Sportowe
LOT	Lokalna Organizacja Turystycznych
LZS	Ludowe Zespoły Sportowe
MK	Ministerstwo Komunikacji
MKS	Miejska Komunikacja Samochodowa
MOSiR	Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji
MP	Monitor Polski
MZK	Miejski Zakład Komunikacji
NRD	Niemiecka Republika Demokratyczna
OFBOR	Organizacja Firm Badania Opinii i Rynku.
OKT PZM	Okręgowa Komisja Turystyki Polskiego Związku Motorowego

OPR	Ośrodek Przywodny
OPZZ	Ogólnopolskie Porozumienie Związków Zawodowych
OSiR	Ośrodek Sportu i Rekreacji
OST Gromada	Ogólnopolska Spółdzielnia Turystyczna Gromada
OW	Ośrodek Wczasowy
OWES	Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej
PARP	Polska Agencja Rozwoju Turystyki
PBP Orbis	Polskie Biuro Podróży Orbis
PGR	Państwowe Gospodarstwo Rolne
Phare	<i>Poland and Hungary: Assistance for Restructuring their Economies</i>
PIT	Polska Izba Turystyki
PKP	Polskie Koleje Państwowe
PKS	Polska Komunikacja Samochodowa
POT	Polska Organizacja Turystyczna
PROT	Pomorska Regionalna Organizacja Turystyczna
PTTK	Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze
PWRN	Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej
PZPR	Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
ROT	Regionalna Organizacja Turystyczna
SBT Turysta	Słupskie Biuro Turystyczne Turysta
SKM	Szybka Kolej Miejska
SPA	<i>Sanus Per Aquam</i>
SPT Przymorze	Słupskie Przedsiębiorstwo Turystyczne Przymorze
TKKF	Towarzystwa Krzewienia Kultury Fizycznej
UE	Unia Europejska
UG	Urząd Gminy
UM	Urząd Miasta
UNWTO	Światowa Organizacja Turystyki
UW	Urząd Wojewódzki
VAT	<i>Value Added Tax</i>
WAK	Wskaźnik Atrakcyjności Kulturowej
WAŚ	Wskaźnik Atrakcyjności Środowiskowej
WBTM Juventur	Wojewódzkie Biuro Turystyki Młodzieżowej Juventur
WBTM	Wojewódzkie Biuro Turystyki Młodzieżowej
WCIT	Wojewódzkie Centrum Informacji Turystycznej
WOIT	Wojewódzki Ośrodek Informacji Turystycznej
WPT Jantaria	Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Turystyczne Jantaria
WRN	Wojewódzka Rada Narodowa
WUS	Wojewódzki Urząd Statystyczny

WWTiT	Wydział Współpracy Terytorialnej i Turystyki
ZMW	Związek Młodzieży Wiejskiej
ZROT	Zachodniopomorska Regionalna Organizacja Turystyczna
ZSRR	Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich

Wykaz wykresów

Wykres 1. Procentowy udział w powierzchni mezoregionów Pobrzeża Koszalińskiego	24
Wykres 2. Średnie temperatury najzimniejszego i najcieplejszego miesiąca w większych miastach regionu w latach 1989-2016	30
Wykres 3. Średnie temperatury najzimniejszego i najcieplejszego miesiąca w miejscowościach nadmorskich regionu w latach 1989-2016	31
Wykres 4. Średnie opady w miejscowościach nadmorskich regionu w latach 1989-2016 ..	32
Wykres 5. Drogi publiczne województw pomorskiego i zachodniopomorskiego w latach 2004-2016	215
Wykres 6. Ścieżki rowerowe Pobrzeża Koszalińskiego w latach 2011-2016	222
Wykres 7. Ścieżki rowerowe Pobrzeża Koszalińskiego w latach 2011-2016 według gmin, miast, obszarów wiejskich	224
Wykres 8. Obiekty noclegowe Pobrzeża Koszalińskiego w latach 2012-2016	243
Wykres 9. Miejsca noclegowe w tys. Pobrzeża Koszalińskiego w latach 2012-2016	244
Wykres 10. Turystyczne obiekty noclegowe Pobrzeża Koszalińskiego w latach 2012-2016	245
Wykres 11. Turystyczne obiekty noclegowe Pobrzeża Koszalińskiego w 2016	246
Wykres 12. Miejsca noclegowe Pobrzeża Koszalińskiego w 2016	247
Wykres 13. Miejsca noclegowe całoroczne Pobrzeża Koszalińskiego w latach 2012-2016 według gmin, miast, obszarów wiejskich	248
Wykres 14. Obiekty noclegowe całoroczne Pobrzeża Koszalińskiego w latach 2012-2016	250
Wykres 15. Obiekty całoroczne Pobrzeża Koszalińskiego w latach 2012-2016 według gmin, miast, obszarów wiejskich	252
Wykres 16. Miejsca noclegowe całoroczne Pobrzeża Koszalińskiego w latach 2012-2016 według gmin, miast, obszarów wiejskich	254
Wykres 17. Punkty gastronomiczne na terenie województw pomorskiego i zachodniopomorskiego w latach 2005-2016	268
Wykres 18. Restauracje na terenie województw pomorskiego i zachodniopomorskiego w latach 2005-2016	269
Wykres 19. Bary na terenie województw pomorskiego i zachodniopomorskiego w latach 2005-2016	270

Wykres 20. Stołówki na terenie województw pomorskiego i zachodniopomorskiego w latach 2005-2016	271
Wykres 21. Zakłady i punkty gastronomiczne działające na terenie obiektów turystycznych w 2016 r. województwa zachodniopomorskiego.....	274
Wykres 22. Dostępne obiekty rekreacyjno-sportowe na terenie Pobrzeża Koszalińskiego w 2016 r., według gmin miejskich, wiejskich, miejsko-wiejskich, miast w gminach miejsko-wiejskich, obszarów wiejskich w gminie miejsko-wiejskiej	289
Wykres 23. Dostępne usługi na terenie Pobrzeża Koszalińskiego w 2016 r., według gmin miejskich, wiejskich, miejsko-wiejskich, miast w gminach miejsko-wiejskich, obszarów wiejskich w gminie miejsko-wiejskiej	291

Wykaz tabel

Tabela 1. Wykaz biur podróży działających w 1993 r., w województwach koszalińskim i słupskim	161
Tabela 2. Stan bazy gastronomicznej województwa pomorskiego i zachodniopomorskiego w 2016 r.	272
Tabela 3. Dostępne obiekty rekreacyjno-sportowe na terenie Pobrzeża Koszalińskiego w 2016 r., według gmin miejskich, wiejskich, miejsko-wiejskich, miast w gminach miejsko-wiejskich, obszarów wiejskich w gminie miejsko-wiejskiej	290
Tabela 4. Dostępne usługi na terenie Pobrzeża Koszalińskiego w 2016 r., według gmin miejskich, wiejskich, miejsko-wiejskich, miast w gminach miejsko-wiejskich, obszarów wiejskich w gminie miejsko-wiejskiej	292
Tabela 5. Baza materialna Pobrzeża Koszalińskiego w 1993 r.	451

Wykaz map

Mapa 1. Regiony fizycznogeograficzne Europy	19
Mapa 2. Pobrzeża Południowobałtyckie w granicach Polski	20
Mapa 3. Pobrzeże Koszalińskie według Kondrackiego	21
Mapa 4. Pobrzeże Koszalińskie według Kondrackiego – mapa hipsometryczna	23
Mapa 5. Park Krajobrazowy Doliny Słupi	42
Mapa 6. Wskaźnik Atrakcyjności Kulturowej (WAK) Pobrzeża Koszalińskiego uwzględniający otoczenie i poprawkę transgraniczną w latach 2012-2014	52
Mapa 7. Liczba miejsc noclegowych w gminach Pobrzeża Koszalińskiego w 2016	249
Mapa 8. Placówki gastronomiczne według województw w przedsiębiorstwach o liczbie pracujących powyżej 9 osób w 2016 r.	273
Mapa 9. Wartość europejskiego dofinansowania projektów związanych z turystyką w gminach nadmorskich Pobrzeża Koszalińskiego w latach 2007-2013	350

Załączniki

Tabela 5. Baza materialna Pobrzeża Koszalińskiego w 1993 r.

Nazwa miasta lub gminy	Baza noclegowa	Baza żywieniowa	Miejsca wypoczynku i rekreacji
BIAŁOGARD	Hotele: OSiR ul. Moniuszki 49, Klub Sportowy Iskra ul. Moniuszki, Ośrodek Wypoczynku Sobotnio-Niedzielnego, Byszyno (campingi i pole biwakowe).	Bary: Bistro <i>Toscana</i> ul. Lindego 20A, <i>Uniwersalny</i> ul. Kopernika 11, <i>Bistro</i> , ul. Dworcowa 15, Zajazd <i>Pod Baranami</i> Przegoń.	OSiR ul. Moniuszki 49, Kąpielisko w Ośrodku Wypoczynku Sobotnio-Niedzielnego w Byszynie, Odkryty basen kąpielowy ul. Moniuszki 49, Stadion KS Iskra, ul. Moniuszki 49.
BIESIEKIERZ	Hotel: Pałac w Nosowie, Zajazd <i>Hubertus</i> –Kraśnik.	Restauracja w Biesiekierzu, Zajazd <i>Hubertus</i> – Kraśnik.	Stadion sportowy w Biesiekierzu.
DARŁOWO	Pensjonaty w DarłóWKu: <i>Bryza</i> ul. Wschodnia 10, <i>Albatros</i> ul. Wilków Morskich 2, <i>Tadeusz</i> ul. Dorszowa 4E, w Darłowie: <i>Kubuś</i> ul. Powstańców Warszawskich 17, Pokoje gościnne: Ośrodek Sportu i Kultury, Darłowo ul. Sportowa 1, Camping: DarłóWko ul. Conrada.	Restauracje w Darłowie: <i>Paloma</i> pl. Powstańców Warszawskich, <i>Monika</i> ul. Żymierskiego 43, <i>Darłowianka</i> ul. Powstańców Warszawskich 26, w DarłóWku: <i>Bryza</i> ul. Wschodnia 10, <i>Koral</i> ul. Zachodnia 5.	OSiR Darłowo, Kąpielisko w DarłóWku, Stadion i korty OSiR, ul. Sportowa 1.
DĄBKI	Pensjonat Elżbiety Tomaszewskiej ul. Wczasowa 21, Pokoje gościnne: ul. Darłowska 43, 20, 47, 31, 33, ul. Polna 14, 24A, 13, Camping GOSiR ul. Darłowska 52.	Restauracja <i>Jarzębianka</i> , Bar <i>Uniwersalny</i> ul. Darłowska 49, Bar <i>Bistro</i> ul. Darłowska 20.	Kąpieliska: Dąbki, Dąbkowice, Wicie (morskie), nad j. Bukowo w Dąbkach, Odkryty basen kąpielowy-OW <i>Dukat</i> , Dąbki ul. Wydmowa 9.

KOŁOBRZEG	<p>Hotele: <i>Orbis – Solny</i> ul. Fredry4, <i>Skanpol</i> ul. Dworcowa 10, <i>Heban – Bolero</i>, ul. Borzymoskiego 3, <i>Zajazd Kasztelański</i> Budzistowo Pensjonat <i>U Kwiatka</i> ul. Perłowa 54, Camping ul. Wojska Polskiego 1.</p>	<p>Restauracje: <i>Fregata</i> ul. Dworcowa 12, <i>Solny</i> ul. Fredry 4, <i>Skandynawia</i> ul. Dworcowa 10, <i>Barka</i> ul. Zwycięzców 11 <i>Kasztelańska</i> Budzistowo, <i>Nightclub, Raj</i> ul. Partyzantów 1.</p>	<p>Miejski Zespół Obiektów Sportowych ul. Wąska 1, Stadnina Koni Korzystno, Baseny kąpielowe: Podczele ul. Koszalińska 70, kryte: Hotel <i>Solny</i>, OWL <i>Węgiel Brunatny</i>, baseny odkryte: Salon gry <i>Bingo</i> ul. Słowińców 1.</p>
KOSZALIN	<p>Hotele: <i>Arka</i> ul. Zwycięstwa 20-24, <i>Garnizonowy</i> ul. Piłsudskiego 97, <i>La Mirage</i> ul. Fałata 34, gościniec <i>Koral</i> ul. Szczecińska 43, <i>Turystyczny</i> ul. Głowackiego 7, <i>Zajazd Za Lasem</i> ul. Morska 152, Schroniska Młodzieżowe PTSM: ul. Gnieźnińska 3, ul. Morska 108.</p>	<p>Restauracje: w Hotelu <i>Arka, Ratuszowa</i>, ul. Rynek Staromiejski 11, <i>Bałtyk</i> ul. Zwycięstwa 28, <i>Za Lasem</i> ul. Morska 152, <i>Bryza</i> ul. Morska 15, <i>Tawerna</i> ul. Zwycięstwa 129, <i>Zorza</i> ul. Bałtycka 1, <i>Neubrandenburg</i> ul. Wasilewskiej 26, <i>Asti</i> (Dworzec PKP)</p>	<p>KOSiR, ul. Jedności 4, Kryty basen kąpielowy ul. Głowackiego 7, Korty tenisowe na stadionie KKS <i>Bałtyk</i> ul. A. Lampego 16, Siłownia <i>KS Budowlani</i> ul. P. Findera 71, Stadion sportowy i korty tenisowe na Górze Chełmskiej.</p>
MIELNO	<p>Pensjonaty: w Unieściu: <i>Faraon</i>, ul. Prusa 4, <i>Pasat</i>, ul. Przyjaciół 21, <i>Relax</i>, ul. Rybacka 8, <i>Agawa</i>, ul. Róży Wiatrów 38, <i>Adriana</i>, ul. Teligi 1, <i>Helios</i>, ul. 6 Marca 25, <i>Delfin</i>, ul. 6 Marca 45A, Pokoje gościnne: Informacja w BT <i>Ekspertprojekt</i> Mielno Campingi: Unieście, ul. Morska 20, Mielno, ul. Orła Białego 9, ul. Sosnowa 1, ul. Pionierów.</p>	<p>Restauracje: <i>Opty</i> Unieście, ul. 6 Marca 64, <i>Mewa</i> Mielno, ul. Lechitów 5, <i>Przy Kominku</i> Mielno, ul. Północna 1, Bar szybkiej obsługi <i>Pod Kotwicą</i> Mielno, ul. Wojska Polskiego 5A</p>	<p>Kąpieliska morskie: Łazy, Unieście, Mielno, Mielenko, Sarbinowo, Gąski Kryte baseny kąpielowe: Unieście, ul. Morska 20, Mielno, ul. Piastów 10 Korty tenisowe: Łazy, ul. Wąska 2, ul. Wczasowa 7, Unieście, ul. Morska 20</p>
SIANÓW	<p>Hotel <i>Pomorski</i>, ul. Morska 2, <i>Zajazd Morena-</i> Kłos koło Sianowa</p>	<p>Restauracje: <i>Pomorska</i>, ul. Morska 2, <i>Morena</i> Kłos</p>	<p>Miejsko Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji ul. Strzelecka 11</p>

USTRONIE MORSKIE	<p>Hotel Przedsiębiorstwa <i>Ekologia</i>, ul. Rolna 4A, Motel <i>Europa</i>, ul. Koszalińska 2, Pensjonat <i>Rafa</i>, ul. Kolejowa 1, Pokoje gościnne - informacja Przedsiębiorstwo <i>Ekologia</i>, ul. Polna 4, Camping: ul. Polna 4, ul. Wojska Polskiego 26.</p>	<p>Restauracje: <i>Bursztynowa</i>, ul. Kościuszki 4, <i>Ustronianka</i>, ul. Chrobrego 64.</p>	<p>Baseny kąpielowe (odkryte): OW <i>Łodzianka</i>, ul. Rolna, DW <i>Lubuszanin</i>, ul. Chrobrego, Stadion i korty tenisowe, ul. Polna 4.</p>
SŁUPSK	<p>HOTELE: <i>Atena</i>, ul. Kilińskiego 7, <i>Garnizonowy</i>, ul. Bohaterów Westerplatte, <i>Gryf</i>, ul. E. Orzeszkowej 4, <i>Piast</i>, ul. Jedności Narodowej 2, <i>Rowokół</i>, ul. Ogrodowa 5, <i>Staromiejski</i>, ul. Jedności Narodowej 4, <i>Zamkowy</i>, ul. Dominikańska 4, Motel <i>Przymorze</i>, ul. Szczecińska 41, Dom wycieczkowy PTTK, ul. Szarych Szeregów 1, Camping: ul. Rybacka, Schronisko szkolne, ul. Deoatymy 15a.</p>	<p><i>Adamek</i>, ul. Mickiewicza 2, <i>Gawel</i>, ul. 3 Maja 77 <i>Franciszkańska</i>, ul. Jedności Narodowej 2, <i>Karczma pod Kluką</i>, ul. Kaszubska 22, <i>Karczma Słupska</i>, ul. Woj. Polskiego 11, <i>Metro</i>, ul. 9 Marca 3, <i>Piracka</i>, ul. Sobieskiego 8, <i>Pod Koziółkiem Matolkiem</i>, ul. Buczka 21, <i>Poranek</i>, ul. Woj. Polskiego 46, <i>Smartys</i> ul. Mostnika 2, <i>Tunek</i>, pl. Broniewskiego, <i>Zacisze</i>, ul. Prusa 10.</p>	<p>Park Kultury i Wypoczynku SOSiR (korty tenisowe, przystań kajakowa, wypożyczalnia sprzętu rekreacyjnego) Hala sportowo-widowiskowa <i>Gryfia</i>, ul. Szczecińska 99, Hala sportowa <i>Czarni</i>, ul. Grottgera 18, Stadion 650-Lecia, ul. Madalińska.</p>
JAROSŁAWIEC	<p>Dom Wycieczkowy <i>Mikołajek</i>, Camping, Szkolne Schronisko Młodzieżowe.</p>	<p>Restauracje i bary: <i>Mikołajek</i>, <i>Róża Wiatrów</i>.</p>	
ŁĘBORK	<p>Hotel <i>Miejski</i>, Zajazd Kaszubski - Lubowidz, Camping, ul. Sportowa 16, Schronisko młodzieżowe, ul. Kossaka 103.</p>	<p>Restauracje i bary: Karczma Rycerska, ul. Wolności 9, <i>Nina</i>, ul. Armii Krajowej 12, <i>Stylowa</i>, ul. 10 Marca, <i>Zamkowa</i>, ul. Młyńska 12.</p>	<p>Kąpielisko nad j. Lubowidz (wypożyczalnia sprzętu wodnego), Basen kąpielowy, korty tenisowe, boisko, ul. 9 Maja, Wypożyczalnia sprzętu turystycznego, al. Wolności 63.</p>

ŁEBA	Hotel <i>Morski</i> , ul. Morska, Dom Wycieczkowy PTTK, ul. 1 Maja, Pensjonat <i>Ewa</i> , ul. Łąkowa 17, Campingi: ul. Turystyczna, ul. Marchlewskiego, Biuro zakwaterowań SPT <i>Przymorze</i> , ul. Turystyczna.	Restauracje: <i>Karczma Słowińska</i> , ul. Kościuszki 28, <i>Mewa</i> , ul. Kościuszki 80, <i>Morska</i> , ul. Morska 4, Bar <i>Słoneczny</i> , ul. Marchlewskiego 1	Ośrodek Sportu i Rekreacji, ul. Leśna 2.
ŚLAWNO	Hotel <i>Róża Wiatrów</i> , ul. Jedności Narodowej 21, Młodzieżowe schronisko szkolne, ul. Cieszkowskiego 19.	<i>Róża Wiatrów</i> , ul. Jedności Narodowej 20, <i>Słoneczna</i> , ul. Słowackiego 1.	
ROWY	Kemping SPT <i>Przymorze</i> , Szkolne schronisko młodzieżowe.	Restauracje: <i>Piastowska</i> , <i>Słowińska</i> , Jadłodajnia na Campingu.	Ośrodek przywodny - plaża strzeżona, pole biwakowe, korty tenisowe Ośrodek przywodny w Poddąbiu k. Rowów - plaża strzeżona, pole biwakowe, wypożyczalnia sprzętu plażowego.
USTKA	Hotele: <i>Zajazd Bałtycki</i> , ul. Grunwaldzka, <i>Nord</i> , ul. Marynarki Polskiej 31, <i>Zofia</i> , ul. Lipowa 10, <i>Kolejarz</i> , ul. Słoneczna 5 Motel <i>Korsarz</i> , osiedle Przewłoka, Campingi: ul. Grunwaldzka 33, ul. Armii Krajowej, Młodzieżowe schronisko szkolne, ul. Jagiellońska.	<i>Zajazd Bałtycki</i> , <i>Almara</i> , pl. Dąbrowskiego 2 <i>Bałtycka</i> , ul. Limanowskiego 2, Kasyno 608, ul. Grunwaldzka, Bistro <i>Farida</i> , ul. M. Polskiej 85, <i>Albatros</i> , ul. M. Polskiej 81, Dom Rybaka, ul. M. Polskiej 31	MOSiR - kompleks sportowo- rekreacyjny, boiska, korty tenisowe, ul. Grunwaldzka 35, Ośrodek przywodny (wypożyczalnia sprzętu turystycznego), ul. Limanowskiego, Basen kąpielowy (CSSMW), Stadnina koni, Ustka – Przewłoka.

Źródło: opracowanie własne.